AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yasin Cemre DERİCİ

NEOLİTİK VE KALKOLİTİK ÇAĞLARDA TEKE YARIMADASI

Arkeoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yasin Cemre DERİCİ

NEOLİTİK VE KALKOLİTİK ÇAĞLARDA TEKE YARIMADASI

Danışman
Prof. Dr. Burçin Erdoğu

Arkeoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yasin Cemre Derici'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:	Prod. Dr. Taner Korkut
Üye (Danışman)	:	Prof. Dr. Burçin Erdoğu
Üye	:	Prof. Dr. Gül Işın
Üye	:	Prof. Dr. Özlem Çevik
Üye	:	Doç. Dr. Bakiye Edens

Tez Başlığı: Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Teke Yarımadası

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 11/06/2025

Mezuniyet Tarihi : 10/07/2025

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi/Yüksek Lisans Tezi/Dönem Projesi olarak sunduğum “Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Teke Yarımadası” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Yasin Cemre DERİCİ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

04 / 07 / 2025

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Yasin Cemre Derici
Öğrenci Numarası	20195202002
Anabilim Dalı	Arkeoloji
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Burçin Erdoğu
Doktora Tez/Yüksek Lisans Tez/Dönem Projesi Başlığı	Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Teke Yarımadası
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2710057992
Rapor Tarihi	04.07.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %3 Alıntılar dahil: %3

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 374 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Burçin Erdoğu

İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

RESİMLER LİSTESİ ..... **Vİ**

ÇİZİMLER LİSTESİ ..... **Xİİ**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiii**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **xiv**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **XV**

ÖZET ..... **XVİ**

SUMMARY ..... **xvii**

ÖNSÖZ ..... **xviii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇALIŞMANIN DETAYLARI

1.1. Amaç ve Kapsam 2
1.2. Çalışmanın Sorunsalları, Önemi Ve Yöntem 2
1.3. Teke Yarımadası'nda Neolitik Dönemden Orta Kalkolitik Çağlara Kadar Yapılan Çalışmaların Kısa Tarihçesi 3

İKİNCİ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI PALEOCOĞRAFYASI

2.1. Teke Yarımadası Genel Özellikleri 16
2.2. Buzul Jeomorfolojisi 16
2.2.1. Sandıras Dağı 18
2.2.2. Karadağ 19
2.2.3. Akdağ 20
2.2.4. Beydağları 20

2.3. Batimetri 22
2.4. Teke Yarımadası'nın Bölgesel Paleocoğrafyası, Toprak Yapısı, İklim ve Bitki Örtüsü ... 23
2.4.1. Eşen Vadisi 23
2.4.2. Kaş-Demre Platosu ve Çevresi 24
2.4.3. Finike-Kumluca Ovası ve Kemer 26
2.4.4. Elmalı 29
2.4.5. Bölüm Değerlendirmesi 32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI'NDA YAPILMIŞ KAZI VE YÜZEY ARAŞTIRMALARI

3.1. Eşen Vadisi Yerleşimleri 38
3.1.1. Girmeler 39
3.1.1.1. Girmeler Yerleşimi Neolitik Dönem Çanak Çömleği 68
3.1.1.1.1. Girmeler Ön Neolitik Dönem Çanak Çömleği/V. Kültür Katı (MÖ 6700/6600) 68
3.1.1.1.2. Girmeler Erken Neolitik Dönem Çanak Çömleği/IV. Kültür Katı (MÖ 6500-6200) 69
3.1.1.1.3. Girmeler Geç Neolitik Dönem Çanak Çömleği/ III. Kültür Katı (MÖ 6000/5700) 73
3.1.1.1.4. Erken Neolitik (IV.Kültür Katı) ve Geç Neolitik (III.Kültür Katı) Döneme ait Çanak Çömleklerin Karşılaştırılması 77
3.1.1.2. Girmeler Yerleşimi Neolitik Dönem Taş Endüstrisi 78
3.1.1.3. Girmeler B Mağarası Güney Ağzı Sondajı (52-C Açması) 83
3.1.1.3.1. Girmeler B Mağarası Güney Ağzı Orta Kalkolitik Çanak Çömleği ve Taş Endüstrisi/II. Kültür Katı (MÖ 4900-4200) 87
3.1.1.3.2. Girmeler Orta Kalkolitik Çanak Çömleğin Değerlendirilmesi .. 91
3.1.2. Tlos Stadyum Yerleşimi 92
3.1.2.1. Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Çanak Çömlekleri (MÖ 5200-4800) 96
3.1.2.2. Tlos Stadyum Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi 99
3.1.3. Tavabaşı Mağarası 100
3.1.3.1. Tavabaşı Aşağı Mağara Çanak Çömleği (MÖ 4838-4459) 107
3.1.3.2. Tavabaşı Yukarı Mağara Çanak Çömleği (MÖ 6500-6200 ?) 111

3.1.3.3. Tavabaşı Mağarası Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi.....113
3.2. Kemer/Beldibi Yerleşimleri 113
3.2.1. Beldibi Kaya Sığınağı (Kum Bucağı) 114
3.2.1.1. Beldibi Kaya Sığınağı Yeni Dönem Kazıları ve Araştırmaları.....119
3.2.1.2. Beldibi Kaya Sığınağı Müze İncelemeleri 125
3.2.2. Belbaşı Kaya Sığınağı 127
3.2.2.1. Belbaşı Kaya Sığınağı Müze İncelemeleri.....130
3.3. Hurma Mahallesi Yerleşimleri 134
3.3.1. Domuzburnu Mağarası 134
3.3.1.1. Domuzburnu Mağarası Yeni Dönem Kazıları 136
3.3.1.2. Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik ve Neolitik Dönem Bulguları.....140
3.4. Elmalı Yerleşimleri.....145
3.4.1. Akçay Höyük.....146
3.4.1.1. Akçay Höyük Yeni Dönem Yüzey Araştırmaları ve Müze İncelemeleri .147
3.4.1.1.1. Akçay Höyük Neolitik Dönem Çanak Çömlekleri (MÖ 6000-5700) 148
3.4.1.1.2. Akçay Höyük Neolitik Dönem Taş Endüstrisi.....151
3.4.2. Gökpınar.....152
3.4.2.1. Gökpınar Yeni Dönem Müze İncelemeleri.....154
3.4.2.1.1. Gökpınar Neolitik ve Kalkolitik Dönem Çanak Çömlekleri.....154
3.4.2.1.2. Gökpınar Neolitik Dönem Taş Endüstrisi ve Diğer Buluntular.157
3.4.3. Tekke Höyük (Koca Höyük) 158
3.4.4. Kızılbel 160
3.4.4.1. Kızılbel Yeni Dönem Müze İncelemeleri 162
3.4.4.1.1. Kızılbel Kalkolitik Dönem Çanak Çömlekleri.....162
3.4.5. Aşağı Bağbaşı.....165
3.4.5.1. Aşağı Bağbaşı Yeni Dönem Müze İncelemeleri.....166
3.4.5.1.1. Aşağı Bağbaşı Kalkolitik Dönem Çanak Çömlekleri 166
3.4.6. Diğer Yerleşimler ve Araştırmalar 169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI 2021-2023 YILLARI YENİ DÖNEM ARAZİ ÇALIŞMALARI

4.1. Eşen Vadisi Arazi Çalışmaları 175
4.2. Kaş-Demre Bölgesi Arazi Çalışmaları 177
4.2.1. Kaş-Demre Yerleşimleri 179
4.2.1.1. Köybaşı Yerleşimi 179
4.2.1.2. Solumba Damları 184
4.2.1.3. Gedikefe 185
4.2.1.4. Gelibolu 188
4.2.1.5. Ortaalan 189
4.2.1.6. Yarımca Kuyu 193
4.2.1.7. Cumunda Ovası 193
4.2.1.8. Uzunözdere 196
4.2.1.9. Sarılar Polyesi 198
4.2.1.9.1. Belkonak 199
4.2.1.9.2. Çerler 202
4.2.1.9.3. Sarılar 203
4.2.1.10. Nenne Alanı 204
4.2.1.11. Kireçlik 206
4.2.1.12. Bulamada 209
4.2.1.13. Burç 216
4.2.1.14. Cebel 219
4.3. Finike Bölgesi Arazi Çalışmaları 221
4.3.1. Finike Yerleşimleri 222
4.3.1.1. Küllü Mağara 222
4.3.1.2. Yeşilköy/Kocain 224
4.4. Kumluca-Kemer Bölgesi Arazi Çalışmaları 228
4.4.1. Kumluca-Kemer Yerleşimleri 230
4.4.1.1. Asardere Kaya Sığınağı 230
4.4.1.2. Ayı Deliği Mağarası 236
4.4.1.3. Samandır Yaylası 238
4.4.1.4. Aktaş Pınarı 241
4.5. Elmalı Arazi Çalışmaları 243

4.5.1. Elmalı Yerleşimleri 244
4.5.1.1. Kızıl Mağara Yalnızdam/Kocain 244
4.5.1.2. Yalnızdam/Kocain 246
4.5.1.3. Zümrütova/Karain 248

BEŞİNCİ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI'NDA NEOLİTİK VE KALKOLİTİK DÖNEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Teke Yarımadası Kronolojisi 257
5.2. Teke Yarımadası'nın Erken Holosen Dönem (MÖ. 9200/8800) Toplulukları 259
5.3. Teke Yarımadası'nda Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem 265
5.4. Teke Yarımadası'nda İlk Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Ön Neolitik Dönem 272
5.5. Teke Yarımadası'nda Erken ve Geç Neolitik Dönem 277
5.6. Teke Yarımadası'nda Erken ve Orta Kalkolitik Dönem 287
5.7. Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik Dönem Yerleşim Seçimleri 290
5.8. Teke Yarımadası'nın Neolitikleşme Süreci ve Kalkolitik Gelişim 295

SONUÇ 299

KAYNAKÇA 307

KATALOG 333

ÖZGEÇMİŞ 347

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1: Girmeler Yerleşimi 39
Resim 3.2: Girmeler Yerleşimi 14-U/V Açması 43
Resim 3.3: 13-W Açması Epi-Paleolitik/ Neolitik Geçiş Tabakası 45
Resim 3.4: VII. Kültür Katı Deniz Kabuğu Boncuk Örnekleri 46
Resim 3.5: VII. Kültür Katı Ezgi Taşı 46
Resim 3.6: 16/17-ST (A Açması) Genel Görünüm 47
Resim 3.7: 14-V Açması Çanak Çömleksiz Tabaka 48
Resim 3.8: 15-V Açmasında Bulunan Gömü ve Ölü Hediyeleri 49
Resim 3.9: 17-LM Açmasında Bulunan Gömü 50
Resim 3.10: 16/17-ST ve 17-LM Açmasında Kemik ve Deniz Kabuğu Buluntular 51
Resim 3.11: Girmeler V. Kültür Katı Bina Çizimleri 2D 53
Resim 3.12: Girmeler V. Kültür Katı Bina Çizimleri 3D 53
Resim 3.13: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 54
Resim 3.14: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 Motif Örnekleri 55
Resim 3.15: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 Taban Altı Gömü 55
Resim 3.16: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 Buluntular 56
Resim 3.17: Girmeler V. Kültür Katı Bina 2 57
Resim 3.18: Girmeler V. Kültür Katı Bina 2 Kireç Sıvalı Direk Deliği 57
Resim 3.19: Girmeler V. Kültür Katı Bina 2 Cilalı Taş Balta 58
Resim 3.20: Girmeler V. Kültür Katı Bina 3 58
Resim 3.21: Girmeler 7-W, 8-X, 8/9-W Deneme Sondajları 59
Resim 3.22: Girmeler 8/9-W sondajı kireç taban 60
Resim 3.23: Girmeler 8/9-W sondajı Taban Üstü Dolguda Ortaya Çıkan Ezgi Taşı 61
Resim 3.24: Girmeler 8/9-W sondajı Taban Üstü Dolguda Ortaya Çanak Çömlekler 62
Resim 3.25: Girmeler IV. Kültür Katı Bina Tabakaları 63
Resim 3.26: Girmeler IV. Kültür Katı, 13-W ve 14-W Açmalarına İlişkin Tabakalanma 64
Resim 3.27: Girmeler III. Kültür Katı, 14-V, 15-V, 16-V Açmalarına İlişkin Tabakalanma 64
Resim 3.28: Girmeler III. Kültür Katı'na Ait Figürinler 65
Resim 3.29: Girmeler III. Kültür Katı 17-LM Açmasına Ait Taban (Fotoğrafın Sağ Kesimi) 66
Resim 3.30: Girmeler III. Kültür Katı 16-V Açmasına Ait Taban ve Yanık Alan 66
Resim 3.31: Girmeler III. Kültür Katı 14-V Açmasına Ait Dolgu 67

Resim 3.32: Girmeler V. Kültür Katı Çanak Çömlekleri 69
Resim 3.33: Girmeler IV. Kültür Katı Mal Grupları 72
Resim 3.34: Girmeler III. Kültür Katı Mal Grupları 75
Resim 3.35: Girmeler VII. Kültür Katı Taş Aletleri 79
Resim 3.36: Girmeler VI. Kültür Katı Taş Aletleri 80
Resim 3.37: Girmeler V. Kültür Katı Taş Aletleri 81
Resim 3.38: Girmeler IV. Kültür Katı Taş Aletleri 81
Resim 3.39: Girmeler III. Kültür Katı Taş Aletleri 82
Resim 3.40: Girmeler B Mağarası Güney Kesim Ağız Kısmı 83
Resim 3.41: Girmeler B Mağarası Güney Kesim Koridor Bölümü 84
Resim 3.42: 52-C Açması Orta Kalkolitik Yaşam Düzlemi 85
Resim 3.43: 52-C Açması Orta Kalkolitik Tabaka'daki Son Dolgu 86
Resim 3.44: Girmeler II. Kültür Katı Buluntuları 87
Resim 3.45: Girmeler II Kültür Katı Taş Aletleri 87
Resim 3.46: Girmeler II. Kültür Katı Mal Grupları 89
Resim 3.47: Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Deneme Açması 92
Resim 3.48: Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Buluntular 93
Resim 3.49: Tlos Stadyum B-13 ve C-13 Açmaları Uzaktan Görünüm 94
Resim 3.50: Tlos Stadyum B-13 ve C-13 Açmaları 96
Resim 3.51: Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Mal Grupları 97
Resim 3.52: Tavabaşı Yukarı ve Aşağı Mağara Uzaktan Görünüm 100
Resim 3.53: Tavabaşı Aşağı Mağara Sondajı 101
Resim 3.54: Tavabaşı Aşağı Mağara Girişi 102
Resim 3.55: Tavabaşı Aşağı Mağara İçten Görünüm 102
Resim 3.56: Tavabaşı Yukarı Mağara 103
Resim 3.57: Tavabaşı Yukarı Mağara Kemik İdol ve Bezemeli Kemik Nesne 104
Resim 3.58: Tavabaşı Aşağı Mağara Kaya Resimlerinin Yer Aldığı Duvar. 105
Resim 3.59: Tavabaşı Aşağı Mağara Çanak Çömlek Mal Grupları 108
Resim 3.60: Tavabaşı Yukarı Mağara Çanak Çömlekleri ve Çizimler 112
Resim 3.61: Beldibi Kaya Sığınağı 120
Resim 3.62: Beldibi Kaya Sığınağı A Açması Neolitik ve Epi-Paleolitik Tabakalar 121
Resim 3.63: Beldibi Kaya Sığınağı A Açması Neolitik Çanak Çömlekler 122
Resim 3.64: Beldibi Kaya Sığınağı A Açması Neolitik Taş Boncuk 123
Resim 3.65: Beldibi Kaya Sığınağı B Tabakası Seçilmiş Parçalar 126

Resim 3.66: Belbaşı Kaya Sığınağı 127
Resim 3.67: Belbaşı Kaya Sığınağı Ön Neolitik Çanak Çömlekler ve Çizimleri 131
Resim 3.68: Belbaşı Kaya Sığınağı Ön Neolitik ve Olası Geç Çanak Çömleksiz Neolitik ile İlişkilendirilen Yontmataşlar 132
Resim 3.69: Domuzburnu Mağarası 135
Resim 3.70: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik Tabakalar 138
Resim 3.71: Domuzburnu Mağarası Neolitik Tabakalar 139
Resim 3.72: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik Çanak Çömlekler 141
Resim 3.73: Domuzburnu Mağarası Neolitik Dönem Çanak Çömlekler 143
Resim 3.74: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik Buluntular ve Obsidyenler 144
Resim 3.75: Akçay Höyük 147
Resim 3.76: Akçay Höyük Geç Neolitik Mal Grupları 149
Resim 3.77: Akçay Höyük Geç Neolitik Taş Endüstrisi 152
Resim 3.78: Gökpınar Geç Neolitik Parçaların Görüldüğü Alan 153
Resim 3.79: Gökpınar Geç Neolitik Çanak Çömlek Mal Grupları ve Kulp Örnekleri 155
Resim 3.80: Gökpınar Geç Neolitik Taş Aletler 157
Resim 3.81: Gökpınar Diğer Buluntular 158
Resim 3.82: Tekke Höyük 159
Resim 3.83: Tekke Höyük Geç Neolitik Dönem Çanak Çömleği 159
Resim 3.84: Kızılbel 160
Resim 3.85: Kızılbel Erken Kalkolitik Mal Grupları, Kulplar ve Bezemeliler 163
Resim 3.86: Aşağı Bağbaşı Erken Kalkolitik Çanak Çömlekleri 167
Resim 3.87: Bayındır Yerleşimi Çanak Çömlekleri 170
Resim 3.88: Elmalı Küçükin/Karain Mağarası 171
Resim 3.89: Elmalı Küçükin/Karain Mağarası Çanak Çömlekleri 172
Resim 4.1: Köybaşı 1 Yerleşimi 180
Resim 4.2: Köybaşı 1 Yerleşimi Yüzey Bulguları 181
Resim 4.3: Köybaşı 2 Yerleşimi 182
Resim 4.4: Köybaşı 2 Yerleşimi Yüzey Bulguları 183
Resim 4.5: Solumba Damları Yerleşimi 184
Resim 4.6: Solumba Damları Yerleşimi Yüzey Bulguları 185
Resim 4.7: Gedikefe Ovası 186
Resim 4.8: Gedikefe Yerleşimi Yüzey Bulguları 186
Resim 4.9: Gedikefe Yerleşimi Yüzey Bulguları 2 187

Resim 4.10: Gelibolu Mevkisi 188
Resim 4.11: Gelibolu Yerleşimi Yüzey Bulguları 189
Resim 4.12: Ortaalan Mevkisi 189
Resim 4.13: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 1 191
Resim 4.14: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 2 191
Resim 4.15: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 3 192
Resim 4.16: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 4 192
Resim 4.17: Yarımca Kuyu Mevkisi ve Yüzey Bulguları 193
Resim 4.18: Cumunda Ovası Güney Kesim 194
Resim 4.19: Cumunda Ovası Yüzey Bulguları 1 194
Resim 4.20: Cumunda Ovası Yüzey Bulguları 2 195
Resim 4.21: Uzunözdere Mevkisi 196
Resim 4.22: Uzunözdere Yerleşimi Yüzey Bulguları 197
Resim 4.23: Uzunözdere Yerleşimi Tek Yönlü Hipermikrolitik Dilgicik Çekirdekleri 198
Resim 4.24: Belkonak Mevkisi 200
Resim 4.25: Belkonak Yerleşimi Yüzey Bulguları 1 200
Resim 4.26: Belkonak Yerleşimi Yüzey Bulguları 2 201
Resim 4.27: Çerler Mevkisi 202
Resim 4.28: Çerler Yerleşimi Yüzey Bulguları 203
Resim 4.29: Sarılar Mevkisi 203
Resim 4.30: Sarılar Yerleşimi Yüzey Bulguları 204
Resim 4.31: Nenne Alanı Mevkisi 205
Resim 4.32: Nenne Alanı Yerleşimi Tek Yönlü Hipermikrolitik Dilgicik Çekirdeği 205
Resim 4.33: Nenne Alanı Yerleşimi Yüzey Bulguları 206
Resim 4.34: Kireçlik Mevkisi 207
Resim 4.35: Kireçlik Yerleşimi Yüzey Bulguları 1 207
Resim 4.36: Kireçlik Yerleşimi Yüzey Bulguları 2 208
Resim 4.37: Kireçlik Yerleşimi Prehistorik Çanak Çömlek Örneği 209
Resim 4.38: Bulamada Mevkisi 210
Resim 4.39: Bulamada Yerleşimi Dilgi ve Dilgicikler 211
Resim 4.40: Bulamada Yerleşimi; Düzeltili Dilgiler, Sırtlı Dilgi, Dilgi Kazıyıcı 211
Resim 4.41: Bulamada Yerleşimi Burin ve Delgi 212
Resim 4.42: Bulamada Yerleşimi Basit Ön Kazıyıcılar 212
Resim 4.43: Bulamada Yerleşimi Düzeltili Yongalar 213

Resim 4.44: Bulamada Yerleşimi Düzeltisiz Yongalar 213
Resim 4.45: Bulamada Yerleşimi Çok Yönlü Yonga Çekirdekleri 214
Resim 4.46: Bulamada Yerleşimi Tek Yönlü Hipermikrolitik Prizmatik Dilgicik Çekirdekleri 214
Resim 4.47: Bulamada Yerleşimi Diğer Yüzey Bulguları 215
Resim 4.48: Burç Dolini ve Burç Koyu 216
Resim 4.49: Burç Yerleşimi Yüzey Bulguları 1 217
Resim 4.50: Burç Yerleşimi Yüzey Bulguları 2 218
Resim 4.51: Burç Yerleşimi Yüzey Bulguları 3 219
Resim 4.52: Cebel Mevkisi 219
Resim 4.53: Cebel Yerleşimi Yüzey Bulguları 1 220
Resim 4.54: Cebel Yerleşimi Yüzey Bulguları 2 220
Resim 4.55: Küllü Mağara Yukarıdan Görünüm 222
Resim 4.56: Küllü Mağara Aşağıdan Görünüm 223
Resim 4.57: Küllü Mağara Cilalı Taş Keski 223
Resim 4.58: Kocain Mağarası Vadiden Görünüm 224
Resim 4.59: Kocain Mağarası İçi 225
Resim 4.60: Kocain Mağarası Yerleşimi Yüzey Bulguları 1 226
Resim 4.61: Kocain Mağarası Yerleşimi Yüzey Bulguları 2 227
Resim 4.62: Kocain Mağarası Yerleşimi Yüzey Bulguları 3 227
Resim 4.63: Direkli Mağarası 230
Resim 4.64: Asardere Kaya Sığınağı (Cepheden Görünüm) 231
Resim 4.65: Asardere Kaya Sığınağı (Ön Kesim) 232
Resim 4.66: Asardere Kaya Sığınağı Yüzey Bulguları 1 232
Resim 4.67: Asardere Kaya Sığınağı Dilgiler 233
Resim 4.68: Asardere Kaya Sığınağı Dilgi ve Dilgicikler 234
Resim 4.69: Asardere Kaya Sığınağı Basit Ön Kazıyıcılar ve Burin 234
Resim 4.70: Asardere Kaya Sığınağı Düzeltili ve Düzeltisiz Yongalar 235
Resim 4.71: Asardere Kaya Sığınağı Çekirdekler ve Çekirdek Yüzeyi Yenileme Parçaları. 235
Resim 4.72: Ayı Deliği Mağarası Mevkisi 236
Resim 4.73: Ayı Deliği Yüzey Bulguları 1 237
Resim 4.74: Ayı Deliği Yüzey Bulguları 2 238
Resim 4.75: Samandır Mevkisi Yüzey Bulguları 239
Resim 4.76: Kocayer Kayalığı ve Kaya Sığınağı 240

Resim 4.77: Aktaş Pınarı Yerleşimi....241
Resim 4.78: Aktaş Pınarı Yerleşimi Yüzey Bulguları 1....242
Resim 4.79: Aktaş Pınarı Yerleşimi Yüzey Bulguları 2....243
Resim 4.80: Kızıl Mağara....245
Resim 4.81: Kızıl Mağara Yüzey Bulguları....245
Resim 4.82: Yalnızdam/Kocain....246
Resim 4.83: Yalnızdam/Kocain Çanak Çömlek Örnekleri....247
Resim 4.84: Yalnızdam/Kocain Ağız Parçası....248
Resim 4.85: Zümrütova/Karain Yerleşimi....249
Resim 4.86: Zümrütova/Karain Yerleşimi Dilgiler....249
Resim 4.87: Zümrütova/Karain Yerleşimi, İki Kenardan ve Uçtan Düzeltili Dilgi....250
Resim 4.88: Zümrütova/Karain Yerleşimi Düzeltili Yongalar....250
Resim 4.89: Zümrütova/Karain Yerleşimi Düzeltisiz Yongalar ve Çekirdekler....251
Resim 4.90: Zümrütova/Karain Yerleşimi Obsidyen Örnekleri....252
Resim 4.91: Zümrütova/Karain Yerleşimi Cilalı Taş Balta Örnekleri....252
Resim 4.92: Zümrütova/Karain Yerleşimi Gövde Parçaları....253
Resim 4.93: Zümrütova/Karain Yerleşimi Kulplar....254
Resim 4.94: Zümrütova/Karain Yerleşimi Ağızlar....254
Resim 4.95: Zümrütova/Karain Yerleşimi İlkel Çanak Çömlek Örneği....254
Resim 5.1: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait yerleşimlerin denize uzaklık, yükseklik ve yerleşim türü istatistikleri....293

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 3.1: Girmeler Mağarası: Galeri I (A Mağarası) ve Galeri II (B Mağarası) 40
Çizim 3.2: Girmeler Yerleşimi Plankaresi ve Açma Konumları 42
Çizim 3.3: 14-U/V Açmasına ilişkin tabakalanma 44
Çizim 3.4: Girmeler IV. Kültür Katı Formları 73
Çizim 3.5: Girmeler III. Kültür Katı Formları 76
Çizim 3.6: Girmeler B Mağarası Güney Kesim 84
Çizim 3.7: Girmeler II. Kültür Katı Formları 90
Çizim 3.8: Tlos Stadyum Plankaresi 94
Çizim 3.9: 2015-2017 Kazılarından Gelen Erken Kalkolitik Formlar 98
Çizim 3.10: 2022 Kazılarından Gelen Erken Kalkolitik Formlar 99
Çizim 3.11: Tavabaşı Mağarası Kaya Resimlerine İlişkin Gruplar. 107
Çizim 3.12: Tavabaşı Mağarası Orta Kalkolitik Formlar 110
Çizim 3.13: Beldibi Kaya Resimleri Bostancı'nın Çizimi 119
Çizim 3.14: Belbaşı Kaya Sığınağı İçin Önerilen Tabakalanma 133
Çizim 3.15: Domuzburnu Mağarası Planı ve Sondajlar 137
Çizim 3.16: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik ve Geç Neolitik Formlar 142
Çizim 3.17: Akçay Höyük Çanak Çömlek Formları 150
Çizim 3.18: Gökpınar Çanak Çömlek Formları 156
Çizim 3.19: Kızılbel Erken Kalkolitik Formlar 164
Çizim 3.20: Aşağı Bağbaşı Erken Kalkolitik Formlar 168

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Girmeler Yerleşimi Kronolojik Tablo ve Katmanlaşma 41
Tablo 3.2: Girmeler IV. Kültür Katı Çanak Çömlek Tablosu 70
Tablo 3.3: Girmeler III. Kültür Katı Çanak Çömlek Tablosu 74
Tablo 3.4: Girmeler II. Kültür Katı Çanak Çömlek Tablosu 88
Tablo 4.1: Teke Yarımadası Arazi Çalışması Konum Listesi 174
Tablo 5.1: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere İlişkin Radyokarbon Sonuçları 257
Tablo 5.2: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Dönemler İçin Önerilen Kronoloji 259
Tablo 5.3: Kaş-Demre Kültür Bölgesi Yontmataş Endüstrisine ait Teknolojik Gruplar 263
Tablo 5.4: Kaş-Demre Kültür Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Taş Endüstrisi Genel İstatistikleri 264
Tablo 5.5: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait Yerleşim Verileri 292

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1: Eşen Vadisi Yerleşimleri 38
Harita 3.2: Kemer/Beldibi Yerleşimleri 113
Harita 3.3: Hurma Mahallesi Yerleşimleri 134
Harita 3.4: Elmalı Yerleşimleri 146
Harita 4.1: Teke Yarımadası'nda Arazi Çalışması Yapılan Konumlar 174
Harita 4.2: Kaş-Demre Yerleşim Konumları 178
Harita 4.3: Köybaşı Yerleşimi ve Çakmaktaşı Kaynakları 179
Harita 4.4: Sarılar Polyesi ve Prehistorik Bulguların Gözlemlendiği Alanlar 199
Harita 4.5: Finike Yerleşim Konumları 222
Harita 4.6: Kumluca ve Kemer Yerleşim Konumları 229
Harita 4.7: Elmalı Yerleşim Konumları 244
Harita 5.1: Metinde Adı Geçen Erken Holosen ve Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşimler 266
Harita 5.2: Metinde Adı Geçen Ön Neolitik Yerleşimler 274
Harita 5.3: Metinde Adı Geçen Erken ve Geç Neolitik Yerleşimler 278
Harita 5.4: Metinde Adı Geçen Erken Kalkolitik ve Orta Kalkolitik Yerleşimler 288

KISALTMALAR LİSTESİ

BC	İsa'dan Önce.
BCE	Milattan Önce.
BKZ	Bakınız.
DNA	Deoksiriboz Nükleik Asit.
EB	Erken Tunç.
EN	Erken Neolitik.
ETÇ	Erken Tunç Çağı.
EYD	Erken Yerleşmeler Dönemi.
GN	Geç Neolitik.
IA	Demir Çağı.
KAD	Kutsal Alanlar Dönemi.
KB	Kalkolitik Başlangıç.
MB	Orta Tunç.
MC	Orta Kalkolitik.
MIS	Deniz İzotop Evreleri.
MÖ	Milattan Önce.
OSL	Optik Uyarmalı Lüminesans.
TD	Tapınak Dönemi.
VB	Ve Benzeri
VD	Ve Diğerleri.
XRF	X-Işını Floresans Spektrometresi.
YRD	Yakın Radyan Dalga.

ÖZET

Bu tez çalışması, Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ilişkin kronolojik, kültürel ve teknolojik gelişmeleri kapsamlı biçimde değerlendirmeyi amaçlamıştır. Teke Yarımadası'nda Girmeler, Domuzburnu, Belbaşı, Tavabaşı ve Tlos gibi ana yerleşimler referans alınmış ve buralardan ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular, geçmiş yüzey araştırmaları ve 2021 -2023 yılları arasında gerçekleştirilen yeni yüzey ve müze araştırmaları ile birlikte değerlendirilmiştir. Radyokarbon sonuçları bölgenin yaklaşık MÖ. 9200–4400 arasını kapsayan bir kültürel süreklilik ve dönüşüm süreci sergilediğini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen 17 radyokarbon tarihi, Epi-Paleolitik/ Neolitik Geçiş, Neolitik, Ön Neolitik, Erken Neolitik, Geç Neolitik, Erken Kalkolitik ve Orta Kalkolitik dönemlerin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Girmeler Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait mimari yapıları, yerleşik avcı-toplayıcı yaşam izleri, gömü uygulamaları ve erken tarımsal denemeleri ile bölgedeki en önemli veri kaynağı olmuştur. Teke Yarımadası'nda Erken Holosen'de Obsidyenin kullanılmayışı, yerel çakmaktaşı hammaddesine dayalı taş endüstrisi bölge toplumlarının görece izole, avcılık-temelli bir yaşam biçimi benimsediklerine işaret etmektedir. Öte yandan Erken Holosen dönemle ilişkilendirilen ve Kaş-Demre Kültür Bölgesi olarak tanımlanan alanlarda saptanan yontma taş buluntular, Ege Mezolitiği ile paralellik gösteren özgün bir teknolojik gelenek sergilemiştir. Girmelerin Çanak Çömleksiz Neolitik tabakaları ise materyal kültürü çerçevesinde Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nden tamamen ayrılmaktadır. Dolayısıyla Teke Yarımadası'nın Neolitikleşme sürecinde iki farklı kültürün yer aldığı anlaşılır. Ayrıca antik DNA analizleri bölgenin kendi yerel insanının varlığını ortaya koymaktadır. Teke Yarımadası Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin sonunda ilk defa baskı tekniği ve obsidyen görülür. Ön Neolitik'te ise bölgede özel yapıların varlığı bilinmektedir. Bulgular, Teke Yarımadası'nda çanak çömleğin ilk kez MÖ. 6700/6600 civarında ortaya çıktığını ve Geç Neolitik sonuna kadar yerel kültürün baskın olduğunu gösterir. Ancak Geç Neolitikte ve Orta Kalkolitik çanak çömlek kültüründen izlendiği üzere çevresel etkileşim daha fazladır. MÖ 5300-4900'e tarihlenen Erken Kalkolitikte ise bölgeye özgün bir kültürün hâkim olduğundan bahsedilebilir.

Anahtar Kelimeler: Teke Yarımadası, Neolitik, Kalkolitik, Çanak Çömlek, Mimari

SUMMARY
NEOLİTHİC AND CHALCOLİTHİC PERİODS IN THE TEKE PENINSULA

This dissertation aims to provide a comprehensive evaluation of the chronological, cultural, and technological developments during the Neolithic and Chalcolithic periods in the Teke Peninsula. Key settlement sites such as Girmeler, Domuzburnu, Belbaşı, Tavabaşı, and Tlos served as primary references, with archaeological data from these locations assessed in conjunction with findings from earlier surveys and new field and museum investigations conducted between 2021 and 2023. Radiocarbon results indicate a continuous cultural transformation spanning approximately 9200–4400 BCE. A total of 17 radiocarbon dates have confirmed the presence of multiple phases, namely the Epipaleolithic/Pre-Pottery Neolithic Transition, Pre-Pottery Neolithic, Initial Neolithic, Early Neolithic, Late Neolithic, Early Chalcolithic, and Middle Chalcolithic periods. Among these, the settlement of Girmeler provides the most substantial dataset for the Pre-Pottery Neolithic period, with architectural features, evidence of a sedentary forager lifestyle, burial practices, and early experiments in cultivation. The absence of obsidian in the Early Holocene levels of the Teke Peninsula and the prevalence of local flint-based lithic industries suggest an isolated, subsistence strategy centered on hunting. Conversely, the lithic assemblages identified in the region designated as the Kaş–Demre Cultural Zone reflect a distinct technological tradition, displaying strong parallels with the Mesolithic cultures of the Aegean. However, the Pre-Pottery Neolithic layers of Girmeler diverge significantly in terms of material culture, indicating the simultaneous existence of two separate cultural trajectories during the Neolithisation process in the peninsula. Ancient DNA analyses further confirm the presence of a localized human population in the region. The first appearance of pressure flaking techniques and obsidian occurs at the end of the Pre-Pottery Neolithic period. The Initial Neolithic phase is marked by the emergence of specialized architectural forms. The data suggest that pottery first appeared in the Teke Peninsula around 6700/6600 BCE, and that local cultural traits remained dominant until the end of the Late Neolithic. However, the increasing external influences observed in Late Neolithic and Middle Chalcolithic ceramic traditions indicate broader regional interactions. In contrast, during the Early Chalcolithic (c. 5300–4900 BCE), an indigenous cultural tradition appears to have prevailed.

Keywords: Teke Peninsula, Neolithic, Chalcolithic, Pottery, Architecture

ÖNSÖZ

Bu çalışma 1900'lü yılların başından bu yana genellikle yüzeysel araştırmalarla sınırlı kalan Teke Yarımadası tarihöncesi dönemlerin geniş kapsamlı incelemesini barındırır. Bu nedenle bölge için önemli bir literatür kaynağı olmuştur. 2019 yılından bu yana yaptığımız çalışmalar Teke Yarımadası'nın hem Neolitik hem de Kalkolitik dönemlerine ait beş bin yıllık sürecini açığa çıkartmaktadır. Bölgede uzun süredir gerçekleştirdiğimiz kazılar, yüzey araştırmaları ve müze incelemeleri birçok kişinin emeğini barındırmaktadır. Her ne kadar zorlu bir süreç olsa da tezin bitiminde elde ettiğimiz veriler, bu yoğun uğraşa sonuna kadar değmiştir. Dolayısıyla bu çalışma hakkında mutluluğumu belirtmek isterim

Lisans dönemimin başından bu yana birlikte birçok kazıda bulunduğumuz, makale yazdığımız, akademi içinde ve dışında her türlü desteğini veren, peşinden gitmekten hiç vazgeçmediğim, danışmanım olan, sayın hocam Prof. Dr. Burçin Erdoğu'ya sonsuz teşekkürlerimi iletirim ve öğrencisi olduğumdan gurur duyduğumu belirtmek isterim.

Akdeniz Üniversitesine geldiğimden bu yana tüm araştırmalarımıza tam destek veren, bilgisinden her daim yararlandığım, beraber birçok proje gerçekleştirdiğimiz, araştırmam konusunda beni motive eden ve bölgedeki prehistoryanın açığa çıkmasında başlıca payı olan sayın hocam Prof. Dr. Taner Korkut'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca yine lisans döneminden bu yana arkeolojik görüşlerine çok değer verdiğim, derslerini dinlemeyi her zaman sevdiğim, arada mesafe olsa da desteğini hiçbir zaman çekmeyen sayın hocam Prof. Dr. Özlem Çevik'e de teşekkür ederim. Bölüme geldiğimden bu yana beraber bölgeyi keşfettiğimiz, Domuzburnu Mağarası dâhil elindeki bütün verileri paylaşan ve yönlendiren sayın hocam Prof. Dr. Gül Işın'a ve jüri üyeliğimi kabul eden sayın hocam Doç. Dr. Bakiye Edens'e teşekkür ederim. Her zaman bilgisini ve elinde bulunan verileri paylaşan, akademik olarak sıkça yararlandığım ve görüşlerini önemsediğim sayın hocam Prof. Dr. Turan Takaoğlu'na da teşekkür ederim. Ayrıca Myra'daki prehistorik incelemeleri yapmamıza olanak sağlayan sayın hocam Prof. Dr. Nevzat Çevik'e teşekkürlerimi sunarım. Doktora süresince özellikle Elmalı Bölgesi'nde yüzey araştırmaları yaptığımız, bilgi ve birikimlerini her zaman benimle paylaşan, bölgeyi tanımamızda yardımcı olan, beraber çalışmaktan keyif aldığım sayın hocam Doç. Dr. S. Gökhan Tiryaki'ye de özellikle teşekkürlerimi sunarım.

2012'de ilk kazıya gittiğim dönemden bu yana, bana kazı tekniklerini öğreten, her zaman yanımda olan, yönlendiren, hem akademik hem hayata dair bilgilerinden yararlandığım ve benim için özel bir yeri olan Dr. E. Nejat Yücel'e, aynı zamanda Teke Yarımadası'nda ve dışında yüzey araştırmaları ile kazılarda birlikte bulunduğumuz, bana sonsuz destek veren, öz

abim gibi gördüğüm Öğr. Gör. Kerem Demir'e, yıllarca birlikte kazı ve yüzey çalışmaları yaptığımız, akademi içinde ve dışında desteğini veren arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Erkan Gürçal'a teşekkürü borç bilirim. Çok uzun süre çalıştığım, arkeolojiyi öğrendiğim, devam ettiği sürece de yanlarında olacağım Uğurlu-Zeytinlik Kazısı bünyesine de minnet duymaktayım.

Tezimle ilgili yaptığım arazi çalışmalarında, Akdeniz Üniversitesi'nde ve Tlos'ta bulunduğum sürece tüm desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Arif Ş. Kahya'ya, Okay Nar'a, Arş. Gör. Dr. Uygar Ozan Usanmaz'a, Dr. Öğr. Üyesi Beste Tomay'a Ilgın Tuğcu'ya, Mustafa Erol'a, Yasir Kökçü'ye ve Öğr. Gör. Osman Emre Köse'ye teşekkür ederim. Ayrıca uzun süre birlikte çalıştığımız ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Çilem Uygun'a da ayrıca teşekkürümü sunarım. Öte yandan yıllardır manevi desteğini veren, tezimdeki dijital çizimlere ve resim düzenlemelerine yardımcı olan, yeteneklerine güvendiğim değerli arkadaşım Tuğba Teze'ye de teşekkür ederim. Aynı şekilde her zaman yanımda olan ve tezime dair çizimlerimde bana yardım eden değerli arkadaşım Hikmet Kılınçoğlu'na da ayrıyeten teşekkür ederim. Tezimin teknik düzenlemesindeki büyük yardımlarından ötürü değerli arkadaşlarım Nazlı Ilgın İzlier ve Naz Korkmaz'a çok teşekkür ederim. Dahası yüzey araştırmalarım sırasında Adrasan ve Kalkan'daki yardımlarından ötürü Halil Kırca ve Abdül Bayram'a da minnettarım.

Tezimin yazım aşamasında, yüzey araştırmam için doktora bursu vererek kaynak sağlayan Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi'ne (AKMED; Proje No: KU AKMED 2022/T.1105), yine tezimle ilgili 123K355 numaralı proje kapsamında, yüzey araştırması ve analizleri yaptırmam için kaynak sağlayan TÜBİTAK'a, öğrenci arazi çalışmalarını gerçekleştirmemi sağlayan T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, arazi çalışmalarında destek olan ve bize depolarını açan Antalya Arkeoloji Müzesi'ne, Antalya Elmalı Arkeoloji Müzesi'ne, Demre-Likya Uygarlıkları Müzesi'ne ve Fethiye Müzesi'ne katkılarından dolayı teşekkürlerimi belirtmek isterim. Diğer yandan çalışmalarım doğrultusunda ilgi alaka ve doğru yönlendirmelerinden dolayı Süleyman Atalay ve Kardelen Yılan'a da teşekkür etmek isterim.

İlkokul, Lise ve Üniversite yıllarımdan bu yana hep beraber olduğumuz ve sürekli destek veren arkadaşlarım/dostlarım; Boğaçhan Yalça, Ozan Ünal Kara, Tamer Donbaloğlu, Uğur İlhan, Erdem Yakut, Cenk Erk Kanbur, Cihangir Temiz, Sinan Bahadır, Furkan Özer Yılmaz, Anıl Coşku Can ve Satuk Buğra Han'a teşekkür ederim.

Son olarak her daim yanımda olan, hayatımın tamamında maddi manevi bütün desteklerini veren, buralara gelmemi sağlayan, tüm sıkıntılarımı gideren, kendimden çok

sevdiğim annem Sibel Derici, babam Gökhan Derici, kardeşim Ahmet Can Derici ve sevgili eşim Yağmur Derici'ye sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca bu tezi aileme armağan etmek isterim.

Yasin Cemre DERİCİ

ANTALYA, 2025

GİRİŞ

Tarihöncesi dönemlerin anlaşılmasında bölgesel yaklaşımlar, kültürel süreklilik ve değişim süreçlerinin daha net yorumlanmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede, Anadolu'nun güneybatısında yer alan Teke Yarımadası hem coğrafi özellikleri hem de kültürel geçiş yolları üzerindeki konumuyla Neolitik ve Kalkolitik çağlar açısından dikkat çekici bir alan sunar. Ancak bölgenin tarihöncesi dönemlerine dair bilgi birikimi, uzun süre boyunca sınırlı sayıda kazı ve yüzey araştırmasına dayanmıştır. Dolayısıyla Teke Yarımadası'ndaki Neolitikleşme süreci, çevre bölgelerle kıyaslandığında hâlâ bazı yönleriyle açıklığa kavuşturulmayı bekleyen bir alan niteliği taşımaktadır. Teke Yarımadası'nın tarihöncesi yerleşim dinamiklerine, kültürel dönüşüm süreçlerine ve bölgesel etkileşimlerine dair bütüncül bir bakış geliştirilmesi gerekmektedir. Bölgenin doğa koşulları, yerleşimlerin mekânsal dağılımları ve teknolojik göstergeleri dikkate alındığında, Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde Teke Yarımadası'nın farklı sosyal ve ekonomik stratejilere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu dönemler, yalnızca tarımın ve yerleşik yaşamın yaygınlaştığı evreler olarak değil; aynı zamanda kimlik, topluluk yapısı ve üretim pratiklerinin yeniden şekillendiği çok yönlü bir dönüşüm süreci olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda, kültürel değişimin itici güçlerinin yalnızca yerel gelişmelerle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda çevre bölgelerle kurulan çok yönlü ve kısmi ilişkilerin de bu süreçte belirleyici olduğu görülmektedir. Batı Anadolu, Ege Adaları, İç Anadolu ve Kıbrıs gibi farklı kültürel havzalarla ilişkili bazı değişimler Teke Yarımadası'ndaki yerleşimlerle de sınırlı biçimde izlenebilmektedir. Ancak bu etkileşimlere rağmen, bölgenin belirli dönemlerde kendine özgü gelişim çizgileri sergilediği, yerel üretim geleneklerini koruduğu ve bazı açılardan daha izole yapılar geliştirdiği de gözlemlenmektedir. Bu durum, Teke Yarımadası'nı yalnızca bir geçiş alanı değil, aynı zamanda bağımsız kültürel örüntüler üretebilen bir merkez olarak değerlendirmeyi gerekli kılar. Tarihöncesi dönemlerin değerlendirilmesinde, sadece kronolojik veriler değil, aynı zamanda yerleşim biçimleri, üretim teknolojileri, inanç sistemleri ve gündelik yaşamın maddi yansımaları da dikkate alınmalıdır. Teke Yarımadası'na ilişkin elde edilen arkeolojik veriler, söz konusu unsurlar arasında karmaşık ama anlamlı ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Özellikle bazı yerleşimlerde gözlenen kültürel süreklilik ve buna eşlik eden dönüşümler, bölgedeki toplulukların çevresel ve toplumsal koşullara karşı daha izole bir strateji geliştirdiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, Teke Yarımadası'nın tarihöncesi geçmişinin oldukça önemli ve özel bir yeri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Teke Yarımadası, Anadolu arkeolojisinin önemli bir parçası olmasının yanı sıra Ege ve Akdeniz havzalarıyla ilişkilenen daha geniş bir tarihsel coğrafyanın da aktif bileşenidir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇALIŞMANIN DETAYLARI

1.1. Amaç ve Kapsam

Bu çalışma, Antalya ve Fethiye Körfezleri arasında kalan Teke Yarımadası'ndaki Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait yerleşmeleri ve buluntuları kapsamaktadır. Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Çağlar özelinde tarihöncesi dönemlere ait araştırmalar oldukça azdır. Eşen Vadisi ve Elmalı Ovası hariç Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik dönemlerle bağlantılı tarihöncesi dönemlere ait sistematik araştırmalar yapılmamıştır. Bölgede yapılan kazı ve araştırmaların çoğu ya antik dönemlerle ya da erken prehistorik (Paleolitik ve Epi-Paleolitik) dönemlerle sınırlı olmuştur. Bu çalışmanın ana amaçlardan biri bölgede Neolitik yaşam biçimine geçişi anlayabilmektir. Son yıllardaki araştırmalar Yakın Doğu ve Anadolu'da yerleşik düzene geçiş, anıtsal mimarilerin inşası ve sembolizme bağlı pratiklerin, tarım ve hayvancılıktan çok önce ortaya çıktığını kanıtlamış, Neolitik yaşama geçişin doğrudan tarım ve hayvancılıkla bağlantılı olmadığını göstermiştir (Cauvin, 1989; Hooder, 1990; Cauvin, 2000a: 207-210; Cauvin, 2000b: 238-239). Neolitik yaşam biçimine geçişte ideoloji, sosyal organizasyonlar, kompleks ilişkiler ve sembolizmin rolü tartışılırken, Anadolu'nun batısı ve tüm Egeyi içine alan bölgede Neolitik yaşama geçişin tarım ve hayvancılıkla eş değer görüldüğü anlayış devam etmektedir. Tarihöncesi dönemlerde Orta Anadolu ve Göller Bölgesi ile kültürel bağların sıkı olduğu düşünülen Teke Yarımadası'nda, Neolitik dönemin bölgede en erken başlangıcının tespitini yapmak ve devamında nasıl şekillendiğini ortaya çıkartmak hedeflenmektedir.

Çalışmanın diğer bir amacı ise çanak çömleğin bölgede ne zaman ve nasıl çıktığını anlamaya çalışmaktır. Doğu, Güneydoğu, Güneydoğu Akdeniz ve Orta Anadolu'da çanak çömleğin ortaya çıkıp yaygın olarak kullanılması MÖ 7000 yıllarını bulmaktadır (Thissen, 2007: 219; Bayliss vd., 2015: 16; Fletcher vd., 2017: 351). Diğer yandan Batı Anadolu kıyıları ve Kuzey Batı Anadolu'da çanak çömleğin ilk çıkışı MÖ 6600 civarındadır (Wenninger vd., 2014: 17-19; De Groot, 2019: 605; Erdoğu ve Çevik, 2020: 49; Burke ve Horejs, 2021: 77). Birçok araştırmacı ise Teke Yarımadası'nda Beldibi ve Belbaşı kazılarında bulunmuş olan çanak çömlekleri çok erken bir sürece tarihleme eğilimindedirler (Mellaart, 1963: 45; Mellaart, 1964: 82-84; Bostancı, 1965: 69). Bu çalışmada bölgedeki çanak çömleklerin tipolojik, teknolojik, analojik ve kronolojik açıdan ayrıntılı değerlendirmeleri yapılacaktır.

Çalışmanın diğer bir amacı ise bölgede Neolitik ile Kalkolitik Çağ arasındaki geçişteki hem kronolojik hem de maddi kültür kalıntılarının tanımlanması ile ilgili sorunlara ışık

tutmaktır. Geçmişte MÖ 6000 çizgisi Kalkolitik Çağa geçiş olarak kabul edilmekteyse de gerek Batı Anadolu kıyıları gerekse Göller Bölgesi'ndeki yerleşmelerden gelen kanıtlar maddi kültür öğelerinin MÖ 6000 yıllarında değişmediğini, değişimin MÖ 5500 yıllarında yaşandığını ve Kalkolitik Çağa geçişin MÖ 5500 yılları olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Erdoğu ve Çevik, 2020: 47). Göller Bölgesindeki yerleşmeler MÖ 5700 yıllarında terk edilmiş ve bölgeye uzun bir süre yerleşilmemiştir (Mellaart, 1970: 76; Duru, 2008: 12-15; Thissen, 2010: 273). Batı Anadolu'da ise MÖ 5500 yıllarında kültürel kırılma yaşanmış hem yerleşim sistemleri hem de tüm maddi kültür kalıntılarında köklü değişiklikler yaşanmıştır (Çevik ve Erdoğu, 2020: 85). Bu dönemlerde Teke Yarımadası'nın durumu açığa çıkartılmaya çalışılacaktır. Ayrıca MÖ 5000 yıllarında Batı Anadolu ve Ege'de görülen değişimlerin Teke Yarımadası'na nasıl yansıdığını ortaya çıkarmak da bu çalışmanın amaçlarından biridir.

Tez kapsamında Teke Yarımadası'nda kazısı tamamlanmış veya devam eden yerleşimler ile yüzey araştırması tamamlanmış ya da devam etmekte olan bölgeler/alanlar'ın bütünü değerlendirilecektir. Kronolojik açıdan Teke Yarımadası'nda Neolitik Dönem'in başladığı 10. binyıl sonu ve 9. binyıl başından, Orta Kalkolitik dönemin sonu olduğu düşünülen MÖ 4200'e kadar ki tarih aralığı dikkate alınacaktır. Tezin kapsadığı alan Teke Yarımadası'nda Eşen Vadisi, Kaş-Demre Bölgeleri, Finike, Kumluca ve Kemer'den Antalya/Merkez Hurma Mahallesine kadar olan kesimdir.

1.2. Çalışmanın Sorunsalları, Önemi ve Yöntem

Genel itibariyle Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait bulgular Anadolu'daki diğer bölgeler ile kıyaslandığında oldukça azdır ve buna bağlı olarak veriler yetersizdir. Ancak son yıllarda Eşen Vadisi'nde Tlos Antik kenti ile yakın çevresindeki Girmeler ve Tavabaşı Mağarası'nda gerçekleştirilen kazılar bölgede Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere ait önemli kanıtlar sunmuştur. Özellikle Girmeler Mağarası'nın önündeki höyük tabanında gerçekleştirilen kazı çalışmaları Neolitik Dönem'in MÖ 9. binyıl'ın başlarına kadar gittiğini kanıtlamıştır ve Güneybatı Anadolu'nun Neolitikleşme sürecine önemli katkı sunmuştur.

Batı Anadolu'da Neolitikleşmenin genellikle çekirdek bölge olarak düşünülen Yakın Doğudan göç veya kolonizasyon yolu ile bir paket halinde başladığı görüşü hâkimdir (Özdoğan, 1997: 27-28; Özdoğan, 2011: 415; Özdoğan, 2024: 109). Bu görüşü destekleyen kanıtlar; Batı Anadolu kıyılarında MÖ 7. binyıl başlarından önceye ait arkeolojik kanıtların yokluğu, Yakındoğu merkezli tarım ürünleri ve evcil hayvan türlerinin Ege'de 7.binyıl başlarında görülmesi, yine Yakındoğu merkezli baskı tekniği, kireç söndürme, sıva tekniği gibi

uygulamaların Ege'de MÖ 7. binyıl başlarında ortaya çıkması olarak gösterilmektedir (Özdoğan, 2014: 38-45). Girmeler kazıları Neolitik yaşam biçiminin kanıtlarını MÖ 9. Bin yıla kadar götürmüş olsa da bazı araştırmacılar Batı Anadolu kıyılarına Kuzey Levant'tan gelen tarımcı kolonistler tarafından yerleşildiğini, Girmelerin ise deniz yolu ile gelen kolonistler tarafından kurulduğuna inanmaktadır (Horejs, 2019: 69 ve 75). Son yıllardaki araştırmalar Batı Anadolu kıyılarının MÖ. 7. binyıl öncesinde yoğun iskâna sahne olduğunu, Girmeler yerleşiminin de MÖ. 12.000 yıllarına kadar gittiğini göstermiştir (Erdoğu, 2025: 29). Artık Neolitik yaşam biçimine geçişte bölgedeki avcı-toplayıcıların rolü üzerinde düşünülmeye başlanmıştır. Girmelerin tüm Batı ve Güneybatı Anadolu kıyılarında MÖ 7. Bin yıl öncesi dönemlerine ait tek kazılan yerleşim yeri olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda, Teke Yarımadası'nın Batı ve Güney Batı Anadolu kıyılarının Neolitikleşme sürecini en iyi anlayabileceğimiz anahtar bölgelerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm materyal kültür ve sürecin gelişimine bağlı olarak bölgedeki en önemli çözülmesi gereken noktalardan biri Epi-paleolitik-Neolitik geçişidir. Bu durum bölgedeki toplumların avcı toplayıcılıktan, yarı avcı toplayıcılığa ya da evcilleştirme denemelerine nasıl geçtiği sorunsalını da beraberinde getirmektedir. *Younger Dryas*'ın bitimi olan MÖ 9600 civarları Anadolu için Neolitik Çağa geçiş olarak kabul edilse de Orta Anadolu'da en erken Neolitik Çağ yerleşmeleri MÖ 8500'lere kadar gitmektedir. Aşıklı ve Boncuklu Höyük kazıları yerleşikliğe geçmiş avcı toplayıcıların tarıma başladıklarını ve küçük baş hayvanları yerleşmede kontrol altında tutuklarını göstermektedir (Özbaşaran vd., 2010: 216-217; Baird, 2012: 440; Baird vd., 2012: 232 Abell, 2019: 1). Bu durum kısmen Girmeler ile benzerlik taşısa da Teke Yarımadası'nın doğusunda daha farklı bir şablonla karşı karşıya olabiliriz. Özellikle Beldibi Kaya Sığınağı kazıları ve komşu bölgedeki Öküzini Mağarası erken Holosen tabakaları, yerel avcı toplayıcı gurupların ancak MÖ 7. binyıl içinde tarım ürünlerinden yararlandıklarını ve çanak çömlek yapımına başladıklarını göstermektedir (Bostancı: 1967: 51-52; Otte vd., 1995: 941; Martinoli, 2004: 69-70).

Teke Yarımadası'ndaki sorunsallardan biri de ilk çanak çömleğin ortaya çıkışı ile ilgilidir. Batı Anadolu'da çanak çömlek en erken MÖ 6600'de görülürken Güney Doğu Anadolu ve Orta Anadolu bölgelerinde istisnalar dışında en erken MÖ 7000 civarında görülmektedir. Göller Bölgesinde ilk çanak çömleklerin tartışmalı olarak MÖ 7000-6800 civarında ortaya çıktığı belirtilmektedir (Duru, 1996: 7-8; Duru, 2004: 537; Duru, 2008: 19 ve 54). Komşu bölgedeki Girmeler'de erken çanak çömlek örnekleri bulunmuştur ancak buradaki en erken çanak çömlekli döneme ait radyokarbon verileri MÖ 6700'e yakındır (Erdoğu vd., 2025: 29). Diğer yandan Refik Duru (1996: 8-9) Beldibi ve Belbaşı kazılarında bulunmuş olan

çanak çömlekleri Göller Bölgesi'nden daha erken bir sürece koyma eğilimindedir. Fakat Belbaşı'nda yapılan son tarihlemeler en erken MÖ 6600'lerin ortalarına işaret etmektedir (Proje No: Tübitak 123K355).

Teke Yarımadası Kalkolitik dönemde Neolitik dönemde olduğu gibi bilinmezliklere sahiptir. Epipaleolitik-Neolitik dönem geçişi gibi Neolitik-Kalkolitik dönem geçişi de bölge için ayrı önem arz etmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi Kalkolitik Çağ'a geçişin MÖ 5500 yılları olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya konulmuş, Göller Bölgesi'ndeki yerleşmelerin MÖ. 5700 yıllarında terk edildiği ve bölgeye uzun süre yerleşilmediği, aynı zamanda Batı Anadolu kıyılarında ise yerleşmelerin MÖ 5700/5600 yıllarında yıkılıp terk edildiği ve kısa bir boşluktan sonra tamamen farklı bir kültürün bölgeye hâkim olduğu anlaşılmaktadır (Çevik ve Erdoğu, 2020: 85). Teke Yarımadası'nda Kalkolitik dönemin özellikle MÖ 5500-5000'e denk gelen erken sürecine ait bulgular olukça azdır ve sadece Tlos Antik Kenti içinde Stadyum'da yapılan küçük çaplı kazı çalışmalarından bilinmektedir. Yapılan kazılarda MÖ 5200-4900 yıllarına ait bir yerleşimin kalıntılarına ulaşılmıştır (Korkut vd., 2019: 26-27). Ayrıca Elmalı ovasında Orta Kalkolitik dönem olarak litaratürde geçen Kızılbel ve Aşağı Bağbaşı yerleşimlerinin Kalkolitiğin daha erken bir sürecine tarihlendirilmesi önerilmektedir (Duru, 2008: 21). Bu iki yerleşime ait ne yazık ki radyokarbon tarihlemeleri bulunmamaktadır. Eşen Vadisi'ndeki Tavabaşı Mağarası ise radyokarbon analizlerine göre Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilmektedir (MÖ. 4800-4400) ve buluntuları Batı Anadolu ile uyum gösterir (Korkut vd., 2018: 549). Genel olarak bölgeye bakıldığında Kalkolitik sürecin ne zaman, nerede ve nasıl başladığı bilinmemektedir. Yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları ile bu sorunsalın yanıtı kısmen verilebilmektedir.

Çalışma yöntemi ilk olarak Teke Yarımadası'nda gerçekleştirilen kazılar ve yüzey araştırmalarından elde edilen verilerin değerlendirilmesinden oluşmuştur. Tlos Kazısı deposunda yer alan Girmeler, Tlos Stadyum ve Tavabaşı malzemeleri detaylı incelenmiş, tasnif edilmiş, tipolojik ve teknolojik analizleri yapılmıştır. Diğer yandan Elmalı bölgesinde bulunan Bağbaşı, Kızılbel, Tekke, Akçay gibi yerleşimlerden gelen kazı ve yüzey çalışmalarına ait Neolitik ve Kalkolitik dönem buluntuları Antalya Elmalı Arkeoloji Müzesi'nde incelenmiştir. Bunun dışında Antalya Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Belbaşı ve Beldibi Kaya Sığınaklarına ait Neolitik buluntular da çalışılmıştır. Bahsi geçen yerleşmelerdeki çanak çömleklerin teknolojik, tipolojik analizleri, çizimleri ve fotoğraflamaları yapılmıştır. Ayrıca yontmataşlar detaylı biçimde incelenmiş, fotoğraflanmış ve belirli bir tabakalanmaya oturtulmaya çalışılmıştır. Özellikle Girmeler yerleşimi Neolitik bağlamda diğer yerleşimlere göre daha

erken bulguları verdiğinden ve geniş kazıldığından dolayı ortaya çıkartılmış mimari, çanak çömlek, taş alet ve diğer buluntular konteksel olarak daha ayrıntılı incelenmiştir.

Girmelerin ayrıntılı konteksel incelemesi bazı teknik ve sosyal pratiklerin anlaşılmasında aracı olmaktadır. Ortaya çıkan mimarilerde çukur, ocak, öğütme taşları ve çeşitli materyaller hem ayrı hem de birlikte bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan yerleşimdeki ölü gömme gelenekleri ve diğer materyallerin kullanım amaçlarının tespit edilmesi, çeşitli ritüllleri tanımlamada yardımcı olmuştur. Ayrıca hayvan kemikleri ve tohumlar, günlük faaliyet, besin ekonomisi gibi verilerin değerlendirilmesini sağlamaktadır. Genel itibariyle inşa teknikleri, yenileme evreleri, bina boyutları, bina formları çağdaş yerleşimlerle etkileşim düzeyini açıklamaktadır. Bu doğrultuda yapılan sondaj kazılarında belirlenen stratigrafiler de yerleşimin başlangıç ile bitiş noktalarını, katmanlaşmanın ayrıntılarını, yerleşim sıklığını, herhangi bir hiatusun varlığını saptamada yardımcı olmuştur. Bir yandan Tlos ve Tavabaşı Mağarasıyla ilişkilere odaklanıldığında Teke'nin batısındaki Eşen Vadisi'nde Neolitik ve Kalkolitik arasında bir devamlılığın varlığı anlaşılmaktadır.

Yöntemin ana çerçevelerinden biri de Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izniyle alınan öğrenci arazi çalışmalarıdır. Tarafımca çok ufak bir ekiple yapılan arazi çalışmaları, zorlu ve geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Bu nedenle arazi çalışmaları malzeme çıkma potansiyeli yüksek olduğu düşünülen yerler ile kısıtlanmıştır. Dahası çok büyük bir alanın taranması Güneybatı Anadolu topoğrafyası da göze alındığında oldukça zordur. Araştırmada çoğunlukla Harita Genel Müdürlüğü'nün 'Küre' uygulamasından yararlanılmış, tarihöncesi dönemlere ait muhtemel buluntu verebilecek yaklaşık 177 adet alan incelenmiştir. Araştırma sırasında 1/25000'lik haritada başta mağara veya inlere ikincil olarak ise höyük olarak işaretlenmiş alanlara yoğunlaşılmıştır. Bunun sebebi bölgede Neolitik ve Kalkolitik buluntuların ovalık alanlardan ziyade mağaralarda ele geçmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca koordinat ve yükseklik almak için "Gaia Gps", haritalandırmak ve yerleşim tespiti için "Google Earth Pro" uygulamalarından da yararlanılmıştır. İlk araştırmalar 2021 yılında, Fethiye Arkeoloji Müzesiyle bağlantılı olarak Teke Yarımadası'nın batısında yer alan Eşen Vadisi'nde yapılmıştır. İkinci araştırmalar ise 2022-2023 yıllarında Demre-Likya Uygarlıkları Müzesi, Elmalı Arkeoloji Müzesi ve Antalya Arkeoloji Müzesi'yle bağlantılı olarak Kaş-Demre, Finike, Kumluca, Kemer ve Elmalı ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Genel olarak arazi çalışmaları ve müze incelemeleri çanak çömlek ve yontmataş buluntularla sınırlı kalmıştır. Bunlar dışında bulunan her yerleşim için ayrı form oluşturulmuştur. Söz konusu formlarda yerleşimin ismi, koordinatı, yerleşim tipi, , gözlemlenen bulguların cinsi, ilişkili dönem aralıkları vb. nitelikler yer almaktadır. Diğer

yandan her yerleşim için, yüzeyde gözlemlenen çanak çömlek ve yontmataşların detayları belgelenmiştir. Tüm bu yerleşimlerin konumları "Küre" ve "Google Earth Pro" yardımıyla ayrı bölgeler halinde haritalandırılmıştır. Yerleşim isimleri "Küre" uygulamasından ve yerel halkın kullandığı isimlerden yararlanılarak verilmiştir. Yerleşimlerin bağlı olduğu mahalleler ise Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü sitesindeki parsel uygulamasından belirlenmiştir.

1.3. Teke Yarımadası'nda Neolitik Dönemden Orta Kalkolitik Çağlara Kadar Yapılan Çalışmaların Kısa Tarihçesi

Teke Yarımadası'nda günümüze kadar gerçekleştirilen çalışmalarda Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait bulgular oldukça sınırlıdır ve Kalkolitik Çağa ait saptanan yerleşimler genellikle dönemin sonları ile ilintilidir. Bölgede yapılan kazı ve araştırmaların çoğu ya Antik çağlarla ya da Paleolitik çağlarla bağlantılı olduğundan, Neolitik ve Kalkolitik Çağlara odaklı sistematik araştırmalar yapılmamıştır. Bu dönemlere ilişkin tespit edilen buluntuların birçoğu, antik kentler ve onların teritoryumlarında yapılan kazılar ya da paleolitik veri elde etme amacıyla kazılan mağara ve kaya sığınaklarından gelmektedir.

Neolitik ve Kalkolitik Çağlar özelinde Batı Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Akdeniz kıyıları çok daha yoğun çalışılan bölgeler iken Güneybatı Anadolu'nun bu konuda eksik kaldığı açıktır. Bu başlık altında Teke Yarımadası'nda Neolitik Dönemler'den Orta Kalkolitik döneme kadar ki bulguların gözlemlendiği yerleşimlerin tarihçesi ve niteliklerinden yüzeysel olarak bahsedilecektir.

Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait bilgilerimiz yarımadanın doğusunda Kemer/Beldibi'nde bulunan Beldibi (Kumbucağı) ve Belbaşı Kaya Sığınakları'ndan; yarımadanın kuzeyinde Elmalı Ovası'nda yapılan kazı ve araştırmalardan ve yarımadanın batısında Eşen Vadisi'nde Tlos Antik Kenti ve çevresinde yapılan Girmeler ile Tavabaşı kazılardan gelmektedir. Diğer yandan Teke Yarımadası sınırları içinde olmasa da Antalya Yağca Köyü'nde bulunan ve kazı çalışmaları yapılmış Karain, Öküzini, Suluin ve Çarkini Mağaraları ile Gökhöyük'de Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait bulguların olduğu da bilinmektedir.

Antalya Merkeze 48 km uzaklıkta Kumbucağı olarak adlandırılan mevkide bulunan Beldibi Kaya Sığınağı, 1956'da Enver Bostancı tarafından keşfedilmiş,1959'da kazılmaya başlanmıştır ve bu kazılar belli aralıklarla 1967'ye kadar sürdürülmüştür (Bostancı, 1959; 145 1967, 51). Çalışmalarda Üst Paleolitik, Epi-Paleolitik ve Neolitik dönemlere ait tabakalara ulaşılmıştır. Buluntularla ilgili olarak Bostancı modern ve klasik dönem tabakalarını A1-A2, Neolitik tabakaları B1-B2, Epi-paleolitik tabakayı C1-C2, Üst Paleolitik tabakaları ise D-E-F

olarak ayırmıştır. (Bostancı, 1967: 51-53; Bostancı, 1959: 146). Modern-Klasik Dönem bulguları veren "A" tabakasının altında, Neolitik Çağa tarihlendirilen B1 ve B2 olmak üzere iki evreli "B" tabakası kazılmıştır. Az sayıda kaba çanak çömleğin yanında Epi-paleolitik tabakalardan bilinen mikrolit aletlere ve orak bıçaklarına rastlanmıştır. Kaya Sığınağında yer alan insana benzer, hayvan ve geometrik biçimli kaya resimlerinin ise kesin olmamakla birlikte Üst Paleolitik, Epi-paleolitik, Neolitik dönem veya Bizans dönemi gibi farklı çağlara ait olabileceği düşünülmektedir (Bostancı, 1959: 132-140; Bostancı, 1965: 79; Erdoğu: 2020, 3). Beldibi Kaya Sığınağı'nın yaklaşık 5 km kuzeydoğusunda yer alan Belbaşı Kaya Sığınağı 1959'da Enver Bostancı tarafından keşfedilmiş ve 1960'ta kazılmıştır. (Bostancı, 1962: 233-234; Bostancı 1965: 83). Bu yerleşimde en alt katmanda yani III. seviyedeki yontmataş endüstrileri Üst Paleolitik döneme tarihlendirilirken Epi-Paleolitik ya da Enver Bostancı'nın (1965: 83) deyimiyle "Mezolitik" kökenli olabilecek taş aletler II. seviyede yer almaktadır. Epi-paelolitik tabakanın hemen üstünde ise Neolitik döneme ait yontmataş, hayvan kemikleri, insan kemikleri, işlenmiş kemik ve çanak çömlekler bulunmuştur ve bu takada I. seviye olarak adlandırılmıştır (Bostancı, 1962: 235-237; Bostancı 1965, 83-87).

Teke Yarımadası sınırları içerisinde yer alan Neolitik ve Kalkolitik dönem kazıların gerçekleştirildiği bir başka bölge Antalya'nın Elmalı Ovasıdır. Bölgede yoğun olarak Klasik Dönem, Erken Tunç Çağı ve Geç Kalkolitik yerleşimler bulunmasına karşın Orta Kalkolitik ve Geç Neolitik/Erken Kalkolitik gibi daha erken dönemlerin varlığı da bilinmektedir. Bu prehistorik veriler farklı zamanlarda Sinclair Hood, James Mellaart, Machteld Joganna Mellink, Christine Eslick, Işın Yalçınkaya gibi araştırmacıların çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Elmalı'da 1949'da Sinclair Hood tarafından yapılan araştırmalarda iki adet boyalı çanak çömlek parçası bulunmuş ve bu parçalar Neolitik ile Kalkolitik dönemlere tarihlendirilmiştir (Eslick, 1992: xvii; İlseven, 1999: 45). Ayrıca James Mellaart (1954: 188-189) Türkiye'nin güneyinde 1951-1952 yıllarında klasik dönem öncesi kalıntıları anlamak amacıyla yüzey araştırması yaparken Hood'un keşfettiği parçaları 1954'te yayınlamıştır. Daha sonraki yüzey araştırmaları ve kazılar 1954-1974 yılları arasında Mellink tarafından gerçekleştirilmiştir (Mellink, 1954: 326-327; Mellink, 1964a: 97; Mellink, 1964b: 269; Mellink, 1968: 254; Mellink, 1971: 246; Eslick, 1992: xvii). Bölgenin Neolitik ve Kalkolitik yerleşimlerdeki malzemeyi değerlendirmek için 1977'de Eslick (1980; 1992) ayrıntılı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Geç Neolitik ve Orta Kalkolitik buluntuların yer aldığı Aşağı Bağbaşı, Kızılbel, Akçay Höyük, Tekke I (Koca), Gökpınar, Hacımusalar gibi yerleşimler tespit edilmiştir (Eslick, 1992). Ancak bu buluntular çoğunlukla çanak çömlekler ile sınırlı kalmıştır. Kazısı yapılan Bağbaşı yerleşimi katmanlaşması EB (Erken Tunç), MB (Orta Tunç), IA (Demir

Çağı) gibi tabakalara ayrılırken, en alt tabakada bulunan çanak çömlekler farklı nitelikleri sebebiyle MC (Orta Kalkolitik)'e atfedilmiş ve Aşağı Bağbaşı malzemesi olarak adlandırılmıştır (Eslick, 1980: 8). Kızılbel'de yer alan prehistorik çömlekler ise 6.yüzyıla ait bir Tümülüs kazısına ait dolguda bulunmuştur (Mellink, 1971: 246-249). Bu seramikler Bağbaşı ile benzer olarak kabul edilmiş ve Orta Kalkolitik Döneme tarihlendirilmiştir (Eslick, 1980: 10). Ayrıca söz konusu Orta Kalkolitik çanak çömleklerin bazıları form ve hamur nitelikleri bakımından, Akçay Höyük, Hacılar, Kuruçay yerleşimlerinde yer alan örneklere benzetilmiş ve Geç Neolitik Dönemle de bağlantıların var olduğu belirtilmiştir (Eslick, 1992: 56 ve 69-70). Aynı zamanda Kızılbel ve Bağbaşı örneklerinin Doğu Ege Adalarındaki Orta Kalkolitik örneklerle benzerlikleri de kurulmuştur (Eslick, 1992: 69-70) Diğer yandan yüzey araştırması yapılan Akçay, Tekke ve geçmiş dönemlerde yerel halk tarafından bir kuyu açılırken Gökpınar'da bulunan çanak çömlekler Geç Neolitik dönemle ilişkilendirilmiştir. Bunlar arasındaki kulp formları, bazı kazıma bezemeler ve boya bezemeli örnekler Hacılar IX-VI/V-I ve Karain gibi yerleşimlerdeki Neolitik çanak çömleklerle benzetilmiştir (Eslick, 1992: 68-77). Diğer yandan Elmalı'da bahsi geçen Neolitik ve Orta Kalkolitik Döneme tarihlendirilen yerleşimlerin hiçbirinde karbon tarihlemesi yer almamaktadır. Bölgedeki bir diğer yüzey araştırması 1984 yılında Işın Yalçınkaya (1985) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yalçınkaya bu araştırmada paleolitik döneme ait iskân, çevre koşulları, taş endüstrisi, taş kaynakları ile Karain mağarası ve çevresindeki Paleolitik endüstrilerin bağlantı alanını anlama amacı gütmüştür (Yalçınkaya, 1985: 429). Araştırmalarda bulunan en önemli yerlerden birinin Gölova Mağara silsilesi içinde yer alan Elmalı-Karain mağarası olduğunu belirtmiştir. Bu mağaranın eteklerinde çeşitli çanak çömlekler ve çakmaktaşı aletler toplanmıştır. Ancak bu çakmaktaşı formlarının belirgin bir devre ait niteliklere sahip olmadığını ayrıca çanak çömlek parçalarının bulunması sebebiyle söz konusu mağarada Paleolitik Çağ'da kesin olarak iskân edildiğini belirleyemediklerini not etmiştir (Yalçınkaya, 1985: 434-435). Bunun dışında Elmalı Büyüksöyle ve Kocapınar mevkilerinde sürülmüş tarlalarda bulunan taş aletlerin büyük çoğunluğunun Orta Paleolitik döneme tarihlendiği düşünülmektedir (Yalçınkaya, 1985: 435).

Teke Yarımadası'nda araştırmaların yapıldığı bir başka bölge yarımadanın batı kesiminde bulunan Eşen Vadisi'dir. Antalya çevresinde yer alan Neolitik-Kalkolitik bulgulara nazaran bu bölgedeki araştırmalar daha günceldir ve detaylı kazılmıştır. Söz konusu bölgede yer alan Girmeler Yerleşimi, Tlos Antik Kenti Stadyumu ve Tavabaşı Mağarası son yıllarda çeşitli verilerin ortaya çıkmasında ön ayak olmuştur.

Girmeler Yerleşimi 1980'lerde yapılan tahribat sonucu bulunmuş ve daha sonra Fethiye Müzesi tarafından mağara yerleşimi olduğu belgelenmiştir (Köktürk, 2000: 39-45; Becks ve

Becks, 2013: 166; Korkut, 2015; Korkut, 2016: 136;Takaoğlu ve Korkut, 2019: 485). İlk olarak 2010 yılında sondaj çalışmalarıyla kazısı başlatılan mağarada 2011-2013 yılları arasında tekrardan yüzey araştırması ve sondaj kazıları gerçekleştirilmiştir (Takaoğlu vd., 2014: 112). Sonraki yıllarda ara verilen kazı 2020-2025 yılları arasında stratigrafinin iyi anlaşılması amacıyla tekrardan devam ettirilmiştir. Bu kazılar Taner Korkut başkanlığındaki Tlos Antik Kenti kazıları bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Mağara Epi-Paleolitik dönemden başlayarak Roma dönemine kadar buluntular içermektedir. Tahribat nedeniyle üst tabakalar yok olmuştur fakat Epi-Paleolitik ve Neolitik tabakaların bir kısmı sağlam kalmıştır. Epi-Paleolitik tabakalarda birçok mikrolit alet ve taban örnekleri görülürken en erken radyokarbon tarihi MÖ 12.000'i vermiştir (Erdoğu vd., 2025: 29). Neolitik dönem ise Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Geç Neolitik döneme kadar gitmektedir. Girmelerdeki Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait bilgilerimiz birçoğu, A (16/17-ST) ve C (17-LM) isimli sondaj açmalarından gelmektedir. A açmasında çeşitli taş aletler, ocaklar, taban izleri, kemik aletler, tohum ve hayvan kemikleri gibi maddi kalıntılar bulunmaktadır. Bu açmadan alınan radyokarbon örnekleri MÖ 8200-7900 aralığını vermektedir (Takaoğlu vd., 2014: 112). C açmasında ise çakmaktaşı aletlerle birlikte gömülen yetişkin kadın bir bireye ait gömü yer alır. Bu gömünün radyokarbon tarihlemesi MÖ 7738-7597 tarih aralığına vermektedir (Erdoğu vd., 2021: 303). İki bireyin yer aldığı başka bir gömü alanı Mağaranın A galerisi önünde bulunmuştur. Birbirine antitetik pozisyonda olduğu düşünülen gömü alanında kemik boncuklar bulunurken, mezarların içinde bulunduğu küllü tabakadan gelen karbon tarihlemeleri MÖ 7460-7070 aralığını vermektedir (Becks ve Becks, 2013,169). Bunlar dışında A Mağarası'nın kuzeydoğusundaki tepelikte bulunan ve boyalı terrazzo tabanlara sahip, birbirine yakın konumdaki üç bina son dönemlerdeki önemli bulgulardandır. Söz konusu binaların birinden alınan organik sediman örneği MÖ 6688-6506 tarihlerini vermiştir ve Ön Neolitik Döneme (İlk Çanak Çömlekli) atfedilmektedir (Erdoğu vd., 2025: 29). Ayrıca bu binanın hemen üst dolgusunda bulunan çanak çömlekler yerleşimdeki en erken örnekler olarak değerlendirilmektedir. Mağaranın çeşitli alanlarında ise Erken Neolitik Dönem'e ait olabilecek dal örgü mimari, kireç ve terrazzo tabanlar, çanak çömlekler, obsidyen, kemik alet vb. birçok materyal ortaya çıkmıştır ancak MÖ 6500-6200 aralığında olduğu düşünülen bu tabakaların radyokarbon tarihlemesi henüz yoktur. Diğer yandan Geç Neolitik Dönemle ilişkili tabakalarda kireç tabanlar, çanak çömlekler, figürin, obsidyen, kemik alet gibi çeşitli arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Çanak çömlekler arasında Göller Bölgesi kültürüne ait boyalı örnekler de yerleşimde bilinmektedir (Takaoğlu, vd., 2014: 115). Mağara ağzında Geç Neolitik dönem tabakaların bulunduğu sondajların birinden alınan radyokarbon örneği ise MÖ 6066-5921 tarih aralığını vermiştir (Erdoğu vd., 2025: 29). A ve B Mağarası önündeki

yüzeyde ve B Mağarası'nın güneybatı ağzında açılan sondajda ise Orta Kalkolitik Döneme ait malzemeler görülmüştür. Bunlar arasında çanak çömlekler, taş aletler, kemik aletler, mermer boncuk, öğütme taşları vb. nesneler yer alır.

Eşen Vadisi'nde yer alan Kalkolitik yerleşimlerden biri Tlos Antik Kenti stadyumunun içinde tespit edilmiştir. 2015'te çok dar alanlarda gerçekleştirilen sondaj kazılarında Kalkolitik döneme tarihlendirilen öğütme taşları, obsidyen ve çakmaktaşı aletler ile birlikte çanak çömlekler ele geçmiştir. Bu alandan alınan karbon örnekleri MÖ 5200-4850 aralığını vermektedir (Korkut vd., 2019: 26-27). Bu tarih aralıkları Erken Kalkolitik ve Orta Kalkolitik dönemin başlarını kapsamaktadır. 2022 yılında ise stadyumda tekrardan kontrol amaçlı sondajlar yapılmış ve yine Erken Kalkolitik döneme ait çanak çömlekler, çakmaktaşları ve obsidyenler karışık birikim içinde gözlemlenmiştir. Ancak herhangi bir mimari yapı bulunamamıştır.

Bölgede araştırılmış bir diğer yerleşim Seydikemer-Arsaköy yakınlarında bulunan Tavabaşı Mağarası'dır. Aşağı Mağara içinde yapılan ufak çaplı sondaj kazılarında Batı Anadolu'dan bilinen Orta Kalkolitik kültüre ait çanak çömlekler bulunmuştur. Bu tabakadan alınan örnekler MÖ 4838-4459 aralığını göstermektedir. Diğer yandan cilalı taş balta, öğütme taşı, ezgi taşı, havaneli gibi buluntular da yer alır. Ayrıca Yukarı mağara içinde Neolitik döneme ait olabilecek çanak çömlekler de bulunmaktadır (Korkut vd., 2015: 39; Korkut vd., 2018: 549). Aşağı Mağara'da en önemli keşiflerden biri de mağaranın dış duvar yüzeyinde yer alan kaya resimleridir. İnsan ve hayvan tasvirleri, soyut anlatımlar, mimari anlatımlar ve geometrik şekiller gibi birçok motifin bulunduğu kaya resimlerinin dönemi bilinmemektedir (Korkut vd, 2015, 41-49).

Prehistorik malzemenin gözlemlendiği diğer yerleşimler Teke Yarımadası'nın kuzey kesimlerinde kalan Eceler Höyük ve Çaltılar Höyük'tür. Eceler Höyük Seydikemer-Seki modern yerleşimi yakınlarında konumlanırken, Çaltılar Höyük, Seydikemer-Söğüt yolu üzerinde yer alan Çaltılar modern yerleşimi yakınlarındadır (Aksoy ve Köse, 2005: Fig.1; Momigliano, 2013, Fig. 2). Bölgede çeşitli araştırmacılar tarafından 1985-1993 ve 2008-2010 yılları arasında sistematik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir (Momigliano vd., 2011; Coulton, 2012). Bu yerleşimlerde kırmızı astarlı monokrom malzemeler ile krem üzeri kırmızı boyalı çanak çömlekler tespit edilmiş ve Geç Neolitik Dönem ile ilişkilendirilmiştir (French, 2012: 3; Momigliano, 2013: 182; Aykurt vd., 2023: 323). Ayrıca Çaltılardaki bazı taş alet topluluklarının yine Geç Neolitik Dönem ile bağlantılı olabileceği belirtilmektedir (Momigliano vd., 2011: 109-112). Ancak Geç Neolitik olduğu belirtilen bu tür çanak çömlekler az sayıdadır ve detaylı incelemeye sahip değildir.

Başlık içindeki söz konusu bölgelerde yer alan Neolitik ve Kalkolitik araştırmaların birçoğu çok eski tarihlerde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mağara ve höyük kazıları genelde dar alanlarda yapılmıştır. Yakın tarihlerde yapılan kazı çalışmalarında Girmeler haricinde stratigrafiler net bir şekilde oturtulamamıştır. Diğer yandan kazılardan elde edilen radyokarbon tarihlemeleri çok az sayıdadır, bazı yerleşimlerde ise karbon tarihlemeleri hiç bulunmamaktadır. Bu tür durumlar bölgenin Neolitik ve Orta Kalkolitiğe kadar ki sürecinin kronolojik ve bir teorik çerçeveye oturtulmasını gerekli kılmaktadır. Başlık altındaki yerleşimlere ait coğrafi bilgiler, buluntular, kronolojik veriler vb. unsurlar daha sonraki bölümlerde detaylandırılarak incelenecektir.

Teke Yarımadası sınırları içinde olmasa da Antalya Yağca Köyü'nde bulunan ve kazı çalışmaları yapılmış çeşitli mağaralarda Neolitik ve Kalkolitik bulgulara ulaşılmıştır. Teke Yarımadası sınırlarına oldukça yakın konumlanmış bu yerleşimler bölgenin tarihöncesini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Karain Mağarası, Antalya İlinin merkezinden kuzeybatı yönünde Yağca Köyü sınırlarında ve Katran Dağı'nın (Şam Dağı) yamaçları üzerinde yer almaktadır (Yalçınkaya, 1987: 21; Yalçınkaya ve Özçelik, 2012, 3,). Mağara ilk olarak Kılıç Kökten (1947: 232) tarafından 1946 yılında Gurma Köyü mağaralarında gerçekleştirilen bir araştırma sırasında bulunmuştur. Kökten bu mağaranın prehistorya açısından en zengin ve yerleşime en uygun mağara olduğunu da belirtmiştir (Kökten, 1957, 46). Çalışmalar Kılıç Kökten tarafından belirli aralıklarda 1973 yılına kadar devam ettirilmiştir (Kökten, 1959: 10; Kökten, 1962: 41; Kökten, 1964: 17; Yalçınkaya ve Özçelik, 2012: 3). İkinci dönem kazıları ise Işın Yalçınkaya başkanlığında 1985'te başlamıştır ve 2014'e kadar sürmüştür (Yalçınkaya, 1987: 21; Yalçınkaya ve Özçelik, 2012: 3; Yalçınkaya vd., 2016; 235; Kartal, 2018: 2). 2015 yılından sonra Harun Taşkıran başkanlığında çalışmalar devam ettirilmiş ve günümüzde de halen kazıları sürdürülmektedir (Taşkıran vd., 2017: 522; Taşkıran vd., 2024). Mağarada Kılıç Kökten tarafından yapılan ilk dönem çalışmalarından (1946-1973) anlaşılacağı üzere, Alt, Orta, Üst Paleolitik dönemlere ait Aşöl, Musteriyen, Aurignaceian, Orinyasiyen gibi taş endüstrileri, dördüncü zamana ait nesli tükenmiş hayvan kemikleri (mağara aslanı, sırtlan, ayı vb.) ve Neanderthal kemikleri gibi konuların araştırılmasına ağırlık verilmiştir. (Kökten, 1957, 46-48; Kökten, 1959, 10; Kökten, 1962, 40-44). Aynı zamanda Kökten (1952: 178; 1957: 48) bu mağara içinde Neolitik ve Tunç Çağlarına ait buluntuların yetersiz de olsa takip edilebildiğinden ve seramiklerin tasniflerinin yapıldığından bahsetmektedir. İkinci dönem kazılarında Işın Yalçınkaya (1987: 22) daha önceden bulunan ve sonrasında bulunacak taş endüstrilerini iyi bir stratigrafi ile temellendirmeyi amaçlamış, ayrıca hayvan kalıntılarının iyi

bir şekilde tanımlanması ve arkeometrik analizler gibi yöntemlerin de kullanılmasını planlamıştır. Yalçınkaya (1987: 23; 1988: 43), gerçekleştirilen kazılarda, Paleolitik Dönemin yanı sıra 8. Arkeolojik seviyede Erken Tunç, Kalkolitik ve Geç Neolitik dönemlere tarihlenebilecek materyallerin bulunduğunu not etmiştir. Katmanlaşma Holosen ve Pleistosen sedimanlardan oluşmaktadır. Buna göre 'H' (Holosen) ile simgelenmiş katmanlar 5 farklı jeolojik ayrımla yeniden eskiye doğru H.I, H.II, H.III, H.IV ve H.V olarak sıralanmaktadır (Yalçınkaya vd., 1998: 28; Yaman, 2011: 246; Yaman, 2012: 168; Kartal, 2018: 2-3). H.I tabakası Roma ve Bizans dönemleriyle ilişkilendirilirken devamındaki H.II tabakasında ETÇ ve Kalkolitik Çağ'a ait buluntular yer almaktadır. Bu tabakadan alınan örnekler MÖ 4740-4510 aralıklarını vermektedir. Tabaka içinde çizgi-nokta bezemeli çanaklar, ağırşaklar, metal buluntular bronz-bakır iğne ve boncuklar, kemik aletler, deniz kabuğu boncuklar ele geçmiştir (Yalçınkaya, 2006: 409; Yaman, 2012: 169). H.III olarak adlandırılan seviye MÖ 4920 ve 4700 aralığına tarihlendirilmiştir. Çoğunlukla Kalkolitik döneme ait buluntular içeren bu seviyede yontmataş buluntular, obisdyen, bronz balta gibi nesneler yer almaktadır (Yalçınkaya, 2004: 24; Yaman, 2012: 169). Bu seviye içerisinde Orta Kalkolitik'te karakteristik bir form olan Cheese-Pot ve açkı bezemeli çanaklar yer almaktadır. (Seeher, 1988, 223-225; Aykurt ve Ayengin, 2011: 56; Aykurt ve Ayengin, 2022: 15-16). H.IV seviyesindeki en geç tarih MÖ 4930 en erken tarih ise MÖ 6160'tır. Bu tabaka Geç Neolitik döneme tarihlendirilmiştir. Bu birikimde Geç Neolitik döneme ait kemik aletler, süs objeleri, bezemeli çanak çömlekler yanında Hacılar I veya II'ye ait olabilecek tipte boyalı çanak çömlekler de bulunmuştur (Seeher, 1988: 223; Yaman, 2012, 169-170; Aykurt ve Ayengin, 2011, 58). H.V seviyesinde yer alan iki tarih aralığı MÖ 6090-6420 ile MÖ 6250-7050'dir (Yaman, 2012: 170). Söz konusu seviyede de Geç Neolitik çanak çömlekler bulunurken, bunun dışında prizmatik çekirdekler, obsidyen dilgiler, mikrolit aletler gibi Neolitik kökenli yontmataş endüstrileri olduğundan da bahsedilmektedir. Diğer yandan kemik aletler ve süs eşyaları da bulgular arasındadır (Yalçınkaya vd., 2013: 12; Yalçınkaya vd., 2014: 241; Kartal, 2018: 2-4).

Karain kadar önemli bir diğer Mağara ise Karain Mağarası'na çok yakın konumda yer alan Öküzini Mağarası'dır. İlk olarak 1956 yılında Kılıç Kökten (1959: 11) tarafından ufak çaplı sondaj çalışmaları gerçekleştirilen mağara uzun süre kazılmamıştır. 1989 yılında Işın Yalçınkaya (1992: 56) mağaradan sediman örnekleri toplamış ve yoğun tahribat nedeniyle kurtarma kazısı yapılması gerekliliği görmüştür. 1990 yılında ise temizlik çalışmaları, kazı, topoğrafya çalışmaları gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir ve sistematik kazılar 1999'a kadar Yalçınkaya tarafından sürdürülmüştür (Yalçınkaya, 1992: 56; Yalçınkaya, 2001: 21). Öküzini Mağarası'nda Karain'de olduğu gibi araştırmalar ağırlıklı olarak Paleolitik Dönem ile

ilişkilidir. Ancak IV Evre 0-Ib olarak adlandırılan tabakadan gelen 5 farklı radyokarbon tarihlemesi MÖ 9000-6500 aralığını vermektedir (Otto vd., 1995, 941 ve Table 1). Tabaka'da Epi-Paleolitik dönemlerle karışık biçimde bulunmuş dört adet mezar yer almaktadır (Özbek, 2002: 353; Kartal, 2018, 5). Gömülerle ilişkili olarak birkaç çanak çömlek, cilalı taş balta, obsidyen ok ucu, süs eşyaları ve geometrik mikrolitler ele geçerken, bu alan Geç Neolitik dönemle ilişkilendirilmiştir (Otto vd., 1995, 941-942; Yalçınkaya, 2000, 31; Kartal, 2018: 4-5). Fakat çanak çömlek nitelikleriyle ilgili bir veri yoktur.

Katran dağı eteklerinde yer alan ve Karain'in 1 km kuzeydoğusunda bulunan bir diğer yerleşim Suluin Mağarası'dır. 1956'da Kılıç Kökten (1959: 11) ve 1984'te Işın Yalçınkaya (1986: 430) tarafından çalışılan Mağara'da detaylı kazı çalışmaları ilk defa 2007'de Antalya Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Harun Taşkıran'ın bilimsel sorumluluğunda gerçekleştirilmiştir (Taşkıran ve Aksu, 2009: 89). 2010 yılından itibaren ise bakanlar kurulu kararlı kazılar kapsamına alınmıştır (Taşkıran vd., 2012: 1). 2007'de başlayan çalışmalar 2014'te sona erdirilmiştir (Taşkıran vd., 2016, 224). Mağara'da Öküzini Mağarası ile benzer şekilde Üst Paleolitik ve Epi-Paleolitik yontmataş buluntular yer almaktadır. Bunun yanında mağarada çeşitli alanlardan alınan örnekler MÖ 6000-5700 aralığını veren daha geç tarihlerin de olduğunu göstermektedir (Richardin, 2013: 16; Taşkıran vd., 2014, 564). Bu tarih aralığını veren katmanlarda obsidyen aletler, çakmak taşları, öğütme taşı, mimari öğeler, kemik aletler vb. birçok materyal ele geçmiştir. Söz konusu materyaller ise Neolitik ve Kalkolitik döneme tarihlendirilmiştir. Çanak çömlekler genellikle monokrom'dur ancak bezemeli parçalar ve Göller Bölgesi seramiklerine benzer kabartma bezemeli parçalar da yer almaktadır (Taşkıran 2012, 5-7; Taşkıran vd. 2016: 220-223; Taşkıran Z.F, 2014, 37-43). Ayrıca bir adet şerit motifli boya bezemeli Göller Bölgesi benzeri çanak çömlek parçası bulunmuştur (Taşkıran vd., 2016: 223).

Diğer mağaralara nazaran daha ufak boyutlardaki Çarkini Mağarası Karain Mağarası'nın 2 km güneybatısında yer alırken ilk defa 1956'da Kılıç Kökten (1959: 11-13) tarafından sondaj kazısı yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında en üstte Kalkolitik altında Neolitik ve en altta da Öküzini ile benzer olarak Üst Paleolitik buluntuların yer aldığı görülmüştür. Diğer yandan Kılıç Kökten (1959: 13) çevredeki diğer mağaralarda olduğu gibi üst tabakalarda Neolitik ve Kalkolitik çanak çömleklerin varlığından bahsetmektedir. Kökten (1959: 13), boya bezemelilerde siyah zemin üzerine ince beyaz boyalıları Kalkolitik, koyu kahve zemin üzeri beyaz-krem boyalıları Neolitik olarak değerlendirilmiştir. Bunlar dışında monokrom Neolitik örnekler de bulunmaktadır (Kökten, 1959: Lev: XV). 1984 yılında ise Işın Yalçınkaya, İlhan Kayan ve Angela Minzoni-Deroche, 1957 kazısında çıkan toprağı elemişler ve içinde çanak

çömlek parçaları ile yontmataş alet ve çok sayıda atık bulmuşlardır (Yalçınkaya, 1986: 432). Çarkini'ndeki taş endüstrisi ve çanak çömlekler muhtemelen Suluin Mağarası ile çağdaş olabilir. Mağarada Kalkolitik Çağ ait tabaka ve buluntularla ilgili detaylı bir bilgi yoktur. Böyle bir tabakanın varlığı da tartışmalıdır.

Son olarak Katran Dağı'nın doğu eteklerindeki traverten düzlükte ve Yeniköy'ün 1 km kuzeybatısında yer alan Gök Höyük bölgedeki en önemli höyük oluşumu olarak görülmektedir (Yalçınkaya, 1986: 436-437). Yalçınkaya (1986: 437) 1984'te yaptığı araştırmalar sırasında höyüğün kanal inşaatı sebebiyle büyük ölçüde tahrip olduğunu ve kurtarma kazısının yapılması gerektiğini belirtmektedir. Diğer yandan höyüğün Karain'deki Protohistorik ve Klasik Çağ buluntularını, avcılık toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçiş evrelerini, Batı Akdeniz kıyıları ile İç Anadolu arasındaki ilişkileri çözümleyebileceği düşünülmüştür (Yalçınkaya, 1986: 437). Yine 1984'te Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında Azize Yener tarafından yüzey araştırması yapılmıştır (Yener ve Atvur, 2002: 19). 1985 yılında ise Mehmet Özsait höyükte tekrar inceleme gerçekleştirmiştir ve Karain ile benzer Geç Neolitik parçaların bulunduğunu belirtmiştir (Özsait, 1990: 99, Res.10). Ancak bunlarla ilgili detaylı bir veri yayınlanmamıştır. Yine Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında 1986 yılında Orhan Atvur ve Nafiz Aydın tarafından kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir (Yener ve Atvur, 2002: 19). Bu kazılarda ise Roma Dönemi'nden İlk Tunç Çağı'na kadar malzemeler bulunmuştur (Yener ve Atvur, 2002: 14).

İKİNCİ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI PALEOCOĞRAFYASI

2.1. Teke Yarımadası Genel Özellikleri

Akdeniz, Atlas Okyanusu'nun Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında yer alan kesimidir ve Cebelitarık Boğazı ile Hint okyanusuna bağlanır. Ayrıca Anadolu'yu çevreleyen denizler içinde en büyüğüdür. Akdeniz Batı'da Balear Denizi havzası orta kesimde Tyrhenien Denizi Havzası ve doğuda İoanian Deniz havzası olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Anadolu coğrafyasıyla bağlantılı Akdeniz kıyıları, Suriye sınırından Rodos'a kadar Doğu Akdeniz havzasının kuzey bölümünü oluşturmaktadır (Akengin vd., 2019: 296). Teke Yarımadası da söz konusu Doğu Akdeniz havzasının batı kesiminde yer almaktadır.

Günümüzde Teke Yarımadası, antik dönemlerde ise Likya (Lycia) olarak adlandırılan bölge, kabaca Fethiye körfezi ve Antalya körfezi arasında kalan ve Akdeniz'e doğru güneye çıkıntı yapan bir bölge olarak tanımlanabilir (Öner, 2009: 56; Öner, 2016: 55). Modern çağımızda bu bölge Muğla İlinin Fethiye, Seydikemer ilçelerini ve Antalya İlinin Kaş, Demre, Finike, Kumluca, Kemer, Elmalı, Korkuteli ilçelerini kapsamaktadır. Antik çağlarda ise Ksanthos, Tlos, Patara, Pınara, Myra, Olympos gibi büyük kentleri barındırmaktaydı (Zayım, 2023). Ayrıca antik dönemlerde bölgede üretim, denizcilik ve ticaret faaliyetlerinin gerçekleştiği de bilinmektedir (Yılmaz, 2016: 138-146). Dahası son dönemlerde yapılan araştırmalar, bölgenin zorlu coğrafi koşullarına karşın çok sayıda prehistorik topluluğun da burada var olduğunu kanıtlamaktadır.

Teke Yarımadası'nın genel yapısına bakıldığında, dağlar kıyılara paralel yöndedir ve oldukça dağlık, tepelik ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Boyuna kıyı oluşumlarının yer aldığı bu tür bölgelerde kıyılardaki girinti-çıkıntılar ve doğal limanların varlığı az oranda olmakla birlikte limanların hinterlandları dardır. Ayrıca iç kesimlere ulaşım sağlanması oldukça zordur. Yine bu tip alanlarda dalgaların aşındırmasına bağlı olarak falez oluşumları çokça görülmektedir. Bu sebeple Teke Yarımadası kıyılarında baştan sona belirli aralıklarda falezler bulunmaktadır (Akengin vd, 2019: 297 ve 301). Anadolu'nun batı ve güneybatı kesimleri genel yapısı itibariyle oldukça girintili ve çıkıntılı bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla söz konusu bölgelerde koy ve körfez oluşumları sıklıkla görülmektedir. Teke Yarımadası'nda Batı Anadolu coğrafyasına göre daha az miktarda olmasına rağmen birçok koy ve körfez oluşumu yer almaktadır. Denizin karaya doğru yöneldiği girintilere, eğer ki kara hattından büyük akarsular ulaşıyorsa bu kesimlerde alüvyonlar dolmaktadır. Aksi durumlarda ise girintili kısımlar koy ve körfez yapılarını korumaktadır (Öner: 2009, 92). Diğer yandan sularını sadece kalker yapılı

havzalardan biriktiren akarsular yeterince alüvyon getirmemektedir. Kalkerler eriyebilme özelliğine sahip kayaçlar olmaları ve yüzeyinde gerçekleşen akışların çatlak sistemleri boyunca eriyerek yeraltı karstik sisteme geçmesi, bu oluşumların alüvyal malzeme vermemelerinin nedenidir. Teke Yarımadası kıyıları boyunca, bahsi geçen bu durum gözlemlenmektedir. Örneğin Fethiye körfezi, Kalkan koyu ve Kaş-Kekova kıyıları karadan fazla alüvyon gelmemesi nedeniyle koy ve körfez yapılarını korumaktadır. Alüvyonların dolduğu Eşen, Demre ve Finike körfezleri ise taşkın-delta ovaları biçimindedir (Öner: 2009, 92).

Teke Yarımadası'ndaki dağ silsilesi Batı Toros Dağları sınırları içerisinde yer almaktadır. Batı Toros Dağları'nın sınırları, jeolojik ve coğrafi amaçlı yapılan çalışmalar neticesinde farklılık göstermektedir. Jeologlar, batıdaki Menteşe Dağları'nı Batı Toroslara dâhil etme eğilimindedir. Batı Torosların doğu sınırını ise Eğirdir Gölü-Aksu Çayı'na ait olan vadiden Antalya körfezine kadar ki kısmı kabul etmektedirler. Böylelikle Jeologlar Batı Toros Dağları'nı Güneybatı Anadolu'daki güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda ilerleyen hat olarak belirlemişlerdir. Coğrafyacılar ise Batı Torosların sınırlarının batıda Dalaman Çayı Havzası'ndan başladığını, Eğridir Gölü'nün kuzey kesimlerine kadar yer alan güneybatı-kuzeydoğu doğrultusundaki dağlarla birlikte devam ettiğini ve Göksü deltasına kadar ulaşan dağlarla sonlandığını kabul etmektedir (Kurt, 2000: 1). Batı Toroslar'ın Teke Yarımadası kesimi içinde yer alan dağlar genellikle 2-3 bin metre arasında değişkenlik göstermektedir. Bu dağlardan Pleistosen buzullaşmasına maruz kalmış olanları Sandıras (2295 m), Karadağ (2418 m), Akdağ (3014 m) ve Beydağları'dır (3071 m) (Öner, 2009: 56; Bayrakdar vd., 2017a: 452). Ayrıca Kasaba-Kaş sahasında Alacadağ, Katrandağı, Kohudağ, Aşağı Eşençayı Vadisi'nin batı ve doğu kesimlerinde Avdancık-Babadağ, Mendosdağ, Karakozdağ, Gavurdağ ve Dumanlıdağ'lar yer alır (Colin, 1962: 21-22). Dolayısıyla Teke Yarımadası'nın büyük bir kısmının dağlık, bazı kesimlerinin ise polye ve vadilerden oluştuğu söylenebilir.

Teke Yarımadası'nda yer alan en önemli akarsular batıda Eşen çayı, doğuda Alakır, orta kesimlerde ise Demre Çayı ve Akçay'dır. Bu çaylar genellikle kuzey-güney doğrultuda akmaktadır ve sıcak aylarda büyük oranda kurudurlar. Bu çaylar dışında bol sulu karstik kaynaklarla beslenen bazı küçük akarsular da yıl boyunca akış gösterir (Öner, 2009: 57) İklim olarak ise kışlar ılık ve yağışlı, yazları sıcak ve yağış oranı yok denecek kadar azdır. İklim ve jeolojik-jeomorfolojik özelliklerle paralel olarak kırmızı renkli Akdeniz toprakları geniş bir alana yayılmıştır. Kalkerlerin erimesiyle oluşan kırmızı-killi toprak yapısı, genellikle tektonik-karstik depresyonların tabanlarında birikmiştir, bu durum verimli tarım arazilerini oluşturmaktadır. Bölgenin doğal oluşumuyla paralel olarak bitki örtüsü çoğunlukla maki ve

kızılçamdır, ayrıca yüksek rakımlı alanlarda sedir, kuzey kesimlerse ise ardıçlar görülmektedir (Öner, 2009: 56-57).

2.2. Buzul Jeomorfolojisi

Glasiyeler tarafından meydana getirilen topoğrafya biçimleri buzul jeomorfolojisi konusunu oluşturmaktadır. Buz ve karların yeryüzünde birikmesiyle oluşan buzullar genellikle dağlık sahalarda ve yüksek enlemlerde bulunurlar. Bu tür kesimlerde sıcaklık ve yağış gibi değişken faktörler yer alır. İklimsel özellikler, buzullaşmanın başlangıç ve büyüme safhalarında önem arz ederken, topoğrafya buzulun oluşum ve buzul morfolojisinde daha belirleyicidir (Bayrakdar, 2012: 81).

Türkiye, Alp-Himalaya dağ sistemi içerisinde bulunan dağlık bir bölgedir. Özellikle Doğu Karadeniz Dağları, Toros Dağları, Doğu Anadolu'nun yüksek kesimleri ve İç Anadolu'nun yüksek volkanik dağları kuvaterner boyunca defalarca buzullaşmaya maruz kalmıştır. Bazı örneklerde buzullar hızlı erime sürecine rağmen günümüze kadar ulaşmıştır. Diğer yandan buzulların tamamıyla yok olduğu kesimlerde buzul jeomorfolojisine ait şekiller tazeliğini büyük oranda korumuştur (Bayrakdar vd., 2017a, 452). Batı Toroslar'da, modern çağımızdaki kar sınırları tahminen 3000-3700 m arasında iken son buzul maksimumunda Sandıras Dağı hariç 2200-2600 m olarak tespit edilmiştir (Sarıkaya vd., 2011: 400; Bayrakdar, 2012: 83). Dahası Türkiye'deki Pleistosen buzullaşmalarıyla ilişkin araştırmalarda kozmojenik yüzey tarihlendirme yöntemi kullanılarak, eski buzul çökellerinden belirgin bir jeokronoloji oluşturulmuştur. Bu çalışmalar sonucunda Türkiye sınırları içerisinde bilinen en eski Geç Pleistosen buzul ilerlemesinin MIS 4 (71 bin yıl önce)'de başlayarak, MIS 3 (35-29 bin yıl önce) sonuna kadar devam ettiği anlaşılmıştır. Buzulların en geniş boyutlarına ise Son Buzul Maksimumu (Last Glacial Maximum) olarak adlandırılan ve günümüzden yaklaşık 21 bin yıl öncesine tarihlenen periyotta ulaşılmıştır. Bu sürecin sonrasında Geç Buzul/Last Glacial (19-13 bin yıl önce) ve Genç Dryas/Younger Dryas (13-11.7 bin yıl önce) periyotlarında buzullaşmalar yaşanmıştır (Bayrakdar vd., 2017b: 28; Akçar, 2017: 252; Sarıkaya ve Çiner, 2017: 292-293). Buzullaşma koşullarının ortadan kalkması ve köklü iklimsel değişimlerin yaşanması ise Holosen dönemde gerçekleşmiştir (Atalay, 1996: 11; Bayrakdar, 2012: 153).

Teke Yarıması'nda, Kuvarterner buzullaşmalarına ait izlerin bulunduğu dört dağ bulunmaktadır. Bu dağlar batıdan doğuya; Sandıras (2295 m), Karadağ (2418 m), Akdağ (3014 m) ve Beydağları (3070 m) olarak sıralanır (Çılğın ve Bayrakdar, 2020: 116). Ancak belirtmek gerekir ki bu tezin coğrafi kapsam alanına söz konusu dağlardan sadece Akdağ ve Beydağları

girmektedir. Yine de genel olarak Teke Yarımadası'nın paleocoğrafik özelliklerinin anlaşılmasında Sandıras Dağı ve Karadağ'da önem teşkil etmektedir.

2.2.1. Sandıras Dağı

Sandıras Dağı (2295 m), Güneybatı Anadolu'da Ege Bölgesi ile Akdeniz bölgesi sınırlarına paralel uzanan Gölgeli Dağları'nın güneybatı kesiminde bulunmaktadır. Bu dağın batısında Namnam çayı, doğusunda Dalaman çayı ve kolları, güneyinde Köyceğiz depresyonu ve kuzeyinde Beyağaç depresyonu yer almaktadır. Sandıras Dağı kısa mesafede birden yükselen morfolojik yapısının dışında akarsular aracılığıyla oldukça yarılmış arızalı bir yapıya sahiptir (Doğu, 1993: 23; Sarıkaya vd., 2008: 770; Doğan, 2014, 30). Karal Gölü Buzul Vadisi, Kuzeybatı Buzul Vadisi ve Orta Buzul vadisi olmak üzere üç ana buzul vadisi yer almaktadır. Kartal Gölü vadisi ve kuzeybatı buzul vadisinden alınan moren örneklerinden kozmojenik 36Cl tarihlendirilmesi yapılmış ve 22.9±3.3 bin yıl önce buzullar geri çekilmeye başlamış ve morenler Kartal Gölü Vadisi'nde birikmiştir. Ayrıca bu örneklerden 20,4±1,3 bin yıl önce yani Son Glasyal Maksimumun'nda buzulların en geniş alana ulaştığı saptanmıştır. Buzulların küçük boyutlarda ilerlediği, durağanlaştığı ya da eridiği dönemler ise 19,6±1,6 ve 16,2±0,5 bin yıl öncesinde Geç Buzul (Last Glacial) çağında gerçekleşmiştir. Bu da buzulların Holosen döneme girilmeden önce ortadan kalktığını göstermektedir (Sarıkaya vd., 2008: 776; Doğan, 2014: 33-41; Sarıkaya ve Çiner, 2017: 292). Sandıras Dağı'nda jeokronolojik araştırmalar dışında modern iklim ve paleoiklim konularında da çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda Sandıras Dağı ve çevresinin bulunduğu güzergâhın, güneybatı sektörlü gezici alçak basınç sistemlerinden etkilendiği ve hemen kıyı gerisinde bulunan yüksek bir kütle olması sebebiyle yoğun miktarda yağış aldığından bahsedilmektedir. Yükselti, yağış miktarı ve sıcaklıkların düşük olması gibi etkenlerden dolayı, Son Buzul Çağı'nda Sandıras Dağı zirve bölümünün buzullaştığı anlaşılmıştır. Dağın Son Buzul Çağı'nda ise kalıcı kar sınırı 2000-2050 m olarak hesaplanmıştır. Ayrıca günümüzde olduğu gibi Son Buzul Çağı'nda da Sandıras Dağı'nın çevresinden farklı olarak yerel bir iklime sahip olduğu düşünülmektedir. (Doğan, 2014: 32 ve 48). Diğer yandan Sandıras Dağı Son Glasyal Maksimum iklim koşullarının saptanması için Sarıkaya vd. (2008: 776-778) tarafından modellemeler yapılmış ve buzul oluşumları yerel iklim koşullarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu araştırmaya göre günümüzde 2000 metre yükseltide sıcaklık 6,0°C ve yağış miktarı 1000 mm olarak hesaplanmıştır. Son Glasyal Maksimum'da bir buzulun oluşması ve kalıcı kar sınırının 2000 m olması için sıcaklığın 8,0°C derece düşmesi ve yağışın 2156,6 mm olması gerektiği düşünülmektedir (Sarıkaya vd., 2008, 776-778; Doğan, 2014: 49).

2.2.2. Karadağ

Karadağ, farklı topoğrafik haritalarda Boncuk Dağları, Güntutan Dağı ve Akdağ, yerel halk tarafından ise Karkın Dağı olarak adlandırılmaktadır (Bayrakdar vd., 2017a: 454). Konum olarak Batı Torosların batısında, Fethiye-Burdur Fay Zonu üzerinde, Fethiye Körfezi ile Çameli-Gölhisar havzaları arasında, en yüksek kısmı 2418 m olan ve 2300 m üzerinde birçok zirve ve 2100-2300 m seviyelerinde geniş karstik depresyonlar barındıran yüksek bir kütledir (Bayrakdar vd., 2017a: 457). Karadağ ile bağlantılı yapılan çalışmalarda, dağın Pleyistosen'de geniş çaplı bir buzullaşmaya maruz kaldığı anlaşılmıştır. Ayrıca Karadere buzul vadisi, Gürlek Buzul vadisi olmak üzere iki buzul vadisi bulunmaktadır. Diğer yandan Akdağ, Koyunçukuru ve Toranto sirkleri olarak adlandırılan üç sirk yer almaktadır (Bayrakdar vd., 2017a: 457). Özellikle Pleyistosen dönemde kuzeye bakan vadilerde oldukça geniş bir alanın buzullarla kaplandığı anlaşılırken kalıcı kar sınırı 2080 m olarak belirlenmiştir. Bu açıdan Sandıras Dağı ile benzer nitelikte olmasının yanında Batı Toroslar'daki diğer buzullaşmış dağlara göre oldukça alçak değerdedir (Bayrakdar vd., 2017a: 463). Karadağ ile ilişkin bir diğer çalışma iklimsel özellikler üzerine yapılmıştır. Akdeniz ikliminde yılın büyük bir kısmında, yağışlar kışın gerçekleşmektedir. Yaz dönemi Azor yüksek basınç etkiliyken, kışları polar hava güneye inmekte ve Akdeniz'in siklojenez için uygun nem ortamı sağlaması Akdeniz depresyonlarının etkili olmasına neden olmaktadır. Karadağ'ın da içinde bulunduğu Güneybatı Anadolu'da söz konusu sistemdeki yağış rejimlerinden dolayı Türkiye'nin Güney ve Batı bölgeleri içinde en çok yağış alan bölgedir (Türkeş vd., 2009, 1060-1065; Almazroui ve Awad, 2016: 92-118; Bayrakdar vd., 2017a: 457). Sıcaklık rejiminin değerlendirilmesi için yükselti açısından benzer olan Çameli istasyonuna ait veriler değerlendirilmiştir. Bu verilerde ortalama sıcaklık 11°C, en yüksek sıcaklık 29.3°C, en düşük sıcaklık ise -3.3°C'dir. Özellikle kış aylarında genel ortalamanın 0°C ve altında seyrettiği gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak Karadağ'ın konumu orografik özellikleri ve yükseltisi göz önünde bulundurulduğunda, sıcaklıkların daha düşük olması gerektiği düşünülürken, yıllık toplam yağış miktarı 1300-2000 mm arasında hesaplanmıştır (Bayrakdar vd., 2017a: 456-457). Söz konusu iklimsel özellikler, denizsel etkiler ve litostratigrafik yapılar sebebiyle, Pleyistosen dönemde Karadağ'ın yoğun buzullaşmaya maruz kaldığı düşünülmektedir. Diğer yandan Karadağ'da cephe ve morenlerden kozmojenik 36Cl örnekleri alınmış fakat henüz tarihlendirmeleri yapılmamıştır.

2.2.3. Akdağ

Akdağ, batı yönde Eşen Ovası (60m) ve doğu yönde Elmalı Ovası (1100 m) arasında Akdeniz kıyılarının yaklaşık 40 km kuzeyinde Elmalı/Gömbe yakınlarında konumlanmaktadır

(Bayrakdar, 2012: 38; Sarıkaya vd., 2014: 97). Akdağ'da yer alan Uyluk Tepe (3014 m) Batı Torosların en yüksek ikinci zirvesidir. Ayrıca Akdağ, Akkatsivrisi (2974 m), Göklensivrisi Tepe (2931), Atkuyruksallamaz Tepe (2879 m), Yumru Tepe (2760 m), Okatacak Tepe (2749 m), Sırat Tepe (2723 m) ve Göllü Tepe (2713 m) olarak adlandırılan 2700 m üzerinde birçok zirveye sahiptir. Çevre bölgelere göre çok yüksek ve farklı seviyelerinde düzlüklerin bulunduğu basamaklı bir oluşumdur. Akdağ, Pleistosen dönemde Alpin tip buzullaşmaya maruz kalmıştır (Bayrakdar, 2012: 38; Görüm vd., 2017: 166; Çılğın ve Bayrakdar 2020: 117). Ayrıca bu dağ, Toroslar'daki Pleistosen dönemde buzullaşma etkisindeki diğer dağlara göre daha fazla buzullaşma yaşamıştır. Akdağ'da toplamda üçü büyük olmak üzere beş buzul vadisi ve bunlara bağlı 14 sirk tespit edilmiştir. Kuzeydoğu yönde büyük alan kaplayan buzul vadileri Karadere, Kumluova ve Taşkuzluklu buzul vadileri olarak bilinirken, güney yönde daha küçük çaplı, Rahat buzul vadisi ve Yumru Buzul vadileri bulunmaktadır (Bayrakdar, 2012: 95-99; Çılğın ve Bayrakdar, 2020: 116; Bayrakdar vd., 2017b: 29-31). Akdağ'ın Pleistosen döneminde, özellikle kuzey yöndeki vadilerde buzullar çok geniş alanlar kaplarken, 2000 m üzerindeki alanlarda da buzullaşmalar yaşanmıştır. Yapılan hesaplamalarda ise Akdağ'ın Son Buzul Maksimumu'ndaki kalıcı kar sınırı 2500 m olarak belirlenmiştir (Bayrakdar vd., 2017b: 34). Dahası, Akdağ'daki geniş buzullaşmanın temelinde, dağın yüksekliği, polijenik topoğrafyası ve karstik özellikleri gibi faktörler etkili olmuştur. Taban tilleri ve morenlerden alınan numunelerden elde edilen OSL (Optik Uyarmalı Lüminesans) tarihlendirmelerinde 20,24±3.01, 17.66±4.44, 17.83±3.58 binyıl sonuçları ortaya çıkmıştır. Sonuçlara göre buzulların tamamında Son Buzul Maksimumu Würm II'ye (21-17 bin yıl) ait oluşumlar olduğu tespit edilmiştir (Bayrakdar, 2012: 132 ve 166; Çılğın ve Bayrakdar, 2020: 117). Akdağ'da yapılan bir diğer tarihlendirme çalışması, 41 adet moren örneği üzerinde kozmojenik 36CI yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Akdağ'ın Jeokronolojik sonuçlarında, Türkiye'de ilk defa tespit edilen Son Buzul Maksimumu öncesine ait buzulların (35.1±2.5 bin yıl) varlığı belgelenmiştir. Diğer yandan buzulların en geniş sınırlarına (2050 m yükseltisine kadar) 21,7±1.2 bin yıl önce ulaştığı anlaşılırken, Geç Buzul Çağı'nda yaklaşık 15.1±0.9 bin yıl önce buzulların bir miktar geri çekildiği ve kısa süreliğine sabit kaldığı belirlenmiştir (Sarıkaya vd., 2014: 101-105; Bayrakdar vd., 2017b: 35; Görüm vd., 2017: 166; Çılğın ve Bayrakdar: 2020, 117) Akdağ'da Pleistosen buzullaşmanın yaşandığı kesimlerde Holosen döneme gelindiğinde belirgin bir karstlaşma yaşanmıştır. Ayrıca yine Holosen dönemde paleo-düdenler kısmen tekrar aktif hale gelerek yeraltı sistemlerini canlandırmış ve günümüzde Uçarsu kaynağını beslemektedir (Bayrakdar, 2012: 154). Akdağ'ın iklim koşulları da bazı paleocoğrafik bilgilerin anlaşılması açısından önemlidir. Günümüzde hala Son Buzul Çağı'ndaki buzul oluşumların bazı kesimlerde bozulmadan kalması, dağın zirve

sahalarında buna uygun iklimsel şartların günümüzde de kısmi benzerliğiyle ilişkilidir. Dağın 2500 m üzerindeki kesimlerinde yıllık ortalama sıcaklık 4°C, 2000 metrelerde ise güneyde 10°C, kuzeyde 8°C civarındadır. Kış aylarının büyük kısmında sıcaklık eksilerde seyretmektedir. Diğer yandan 2000 metre üstünde yıllık ortalama yağış 1100-1200mm, 1000 metre altındaki alanlar içinse 670 mm'dir. Bu durum yılın büyük bölümünde karların yüzeyde kaldığını göstermektedir (Bayrakdar, 2012: 153-154; Görüm vd., 2017: 166). Son Buzul Maksimumu'nda, Akdağ'ın günümüzün yarısı kadar yağışlı olduğu varsayıldığında 13°C, günümüzden iki kat fazla yağış aldığı düşünüldüğünde ise 8°C daha az bir sıcaklığa sahip olması gerektiği önerilmektedir (Sarıkaya, 2014: 107). Litostratigrafik özellikler, Akdeniz iklimiyle bağlantılı orografik yağışlar ve yükselti, Akdağ'ın buzullaşmasında ve buzulların yönlenmesinde önemli etkenler olmuştur (Bayrakdar, 2012: 163; Bayrakdar vd., 2017b: 29).

2.2.4. Beydağları

Teke Yarımadası'nın doğu kesiminde yer alan Beydağları Akdağ ile birlikte bölgede buzullaşmaya maruz kalan en yüksek kütlelerdir. Kızlarsivrisi Tepesi 3086 metre yüksekliğindedir ve Beydağı'nın en yüksek zirvesi konumundadır. Teke Yarımadası'nda buzullaşmanın gerçekleştiği diğer dağların aksine Beydağları ile direkt bağlantılı yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır (Çılğın ve Bayrakdar, 2020: 118; Bayrakdar vd., 2017a: 452; Sarıkaya ve Çiner, 2017: 290-291). Yine de yapılan bazı çalışmalarda Beydağlarına ilişkin değinilebilecek birkaç nokta yer almaktadır. Yapılan arazi gözlemlerinde, Kızlarsivrisi Tepe'nin kuzey yamaçlarında belirgin olmayan sirkler ve oldukça deforme olmuş cephe morenlerine rastlanılmıştır. Platonun kuzey yamaçlarında gelişen birkaç sirkte kaya buzulları tespit edilmiştir ve Beydağların toplamında sekiz adet sirk saptanmıştır (Çılğın ve Bayrakdar, 2020: 118). Geçmişte yapılan çalışmalarda Beydağları sirklerinin 2500-2000 m aralığında geliştiği ve morenlere 1800 m yükseltiye kadar rastlanıldığından bahsedilmektedir. Son Buzul Maksimumu'nda kalıcı kar sınırının ise 2600 m seviyelerinde olduğu öngörülmüştür (Louis, 1944; Messerli, 1967: 150). Beydağları'ndaki karstlaşma çoğunlukla düden konumlu dikey mağara ve dolinlerin oluşumuna olanak sağlamıştır, dolayısıyla soğuk periyotlarda buzulların yerleşip gelişeceği ortamlar, Teke Yarımadası'ndaki diğer dağlar kadar uygun olmamıştır (Bayrakdar vd., 2017a: 465). Diğer yandan, Beydağları doğu, batı ve güneybatı yönlerden 2000 m üzerindeki dağlarla çevrelenmiştir ve denizsel kaynaklı nemli hava büyük oranda güney yöndeki dar bir koridordan geçmektedir. Bu sebeple Beydağları Teke Yarımadası'ndaki diğer dağlara göre daha az yağış almaktadır. Pleyistosen dönemde iklim koşullarının benzer nitelikte olduğu düşünüldüğünde, Beydağları'nın yüksek olması, geniş alana sahip olması ve az yağış

alması gibi etkenlerden dolayı, araştırmacılar Beydağları'nda buzulların bir miktar daha az gelişmiş olduğunu önermektedir (Çılğın ve Bayrakdar, 2020: 125). Tüm bu konular dışında Beydağları'nda herhangi bir jeokronolojik araştırma yapılmamıştır.

2.3. Batimetri

Deniz seviyesi binlerce yıllık jeolojik süreçlerde devamlı değişime uğramıştır. Dünya genelinde, belirli periyot aralıklarında deniz seviyesinde alçalmalar-yükselmeler meydana gelmiştir. Bu değişim sebebi tektonik hareketler, gelgitler ve iklim değişimleriyle bağlantılı olabilmektedir (Kayan, 2012: 62-69; Kayan, 2019: 13). Deniz seviyesi ile bağlantılı en belirgin değişimler, Son Buzul Maksimumu ve Holosen dönemlerde buzulların erimesiyle yaşanmıştır (Lambeck ve Chapell, 2001: 683; Lambeck vd., 2002: 203; Lambeck vd., 2014: 15300-15301). Günümüzden 135-125 bin yıl önce deniz seviyesi Holosen dönemlerle benzer nitelikteyken, buzul kütlelerin yoğun olduğu Son Buzul Maksimumu'nda denizler günümüzden -120/-130 m alçaktaydı. Günümüzden yaklaşık 19.000-18.000 yıl önce ise iklim değişimleri nedeniyle Kuzey Amerika ve Avrupa'da yer alan buzullar erimeye başlamış ve deniz seviyesi yükselişe geçmiştir (Lambeck ve Chapell, 2001: 682-683; Lambeck vd., 2002: 200; Kayan, 2012: 69). Yine günümüzden önce 16.000-12.500 ve 11,500-8000 tarih aralıkları olmak üzere, deniz seviyesi iki defa hızlı yükselişe geçmiştir. Buna rağmen Holosen başlarındaki deniz seviyesinin günümüzden -55 m alçakta olduğu belirtilmektedir. MÖ 4500-4000 yıllarında ise denizin yükselme hızı büyük oranda azalmıştır ve günümüzdeki seviyeyle hemen hemen aynı olduğu kabul edilmektedir (Kayan, 1996: 43; Lambeck ve Chapell, 2001: 683; Lambeck vd., 2002: 201; Kayan, 2012: 72; Lambeck vd., 2014: 15301-15302). Batimetrik çalışmalarla paralel olarak Teke Yarımadası'na ait genel kanı; 6000 yıl önce deniz seviyesinin bugünkü gibi olduğu, 3500 yıl önce 2-3 m alçaldığı ve 2000 yıl önce ise tekrardan hafif yükselerek günümüz seviyesine ulaştığı yönündedir. Teke Yarımadası'nda deniz seviyesi değişimleri, kıyı gerisi morfolojisine bağlı delta gelişimleri ve tektonizma gibi etkenlerden dolayı, yarımadanın kıyı çizgilerinde belirgin değişimler yaşanmıştır (Kayan, 2012, 73-74). Özellikle Eşen Çayı, Kaş, Demre, Finike gibi bölgeler söz konusu durumdan başlıca etkilenen kıyı oluşumlarına sahiptir (Öner, 1997: 725-729). Bu durumla ilgili daha ayrıntılı örnekler sonraki başlıklar altında irdelenecektir.

2.4. Teke Yarımadası'nın Bölgesel Paleocoğrafyası, Toprak Yapısı, İklim ve Bitki Örtüsü

Teke Yarımadası, paleocoğrafik çalışmalar bağlamında birkaç bölgeye ayrılarak incelenmiştir. Araştırmacılar Teke Yarımadası içinde bulunan Muğla ve Antalya'daki çeşitli bölgelerde, paleocoğrafik ve jeoarkeolojik incelemeler gerçekleştirmiştir. Söz konusu

çalışmalarda; Eşen Vadisi, Kaş-Demre, Finike-Kumluca-Kemer ve Elmalı bölgeleri birbirinden ayrı değerlendirilmiştir. Ayrıca bu tezde arazi çalışması yapılan alanlar, paleocoğrafik çalışmalarla benzer bölge ayrımına sahiptir. Dolayısıyla tezin bu bölümünde, Teke Yarımadası'nın palecoğrafyası, toprak yapısı, iklim ve bitki örtüsü bölgesel alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

2.4.1. Eşen Vadisi

Eşen Vadisi, antik dönemlerdeki adıyla ise Xanthos Vadisi (Grekçe Sarı anlamında), Eşen Çayı'nın oluşturduğu, günümüzde üçte biri kumullarla kaplı olan ve yaklaşık 90km²'lik bir alanı kaplayan delta-taşkın ovasıdır. Eşen Çayı (diğer ismi Kocaçay), başından sonuna kadar yaklaşık 120 km uzunluğundadır ve asıl Eşen Havzası, kuzey-güney yönlü tektonik bir çöküntü oluğunda (graben) yer almaktadır. Bu çayın kaynağını, Söğüt mevkiinde bulunan Çal ve Kızılca dağları sağlamaktadır. Kaynak bölgesinden başlayarak; Küçüklüçay, Sekiçayı, Kocaçay olarak isimlendirilen akarsu Muğla/Seydikemer'den itibaren Eşen Çayı olarak adlandırılır. Eşen Çayı güney bölümünde dar bir boğazdan geçerek, kendi oluşturduğu delta-taşkın ovasından Akdeniz'e akmaktadır (Bozyiğit, 1997: 23-24; Öner, 2009: 94; Öner ve Akbulut 2015: 70-71; Eraydın vd., 2015: 1678; Öner ve Vardar, 2018a: 288)

Vadi, kuzeyde Boncuk Dağı, batıda Haticeana Dağı, Babadağ (1975 m), Sandık Dağı (1009 m), doğuda Salur Dağı (2965 m), Erendağ (2439 m), Akdağ (3016 m), Dumanlı Dağ (1965 m) ve Katran Dağı (1864 m) olmak üzere, 1000-3000 m aralığında yüksekliğe sahip dağlarla çevrelenmiştir (Bozyiğit, 1997: 2 ; Öner ve Akbulut, 2015: 71; Bozyiğit, 2018: 397). Bu havza, dağ, plato, ova ve kıyı kesimden oluşurken, genellikle engebeli bir yapıya sahiptir. Eşen grabeni, Mesozoik, Tersie ve Kuvarterner olmak üzere, çeşitli yaş ve litolojilere sahip kayaçlarla çevrelenmektedir. Vadinin kuzeyinde, genellikle karbonatlı kayaç kütleleri görülmektedir. Ortalarından güneydeki kınık boğazına kadar olan kesimde Pliosen yaşlı kireçtaşı, kalker, kalker konglomeralar ve marn tabakaları yer almaktadır. Ayrıca Pleistosen başlarında şiddetli yükselmeler sebebiyle büyük faylar oluşmuştur. Pleistosen ve Holosen süresince ise sadece seyrek moloz koridorları görülmektedir (Colin, 1962: 56-57; Öner, 2009: 96; Öner ve Vardar, 2018a, 288).

Eşen Vadisi'nin en büyük yapısal değişimlerinden biri de kıyı morfolojisiyle bağlantılıdır. Söz konusu alandaki doğal çevrenin anlaşılması için 60 adet delgi sondajı yapılmıştır (Öner, 2016: 55). Pleistosen dönemde karasal bir düzlük halinde olan havza, Holosen başlarında suyun yükselmesiyle birlikte geniş bir körfez haline gelirken, Patara oluğunda da bir koy oluşmuştur. Patara oluğunun sularla kaplanmasından önce ise bu

topoğrafyanın kırmızı killi sedimanlardan oluşan bir yüzeye sahip olduğu düşünülmektedir. Eşen Ovası nitelikleri gereği oldukça alüvyon taşıyan bir yapıdadır. Ancak GÖ 15.000-6000 tarih aralığında yine bol alüvyon taşımasına rağmen, denizin hızlı yükselişi Eşen depresyonunu suyla kaplamıştır (Öner, 1997: 726; Öner ve Akbulut, 2015: 73; Öner ve Vardar, 2018a: 291). GÖ 6000'li yıllarda denizin yükselmesi durduğunda alüvyon birikimleri körfezi tekrardan doldurmaya başlamıştır. Orta ve Geç Holosen'de Eşen Çayı'nın biriktirdiği alüvyonlar, körfezde bir delta oluşumu meydana getirmiştir. Günümüzde Ovagölü olarak adlandırılan yere denk gelen körfezin doğu bölümü ise bir lagüne dönüşmüştür. Yine günümüz deniz seviyesinin 3-6 m altında bulunan Lagüner sedimanlardan alınan kül tabakası örnekleri ise GÖ 4200-3900 tarih aralığını vermiş ve bu tabaka volkanik Santorini küllerine atfedilmiştir (Öner ve Akbulut, 2015: 73-74; Vardar ve Öner, 2016: 21-24).

Batı Anadolu'da GÖ 5000-3500 tarih aralığında denizin 2 metre alçaldığı ve benzer durumun Eşen Ovası'nda da gerçekleştiği anlaşılmıştır. Eşen Ovası'nda yaşanan 3-6 metrelik alçalma alüvyonların etkisini arttırmış ve alüvyonlar Kınık Boğazından, Kısık Boğazına kadar ki kesime ulaşmıştır. Yukarıda bahsedilen delta ve lagün bu sebeplerle oluşmuştur. Kıyı morfolojisindeki belirgin değişimlerden dolayı, 3000 yıl önce Patara'da bir liman kenti kurulduğu anlaşılmaktadır. İlerleyen dönemlerde, alüvyon birikimlerin kıyıya doğru ilerlemesi, kumulların rüzgâr sebebiyle havzanın içine yönelmesi gibi sebeplerden Patara limanı işlevini kaybetmiş ve bataklığa dönüşmüştür (Öner, 1997: 727; Öner ve Akbulut, 2015, 73; Öner, 2016: 55; Öner ve Vardar, 2018a: 292).

Eşen Vadisi'nde genellikle kırmızı-kızıl toprak, kahverengi orman toprağı ve alüvyal topraklar olmak üzere üç tip toprak yapısı bulunmaktadır. Bunlardan kızıl-kırmızı ve alüvyal topraklar güney kesimlerde, kahverengi orman toprakları orta bölümde ve kırmızı Akdeniz toprakları Akçay ve Seki çevresinde görülmektedir. Yüksek dağlık kesimlerde ise kahverengi orman toprakları ve kolüvyal topraklar yer alır (Sayhan, 1990: 199-200).

Eşen Vadisi'nde paleoiklim ve paleobotanik çalışmaları bulunmamaktadır. Diğer yandan bölgede metoroloji istasyonu bulunmamasından dolayı havzanın kuzeybatısındaki Fethiye Metoroloji istasyonu verilerinden yararlanılmaktadır. Fethiye'de yıllık ortalama sıcaklık 18,8 °C, en yüksek ortalama sıcaklık 27,9°C (Temmuz ve Ağustos ayları), en düşük ortalama sıcaklık 10.6 °C (Ocak ayı) olarak belirlenmiştir (Öner, 2009: 98-99). Yıllık ortalama yağış miktarı ise 993,5 mm'dir. Yörede kışları ılık ve yağışlı, yazları ise sıcak ve kurak geçen Akdeniz tipi iklim yapısı mevcuttur. Akdeniz iklimine ilişkin genel veriler göz önünde alındığında, geçiş kuşağı ormanlarının bulunduğu mevkiler 18°C-22°C ortalama sıcaklıklardadır ve yıllık ortalama 1000-1400 mm aralığında yağış alır. Yarı nemli yüksek dağ

ormanlarına ait sahalarda ise yıllık ortalama sıcaklık 12°C-6°C aralığında seyrederken, yıllık ortalama yağış miktarı 1400 mm-1800 mm'dir (Sayhan, 1990: 200). Bölge'de maki ve kızılçam en yaygın bitki örtüsüdür. 1100 m ye kadar birçok maki türü yer alırken yer yer meşe türleri de görülmektedir. 1100-1400 m aralığında kızılçam türü yanında, sedir, karaçam ve ardıç da yer almaktadır. 1400 m üstünde ise yine kızılçam, sedir, karaçam ve ardıç türlerine sahip ormanlar bulunmaktadır (Sayhan, 1990: 198-199).

2.4.2. Kaş-Demre Platosu ve Çevresi

Antalya'nın ilçelerinden olan Kaş ve Demre (Kale)'de bazı paleocoğrafik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda, kuzey-kuzeybatı yönde Kasaba depresyonu**,** doğu-kuzeydoğu yönde Demre Çayı ve güneyde Akdeniz ile sınırlandırılmış, denizden 700-800 m yükseklikteki alanın tamamı "Kaş-Demre Platosu" olarak isimlendirilmektedir. Kretase ve Eosen yaşlı platonun üzerinde çoğunlukla güneybatı-kuzeydoğu yönlü, yer yer ise batı-doğu uzantılı kapalı veya yarı kapalı karstik depresyonlar bulunmaktadır. Kapalı karstik depresyonların büyük çoğunluğu polye biçimindedir. Bölgede erimeye elverişli karbonatlı kayaçların bulunması ve tektonik hareketler gibi sebeplerden dolayı, tipik karstik yapılar oluşmuştur (Pisoni, 1967: 42, Öner, 1995: 111; Öner, 2009: 273; Yaman-Kocadağlı, 2012: 39 Öner ve Vardar: 2018b, 21). Bunlar içinde; Kalkan'daki Bezirgan ve Sarıbelen polyeleri, Kaş-Demre Platosu'ndaki Kılıçlı, Çevreli, Yavu, Sarılar, Çukurbağ polyeleri bölgedeki önemli depresyonlardır. Polyelerden daha küçük karstik çukurlar olarak tanımlanan uvalalar da bölgede oldukça sık görülür. Gedikefe, Belenli, Bayındır, Cumunda, Kireçlik, bölgedeki bazı uvala örneklerindendir (Yaman-Kocadağlı, 2012: 39-44).

Diğer yandan, Beydağları'na bağlı Alacadağ masifi (2328 m), Katrandağ, Kohudağ, Susuzdağ silsileleri, Kaş-Demre kesimindeki başlıca dağlardır ve bölgeyi Elmalı ve Akdağ kesimine sınırlamaktadır (Colin, 1962: 21). Plato genelinde kristalize, beyaz, sarımsı, gri renklerde kalkerli bir yapı hâkimdir. Felenk Dağı'ndan kuzey-kuzeybatı yönde, Kasaba ovasına doğru uzanan kesimde genellikle marnların oluşturduğu, killi-kumlu kalkerler, kumtaşları ve konglomeralar görülmektedir. Plato kuzey bölümünden, güneye yani denize doğru kademeli olarak alçalan bir yapıya sahiptir. Kuzey ve güney bölümler arasındaki bu belirgin farklılığın temel nedeni tektonik hareketlerdir (Pisoni, 1967: 44-46; Hayward, 1982: 86; Öner, 2009: 283-287).

Kaş-Demre platosunda yer alan akarsuların tamamı geçici olarak akış göstermektedir. Bol yağışlı dönemler hariç yılın çok büyük bir bölümünde kurudurlar. Küçük boyutlu akarsular karstlaşma nedeniyle, genellikle karstik depresyonlara doğru hareket etmektedir. Bol yağışlı

mevsimlerde buradaki sular depresyon zeminindeki düdenler aracılığıyla yeraltı drenajına katılmaktadır. Ayrıca, Kaputaş Dere, Seyretçağılı Dere, Değirmenlik Deresi bol yağışlı dönemlerde suyun denize akışını sağlamaktadır. Platonun kuzeyinde yer alan Felenk, Tokluca Çayları ve bu çayların birleşerek oluşturdukları doğu kesimdeki Demre Çayı, bölgedeki en önemli su kaynaklarıdır ve bu hat toplamda 27 km uzunluğundadır. Felenk Çayı'nın yaz aylarında debisi oldukça azalsa da karstik kaynaklar ve eriyen kar suları sayesinde yıl boyunca yatağında su akışı devamlılık göstermektedir. Demre Çayı'nın ise orta kesiminden sonrası yaz mevsimlerinde kurudur (Öner, 1995: 113; Öner, 2009: 319; Yaman-Kocadağlı, 2012: 149-164; Keser, 2013: 183).

Bölgenin kıyı morfolojisi bir diğer önem teşkil eden konudur. Kalkan-Kaş, Kaş-Demre arasındaki kıyılar, alüvyol dolgular dışında, tektonik sebeplerden dolayı genellikle yüksek kıyı tipinde oluşum göstermiştir. Kalkan ve Kaş arasındaki kıyı kesimi, az sayıda plaj alanı dışında Kaş'ın doğusuna göre daha az girintili-çıkıntılı ve daha dik yapıdadır. Kaşın doğusu ve Demre arasındaki bölümde ise, dağların kıyıya paralel yönde olması ve Holosen transgresyonu gibi etkenlerden dolayı, ada, adacık, koy, burun ve doğal kanallarla karakterize edilen, Dalmaçya tipi kıyı oluşumları gerçekleşmiştir. Bu kıyı şeridinde yer alan en önemli oluşumlardan biri Kekova Adası'dır ve çevresinde Kara Ada, Toprak Ada, Eleksi Ada, Sıcak Yarımadası bulunmaktadır. Ayrıca kıyı ve çevresi, koyların bulunduğu girintili-çıkıntılı bir yapıdadır. (Öner, 1997: 728; Yaman-Kocadağlı, 2012: 49). Bölgede kıyı morfolojisi ve akarsularla bağlantılı, bir diğer önemli oluşum Demre Ovası'dır. Demre ovası, bir taşkın-delta ovası olarak tanımlanmaktadır. Yapılan sondaj çalışmalarında ovanın yer aldığı alanın derin ve geniş bir depresyon olduğu ve Demre çayının taşıdığı alüvyonlarla oluştuğu saptanmıştır. Ayrıca alanın güneybatı kesiminde, alüvyonların depresyonu kaplamadığı dönemlerde, Kekova'da olduğu gibi burada da Dalmaçya tipi kıyıların bulunduğu belirlenmiştir. Würm sonlarında deniz seviyesinin daha alçakta olması sebebiyle kıyı çizgisinin açıkta olduğu ve Demre ovasının yer aldığı kesimde, o zamanki koşullara göre biçimlenen alüvyal karakterli bir kıyı çizgisi olması gerektiği düşünülmektedir (Öner, 2001: 3-4). Holosen başından, GÖ 7000-6000 tarihlerine kadar ki denizin yükselme sürecinde, Demre Ovası'na sokulan deniz bu bölgede geniş bir körfez ve küçük koyların oluşmasını sağlamıştır. Taşkınlara bağlı kıyı kordonlarının büyümesiyle oluşan ve günümüzde Beymelek lagünü olarak adlandırılan alan ise söz konusu dönemlerde bir koy biçimindedir. Diğer yandan Sura ve Andriake'nin bulunduğu konumlar sular altındayken, Çayağzu mevkisinden Demre ovasına kadar olan kesim dar bir boğaz biçimindedir. Günümüzde Kumdağı tepe, Taşdibi tepe ve Kara tepe olarak adlandırılan oluşumlar ise o dönemde ada durumundadır. GÖ 4000'lerde deniz seviyesi yükselişi durmuş ve GÖ 3000-

2000'lerde Demre Çayı vasıtasıyla körfeze alüvyonlar birikmeye başlamıştır. Daha öncesinde ada halinde olan Kumdağı tepe, Taşdibi tepe ve Kara tepe karaya bağlanarak bir yarımada halini almıştır. Körfezin delta ovası şekline evrilmesi ile birlikte Myra Antik Kenti kurulmuştur. Bozdağ kütlesi ve Kumdağı tepe arasında kalan boğaz ise bir koya dönüşmüş ve bu alan Andriake limanı olarak kullanılmıştır (Öner, 1997: 728; Öner, 2001: 6; Öner, 2009: 470-471). Sonraki süreçte taşkın sedimanlarının yoğunlaşmasına bağlı olarak Myra ve St.Nicholaus kilisesinin bazı kısımları birikim altında kalmıştır. Ayrıca kıyı boyunca taşınan kumlu sedimanlar, Sura ve Andriake koy ağızlarını kaplamıştır. Diğer yandan koylardan çıkan karstik kaynaklar sebebiyle, burada bataklık oluşmuştur (Öner, 2001,7; Öner, 2009: 472-473). Kıyı morfolojisi gelişimine genel olarak bakıldığında, Eşen Vadisi ile benzer dinamiklerin Demre'de de gerçekleştiği söylenebilir.

Kaş-Demre bölgesi topraklarının büyük bir bölümü, kırmızı renkli, lateritik özellikte ve paleosol karakterli killi topraklardır. Parlak kırmızı-kızıl renk, yüzeyde kalker ana kayalar, kalker molozları ve blokların bulunması, bu toprağın temel nitelikleridir. Ayrıca bu topraklar içinde kalker çakılları ve demiroksit görülmektedir. Paleosol kökenli bu toprakların, sıcak, daha nemli ve kuvvetli bir yıkanma sürecine sahip eski iklim koşullarında meydana geldikleri belirtilmektedir (Öner, 1995: 113; Öner, 2009: 322; Yaman-Kocadağlı, 2012: 112-115). Kaş-Demre platosunun tamamında görülen kırmızı Akdeniz toprakları, kapalı ve yarı kapalı karstik depresyon tabanlarında daha kalındır. Karstik depresyonlardaki kırmızı-kızıl topraklar, ufak akarsular ve yüzeysel akışları yardımıyla buraya taşınan kolüvyal kökenli topraklardır. Yüksek kesimlerdeki büyük ve küçük boyutlu kalker çakıl ve blokların bulunması, eteklerde daha ufak kalker parçalarının yer alması ve depresyon tabanında sadece ince kırmızı killi materyallerin olması, bu toprağın daha eski çağlarda taşındığını ve günümüzde taşınmaya devam ettiğini göstermektedir (Öner, 2009: 323; Yaman-Kocadağlı: 2012: 112-113). Ayrıca, Kaş-Demre bölgesinin kuzeybatısında yer alan Kasaba depresyonu ve Felenk dağı etrafında marn, kalker, kumtaşı ve konglomeralar üzerinde kahverengi orman toprakları bulunurken, Kasaba yerleşimi çevresinde ise kestane rengi topraklar görülmektedir. Diğer yandan Alüvyal topraklar, Kasaba depresyonu, Demre çayı vadi tabanı ve Demre delta ovasında yer almaktadır (Öner, 2009: 323; Yaman-Kocadağlı, 2012: 116-118).

Kaş-Demre bölgesinde herhangi bir plaeoiklim ya da paleobotanik çalışması yapılmamış ve sadece güncel veriler bulunmaktadır. Günümüzde bölgede kışların ılık ve yağışlı, yazların sıcak ve kurak geçtiği Akdeniz iklimi hâkimdir. İç kesimlerinde karasal iklim mevcuttur, buna bağlı olarak yağış oranı az ve sıcaklık kıyıya göre daha düşük seyretmektedir. Veriler dâhilinde, Kaşın yıllık ortalama sıcaklığı 20 °C, en fazla ortalama sıcaklığı 28.3 °C

(Ağustos ayı), en düşük aylık ortalama sıcaklık ise 12.6 °C (Ocak ayı) olarak ölçülmüştür. Diğer yandan Kaş'ın yıllık yağış ortalaması 906.4 mm'dir ve çoğunlukla ekim-mayıs aylarında yağış görülürken, yaz aylarında neredeyse hiç yağış almaz (Öner, 2009: 316-317). Demre'ye bakıldığında ise yıllık ortalama sıcaklık 18.2 °C ve yıllık ortalama yağış miktarı 807.2 mm'dir. Kuzeyindeki yüksek dağlık alanlar kıyı kesimlere göre 11-12 °C daha soğuktur (Keser, 2013: 178). Kaş-Demre platosu ve çevresinde maki ve kızılçamlar en sık görülen bitki türleridir. Özellikle 600-700 metrelere kadar çalı ve ağaç formlarında makiler görülürken, 200-300 metreden itibaren 1000-1200 metre yükseklikliere kadar, Kızılçamlar küçük topluluklar ya da orman halinde yer almaktadır. Ayrıca makilerin seyreldiği alanlarda garig türü bitki görülürken, alanın sadece kuzeybatısında kestane ve sedir ağaçları bulunmaktadır (Sayhan, 1990: 184-190; Öner, 2009: 325-326; Keser, 2013: 178).

2.4.3. Finike-Kumluca Ovası ve Kemer

Antalya'nın Finike ve Kumluca ilçelerinde bulunan Finike ovasının batısı Turunçova doğusu ise Kumluca Ovası olarak adlandırılmaktadır. Farklı kaynaklara göre, ova batı-doğu yönde 15km-20km uzunluğunda, kuzey-güney yönde 5-7 km genişliğinde ve toplamda 102km²-120km²'lik geniş bir alana yayılım göstermektedir (Sarı, 2008: 142; Yaman-Kocadağlı, 2012: 31; Öner ve Vardar, 2018c: 2). Teke Yarımadası'nda çoğunlukla dik kıyı tipinin görülmesinin aksine Finike-Kumluca Ovası'nın geniş bir kıyı düzlüğüne sahip olması bölge açısından önemli bir niteliktir. Bölgenin genel olarak kuzeyi sarp yamaçların bulunduğu, karbonatlı kayaçlı oluşumlara sahipken, kuzeydoğu ve doğusu yayvan rölyefli ve ofiyolitli yapıdadır (Öner, 2009: 515; Öner ve Vardar, 2018c: 2). Ayrıca bu bölge, yapısı gereği, ovalık, dolin, mağara-mağaracık, plato ve dağlık oluşumları barındıran çeşitli bir engebe yapısına sahiptir.

Finike-Kumluca bölgesinin tektonik açıdan aktif bir alan olmasından dolayı etrafında yüksek kütleler oluşmuştur. Ovanın batısında Gülmez dağı (1800 m), kuzeyinde Keşlik dağı, Toçak dağı (1200 m) ve Salır-Salur dağı, doğusunda Görece (1300 m) ve Tahtalı dağları (2300 m) bulunmaktadır. Beydağları formasyonu içinde yer alan bu dağlardan, Gülmez, Keşlik, Toçak, Salur dağları, Üst Kretase dönemine ait neritik kireçtaşlarından oluşmaktadır. Bu kireçtaşları kirli gri-krem renkli, sert dokulu, kırılgan ve karstik kökenlidir. Kireçtaşlarının geniş bir alan kaplaması bölgede özel bir karst topoğrafyasının şekillenmesine neden olmuştur (Juteau, 1968: 85-102; Şenel, vd., 1981; Şekil. 2; Öner, 2009: 515; Yaman-Kocadağlı, 2012: 13-14). Ayrıca, Kumluca'nın kuzeyinde Alakır çayı vadisi boyunca uzanan Alakırçay napı, Triyas dönemle ilişkili kumtaşı, kiltaşı, mikro konglomera ve bazalt türü oluşumlara sahiptir.

Tahtalıdağı napında ise Jura-Kretase'ye ait neritik kireçtaşı ve Üst Kretase'ye ait flişler görülmektedir. Kumluca-Adrasan, Kemer-Çıralı/Tekirova ise içinde serpantin, gabro vb. kayaçlar barındıran ofiyoliti oluşumlara sahiptir (Juteau, 1968: 85-95; Kalafatçıoğlu, 1973: 110; Şenel vd., 1981: 38-42; Şenel, 1985: 151-152; Şenel, 1986: 16 ve 120-127; Yaman-Kocadağlı, 2012: 15). Diğer yandan Kemer-Çamyuva'da kirli beyaz, krem, kirli sarı renkli kalkerler, killi kireçtaşı ve marn formasyonları görülür (Gökdal, vd., 2019: 1057-1058).

Bölgedeki en önemli akarsular, Karasu çayı, Akçay (Başgöz çayı) ve Alakır çayıdır. Karasu çayı kaynağını, Alacadağ güneyinden ve Finike'nin kuzeybatısında yer alan Arif Mahallesinin kuzeyindeki kesimlerden almaktadır. Akarsu hemen doğusundaki Akçay'a katılmadan Finike şehrinin içinden geçerek Akçay ağzının güneybatısından Akdeniz'e dökülmektedir. Çevresindeki ufak derelerin taşıdığı materyallerle birlikte Karaçay ovaya ulaştığında geniş bir birikinti konisi oluşturmuştur. (Yaman-Kocadağlı, 2012: 153; Öner, 2009: 523-525). Önemli akarsulardan bir diğeri olan Akçay, Elmalı-Avlan gölünün güneyinde yer alır ve kaynağını Beydağları'nın güneybatı kesiminden elde eder. Çay kuzeyden-güneye çeşitli mevsimlik akarsu ve karstik kaynaklarla beslenmektedir. Farklı noktalarında, Başgöz deresi, Aykırı Çay, Akkaya deresi olarak anılırken, Keşlik Dağından itibaren Akçay olarak adlandırılmaktadır. Derin bir vadiden akışına devam eden akarsu Toçak Dağı yakınındaki Kayadibi Mahallesinden Finike Ovası'na ulaşmaktadır. Sonrasında Finike Ovası'nda yer alan Düdensuyu ile birleşip Akdeniz'e dökülür. Akçay taşıdığı alüvyonlar sebebiyle, Finike Ovası'nın oluşumunda büyük katkı sağlamıştır (Yaman-Kocadağlı, 2012: 156; Öner, 2009: 524). Bölgedeki önemli akarsulardan biri olan Alakır Çayı ise Teke Yarımadası'nda Eşen Çayı'ndan sonraki en büyük ikinci çaydır. Bu akarsu yine Beydağları'nın kuzey uzantılarından başlar ve çoğunlukla gür kaynaklarla beslenmektedir. Kuzey-güney yönlü hareket eden bu akarsu, bazı kesimlerinde Çaykavuşturan Deresi, Balabankozu Deresi isimlerini alırken, Dereköy ve Dövüşkaya mevkiinden itibaren Gökbelen ve Güzel dereleri ile birleşerek Alakır Çayı adını alır. Vadi boyunca beslendiği kaynaklar çoğunlukla bazaltik ve ofiyolitli kayaçlar arasından çıkmaktadır. Akarsu Finike Ovasına yaklaştığında, Toçak ve Salır dağları arasında tektonik gerilmelerle oluşan yapısal çukurluğa girecek biçimde batıya büklüm yapar. Buradaki dar ve derin vadiden Finike Ovasına ulaşmaktadır. Yapılan incelemelerde, akarsuyun daha önceleri direkt olarak güneye yöneldiği tespit edilmiş ve Roma dönemine ait kalıntılarla da bu durum desteklenmiştir (Öner, 2009: 523; Yaman-Kocadağlı: 2012, 159). Ayrıca Alakır Çayı da, Akçay gibi yoğun alüvyon taşıması nedeniyle Finike Ovası'nın oluşumunda önemli rol oynamıştır.

Bölgede yapılan önemli araştırmalardan diğeri de Finike Ovası ve Limyra'da yapılan sondaj çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda 46 adet sondaj atılarak, Finike ovası ile kıyı kesiminin paleocoğrafik tetkikleri yapılmıştır. Ovalığın doğu ve batı kesimlerinde yer alan Alakır Çayı ve Akçay'ın taşıdığı alüvyonlar, iki büyük birikinti konisi oluşturmuştur. Birikinti konileri arasında ise karstik kaynaklar yardımıyla oluşan bir tatlı su gölünün bulunduğu anlaşılmıştır. Holosen Transgresyonu ile deniz seviyesi yükselmesinin yaşandığı esnada, deniz Finike Ovasının kuzey bölümlerine kadar sokulamamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri, Alakır ve Akçayın oluşturduğu geniş birikinti konilerinin suyun ilerleyişine engel oluşudur. Bir diğer etkenin ise Gülmez Dağı'nın doğu kesiminde yer alan hilal biçimli büyük oyuk-çukur ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Söz konusu çukurun yüksek ihtimal, tektonik kesişim alanıyla ilintili bir kayma sonucu oluştuğu ve bu kütlenin Finike ovasına kaymış olabileceği öngörülmektedir (Öner ve Vardar, 2018c: 3-8). Limyra yerleşimine ait ilk yapıların ise sığ tatlı su gölünün yanındaki kuarterner yaşlı eski birikinti konisi üzerinde kurulduğu tahmin edilmektedir. Kentin doğu ve güneyindeki sondaj çalışmaları Limyra yerleşiminin bugünkü deniz seviyesi altına inmediği tespit edilmiş. Derin sondajlarda, günümüz deniz seviyesi altında kalın turba katmanları da belgelenmiştir. Gölün kuruduğu dönemlere ait olan bu kalıntılardan ve yapılan C14 tarihlemelerinden, günümüzden 4000-3500 yıl önce tatlısu gölünün büyük oranda kuruduğu anlaşılmıştır. Gölün kuruyup çekildiği kesimlerde kentin en geç dönem yapıları yer almaktadır. Aynı zamanda bu kurumanın deniz seviyesi alçalmasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan bu alanın güneyinde ve kıyıya yakın kesimlerdeki sondajlarda, kıyı-eolien kumları ve flüvial kökenli çakıllı tabakalar belirlenmiştir. Söz konusu tabaka tatlı su gölünün güneyiyle sınır oluşturmaktadır. Ayrıca sondajlardan anlaşıldığı üzere Orta Holosende denizin günümüz Finike ilçesinin 2 km kuzeyine doğru girinti yaptığı anlaşılmıştır (Öner, 1997: 729; Öner, 2009: 531; Öner ve Vardar, 2018c: 3-8).

Toprak yapısına bakıldığında Finike-Kumluca Ovaları Alakır Çayı ve Akçay'ın etkisiyle geniş bir alanı kaplayan alüvyal topraklara sahiptir. Teke Yarımadası genelinde geniş alana yayılım gösteren kırmızı-kahverengi Akdeniz toprakları ise Finike Ovası'nın kuzeyinde Toçak ve Salur dağı ve çevresinde, Kumluca'da ise Yeşilköy ve Adrasan yakınlarında görülmektedir. Kahverengi orman toprakları ise Finike'nin kuzey bölümlerinde Gökçeyaka, Gökbük, Yalnız, Yazır, Yeşilköy ve Arif gibi mahallerde hâkimdir. Ayrıca Kumluca-Alakır Çayı vadisinin özellikle doğu kesiminde kahverengi orman toprakları oldukça geniş bir alan kaplamaktadır (Yaman-Kocadağlı, 2012: 109-116). Diğer yandan, Gülmez Dağı'nın doğu yamaçlarında, Kumluca'nın kuzeyinde derelerin ovalık alanlara açıldığı kesimlerde, Kumluca'nın batısında Sarnıç ve Şapsal dağı eteklerinde, Adrasan'ın kuzey ve kuzeybatı kısımlarında ve Alakır Çayı

vadisinin çeşitli kesimlerinde kolüvyal topraklar da yer almaktadır (Yaman-Kocadağlı: 2012: 119-120).

Diğer bölgelerle benzer şekilde Finike, Kumluca ve Kemer için de paleoiklim ve palebotanik çalışmaları yapılmamıştır. Günümüz verilerine bakıldığında, Finike'de yıllık ortalama sıcaklık 18,6 °C, en yüksek ortalama sıcaklık 27,2 °C ve en düşük ortalama değerler 11.3 °C'dir. Yıllık ortalama yağış miktarı ise 986.5 mm'dir. Kumluca'da yıllık ortalama sıcaklık değeri 18.3 °C, en yüksek sıcaklık ortalaması 26,4 °C ve en düşük ortalama sıcaklık değeri 10.8 °C'dir. Kumluca'daki yağış miktarı ise 748.3 mm'dir. Finike'nin, Demre ve Kumluca'ya göre daha fazla yağış almasının sebebi, konumu ve bölgedeki dağlık kütlelerin etkisiyle gerçekleşen orografik yağışlardır (Öner, 2009: 516; Yaman-Kocadağlı, 2012: 56-70). Kemer bölgesine bakıldığında ise yıllık ortalama sıcaklık 18.3 °C ve yıllık ortalama yağış miktarı 887.1 mm'dir (Yasan, 2019: 27).

Finike ve çevresinin bitki örtüsü, Teke Yarımadası'nın batı kesimlerinde olduğu gibi benzer özellikler göstermektedir. Kıyıdan 600 metre yükseklikliere kadar maki türleri, 700-800 metrelerde garig formasyonları, biraz daha yükseklerinde ise Laden, Akçaağaç gibi türler yaygın olarak görülmektedir. 1000-2000 m aralıklarında Kızılçam, Sedir ve Ardıç gibi ağaç türleri sıklıkla bulunmaktadır. Kızılçam bu bölgede de oldukça geniş bir alan kaplamaktadır. 1500 m'lere kadar kızılçam, ardıç ve sedir birlikte orman formasyonu olarak görülür. 2000-2200 m aralığında bodur ardıçlar, 2200 m'den yüksek kesimlerde ise alpin çayırları yer almaktadır (Yiğitbaşoğlu, 2000: 132-133; Karatepe vd., 2014, 1-4; Şenkul vd., 2018: 72; Eren, 2006: 92-93).

2.4.4. Elmalı

Elmalı bölgesi araştırma alanındaki diğer bölgeler içinde denize kıyısı olmayan tek alandır. Antalya ilinin 100 km batısında yer alan Elmalı'nın batısında Seydikemer, güneyinde Kaş ve Finike, doğusunda ise Kumluca bulunmaktadır. Elmalı dağlık alanlar, ovalıklar ve platolardan oluşmaktadır, ayrıca karst topoğrafyasının iyi biçimde şekillendiği bölgelerden biridir. Geniş polyelerin yer aldığı bu coğrafya batıda Akdağlar, doğuda Beydağları, kuzeyde Kızılcadağ, güneyde ise Susuz dağ ve Kohu dağı ile sınırlanmaktadır. Çevredeki dağlar yer yer 3000 m'ye kadar yükseltilere ulaşırken ovalıkların genel yükseltisi 1025-1150 m aralığındadır (Kurt, 2000: 227; Aydın, 2019: 1-2).

Havza otokton, allokton ve paraotokton olmak üzere üç farklı stratigrafik birime ayrılmaktadır. Elmalı Polyesi'nin doğusunu çevreleyen otokton özellikli Beydağları formasyonu Jura-Kretase yaşlı neritik kalkerlerden oluşmaktadır (Kurt, 2000: 230; Aydın,

2019: 6). Polyeyi batıdan ve kuzeyden çevreleyen allokton özellikli Likya napları ise Mesozoik ve Tersier kökenlidir. Kuzey ve kuzeybatıdaki Üst Trias-Üst Kretase yaşlı Eskihisar grubuna ait kayaçlar masif, gri renkli, kristalize ve çörtlü kalkerler biçimindedir. Güney ve doğudaki otokton kalkerler ile batı kesimdeki allokton kayaçlar arasında kalan ara birim ise gri, bej, sarı kumtaşı, şeyl ve kiltaşlarından oluşan Üst Eosen-Alt Miosen flişlerden meydana gelmektedir (Colin, 1962: 19-56; Aksoy ve Aksarı, 2008: 46-52; Kurt, 2000: 231-232; Aydın, 2019: 6-13). Bölgede yer alan Kuaterner yaşlı alüvyon yelpazeleri, yamaç molozları, eski akarsu oluşumları, birikinti konileri, alüvyonlar ve morenler ise en genç oluşumlardır. Dağlık alanların, düz kesimlerle birleştiği eğimli alanlarda, Avlan Gölü ve çevresinde, Akdağ ve Susuz Dağı güney eteklerinde yamaç molozu oluşumları görülmektedir. Ayrıca bu alanlarda oluşan kızılımsı, gri renkli breş birimlerinde erozyon ve erimelerin etkisiyle küçük mağaracıklar da meydana gelmiştir (Aydın, 2019: 14). Aynı zamanda bazı kesimlerde konglomeralar oluşmuştur. Diğer yandan Gölova polyesi ve Avlan Gölü çevresinde birikinti konileri yer almaktadır. Bazı alanlarda bu koniler birleşerek birikinti yelpazeleri oluşturmuştur (Örn: Gölova Polyesi'nin doğu kesimi). Alüvyonlar ise Elmalı ve Gölova polyelerinde geniş bir alana yayılmaktadır. Bunun dışında Söğle, Yuvayayla, Kaynarca ve Ovacık polyeleri ile çok sayıda uvala ve dolin zeminleri alüvyonlarla kaplanmıştır (Aydın, 2019: 15). Bölgedeki alüvyonla dolan bu karstik yapıların oluşumlarında da birçok etken rol oynamıştır. Arazinin yükseltisi, eğim ve kalker kalınlığı, kil ve marn tabakalarının nadir oluşu, yağış, hidrografik ve tektonik sebeplerden dolayı tüm bölgede çok sayıda polye, uvala ve dolin gibi karstik depresyonlar görülmektedir (Aydın, 2019: 17).

Elmalı bölgesinde akarsular dağların uzanışına paralel biçimde akan aynı zamanda yer altından akışı bulunan kapalı havza akarsularıdır. Bu bölgede başlayıp direkt olarak denize ulaşan herhangi bir dere veya çay bulunmamaktadır. Su kaynağı olan yüksek dağlık kesimlerin geçirimli kireçtaşlarından oluşan kayaç yapısı nedeniyle bazı kaynak suları, yağmur suları ve eriyen karlar yeraltına sızarak kaybolmaktadır. Dolayısıyla havzanın biriken suları düdenler vasıtasıyla havza dışına atılmaktadır (Aydın, 2019: 100-101). Akarsular genellikle kısa boyludur ve yağışlı mevsimlerde akış gösterirken yazları ise kurumaktadır. Yumru Dağ'ın batısından kaynağını alan ve sürekli akışa sahip olan Akçay, bölgedeki en önemli akarsudur. Gömbe'den, döküldüğü Avlan Gölü'ne kadar 32 km uzunluğa sahip bu çayın geçtiği güzergâhta çakıl, kum, silt ve kil karışımından oluşan geniş alüvyonlar yer almaktadır (Kurt, 2000: 255; Aydın, 2019: 102-103). Akarsulardan bir diğeri Elmalı Dağı'nın kuzeyi ve Kızılcadağ güneyinden kaynağını alan Eskihisar Deresidir (Güğü Çayı). Hacı Yusuflar civarında Koca Dere olarak adlandırılan akarsu, Macun ve Ortaköy çevresinde Mezozoik yaşlı kireçtaşları

içinde vadiler oluşturmuştur. Çay Elmalı Polyesine ulaşmadan Güğü Çayı ile birleşerek Eskihisar adını alır. Polyenin kuzeybatısında çayın sokulduğu alanda eğimin azalmasından dolayı, Balıklar Dağına kadar geniş bir birikinti yelpazesi oluşmuştur. Balıklar dağından doğuya yönelen çay son olarak Karagöl Düdeni'ne dökülmektedir. Diğer yandan Güldürgü ve Karabayır dereleri Gölova polyesine, Yuva deresi ise Karagöl'e ulaşmaktadır (Kurt, 2000: 256; Aydın, 2019: 103-105).

Kırmızı Akdeniz Toprakları bölgenin neredeyse tüm kesimlerinde bulunmaktadır. Akdağ ve Beydağları'nın yer aldığı alanlar ile çevresinde ve aynı zamanda buradaki uvala ve dolinlerde çok sık biçimde görülmektedir. Kuzeybatı kesimde Macun, Dereköy, Yörenler ve Yapraklı, batıda Yılmazlı, Salur, İmircik, Kuzuköy, Kızılca, İslamlar, Ahatlı ve Yuva Mahallelerinde demiroksitli, killi ve çakıllı bu toprak tipi hâkimdir. Ayrıca Gölova, Bozhöyük, Büyük Söğle, Küçüksöğle, Özdemir, Karaköy ve Geçmen mahalleleri sınırlarındaki yaylalarda da kırmızı Akdeniz toprakları bulunmaktadır (Aydın, 2019: 116-117). Kırmızımsı-kahverengi Akdeniz toprakları ise genellikle Beydağları, Susuz ve Kohu Dağları'nda yayılım gösterir. Bu toprak tipi Gölova polyesinin doğusu ve güneyinde 1200-2000 m aralığında, Susuz ve Kohu Dağları'nda ise 1200-2200 m aralığında gözlenmektedir. Diğer yandan kahverengi orman toprakları Elmalı Dağı'nın kuzey ve kuzeybatısında geniş bir alanda, Beydağları'nda dar bir kesimde, Susuz Dağı, Kohu Dağı ve Akdağlar ile Yörenler, Macun ve Hacıyusuflar'da dağılım göstermektedir. Kuarterner yaşlı alüvyal topraklar ise Elmalı polyesinde Eskihisar, Yakaçiftlik, Tekke, Armutlu, Hacımusalar, Yuva, Akçay vb. alanların yanında Gölova, Bozhöyük ve birçok polye ile uvala biçimli depresyonlarda yer alır. Bu toprak yapısı temel olarak silt, kil, kum ve çakıl içermektedir (Aydın, 2019:118-123). Bölgede yer alan kolüvyal kökenli toprak yapıları da çoğunlukla, dağ eteklerinde, depresyon kenarları ve az eğimli kesimlerde, birikinti konileri ile yelpazelerinde sıklıkla görülür. Bunlar Gölova polyesinin batı ve güneyinde, Söğle Ovası civarında, Kışla, Yılmazlı, Salur, Yavu, Sarılar ve Hacımusalar gibi mahallelerin çevresinde bulunmaktadır (Aydın, 2019: 125).

Elmalı'nın yıllık sıcaklık ortalaması yükselti ve karasal iklim sebebiyle kıyı şeridine göre daha düşüktür. Yıllık ortalama sıcaklık ovada 13,1 °C, dağlık alanlarda 3°C'dir. Ayrıca yıllık en yüksek sıcaklık ortalaması 23.3 °C, en düşük ortalama değerler ise 3.3°C'dir (Aydın, 2019: 39-41). Elmalı Teke Yarımadası'ndaki diğer bölgelere göre daha iç kesimde yer alması ve Akdeniz iklimi-karasal iklim geçiş noktasında bulunması nedeniyle farklı iklim ve floral nitelikler barındırmaktadır. Elmalı'da karasal iklimin yoğun olduğu kuzey ve kuzeybatı kesimler İran-Turan, deniz etkisine açık güney kesimlerde Akdeniz florası, bazı kesimlerinde ise Avrupa-Sibirya florası görülmektedir (Aydın, 2019: 79). Akdağ ve Beydağların kıyıya

bakan kesimlerinde kademeli ve belirgin bir bitki örtüsü varken, iç kesimlerde bu durum farklıdır. Beydağlarının denize bakan doğu yamacındaki birçok maki türü 1500 m civarında görülürken, bu türlerin çoğu 1000-1100 m rakımdaki Elmalı polyesinde görülmemektedir (Aydın, 2019: 83). Havzanın güneydoğusu ve güneybatısında dar vadi ve boğazlarla denize açılan alanlarda sedir ve ardıçlar yaygın türlerdir. Bu türler 1050 m ve 2400 m aralığında görülmektedir, kızılçam ise kıyı şeritlerine göre daha nadirdir. Diğer yandan polye tabanları çevresinde 1000-2600 m aralığındaki yükseklikliklerde ardıç türleri, 1100 m'deki polye tabanları ile 1650 m yükseklikliklere kadar Kermez Meşesi yaygın türlerdir. Bazı kesimlerde ise 2100-2200 m'den sonra alpin çalı formasyonu başlamaktadır. Meşe türleri 1400-1600 m aralığında daha yoğundur (Aydın, 2019: 85-90). Makiler ise genellikle Elmalı ve Gölova polyesi çevresindeki yamaçlarda yer almaktadır. Maki-garik formasyonları çoğunlukla kırmızı akdeniz toprakları üzerinde görülmektedir. Bazı maki türleri Avlan gölü çevresinde olduğu gibi 1550 m'lere çıkabilmektedir (Aydın, 2019: 93-94).

Elmalı'daki önemli araştırmalardan biri Galicki ve Doerner'ın (2010) havzadaki göl oluşumları ile ilgili yaptıkları paleoçevresel çalışmadır. Bu araştırmalarda Karagöl ve Avlan gölü ile yakın çevresindeki alanlarda yapılan sondalarda sediman, kayaç ve tatlı su organizmalarına ait numuneler incelenmiş ve geçmişte Elmalı havzasının paleoçevresel yapısı ortaya çıkarılmıştır. Günümüzde kurumuş olan ve Elmalı'nın kuzeyinde yer alan Karagöl'ün Geç Pleistosen'de varlığı belgelenmiş ve oluşumun Pliyosen gibi daha önceki bir döneme kadar uzanabileceği belirtilmiştir. Bu dönemlerde kuzey ve güneydeki bu iki depresyonun, suyun 1042 m rakıma yükselmesiyle birlikte birbiriyle bağlantı sağladığı düşünülmektedir (Galicki ve Doerner, 2010: 244-246). Bölgede alınan örnekler üzerinden GÖ 14.935-11.180 (GÖ 12.690-9760) tarih aralığı veren Geç Pleistosen'de göl seviyesinin yüksek olmasına rağmen çevrede artemisia step floral kuşağın hâkim olduğu, ağaçlık kesimlerin ise belirli izole alanlarda yer aldığı önerilmektedir. Ayrıca Geç Pleistosen'de Karagöl'de suyun 1048 m'lere ulaşarak en yüksek seviyeye geldiğini ve havzanın %50'den fazlasının sularla kaplandığı düşünülmektedir. Erken Holosen'de ise (GÖ 11.180-10.650/ GÖ 9760-9200) kalkerli kil, marnlı toprak ve turbalı çamur stratigrafisinden, sıcaklık ve yağış artışıyla karakterize edilebilecek iklimsel bir düzelmenin yaşandığı tespit edilmiştir (Galicki ve Doerner, 2010: 246). Ayrıca Karagöl'de su seviyesinin belli bir miktarda azaldığı ve organik aktivitelerin arttığı gözlemlenmektedir. Diğer yandan Polen incelemelerinden GÖ 9450 civarında steplerin yaygın bir tür olmaktan çıktığı ve yaprak dökmeyen ormanların arttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca tortu ve faunal incelemeler GÖ 10.650-5970 (GÖ 9200-5230) aralığında suyun, Büyük Düden'in aktif olmasından dolayı sığ ve tutarlı bir seviyede kaldığını göstermektedir (Galicki ve Doerner, 2010: 247-248). Orta

Holosende GÖ 5100 civarında göldeki su seviyesi tekrardan bir miktar artarak göl alanını genişletmiştir. Bu durum bölgedeki nem artışı ve Büyük Düden'in tıkanmış olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu dönemdeki polen verileri 1000 m üstündeki dağ eteklerinde sedir, çam ve ardıçların varlığını da göstermektedir. GÖ 2970-1430 dolaylarında ise sıcaklık artışı, mutlak nem ve yağışın azalması, hidroloji, karstik yapı ve insan etkisi gibi sebeplerden Karagöl'de su miktarı istikrarlı bir şekilde azalmıştır. Bu azalma GÖ 840'a kadar devam etmiş ve 1970'lerde tarım faaliyetleri sebebiyle Karagöl tamamen kurutulmuştur (Galicki ve Doerner, 2010: 248-250). Bu çalışmalar dâhilinde geçmiş dönemlerde Elmalı'nın büyük bir bölümünü kaplayan paleo-göl oluşumu bulunduğu ve zamanla bu gölün Karagöl ve Avlan Gölü olmak üzere ikiye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca birçok bölgede olduğu gibi Erken Holosenle birlikte Elmalı'da da iklimsel şartların düzelerek yaşama daha elverişli koşulların meydana geldiği söylenebilir.

2.4.5. Bölüm Değerlendirmesi

Teke Yarımadası'nda yaklaşık son 50 yılda yapılan çalışmalar kronolojik çerçevede değerlendirildiğinde ya çok erken jeolojik devirleri ya da Orta Holosen ve sonrasındaki dönemleri kapsamaktadır. Örneğin, buzullaşmayla ilişkili dönemleri barındıran araştırmalar ile MÖ 5000 ve günümüz arasındaki kıyı morfolojisini temel alan çalışmalar daha detaylıdır. Fakat Erken Holosen'deki paleocoğrafik gözlemler daha yüzeysel kalmaktadır. Örnek olarak Erken Holosen'de sıcaklık ve iklim şartlarının düzelmesi, Eşen Vadisi ve Demre ovasındaki geniş körfez oluşumları veya bu dönemde su seviyesinin günümüzden 55 metre alçakta olduğu gibi genel veriler yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışmaların MÖ 9.bin yıl ve MÖ 6.bin yıl aralığını yeterince kapsamadığını belirtmek gerekir. Söz konusu tarih aralığını kapsayan çalışmalar sadece Elmalı'da gerçekleştirilmiştir. Yine de paleocoğrafik veriler ve günümüz verileri dikkate alındığında, Teke Yarımadası'nın kıyı morfolojisi, toprak, floral ve iklim yapısında büyük benzerlikler olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan oldukça engebeli ve dağlık olan bu bölgenin neredeyse tamamında polye, uvala, dolin gibi karstik depresyonlar, kireçtaşı mağaralar, konglomeralar vb. oluşumlar sıkça gözlemlenmektedir. Buna ek olarak arazi yapısı göz önünde bulundurulduğunda Eşen Vadisi ve Elmalı dışında höyük oluşumu görülebilecek düzlük alanlar yeterince bulunmamaktadır.

Teke Yarımadası'nın paleo-vejetasyonu ile ilgili veriler tez kapsamındaki bölgeler için kısıtlıdır (Sadece Avlan Gölü'nde bu çalışmalar gerçekleştirilmiştir). Buna karşın çevre bölgelerde bazı araştırmalar yer almaktadır. Batı Anadolu ve Güneybatı Anadolu'da GÖ 9000-6000 (MÖ 7000-4000) tarih aralığı ile bağlantılı yapılan vejetasyon çalışmaları; Ege Denizi,

Burdur-Söğüt Gölü, Muğla-Köyceğiz ve Elmalı-Avlan Gölü gibi alanlarda gerçekleştirilmiştir. Bu incelemelerde günümüzde de bilinen Meşe, Çam, Sedir, Ardıç gibi ağaç türlerinin oransal dağılımına göre çıkarımlar yapılmıştır. İncelemelere göre MÖ 7000 civarında Güneybatı Anadolu'nun batısının günümüze göre daha soğuk ve kurak bir iklime sahip olduğu anlaşılırken, MÖ 4000'lere gelindiğinde orman örtüsünün arttığı belirlenmiştir (Şenkul, 2011: 100). Dağ zonunda bulunan Söğüt Gölü'ne ilişkin çalışmalarda ise Erken Holosen başlarında orman örtüsünün dağ kesimlerinde gelişmediği ve step bitkilerin hâkim olduğu görülmektedir. MÖ 4000'lerde ise bu bölgede vejetasyon değişerek günümüze yakın iklim koşullarının meydana geldiği anlaşılmaktadır. Benzer biçimde Avlan Gölü'nde Erken Holosen dönemde Sedir, Çam ve Artemisia stepleri daha yaygınken, MÖ 4000'lerde bazı değişimler yaşanmış ve günümüz Akdeniz iklimine benzer koşullar meydana gelmiştir (Şenkul, 2011: 101-104). Erken Holosen dönemde Teke Yarımadası kıyılarında da çevre bölgeler gibi (Örn: Ege Kıyıları) benzer iklim koşullarının geliştiği varsayılabilir. Bu durumda bölgenin Erken Holosen'de günümüze göre biraz daha soğuk ve kurak bir iklime sahip olması ihtimaldir. Ancak bu tür bir çıkarımı yapmak veri yetersizliği nedeniyle henüz mümkün değildir. İleriki zamanlarda bu bölge ile bağlantılı paleocoğrafik çalışmaların ve yapılan analiz sayılarının artması durumunda, Teke Yarımadası'nın Erken Holosen dönemi daha iyi anlaşılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI'NDA YAPILMIŞ KAZI VE YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Bu bölümde Teke Yarımadası'nda Neolitik Dönem'den, Orta Kalkolitik döneme uzanan aralıkta, geçmişten günümüze yapılan bütün kazı çalışmaları ve geçmişte yapılan yüzey araştırmalarına ait verilerden bahsedilecektir. Bu veriler Eşen Vadisi'nde; Girmeler, Tlos Stadyum, Tavabaşı, Kemer-Beldibi'nde; Beldibi Kaya Sığınağı, Belbaşı Kaya Sığınağı, Hurma Mahallesi'nde; Domuzburnu Mağarası, Elmalı'da: Akçay Höyük, Gökpınar, Tekke Höyük, Aşağı Bağbaşı, Kızılbel ve diğer Elmalı yerleşimleri olmak üzere çeşitli yerleşimleri kapsamaktadır. Yerleşimlere ait detaylı yorumlamalar ve analojiler 5. bölümde yapılacağından bu bölümde stratigrafi, kazı-yüzey bulguları, yeni dönem müze araştırmaları, çizimler, fotoğraflar vb. verilere odaklanılmıştır.

3.1. Eşen Vadisi Yerleşimleri

Teke Yarımadası'nın batısında Eşen Vadisi'nde bulunan Girmeler, Tlos Stadyum, Tavabaşı Mağarası, bölgede Neolitik ve Kalkolitik dönemlerle ilişkili kazısı yapılan nadir yerleşimlerdendir. Ayrıca bu yerleşimler radyokarbon yöntemi ile tarihlendirildiklerinden dolayı Teke Yarımadası'nın Neolitik ve Kalkolitik dönemleri açısından birer referans noktası niteliğindedirler.

Harita 3.1: Eşen Vadisi Yerleşimleri

3.1.1. Girmeler

Girmeler yerleşimi Muğla'nın Seydikemer ilçesine bağlı Girmeler Köyü sınırları içerisinde, Tlos Antik Kenti'nin 5 km kuzeybatısında, Seydikemer ilçe merkezinin ise yaklaşık 7 km güneydoğusunda yer almaktadır. Girmeler, büyük bir karstik kayalığa konumlanmış galeri halinde iki mağara ile mağaraların önünde tahrip edilmiş bir höyükten oluşur (Resim 3.1).

1985 yılında termal tesis yapılma amacıyla mağaraların önündeki yaklaşık 80x80 metre ölçülerindeki alan tahrip edilmiş, tahribattan sonra Fethiye Arkeoloji Müzesi incelemelerinde yaklaşık 7 metre yüksekliğindeki dolgu toprağın alındığı ve bu dolgunun bir höyük olduğu tespit edilmiştir (Köktürk, 2000: 39-45; Korkut, 2015; Korkut, 2016: 136). Yapılan araştırmalarda Geç Neolitik/Kalkolitik ve Tunç çağlarına ait olması muhtemel buluntuların yer aldığı gözlemlenmiştir (French, 2008: 197-202). O dönemki incelemelerde ve yakın dönemde yapılan çalışmalarda höyüğün Geç Neolitik dönemden sonraki tabakalarının tamamımın yok olduğu anlaşılmıştır. Büyük orandaki bu tahribatın devam etmemesi ve mağaradaki yerleşik kültürün anlaşılması amaçlanarak, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izniyle, Prof. Dr. Taner Korkut başkanlığındaki Tlos kazıları bünyesinde 2010 yılından itibaren kazı ve sondaj çalışmaları başlatılmıştır. 2011-2013, 2020-2021 ve 2023-2025 yılları olmak üzere çeşitli aralıklarda çalışmalara devam edilmiştir.

Resim 3.1: Girmeler Yerleşimi (Tlos Kazı Arşivi)

Kayalığın doğu yönünde "A Mağarası" olarak isimlendirilen büyük ana galerinin giriş açıklığı 16 metre derinliği ise 40 metredir. Batı yöndeki "B Mağarası" olarak adlandırılan galerinin ön giriş açıklığı 10 metre, arka iç kesimdeki giriş açıklığı 7,5 metre derinliği ise 150 metredir (Çizim 3.1). A Mağarası'nın derinlerine gidildikçe, genişlik iyice daralmakta ve günümüze ulaşan dip kısmında bir yıkıntı bulunmaktadır. Buna göre Mağaranın geçmişte daha uzun bir galeriye sahip olduğu söylenebilir. Uzun galeri şeklindeki 'B Mağarası' ise nispeten daha az bir iç yüksekliğe sahip olmasına karşın, içi daha geniş ve odacıklı bir yapıdadır. Ayrıca burada bazı oda veya galerilere açılabilecek kısımlar yıkıntıya uğrayarak kapanmıştır. Diğer yandan B Mağarası'nın güneybatısında 9-10 m genişliğinde başka bir girişi daha vardır.

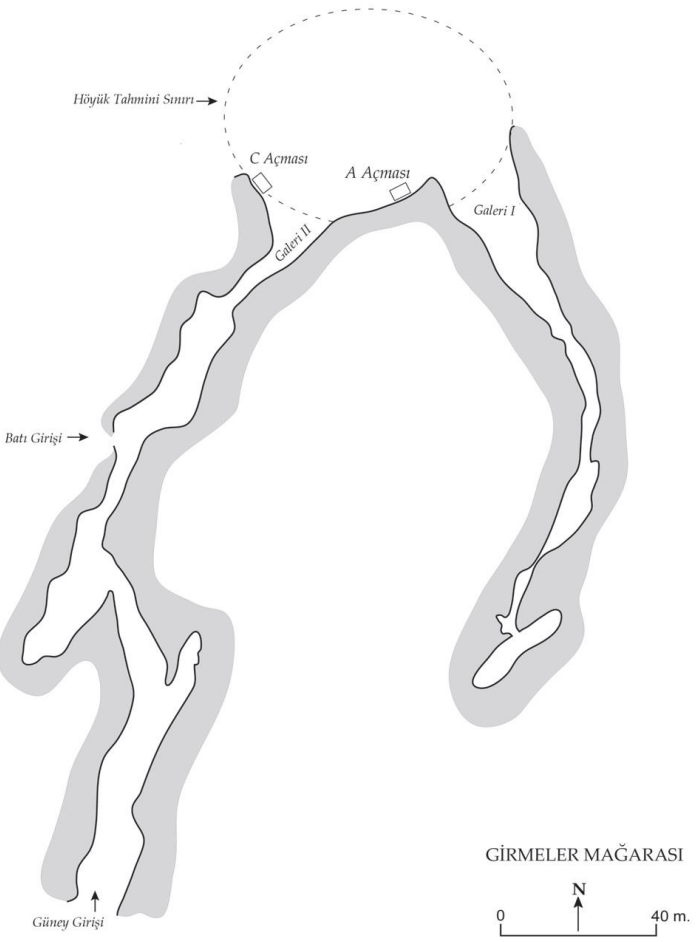

Çizim 3.1: Girmeler Mağarası: Galeri I (A Mağarası) ve Galeri II (B Mağarası)

Girmeler yerleşiminde 2010-2025 yılları arasında gerçekleştirilen kazı ve sondaj çalışmalarında güvenilir tabakalardan alınan on iki numune üzerinde radyokarbon tarihlemeleri yapılmıştır. Bu tarihlemeler sonucunda Girmeler yerleşiminin başlangıcı MÖ 12. Binyıl başlarına kadar geriye gitmektedir. Bu durum Epi-Paleolitik dönemin az bilindiği Güneybatı

Anadolu ve Batı Anadolu coğrafyası için büyük önem teşkil etmektedir. Diğer yandan Girmelerin radyokarbon tarihleri ve tabakalardan çıkan buluntular değerlendirildiğinde, Güneybatı Anadolu'da Geç Pleistosen ve Holosen geçişin çözümlenmesi açısından da önemli bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır (Erdoğu vd., 2025: 29). Radyokarbon sonuçlarına göre Girmeler'de MÖ 12.000-10677 tarih aralığı Epi-Paleolitik, MÖ 9200-8800 aralığı Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş tabakasıyla ilişkilendirilmektedir (Erdoğu vd., 2025: 29-30). MÖ 8200-7600 tarih aralığı ise yerleşik bir yarı-avcı toplayıcı toplumun bulunduğu, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile bağlantılıdır. Çanak Çömlekliğin ortaya çıktığı Ön Neolitik Dönem ise MÖ 6688-6506 tarih aralığını vermektedir (Erdoğu vd., 2025: 29).

GİRMELER MAĞARASI KATMANLAŞMA		
KÜLTÜR KATI	DÖNEM	Kalibre Edilmiş Karbon 14 Tarihleri (2 σ)
VIII.KÜLTÜR KATI	EPİ-PALEOLİTİK	M.Ö 12061-11657 M.Ö 10958-10805 M.Ö 10784-10667
VII. KÜLTÜR KATI	EPİ-PALEOLİTİK/ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK GEÇİŞ	M.Ö 9232-8833 M.Ö 9225-8824 M.Ö 9285-9132
VI. KÜLTÜR KATI	ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK	M.Ö 8217-7877 M.Ö 8232-7961 M.Ö 7943-7606 M.Ö 7738-7597
V. KÜLTÜR KATI	ÖN NEOLİTİK (İLK ÇANAK ÇÖMLEKLİ)	M.Ö 6688-6506
IV KÜLTÜR KATI	ERKEN NEOLİTİK	M.Ö 6500-6200 (Muhtemel Tarih)
III. KÜLTÜR KATI	GEÇ NEOLİTİK	M.Ö 6066-5921
II. KÜLTÜR KATI	ORTA KALKOLİTİK	M.Ö 4800-4400 (Muhtemel Tarih)
I. KÜLTÜR KATI	TUNÇ, ROMA	x

Tablo 3.1: Girmeler Yerleşimi Kronolojik Tablo ve Katmanlaşma

Erken Neolitik döneme ilişkin herhangi bir radyokarbon tarihi bulunmamakla birlikte bu tabaka aynı bölgede yer alan Domuzburnu ile karşılaştırıldığında tahmini olarak MÖ 6500-6200 aralığına tarihlendirilebilir. Geç Neolitikle ilişkili tek radyokarbon tarihi ise MÖ 6066-5921 yıllarını vermektedir (Erdoğu vd., 2025: 29). B galerisinin güneybatı ağzında bulunan Orta Kalkolitik tabaka ise yine Eşen Vadisi'nde bulunan Tavabaşı yerleşimi ile paralel olarak MÖ 4800-4400 aralığına tarihlenebilir. Bazı tabakalarla ilişkili radyokarbon tarihleri bulunmasa da, yerleşimin büyük bir dönem aralığında kesintisiz bir tabakalanma sunduğu

söylenebilir. Tüm bu sonuçlara göre kültür katları; Epi-Paleolitik Dönem (VIII. Kültür Katı), Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş (VII. Kültür Katı), Çanak Çömleksiz Neolitik (VI. Kültür Katı), Ön Neolitik Dönem (V. Kültür Katı), Erken Neolitik Dönem (IV. Kültür Katı), Geç Neolitik Dönem (III. Kültür Katı), Orta Kalkolitik Dönem (II. Kültür Katı) ve Tunç ile Roma çağlarına ait seramiklerin yer aldığı karışık birikim (I. Kültür Katı) olarak tabakalara ayrılmıştır (Tablo 3.1).

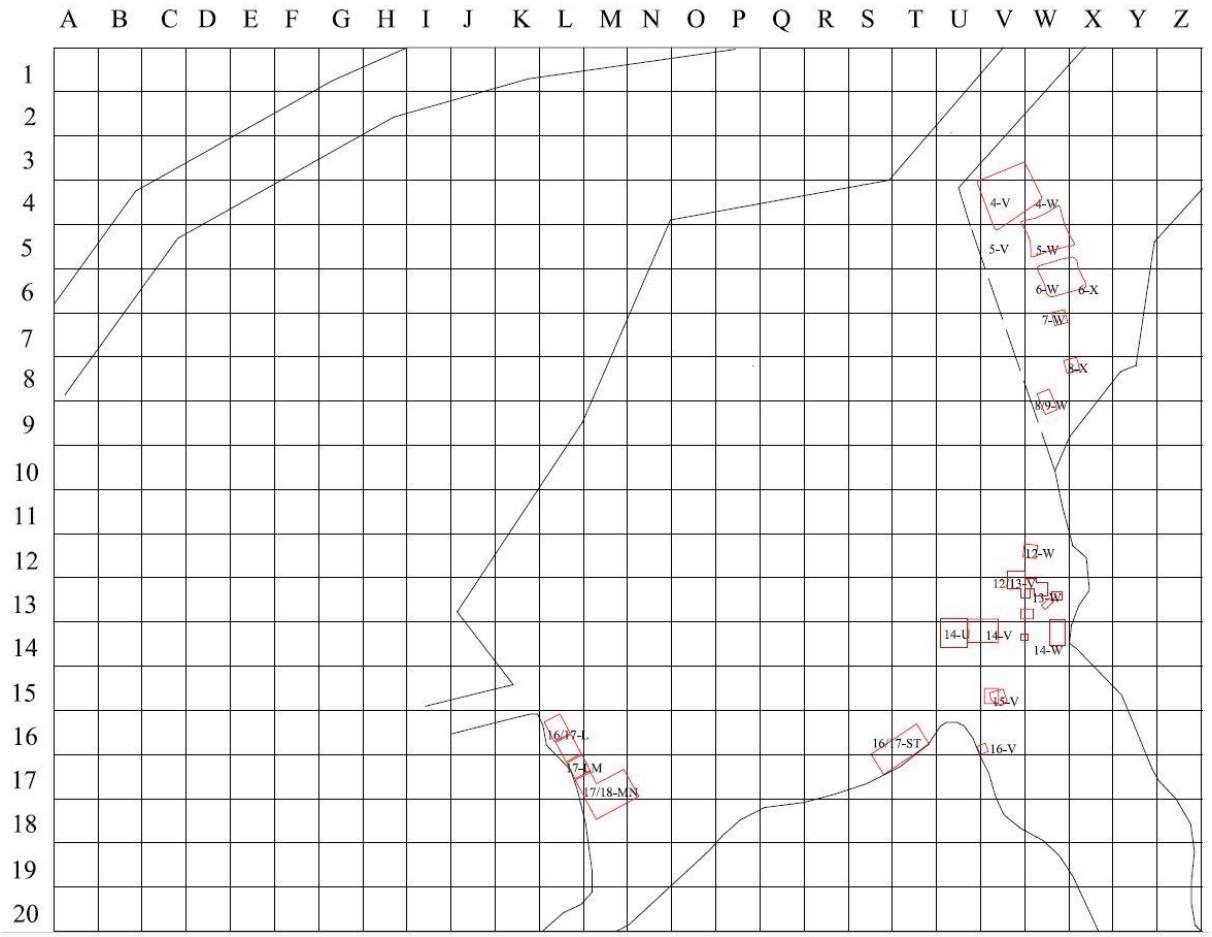

Çizim 3.2: Girmeler Yerleşimi Plankaresi ve Açma Konumları

Girmeler Yerleşimi'nde 2010-2025 yılları arasında yapılan bütün kazı çalışmaları genellikle sondaj ve küçük boyutlardaki açmalardan oluşmaktadır. 2010 sondaj çalışmalarında "A Mağarası" giriş kısmında ve hemen bitişiğindeki alanda çok sayıda arkeolojik buluntu ele geçmesi sebebiyle, sonraki sezonlardaki kazı çalışmalarına çoğunlukla aynı alanda yoğunlaşılmıştır. 2013 yılındaki kazı çalışmalarında açmalar 16/17-ST (A Açması), 15-V (B Açması), 17-LM (C Açması) ve 13-W (D Açması) olarak isimlendirilmiş ve Çanak Çömleksiz Neolitik, Erken ve Geç Neolitik tabakalar ortaya çıkarılmıştır. 2020 yılında çalışılan 14-U, 14V (14-U/V) açmalarında Epi-Paleolitik ve Epi-Paleolitik/ Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş

tabakalarının yanı sıra 5-W, 5-V açmalarında Ön Neolitik, 13-W, 14-V, 15-U açmalarında ise Erken ve Geç Neolitik tabakalar kazılmıştır. 2021 ve 2023 yıllarında 4-W, 4-V, 6-W, 6-X açmalarında Ön Neolitik, 14-U açmasında Çanak Çömleksiz Neolitik, 14-W, 14-V, 16-V ve Y-6 açmalarında ise Erken ve Geç Neolitik tabakalar kazılmıştır. 2024 yılında ise 13-W açmasında Epi-Paleolitil/ Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş ve Erken Neolitik, 8/9-W açmasında olasılıkla Ön Neolitik, 7-W, 8-X, 12-W ve 16/17-L açmalarında ise karışık birikim kazılmıştır (Çizim 3.2). Ayrıca 2025 yılında 17/18-MN ve 12/13-V açmalarında Çanak Çömleksiz Neolitik dönemlerle ilgili çalışmalar yapılmıştır ancak bunlar sonraki yıllarda detaylandırılacaktır.

Resim 3.2: Girmeler Yerleşimi 14-U/V Açması

Yerleşimin Epi-Paleolitik (MÖ 12.061-10667) ile ilişkili VIII. Kültür Katı'na ait bulgular sadece ‘A Mağarası’ önünde, 14-U/V açma sınırları içindeki 1.5 x 2.5 m'lik dar bir sondaj açmasından gelmektedir (Erdoğu vd., 2021: 301). Bu sondaj kendi içerisinde 7 alt tabakada değerlendirilmiştir ve 3. Tabakadan itibaren Epi-Paleolitik dönem özellikleri göstermektedir. 3. Tabaka üst tabakalara göre daha koyu renkli ve gevşek bir dokuya sahiptir. Bu tabaka aynı zamanda yangın görmüştür ve kendi içinde iki evreli kompakt bir düzendedir. Özellikle geometrik mikrolit aletler karakteristiktir, ayrıca deniz kabuğu boncuklar ve çitlembik tohumları da ele geçmiştir. 4. ve 5. Tabakalarda geometrik mikrolitler artış göstermiştir. Diğer yandan kalın bir taban ve bununla ilişkili 50 cm çapında beyaz kireçli oval bir platform ortaya çıkarılmıştır (Erdoğu vd., 2021: 302). Bu tabakanın altında 6.Tabakaya ait başka bir kireç taban bulunmuştur. Sondaj toplamda yüzeyden 2.10 m kadar derine indirilmiş, zeminde büyük bir kaya ve hemen üzerinde çok ince kireç tabandan oluşan 7. Tabakaya rastlanmıştır. Zemini

kaplayan büyük kayanın ana kaya olduğu farz edilmiş ve sondaj durdurulmuştur. Bu dönem için karakteristik olan yontmataş endüstrisi içerisinde dilgicik, sırtlı dilgi ve kazıyıcı aletlerin yanında yarımay, üçgen ve trapez gibi mikrolit aletler bulunmaktadır. Deniz kabuğu boncuklar ise *Nassarius, Columbella Rustica* ve *Dentalium* türlerinden üretilmiştir. Süs objeleri dışında bir sap düzeltici (shaft straightener) ve dört adet kemik bız ele geçmiştir. Botanik kalıntılar arasında ise çitlembik, kabuklu yemiş ve erik (Prunus tipi) türü tohumlar gözlemlenmiştir (Erdoğu vd., 2021: 307-315).

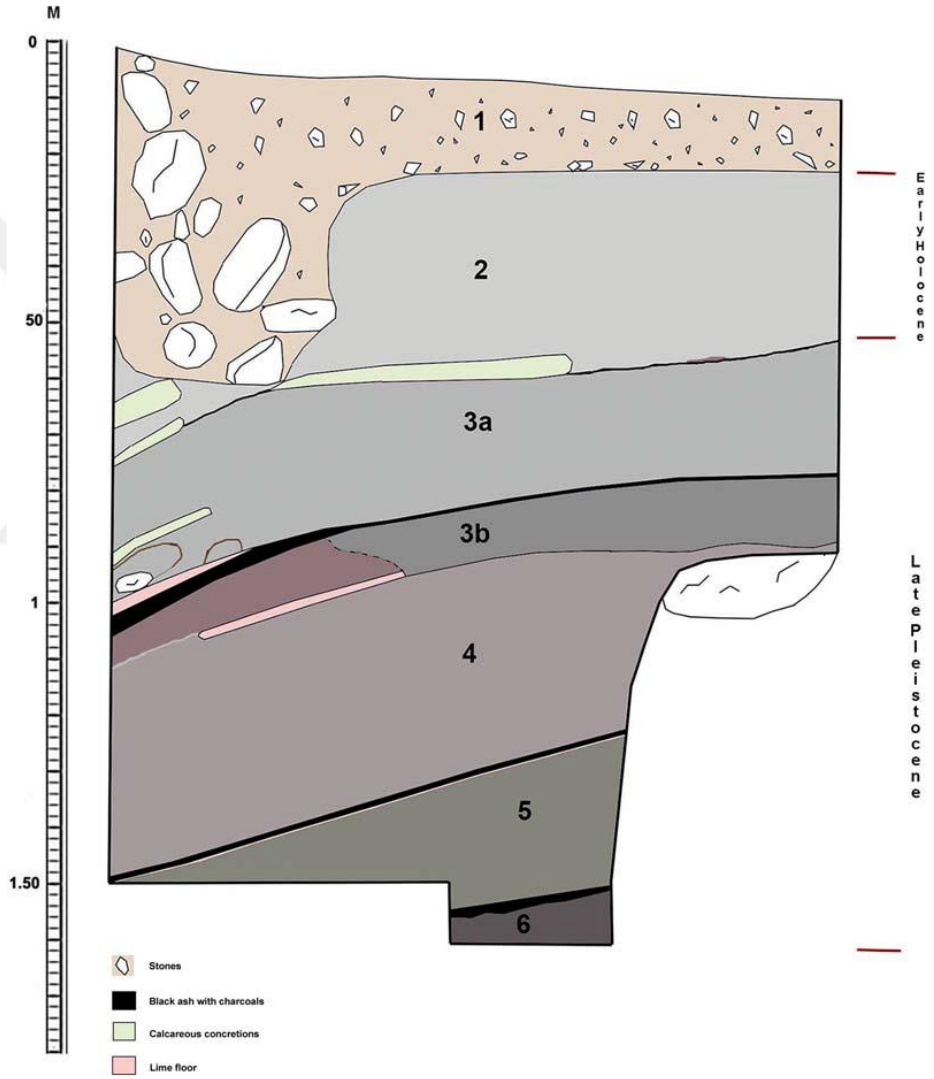

Çizim 3.3: 14-U/V Açmasına ilişkin tabakalanma (Erdoğu vd., 2021: Fig.5)

Epi-Paleolitik/ Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş dönemi ile ilişkili VII. Kültür Katı (MÖ 9300/9200-8800), 14-U/V açmasında belirlenen 7 tabakanın üst katmanlarındaki 2. Tabaka ile temsil edilmektedir (Çizim 3.3). Kısıtlı alanı kapsayan ve toprak rengindeki değişiklikle anlaşılabilen bu tabaka Girmeler'de Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş döneminin izlenebildiği nadir tabakalardandır. Toplamda 3.5 x 2.5 m ölçülerindeki 14-U/V açmasının

yüzeyi sıyrıldığında, 1.Tabaka'da 1 cm'den az kalınlıkta kireç taban, az sayıda Neolitik çanak çömlek parçaları, birkaç öğütme taşı ve mağaranın önceki döneminden kalan parçalı yıkıntılar gözlemlenmiştir (Resim 3.2) (Erdoğu vd., 2021: 301). Özellikle bu yıkıntılar sebebiyle daha az tahrip olmuş 1.5 x 2.5 m'lik alanda sondaj çalışmalarına devam edilmiştir. 5 cm derinlikten itibaren toprak yapısı değişmiş ve farklı bir döneme geçilmiştir. Mimarisi anlaşılamayan 2.Tabaka'daki taş endüstrisi geometrik mikrolitlerin yer almadığı, mikro boyutlu yonga aletlerle karakterize edilmektedir (Erdoğu vd., 2021: 301). Çok büyük çoğunluğu radyolarit kaynağından üretilen taş alet endüstrisi mikro boyutlu dilgicik, kazıyıcı, delgi ve makro boyutlu kazıyıcı, dilgi, delgi gibi aletlerden oluşmaktadır (Erdoğu vd., 2021, 305-306). Diğer yandan iki katman arasındaki ayırt edici özelliklerden en önemlisi geometrik mikrolitlerin geçiş katmanında bulunmamasıdır. Ancak yine de geçiş katmanında mikro boyutlu aletlerin yer alması, yerleşim içi yontma taş endüstrisindeki bazı teknolojilerin devamlılığını göstermektedir.

Resim 3.3: 13-W Açması Epi-Paleolitik/ Neolitik Geçiş Tabakası

Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş tabakasının görüldüğü bir başka alan 'A Mağarası' ağzına yakın konumdaki 13-W açmasıdır (Resim 3.3). Yaklaşık 1.5 x 1.5 m

ölçülerinde açılan sondajın güneydoğusunda ve kuzeyinde muhtemel mağara duvarından zemine düşmüş büyük kaya parçaları yer almaktadır. Bu yüzden sondaj kuzey ve batı yönde 50 cm genişletilmiştir. Sonrasında 1.25 x 1.25 m ölçülerindeki kazılabilen alanda çalışmalara devam edilmiştir. 20-30 cm derinlikte Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçişe ulaşılmış ve dolgu 57 cm derinliğe kadar takip edilmiştir. Neolitik dolgu içinde herhangi bir mimari öğe ya da yaşam düzlemine rastlanılmamıştır. Açık kahve renkli dolgu oldukça çakıllı bir dokuya sahiptir. Ayrıca çok sayıda yanmış hayvan kemiği, birçok deniz kabuğu boncuk (*Tritia gibbosula*, *Columbella rustica* ve *Dentalium* türü; Resim 3.4), ezgi taşı (Resim 3.5), çakmaktaşı alet ve atıklar bir arada bulunmuştur. Bu tabakadaki çakmaktaşı aletler de bir alt katmandaki Epi-Paleolitik taş endüstrisiyle bazı benzerlikler barındırır ancak geometrik mikrolitlere rastlanılmamıştır.

Resim 3.4: VII. Kültür Katı Deniz Kabuğu Boncuk Örnekleri

Resim 3.5: VII. Kültür Katı Ezgi Taşı

Girmeler yerleşiminde Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait VI. Kültür Katı (MÖ 8217-7597) nispeten daha geniş kazılmış ve daha fazla radyokarbon tarihlemesine sahiptir. Bu döneme ait en önemli veriler 16/17-ST (A Açması), 17-LM (C Açması) 14-V ve 15-V açmalarından elde edilmiştir.

Resim 3.6: 16/17-ST (A Açması) Genel Görünüm (Tlos Kazı Arşivi)

16/17-ST açması 4 m x 2.5 m ölçülerinde kazılmıştır ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkin mimari unsurlar tespit edilmiştir (Resim 3.6). Toplamda üç ayrı evre olduğu düşünülmektedir. Birinci evrede sönmüş kireç izleri ile içi yoğun kül ve karbonla dolu altı adet ocak ele geçmiştir (Takaoğlu ve Korkut, 2019, 486). Muhtemelen bu alan bir alt evredeki binanın kullanımı sonlandıktan sonra kireç söndürme ile ilişkili açık aktivite alanı olarak kullanılmıştır. İkinci evrede kirli beyaz renkli kireç tabanlı yapı içinde dal-örgü tekniğine ait ahşap negatif izli çamur sıva kalıntıları, tabana oturmuş iki adet ocak, biri oval diğeri dörtgen olmak üzere iki adet kil sıvalı silo aynı konteksde yer almaktadır (Takaoğlu vd., 2014: 112; Takaoğlu ve Korkut, 2019: 486). Ocaklardan alınan radyokarbon tarihleri MÖ 8217-7597 tarih aralığını vermiştir. Bu evredeki taban, çakıl taşlı içeriğe sahip sert bir dokudadır. Dolayısıyla söz konusu taban Terrazzo taban olarak değerlendirilebilir. Taban üstünde iki adet ahşap hatıl deliği tespit edilmiştir (Takaoğlu vd., 2014: 112; Takaoğlu ve Korkut, 2019: 486). Deliklerin duruş açılarına bakıldığında binanın oval bir planda olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kazılan

kısmı besin hazırlama ve aktivite alanı olarak düşünülebilir, kazılmayan kısmı ise olasılıkla iskân edenlerin yaşam alanlarıyla ilişkilidir. Muhtemelen yapının duvar örgüsü yıkıntıya uğradığından ve inşasında zayıf bir malzeme kullanıldığından, duvarın sınırları belirlenememiştir. Üçüncü evrede ise Terrazzo taban izleri, biri oval biri dörtgen kenarlı iki adet içi kül ve kömürleşmiş odun parçaları ile dolu kül teknesi (Ateş alanı), bir adet ocak ile oval yapılı ve kil sıvalı silo bulunmuştur. Bu evrenin binanın alt evresi olma olasılığı vardır (Takaoğlu vd., 2014: 112; Takaoğlu ve Korkut, 2019: 486).

Yine 'A Mağarası' ağzında bulunan ve daha önce Epi-Paleolitik ve Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş dönemlerinin tespit edildiği 14-U/V açması bitişiğindeki 14-V karelajının güneyinde açılan 1.5 x 1.5 m'lik sondajda Çanak Çömleksiz Neolitik tespit edilmiştir. Yüzeyden ilk 80 cm derinliği seramikli olan tabakanın, 80-105 cm aralığındaki yaşam düzlemlerinde seramik görülmemiştir. Sondaj baştan sona oldukça çakıllı bir yapıdadır. Bu aralıkta çeşitli yaşam düzlemleri bulunurken, en altında beyaz kireç taban izlerine rastlanılmıştır (Resim 3.7). Ayrıca çok sayıda yanık hayvan kemiği, çakmaktaşı alet, atık ve çekirdekler ele geçmiştir. Bu tabakadan alınan radyokarbon tarihi MÖ 7943-7606 aralığını vermiştir.

Resim 3.7: 14-V Açması Çanak Çömleksiz Neolitik Tabaka

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkili diğer açmalarda ise toplamda 5 adet gömü bulunmuştur. Girmeler yerleşimi 'A Mağarası' önündeki 15-V açmasında yakma/ocak alanı olarak tanımlanan kesimin birkaç santim üzerinde iki farklı bireyle ilişkili iskelet kalıntılarına rastlanılmıştır. Üst üste konumlandırılan iskeletler arasında ince küllü bir tabakaya rastlanılmıştır. İki iskelet de sırt üstü pozisyonda ve doğu-batı doğrultuda uzanmaktadır (Becks ve Polat-Becks, 2013: 169). Üstteki iskeletin başı doğu yöndedir ve yüzü kuzeye dönük olacak şekilde konumlanmıştır. Alttaki iskeletin başı ise antitetik olacak biçimde tam ters yöne dönüktür (Resim 3.8). Oldukça yanık olan iskeletlerin birbirine yakın bir zaman aralığında gömüldükleri düşünülmektedir. Ayrıca iskeletlerin yer aldığı küllü tabakadan alınan radyokarbon örnekleri MÖ 7460-7070 tarih aralığını vermiştir (Becks ve Polat-Becks, 2013: 169).

Resim 3.8: 15-V Açmasında Bulunan Gömü ve Ölü Hediyeleri (Tlos Kazı Arşivi)

İskeletlerin yaklaşık yarım metre kuzeybatısındaki bağlamda ise kuş kemiğinden yapılmış ince uzun formlu 24 adet boncuk ele geçmiştir (Resim 3.8). Bu boncuklar iskeletlerle aynı derinlikte bulunan yoğun bir küllü alan içerisinde bulunmuştur. Boncuklar çizi-kazıma tekniğiyle yapılan spiral motiflere sahiptir ve kazımaların içi beyaz bir macunla (Enkrüste) doldurulmuştur. Yanmış olan bu boncuklar, bulunduğu bağlam sebebiyle ölü gömme hediyesi olarak yorumlanmıştır. Ayrıca bu tabakadaki küllü alanda çakmaktaşı alet ve atıklar ile hayvan kemikleri gözlemlenmiştir (Becks ve Polat-Becks, 2013: 169). 15V açmasında, mağara içine doğru, büyük bir kayanın üzerindeki dolguda yapılan kazılarda gene iki bireye ait iskelet kalıntıları bulunmuştur. Ancak bu iskeletler oldukça tahrip olduğundan yeterince anlaşılamamıştır.

Resim 3.9: 17-LM Açmasında Bulunan Gömü (Tlos Kazı Arşivi)

Neolitik Döneme ait diğer bir gömü 2.5 m x 2 m boyutlarında kazılan 17-LM (C Açması) açmasında bulunmuştur ve iskeletin kondisyonu oldukça iyi durumdadır (Resim 3.9). Söz konusu gömü 'B Mağarası' girişinin batı kesiminde kalan mağara duvarının bitişiğinde 30 cm derinlikte ortaya çıkarılmıştır (Takaoğlu ve Korkut, 2019: 490). Yetişkin kadın bireye ait gömü kuzey-güney doğrultuda hoker pozisyonundadır. Gömünün baş kısmı doğuya dönüktür ve kafatasının bir bölümünü kaplayacak şekilde üzerine bir taş bloğu yerleştirilmiştir. Taş bloğu kaldırıldığında biri kafatasının üzerinde, diğer ikisi ise başın yan kısmına konumlandırılmış toplamda üç adet çakmaktaşı alet belgelenmiştir. Girmelerdeki bu gömü uygulamasının bilinçli gerçekleştirildiği düşünülmektedir (Takaoğlu vd., 2014, 112; Takaoğlu ve Korkut, 2019: 490). Söz konusu gömü MÖ 7738-7597 aralığına tarihlendirilmektedir (Erdoğu vd., 2021: 303).

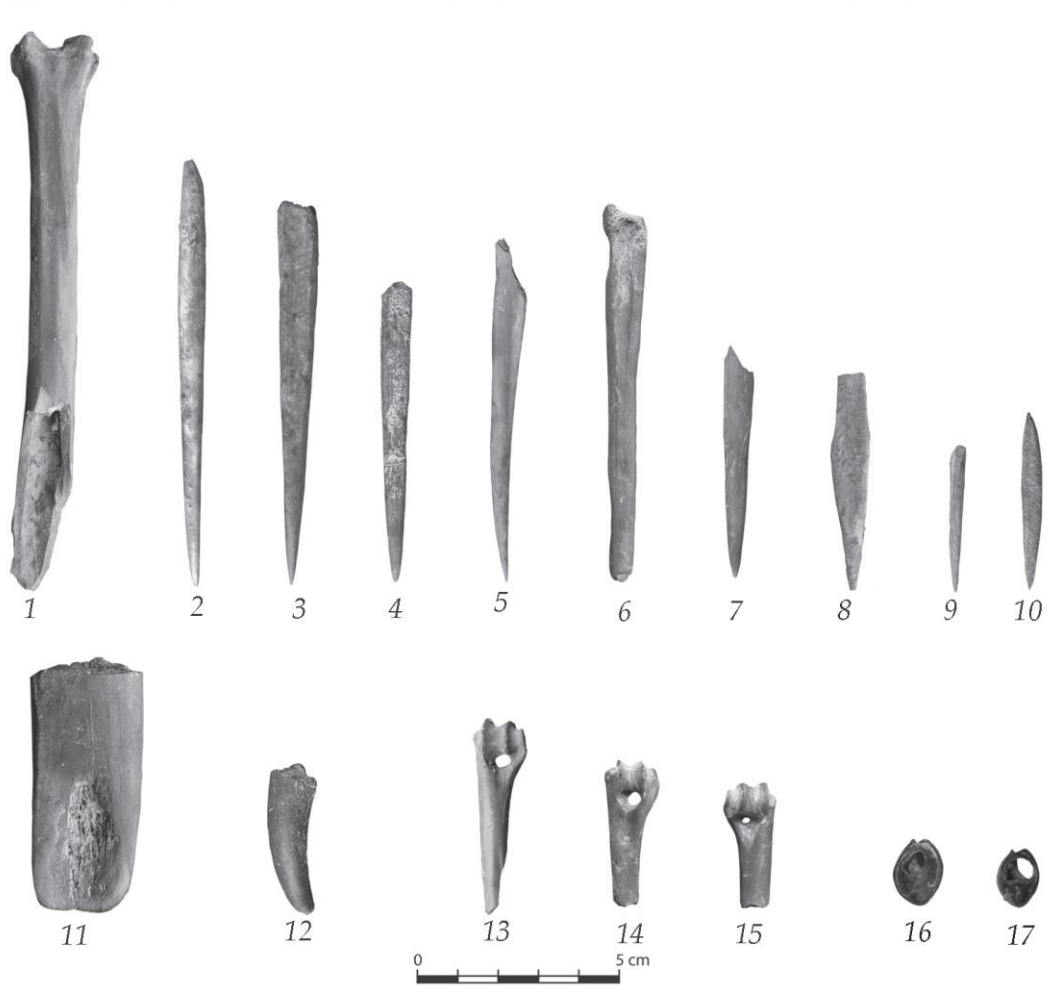

Resim 3.10: 16/17-ST ve 17-LM Açmasında Kemik ve Deniz Kabuğu Buluntular (Takaoğlu ve Korkut, 2019: Fig. 7)

16/17-ST (A Açması) ve 17-LM (C Açması) açmalarında çeşitli tabakalarda toplamda 19 adet işlenmiş kemik buluntu gözlemlenmiştir. Bunlar arasında iğne, bız, mablak türü kemik aletlerin yanı sıra üç adet yaban tavşanı kemiğinden yapılma süs eşyası (muhtemel

pendant/kolye ucu) bulunmuştur (Resim 10: 1-15). Ayrıca 16/17-ST ve 17-LM açmalarındaki süs eşyaları arasında bazıları ateşe maruz kalan *Tritia gibbosula* (*Nassarius* ya da *Arcularia gibbosula* olarak da bilinmekte) türü deniz kabuğundan boncuklar görülmektedir (Resim 10: 16-17). Bu tür dışında *Columbella rustica* ve *Dentalium* türü deniz kabuklarından üretilmiş boncuklar da bulunmaktadır (Takaoğlu vd., 2014, 113; Takaoğlu ve Korkut, 2019: 488-489).

16/17-ST (A Açması) ve 17-LM (C Açması) açmalarından bazı botanik ve faunal veriler elde edilmiştir. Botanik kalıntıların bir kısmı 16/17-ST açmasının 2. Tabakasında yer alan yapı ile bağlantılı kil sıvalı silo içindeki yabani arpa (*Hordeum spontaneum*) kalıntılarına aittir. Bu tür dışında, karadarı (*Panicum sp.*), lahana tohumu (*Brassica sp.*), çitlembik (*Celtis sp.*), bezelye (*Pisum sp.*) ve yeterince tanımlanamayan buğdaygil (*Pocaeae*) türleri saptanmıştır (Erdoğu vd., 2021: 313-315). Bu türler dışında muhtemel tarıma alınmış buğday kavuz parçaları da vardır (Erdoğu vd., 2021: 316). Yapı ile ilişkili faunal buluntular arasında yaban keçisi (*Capra aegagrus*), karaca (*Capreolus capreolus*), alageyik (*Dama dama*), yaban domuzu (*Sus scrofa*) ve tavşan (*Lepus europaeus*) yer alır. Karakulak (*Caracal/Lynx* türü), kızıl tilki (*Vulpes vulpes*), sansar (*Martes martes*) ve kirpi (*Erinaceus concolor*) kalıntıları da marjinal sayılarda mevcuttur. Hayvan kemiklerinin içinde koyun bulunmamış olup, evcil hayvanlara hiç rastlanmamıştır (Erdoğu vd. 2021: 311-313). Diğer yandan 16/17-ST açmasının ikinci tabakasındaki ocakların çevresinde Uskumrugiller/Scombridae ailesine dahil olan ton balığı (*Thunnus sp.*) türüyle ilişkili vertebrae parçaları tespit edilmiştir (Takaoğlu vd., 2014, 113; Takaoğlu ve Korkut, 2019, 487-489).

Girmeler yerleşimi V. Kültür Katı (MÖ 6688-6506) Ön Neolitik ile ilişkilendirilmiştir ve Girmeler'de en geniş kazılan tabakadır. Söz konusu dönemle ilgili yapılan çalışmalar 4-V, 4-W, 5-V, 5W, 6-W, 6-X, 7-W, 8-X ve 8/9-W plan karelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemle ilişkili terrazzo zemine sahip binalar Girmeler ‘A’ Mağarası'nın 25 metre kuzeyindeki alçak tepelikte ana kaya üzerine konumlandırılmıştır. 80'li yıllardaki modern tahribat nedeniyle binaların büyük bir bölümü hasar almıştır. Bu alanda yan yana konumlandırılmış 3 bina kazılmıştır (Erdoğu vd., 2025: 30). Binalar her ne kadar tahrip olmuş olsa da boyutları tahmini olarak belirlenmiştir. Diğer yandan söz konusu binaların hem 2D hem de 3D modellemeleri "SketchUp" programı üzerinden yapılmıştır (Resim 3.11-3.12). Böylece binalar ayağı kaldırılmış ve kabaca tahmini görünüşleri ortaya çıkarılmıştır.

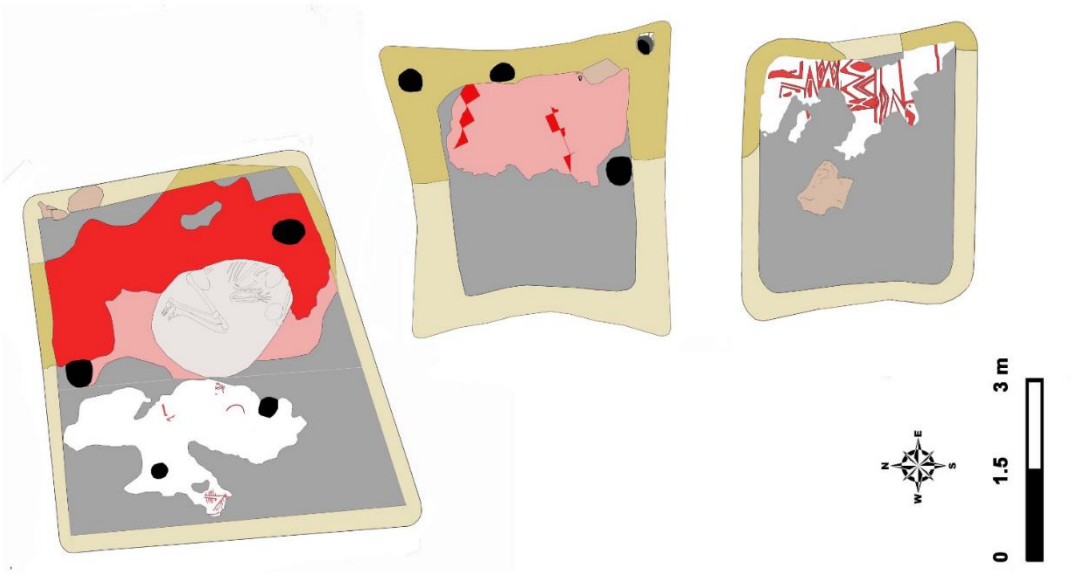

Resim 3.11: Girmeler V. Kültür Katı Bina Çizimleri 2D (Çizim: Tuğba Teze)

Resim 3.12: Girmeler V. Kültür Katı Bina Çizimleri 3D (Çizim: Tuğba Teze)

Bina 1'in doğu batı yönündeki uzunluğunun en fazla 6-7 metre olduğu düşünülürken genişliğinin 4 metre olduğu anlaşılmaktadır (Resim 3.13). Yapının zemini küçük çakıl taşları ve sönmüş kireçten yapılan, 3-4 cm kalınlığındaki Terrazzo tabandan oluşmaktadır.

Duvarlarının kötü korunmuş kısımlarından anlaşıldığı üzere pisé tekniğinin kullanıldığı düşünülmektedir (Erdoğu vd., 2025: 30). Ayrıca bina tabanına oyulmuş çeşitli boyutlardaki ahşap direk delikleri olasılıkla çatıyı destekleme amacıyla yapılmıştır. Ancak bazı ahşap deliklerinin binanın sembolik kullanımına uygun biçimde, ahşap stelleri yerleştirmek için kullanıldığı da düşünülmektedir. Binanın doğu kesimi tamamen kırmızı boyalı, batı kesimi ise beyaz renkli Terrazzo tabanla iki farklı bölüme ayrılmaktadır. Beyaz Terrazzo taban üzerinde kırmızı renkli boyayla yapılmış, yarım daire, iç içe geçmiş 'V' ve çizgisel biçimli motifler yer almaktadır (Resim 3.14). Motifler boya aşınımı ve tabanda oluşan çatlaklar sebebiyle oldukça soluk ve yıpranmış durumdadır. Yapılan XRF analizleri sonucunda kırmızı boyanın kimyasal bileşiminin aşı boyası olduğu tespit edilmiştir.

Resim 3.13: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 (Tlos Kazı Arşivi)

Yerleşimdeki ölü gömme adetlerinin anlaşılması açısından, Bina 1'in tabanı altında, 1.20 x 0.80 boyutlarında kazılmış mezar çukuru oldukça önemlidir (Erdoğu vd., 2025: 32). Çukur içinde batıya doğru dönük hoker pozisyonunda yerleştirilmiş birincil gömü, genç yetişkin bir kadına aittir. Kadın bireyin başının yakınında ise yetişkin bir erkeğe ait kafatası ve birbirinden ayrılmış kemikleri kümelenmiş halde ortaya çıkarılmıştır. Gömü pozisyonlarına bakıldığında birincil gömünün kemiklerinin yer açmak amacıyla dikkatlice kenara çekildiği ve ikincil gömünün yeniden kapatılmadan önce çukura yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Resim 3.15). Ayrıca çukur içinde bir adet küçük konik biçimli işlenmiş kemik ve bir adet kırık öğütme taşı parçası bulunmuştur. Binanın çeşitli taban üstü dolgularında ise bız, taş boncuk, deniz

kabuğu boncuk, taş kap ve işlenmiş disk biçimli taş parçalarına rastlanılmıştır (Resim 3. 16). İkincil gömünün yerleştirilmesinden itibaren binanın kullanımının sona erdiği düşünülmektedir. Diğer yandan bir adet kırmızı boyalı direk deliği içinde genç/ergen bir bireye ait kafatası yerleştirilmiştir. Yapının içindeki tahrip olmuş bir alanda ise yine yapıyla bağlantılı olabilecek bir insan çene kemiği ele geçmiştir (Erdoğu vd., 2025: 33).

Resim 3.14: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 Motif Örnekleri (Tlos Kazı Arşivi)

Resim 3.15: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 Taban Altı Gömü (Tlos Kazı Arşivi)

Resim 3.16: Girmeler V. Kültür Katı Bina 1 Buluntular (Düzenleme: Tuğba Teze)

Bina 2, Bina 1'in hemen güney bitişiğinde yer almaktadır. Binanın yarısı modern tahrip sebebiyle yok olmuştur. 5 x 5,5 m boyutlarında olduğu düşünülen dörtgen biçimli binanın duvarları 70-80 cm kalınlığındadır, yığma pise duvarlarda dal örgü tekniği gözlemlenmektedir (Resim 3.17). Ayrıca binanın çeşitli noktalarında ahşap direk delikleri mevcuttur. Ahşap direk deliklerden birinin iç yüzeyi çamurla sıvanmıştır. Köşedeki bir diğer ahşap direk deliği ise kireç sıvalıdır (Resim 3.18). Güneydoğu köşedeki Terrazzo zeminin üzerindeki kalıntılar arasında negatif ahşap dal izleri bulunan mimari parçalara rastlanılmıştır (Erdoğu vd., 2025: 33). Binadaki Terrazzo zeminin kalınlığı 4-5 cm arasındadır ve Bina 1'e oranla daha kalın ve sağlam durumdadır. Terrazzo taban üzerinde kırmızı boyayla yapılmış geometrik ve dama tahtası motifleri yer almaktadır. Söz konusu motifler yıpranmış ve solgun bir görünüme sahiptir. Bina terk edilmeden önce temiz bırakılmış ve doğu köşedeki Terrazzo tabanın üzerine bilinçli olarak

küme halinde 17 adet baskı tekniğiyle yapılmış dilgicikler ile birlikte bir adet cilalı taş balta bırakılmıştır (Resim. 3.19) (Erdoğu, vd. 2024: 7).

Resim 3.17: Girmeler V. Kültür Katı Bina 2 (Tlos Kazı Arşivi)

Resim 3.18: Girmeler V. Kültür Katı Bina 2 Kireç Sıvalı Direk Deliği (Tlos Kazı Arşivi)

Resim 3.19: Girmeler V. Kültür Katı Bina 2 Cilalı Taş Balta (Tlos Kazı Arşivi)

Bina 3, Bina 2'in güney bitişiğinde yer almaktadır. Diğer binalara oranla daha küçük boyutlardaki bu yapının 3.5 x 3.5 m ölçülerinde olduğu düşünülür ve binanın büyük bir bölümü tahrip olmuştur. Pise duvarlara sahip binanın üst dolgusu ve taban seviyesinde negatif dal izli duvar yıkıntıları bulunmuştur. Yapının Terrazzo tabanı yaklaşık 3-4 cm kalınlığındadır ve diğer binalara oranla çok daha çeşitli ve fazla motif barındırmaktadır. Kırmızı boyalı motifler arasında şevronlar, dörtgenler, yatay/dikey çizgiler ve 'V' biçimli motifler yer almaktadır (Resim 3.20). Tabanın hemen üst dolgusunda dört adet çanak çömlek parçası bulunmuştur (Erdoğu vd., 2025: 34-35).

Resim 3.20: Girmeler V. Kültür Katı Bina 3 (Tlos Kazı Arşivi)

Bina 3'ün mimari parçasından alınan yoğun karbonlu organik sediman örneği üzerinde yapılan radyokarbon analizleri MÖ 6688-6506 sonuçlarını vermiştir. Dolayısıyla Girmeler'deki ilk çanak çömleklerin en erken yaklaşık MÖ 6700'de ortaya çıktığı söylenebilir. Binaların farklı zamanlarda inşa edildiği ya da bir binanın kullanımı sona erdikten sonra diğerinin inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Yeni binayla birlikte önceki binanın kullanımının da sona erdiği söylenebilir (Erdoğu vd., 2025: 35). Diğer yandan yapıların hepsi aynı zamanda inşa edilmiş ve farklı sembolik anlamları barındıran özel mekânlar olabilirler. Her binadaki Terrazzo taban üstü motiflerin yoğunluk ve şekilsel açıdan farklı oluşu, söz konusu durumla bağlantılı olabilir.

Resim 3.21: Girmeler 7-W, 8-X, 8/9-W Deneme Sondajları (Tlos Kazı Arşivi)

Aynı tepelikte dördüncü bir binanın olup olmadığının anlaşılması amacıyla Bina 3'ün güney bitişiğinde 7-W plankaresinde bir sondaj açılmıştır (Resim 3.21). 1.5 x 1.5 m'lik sondajda yüzeyden itibaren ana kaya gelmiştir ve herhangi bir malzeme bulunamamıştır. Ayrıca bu sondajın yine güneyinde 8-X plankaresi içinde 1.5 x 1.5 m'lik ayrı bir sondaj açılmıştır (Resim 3.21). Sondajda bir metre boyunca karışık birikim gelmiş ve herhangi bir tabakaya rastlanılmamıştır. Bol taşlı bu sondaj muhtemelen geçmişte oluşan akıntı bir toprakla ya da modern tahribat zamanındaki atık bir toprakla ilişkilidir ve bu yüzden kazıları sonlandırılmıştır.

Resim 3.22: Girmeler 8/9-W sondajı kireç taban (Tlos Kazı Arşivi)

Ön Neolitik Dönemle ilişkilendirilen bir diğer açma 8/9-W'dur. 1.5 m x 1.5 m ölçülerinde açılan sondajda yüzeyden 85 cm derinliğe kadar karışık birikim gözlemlenmiştir. Hayvan kemikleri, az sayıda çakmaktaşı malzeme ile Hellenistik, Roma ve Neolitik dönemlere ait çanak çömleklerle, dönemi tanımlanamayan el yapımı çanak çömlekler bir arada ele geçmiştir. Karışık birikim sona erdiğinde yaklaşık 8-9 cm'lik dolgu içinde, 3 adet kaba seramik, iki adet kırık boynuz, bir adet ezgi taşı bulunmuştur (Resim 3.23). 94 cm derinlikte ise kireç taban izlerine rastlanılmıştır. Taban belirgin hale getirildikten sonra devamının tespit edilmesi

amacıyla, sondaj güney yönde 1.5 x 1 m ölçülerinde genişletilmiştir. Genişlemeyle birlikte sondaj ölçüleri toplamda 2.5 x 1.5 m boyutlarına ulaşmıştır. Karışık birikim kaldırıldıktan sonra taban üstü dolgusu kazılmış ve tabana ulaşılmıştır. Tabanın sondaj içinde 2.5 x 1.25 ölçülerindeki alanı kapladığı anlaşılmıştır (Resim 3.22). Kirli sarımsı renkli kireç taban, yer yer ufak grimsi yanıklara sahiptir ve yumuşak dokuludur. Sondajın kuzeybatı kesiminde üst kotlardan başlayıp taban seviyesine kadar inen ana kayanın bütünü saptanmıştır. Dolayısıyla taban ya da tabanla ilişkili bir yapının ana kaya bitişiğine yapıldığı düşünülmektedir. Çeşitli noktalara büyük kaya parçalarının düşmesi sebebiyle, tabanın belirli kısımları tahribata uğramıştır. Tabanın direk olarak üstünde hiçbir buluntuya rastlanılmamıştır, bu durum tabanın temiz bırakıldığını düşündürmektedir. Farklı bir katman olup olmadığını tespit etmek amacıyla taban belgelenip kaldırılmıştır. Bu esnada tabanın yer yer 8-10 cm arasında bir kalınlığa sahip olduğu ve altının küçük-orta boyutlu taşlarla desteklendiği anlaşılmıştır (Resim 3.22).

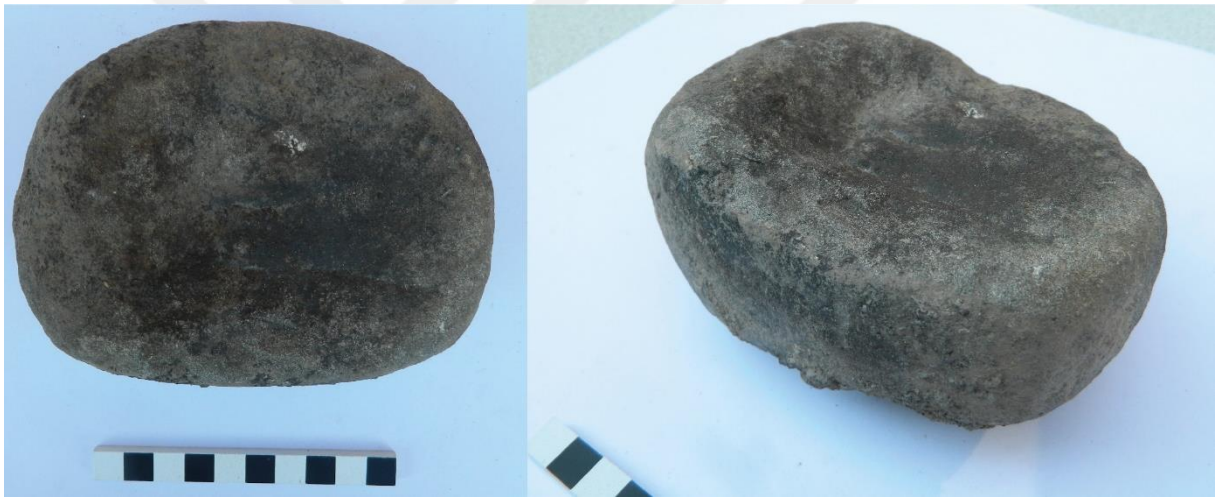

Resim 3.23: Girmeler 8/9-W sondajı Taban Üstü Dolguda Ortaya Çıkan Ezgi Taşı

İlginç olarak 8/9-W sondaj tabanının alt kısmındaki orta kesimde el yapımı çanak çömleklerle birlikte çark izli parçalar ele geçmiştir. Muhtemelen bu durum antik dönemlerde açılan ufak bir çukur ya da tabanı tahrip eden kayaların karışık birikimi alt katmanlara taşımasıyla bağlantılı olabilir. Tabanın derinliği ve arazinin yapısı dikkate alındığında boyalı Terrazzo tabanlı binalarla aynı zaman aralığında yapıldığı, dolayısıyla Ön Neolitik Döneme tarihlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Buna bağlı olarak tabanın hemen üst dolgusundaki çanak çömlekler arasında kahve yüzeyli örnek haricindekilerin şüpheli olduğu ve en erken örneklerden biri olup olamayacağı belirlenememiştir (Resim 3.24). 7-W, 8-X ve 8/9-W'da kazılan sondajlardan boyalı motiflere sahip terrazzo tabanlı dördüncü bir binanın olmadığı anlaşılmıştır. Eğer ki zamanında başka binalar varsa muhtemelen Bina 1'in kuzeybatı kesiminde

olmalıdır. Ancak modern tahribat sırasında söz konusu kesimin toprağı da alındığından net bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir.

Resim 3.24: Girmeler 8/9-W sondajı Taban Üstü Dolguda Ortaya Çanak Çömlekler

Girmelerde IV. Kültür Katı sadece ‘A Mağarası'nın doğu duvarına yakın kesimdeki 13-W, 14-W açmalarından bilinmektedir ve Erken Neolitik Dönemle bağlantılıdır (Resim 3.26). Ne yazık ki bu döneme ait bir radyokarbon tarihleri yoktur fakat malzeme yapısındaki farklılık sebebiyle Ön Neolitik ve Geç Neolitik arasındaki MÖ 6500-6200 tarih aralığında olması gerektiği tahmin edilmektedir. 13-W, 13-W (D açması) ve 14-W'da yer alan Erken Neolitik tabanlar birbiriyle ilişkilidir ve tek bir dönemin farklı katmanlarını temsil etmektedir. W-14 açmasında kazılan sondajın en üst kesiminden 13-W açmasında kazılan sondajın en alt kesimine kadar ki yaklaşık 2 m'lik derinlikte on adet evre tespit edilmiştir (Resim 3. 25). Bu evreler arasında ara dolgular da bulunmaktadır. 13-W, 13-W (D Açması) ve 14-W'da 9. Evreye ait aynı tabanlar kazılmıştır. On ayrı evre birbirinden farklı binalarla karakterize edilmektedir. Söz konusu kireç tabanlar soluk sarımsı renktedir ve yumuşak dokuludur, kalınlıkları ise 4-6 cm arasında değişkenlik gösterir. Tabanların hepsinde yanıklar görülmektedir, ancak bazı tabanlarda yanık oranları değişim göstermektedir. Bilinçli olarak yakılmış binalar kuzey-güney doğrultudadır ve girişleri güneye bakmaktadır. Taban ve ara dolguların üstünde negatif dal örgü mimariye ait parçalar yer almaktadır. Binaların muhtemelen hepsinde pise ve dal örgü tekniği bir arada kullanılmıştır. Binalar tek odalıdır ancak modern tahribat nedeniyle tamamı kazılamamıştır ve boyutları bilinmemektedir. Her bilinçli yakılmadan sonra aynı binanın üstüne tekrardan farklı bir bina inşa edildiği anlaşılmıştır. Bu durum muhtemelen ritüel bir davranışla bağlantılıdır. Ayrıca bu döneme ait kil disk ve işlenmiş kemik dışında bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Resim 3.25: Girmeler IV. Kültür Katı Bina Tabakaları

Resim 3.26: Girmeler IV. Kültür Katı, 13-W ve 14-W Açmalarına İlişkin Tabakalanma (Tlos Kazı Arşivi)

Resim 3.27: Girmeler III. Kültür Katı, 14-V, 15-V, 16-V Açmalarına İlişkin Tabakalanma (Tlos Kazı Arşivi)

Girmeler yerleşimi III. Kültür Katı Geç Neolitik Dönem (MÖ 6066-5921) ile ilişkilidir. Bu döneme ait veriler 14-V, 15-V, 16-V (kırık taşlı alan) ve 17-LM açmalarından gelmektedir (Resim 3.27). Geç Neolitik Döneme ait ilk bulgular A Mağarası girişindeki 15-V açmasındaki örneklerden elde edilmiştir. Bu alan içinde 60 cm kalınlığında kırık taşlı bir alan gözlemlenmiştir. Tüm bu kırık taşların mağara duvarından düşen parçalar ve erozyon sebebiyle bir araya biriktiği düşünülmektedir. Söz konusu 60 cm'lik tabaka içinde çok sayıda seramik, çakmaktaşı alet ve yongalar, obsidyenler, hayvan kemikleri, öğütme ve ezgi taşları, dal örgü mimariya işaret eden negatif izli kerpiç parçaları bir arada ele geçmiştir. Ayrıca küçük bir küme halinde insan kemikleri de saptanmıştır (Becks ve Polat-Becks, 2013: 171).

Resim 3.28: Girmeler III. Kültür Katı'na Ait Figürinler (Düzenleme: Tuğba Tez

Bu alanda herhangi bir konteks, belirgin bir yaşam düzlemi bulunmamaktadır ancak monokrom ve ithal boyalı (Göller Bölgesi Boyalıları) çanak çömlek incelemelerinden alanın Geç Neolitik Dönemle ilişkilendirilebileceği anlaşılmaktadır. Bu alan içinde ayrıca iki adet figürin bulunmuştur (Resim 3.28). İlk figürin kızıl-kahve renklidir ve kollar ip delik biçimindedir, baş ve ayaklar ise kırıktır. Figürinin göğüs kısmında yumru kabartma bulunurken kabartmanın çevresinde konsantrik daire biçimli kazıma-çizgi bezeme görülmektedir. Konsantrik daire motifinin bitiminden boyna doğru kısa dikey çizgi-kazıma ve boynu çevreleyen yatay çizgi kazıma yer almaktadır. İp delik biçimli kollarda dikey kazıma-çizgiler yer alırken bel bölgesinde birbirine paralel yatay çizgi-kazıma, bacak üst bölümünde ise bacağı çevreleyen birbirine paralel çizgi-kazımalar bulunmaktadır. Bu figürin kırık taşlı alanın üstünde yüzeye yakın bir derinlikte ortaya çıkarılmıştır. İkinci figürin kırık taşlı tabakanın direkt olarak içinde bulunmuştur. Koyu gri renkli antropomorfik biçimli olduğu düşünülen figürinin üzerinde

birbirini çapraz kesen paralel kazıma bezemeler bulunmaktadır. Bu kazıma bezemelerin içi beyaz bir macunla (enkrüste) doldurulmuştur (Becks ve Polat-Becks, 2013: 171). Figürin oldukça aşınmış ve kırıktır.

Resim 3.29: Girmeler III. Kültür Katı 17-LM Açmasına Ait Taban (Fotoğrafın Sağ Kesimi)

Resim 3.30: Girmeler III. Kültür Katı 16-V Açmasına Ait Taban ve Yanık Alan

B Mağarası girişinin kuzeybatı duvarında 2.5 x 2 m boyutlarında kazılan 17-LM açmasındaki Çanak Çömleksiz Neolitik döneme tarihlenen gömünün üst tabakasındaki dolguda, Geç Neolitik Döneme tarihlenen çanak çömlekler, çakmaktaşı alet ve yongalar ile hayvan kemikleri gözlemlenmiştir. Buradaki malzemeler yüzeyden yaklaşık 18 cm derinlikte görülen yumuşak dokulu soluk sarımsı-gir renkli kireç tabanın üst dolgusuyla ilişkilidir (Resim. 3.29).

Resim 3.31: Girmeler III. Kültür Katı 14-V Açmasına Ait Dolgu

Bu dönemle bağlantılı olarak diğer veriler 14-V açmasında belgelenmiştir. 1.5 x 1.5 m boyutlarında açılan sondajda ilk 30 cm boyunca karışık malzeme gözlemlenmiştir. Yüzeyden 30-70 cm aralığındaki derinlikte ise seramikler, yontmataş alet ve çekirdekler, obsidyen, hayvan kemikleri, muhtemel kerpiçten yapılmış ve tahrip olmuş mimari parçalar saptanmıştır (Resim 3.31). Homojen yapıdaki bu tabakada çeşitli yaşam düzlemleri tespit edilmiştir ancak herhangi bir kireç tabana rastlanılmamıştır. Yaklaşık 70 cm derinlikteki düzlemden alınan karbon örneği MÖ 6066-5921 sonucunu vermiştir. Bu düzlemden 10 cm sonra çanak çömlekli döneme ait tabakalar sona ermiştir. Geç Neolitik tabakaların geç evrelerine ait karbon analizi bulunmamaktadır ancak malzeme kültürü göz önünde bulundurulduğunda MÖ 6000-5700 aralığına tarihlendirilebileceği önerilmektedir. Geç Neolitik malzemelerin görüldüğü son kesim ise ‘A Mağarası'nın batı duvarının dibinde gözlemlenmiştir. 16-V açması içinde açılan 1 x 1 m

ölçülerindeki sondajda 10 cm derinliğe gelindiğinde kireç taban tespit edilmiştir. 1 x 0.75 m'lik bir alanı kaplayan taban soluk sarımsı-gri renkte yumuşak dokuludur. 6-7 cm kalınlığındaki tabanın güneybatısında 15 x 15 cm ölçülerinde yanık bir alan yer almaktadır (Resim 3.30). Taban 17-LM açmasındaki Geç Neolitik tabanla renk ve doku açısından aynı niteliktedir. Tabana zarar vermemek ve alt tabakaları anlamak amacıyla sondaj kuzey yönde 50 cm genişletilmiştir. Yüzeyden 35-105 cm derinlik aralığında kırık taşlı bir tabaka belgelenmiştir. 70 cm kalınlığındaki bu tabaka 15-V açmasındaki kırık taşlı alanla aynı yapıda olmalıdır ve homojendir. Tabaka içinde Geç Neolitik seramikler, çakmaktaşı alet, atık ve çekirdekler gözlemlenmiştir. Taşlar yüzünden kazmanın zorlaşması sebebiyle sondaj sonlandırılmıştır.

17-LM açmasının bitişiğindeki 16/17-L açmasında ise tamamen karışık birikim mevcuttur. Bunun sebebi 80'li yıllardaki veya daha geç dönemlerdeki tahribatla ilişkili olabilir. Söz konusu alanda herhangi bir yaşam düzlemi, taban vb. bir unsura rastlanılmamıştır. Açmada modern döneme ait çöpler, Roma, Bizans Dönemlerine ait seramikler ve kandiller ile Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait çanak çömlekler bir arada bulunmuştur. Ayrıca bu karışık birikim alt katmanlara kadar devam etmektedir. Söz konusu açmadaki Neolitik ve Kalkolitik çanak çömlekler karışık birikim olması nedeniyle seramik istatistiklerine dâhil edilmemiştir. Neolitik çanak çömlekler arasında en belirgin olanları Göller Bölgesi'nden bilinen ithal boyalı örneklerdir. Ayrıca hem erken hem de Geç Neolitik Dönem'e ait olabilecek monokrom çanak çömlekler de mevcuttur. Kalkolitik döneme ait bir şüpheli örnek ise Orta Kalkolitik Dönemden bilinen "Cheese Pot" tipinde forma ait olmalıdır. Diğer parça ise Geç Kalkolitikten bilinen siyah üzeri beyaz boyalı bir örnektir.

3.1.1.1. Girmeler Yerleşimi Neolitik Dönem Çanak Çömleği

3.1.1.1.1. Girmeler Ön Neolitik Dönem Çanak Çömleği/V. Kültür Katı (MÖ 6700/6600)

Girmeler Ön Neolitik çanak çömlekler 6-W/X açmasından gelmektedir ve sadece dört parça örnek bulunmaktadır. Bu seramiklerden ikisi ağız, diğer ikisi ise gövde parçalarına aittir. Ağız parçalarından birinin asıl yüzey rengi açık kahvedir ancak alacalanmaya maruz kalmıştır (Resim 3.32: a). Diğer ağız parçası ise kırmızımsı kahve yüzeylidir. İki parçanın da yüzeyi orta derece perdahlanmıştır ve az-kaba niteliktedir (Resim 3.32: b). Gövde parçaları ise koyu kahve tonunda, birinin yüzeyi iyi perdahlı diğerinin ise perdahsızdır (Resim 3.32: c-d). Dört parça da iyi pişirilmiştir, hamurlarında küçük, orta boy taşçık ve mineral ile organik katkı bulunmaktadır. Parçalar 0.5-0.8 cm arasında değişen ince cidarlı yapıdadır.

Formlar: Formlardan biri sonraki dönemlerde de sıkça görülen dışa açılan ağızlı basit kâse formundadır (Resim 3.32: f). Diğeri ise çok hafif iç bükey kıvrımlı ve ağza doğru daha düz yapılı bir çanak formuna aittir (Resim 3.32: e).

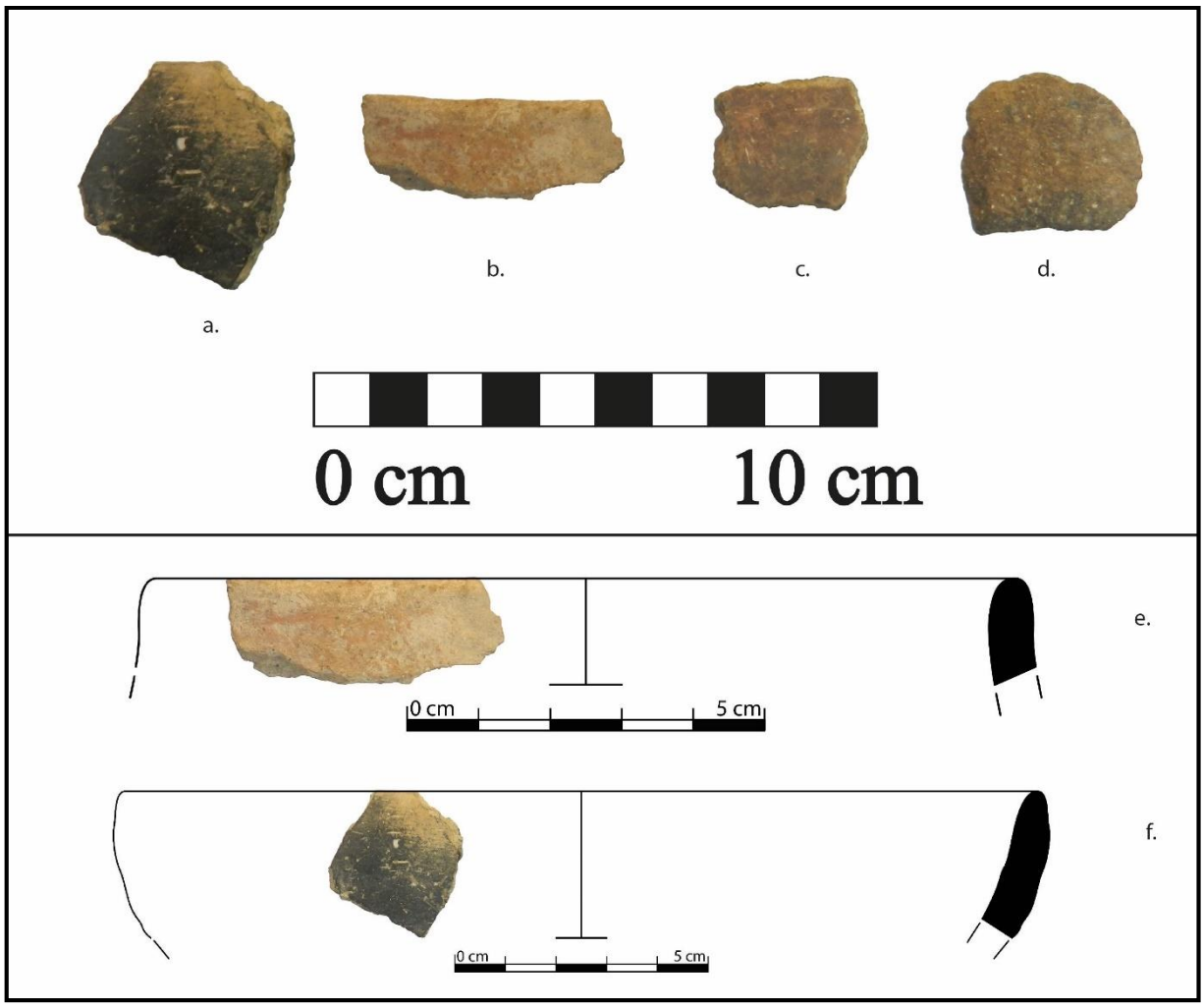

Resim 3.32: Girmeler V. Kültür Katı Çanak Çömlekleri (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

3.1.1.1.2. Girmeler Erken Neolitik Dönem Çanak Çömleği/IV. Kültür Katı (MÖ 6500-6200)

Girmeler'de Erken Neolitik seramikler D açması, 13-W ve 14-W açmalarından gelmektedir. Bu seramiklerin çok büyük çoğunluğu gövde parçalarına aittir (%86,25). Ayrıca az sayıda ağız (%8,77), kulp/tutamak (%4,67) ve dip (%0,29) yer almaktadır. Çanak çömlekler kabalık oranlarına göre değerlendirildiğinde az/orta kaba mal grubu (%40,35) en yaygın topluluğa sahiptir. Kaba mallar (%36,84) ise ikinci en yaygın grup olmakla birlikte az/orta kaba mal grubuna yakın miktardadır. Çok iyi perdahlı veya astarlı-perdahlı malların içinde yer aldığı düzenli mal grubu (%22,80) bu dönemde daha az orana sahiptir. Seramikler toplamda 7 ana mal grubuna ayrılmıştır. Bunlar; kahverengi perdahlı mallar, siyah/gri az kaba ve kaba mallar,

kırmızı astarlı ve perdahlı mallar, kahverengi yüzlü kaba mallar, kırmızı yüzlü az kaba ve kaba mallar, krem/devetüyü perdahlı mallar ve yerel boyalılar olarak sıralanabilir.

Girmeler Erken Neolitik Çanak Çömlekleri							
Mal Grupları	Sayı	Oran	Bezeme Tipi	Sayı	Kabalık	Sayı	Oran
					Az-Kaba	138	40,35%
Kahverengi Perdahlılar	100	29,23%	Yerel Boyalılar	3	Kaba	126	36,84%
Siyah/Gri Az Kaba, Kaba	91	26,60%	Kabartma	1	Düzenli	78	22,81%
Kırmızı Astarlı Perdahlılar	58	16,97%	Çizgi	1	Parça Tipi	Sayı	Oran
Kahverengi Yüzlü	49	14,33%	İthal Boyalı ?	1	Gövde	294	85,96%
Kırmızı Yüzlü	31	9,07%	Genel Oran: %1,75		Ağız	30	8,77%
Krem/Devetüyü Perdahlılar	10	2,92%			Kulp/Tutamak	16	4,68%
Yerel Boyalılar	3	0,88%	Toplam Parça Sayısı: 342		Dip	2	0,59%

Tablo 3.2: Girmeler IV. Kültür Katı Çanak Çömlek Tablosu

Kahverengi Perdahlı Mallar (%29,23): Girmeler Erken Neolitik döneminde en yaygın mal grubudur ve çok iyi perdahlı düzenli seramiklerden oluşmaktadır (Resim 3.33: a). Parçaların dış yüzeyleri perdahlı astarlı parlak veya sadece perdahlı, iç yüzeyleri ise yine perdahlı astarlı ya da sadece perdahlıdır. Bu parçaların çoğu iyi pişirilmiştir ancak orta-kötü pişirilmiş örnekler de bulunmaktadır. Genellikle hamurunda küçük ve orta boy taşçık ve yoğun mineral katkı görülmektedir. Bazı seramiklerde ise organik katkı yer alır. Bu mal grubuna ait parçaların neredeyse tamamı orta ve ince cidarlıdır, nadiren kalın cidarlı örnekler de bulunur. Yüzey renkleri çoğunlukla koyu kahvedir ancak kahvenin daha açık tonlarına ait örnekler de yer alır. Koyu kahve ve kahve tonlarında az sayıda astarlı örnekler de bulunmaktadır. Bazı parçalarda ise nadiren pişirmeden kaynaklı alacalanmalar görülebilir.

Siyah/Gri Az Kaba ve Kaba Mallar (%26,60): Girmeler Erken Neolitik döneminde en yaygın ikinci mal grubudur. Bu parçaların bir kısmı nispeten iyi perdahlı az/orta kaba, diğer kısmı ise perdahsız ve oldukça kabadır (Resim 3.33:b). Hamurunda ince, orta ve bazen de daha büyük boyutlu taşçıklar yer alabilmektedir. Bazı parçalarda mineral ve organik katkı da bulunmaktadır. Aralarında iyi, orta ve kötü pişirilmiş örnekler mevcuttur. Cidar kalınlıkları ince, orta ve kalın olmak üzere değişkenlik gösterir. Yüzey renkleri siyah, koyu gri ve açık gri tonlarda olabilmektedir. Bu mal grubu içinde istisnai olarak çok az sayıda, iyi perdahlı siyah ve gri örnekler de bulunmaktadır.

Kırmızı Astarlı ve Perdahlı Mallar (%16,97): Girmeler'de kırmızı astarlı mallar nispeten yaygın görülen mal gruplarından bir diğeridir. Bu mallar çok iyi perdahlanmış düzenli ve kırmızı parlak yüzeylidir (Resim 3.33: c). Parçalar üzerinde inceden kalına kadar kırmızı renkli astar görülmektedir, bazı parçalar kendinden astarlı olabilir. İç yüzeyleri perdahlı ya da sadece

düzeltili örnekler bulunmaktadır. Hamuru çoğunlukla küçük, orta boy taşçıklı ve mineral katkılıdır. Birçok örnek iyi ve orta pişirilmiştir, ayrıca ince ve orta kalınlıkta cidara sahiptir. Bu mal grubu koyu tonlu kırmızı bir renge sahip olması bakımından üst katmanlardaki kırmızı astarlı örneklerden biraz daha farklı bir yapıdadır.

Kahverengi Yüzlü Kaba Mallar (%14,33): Bu mal grubu koyu kahverengi, kahverengi ve bazen de açık kahve tonlarında olan kaba malları temsil etmektedir (Resim 3.33: d). Dış ve iç yüzeyleri perdahsız ya da çok az perdahlı seramiklerdir. Hamurunda küçük, orta ve büyük boy taşçık, mineral ve organik katkı barındırmaktadır. Özellikle bazı parçalarda organik katkı oldukça yoğundur. Seramiklerin çoğu orta ve kötü pişirilmiştir, diğer yandan orta ve kalın cidarlı örnekler daha fazladır.

Kırmızı Yüzlü Az Kaba ve Kaba Mallar (%9,07): Kırmızı, koyu kırmızı ve nadiren de açık kırmızı yüzeyli bu mal grubu iyi-orta derece perdahlı ya da tamamen kaba astarsız mallardan oluşmaktadır (Resim 3.33: e). Bazı örneklerde iyiye yakın perdah varken kimi örnekler tamamen perdahsız ya da çok az perdahlıdır. Hamuru küçük ve orta boy taşçıklı, mineral katkılı kimi zaman da organik katkılıdır. Parçalar arasında daha çok ince ve orta cidarlı örnekler varken kalın cidarlı örnekler de bulunmaktadır. Seramikler iyi, orta ve kötü pişirilmiş olarak değişkenlik gösterir.

Krem Devetüyü Perdahlı Mallar (%2,92): Girmeler Erken Neolitik Dönem'de oldukça nadir görülen, çok iyi perdahlı, krem/devetüyü renkte parlak veya mat yüzeyli bir mal grubudur (Resim 3.33: f). Bazı parçalarda krem renkte astar izlenebilmektedir. İç yüzeyleri de yine astarlı ya da perdahlıdır. Hamurunda küçük, orta boy taşçık ile mineral katkı barındırmaktadır. Bu parçalar iyi pişirilmiş, ince ve orta kalınlıkta cidara sahiptir. Üst tabakalara göre Erken Neolitik'de daha sık görülmektedir.

Yerel Boyalılar (%0,88): Oldukça nadir olan bu mal grubu, kırmızı astarlı ya da kırmızı yüzeyli parçaların üzerine koyu kırmızı boya kullanılan örneklere sahiptir (Resim 3.33: g). İyi perdahlı, orta-iyi derecede pişirilmiş bu örneklerin hamurunda mineral katkı bulunurken cidarları orta kalınlıktadır. Diğer yandan hamurunda küçük ve orta boy taşçıklar kullanılmıştır. Söz konusu mal grubu Erken Neolitik döneme özgüdür.

Formlar: Erken Neolitik Dönem'de en yaygın form dışa açılan ağızlı kâse ve çanak formlarıdır. Diğer yandan 'S' profilli ve boyunlu çanak çömlekler de bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemde çok az sayıda düz ağızlı, omurgalı ve içe dönük ağızlı seramik formları da yer almaktadır. Yassı yarı oval büyük boyutlu tutamaklar yine bu dönem için karakteristiktir. Kalın ve silindirik biçimli tutamaklar da bulunmaktadır. Çanak çömlek dipleri ise düz ve oval yapıdadır.

Formlararın cidar kalınlıkları 0.4-2.2 cm arasında değişiklik göstermektedir (Formlar İçin Bkz: Çizim 3.4).

Bezemeler: Erken Neolitik Dönem'de bezemeli çanak çömlekler çok nadirdir ve toplam seramik topluluğu içerisinde %1,75 oranındadır. Az sayıda yerel kırmızı boyalı seramik dışında, çapraz paralel şerit motifli, kahverengi yüzey üzerine kirli beyaz boyalı seramik parçası da yer almaktadır. Bu parçanın ithal olması yüksek ihtimaldir. Diğer yandan bir adet çizgi bezeme ve bir adet örgü biçimli kabartma bezeme bulunmaktadır (Resim 3.33: h).

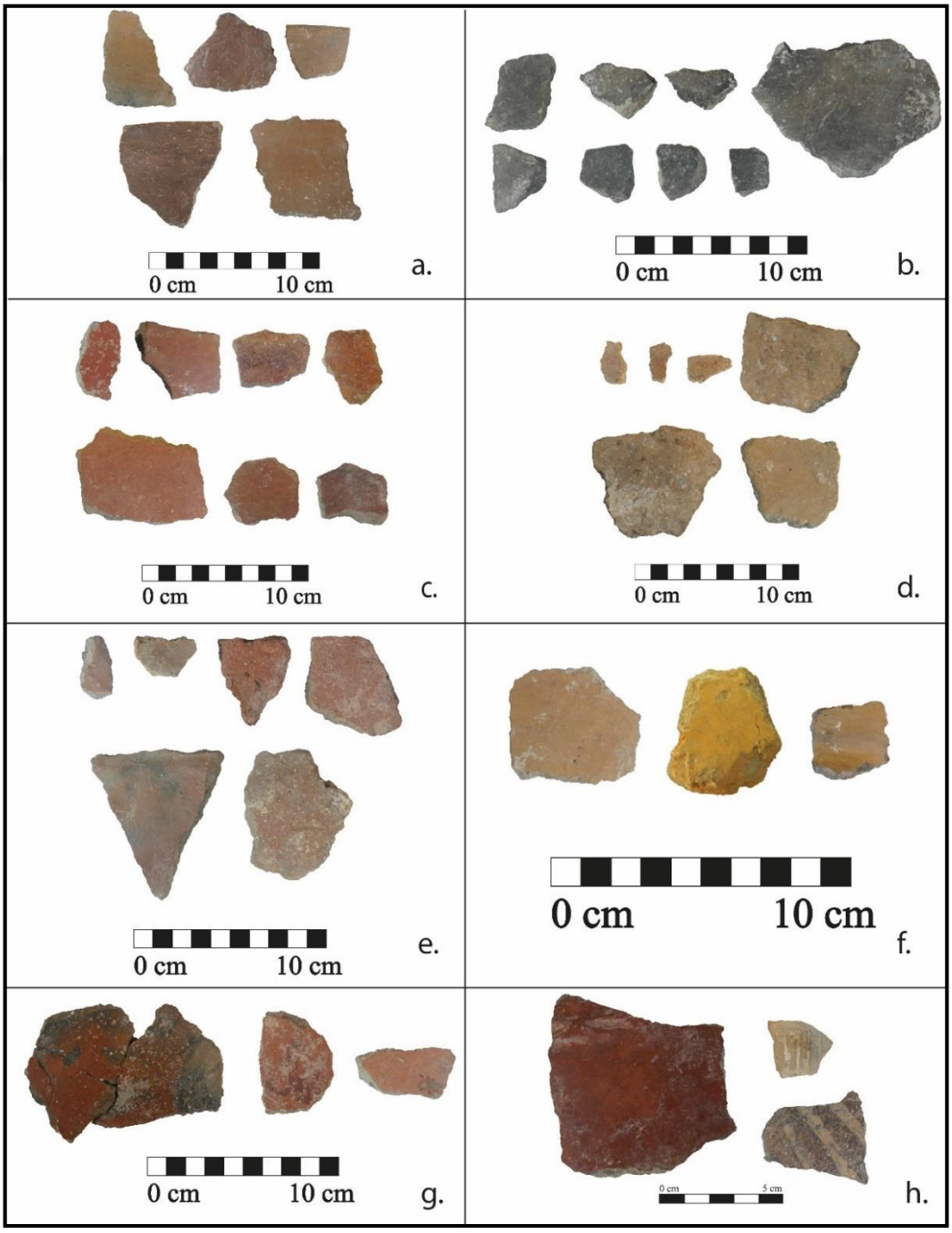

Resim 3.33: Girmeler IV. Kültür Katı Mal Grupları (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

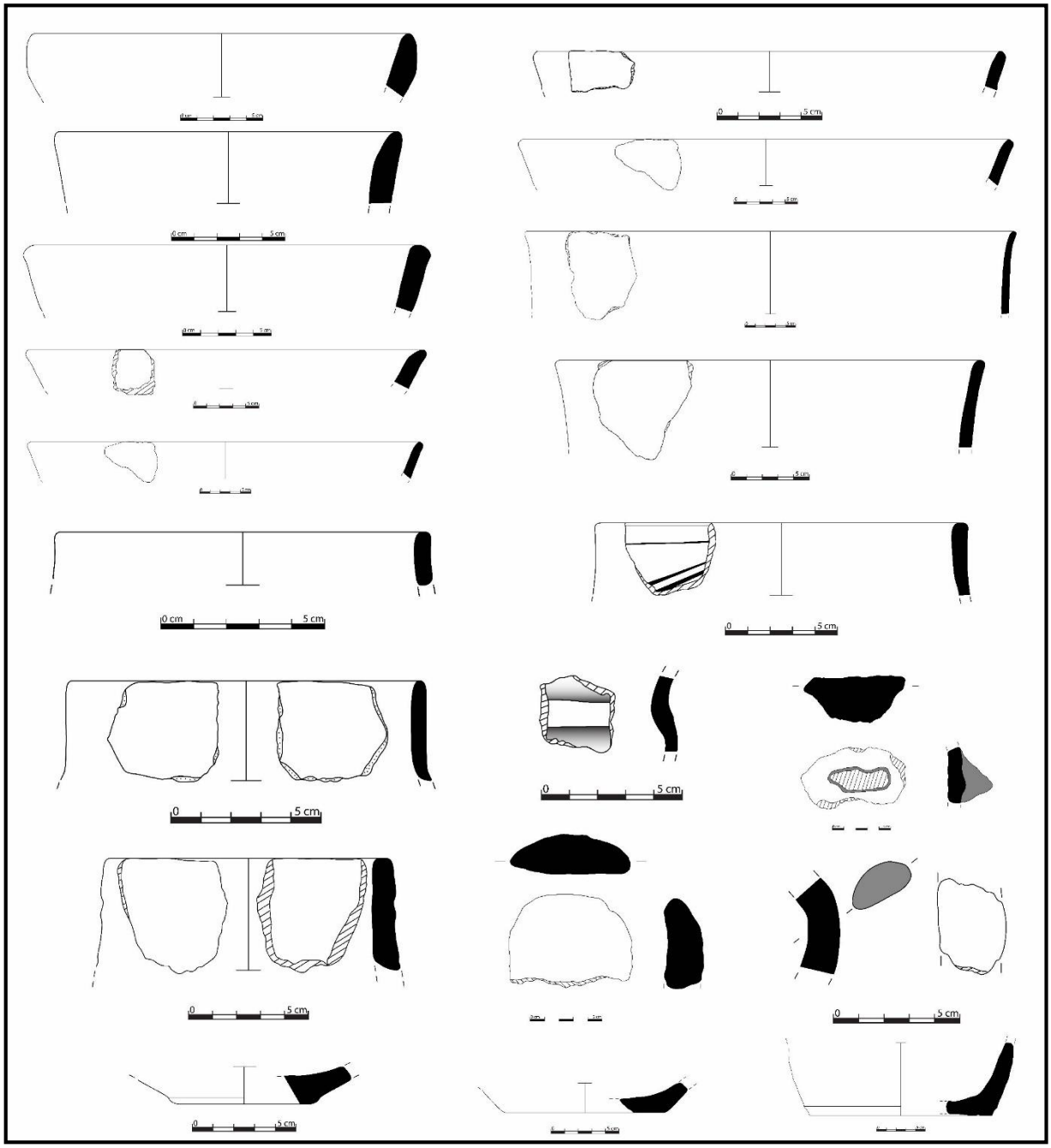

Çizim 3.4: Girmeler IV. Kültür Katı Formları (Çizimler: Tlos Kazı Arşivi, Tuğba Teze ve Y.C.Derici)

3.1.1.1.3. Girmeler Geç Neolitik Dönem Çanak Çömleği/ III. Kültür Katı (MÖ 6000/5700)

Girmeler'de Geç Neolitik çanak çömlekler kırık taşlı alan, C açması, 14-V ve 16-V açmalarından gelmektedir. Çanak çömleklerin büyük çoğunluğu gövde parçalarına (%69,62) aittir. Az sayıda kulp-tutamak (%2,95) ve dip (%3,37) bulunurken ağızlar (%24,05) bu parçalara göre daha fazla orandadır. Az/orta kaba mallar (%45,56) en yaygın gruptur, düzenli mal grupları (%40,08) ise az/orta kaba mal grubuna yakın orandadır. Bu dönemde kaba mal grupları (%14,35) az sayıdadır. Toplamda 6 ana mal grubu belirlenmiştir. Bunlar; yerel

kahverengi/kızıl kahve perdahlı mallar, kırmızı astarlı ve perdahlı mallar, siyah/gri az kaba ve kaba mallar, ithal boyalılar, kırmızı yüzlü mallar, krem/bej yüzlü mallar olarak sıralanmaktadır.

Girmeler Geç Neolitik Çanak Çömlekleri							
Mal Grupları	Sayı	Oran	Bezeme Tipi	Sayı	Kabalık	Sayı	Oran
					Az-Kaba	108	45,56%
Yerel Kahverengi/Kızıl Kahve Perdahlılar	107	45,14%	İthal Boyalı	18	Düzenli	95	40,08%
Kırmızı Astarlı Perdahlılar	49	20,69%	Yumru Kabartma	3	Kaba	34	14,36%
Siyah/Gri Az Kaba, Kaba	49	20,69%	Kabartma	2	Parça Tipi	Sayı	Oran
İthal Boyalılar	18	7,59%	Çizgi	2	Gövde	165	69,62%
Kırmızı Yüzlü	9	3,79%	Genel Oran: %10,97		Ağız	57	24,05%
Krem/Bej Yüzlü	5	2,10%			Dip	8	3,38%
			Toplam Parça Sayısı: 237		Kulp/Tutamak	7	2,95%

Tablo 3.3: Girmeler III. Kültür Katı Çanak Çömlek Tablosu

Kahverengi/Kızıl Kahve Perdahlı Mallar (%45,14): Geç Neolitik Dönem'de söz konusu seramik grubu, tüm mal grubunun neredeyse yarısına yakın orandadır. Oldukça yaygın olan bu grup koyu kızıl kahve, koyu kahve, kahve ve açık kahve tonlarında, genellikle parlak ve bazen mat yüzeye sahip, çok iyi perdahlı, nadiren de astarlı örnekler barındırmaktadır (Resim 3.34:a). Seramiklerin iç yüzeyleri perdahlı, astarlı veya düzeltilidir. Bazı örnekler ise yine iyi perdahlı az/orta kaba niteliktedir. Hamur yapısında küçük ve orta boy taşçıklar, mineral katkı ve bazen de organik katkı görülmektedir. Seramikler çoğunlukla iyi ve orta pişirilmiştir ancak kötü pişmiş örnekler de mevcuttur. Büyük çoğunluk ince ve orta kalınlıkta cidara sahiptir.

Kırmızı Astarlı ve Perdahlı Mallar (%20,69): Geç Neolitik dönemin yaygın mal gruplarından bir diğeri kırmızı astarlı seramiklerdir. Devetüyü/Açık Kahve, kırmızı, siyahımsı yüzey üzerine kırmızı ya da açık kırmızı kalın bir astar uygulanmıştır (Resim 3.34: b). Seramiklerin yüzeyleri oldukça parlak ve çok iyi perdahlıdır. Aynı zamanda çoğunun iç yüzeyi astarlı, perdahlı veya sadece perdahlıdır. Hamurunda küçük, orta boyutlu taşçıklar ile mineral katkı yer almaktadır. Parçalar genellikle ince ve orta kalınlıkta cidara sahiptir. Çoğunlukla iyi ve orta derecede pişirilmiştir. Alt tabakadaki erken örneklere göre daha canlı renkte kırmızı astar kullanılmıştır.

Siyah/Gri Az Kaba ve Kaba Mallar (%20,69): Bu mal grubu kırmızı astarlı mal grubuyla aynı oranda yaygınlığa sahiptir. Genellikle siyah, bazen de gri veya açık gri renkte iyi-orta perdahlı kimi zaman da çok az ya da perdahsız mallara sahip seramik grubudur (Resim 3.34: c). Hamurunda küçük, orta boy ya da büyük taşçıklar yer almaktadır ve bir kısmında mineral katkı bazen de organik katkı kullanılmıştır. Seramikler arasında iyi, orta ve kötü pişmiş örnekler bulunurken, cidar kalınlıkları ince, orta veya kalın olabilmektedir.

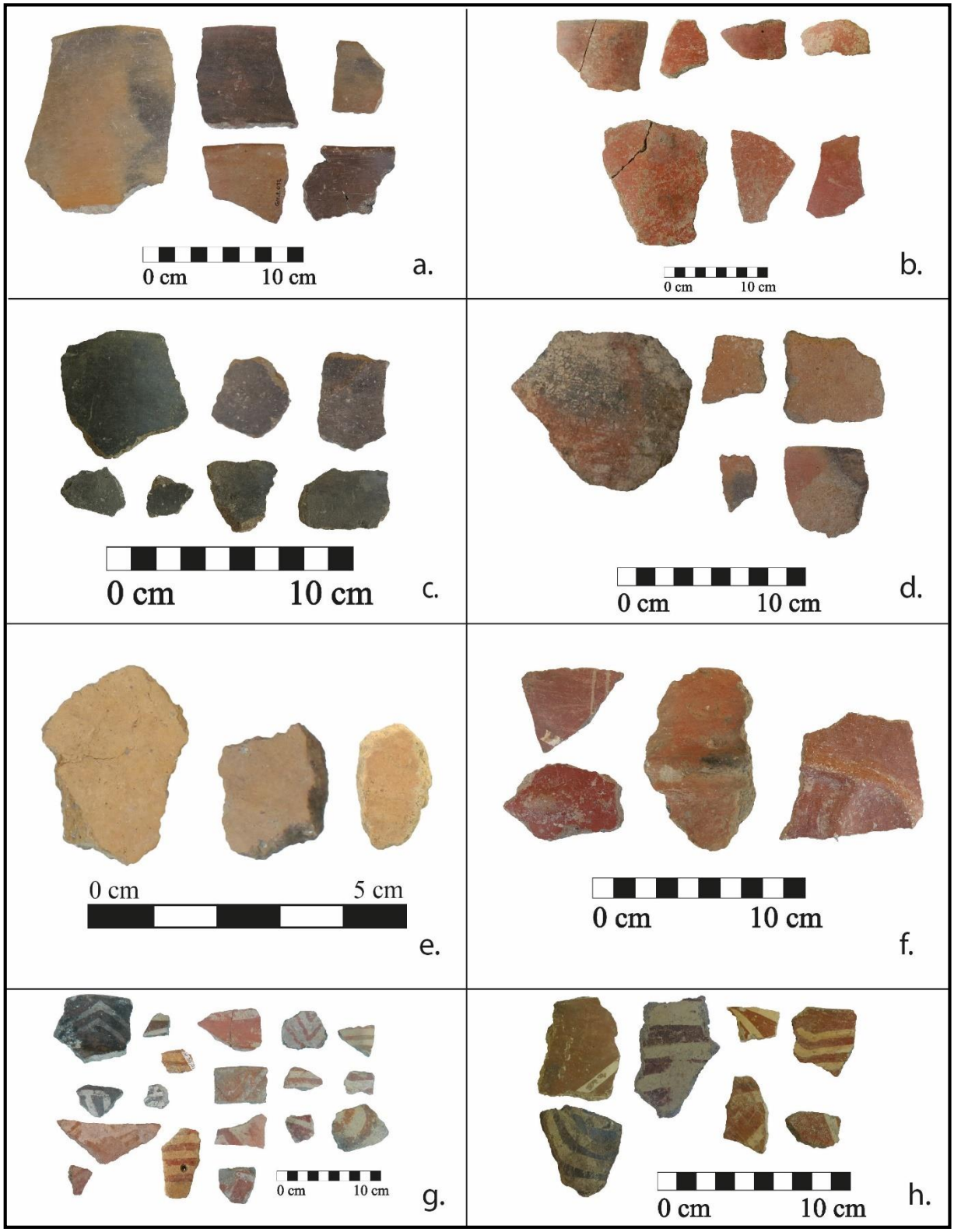

Resim 3.34: Girmeler III. Kültür Katı Mal Grupları (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

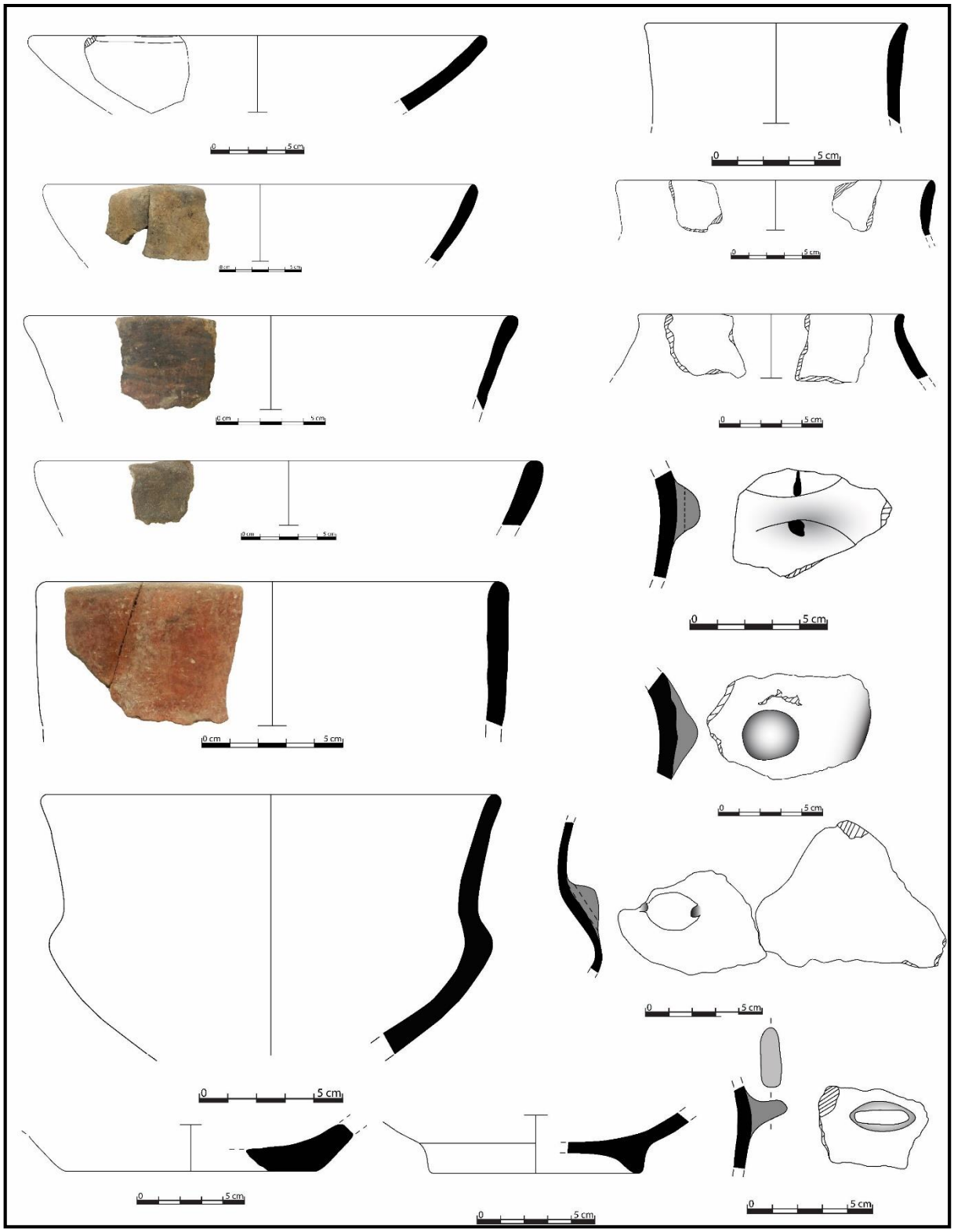

Çizim 3.5: Girmeler III. Kültür Katı Formları (Çizimler: Tlos Kazı Arşivi, Hikmet Kılınçoğlu, Tuğba Teze ve Y.C. Derici)

İthal Boyalılar (%7,59): Bu gruba ait seramikler üzerinde yapılan kil analizlerinde, parçaların ithal olduğu anlaşılmıştır. Boya bezemeli örnekler iki farklı renk kombinasyonuna sahiptir. Bunlardan ilki krem üzeri kırmızı boyalılar diğeri kırmızı üzeri beyaz boyalılardır. Göller bölgesiyle ilişkili bu çanaklardan krem üzeri kırmızı boyalı örnekler muhtemelen Geç Neolitik

dönemin daha erken katmanlarıyla, kırmızı üzeri beyaz örnekler ise daha geç katmanlarla bağlantılıdır. Az sayıda krem üstü kırmızı boyalı örneklerde sadece birbirine paralel şeritler bulunurken, kırmızı üzeri beyaz seramik motifleri arasında; şevronlar, birbirine paralel yatay, dikey veya çapraz şeritler, birbirine bağlanan yatay-dikey, yatay-çapraz şeritler ve konsantrik daireler bulunmaktadır (Resim 3.34: g-h).

Kırmızı Yüzlü Mallar (%3,79): Geç Neolitik Dönem'de çok nadir görülen mal gruplarından biri kırmızı yüzeyli seramiklerdir. Bu mallar arasında az kaba veya kaba nitelikli iyi perdahlı ya da çok az perdahlı çanak çömlekler yer almaktadır (Resim 3.34: d). Hamur yapısında küçük, orta boyutlu taşçıklar ile mineral ya da organik katkı bulunmaktadır. Genellikle iyi ya da orta derecede pişirilmiştir ve orta ya da kalın cidarlıdır. Bazı örneklerin yüzeyinde pişirmeden kaynaklı alacalanmalar oluşmuştur.

Krem/Bej Yüzlü Mallar (%2,10): Bu mal grubu Geç Neolitik Dönem'de en az görülen gruptur. Krem, bej yüzey renklerindeki bu örneklerin aralarında düzenli ya da az/orta kaba nitelikte seramikler yer almaktadır (Resim 3.34: e). Hamurları küçük ve orta boy taşçıklı, mineral katkılıdır. Çoğu iyi ve orta derecede pişmiş, ince ve orta kalınlıkta cidara sahiptir.

Formlar: Dışa açılan ağızlı kâse ve çanaklar en yaygın gruptur. Bu form dışında daha az sayıda boyunlu, düz ağızlı ve 'S' profilli seramikler yer almaktadır. İçe daralan ağızlı çanak çömlekler ise çok nadirdir. Karakteristik formlardan biri Girmelere özgün omurgalı geniş çanak formuna (ters çan biçimli) aittir. Az sayıda kulp/tutamak formu içerisinde, yumru ip delikli tutamaklar ve yassı küçük çıkıntı şeklinde tutamaklar yer almaktadır, ayrıca seramik dipleri düz ve oval biçimdedir. Formların cidar kalınlıkları 0.5-2.1 cm arasında değişiklik göstermektedir (Formlar İçin Bkz: Çizim 3.5).

Bezemeler: Bezemeli örnekler, ithal boyalı mallarla birlikte değerlendirildiğinde, toplam seramik topluluğu içinde %10,97'lik bir orana sahiptir. Bu oran göz önüne alındığında bezemeli parçaların Geç Neolitik Dönem'de önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. İthal boyalı örnekler dışında kabartma bezeme, yumru bezeme ve çapa biçimli kabartma bezeme gibi örnekler yer almaktadır (Resim 3.34: f).

3.1.1.1.4. Erken Neolitik (IV. Kültür Katı) ve Geç Neolitik (III. Kültür Katı) Döneme ait Çanak Çömleklerin Karşılaştırılması

a. IV. Kültür Katında en yaygın kabalık oranı az/orta kaba seramiklere aittir. Kaba seramikler ise oldukça fazladır. Düzenli seramikler diğer gruplara oranla daha az sayıdadır. III. Kültür Katı'nda yine en fazla görülen grup az/orta kaba seramiklerdir, düzenli seramikler ise az/orta kaba seramiklere yakın miktardadır. Bunun aksine kaba seramikler ise oldukça az

orandadır. Bu duruma göre Geç Neolitik Dönem seramik yapımında, teknik/teknolojik bilinç, el becerisi ve tercih gibi unsurların daha gelişkin ve özenli olduğu anlaşılmaktadır.

b. İki Kültür Katında da en yaygın çanak çömlek grubu kahverengi perdahlı mallara aittir. Girmelerin yerel çanak çömleği olan bu mal grubu Erken Neolitikte başlayıp Geç Neolitik Dönemde devam etmektedir fakat Geç Neolitikte yapım tekniği açısından daha niteliklidir.

c. Siyah/Gri Az Kaba ve Kaba mal grubu iki dönem için de yaygındır. Ayrıca iki dönemde de nitelik bakımından oldukça benzerdir.

d. Kırmızı astarlı ve perdahlı malların iki dönemde de yaygın olduğu söylenebilir. Geç Neolitik Dönem'de sayıca biraz daha azalsa da oran olarak artış göstermiştir. Ayrıca Erken Neolitik Dönem'deki kırmızı astarlı mallar koyu kırmızı/bordo tonlarında, Geç Neolitik Dönem'deki kırmızı astarlı mallar ise daha canlı ve açık renkli tonlardadır.

e. Krem/devetüyü perdahlı mallar Erken Neolitik Dönem'de daha fazla miktarda ve daha niteliklidir. Geç Neolitik Dönem'de ise iyice azalmıştır ve nitelikleri düşüş göstermiştir.

f. Erken Neolitik'de bulunan kahverengi yüzlü kaba mallar, Geç Neolitik Dönem'de ortadan kalkmıştır. Kırmızı yüzlü az kaba ve kaba mallar ise iki dönemde de bulunur ancak Erken Neolitik'te daha fazladır.

g. İki dönemde de en yaygın form dışa açılan ağızlı kâse ve çanaklardır. Diğer yandan boyunlular, 'S' profilliler, daha az sayıdadır. Düz ağızlılar, omurgalı çanak çömlekler, içe daralan ağızlı seramik formları ise iki dönemde de yok denecek kadar azdır. Erken Neolitik Dönemdeki yassı kalın, büyük boyutlu tutamaklar, Geç Neolitik Dönemde yerini yassı küçük çıkıntı şeklinde tutamaklar ve yumru ip delikli kulp/tutamaklara bırakmıştır. Basit kulp veya silindirik biçimli tutamaklar ise iki dönemde de bulunmaktadır. Buna ek olarak iki dönemde de düz ve oval dipler yer almaktadır.

h. Erken Neolitik Dönem'de yerel boyalılar da dâhil olmak üzere bezemeli seramikler nadirdir. Geç Neolitik Dönem'de ise bezeme miktarı ithal malların ortaya çıkması ile birlikte Erken Neolitik Dönem'e oranla oldukça artış göstermiştir. Bu durum, Girmelerdeki Geç Neolitik toplumun olasılıkla çevresel ve değiş tokuş ilişkilerini arttırdığı yönünde yorumlanabilir. Aynı zamanda bir adet kabartma bezemeli örneğin benzerinin Batı Anadolu'da bulunması söz konusu dinamikleri desteklemektedir.

3.1.1.2. Girmeler Yerleşimi Neolitik Dönem Taş Endüstrisi

13-W ve 12/13-V açmasındaki Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş (VII. Kültür Katı) tabakasına ait az sayıda örnek içinde ince uzun mikrolitik dilgiler, oval biçimli küçük boyutlu ön kazıyıcılar, uçlar ve hipermikrolitik dilgicik çekirdekleri gözlemlenmiştir

(Resim 3.35). Bunlar gri, kahve, kızıl renkte çakmaktaşlarından üretilmiştir ve daha önce de belirtildiği gibi Girmelerin Epi-Paleolitik taş alet endüstrisiyle benzerlik barındırır.

Resim 3.35: Girmeler VII. Kültür Katı Taş Aletleri (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

16/17-ST, 17-LM açmalarındaki Çanak Çömleksiz Neolitik (VI. Kültür Katı) tabakalardan elde edilen yontmataş örneklerin %80'i olasılıkla mağara yakınındaki dere yatağında getirildiği düşünülen Radyolarit hammadde kaynağından üretilmiştir. Ayrıca bu yontmataşların %6'sı çakmaktaşından üretilmişken %14'ün hammaddesi, örneklerin ateşe maruz kalması sebebiyle tespit edilememiştir. 16/17-ST, 17-LM, 14-V, açmalarının tamamındaki Çanak Çömleksiz Neolitik tabakalarda, dilgi, dilgicik, delgi, basit ön kazıyıcı, gagalı alet, burin ve mikroburin türü tanımlı örnekler bulunmaktadır (Resim 3.36), (Takaoğlu vd., 2014: 115; Erdoğu vd., 2021: 305-306).

Ön Neolitik Dönem'e (V. Kültür Katı) ait taş alet örnekleri ise 4-V/W açmasındaki Bina 1, 5-V/W açmasındaki Bina 2 ve 6-V/W açmasındaki Bina 3 ile ilişkili çeşitli tabakalardan gelmiştir. Çakmaktaşı hammadde, beyaz, kırmızı, krem, gri ve antrasit gibi çeşitli renklere sahiptir. Bina 1 ve Bina 3'teki dolgularda dilgi ve ön kazıyıcı olmak üzere az sayıda çakmaktaşı örnek gözlemlenmiştir (Resim 3.37). Bina 2'nin tabanında ise daha önce de bahsedildiği gibi çok sayıda baskı dilgicik örneğine rastlanılmıştır. Bu dilgicikler antrasit ve gri renklerdeki çakmaktaşlarından üretilmiştir ve oldukça kırılgan bir yapıdadır. Özellikle Bina 2'deki çok sayıda baskı dilginin varlığı nedeniyle, Ön Neolitik Dönem taş endüstrisi baskı dilgiciklerle karakterize edilmektedir.

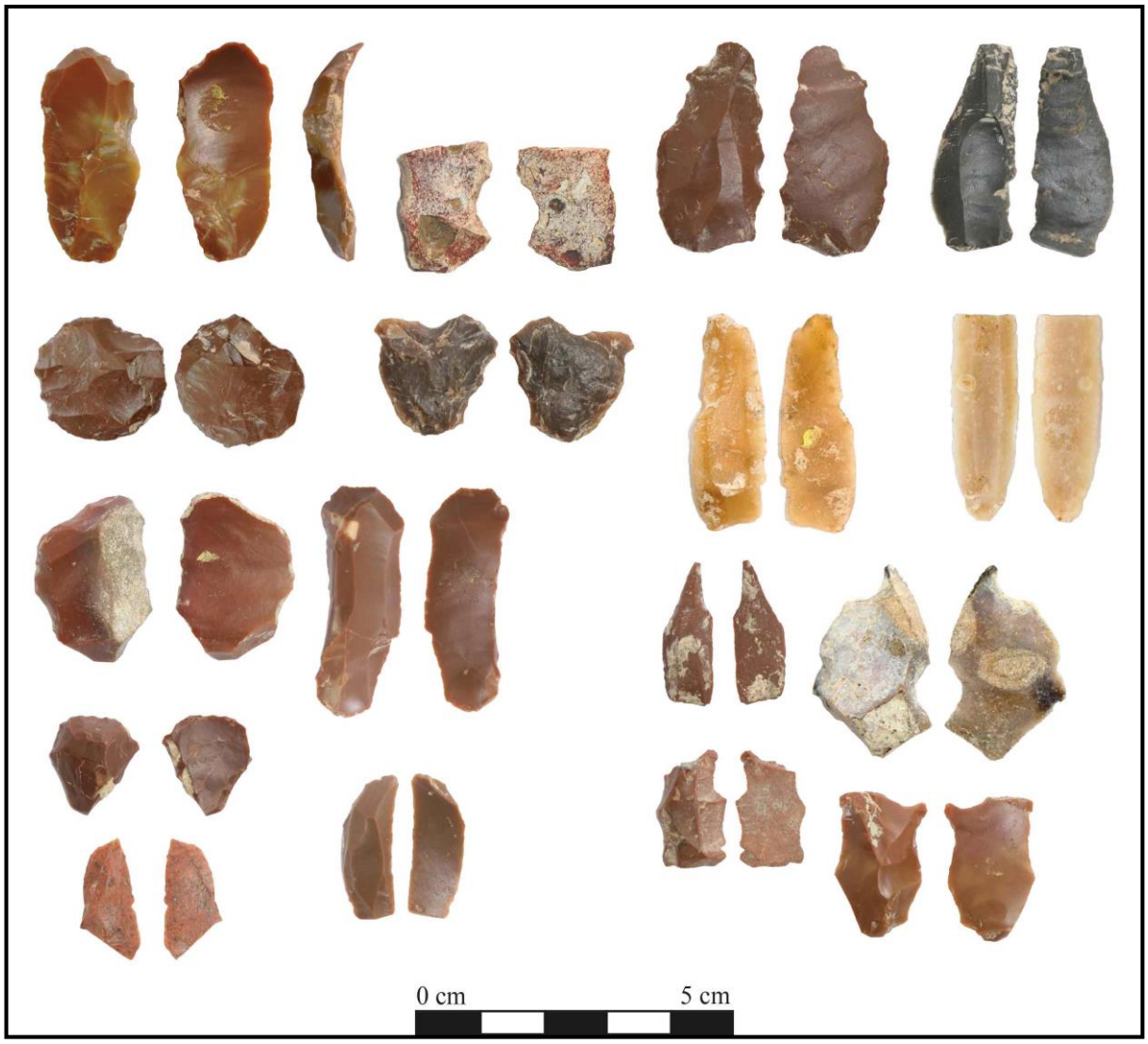

Resim 3.36: Girmeler VI. Kültür Katı Taş Aletleri (Tlos Kazı Arşivinden Alınarak Düzenlenmiştir: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

13-W açmasında Erken Neolitik Dönem (IV. Kültür Katı) ile ilişkilendirilen tabakalarda ortaya çıkan az sayıda çakmaktaşı alet genellikle dilgi endüstrisine aittir. Çakmaktaşları bal rengi, beyaz, kahve, gri, kırmızı gibi çeşitli renklerde hammaddeye sahiptir. Dilgi ve dilgicikler yaygındır, diğer yandan ufak basit ön kazıyıcılar da gözlemlenir (Resim 3.38). Ayrıca tek yönlü ya da çok yönlü dilgi, dilgicik çekirdekleri de bulunmaktadır. Bir parça obsidyen atığın muhtemelen kaynağı ise Göllüdağ'dır.

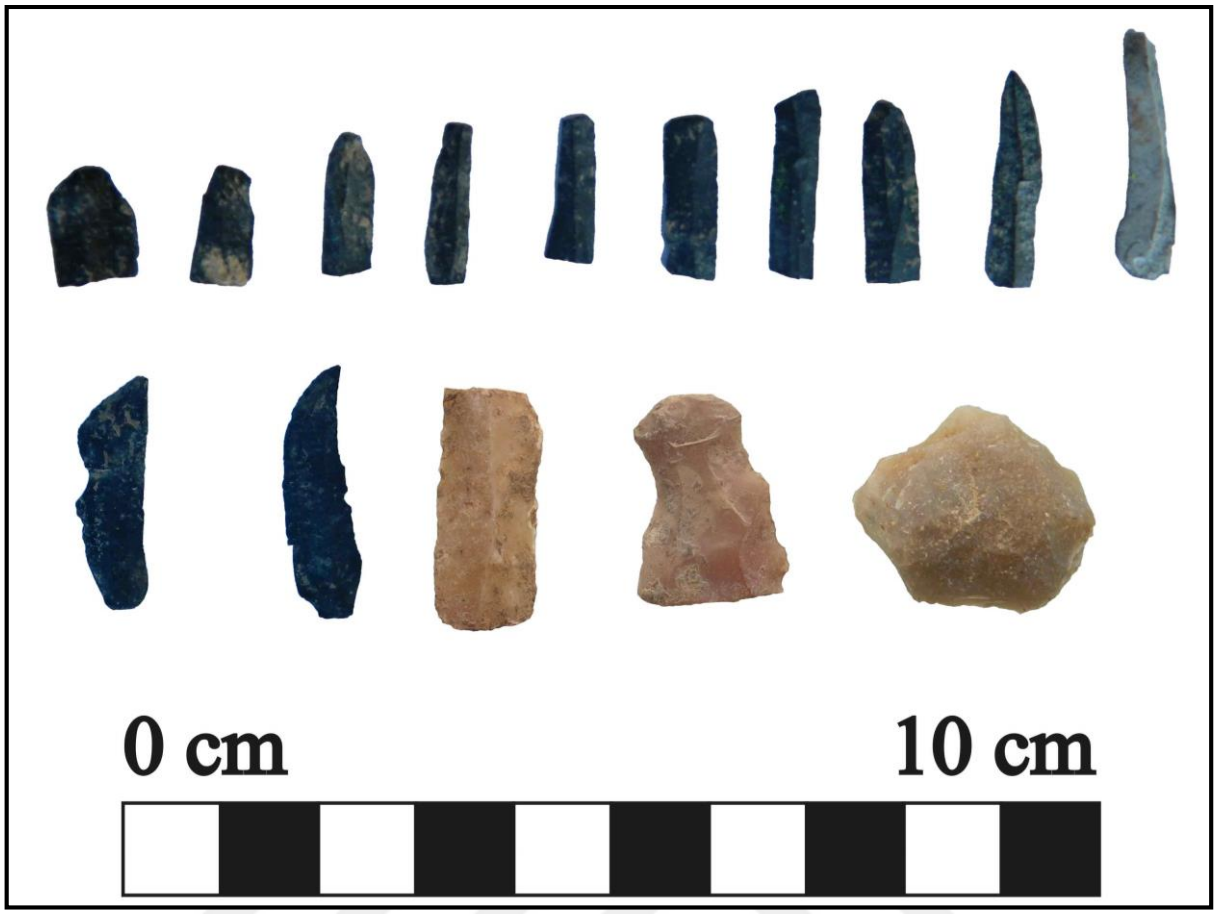

Resim 3.37: Girmeler V. Kültür Katı Taş Aletleri (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

Resim 3.38: Girmeler IV. Kültür Katı Taş Aletleri (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

Geç Neolitik Döneme ait taş alet verileri 2010 sondaj kazılarından, 16-V açmasından ve 14-V açmasının üst tabakalarından elde edilmiştir. Az sayıda örnek kırmızı, krem, kahve, beyaz, gri renklerde çakmaktaşı hammaddelerle ilişkilidir. Genellikle atıkların olduğu söz konusu tabakalarda dilgi, dilgicik, delgi gibi aletler gözlemlenir (Resim 3.39). Obsidyenler

özellikle 2010 kazılarında bulunmuştur. Bunlar muhtemelen Göllüdağ kökenlidir ve aralarında dilgi ve atıklar yer alır. Sonraki dönemlerde ortaya çıkan bir örnek ise Melos kökenli hammaddeye sahip olabilir.

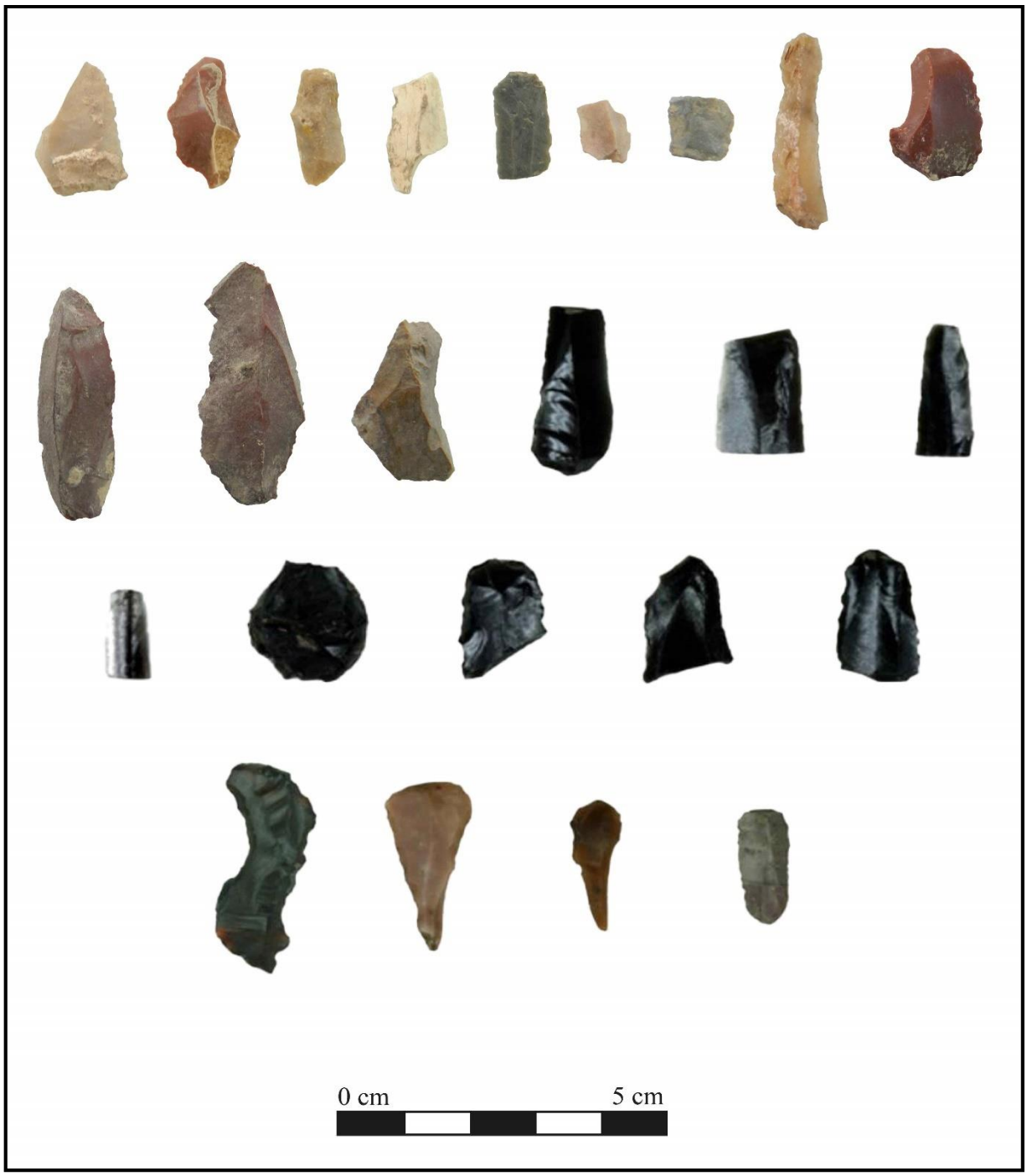

Resim 3.39: Girmeler III. Kültür Katı Taş Aletleri (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y. C. Derici)

3.1.1.3. Girmeler B Mağarası Güney Ağzı Sondajı (52-C Açması)

Resim 3.40: Girmeler B Mağarası Güney Kesim Ağız Kısmı

Girmeler B Mağarası'nın güney kesimi 60-70 metre uzunluğunda ve ortalama 10-12 metre genişliğinde geniş bir koridora sahiptir (Resim 3.40-3.41). B mağarası içinde yıkıntılar gerçekleşmeden önce kuzey ve güney girişi muhtemelen bu koridorla birleşmekteydi. 2023 yılında 'B Mağarası'nın güney kesimindeki tabakalanmayı anlamak için kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Mağaranın güney ağzında yapılan çalışmalarda büyük kayaların ve döküntülerin zeminin büyük çoğunluğunu kapladığı gözlemlenmiştir. İlk olarak Mağara ağzında kayaların en az görüldüğü alandaki 52-C açmasında 2 x 1 m'lik bir sondaj açılmıştır (Çizim 3.6). Ancak alanın büyük bir kısmında alt katmanlara inildikçe büyük boyutlu taşlar belirmiştir. Çıkan büyük boyutlu taşlardan dolayı alt tabakalara ilerlenemediğinden, sondaj taşların daha az olduğu doğu kesime doğru 0.50 x 1 m ölçülerinde genişletilmiştir. Büyük kayaların mağara çöküntüleri sebebiyle alanı kapladığı anlaşılırken, büyük taşların modern dönemdeki tarla çalışmalarına bağlı olarak mağara ağzına yığıldığı öğrenilmiştir. Kazılan alanda yoğun bir şekilde seramik geldiği ve yaklaşık 1 m derinliğe kadar seramiklerin

homojenlik göstermediği saptanmıştır. Seramikler arasında Roma, Hellenistik Dönem ile tanımsız prehistorik dönem parçalarına rastlanılmıştır.

Resim 3.41: Girmeler B Mağarası Güney Kesim Koridor Bölümü

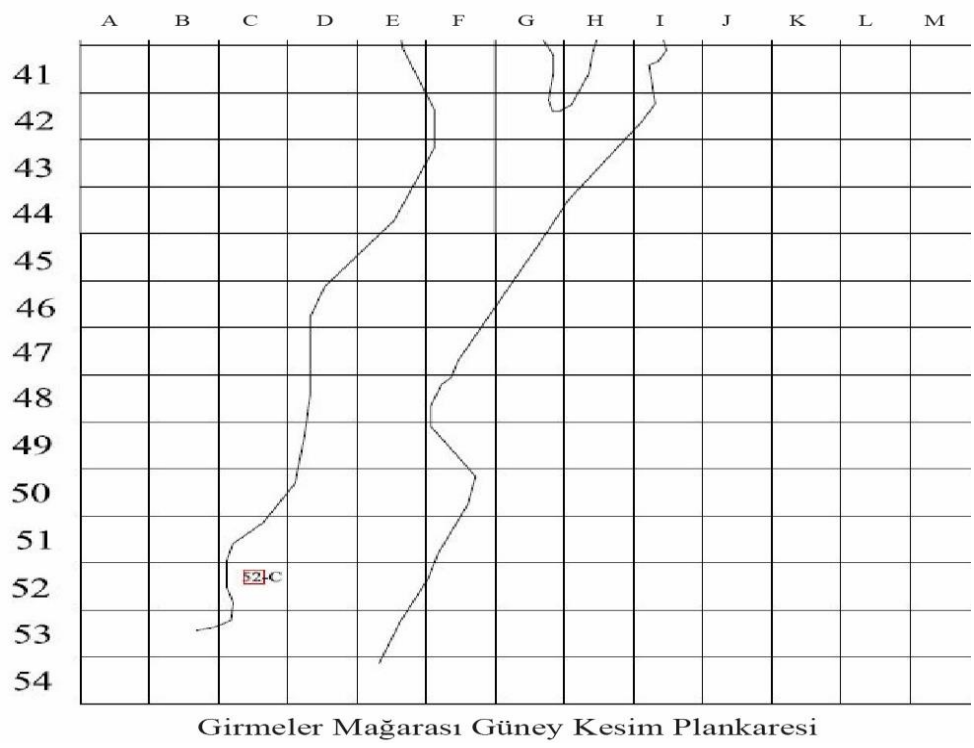

Çizim 3.6: Girmeler B Mağarası Güney Kesim

Karışık birikimin yüzeyden 50-75 cm derinlik aralığında, saman ve taşçık katkılı kerpiç benzeri mimari parçalar, yoğun hayvan kemikleri, az sayıda çakmaktaşı atık, bir adet bız ele geçmiştir (Resim 3. 44: 2). 0.95 cm derinlikten itibaren büyük taşlı tabakadan yumuşak bir toprak yapısına geçiş yapılmış aynı zamanda dolgudaki taş boyutlarının ufaldığı gözlemlenmiştir. Yüzeyden 0.95-1.26 m aralığındaki derinlikte çanak çömleklerin tamamen homojen yapıda olduğu bir dolgu tespit edilmiştir. Bu dolguda bir işlenmiş kemik, üç adet bız (Resim 3.44: 3-5), bir adet mablak (Resim 3.44: 6), bir adet mermer boncuk (Resim 3.44: 1), bir adet ezgi taşı, bir adet öğütme taşı olmak üzere toplamda sekiz adet buluntu yer almaktadır. 1.40 m derinlikte ise kireç ve yanık izlerinin bulunduğu bir yaşam düzlemine rastlanılmıştır (Resim 3.42). Sondajın güneyine doğru ise kırmızı renkli izler de görülmektedir. İnce katman muhtemelen bir tabana ait olmalıdır. Olasılıkla tahribat ve kaya düşükleri sebebiyle taban tahrip olmuştur. İnce katman sondajın kazılmayan kuzey kesimine doğru ilerlemektedir. 3 cm kalınlığındaki karbonlu, beyaz kireçli düzlem, sondaj içinde toplamda 1m x 0.50m'lik bir alanda izlenebilmiştir.

Resim 3.42: 52-C Açması Orta Kalkolitik Yaşam Düzlemi

Tabanın bulunduğu noktadan Orta Kalkolitik Dönem için karakteristik olan mantar kulp ele geçmiştir. Ayrıca tabanın bulunduğu katmandaki ve üst dolgusundaki homojen yapıdaki monokrom çanak çömlekler de dikkate alındığında hepsinin Orta Kalkolitik Dönemle (II. Kültür Katı) ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Yaşam düzlemi belgelendikten sonra kaldırılmış ve alt tabakalara inilmeye devam edilmiştir. Bu derinliklerden itibaren dolguda yoğun şekilde orta ve büyük boyutlarda taşlara rastlanılmıştır. Ancak malzeme profilinde bir değişim olmamış ve aynı tür homojen malzemede devamlılık izlenmiştir. Diğer yandan yüzeyden 1.40 m ile 1.66 m ölçülerindeki söz konusu taşlı dolgu içinde obsidyen ve bir mantar kulp örneği daha bulunmuş ve Orta Kalkolitik dolgunun devam ettiği anlaşılmıştır. Yüzeyden 1.66 m ölçülerindeki derinlikte malzeme yoğunluğu üst dolgulara oranla azaldığı için birim değiştirilmiştir. Taşlı dolgu alt katmanlarda da aynı tür malzemelerle birlikte devamlılık göstermiştir. 1.66 m ile 2.11 m aralığındaki bu taşlı dolguda herhangi bir yaşam düzlemi görülmemiş ve 2.11 m'den itibaren toprak yapısı tamamıyla değişime uğramıştır. Üst katmanlardaki topraktan farklı olarak bu katmanda toprak kızıl kahve renkte, kuru ve çakıllı bir yapıya sahiptir. 2.11m-2.20 m aralığındaki dolguda seramikler devam etmiştir (Resim 3.43). Yüzeyden 2.20 m derinlikten itibaren ise herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanılmamıştır. Kontrol amaçlı 7 cm daha inildiğinde ana kayaya ulaşılmıştır. 2.27 m'den itibaren sondaj çalışmaları sonlandırılmıştır. 0.95 m derinlikten 2.20 m derinliğe kadar ki 1.25 m kalınlığındaki dolguda homojen biçimde Orta Kalkolitik malzemeye rastlanılmıştır. Sadece 1.40 m derinlikte tek katmanlı bir yaşam düzlemi gözlemlenmiştir.

Resim 3.43: 52-C Açması Orta Kalkolitik Tabaka'daki Son Dolgu

Resim 3.44: Girmeler II. Kültür Katı Buluntuları

3.1.1.3.1. Girmeler B Mağarası Güney Ağzı Orta Kalkolitik Çanak Çömleği ve Taş Endüstrisi/II. Kültür Katı (MÖ 4900-4200)

Sondaj çalışmalarında taş endüstrisi hakkında oldukça az veri elde edilmiştir. Az sayıdaki bulgu arasında, hammadde olarak beyaz, gri, kırmızı, siyah, krem renklerinde çakmaktaşının yanı sıra kırmızı radyolarit tespit edilmiştir. Çok az sayıda alet içinde dilgi ve dilgicikler yer alırken, diğer yandan birkaç çekirdek parçası ve çoğunlukla yonga artıkları gözlemlenmiştir (Resim 3.45). Bir parça obsidyen dilgi ise İç Anadolu kökenlidir.

Resim 3.45: Girmeler II Kültür Katı Taş Aletleri

Kısıtlı ve dar alanda yapılan sondaj çalışmasındaki homojen tabakalardan gelen 218 parça üzerinde detaylı inceleme yapılmıştır. Çanak çömleklerin büyük çoğunluğu gövde

(%84,40), az bir kısmı ise ağız (%9,18), kulp/tutamak (%5,51) ve dip (%0,91) parçalarından oluşmaktadır. Seramiklerin çoğu kaba (%66,52) nitelikte olsa da azımsanmayacak kadar düzenli (%11,46) ve az kaba (%22,02) nitelikte örnekler de yer alır. Seramikler nitelik ve yüzey renklerine göre toplamda altı ana gruba ayrılmıştır. Bunlar; siyah yüzlü düzenli mallar, kahverengi yüzlü düzenli mallar, kahverengi az kaba ve kaba mallar, siyah, gri az kaba ve kaba mallar, kızıl-kahve az kaba ve kaba mallar, devetüyü/krem yüzlü mallar olarak sıralanabilir.

Girmeler Orta Kalkolitik Çanak Çömlekleri							
Mal Grupları	Sayı	Oran	Bezeme Tipi	Sayı	Kabalık	Sayı	Oran
					Kaba	145	66,52%
Kahverengi Az Kaba ve Kaba	72	33,03%	Perdah Bezeme	4	Az-Kaba	48	22,02%
Siyah/Gri Az Kaba ve Kaba	64	29,36%	Genel Oran: %1,75		Düzenli	25	11,46%
Kızıl-Kahve Az Kaba ve Kaba	51	23,40%	Karakteristik Kulp	Sayı	Parça Tipi	Sayı	Oran
Siyah Yüzlü Düzenli	14	6,42%	Mantar Kulp	2	Gövde	184	84,40%
Kahverengi Yüzlü Düzenli	11	5,04%	Boynuz Kulp	1	Ağız	20	9,18%
Devetüyü/Krem Yüzlü	6	2,75%			Kulp/Tutamak	12	5,51%
			Toplam Parça Sayısı: 218		Dip	2	0,91%

Tablo 3.4: Girmeler II. Kültür Katı Çanak Çömlek Tablosu

Siyah Yüzlü Düzenli Mallar (%6,42): Bu seramikler mal grupları içinde oldukça nadir görülmektedir. Çok iyi perdahlı, siyah yüzeyli bu seramiklerin bazıları perdahlamadan dolayı kırçıllı bir yapıya sahiptir (Resim 3.46: d). Hamurda ince taşçık ve saman katkı kullanılmıştır, az sayıda örnekte ise mineral katkı gözlemlenmektedir. Bu mal grubundaki çanak çömlekler iyi pişirilmiştir.

Kahverengi Yüzlü Düzenli Mallar (%5,04): Bu mal grubu çanak çömlek topluluğu içinde nadiren görülen mallardan bir diğeridir. Çok iyi perdahlı seramikler içinde kahve ve koyu kahve yüzeyli örnekler bulunmaktadır (Resim 3.46: e). Bazılarının yüzeyi perdahlamadan dolayı kırçıllı yapıdadır. Az sayıda örnek kahverengi astarlıdır. Hamurlarında ince taşçık, saman katkı, nadiren de mineral katkı görülmektedir. Bu tür çanak çömlekler iyi pişirilmiştir.

Kahverengi Az Kaba ve Kaba Mallar (%33,03): Bütün çanak çömlek topluluğu arasında en çok rastlanan mal grubudur. Yüzey renkleri kahve, koyu kahve, açık kahve tonlarında değişim göstermektedir (Resim 3.46: a). İyi perdahlı az-kaba örnekler, kaba örneklere göre daha az sayıdadır ve topluluğun büyük bölümü kaba seramiklerden oluşmaktadır. Kaba seramikler az da olsa perdahlıdır. Bu mal grubunun hamurunda ince taşçık, saman katkı çok nadiren de orta boy taşçık ve kum katkı gözlemlenmiştir. Birçoğu iyi pişirilmiştir ancak az sayıda kötü pişirilmiş örnekler de yer almaktadır.

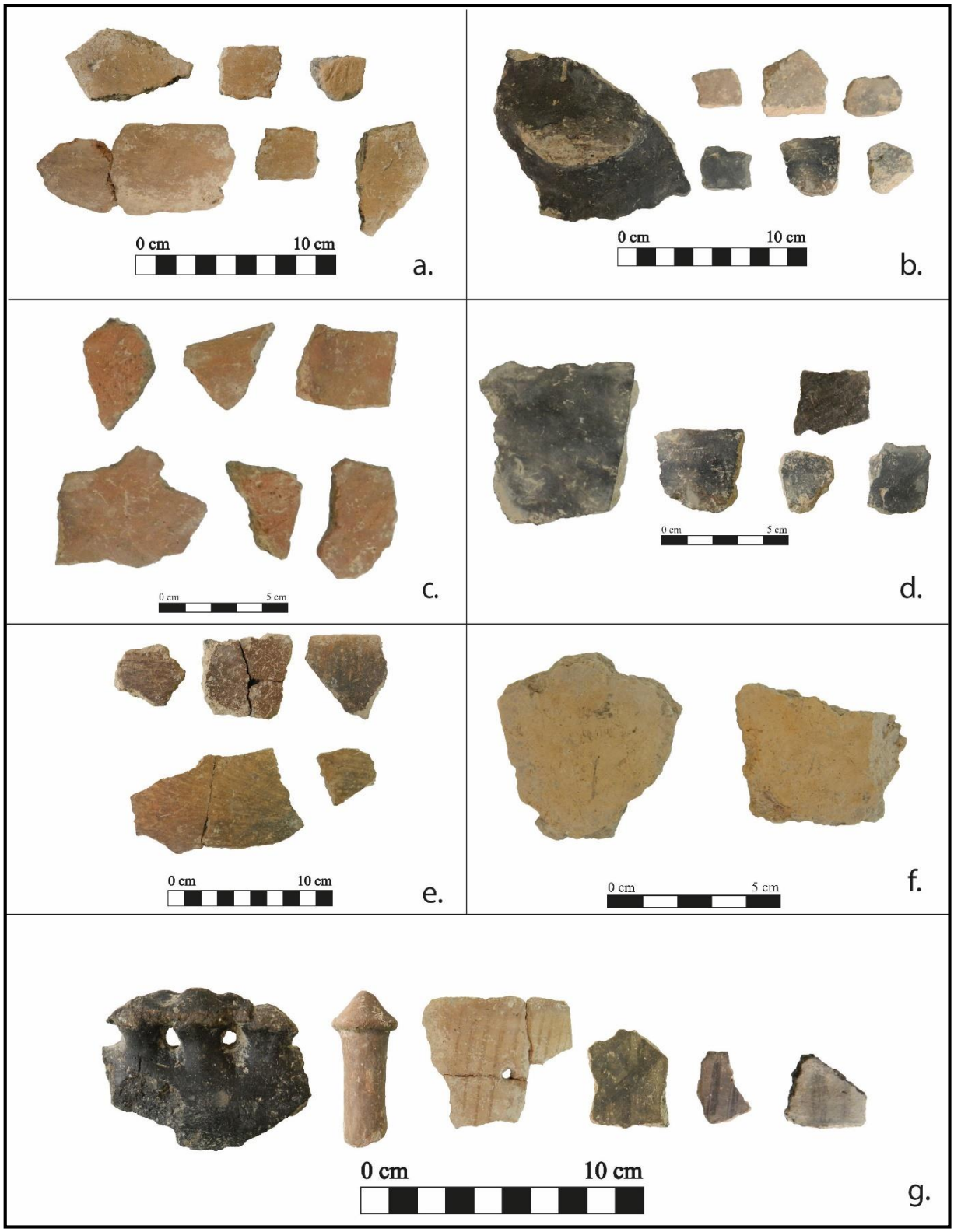

Resim 3.46: Girmeler II. Kültür Katı Mal Grupları (Düzenleme: Tuğba Teze ve Y.C. Derici)

Siyah, Gri Az Kaba ve Kaba Mallar (%29,36): En fazla görülen ikinci mal grubudur ve oran olarak kahverengi az kaba ve kaba mal grubuna yakındır. Çok büyük çoğunluğu siyah yüzlüyken az sayıda gri örnekler de bulunmaktadır (Resim 3.46: b). Az-kaba örnekler iyi

perdahlıdır ve daha az sayıdadır, büyük bölümü ise az perdahlı kaba örneklerden oluşmaktadır. Hamurunda ince taşçık, saman katkı ve çok nadiren de orta boy taşçık ve kum katkı bulunmaktadır. Büyük bölümü iyi derecede pişirilmiştir az sayıda örnek ise kötü pişirime sahiptir.

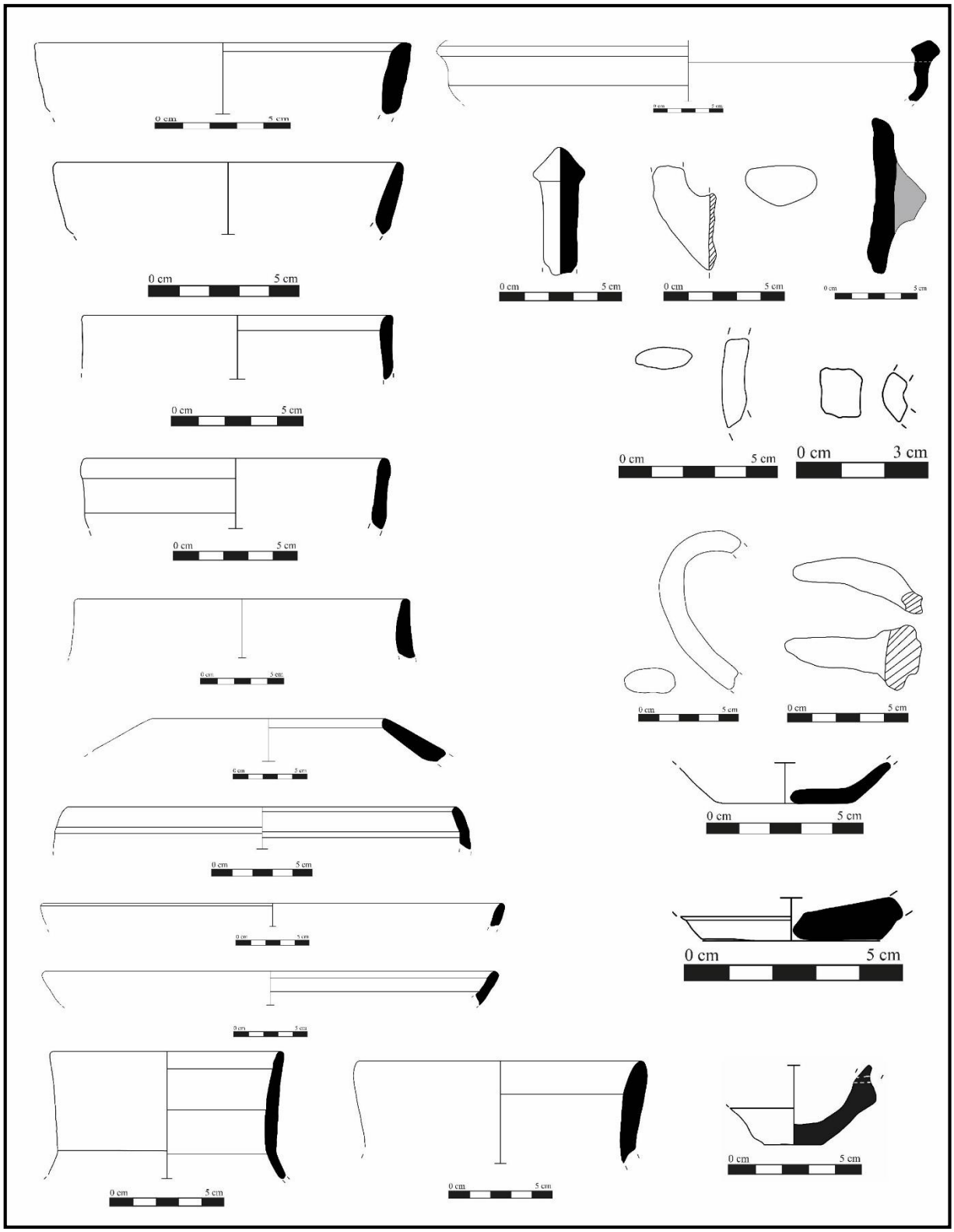

Çizim 3.7: Girmeler II. Kültür Katı Formları (Çizimler: Tuğba Teze ve Y.C. Derici)

Kızıl-Kahve Az Kaba ve Kaba Mallar (%23,40): En çok görülen üçüncü mal grubudur ve kahverengi az kaba ve kaba mallar ile siyah, gri az kaba ve kaba mallara yakın orandadır. Seramik yüzeyleri hafif açık renkli kızıl-kahve tonlarındadır (Resim 3.46: c). Az kabalar daha azdır ve çoğunlukla kaba mallar görülür, ancak kaba mallar da az da olsa perdahlıdır. Hamurunda ince taşçık ve saman katkı bulunurken seramiklerin büyük çoğunluğu iyi derecede pişirilmiştir. Az sayıda kötü pişirilmiş örnekler de yer alır.

Devetüyü/Krem Yüzlü Mallar (%2,75): Seramikler içinde en nadir görülen mal grubudur. Hepsinin yüzeyi devetüyü/krem rengindedir (Resim 3.46: f). Ayrıca bu seramikler az perdahlı ve kabadır. Hamurlarında ince taşçık ve saman katkı bulunurken çoğu iyi pişirilmiştir.

Bezemeliler: Oldukça az sayıdaki bezemeli seramikler (%1,8) içinde sadece perdah bezemeli örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerden biri açık kahve yüzey üzerine, koyu kahve perdah bezemelidir. Diğer örnekler ise siyah yüzey üzerine perdah bezemelidir. Birbirine paralel çizgiler, çapraz çizgi ile birlikte uygulanan dikey çizgiler gibi motifler yer almakta ve fazla çeşitlilik bulunmamaktadır (Resim 3.46: g).

Formlar: Az sayıda profil veren seramik arasında hafif dışa açılan ve dışa açılan ağızlı örnekler en yaygın olanlarıdır. Diğer yandan az sayıda içe daralan ağızlı, boyunlu ve düz ağızlı seramikler de bulunmaktadır. Kulp/tutamaklar arasında karakteristik olarak mantar kulplar ve boynuz kulp yer almaktadır. Ayrıca kayış biçimli kulplar, basit hafif yayvan kulplar ve basit kısa kulplara rastlanılmaktadır. Dipler ise oval ve düz biçimlidir (Formlar İçin Bkz: Çizim 3.7).

3.1.1.3.2. Girmeler Orta Kalkolitik Çanak Çömleğin Değerlendirilmesi

a. Az sayıdaki düzenli seramik sadece siyah ve kahve yüzlü örneklerde gözlemlenmiştir.

b. Kahve, açık kahve, koyu kahve, kızıl-kahve, siyah, gri, devetüyü yüzlü seramikler hem az kaba hem de kaba örneklere sahiptir. Ancak kaba seramikler oransal olarak daha fazladır.

c. Düzenli, az kaba ve kaba seramiklerin çok büyük çoğunluğunun hamurunda sadece ince taşçık ve saman katkı kullanılmıştır. Orta boy taşçık, kum ve mineral katkı ise oldukça nadirdir. Diğer yandan seramiklerin yine büyük bir bölümü iyi pişirilmiştir. Çanak çömleklerin perdah düzeyleri farklılık gösterse de hamur ve pişirim nitelikleri aynıdır. Bu da seramik üretimindeki teknik bir tutarlılıkla ilişkili olmalıdır. Ayrıca hamur yapısından dolayı kaba nitelikli çanak çömleklerin birçoğunun yüzeyi aşırı kaba görünmemektedir.

d. Dışa açılan ağızlı formlar en yaygın tiplerdir, basit biçimli kulplar da oldukça yaygındır. Bunun dışında içe daralan ağızlı ve düz ağızlılar da bulunmaktadır. Diğer yandan Orta Kalkolitik için karakteristik olan mantar kulplar görülmektedir. Yine Orta Kalkolitik dönemde de kullanılan boynuz kulp türüne rastlanmaktadır.

e. Şu ana kadar sadece perdah bezeme gözlemlenmiştir ve motif çeşitliliği azdır. Diğer bezeme türlerinin görülmemesi kazıların dar alanda gerçekleştirilmesiyle ilgili olabilir.

3.1.2. Tlos Stadyum Yerleşimi

Eşen Vadisi'nde prehistorik bulguların gözlemlendiği önemli noktalardan biri Tlos Antik Kenti Stadyumu altında bulunan Kalkolitik yerleşimdir. Prehistorik çalışmalar Prof. Dr. Taner Korkut başkanlığındaki Tlos Antik Kenti kazıları bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Hellenistik Stadyumun oturma sıraları ve havuzu arasında kalan kesimde prehistorik buluntular tespit edilmiştir. 2015, 2016, 2017 ve 2022 yıllarında, stadyumun B-12, C-12, B-13, C-13, B-14 ve C-14 açma sınırları içinde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kısmi olarak Akropolisin doğu yamacındaki alanda da prehistorik malzeme gözlemlenmiştir.

Resim 3.47: Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Deneme Açması (Korkut vd., 2019: Fig. 3)

Çalışmalarda stadyum zemini altında doğudan batıya doğru derinleşen eğimli bir höyük olduğu anlaşılmıştır. İlk çalışmalarda oturma sıralarına yakın kesimdeki sondajda 50 cm (Resim 3.47), stadyum havuzuna yakın açılan sondajda 4 m derinlikte Kalkolitik dönem malzemesine rastlanılmıştır (Sezgin, 2017: 19; Sezgin, 2018: 427; Korkut vd., 2019, 26). Sondajların birinden alınan kemik örneği üzerinde yapılan radyokarbon analizi MÖ 5200-4850 tarih aralığını vermiştir. Kazılarda mimariye ilişkin belirgin, taban, duvar, ocak vb. herhangi bir öğeye rastlanılmamıştır. Bu çalışmalarda öğütme taşları ve 16 adet ezgi taşı ele geçmiştir

(Resim 3.48: d). Öğütme taşı üzerinde kullanılan ezgi taşlarının kullanımdan dolayı alt yüzeyi pürüzsüz yapıdadır. Ayrıca iki adet cilalı taş balta bulunmuştur (Resim 3.48: c). Sürtme taşlar dışında yaklaşık iki düzine obsidyen gözlemlenmiştir, bu obsidyenler üzerinde yapılan kaynak analizleri Melos, Göllüdağ ve Nenezi kökenli olduklarını göstermiştir (Korkut vd., 2019: 28). Obsidyenler arasında dilgi ve yonga parçaları bulunmaktadır (Resim 3.48: b). Çakmaktaşı bulgular arasında jasper, radyolarit ve kalsedon türü hammaddeler gözlemlenmektedir. Taş endüstrisi içinde beyaz benekli bal rengi örnekler en yoğun buluntu grubunu oluşturmaktadır. Bu hammadde kaynakları muhtemelen yerleşimin etrafındaki akarsu ve nehir yataklarında yer almaktadır. İşlenmemiş çakmaktaşı kütlelerine rastlanılmamıştır, ancak yüzeyinde korteks izleri bulunan az sayıda dilgi ve yonga parçası gözlemlenmiştir (Resim 3.48: a) (Korkut vd., 2019, 28). Bu nedenle hammaddeye ulaşımın kolay olduğu düşünülmektedir. Bal rengi çakmaktaşından üretilmiş düzenli paralel kenarlı dilgiler nadirdir. Paralel kenarlı dilgiler arasında 7 cm uzunluğa ulaşan örnekler mevcuttur. Tam ve kırılmış dilgilerin büyük çoğunluğunda düzelti görülmezken, bazı parçalar sadece tek tarafı düzeltilidir. Dilgiler dışında az sayıda ön kazıyıcı alet bulunurken çakmaktaşı bulguların büyük çoğunluğunu yongalar oluşturmaktadır (Korkut vd., 2019: 29).

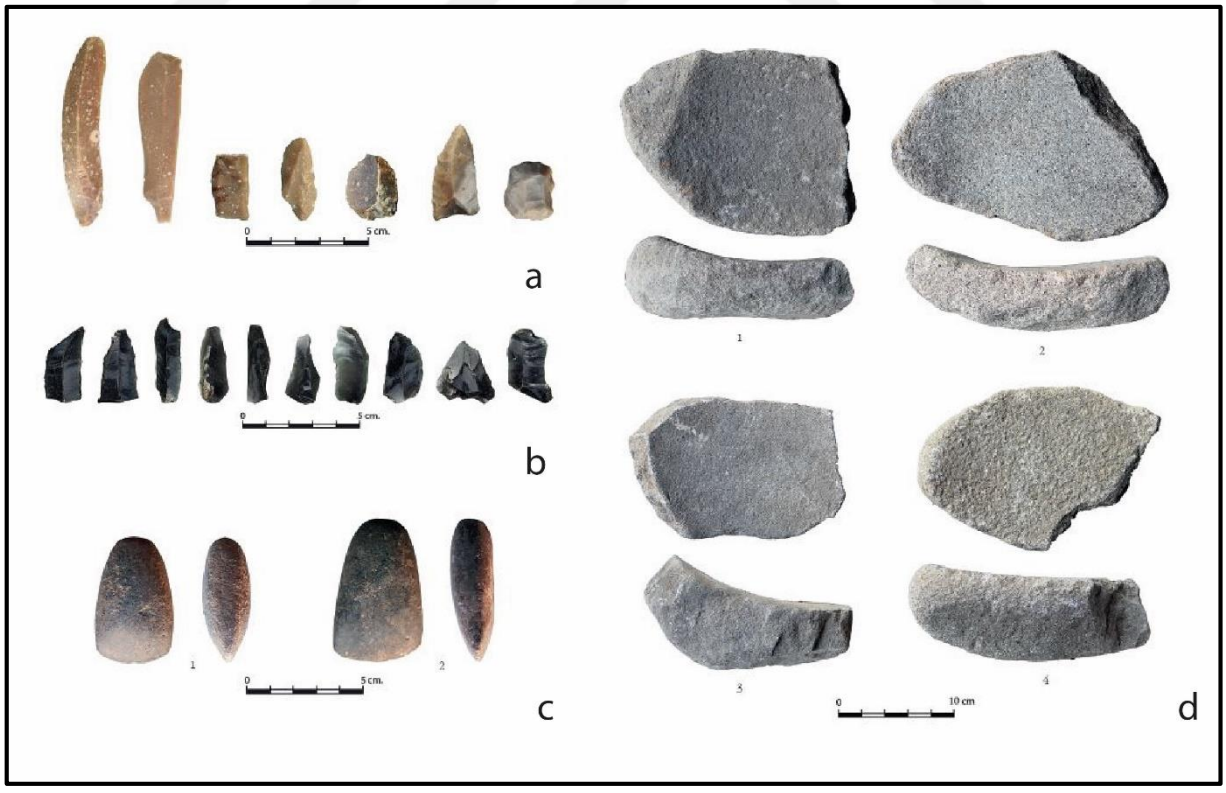

Resim 3.48: Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Buluntular (Korkut vd., 2019: Fig. 6-9)

Çizim 3.8: Tlos Stadyum Plankaresi

Resim 3.49: Tlos Stadyum B-13 ve C-13 Açmaları Uzaktan Görünüm

2022 yılında stadyumda eski sondajların arasında yapılan çalışmalarda, B-13 ve C-13 açma sınırları içinde toplamda 4.5 x 3 m'lik bir alan kazılmıştır (Çizim 3.8; Resim 3.49). İlk olarak B-13 açmasında 3 x 3 m'lik alanda ve 30-40 cm derinlik aralığında birbirine bitişik

şekilde üç kırık tümlenebilir kap, bir işlenmiş kemik, bir obsidyen alet ve yonga artığı çakmaktaşları ele geçmiştir. Bu aralıkta herhangi belirgin bir taban ya da yaşam düzlemine rastlanılmamıştır. Ayrıca yoğun biçimde gelen Erken Kalkolitik seramiklerle birlikte benzer oranda geç dönem seramikleri de gözlemlenmiştir. 40-55 cm derinlik aralığında ise nemli sıkı ve çakıllı bir dokuya sahip toprak yapısı belgelenmiştir. Bu dolguda malzeme sayısı büyük oranda azalmıştır. 55-110 cm derinlik aralığında, açmanın doğu kesimindeki 0.75 x 3 m'lik koyu kahve renkli toprağın yer aldığı alanda, orta-büyük boyutlu doğal taşlar bulunmuş ve karışık malzemeli dolgu devam etmiştir. Açmanın geri kalanında ise kızıl-kahve renkli ufak çakıllı toprak yapısı yer almaktadır ve bu kesimde 110 cm derinlikten itibaren herhangi bir arkeolojik malzeme gözlemlenmemiştir. Kızıl topraklı dokunun anlaşılması amacıyla açmanın kuzeybatısında 1.5 m x 1.5 m ölçülerindeki alan kazılmaya devam etmiştir. 1.60 m derinliğe kadar inilmiş ancak herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanılmamıştır. Kazılan bu alandan çakıllı sert kızıl topraklı dokunun ana kaya olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre Erken Kalkolitik dönemdeki olası yerleşimin batı sınırı belirlenmiştir. Sonrasında açmada malzemenin görülmeye devam ettiği 0.75 x 3 m'lik kesimden batıdaki C-13 açmasının içine girilerek 1.5 x 1.5 m ölçülerinde alan genişletilmiştir. İlk 1 metre derinliğe kadar çok sayıda dağınık, düzensiz taşların yer aldığı bir kesim kazılmıştır. Bu kesimde Erken Kalkolitik çanak çömleklerle birlikte geç dönemlere ait seramikler bir arada görülmüştür. Taşlı alanın devam edip etmediğini tespit etmek amacıyla açmanın kuzey batı köşesinden kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Stadyum yüzeyinden 1.00-1.70 m derinlik aralığındaki taşlı dolguda ezgi taşı, perdah taşı gibi sürtme taşların yanı sıra, muhtemel bir kerpiç bloğa ait mimari parça ile pişirilmemiş kil topak belgelenmiştir. Aynı zamanda Erken Kalkolitik ve geç dönemlere ait seramikler yine bir arada gözlemlenmiştir. Yüzeyden 1.70-2.10 m aralığındaki derinlikte taşlı dolgu devam etmiş ve yine Erken Kalkolitik ile geç dönem seramikler bir arada ortaya çıkmaya devam etmiştir (Resim 3.50). Tüm açmadaki geç dönem seramikler arasında Bizans, Roma, Hellenistik, Arkaik Dönemler ile Demir Çağlarına tarihlendirilen çok sayıda parça yer almaktadır. 2.10 m derinlikte hala karışık dolgu gelmesi, kazılan noktadan Erken Kalkolitik Döneme ait güvenilir bir tabakaya ulaşılamayacağının düşünülmesi, yoğun taşlı dolguya ait profillerin yıkılma ihtimalinin olması gibi sebeplerden çalışmalar sonlandırılmıştır.

2015, 2016, 2017 ve 2022 yılında yapılan kazı ve sondaj çalışmaların tamamında ele geçen tüm Erken Kalkolitik çanak çömlekler, Roma, Hellenistik, Arkaik Dönemler ile Demir Çağlarına tarihlenen seramiklerle birlikte ele geçmiştir. Kalkolitik dönemlere ait güvenilir yaşam düzlemi ya da tabakaların bulunamaması geç dönemlerle ilintili bir tahribatla açıklanabilir. Kazılarda ortaya çıkarılan yoğun taşlı dolgu muhtemelen stadyumun Hellenistik

dönemdeki inşası sırasında zeminin altının doldurulması amacıyla bilinçli olarak yapılmıştır. Diğer yandan Arkaik çağlarda bir set düzenlemesi yapılmış olabileceği de düşünülmektedir. Dolayısıyla Erken Kalkolitik dönemlere ait taban ve mimarilerin antik tahribatla yok olduğu düşünülebilir. Bir ihtimal ileriki çalışmalarda açmalar daha geniş ve derin kazılırsa Erken Kalkolitik döneme ait güvenilir tabakalara ulaşılabilir.

Resim 3.50: Tlos Stadyum B-13 ve C-13 Açmaları

3.1.2.1. Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Çanak Çömlekleri (MÖ 5200-4800)

Erken Kalkolitik seramiklere ilişkin veriler karışık ya da tahribata uğramış tabakalardan gelse de kendi içinde homojen bir yapıya sahiptir. Erken Kalkolitik döneme ait toplamda 532 parça seramik incelenmiş ve tasnif edilmiştir. Bu malların büyük çoğunluğu gövde parçalarından oluşmaktadır (%84,77). Ayrıca ağız (%11,65) ve az sayıda kulp-tutamak (%3,58) örnekleri de bulunmaktadır. Mal grupları içinde neredeyse yok denecek kadar az düzenli (%0,37) malzeme bulunurken, büyük çoğunluk kabaya yakın az kaba (%63,90) ve kaba (%35,73) niteliktedir. Bütün mal grupları hamur yapısı olarak aynı ya da oldukça benzer özelliklere sahiptir. Ancak yüzey renklerindeki farklılıklar nedeniyle dört ana mal grubuna

ayrılmıştır. Bu mal grupları; kırmızı yüzlü mallar, siyah ve gri yüzlü mallar, kahverengi yüzlü mallar, mat sarımsı-kahve yüzlü mallardır.

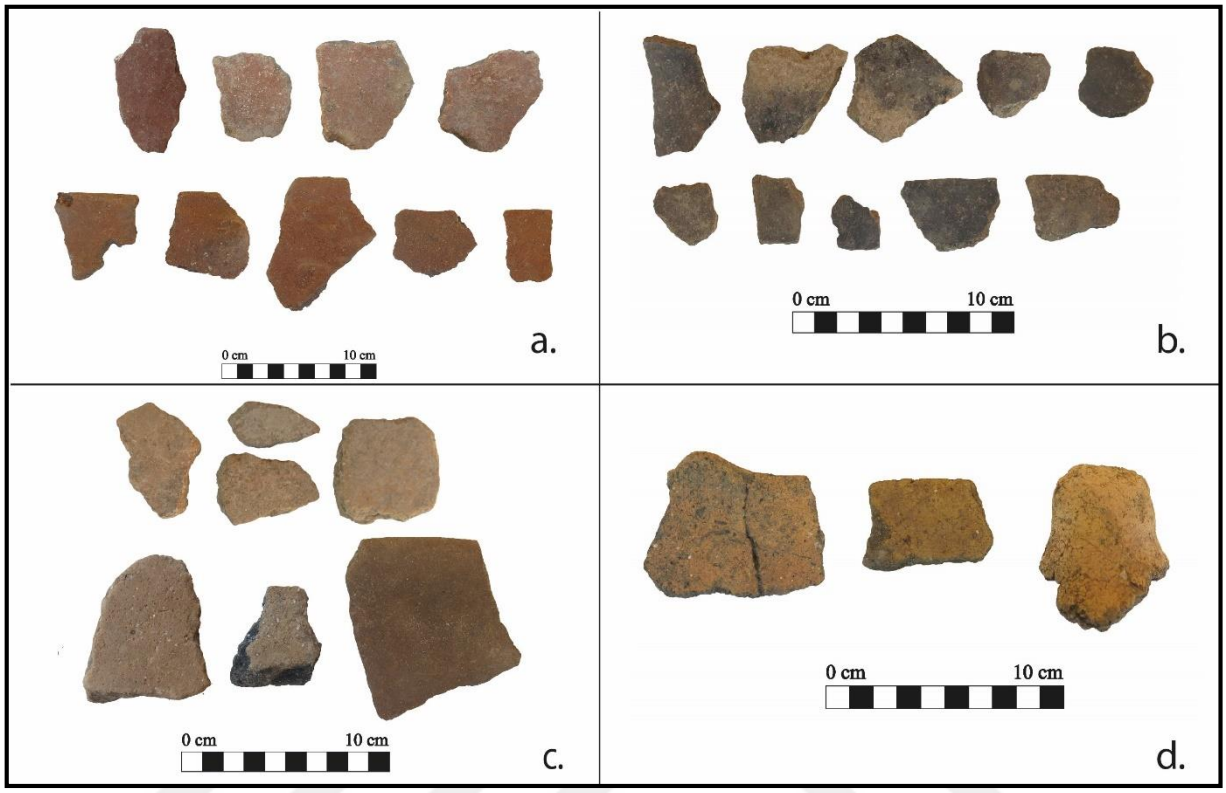

Resim 3.51: Tlos Stadyum Erken Kalkolitik Mal Grupları

Kırmızı Yüzlü Mallar (%62,21): Tlos stadyumu içinde en sık görülen mal grubudur. Bu mal gruplarına ait örnekler genellikle koyu mat kırmızı yüzeyli, ya da daha açık mat kırmızı yüzeylidir (Resim 3.51: a). Bazı parçalarda silik kırmızı astar kullanımı görülmektedir. Örnekler kabaya daha yakın az-orta kaba veya çok kaba nitelikli seramiklerle karakterize edilebilir. Az kaba örnekler, nadiren iyi perdahlı ya da orta derece perdahlı parçalardan oluşmaktadır. Kaba seramikler ise çok az perdahlı ya da tamamen perdahsız örneklere sahiptir. Hamurunda kum, mineral katkı bulunan parçaların yanı sıra saman katkılı örnekler de bulunmaktadır. Genellikle tüm seramiklerin hamurunda küçük ve orta boy taşçıklar kullanılmıştır, bazı örnekler de büyük taşçıklar da gözlemlenmektedir. Seramiklerin pişirimleri iyi, orta ve kötü pişirilmiş olarak değişkenlik gösterir. Kimi çanak çömleklerde ise pişirmeden kaynaklı alacalanmalar mevcuttur.

Siyah ve Gri Yüzlü Mallar (%20,48): Mal grupları içinde ikinci en sık görülen seramik türüdür. Yine de kırmızı yüzlü mal grubuna göre az sayıdadır. Koyu yüzlü bu malların çok büyük çoğunluğu siyah, az bir kısmı ise mat açık gri ya da koyu gri tonlarındadır (Resim 3.51: b). Hamurunda küçük, orta boy taşçıklar bazen de büyük boy taşçıklar yer almaktadır. Ayrıca

kum, mineral katkı ve nadiren de saman katkı görülür. Pişirimleri çoğunlukla orta ve kötü düzeydedir, bazı örnekler ise iyi pişirilmiştir. Az kaba ve kaba örnekler görülürken büyük çoğunluğu kaba niteliklidir.

Kahverengi Yüzlü Mallar (%15,97): Kahverengi yüzlü örnekler mal grupları içinde, siyah ve gri yüzlü mallara yakın orandadır. Yüzey renkleri kahve, koyu kahve, açık kahve, bej tonları arasında değişkenlik göstermektedir (Resim 3.51: c). Çok az sayıda örneğe sahip çok iyi perdahlı ve düzenli parçalara kahverengi astar uygulanmıştır. Seramiklerin hamurunda genellikle mineral katkı, kum, küçük, orta veya büyük boy taşçıklar kullanılmıştır. Az sayıda örnekte saman katkı da seçilebilmektedir. Pişirimleri iyi, orta ve kötü olarak değişim göstermektedir. Tüm mal grubu içinde az kaba ve kaba örnekler bulunmaktadır.

Mat Sarımsı-Kahve Yüzlü Mallar (%1,34): Tlos Stadyumunda en az görülen mal grubudur. Çok az sayıda örneğe sahip bu mal grubunda mat sarımsı-kahve yüzeyli seramik örnekleri yer almaktadır (Resim 3.51: d). Rengi bej ya da kahve tonlarından tamamen farklılık göstermektedir. Hamur içeriği olarak, mineral, kum, taşçık katkılıdır ve diğer mal gruplarıyla aynı özellikleri gösterir.

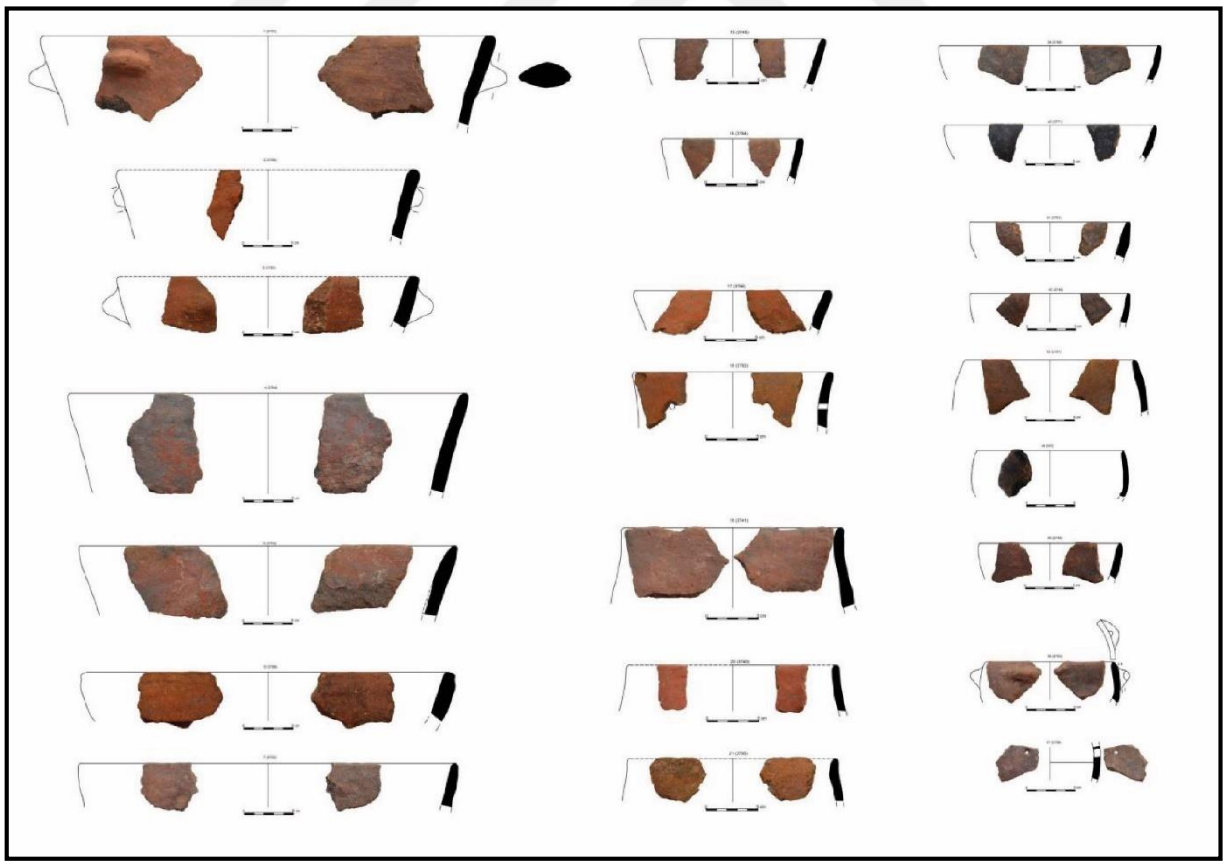

Çizim 3.9: 2015-2017 Kazılarından Gelen Erken Kalkolitik Formlar (Sezgin, 2017: Lev. 1, Lev. 3, Lev. 6)

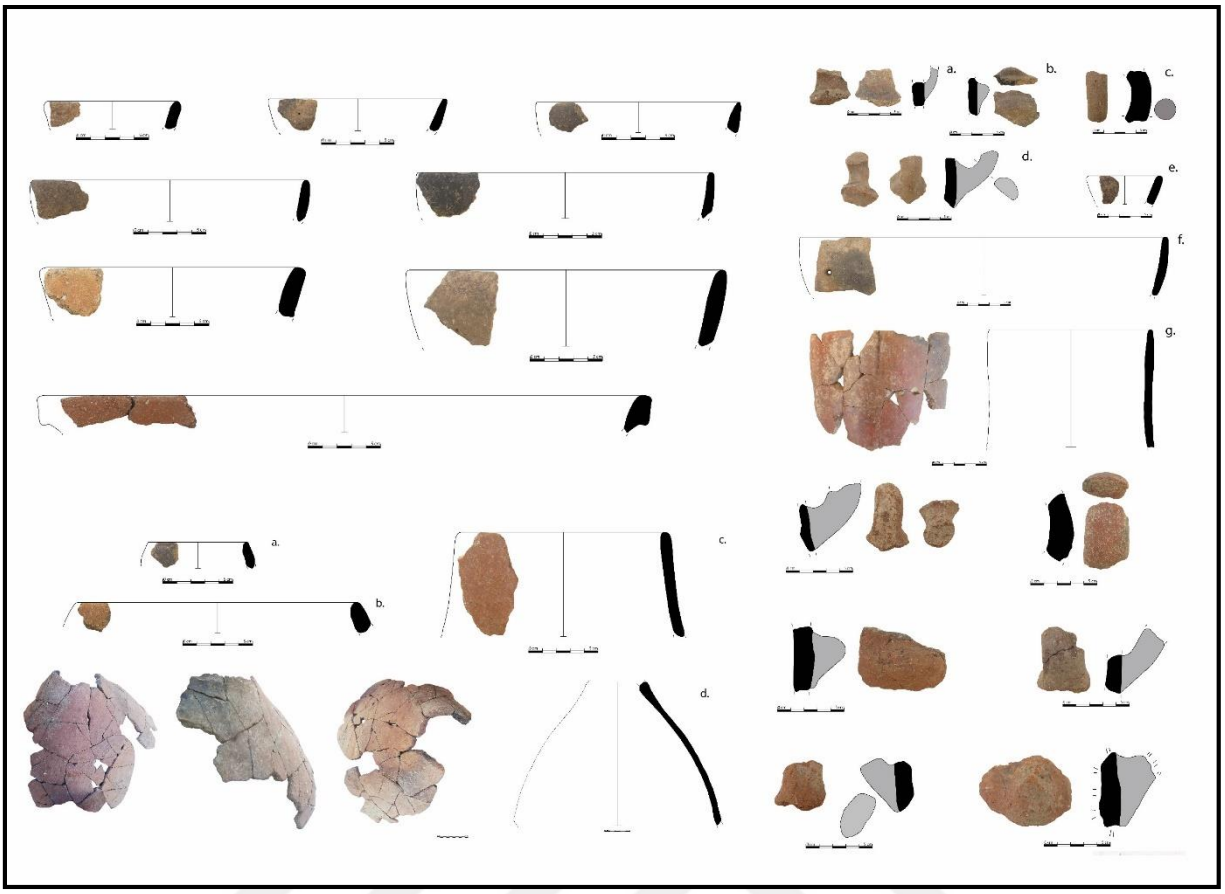

Çizim 3.10: 2022 Kazılarından Gelen Erken Kalkolitik Formlar (Çizim: Hikmet Kılınçoğlu, Y.C. Derici)

Formlar: Tlos Stadyum Erken Kalkolitik malzeme grubu içinde en yaygın form dışa açılan ağızlı kâse, çanak ve çömlek türleridir. Dışa açılan ağızlı seramiklerden bazıları dibe doğru daha keskin hat çizerken, bazı örnekler daha oval bir hatta sahiptir. Bu formların çoğu 25-35 cm çapındadır. Ancak daha küçük çaplı örnekler de yer almaktadır. Diğer yandan boyunlu, kısa boyunlu şişkin gövdeli, düz ağızlı, düz ağızlı gövdesi hafif kıvrımlı ve içe daralan ağızlı örnekler de görülmektedir. Bazı seramiklerin ağzının altında ise delik ya da delikler bulunmaktadır. Ayrıca ağız altında yumru benzeri tutamaklar sık görülmektedir. Kimi örneklerde ağız üstüne doğru çıkıntı yapan tutamaklar da görülür. Tutamak ve kulplar içinde boynuz kulp, kayış biçimli kulp, mahmuz kulp, silindirik kulp, basit kulplar, yassı tutamaklar ve çok az sayıda ip delikli tutamaklar görülmektedir (Formlar İçin Bkz: Çizim 3.9-Çizim 3.10).

3.1.2.2. Tlos Stadyum Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi

a. Dört ana mal grubu farklı yüzey renklerine sahip olsa da hamur yapısı olarak tamamen aynı özelliktedir ve hepsi yereldir.

b. Kırmızı yüzeyli mal grupları arasında iyi-orta derece perdahlı az kaba örnekler daha fazladır.

c. Az sayıda astarlı örnekler sadece kırmızı ve kahverengi yüzlü mallar arasında bulunmaktadır.

d. Seramiklerde bezeme ya da boya bezeme gibi uygulamalar görülmemektedir. Bu durum seramiklerin daha çok işlevsel amaçlı kullanıldığını gösterebilir. Düzenli malların çok az olması, seramiklerin genellikle az kaba ya da kaba olması da bu durumu destekler niteliktedir.

e. Dışa açılan ağızlı form türleri çok yaygındır, bunlar dışında boyunlu ve içe daralan ağızlı örnekler de kullanılmıştır. Ayrıca çıkıntı biçimli tutamaklar en yaygın olanlarıdır.

f. Yerleşimdeki tek radyokarbon örneği 5200-4850 tarih aralığını vermektedir. Malzeme kültürü göz önünde bulundurulduğunda Orta Kalkolitik Dönemin karakteristik seramik öğeleri Tlos Stadyumu'nda gözlemlenmemiştir. Dolayısıyla Erken Kalkolitik seramiklerin MÖ 5200-5000/4900 aralığında yer aldığı düşünülmektedir.

3.1.3. Tavabaşı Mağarası

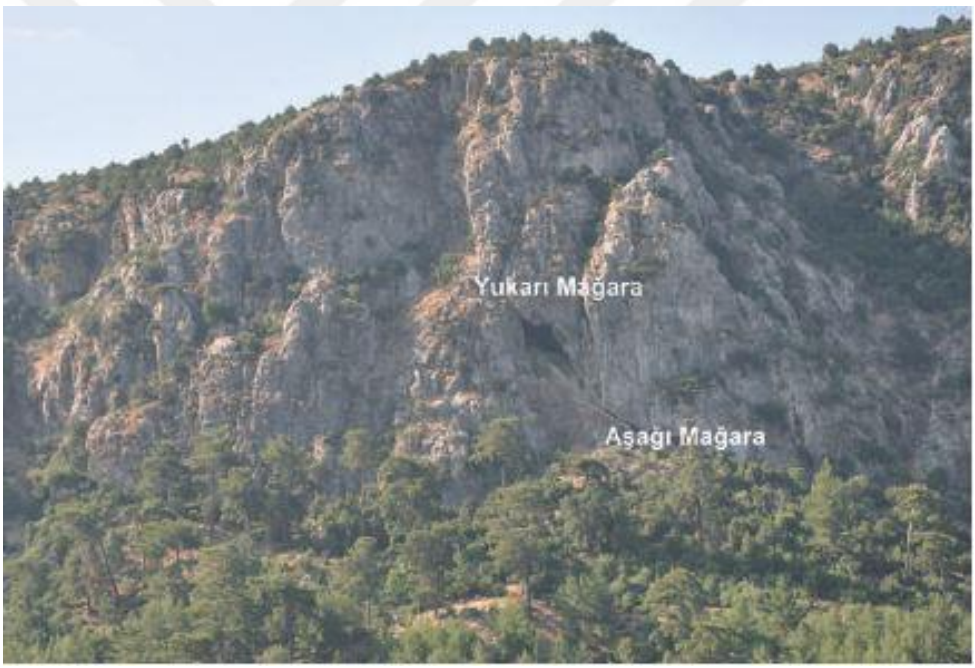

Resim 3.52: Tavabaşı Yukarı ve Aşağı Mağara Uzaktan Görünüm (Korkut, vd. 2015: Res.2)

Eşen Vadisi'nde bulunan bir diğer önemli yerleşim Tlos Antik Kenti güneyinde ve Arsaköy yakınlarındaki Tavabaşı Mağarası'dır. Bu mağara aynı zamanda Saklıkent Milli Parkı'nın doğu kesiminde yer almaktadır. Çalışmalar Prof. Dr. Taner Korkut başkanlığındaki Tlos Kazıları bünyesinde yürütülmüştür. Denizden 900 m yükseklikteki Tavabaşı Mağarası aşağı ve yukarı olmak üzere iki farklı mağara girişine sahiptir. Ayrıca mağaranın 60 m aşağısında doğal su kaynağı bulunmaktadır. Yukarı mağara, aşağı mağaranın sol üst kesiminde yer alır ve 19 metre genişlikte bir ağza sahiptir. Mağara girişinde biri 2,80 m ikincisi 2 m

çapında oval biçimli Bizans sarnıçları yer almaktadır. Mağara ağzından aşağıya doğru çöküntüler yaşanmıştır. Bundan dolayı yukarı mağaraya tırmanış oldukça zordur. Yukarı mağara girişinden 22 metre sonra yaklaşık 1.5 m genişliğindeki bir yarıktan ilk geniş galeriye ulaşılmaktadır. 2. dar yarıktan ise daha geniş olan ikinci galeriye çıkılmaktadır (Korkut vd., 2015: 38-39; Korkut vd.: 2018, 548). Son olarak oldukça eğimli bir tırmanışla mağaranın bitimine ulaşılmaktadır. Mağaranın son bölümünde doğal dikit ve sarkıtlar ile bir kişinin sığabileceği genişlikte yaklaşık 4 metrelik bir oyuk bulunmaktadır. Bu oyuğun bitiminden itibaren mağara sonlanmaktadır.

Resim 3.53: Tavabaşı Aşağı Mağara Sondajı (Korkut, vd. 2015: Res.4)

Aşağı Mağaraya 1.2 x 0.60 m ölçülerindeki dar bir oyuktan girilmektedir (Resim 3.54). İçerideki tek odalı galeri yaklaşık 10 metre uzunluğunda ve 6 metre genişliktedir (Resim 3.55). 2011 yılında tek odalı galeri içindeki batı kesimde 2 m x 2 m ölçülerinde sondaj açılmıştır (Resim 3.53). İlk 90 cm'de geç dönemlere ait buluntuların da yer aldığı karışık birikim kazılmıştır. Bu birikimin hemen altında yaklaşık 60 cm'lik bir kültür tabakasına rastlanılmıştır (Korkut vd., 2018: 549). Toplamda 2.5 metre derinlikte ise ana kayaya ulaşılmıştır. Kültür tabakasının alt katmanındaki küllü alandan alınan iki radyokarbon tarihi (1 kömür, 1 kemik) MÖ 4838-4459 yıllarını vermiştir (Korkut vd., 2018: 549). 60 cm'lik kültür tabakası içinde seramikler homojen yapıdadır ve Orta Kalkolitik Döneme aittir. Ayrıca en altındaki yanıklı alanda koyun/keçi, sığır, yaban keçisi (Capra aegagrus), alageyik (Dama dama), ve yaban domuzu (Sus scrofa) türlerine ait az sayıda hayvan kemiği bulunmuştur. Bu tabaka içerisinde herhangi bir mimari unsura ilişkin veri bulunmamaktadır. Cilalı taş balta, öğütme taşı, ezgi taşı

ve havaneli gibi buluntulara da rastlanılmamıştır. Diğer yandan bu tabakada depolama amaçlı kullanıldığı düşünülen birkaç parça seramik yer almaktadır (Korkut vd., 2018: 549).

Resim 3.54: Tavabaşı Aşağı Mağara Girişi (Korkut, vd. 2015: Res.3)

Resim 3.55: Tavabaşı Aşağı Mağara İçten Görünüm

Yukarı Mağara'da herhangi bir kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir. Ancak mağaranın başlangıcından bitimine kadar yüzey taraması yapılmıştır. Yukarı Mağara'nın yüzeyinde bulunan seramikler arasında Aşağı Mağara ve çevresiyle benzer kaba Orta Kalkolitik seramik

parçaları gözlemlenmiştir. Ancak aşağı mağaradaki kazı çalışmalarında ve yüzey taramasında görülmeyen farklı bir tür çanak çömlek grubu belgelenmiştir. Parçaların tipolojik açıdan farklı olması Neolitik Döneme ait olabileceğini düşündürmektedir. Bu seramiklere bir sonraki başlık altında değinilecektir.

Resim 3.56: Tavabaşı Yukarı Mağara

Yukarı Mağara'nın bitimindeki dar oyuğun zemininde biriken sığ topraktan yarım litre numune alınmıştır (Resim 3.56: Yukarı Mağara Son-Dip). Bu toprak örneği suda yüzdürme (flotasyon) yöntemiyle ayıklanmıştır. Toprak örneği içinde kuş, kemirgen kemikleri, birkaç parça kaba seramik ile birlikte bir kemik idol ve işlenmiş kemik nesne ortaya çıkarılmıştır. Kemik idol antropomorfik biçimlidir (Resim 3.57). İdolün genişliği 1.1 cm, uzunluğu ise 2 cm'dir. Ancak yatay ve dikey kırıkları mevcut olduğundan tam ölçüsü bilinmemektedir. Diğer kemik nesne ise orta kesiminde muhtemel bir ipi bağlama amacıyla iki noktadan oyulmuştur

(Resim 3.57). İki oyuğun ortasında ince bir çıkıntı bulunmaktadır. Silindirik biçimli nesnenin bütün yüzeyi çizgi bezemelidir. Nesnenin iki farklı ucu da benzer biçimde dama tahtası motiflidir ve bunların bazılarının içi birbirini çapraz kesen çizgilerle bezenmiştir. Bir uçta farklı olarak ortadaki panelin içi bezenmemiştir. Ortadaki oyukların her iki tarafında da tüm nesneyi çevreleyecek biçimde çizgi bezemeler yer almaktadır. Bu bezemeler belirli aralıklarla konumlanmış paralel çizgiler ve bu paralel çizgilerin arasına yapılan file biçimli çizgi bezemelerle tamamlanmıştır. Aynı alandan çıkan iki işlenmiş kemiğin mağaranın dip noktasına bilinçli yerleştirilen kült nesneler olduğu düşünülmektedir. Yukarı Mağara'ya ilişkin herhangi bir radyokarbon analizi bulunmadığından nesnelerin dönemi bilinmemektedir. Fakat bu parçalar Yukarı Mağara'daki çanak çömlekler göz önüne alındığında Erken Neolitik Döneme ait olabilir. Diğer yandan Aşağı Mağara'daki çanak çömlek topluluğu, söz konusu parçaların en geç Orta Kalkolitik olabileceğini gösterir.

Resim 3.57: Tavabaşı Yukarı Mağara Kemik İdol ve Bezemeli Kemik Nesne (Düzenleme: Tuğba Teze)

Tavabaşı'nda oldukça önemli bulgulardan biri de Aşağı Mağara'nın kuzeydoğuya bakan cephesindeki kaya resimleridir. Kaya resimleri Aşağı Mağara girişinden büyük

mağaranın yer aldığı yöne doğru doğu-batı doğrultuda ana kayaya işlenmiştir (Resim 3.58). Kaya resimlerinin bulunduğu alanın bilinçli olarak tıraşlandığı tespit edilmiştir.

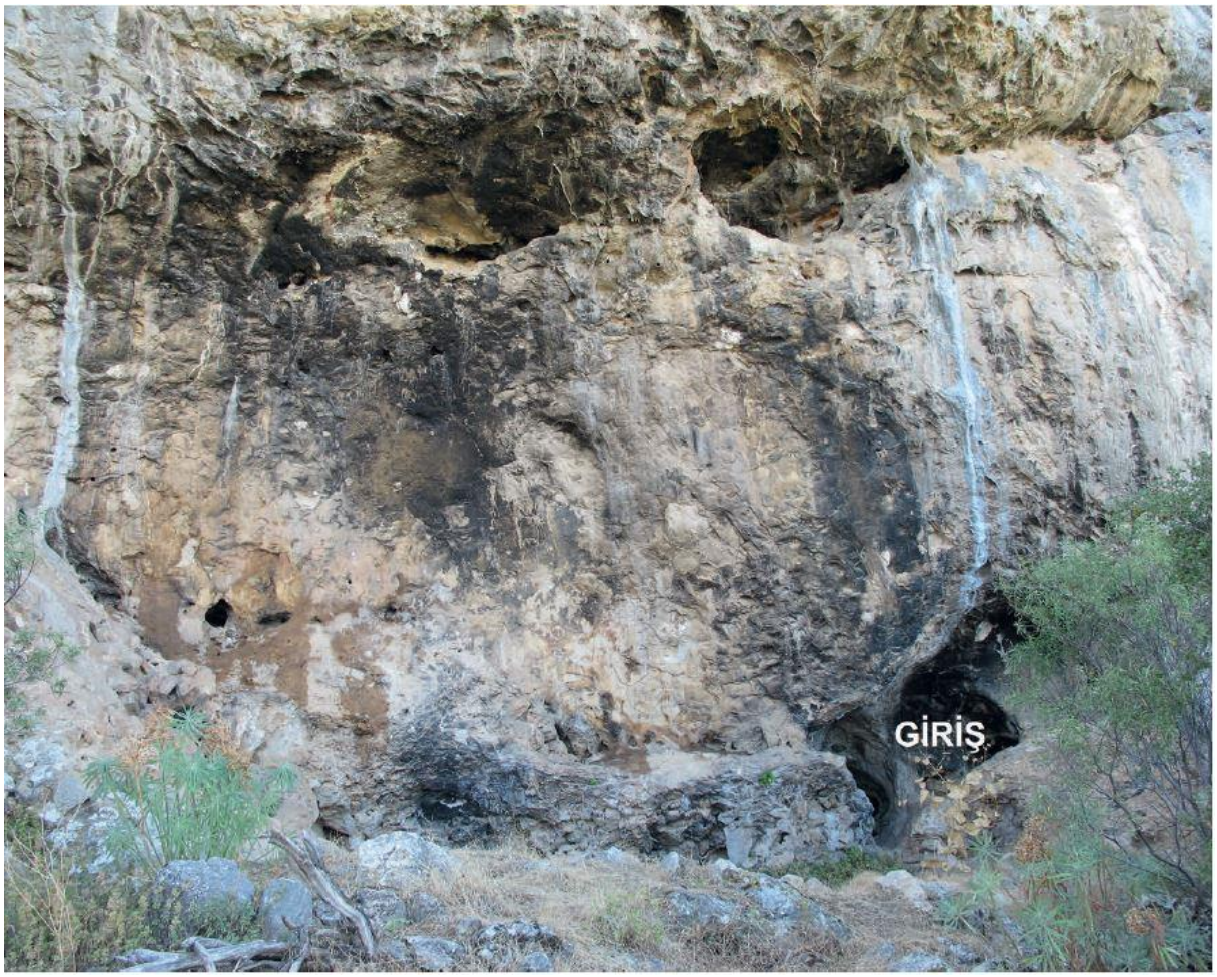

Resim 3.58: Tavabaşı Aşağı Mağara Kaya Resimlerinin Yer Aldığı Duvar (Korkut vd., 2015: Res.6).

Kaya resimleri uzun sürece yayılan hava koşulları, güneş ışınları, nemli kaya yapısı, kaya yüzeyindeki parçalanmalar ve modern tahribat sebebiyle aşınmış ve zarar görmüştür (Korkut vd., 2015: 41). Resimlerin çok büyük çoğunluğu kırmızı soluk renklidir, sadece tek bir kısımda sarı boya kullanılmıştır. Kaya resimlerinin konumları dikkate alındığında T. Korkut vd. (2015: Res.8) tarafından dokuz farklı kümede değerlendirilmiştir. Bu kümelerdeki tasvirler doğal peyzaj, mimari, soyut anlatımlar, insan ve hayvan figürleri gibi çeşitliliğe sahiptir (Korkut vd., 2015: 41). İnsan figürleri tüm kaya resimlerinin yer aldığı duvarın orta kesiminden itibaren görülmektedir. İnsan figürlerinden ikisi 8. ve 9. kümelerde gözlemlenirken, 6. ve 7. Kümelerde hayvanlarla birlikte grup halinde tasvir edilmiştir. 6. ve 7. kümelerde at benzeri bir hayvan üstünde insan betimlemeleri yer aldığı dikkate alındığında söz konusu kümelerdeki resimlerin Neolitik-Kalkolitik dönemlerle ilişkili olmadığı ve daha geç dönemlere tarihlenebileceği

söylenebilir. 8. ve 9. resim kümelerine bakıldığında ise stilistik olarak Neolitik veya Kalkolitik dönemlerle ilişkili olması muhtemeldir. Bu kümeler Aşağı Mağara girişine en yakın konumda yer alan betimlemelerdir. 8. Kümedeki insan tasviri 31 cm uzunluğundadır ve diğer insan figürlerinden oldukça farklıdır. Bu figürin gövde ile başı daha kalın yapıdadır ve yumuşak hatlara sahiptir. Kollardan biri dalgalı biçimde aşağı dönüktür, diğer kol ise daha düz hatlıdır ve elinde bir nesne tutuyor olmalıdır. Erkek anlatımlarından farklı duran bu figürün kadın olduğu düşünülmektedir (Korkut vd., 2015: 44-45). Bu figürün altında aşağı uzanan ve çeşitli yerlerinde çıkıntılara sahip dikey çizgisel hattın solunda bitişik halde dörtgen çizgiler yer almaktadır. Bu çizimin, üstündeki insan figürüyle ilişkisini söylemek güçtür. Ancak bir nesneye ait betimleme olabilir. 9. Kümede iki adet insan figürü belirlenmiştir. Sol üstte duran şematik figürdeki dikey çizgi ve çizginin üst kısmındaki sola çıkıntı baş, boyun ile gövdeyi temsil etmektedir. Dikey hat üstünde yatay bir çizgiyle ise kollar belirtilmiştir, dikey çizginin en alt kısmında ters 'U' biçimindeki çizgiler de bacak ve ayakları betimlemektedir (Korkut vd., 2015: 43). Cepheden resmedilen bu erkek figürünün yanında muhtemel bir kadına ait profilden resmedilen ayrı bir figür yer almaktadır. Bu figürde baş daha kalın resmedilmiştir dikey çizgisel hat ise gövdeyi temsil etmektedir. Dikey hattın en alt kesimindeki hafif kalınlaşma ayaklarla ilişkili olmalıdır. Ayrıca bu hat üstünde biri sağ biri sola olmak üzere bulunan oval çıkıntıların kalça ve göğüsleri sembolize ettiği düşünülebilir. Boyutları 15-18 cm arasında değişen bu iki figürün sol altında konumlanmış, yuvarlak ve bitişiğinde kıvrımlı çizgisel hat bulunan figürün neyi temsil ettiği anlaşılamamıştır. 1. ve 5. kümeler arasında genellikle soyut öğeler yer almaktadır. Bunlar arasında spiraller, düzensiz çizgiler, birbirini kesen çizgiler, birbirini takip eden noktalar, içi noktalı dikdörtgenler, üç çizgili çatallar gibi çeşitler mevcuttur. Bunlardan içi noktalı dikdörtgen formdaki betimlemeler mimarilerle ilişkilendirilmiştir (Korkut vd., 2015: 46). 1 ve 5. kümeler arasındaki betimlemeler eğer ki 6. ve 7. kümeler ile ilişkiliyse olasılıkla daha geç dönemlere ait olmalıdır. Ancak nokta, spiral, karmaşık çizgiler gibi soyut olduğu düşünülen imgelerin Neolitik veya Kalkolitik dönemlerle ilişkili olma ihtimali vardır. Dolayısıyla genel anlamda 1. ve 5. kümelerdeki betimlemeleri herhangi bir döneme atfetmek oldukça güçtür. Sonraki yıllarda Tavabaşı Kaya Resimleri üzerinde yapılan çalışmalarda ise 8. ve 9. Kümelerden önceki kaya resimleri daha farklı gruplandırılmış ve toplamda 13 ayrı küme oluşturulmuştur (Korkut, vd., 2018: Fig. 56.7).

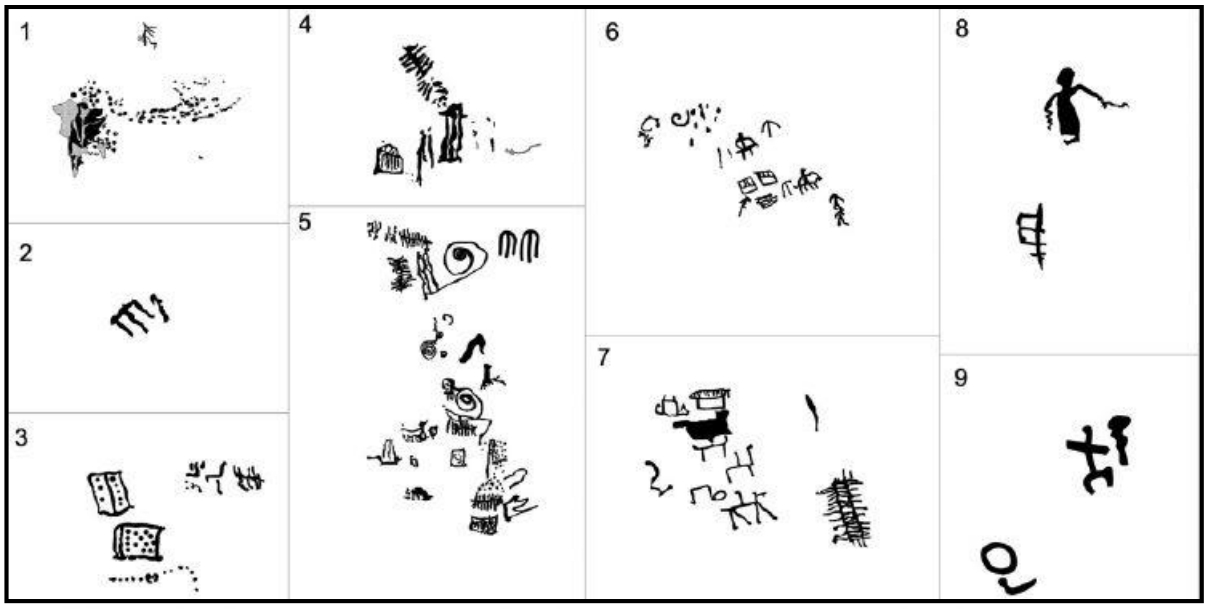

Çizim 3.11: Tavabaşı Mağarası Kaya Resimlerine İlişkin Gruplar (Korkut vd., 2015: Res. 8).

3.1.3.1. Tavabaşı Aşağı Mağara Çanak Çömleği (MÖ 4838-4459)

Tavabaşı Aşağı Mağara prehistorik çanak çömleklerin yüzey ve sondaj çalışmaları doğrultusunda Orta Kalkolitik dönemle ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Toplamda seçilmiş 889 parça üzerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu parçalar genellikle sondaj çalışmalarında ele geçen bulguların yanı sıra aşağı mağara yüzeyinde görülen bir grup seramiği de içermektedir. İncelenen seramiklerin çok büyük bir çoğunluğu gövde (%83,69) parçalarına aitken bir kısmı kulp-tutamak (%9,34), ağız (%6,53) ve dip (%0,44) parçalarıdır. Seramik topluluğu içinde düzenli mallar (%2,81) çok küçük bir grubu temsil etmektedir, az-kaba seramikler ise %11,24 oranındadır. Parçaların çok büyük bir kısmı %85,95 oranla kaba seramiklere aittir. Yüzey renklerinde farklılık olmasına karşın seramiklerin büyük kısmının içeriği aynı ya da benzer niteliktedir. Tavabaşı Orta Kalkolitik çanak çömlek topluluğu yüzey rengi ve kabalık oranları dikkate alınarak, koyu yüzlü düzenli mallar, kahverengi yüzlü az kaba ve kaba mallar, siyah, gri yüzlü az kaba ve kaba mallar, kırmızı yüzlü az kaba ve kaba mallar olmak üzere dört ana mal grubuna ayrılmıştır.

Koyu Yüzlü Düzenli Mallar (%2,81): Tavabaşı seramik topluluğu içinde en nadir rastlanan mal grubudur. Oldukça iyi perdahlı bu malların büyük çoğunluğu siyah yüzey rengine sahiptir, az sayıda koyu kahve yüzlü parça da bulunmaktadır (Resim 3.59: d). Bu parçaların hamurunda ince taşçık ile az oranda mineral katkı görülürken genellikle iyi ve orta derece pişirilmişlerdir. Organik katkı kullanımı ise diğer mal gruplarına göre daha az yoğunluktadır. İki örnekte kahverengi astar tespit edilmiştir. Geri kalan seramikler genellikle siyah ve kırçıllı bir yüzeye

sahiptir. Bezemesiz seramiklerdeki bu yüzey görüntüsü uygulanan perdah stiliyle bağlantılıdır. Ayrıca çok iyi perdahlanmış bu mallar içinde sepet kulp, burgu kulp ve açkı bezeme türlerine ait özenli yapılmış örnekler de mevcuttur.

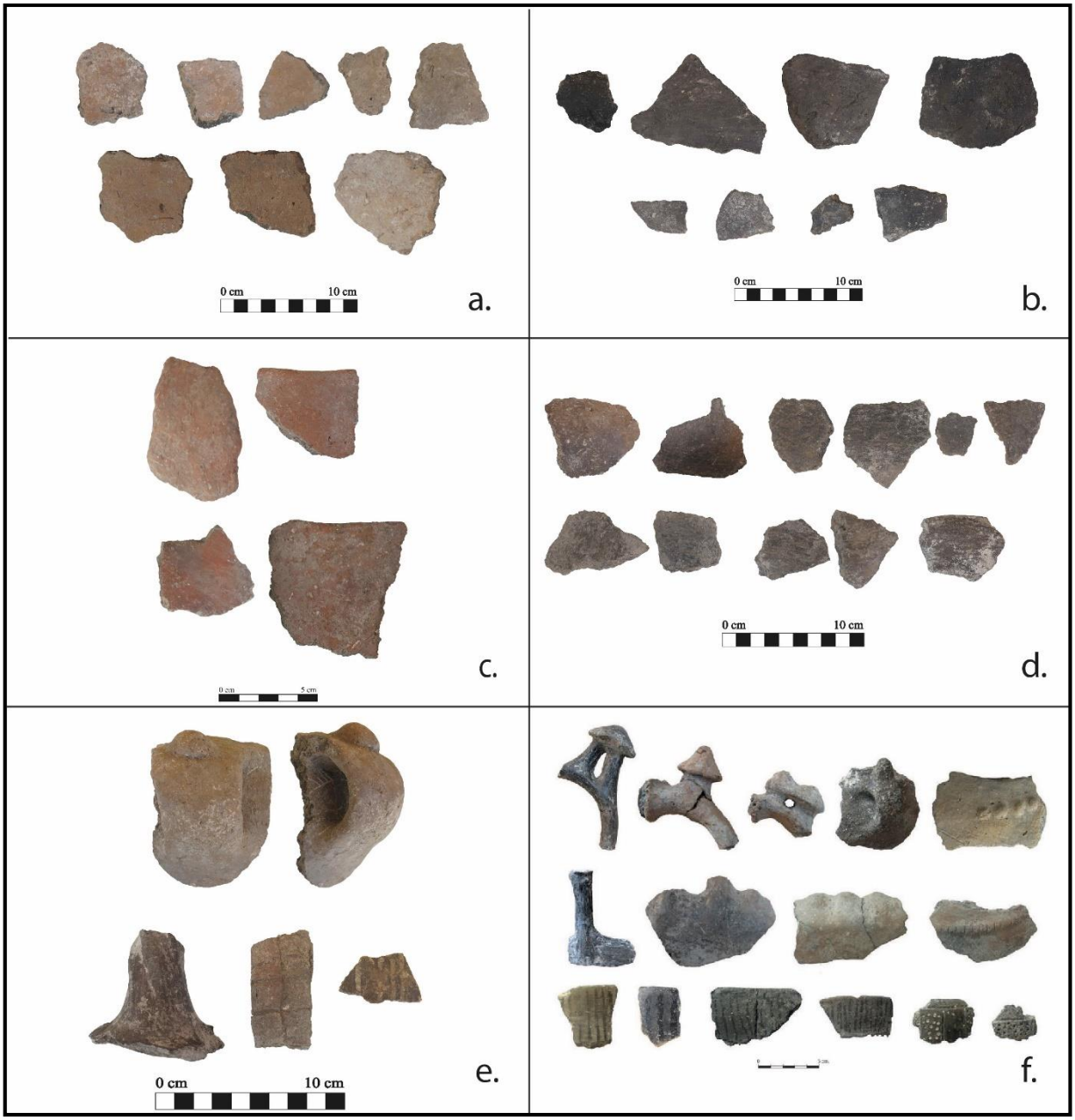

Resim 3.59: Tavabaşı Aşağı Mağara Çanak Çömlek Mal Grupları (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Kahverengi Yüzlü Az Kaba ve Kaba Mallar (%52,41): Tavabaşı Orta Kalkolitik seramiklerin çok büyük bir çoğunluğu bu mal gurubuna dâhildir. Bu mallar içinde koyu kahve, kahverengi, açık kahve yüzeyli seramikler yer almaktadır (Resim 3.59: a). Bu gruptaki kaba seramiklerin hepsi saman katkılıdır, ayrıca hamurlarında ince taşçıkların yanı sıra yoğun biçimde orta ve büyük boy taşçıklar yer almaktadır. Parçaların büyük çoğunluğu kötü

pişirilmiştir fakat orta ve iyi derecede pişirilmiş örnekler de bulunmaktadır. Çok az sayıda hafif perdahlı örneklerin dışında tamamı perdahsızdır. Dolayısıyla seramiklerin yüzeyinde taşçıklar ve çatlaklar oldukça belirgindir. Az-Kaba örneklerin hamurunda ise ince, orta boy taşçıklar, organik katkı ve bazılarında mineral katkı görülmektedir. İyi ve orta derece pişirilmiş bu çanak çömlekler nispeten iyi perdahlıdır ancak yüzeyleri pürüzlüdür. Ayrıca perdahlamadan dolayı seramik yüzeyindeki taşçıklar daha az belirgindir.

Siyah, Gri Yüzlü Az Kaba ve Kaba Mallar (%30,48): Tavabaşı Orta Kalkolitik seramikler içinde en çok görülen ikinci mal grubudur. Bu malların neredeyse tamamı siyah yüzlü parçalarla ilişkilidir ancak çok az sayıda gri yüzlü örnek de bulunmaktadır (Resim 3.59: b). Kaba çanakların tamamında saman katkı bulunur. İnce, orta ve büyük boy taşçıklar ise bir arada kullanılmıştır. Genellikle seramikler kötü pişirilmiştir fakat az sayıda orta ve iyi pişmiş örnek de yer almaktadır. Bir kısım az perdahlı çanak çömlek dışında hepsi perdahsızdır. Seramik yüzeylerinde taşçıklar oldukça belirgindir. Düşük oranda az-kaba örneklerin hamurunda ince, orta boy taşçıklar, organik katkı ile mineral katkı bulunmaktadır. Seramiklerin çoğu iyi ve orta derecede pişirilmiştir. Yüzeyleri iyi perdahlı olsa da pürüzlü bir yapıdadır, ayrıca seramik yüzeyindeki taşçıklar belirgin değildir.

Kırmızı Yüzlü Az Kaba ve Kaba Mallar (%14,30): Kırmızı yüzlü mallara çanak çömlek grupları içinde daha az rastlanılır. Bu mallar içinde koyu kırmızı, kırmızı ya da hafif açık kırmızı örnekler yer almaktadır (Resim 3.59: c). Kaba olanların hepsi saman, ince, orta ve büyük boy taşçık katkılıdır. Hafif perdahlı az sayıda örnek dışında tamamı perdahsızdır. Bu çanak çömleklerin yüzeyinde taşçıklar oldukça belirgindir. Bu mallar içinde de küçük bir grup az-kaba niteliktedir. Bunlar iyi perdahlıdır ve yüzeylerindeki taşçıklar daha az belirgindir ancak yine de pürüzlü bir yüzeye sahiptir. Hamurlarında ince orta boy taşçık, organik katkı ve bazen de mineral katkı görülmektedir.

Bezemeler: Tavabaşı Mağarası'nda Orta Kalkolitik Dönem'de yaygın görülen bezeme uygulamaların birçoğuna rastlanılmaktadır. Yumru kabartmalar ağız ve kulplarda çokça yer almaktadır. Diğer bezemeli çanak çömlekler arasında; kazıma, çizgi, yumru kabartma, bant kabartma üzeri baskı-kazıma, çizgi-nokta, perdah bezeme ve beyaz boya bezeme görülmektedir. Perdah bezeme stili sadece siyah yüzeyli düzenli ve az-kaba mallar üzerinde bulunmaktadır. Bu tür bezemeler genellikle birbirine paralel dikey çizgiler şeklinde yüzeye uygulanmıştır. Diğer yandan birbirine paralel çapraz biçimli ve düzensiz karmaşık çizgilere sahip perdah bezeme örnekleri de bulunur. Bir adet siyah üzeri beyaz boya bezeme dikey paralel çizgi motiflidir. Çizgi-nokta bezemeli örnekler ise panellere ayrılmış alanlar içine nokta uygulanarak yapılmıştır. Bu noktaların içi beyaz bir macun (enkrüste) ile doldurulmuştur.

Ayrıca bu tür bezemeler yine siyah yüzeyli çanaklarla ilişkilidir. Kazıma bezemeler yatay ve dikey çizgiler halindedir. Yumru kabartmalar ise yan yana ya da tek başına uygulanabilmektedir. Bant kabartma üzeri baskı-kazıma bezemeli örnekte baskı-kazımalar birbirine paralel ince ve dikey çizgi biçimlidir (Tüm Bezemeli Çanak Çömlekler İçin Bkz: Resim 3.59: e-f).

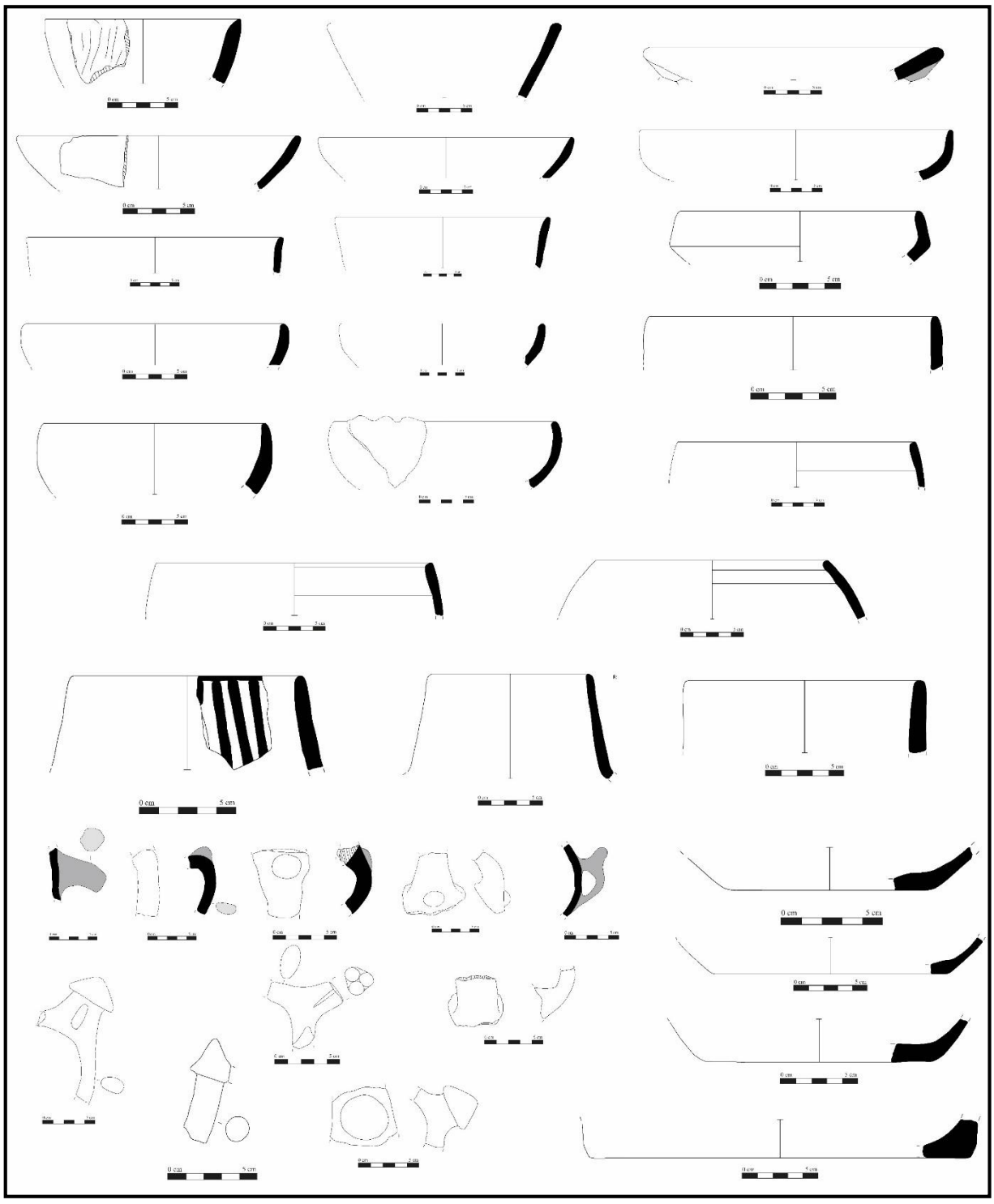

Çizim 3.12: Tavabaşı Mağarası Orta Kalkolitik Formlar (El Çizimi: Turan Takaoğlu; Dijital Çizim ve Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Formlar: Tavabaşı Orta Kalkolitik çanak çömlekleri içinde dışa açılan ağızlı derin ve sığ kâseler en yaygın formlardır. Bunlar dışında düz ağızlı kâseler, oval kâseler ve içe daralan ağızlı kâseler görülmektedir. Boyunlu çömlekler ve omurgalı kâseler daha nadirdir. Dipler genellikle düzdür, ancak oval formlu dipler de bulunur. Tavabaşı Mağarası'nda Orta Kalkolitik Dönem'de yaygın görülen kulp türlerinin birçoğu yer almaktadır. Kulplar arasında mahmuz kulp, mantar kulp, burgu kulp, sepet kulp türlerinin yanında üzerinde yumru kabartma bulunan kulplar da gözlemlenmektedir. Burgu ve sepet kulplara genelde düzenli koyu yüzlü mallarda rastlanılır. Mahmuz ve mantar kulplar ise düzenli, az kaba ve kaba mallarda görülebilmektedir. Üzerinde yumru kabartma bulunan örnekler ise çoğunlukla kaba çanaklarla ilişkilidir (Formlar İçin Bkz: Çizim 3.12).

3.1.3.2. Tavabaşı Yukarı Mağara Çanak Çömleği (MÖ 6500-6200?)

Tavabaşı Yukarı Mağara'da görülen çanak çömlek grubunun benzerine Aşağı Mağara'daki hem kazı hem de yüzey çalışmalarında rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu seramiklerin farklı bir dönemle ilişkili olması muhtemeldir. Genellikle Yukarı Mağara'nın dip kısmında bulunan söz konusu çanak çömleklerin genel nitelikleri mat koyu kahverengi yüzey, yoğun organik katkı ve beyaz renkli büyük taşçıklar olmasıdır (Resim 3.60). Bazı parçalar daha açık kahve renkli ve mattır. Çoğunlukla yüzeylerinde pişirmeden kaynaklı alacalanmalar yer alırken, hepsi perdahlıdır. Perdah kaliteleri iyiden kötüye değişkenlik gösterse de çanak çömlek yüzeyleri engebeli bir yapıya sahiptir. Bu tür özelliklerinden dolayı Aşağı Mağara'da yer alan Orta Kalkolitik örneklerden ayrılır. Ancak herhangi bir radyokarbon tarihi bulunmadığından bu parçaları dönemsel olarak değerlendirmek oldukça zordur. Yine de Orta Kalkolitik dönemden daha erken olduğu söylenebilir. Ayrıca yakın çevresinde yer alan ve Erken Kalkolitik döneme tarihlendirilen Tlos Stadyum çanak çömleklerinden de oldukça farklı niteliktedir. Söz konusu çanak çömleklerin Neolitik Dönemle ilişkili olduğu ve daha ilkel bir teknolojiyle üretildiği düşünülmektedir. Tavabaşı Yukarı Mağara çanak çömlekleri içinde yer alan bir adet dışa açılan ağızlı omurgalı kâse, yakın çevrede bulunan Girmeler yerleşimi Geç Neolitik ters çan biçimli form ile boyut farklarına rağmen benzerdir. Ancak Girmeler'de hem erken hem de Geç Neolitik'te katkı olarak büyük beyaz taşçıklar hiç yoktur. Bunun dışında formlar arasında dışa açılan ağızlı bir parça ile düz bir kapak mevcuttur (Resim 3.60). Ayrıca bu çanak çömlekler yüzey yapısı ve renkleri gereği Girmeler yerleşiminin Erken Neolitik tabakasıyla daha benzer kabul edilebilir. Şu an için bu parçaların Erken Neolitik Dönem içinde bir yere konulması

uygun görülmektedir. Fakat bunu kanıtlayacak bir veri henüz bulunmamaktadır ve kesin olarak bir çıkarımda bulunmak doğru olmayacaktır.

Resim 3.60: Tavabaşı Yukarı Mağara Çanak Çömlekleri ve Çizimler (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

3.1.3.3. Tavabaşı Mağarası Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi

a. Aşağı Mağara'da yer alan koyu yüzlü düzenli mallar dışındaki mal grupları farklı yüzey renklerine sahip olsa da hamur yapısı olarak tamamen aynı özelliktedir ve hepsi yereldir.

b. Aşağı Mağara'da nadir görülen koyu yüzlü düzenli mallar hamur yapısı olarak daha ince ve özenlidir.

c. Aşağı Mağara'da seramiklerin çok büyük çoğunluğu oldukça kaba yapıdadır. Bu durum muhtemelen seramiklerin çoğunlukla işlevsel amaçlı kullanıldığını göstermektedir.

d. Aşağı Mağara'da bulunan burgu, sepet kulp, perdah bezemeli, beyaz boya bezemeli ve çizgi-nokta bezemeli örnekler düzenli ve az kaba nitelikteki çanak çömleklerle ilişkilidir. Dolayısıyla bu tür uygulamaların daha özenli seramik üretimiyle ilişkili olması muhtemeldir. Ayrıca yumru, kazıma ve çizgi bezemeli örnekler daha niteliksiz çanak çömleklere uygulanmaktadır. Genel olarak bezeme ve stil seçiminde çanak çömlek niteliklerinin değişkenlik gösterdiği söylenebilir.

e. Aşağı Mağara seramiklerinin yapılan çalışmalar neticesinde büyük çoğunluğunun Orta Kalkolitik Dönemle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ancak Yukarı Mağara'da yer alan bir grup seramiğin muhtemelen Neolitik dönemle bağlantılı olduğu söylenebilir. Fakat analiz ve veri yetersizliği nedeniyle bu durum net olarak belirlenememiştir.

f. Yukarı Mağara'da Orta Kalkolitik döneme ait kaba çanak çömlekler de yer almaktadır. Muhtemelen Orta Kalkolitik dönemde iki mağara da kullanım görmüştür.

3.2. Kemer/Beldibi Yerleşimleri

Teke Yarımadası'nın doğusunda bulunan Kemer/Beldibi'nde günümüze kadar sadece Beldibi ve Belbaşı kaya sığınakları kazılmıştır. Bu yerleşimler genel olarak Epi-Paleolitik kültürlerle ilişkilendirilse de Teke Yarımadası Neolitiğinin çözümlenmesi açısından da büyük önem barındırır.

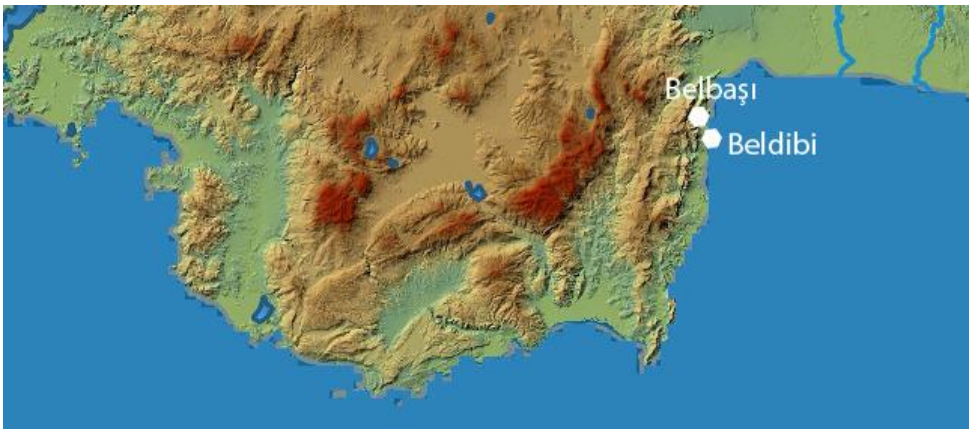

Harita 3.2: Kemer/Beldibi Yerleşimleri

3.2.1. Beldibi Kaya Sığınağı (Kum Bucağı)

Beldibi Kaya Sığınağı Teke Yarımadası Epi-Paleolitik ve Neolitik kültürlerin anlaşılması açısından oldukça önemli bir yerleşimdir. 1956 yılında Prof. Dr Y. Enver Bostancı tarafından keşfedilmiştir ve 1959 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi adına kazılarına başlanmıştır. İleriki dönemdeki kazılar ise 1960, 1966 ve 1967 yılları olmak üzere çeşitli aralıklarda gerçekleştirilmiştir (Bostancı, 1959: 145; Bostancı, 1967: 51). Teke Yarımadası'nın doğu kesiminde bulunan Beldibi Kaya Sığınağı Antalya merkezin 48 km batısında bulunmaktadır. Kireçtaşı kayalıklarda bulunan yerleşim sahilden yaklaşık 100 metre içeride ve denizden 25 metre yüksekliktedir (Bostancı, 1959: 131; Bostancı, 1965: 64). Kaya sığınağının üst kesiminde yer alan ve çıkması oldukça zor olan oyuğun dönemin yüzey ölçülerine göre 12 metre yüksekliğinde olduğu belirtilmiştir. Oyuğun ölçüleri yaklaşık 3-3.5 metre yüksekliğinde, 3.80 metre uzunluğunda ve en geniş noktası 4.20 metre olarak belgelenmiştir. Ayrıca söz konusu oyukta 1.20 metre yüksekliğinde bir dolgu olduğu, yerel halk tarafından definecilik amacıyla geçmiş dönemlerde kazıldığı ve toprağın aşağı atıldığı söylenmekteyse de aşağıda bahsedileceği gibi 2024 yılı kazılarında sadece 15-20 cm'lik bir arkeolojik dolgu olduğu anlaşılmıştır (Bostancı, 1965: 64). Bostancı'nın (1959; 132 ve 145) belirttiğine göre 1956'daki ilk keşif gezilerinde çanak çömlek, mikrolitler ve çakmaktaşı aletler karışık biçimde yüzeyden toplanmıştır. Ardından 1959'da açılan ilk sondajda, 1956'da toplanan malzemenin üst oyuktan atılan arkeolojik kalıntılar olduğu düşünülmüştür. Bostancı (1965: 64) bu toprağın içinde yer alan buluntular sebebiyle, kaya sığınağı oyuğunun çanak çömlekli Neolitik dönemde hayvanlardan ve çeşitli şartlardan korunmak amacıyla kullanıldığını düşünmektedir.

Bostancının kazı çalışmaları kaya sığınağının önünde 6,5 metre uzunluğunda, 1.5 metre genişliğindeki bir açmayla başlamıştır. Ancak 1.50 metre derinlikten sonra gelen dışa eğimli kaya ve açmanın diğer ucundan 60 cm inildiğinde gelen taş blokları nedeniyle kaya boyu kazı yapılamamıştır. Belirtilene göre sondajın kazılabilir uzunluğu 3 metredir ve daralmalar sebebiyle 2.50 metre derine inilebilmiştir. Kazmanın imkansızlaşması sebebiyle söz konusu açmaya paralel ve dik açıyla başka bir açma açılmıştır. Bu açmanın ölçüleri 2.5 m x 2 m ölçülerindedir ve bu noktadan 4.52 m derinliğe kadar inilebilmiştir (Bostancı, 1959: 145; Bostancı, 1965: 64). Ancak Bostancı sonraki yayınlarında sondaj mahiyetinde 6.20 m derine kadar indiğini söylemektedir.

Tabakalar A, B, C, D, E, F olarak ayrılmıştır, D tabakası ve sonrası Üst Paleolitik dönemlere atfedilmiştir (Bostancı, 1959: 146-154). A 1 tabakası toprak dolgusu, A 2 tabakası ise Yunan-Roma dönemlerine ait seramikler de içeren karışık bir dolgudur ve 70 cm kalınlığındadır. Tabakanın üst katmanlarında kahverengi toprak, çam yaprakları, küçük kalker

parçaları ve çanak çömlek parçaları gözlemlenmiştir. Tabakanın daha alt kesimlerinde ise açık renkli, bezemesiz geç dönem seramiklerine rastlanmıştır. Aynı tabaka içinde üzeri kırmızı renkli patina kaplanmış birkaç ilkel çanak çömlek tespit edilmiştir (Bostancı, 1959: 146; Bostancı, 1965: 66; Bostancı, 1967: 51). Bir sonraki evre B1-B2 olarak adlandırılmıştır, kızıl-kahve bir toprak rengine sahip bu tabaka 80 cm kalınlığındadır. B tabakasının üst kesimlerinden itibaren ilkel çanak çömlekler ortaya çıkarılmıştır; ayrıca bu tabakada mikroburin, yarımay, saplı uç, dilgiler, trapez, sırtlı dilgi, orak bıçağı ve ok ucu gibi taş aletler yer almaktadır (Bostancı, 1959: 146; Bostancı, 1965: 66-67). Aletlerde baskı tekniği görülmemiştir ve yontma taş teknolojisi daha alt katmanlardaki Epi-paleolitik gelenekle oldukça benzerdir. Diğer yandan B1 tabakasında daha büyük boyutlu delici (burin) ile kazıyıcıların bulunması, geometrik formların daha az olması ve özensiz yapılmış küçük boyutlu mikrolitlerin yer alması gibi sebeplerle B2'den farklılık göstermektedir. B2'de ise geometrik mikrolitler daha fazladır ancak Neolitik dönemle ilişkilendirilen taş endüstrileri ve çanak çömlekler ile birlikte ele geçmiştir. Dolayısıyla Epi-Paleolitik kökenli endüstrinin Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde birlikte devam ettiği sonucuna varılmıştır (Bostancı, 1959: 146; Bostancı, 1965: 67). Ayrıca B tabakasında bazı obsidiyen parçaları bulunmuştur. Bunlar arasında iki obsidiyen dilgi ve bir mikroburin yer almaktadır. Mikroburinin B seviyesinin en alt kesiminde ortaya çıkmış olması C1'de yer alan kültürün devamlılığı olarak nitelendirilmiştir (Bostancı, 1967: 51-52). Az sayıda çanak çömleğin yüzey ve hamur yapısı olarak farklılıkları bulunmamaktadır. Yayınlanmış çizimlere bakıldığında çanak çömleklerin içe dönük ağızlı, hafif dışa açılan ağızlı, düz form çizen, düz dipli, oval dipli, basit kulp ve yarı oval tutamaklı örneklere sahip olduğu görülmektedir (Bostancı, 1959: Plate IV). Çanak çömleklerin cidar kalınlıkları 0.5 cm ile 1.7 cm arasında değişmektedir. Üç kulptan büyük olanı ise 4.8 cm uzunluğunda, 4.5 cm genişliğinde ve 2.1 cm kalınlığındadır. Bir çanak parçasında parmak izleri de bulunmaktadır. Parçaların çoğunluğu kabadır, iyi pişirilmemiştir ve üzerleri kalın bir toprak katmanla kaplanmıştır. Bir iki parçada perdahlama izlerine rastlanılmıştır. Çanak çömleklerde herhangi bir bezeme görülmemektedir (Bostancı, 1959: 146; Bostancı, 1965: 67). B tabakasında el baltası ya da sürtme taş bulunmamıştır. Tabakalar arasında boynuz ağacı tohumuna benzer tohumların ortaya çıktığından da bahsedilmektedir. B tabakasının sonuna doğru çanak çömlekler sona ermiştir ve kaya yüzünden düşen büyük taş blokların olduğu tespit edilmiştir. Bostancı kazılara devam edebilmek için bu kaya bloklarından birini hareket ettirmiş ve altında daha kırmızı-kızıl renkli bir tabakanın geldiğini belirtmiştir. Ayrıca birçok kaya parçasının düşmesi Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin başında yaşanan bir depremle ilişkilendirmektedir (Bostancı, 1959: 147: Bostancı, 1967: 52).

Beldibi C1-C2 tabakaları için dönemin terminolojisi gereği Epi-Paleolitik yerine Mezolitik terimi kullanılmıştır. Dolayısıyla bu iki tabaka Epi-Paleolitik dönemi temsil etmektedir. Söz konusu tabakanın B tabakasına oranla daha kızıl-kırmızı renkli ve demiroksit katkılı olduğu belirtilmektedir. C1'de görülen çakmaktaşı aletler arasında endüstri yarım ay, üçgen, trapez, sırtlı dilgi, chatelperron uçlar, mikroburin, çeşitli burinler, deliciler ve orak bıçakları yer almaktadır. Ayrıca ön kazıyıcılar, düzeltili ve düzeltisiz dilgiler ile çontuklu dilgi tipleri de görülmüştür (Bostancı, 1959: 147-148; Bostancı, 1965: 71; Olszewski, 1986: 61). Diğer yandan çeşitli boyutlarda yarımayların oldukça fazla olduğu da belirtilmektedir. Tüm bu alet endüstrileri Epi-paleolitik dönem için karakteristik niteliktedir (Bostancı, 1965: 74). Bu tabakada olduğu belirtilen aletler içinde bir de Helvan düzeltili dilgi yer aldığı söylenmektedir ancak Olsewski (1986: 61) bu parçanın şüpheli olduğunu ve bunun Helvan düzelti olmadığını önermektedir. Yine bu tabakada kum taşından yapılmış delikli bir pendant, demir oksit yumruları, deniz kabukları, geyik boynuzu, yavru keçi boynuzları, keçi ve geyik dişleri, çeşitli yanmış hayvan kemikleri ile insan kafatası parçaları ortaya çıkarılmıştır. Üzeri kırmızı boyalı bir çakıl taşı ilginç buluntular arasındadır (Bostancı, 1965: 75, 78). Bostancı (1965: 78) bu çakıl taşı üstündeki şematik çizimi bir insan tasviri olarak yorumlamıştır. C1 tabakasının üstünde bulunan (aynı zamanda B ve C tabakaları arasında yer alan boşluk) 20 cm'lik pluvial evrenin son buzul çağının III. evresine denk geldiğini öngören Bostancı, C1 tabakasının başlangıcının kronolojik olarak günümüzden 10-12 bin yıl önce başlamış olduğunu düşünmektedir (Bostancı, 1965: 74). C2 seviyesinde tabaka daha kırmızımsı bir renktedir, alet yoğunluğu fazladır ancak tabakanın alt kısmına doğru küçük yonga ve dilgiler oldukça azalmıştır. Taş aletler içinde düzeltili dilgi ve dilgicikler, küçük ve büyük mikrobürinler, çeşitli burinler, yarımay, trapez, üçgen, saplı uç, deliciler, sırtlı dilgi, ön kazıyıcılar ve orak bıçağı türleri gözlemlenmektedir. Bu aletler C1 ile benzer formdadır. C2'de kazıyıcılar daha büyük boyutludur. Ayrıca küçük boyutlu çekirdeklerle birlikte tüm bu mikrolit endüstrisi Epi-paleolitik dönemi temsil etmektedir. Genel olarak ise C1-C2 seviylerinde en baskın mikrolit aletler yarımaylardır (Bostancı, 1959: 149; Bostancı, 1965: 75-76; Olszewski, 1986: 61). Bu tabakada da Helvan düzeltili dilgi ve yarımaylar bulunduğu söylenmektedir ancak yine Olszewski (1986: 61) bunların Helvan düzelti olmadığını belirtmiştir. Taş endüstrisi dışında boya yapımında kullanıldığı düşünülen demiroksit kürecikler bulunmuştur. Bu nedenle kaya resimlerinin Epi-paleolitik dönemde yapıldığı düşünülmektedir. C2 seviyesinden çıkan bir başka buluntu kumtaşından yapılmış figürdür. Bostancıya göre iki kırık parçadan oluşan bu figür birleştirildiğinde balık figürünü oluşturmaktadır ayrıca kazıma yoluyla baş kısmında gözler, gövde kısmında pulların belirtildiği not edilmiştir (Bostancı, 1964: 23). Çakmaktaşı ve

kemikten yapılma örnekleri bulunan olta uçları ile birlikte bu figürün varlığı söz konusu dönemde balık avcılığı yapıldığı yönünde yorumlanmıştır (Bostancı, 1965: 76-77)

Genel olarak C1 ve C2 Epi-paleolitik seviyeleri B1-B2 seviyelerindeki Neolitik dönemin anlaşılması açısından önemlidir. Bostancı'nın (1967: 51-52) belirttiği üzere Neolitik ve Epi-Paleolitik tabakaların taş endüstri teknikleri oldukça benzerdir ve devamlılık gösterir. Farklı olarak geometrik mikrolitlerin B tabakasında daha özensiz yapılmış örnekleri bulunmaktadır ve C tabakalarında alet çeşitliliği daha fazladır (Bostancı, 1967: 51). Diğer yandan saplı aletler, ok uçları ve obsidiyen buluntular yine B tabakasını C tabakasından ayıran taş endüstrisi nitelikleri olarak değerlendirilmektedir (Bostancı, 1965: 69). Taş endüstrisindeki benzerlikler sebebiyle B tabakasıyla ilişkili Neolitik toplumun avcı-toplayıcı bir yaşam sürdüğü ancak bir yandan küçükbaş hayvanları evcilleştirdikleri ve sahil boyu bazı ekim uygulamaları yaptıkları düşünülmektedir (Bostancı, 1967: 52).

Beldibi Kaya Sığınağı'nda yer alan önemli bulgulardan bir diğeri sığınağın ana duvarının sağ kesiminde yer alan kaya resimleridir. Kaya resimleri 1.30 m yüksekliğinde ve 1.50 m genişliğinde bir alan kaplamaktadır. Toplam 15 figür bulunmaktadır ve bunlar kızıl-kahve renkte bir boya ile yüzeye uygulanmıştır fakat bazıları daha açık renk tonundadır. Renk özellikleri dikkate alındığında boyanın demiroksit temelli bir yapıda olduğu düşünülmektedir (Bostancı, 1959: 132-133 ve Plate 1). Bostancı (1965: 81) bu kaya resimlerini Epi-Paleolitik dönemle ilişkilendirmiştir. Ancak bunu net bir biçimde söylemek oldukça zordur. Kırmızı renkli okr boyadan yapılan bu örnekler arasında haç işaretleri, hayvan figürü, insan figürleri, geometrik şekiller, noktalar olmak üzere genellikle çizgisel ve basit yapıda tasvirler yer almaktadır.

Kaya resimlerindeki figürler Bostancı (1959: Plate I) tarafından Levha I'de 1'den 15'e kadar numaralandırılmıştır. Haç biçimli motifler 4 tanedir (Figür 1,2,3 ve 14), bunların üçü duvarın üst kesimindedir (Bostancı, 1959: Plate 1, 1,2,3) ve daha kalın çizgilerle yapılmıştır, duvarın aşağısındaki ise daha ince yapılıdır (figür 14) ve sembolik bir anlam barındırdığı düşünülmektedir (Bostancı, 1959: Plate 1, 14). Üst kesimdeki haçlardan ortadakinin (Figür 2) sağ kısmında yukarı doğru çıkıntı bulunmaktadır (Bostancı, 1959: Plate 1, 2). Haç figürleri genellikle Hristiyanlıkla ilişkilendirilmektedir fakat buradaki örneklerin daha eski olduğu ve insanı tasvir ettiği düşünülmektedir (Bostancı, 1959: 133). Hayvan figürü (Figür 5) bir dağ keçisine aittir (Bostancı, 1959: Plate 1, 5). Keçinin vücudu düz çizgi halindedir ve ayakları gövdeye dikey olarak oturtulmuştur. Kuyruk kalça kısmında belirtilmiştir, boynuzları ise uzun yarım ay biçimlidir ve kalça hizasına kadar uzanır. Boynuzların ucuna dokunan bir geometrik şekil (Figür 4) de mevcuttur (Bostancı, 1959: Plate 1, 4). Bu geometrik şeklin ve hayvanın bir

arada olduğu figür avcılıkla ilişkilendirmiştir (Bostancı, 1965: 79). Bu şeklin yanında dikey çizgisel bir gövde, gövdeyi yatay kesen eller ve gövdenin bitiminde ters U biçimli ayakların olduğu insana ait figür görülmektedir (Figür 6). Bu figürle bağlantılı yarı oval bir şekil de mevcuttur, söz konusu tasvirin bir kadına ait olabileceği belirtilmektedir (Bostancı, 1959: Plate 1, 6; Bostancı, 1965, 80-81). Kadın olduğu düşünülen tasvirin hemen bitişiğinde ise üçgen biçimli geometrik çizim (Figür 7) yer alır, bu çizim Beldibi'ndeki mikrolit aletlere benzetmiştir (Bostancı, 1959: Plate 1, 7; Bostancı, 1965, 79). Kadın figürünün sağ alt çaprazında bir benzeri vardır (Figür 9) ancak bu figürdeki yarım dairenin bölünmüş dört kesiminde de noktalar mevcuttur. Diğer yandan ayak olabilecek kısımları tam U biçimli değildir ve tasvirin üstünde bir geometrik şekil (Figür 8) daha yer almaktadır (Bostancı, 1959: Plate 1, 8-9). Bu figürlerin bir diğer benzeri ise duvarın sol alt kesiminde bulunmaktadır (Bostancı, 1959: Plate 1, 13). Duvarın orta sol ve alt solunda bulunan iki figür cepheden tasvir edilmiştir. Üstteki figürün (Figür 11) elleri kalçaya dönüktür, ayaklar ters U şeklindedir, kafası ise boynuz biçimli tasvir edilmiştir (Bostancı, 1959: Plate 1, 11). Bu figür avcılıkla ilişkilendirilmektedir (Bostancı, 1965: 80). Alttaki tasvirin (Figür 12) kafası U ayakları ise ters U biçimindedir. Figür bir elinde nesne tutuyor görünümü vermektedir (Bostancı, 1959: Plate 1: 12). Duvarın en sağında bulunan tasvirin (Figür 10) ise bir erkek figürüne ait olduğu düşünülmektedir (Bostancı, 1959: 139 ve Plate 1, 10). Figürün bir eli aşağı bir eli yukarı bakmaktadır, kafası daha oval yapıdadır ve ayaklar düz biçimlidir. Son figür (Figür 15) ise bir tarafı eksik haç ya da T biçimine benzetilmektedir (Bostancı, 1959: Plate 1: 15; Bostancı, 1965: 80). Bostancı (1959: 138) bu tasviri Beldibi kazılarında çıkan T biçimli çakmaktaşı nesnelerle ilişkilendirmektedir.

Daha sonra kaya resimlerini detaylı inceleyen E. Anati (1968: 27-29) resimleri beş gurupta toplamıştır. İlk grup basit haç biçimli olanlardır (1., 2., 3., 14. Figürler), ikinci grup antropomorfik haç ya da haç biçimli, çatallanmış ayaklı, daire ya da yarım daire biçiminde kafası olan figürlerle (10., 11., 12., 15. Figürler) ilişkilidir (Anati, 1968: 28). Üçüncü grup "Phi" şekilli ya da temeli haç formundan evrilmiş üst kesimi yarım daire biçimli olanlardır (6., 9., 13. Figürler). Dördüncü grup üçgen geometrik şekillilerdir (4., 7., 8. Figürler). Beşinci grup ise boynuzlu keçi resmiyle bağlantılıdır. Bu hayvan tasvirinin en son yapıldığını, ayrıca Neolitik Dönemden Erken Tunç'a kadar ki bir döneme atfedilebileceği düşünülmektedir. Grup 1, 2, 3, 4'ün ise yerleşimde bulunan boyalı çakıl taşlarından yola çıkarak daha önce önerildiği gibi C tabakasıyla ilişkili olma ihtimali bulunduğu belirtilmektedir (Anati 1968: 28).

Bostancı (1959: 140), Beldibi Kaya Sığınağı duvarına yapılan kaya resimlerini detaylı incelerken sol alt köşedeki figürlerin altında bir gravür gördüğünden bahsetmektedir. Bu gravürün kaya üstündeki doğal oyukların ve aşınımların birbirlerine oyularak birleştirilmesiyle

oluşturulduğunu savunmaktadır. Söz konusu gravür hareket halinde bulunan bir geyik ile öküzün bulunduğu iki hayvan figürünü barındırmaktadır. Bostancı bu gravürü duvar üstündeki en erken uygulama olarak belirtmiştir (1959: 140).

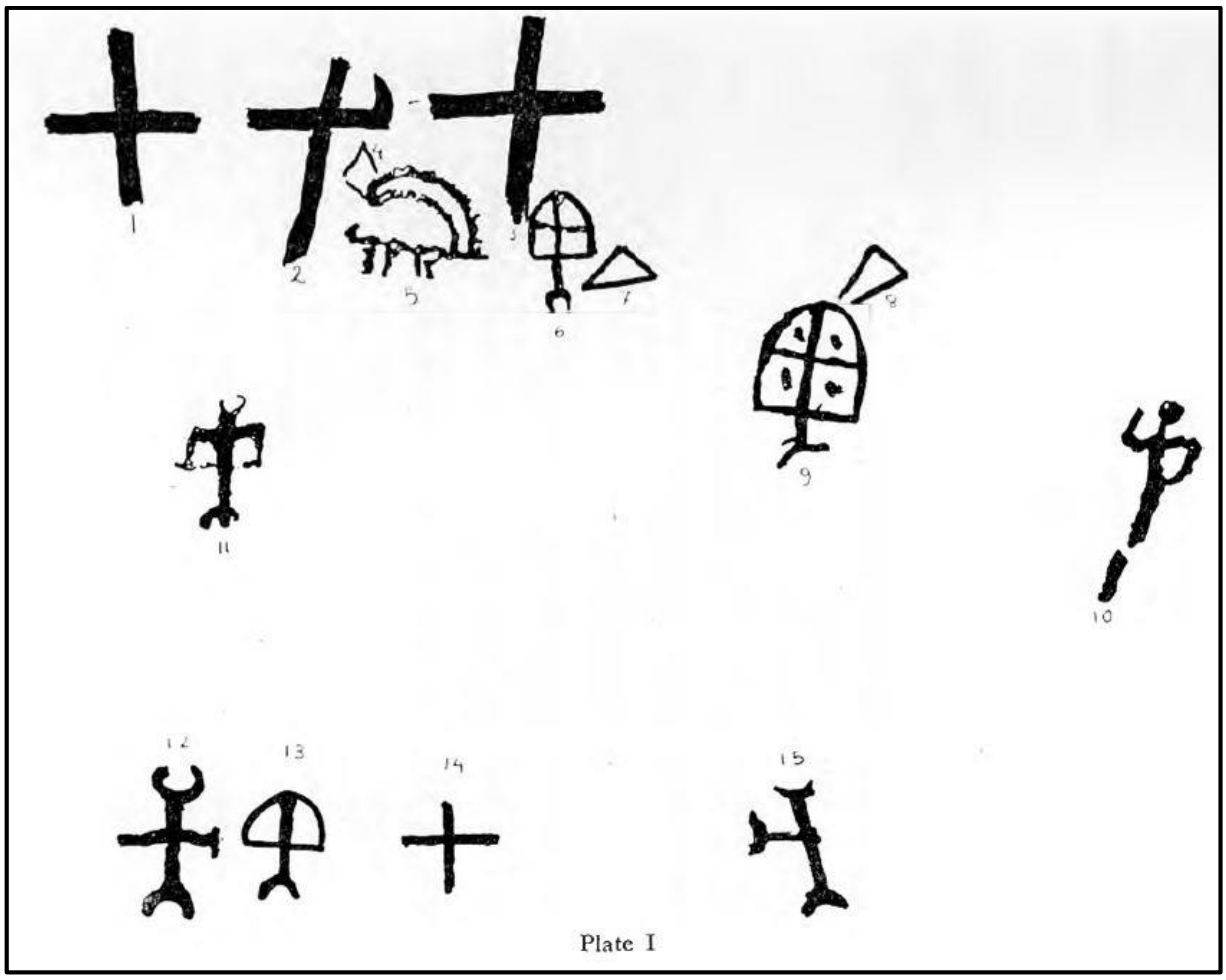

Çizim 3.13: Beldibi Kaya Resimleri Bostancı'nın Çizimi (Bostancı, 1959: Pl. 1)

3.2.1.1. Beldibi Kaya Sığınağı Yeni Dönem Kazıları ve Araştırmaları

Beldibi Kaya Sığınağı yukarıda da belirtildiği gibi Teke Yarımadası'nın prehistorik kültürlerinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Ancak kaya sığınağındaki son yapılan kazı günümüzden yaklaşık 60 yıl önce Prof. Dr. Y. Enver Bostancı tarafından gerçekleştirilmiştir (Bostancı, 1967: 51). Bölgeyi daha iyi çözümlemek ve bazı bilgileri doğrulamak amacıyla yakın zamanda çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Bunlardan ilki 2020 yılında Prof. Dr. Burçin Erdoğu tarafından Beldibi kaya resimlerinin yer aldığı duvarda bulunan gravürlerin incelenmesidir (Erdoğu, 2020: 1-6). Gravürleri tanımlamak amacıyla makro ve mikroskobik analiz yöntemleri uygulanmıştır. Makro lensler ve dijital usb mikroskop kullanılarak kaya yüzeyindeki çizgilerin, olukların, çöküntülerin ve çıkıntıların konturları ile

kırık yüzeyler daha yakından saptanabilmiştir (Erdoğu, 2020: 2). Ayrıca çıplak gözle görülemeyen çizgilerin iç yapısını ve kullanım biçimlerini ayırt etmek amacıyla özel ve YRD filtreleri uygulanmıştır (Erdoğu, 2020: 2). Bu filtrelerde öküz figürü kısmen gözlemlenmektedir fakat bunların doğal oyuk, aşınım ve çıkıntılara ait fosilleşmiş izler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca dijital mikroskop daha önceleri önerildiği gibi bu doğal oyukların çakmaktaşı aletlerle birleştirildiğine dair bir iz göstermemiştir. Eski fotoğraflar, kaya yüzeyindeki olukların geyik kafasına benzediğini göstermektedir ancak bu doğal aşınımlar muhtemelen yanlış yorumlamaya sebebiyet vermiştir. Günümüzde ise bu aşınımlar doğal tahribatla yok olmuştur (Erdoğu, 2020: 2). Duvar yüzeyinin alt tabakasına işlenmiş bu iz fosilleri yumuşakça gövdeli organizmalara aittir. Dolayısıyla bu fosiller yüzeylerde yanıltıcı bir görsellik oluşturmaktadır. Gestalt prensibine göre beyin eksik parçaları olan bir görseli algıladığında, boşlukları doldurmakta ve tamamını tanımlayabilmek için eksiksiz bir görüntü ortaya sunmaktadır. Buna bağlı olarak da görülmek istenenin görülmesini sağlamaktadır. Yapılan bu incelemelerde söz konusu iz fosillerinin yanıltıcı olduğu ve Beldibi gravürlerinin bilişsel bir yanılsama ürünü olduğu sonucuna varılmıştır (Erdoğu, 2020: 2-3).

Resim 3.61: Beldibi Kaya Sığınağı (Foto: Burçin Erdoğu)

İkinci çalışma ise Beldibi Kaya Sığınağında gerçekleştirilen kazı ve sondaj faaliyetleridir (Resim 3.61). 2024 Eylül ayı itibariyle Antalya Arkeoloji Müzesi tarafından yeni dönem kazı ve sondaj çalışmaları başlatılmıştır. Prof. Dr. Burçin Erdoğu danışmanlığında küçük bir ekiple yürütülen kazılarda toplamda 5 adet sondaj açılmıştır. Kaya sığınağının çeşitli noktalarından açılan sondajların amacı geçmişe dönük stratigrafinin doğruluğunu tespit etmek, çanak çömlekli Neolitik tabakaları anlamak, Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait bir tabaka olup olmadığını tespit etmek ve bunların karbon analizlerini yaptırmaktır. Kaya sığınağının önü büyük kaya parçaları, çakıl molozları, bitki kalıntılarıyla doğal tahribat görmüştür. Muhtemelen

yaklaşık 60 yıl önce yapılan kazılardan sonra da büyük kaya parçaları bu alana düşmeye devam etmiştir. Büyük kaya parçalarının kaldırılması oldukça zordur ve şu an için mümkün olmamıştır. Öncelikli olarak kazılmak istenen ve çevresindeki noktalarda biriken taşlar, kaya parçalarının bazıları ve bitki kalıntıları işçiler yardımıyla kaldırılmıştır.

Resim 3.62: Beldibi Kaya Sığınağı A Açması Neolitik ve Epi-Paleolitik Tabakalar (Foto: Burçin Erdoğu)

İlk çalışmalar A Açmasında gerçekleştirilmiştir (Resim 3.62). Ancak bu açmaya başlamadan önce Prof. Dr. Enver Bostancı zamanında yapılan kazıların kesitleri bulunmuştur ve bu açma kesitin biraz ilerisinden devam ettirilmiştir. 2 x 1 m ölçülerindeki açmanın üst tabakasında kızıl renkli koyu bir toprak gözlemlenmiştir. 10-15 cm kalınlığındaki bu tabakada ilkel çanak çömleklerle birlikte, çakmaktaşından yapılmış dilgiler, dilgicikler, ön kazıyıcılar,

çekirdekler ve birçok atık parçası gözlemlenmiştir. Tek bir yarımay şeklindeki mikrolitin bu tabaka ile ilişkili olup olmadığı tartışmalıdır. Çanak çömleklerin hepsi homojen yapıdadır ve geç dönemlere ait herhangi bir parça bulunmamıştır. Söz konusu tabakadaki çanak çömleklerin yüzeyi demiroksitli toprak yapısı sebebiyle oldukça tahrip olmuştur. Çanak çömlek yüzeyleri oldukça kabadır ancak örneklerde perdah izleri görülmektedir (Resim 3.63). Birçoğunda kırmızı astar belirgindir. Pişirme kötüdür, her parça kesitinde koyu özler seçilebilmektedir. Hamur içeriklerinde mineral katkı ve belirgin biçimde yoğun organik katkı yer almaktadır. Form verebilecek sadece 3 ağız parçası bulunmuştur. Bu formlar içe dönük ağızlıdır. Kulp, tutamak veya dip parçaları bulunmamıştır. Fakat gövdelerden biri omurgalı bir hat çizmektedir.

Resim 3.63: Beldibi Kaya Sığınağı A Açması Neolitik Çanak Çömlekler

Bu tabakada herhangi bir sürtme taş parçası, cilalı taş balta gözlemlenmemiştir. Ayrıca ocak, taban, duvar parçası vb. herhangi bir mimariye ait olabilecek yapı öğesi tespit edilmemiştir. Bir adet küçük buluntu ortaya çıkarılmıştır, bu parça taştan özenli işlenmiş yuvarlak yassı bir boncuğa aittir (Resim 3.64). Bu Beldibi'nde Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde yaşamış toplumun süs eşyası kullandığına dair ilk veridir.

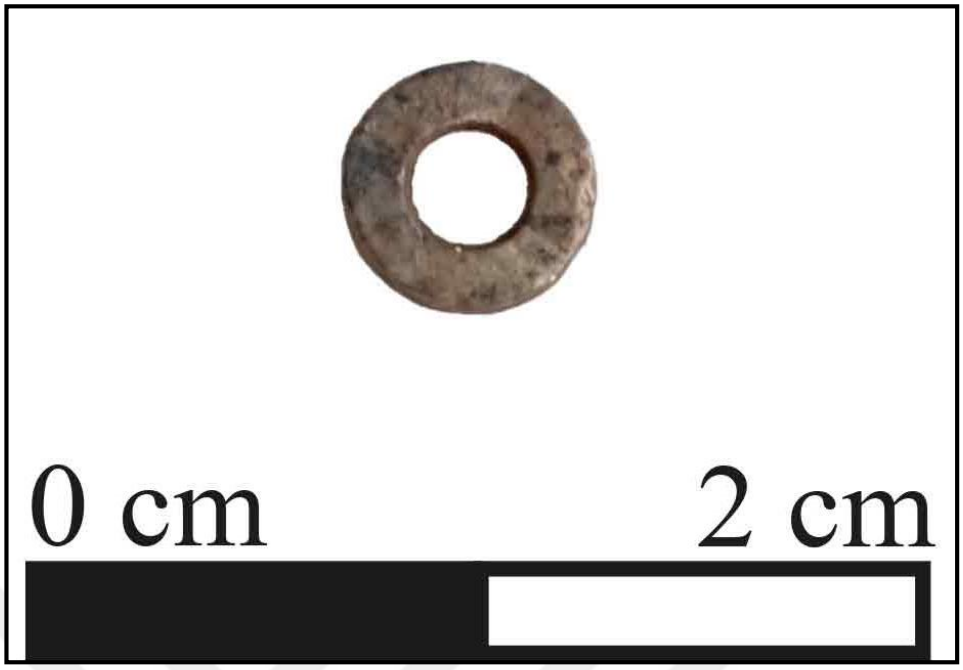

Resim 3.64: Beldibi Kaya Sığınağı A Açması Neolitik Taş Boncuk

Genel özellikleriyle söz konusu tabaka Bostancı'nın belirttiği B tabakasıyla tutarlıdır. Ancak tabakayı kendi içinde iki evreye ayırabilecek bir ayrıma rastlanılmamıştır. Önceki çalışmalarda tarif edilene göre çanak çömlekli tabakadan sonra az malzemenin geldiği taşlı bir dolguya rastlanmış, taşlar aldırıldıktan sonra daha koyu kızıl bir renkte toprağın olduğu Epi-Paleolitik döneme ulaşıldığı belirtilmektedir. Ancak A Açması'nda çanak çömlekli tabakanın altında, açık renkli sarımsı/beyazımsı ve kireçli bir tabakaya ulaşılmıştır. Bu tabaka yaklaşık 40-50 cm kalınlığındadır ve herhangi bir çanak çömlek görülmemiştir. Tabakada yarımay, üçgen biçimli geometrik mikrolitler ortaya çıkmaktadır. Dilgiler oldukça büyük ve uzundur. Dilgicikler, ön kazıyıcılar, çok az sayıda yonga aletler, çekirdekler, atıklar gibi çok sayıda parçaya da rastlanılmıştır. Bostancı sert kireçli bir tabakanın varlığından söz etmemektedir. Bu tabakanın taş endüstrisine bakıldığında, önceki kazılarda çok sayıda mikrolitin yer aldığı C1-C2 (Epi-paleolitik) tabakalarıyla tutarsızlık göstermektedir. Çünkü bu tabakada mikrolit endüstrisi baskın değildir ve çoğunlukla dilgi endüstrisi gözlemlenir ve dilgiler oldukça büyüktür. Bostancı'nın Epi-Paleolitik tabakalara geçişte gözlemlediği büyük taşlardan oluşan dolguya bu kireçli sert tabakanın altında rastlanmıştır. Tarif edilenden farklı bir toprak yapısı görülse de buradan alınan radyokarbon örneği MÖ 11. Binyıla tarihlenmiştir. Diğer yandan bu Epi-Paleolitik tabaka bir üstündeki çanak çömlekli tabakanın taş endüstrisiyle de oldukça benzer yapıya sahiptir. Çanak çömlekli tabakadaki tek fark dilgiler daha kısadır ve bir şüpheli geometrik mikrolit dışında geometriklere rastlanmamıştır. Kireçli sert tabakanın altında büyük

taşlardan oluşan dolgunun yer yer ana kaya üzerine oturduğu gözlemlenmiştir. Ana kayanın üstünde yaklaşık 5-10 cm kalınlığında ince koyu kızıl renkli farklı bir tabaka belirmiştir. Kazılan alanda birkaç parça dilgicik, küçük üçgenlerden oluşan geometrik mikrolitler ve bir sırtlı dilgicik bulunmuştur. Malzeme oldukça az olmasına rağmen tabakanın renk ve dokusu Bostancı'nın C1-C2 (Epi-paleolitik) tabakalarıyla uyuşmaktadır.

Gerek A açmasının güney bitişiğinde açılan 1.5 x 1 m ölçülerindeki C açması gerekse günümüzdeki yüzey seviyesinin en yüksek noktasından açılan 1,5 x 1 m ölçülerindeki B açması ana kaya olduğu düşünülen büyük blokları nedeniyle sonlandırılmıştır. Sadece B açmasında ana kaya üzerinde yaklaşık 10-15 cm kalınlığında kırmızı renkli tabaka içinden az sayıda el yapımı çanak çömlek parçası ve yontmataş gelen bir tabaka saptanmıştır.

Kaya Sığınağının en doğusunda büyük bir kayanın oluşturduğu kesitteki D Açması'nda derinleşmeye karar verilmiştir. Yüzeyin altından gelen yaklaşık 40 cm'lik kırmızı dolgudan içlerinde bir adet geometrik mikrolitin de bulunduğu çok sayıda yontmataş buluntu gelmiştir. Daha sonra yaklaşık 25 cm kalınlığında malzemenin azaldığı kireçli yumuşak bir tabakaya ulaşılmış, onun altında ise gene kırmızı renkli az malzeme içeren başka bir tabakaya rastlanmış, yüzeyden yaklaşık 1,5 metre inildikten sonra ise birkaç küçük çanak çömlek parçası gelmiştir. Oldukça karışık malzeme ihtiva eden bu açmadaki tabakaların hangi dönemle ilişkilendirileceği tam anlaşılamamıştır.

En son 1 x 1 metre boyutlarındaki E Açması, kaya sığınağının güneydoğu kısmına doğru açılmıştır. Bu kesimde oldukça yoğun kaya parçaları ile bitki örtüsü bulunmaktadır ve denize doğru çıkıntı yapan bir yükselti yer alır. Yükseltinin hemen eteğinde kayaların bitimine açılan açmada, yaklaşık 10-15 cm kalınlığında kırmızı renkli ve içinde bir geometrik mikrolit ile çok sayıda yontmataşın bulunduğu bir tabakaya rastlanmıştır. Yontmataş buluntuların yanı sıra geç döneme ait seramikler de gözlemlenmiş, üst tabakasının akıntı toprakla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Tabakanın altında toprak rengi gri/beyaza dönmüş ve yoğun kaya parçaları görülmüştür. Bu taşlı, kireçli, sert tabakada yontmataş buluntular artmış, ancak yaklaşık yarım metre sonra malzeme gittikçe azalmıştır. Bir parça ise obsidiyenden yapılma geometrik mikrolit bulunmuştur. Daha önceki çalışmalarda obsidiyen Epi-Paleolitik tabakalarla hiç ilişkilendirilmemiştir ya da bu tabakalarda gözlemlenmemiştir (Bostancı; 1959, 1965, 1967). Geometrik mikrolit aletlerin az sayıda olması, obsidyen buluntunun yer alması gibi durumlar, Beldibi özelindeki verilere göre Neolitik Dönem nitelikleridir. Ancak şu an için bu çıkarımı yapmak doğru olmayacaktır.

Beldibi Kaya Sığınağı ile ilgili son sondaj, sığınağın üstünde bulunan küçük boyutlardaki kaya sığınağı oyuğu içinde yapılmıştır. Daha önceleri Bostancı'nın (1965: 64) da

belirttiği gibi çıkması oldukça zor olan mağaraya ulaşım için profesyonel dağcı ekipleri tarafından halattan merdiven kurulmuştur. Bu alan Mağara'dan daha çok kaya oyuğu izlenimi vermektedir ve içerisi çok geniş değildir. Bostancı (1959: 132), Beldibi kazılarından önce buradaki dolgunun define amaçlı köylüler tarafından kazıldığını belirtmektedir. Ayrıca bu oyuğun çanak çömlekli dönemde korunma amaçlı kullanıldığını düşünmektedir (Bostancı, 1965: 64). 1950'li yıllarda yapılan kaçak kazı sonucu hemen hemen tüm arkeolojik dolgunun yok edildiği anlaşılmıştır. Günümüze ulaşmış yaklaşık 15-20 cm'lik beyaz renkli dolgudan az sayıda yontma taş alet, kemik parçası ve deniz kabukları bulunmuştur. Dolguda bulunan bir insan dişi özgündür. Gerek dolgudan gerekse atık toprak içinde hiçbir çanak çömlek parçasına rastlanmamıştır.

Çalışmalardaki en güvenilir veriler A Açmasından elde edilmiştir. Çanak Çömlekli Neolitik Tabaka (Tabaka 1) ve Epi-Paleolitik Tabaka (Tabaka 2) arasında belirgin bir renk ayrımı mevcuttur. Çanak Çömlekli Neolitik tabaka geçmişte isimlendirilen B1-B2 tabakalarıyla uyumludur. Bostancı'nın (1965: 75) daha önce de açıkladığı gibi, açık renkli kireçli yapıda bir Epi-Paleolitik tabaka yoktur ve bu tür bir toprak yapısı Üst Paleolitik Döneme tarihlenen D tabakasında görülmüştür. Ancak radyokarbon sonuçları Epi-Paleolitik Dönemde de açık kahve renkli bir tabakanın var olduğunu göstermiştir.

Beldibi Kaya Sığınağı yeni ve eski dönem kazıları Teke Yarımadası Prehistoryası için oldukça önemli veriler sunmuştur. Anadolu genelinde Epi-paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik geçişini veren yerleşmeler oldukça azdır. Beldibi'nde henüz böyle bir tabakaya rastlanılmamıştır. Gelecekte yapılacak kazılar ve analizler buradaki kültürlerin çözümlenmesi, kronolojilerin belirlenmesi ve stratigrafinin netleştirilmesi açısından daha güvenilir veri elde edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca çanak çömlekli döneme ait radyokarbon numunesi yollanmış ve sonucu beklenmektedir. Olasılıkla bu parçaların Belbaşı Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli) örneklerle çağdaş bir tarih vereceği düşünülmektedir.

3.2.1.2. Beldibi Kaya Sığınağı Müze İncelemeleri

2023 yılında, geçmiş dönemde Beldibi Kaya Sığınağı kazılarında ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular Antalya Arkeoloji Müzesi'nde detaylı olarak incelenmiştir. Ancak yayınlarda var olduğu bilinen çanak çömlekler müze envanterinde bulunmadığından incelenememiştir. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen 2024 kazılarında ortaya çıkarılan çanak çömlekler esas alınmıştır. Müze incelemelerinde konu kapsamı gereği özellikle B tabakasındaki Neolitik taş endüstrisi değerlendirilmiştir.

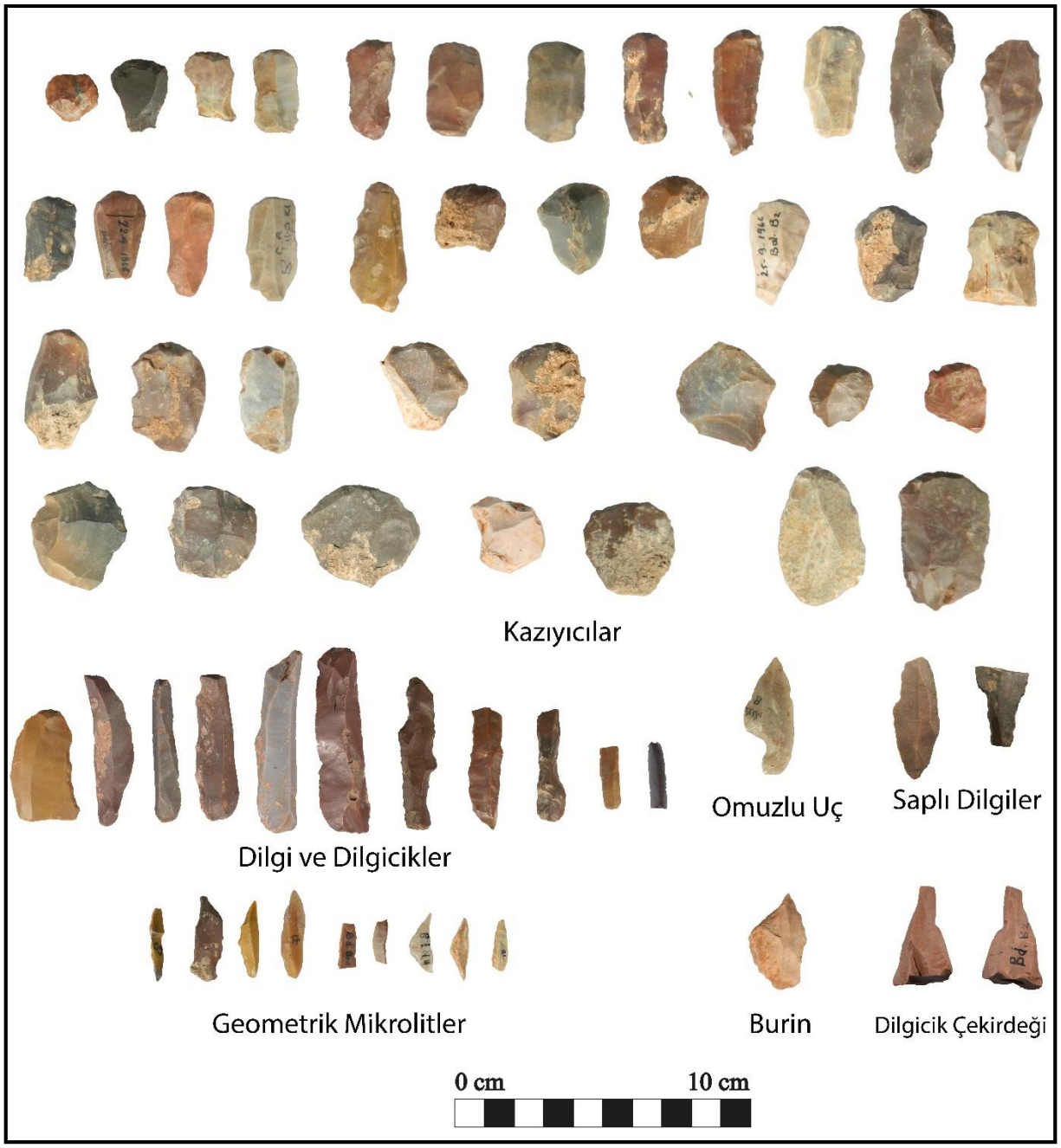

Resim 3.65: Beldibi Kaya Sığınağı B Tabakası Seçilmiş Parçalar (Antalya Arkeoloji Müzesi Eserleri)

Bu tabakada oldukça çeşitli taş aletlerin varlığı gözlemlenmektedir. Dilgi tipi taş aletler arasında; makro dilgi, mikro dilgicik ve prizmatik dilgicikler yer almaktadır. Kazıyıcılar içinde ise; basit ön kazıyıcılar, dilgi tipi ön kazıyıcılar, yonga tipi ön kazıyıcılar, tırnak biçimli ön kazıyıcılara rastlanılmaktadır. Geometrik mikrolit ve mikrolit aletler arasında yarımay, üçgen, trapez, sırtlı dilgi ve dilgicikler görülmektedir. Bu tip aletler dışında burin, omuzlu uç ve saplı dilgi örnekleri de bulunmaktadır. Çekirdek tipleri arasında yonga çekirdekler ve piramidal çekirdekler yer alır. Yonga artıkları çok fazladır ve yerleşimde üretimin yoğun olduğunu göstermektedir. Müzedeki kutular arasında sadece bir adet obsidyen alete rastlanılmıştır. Bu

alet prizmatik dilgiye aittir ve muhtemelen kaynağı Göllüdağ'dır. Mikrolit aletler Epi-Paleolitik döneme tarihlenen C tabakasıyla oldukça benzer niteliktedir. Diğer tip aletlerin B Tabakasında boyutlarının büyüdüğü gözlemlenmiştir. Genel olarak Epi-Paleolitik kültür devamlılığı B Tabakası'nda Bostancı'nın (1967: 51) da daha önce belirttiği gibi belirgindir. İncelemelerde, yayınlanan/yayınlarda bahsi geçen kemik aletler, işlenmiş ve boyalı taşlar ile bazı taş aletler müze envanterinde gözlemlenmemiştir.

3.2.2. Belbaşı Kaya Sığınağı

Resim 3.66: Belbaşı Kaya Sığınağı (Foto: Burçin Erdoğu)

Belbaşı Kaya Sığınağı Antalya körfezi batı kesiminde yer alır ve Beldibi Kaya Sığınağı'nın yaklaşık 5 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Ormanlık bir alanda bulunan kaya sığınağı denizden 300 metre yüksekliktedir. Sahile yakın olmasına rağmen ulaşım oldukça zordur. 1959 yılında keşfedilen kaya sığınanın sondaj kazıları 1960 yılında Prof. Dr. Y. Enver Bostancı (1962: 233) tarafından gerçekleştirilmiştir. 2020 ile 2024'te Belbaşı Kaya Sığınağına yapılan ziyaretlerde güncel gps konumları alınmıştır. Koordinatlara göre Belbaşı Kaya Sığınağı, Beldibi Kaya Sığınağının kuş uçumu yaklaşık 2.5 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Ayrıca denizden yüksekliği ortalama 400 metredir. Kratese kalkerleri içinde oluşan sığınağın

ağzı güneye bakmaktadır. Etrafı tamamen ormanlarla çevrilidir ve avcılığa elverişli görünmektedir. Kazının yapıldığı dönemlerde de dağ keçileri, geyik ve yaban domuzlarının avlandığı bilinmektedir. Dolayısıyla prehistorik dönemlerde de benzer bir yapının olduğu düşünülmüştür (Bostancı, 1962: 233-234). Belbaşı Kaya Sığınağı yukarıdan devrilen büyük boyutlu taş bloklarıyla sağ ve sol kesimden kapanmıştır. Sadece orta kesiminde yer alan boşlukta sondaj yapılabilecek bir kesim yer almaktadır. Ayrıca Beldibi'nde olduğu gibi burada da büyük depremlerden dolayı kayaların yıkılmış olabileceği belirtilmiştir (Bostancı, 1962: 234). Bostancı (1962: 234) burayı ilk ziyaretinde sığınağın sağ tarafında define amaçlı açılan kazı çukurunda klasik çağlarda tahıl depolama amaçlı kullanıldığını düşündüğü bir küp ve çukurun profilinde çakmaktaşı aletler gözlemlemiştir. Dolayısıyla Belbaşı kaya sığınağının kazılması gerektiğine karar vermiştir. Sondaj söz konusu define çukurunun solunda 3.80 m x 2.40 m boyutlarında açılmıştır ve 1.60 m derinliğe kadar kazılmıştır (Bostancı, 1962: 234). 13 toprak katmanından oluşan 3 tabakaya ayrılmıştır. Bu 13 katmanın söz konusu 3 tabaka ile bağlantısı açıklanmamıştır. Antalya Arkeoloji Müzesi depolarında olan buluntulara göre malzemenin toprak katmanlarına göre toplanıp değerlendirildiği anlaşılmaktadır. I. Tabaka yumuşak humuslu ve siyah renkli bir toprağa sahiptir. En üst tabakada modern ve klasik devirlere ait çanak çömlekler, en üstün alt seviyelerinde ise Neolitik döneme ait ufak çanak çömlek parçaları gözlemlenmiştir. En üst seviyede bulunan bir miktar toprak geçmişte köylüler tarafından dışarıya atılmış ve çanak çömlekler karışmıştır. Neolitik parçalara da bu toprağın içinde rastlanılmıştır. Çanak çömlekler kırmızı-kahve renkli ve kumlu bir yapıdadır. Form ve hamur içeriği olarak Beldibi ile benzerlik gösterir. Çanak çömleğin bulunduğu tabakanın ince olması, bu dönemde yerleşimin devamlı kullanılmadığı yönünde yorumlanmıştır (Bostancı, 1962: 234-235). Bu tez kapsamında yapılan TÜBİTAK projesinde, Neolitik çanak çömleklerin bulunduğu tabakadan alınan radyokarbon analizi örneği, MÖ 6641-6481 (2σ; 95.4%), (Tübitak-3379, Kalibre Edilmemiş-GÖ 7739±31) tarih aralığını vermiştir. Söz konusu çanak çömleklerle ilgili detaylı incelemelerden bir sonraki başlıkta bahsedilecektir. I. Tabaka'nın alt kesimlerine doğru çanak çömleğe rastlanılmamıştır. I. Tabakadaki çakmaktaşı alet ve çekirdekler arasında; dilgi ve dilgicikler, iki ucu köşeli dilgiler, sırtlı dilgi, az sayıda yarımay geometrik mikrolit, mikroburinler, çeşitli küçük burinler ve küçük boy çekirdekler yer almaktadır. Ayrıca işlenmiş kemik, kemik uçlar ile çoğu yanmış hayvan kemikleri, dişler ve insan kemikleri gözlemlenmiştir (Bostancı, 1962: 235; Bostancı, 1975: 90). II. Tabaka toprak renginin kahverengiye değişmesi ve yalnızca çakmaktaşı ile kemik aletlerin bulunması gibi nitelikleriyle I. Tabaka'dan ayrım göstermektedir. Bu seviyedeki çakmaktaşı aletler ve çekirdekler arasında; piramidal çekirdekler, çekirdek kazıyıcılar, ön kazıyıcılar, kenar kazıyıcılar, yonga ve dilgi

uçlar, saplı uçlar, çeşitli burinler, düzeltili ve düzeltisiz dilgiler, yarımay ve üçgen biçimli geometrik mikrolitler, sırtlı dilgiler, deliciler ve çeşitli yonga aletler yer almaktadır. Aletler arasında çekirdek kazıyıcılar, dilgiler, dilgi uçlar ve burinler en baskın tiplerdir. Geometrik mikrolitler oldukça azdır (Bostancı, 1962: 235-236). Bu seviyede Helvan düzeltili olduğu söylenen bir parça da bulunmuştur ancak Olszewsk (1986: 61) bunun Helvan düzeltili olmadığını belirtmektedir. Aynı seviyede geyik, yabani dağ keçisi, alageyik ve domuzlara ait çok sayıda hayvan kemiğine rastlanılmıştır. Ayrıca insana ait alt çene, alın kemiği, tibia ve femur parçaları gözlemlenmiştir (Bostancı, 1962: 236). Yarım çene kemiklerinden birinin muhtemelen genç bir kadına ait olduğu belirtilmektedir. Bazı tibia ve femur parçaları üzerinde olasılıkla çakmaktaşı aletlerle yapılmış kesik izleri tespit edilmiştir. Özellikle tibiadaki kesiğin ilik yeri açmak amacıyla kesildiği belirtilmektedir. Yanmış insan kemikleri ve kemikler üzerindeki bu tür müdahaleler hem Beldibi hem de Belbaşı için kanibalizm ile ilişkilendirilmiştir (Bostancı, 1962: 236; Bostancı, 1963: 19-20 ve 29; Bostancı, 1968: 12). III. Tabaka'da ise uzun ince düzeltili uçlar, sırtlı dilgiler, az sayıda üçgen ve yarımay geometrik mikrolitler, mikroburinler, çeşitli burinler, düzeltili dilgiler, ön kazıyıcılar, çekirdek kazıyıcılar, çeşitli uçlar gibi birçok karakteristik çakmaktaşı alet gözlemlenmiştir (Bostancı, 1962: 236 ve 270; Bostancı, 1975: 83; Kartal, 2009: 56-57).

Belbaşı kültürü genel itibariyle ele alındığında tipik bir dilgi kültürü olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca büyük yongaların da bulunduğu belgelenmiştir. Diğer yandan tüm tabakaların benzer olduğu ve çok küçük ayrımlara sahip olduğundan bahsedilir. Dolayısıyla Belbaşı Kültürü ince uzun arkası düzeltili dilgiler, sırtlı dilgiler, çekirdek kazıyıcılar, çeşitli uçlar, burinler ve mikroburinler ile karakterize edilmektedir. Söz konusu kültürün kendine özgün bir yapısı olduğu vurgulanmaktadır (Bostancı, 1962: 237; Bostancı, 1965: 83-84). Ayrıca aletin ön, kenar ve arka kısmında burin tekniği uygulanmış kazıyıcı tamamen Belbaşı'na özgüdür (Bostancı, 1975: 84).

Tabakalar arasındaki taş endüstrisi benzerlikleri ve farklılıkları açısından bazı spesifik yorumlamalar da yer almaktadır. Belbaşı'nda en sık rastlanan yontma taş buluntular çekirdek ve çekirdek kazıyıcılardır. Bunlar en üst tabakadan en alt tabakaya kadar yoğundur (Bostancı, 1962: 238). Üst tabakalarda ortaya çıkan ön kazıyıcı tipleri özensizdir, alt seviyelerde ise kalın ve kısa dilgiler üzerine işlenmişlerdir ve dik düzelti karakteristiktir (Bostancı, 1962: 239). Sırtlı dilgiler, 12 katmanın 5. Katmanından itibaren çoğalmaktadır ve üst tabakalardaki örnekler özensizdir. Orta ve Alt tabakalarda ise daha iyi örnekler mevcuttur (Bostancı, 1962: 240). Saplı uçlar üst seviyelerde üçgen biçimli yongalardan yapılmıştır (Bostancı, 1962: 241). Üçgen biçimli geometrik mikrolitler 6. Katmana kadar bir adet bulunmuştur. 6. Katmandan sonra artış

gösterse de nadirdir. Ayrıca üst seviyelerde bir adet trapez de görülmüştür. Üst tabakalarda deliciler dilgi, çekirdek ve yonga üzerine yapılmıştır. Alt seviyelerdeki tipler daha değişiktir. Delici uçlar yonga veya dilginin ön tarafına yapılmıştır (Bostancı, 1962: 243).

Böylelikle Tabaka I, karışık birikim ve Neolitik çanak çömlekler ile diğer buluntuların yer aldığı bir katman olarak değerlendirilmiştir. Tabaka II çekirdek kazıyıcılar, dilgiler, burinler, dilgi ve yonga üzerine saplı uçlar, büyük yarım aylar, sırtlı dilgi, helvan düzeltili alet, çeşitli uç tipleri, üçgen uç, mikrolit, mikroburin gibi teknik ve formlar barındırması sebebiyle Epi-Paleolitik dönemle ilişkilendirilmiştir (Bostancı, 1962: 247-248). III. yani en alt tabaka ise arkası düzeltili dilgilerle karakterize edilir. Diğer yandan tipik mikroburinler, dilgi uçlar, saplı uçlar, çeşitli burin tipleri, çekirdek kazıyıcılar ve nadiren de dilgi kazıyıcılar görülür. Bu tabakada ise hem Epi-Paleolitik hem de Geç Üst Paleolitik karakterli aletlerin bulunduğu belirtilmektedir (Bostancı, 1962: 237 ve 248). Çanak çömlekli katmanlardan sonra gözlemlenen tüm katmanların form, teknik ve alet çeşitliliğindeki benzerlikler nedeniyle aynı döneme ait olması gerektiği düşünülmektedir. Bostancı'ya (1967: 87) göre Belbaşı'na ait II. ve III. Tabakalar, Beldibi C2 (Epi-Paleolitik) ve D1 (Geç Üst Paleolitik) tabakaları arasında bir yere konulması gereken Erken Epi-Paleolitik ya da Geç Üst Paleolitikle ilişkili bir kültürdür.

3.2.2.1. Belbaşı Kaya Sığınağı Müze İncelemeleri

2023 yılında Belbaşı Kaya Sığınağı kazılarında ortaya çıkarılan arkeolojik bulguların detaylı incelemesi Antalya Arkeoloji Müzesi'nde gerçekleştirilmiştir. Arkeolojik buluntular arasında yer alan çanak çömlekler, çakmaktaşı alet ve obsidyen aletler tasnif edilmiş ve fotoğraflanmıştır. Ayrıca bir adet işlenmiş kemik de değerlendirilmiştir. Tüm bu veriler dâhilinde Belbaşı'na ait 12 katmanlı 3 tabaka tekrar düzenlenmiş ve yorumlanmıştır.

Toplamda 10 parça çanak çömlek incelenmiştir. Bu çanak çömleklerden biri hariç hepsi kızıl-kahve yüzey rengindedir (Resim 3. 67). Bir parça örnek ise gri yüzeye sahiptir. Çanak çömleklerin yüzeyi ince demir oksitli bir tabakayla kaplandığından yüzey özellikleri net biçimde seçilememektedir. Çanak çömleklerin büyük çoğunluğu kabadır. Bazı parçalar ise perdahlı ve az kaba niteliktedir. Yine parçaların bazılarında kırmızı astar izlerine rastlanılmıştır. Hamurunda genel olarak küçük taşçık, az mineral katkı ve organik katkı gözlemlenmektedir. Kimi örnekte küçük taşçıklar siyah renklidir. Organik katkı ise bazı parçalarda daha az kullanılmıştır. Pişirimleri genellikle kötüdür ancak orta-iyi pişmiş örnekler de yer almaktadır. Form veren iki ağız parçası da içe daralan ağızlı çanak formlarına aittir. Bütün çanak çömleklerin cidarları 0.5 cm ile 1 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Çanak çömlekler 2. ve 5. Katmanlarla ilişkilidir.

Resim 3.67: Belbaşı Kaya Sığınağı Ön Neolitik Çanak Çömlekler ve Çizimleri (Çizim: Burçin Erdoğu, Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Bu tezle bağlantılı TÜBİTAK projesi kapsamında, söz konusu çanak çömleklerin tarihlendirilmesi için II. Tabakadan alınan bir deniz kabuğu örneği TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi'ne gönderilmiştir. Bu tabakadan elde edilen radyokarbon sonucu MÖ. 6641-6481 (2σ; 95.4%) tarih aralığını vermektedir. Dolayısıyla Belbaşı'ndaki en erken çanak çömleğin şu an için MÖ 6600 yılları civarına tarihlenebileceği anlaşılmıştır. Bu veriler Girmeler

ile birlikte Teke Yarımadası'nda çanak çömleğin ortaya çıkışını çözümlemek için oldukça önemlidir.

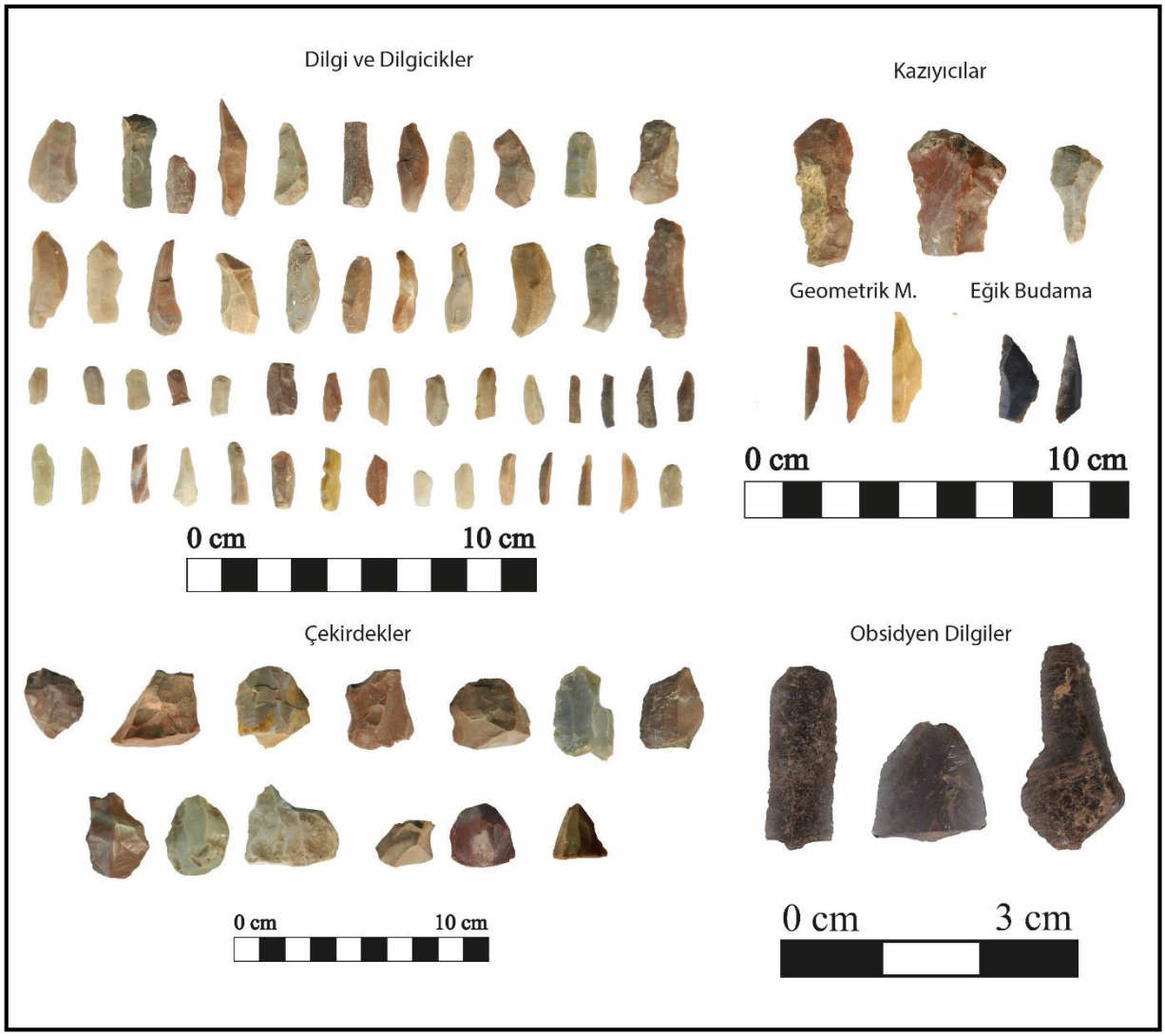

Resim 3.68: Belbaşı Kaya Sığınağı Ön Neolitik ve Olası Geç Çanak Çömleksiz Neolitik ile İlişkilendirilen Yontmataşlar (Antalya Arkeoloji Müzesi Eserleri)

Belbaşı Kaya Sığınağı'nda 3 tabakaya ait taş endüstrisi incelemelerinde bazı durumlar tespit edilmiştir. Çakmaktaşları arasında dilgi, dilgicik, prizmatik dilgi, basit ön kazıyıcı türlerinin baskın olduğu belirlenmiştir. Bunların yanı sıra eğik budama, mikroburin, dar dilgicik ve yarımay formunda mikrolitler de gözlemlenmiştir. Çekirdekler içinde çok yönlü çekirdekler, piramidal çekirdekler, yonga çekirdekler ve baskı tekniği ile bağlantılı çekirdeklere rastlanılmıştır. Az sayıda obsidiyen bulgu arasında ise prizmatik dilgi, dilgicik ve atıklar yer almaktadır. Katmanlara göre değerlendirecek olursak Obsidiyenler 2. Katmanda bulunmuştur, mikroburinler yine sadece bu katmanla ilişkilidir. 2. Katmandan 8. Katmana kadar baskı tekniği gözlemlenmiştir. 7. Katmanda piramidal çekirdek bulunmaktadır. 4. 7. ve 8. Katmanlarda ise

geometrik mikrolitler yer almaktadır (yarım ay, üçgen, trapez). 10. Katmandan itibaren aletler değişime uğramaktadır. Bu aletler muhtemelen Üst Paleolitik karakterlidir. 13. Katmanda yok denecek kadar az örnek içinde tanımlı bir parçaya rastlanılmamıştır.

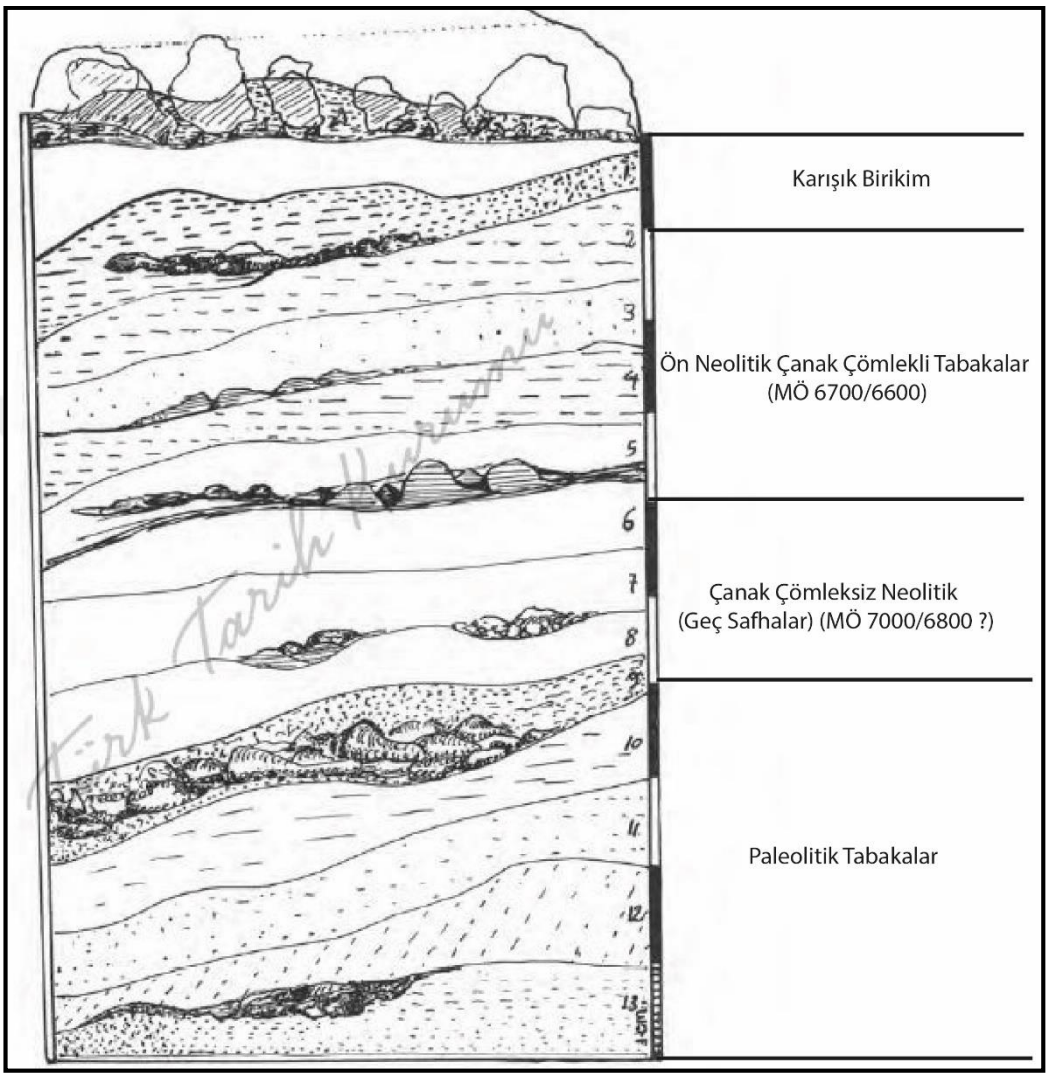

Çizim 3.14: Belbaşı Kaya Sığınağı İçin Önerilen Tabakalanma (Bu çizim, Bostancı, 1962: Lev.2'den alınarak düzenlenmiştir)

Toplamda 13 katmanı değerlendirecek olursak 1. Katman klasik çağlara ait seramiklerin de yer aldığı karışık birikimdir ve I. Tabaka olarak adlandırılabilir. 2-5. Katmanlar Çanak Çömlekli Neolitik Dönemle ilişkilidir ve II. Tabaka olarak bahsedilebilir. 6-9. Katmanlar alet yapısı olarak homojenlik gösterir ve seramik bulunmamaktadır. 8. Katmanda baskı tekniğinin de bulunması nedeniyle söz konusu tabakaların Çanak Çömleksiz Neolitik dönemle ilişkili olduğu ve bu dönemin geç safhalarına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir. Ayrıca geometrik mikrolitler Epi-Paleolitik için karakteristik olsa da bu bölgede Neolitik dönemde de devam eden bir gelenektir. Bostancı'nın (1962: 337) daha önceleri II. Tabakadaki aletleri Beldibi dâhil

birçok yere benzetememesi ya da farklı olduğunu belirtmesi bu durumla ilişkili olabilir. Aslında önceki bulgularda da Belbaşı yerleşiminin dilgi endüstrisi ağırlıklı olduğu saptanmıştır (Bostancı, 1967: 83). 6-9. Katmanlardaki aletler de bu durumu destekler niteliktedir. Dolayısıyla bu katmanlar da III. Tabaka olarak adlandırılabilir. 10-12. Katmanlar ise muhtemelen Üst Paleolitik kökenlidir ve IV. Tabaka olmalıdır. 13. Katman ise ana kaya ile bağlantılıdır. Tüm veriler dâhilinde Belbaşı Kaya Sığınağı'nda Epi-Paleolitik değil çoğunlukla Neolitik tabakaların yer aldığı düşünülmektedir. Bu tabakalar olasılıkla Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin başları ile Çanak Çömleksiz Dönemin sonlarını temsil etmektedir. İleriki yıllarda Belbaşı Kaya Sığınağı'nda kazı çalışmaları ve buna bağlı analizler yapılabilirse söz konusu durum daha net biçimde açığa çıkacaktır.

3.3. Hurma Mahallesi Yerleşimleri

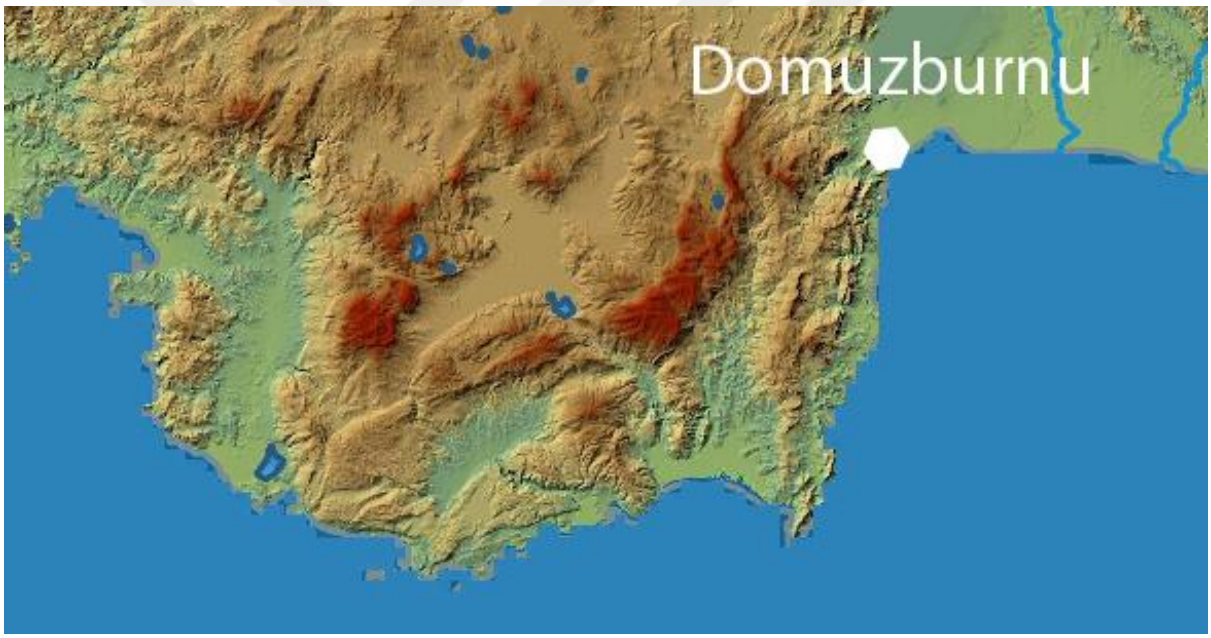

Harita 3.3: Hurma Mahallesi Yerleşimleri

3.3.1. Domuzburnu Mağarası

Domuzburnu Mağarası Antalya Merkez/Hurma Mahallesi'nde yer alır ve Teke Yarımadası'nın en doğu kesiminde konumlanmaktadır. Mağara Beydağlarına bağlı Güzyaka Dağı'nın kuzeybatısında, Boğaçay'ın ise hemen yanında bulunmaktadır. Güzyaka Dağı'nın kuzeydoğu kesimindeki tepe Domuzburnu Tepesi olarak isimlendirilmiştir ve 263 m yüksekliktedir. Domuzburnu Mağarası ise denizden yaklaşık 60 metre yukarıda yer almaktadır. Mağara iki büyük girişe sahiptir, ancak mağara çöktüğü için zemini oldukça büyük kaya

blokları, sarkıt ve dikitler ile kaplıdır (Resim 3.69). Açık alanlar sadece mağaranın dip kesimlerinde bulunmaktadır (Işın, 2022: 53-54).

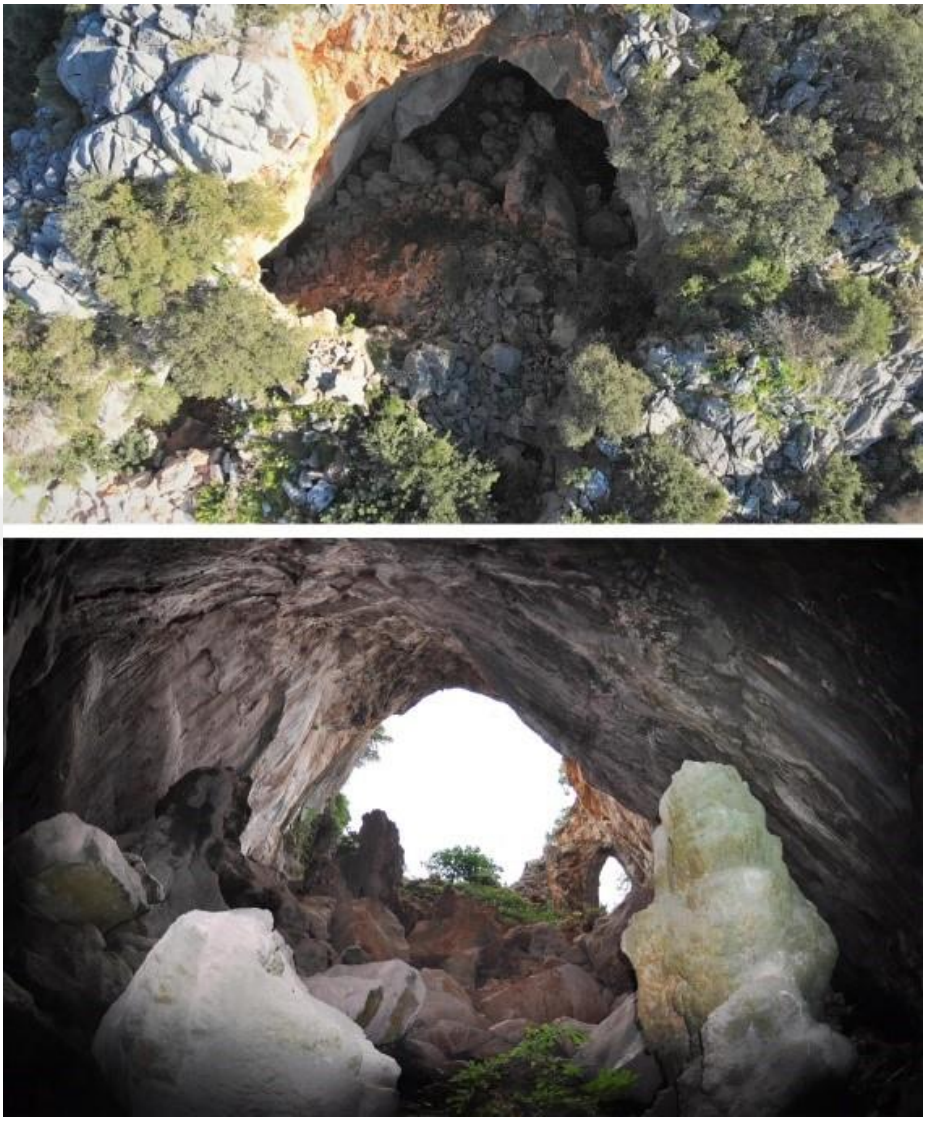

Resim 3.69: Domuzburnu Mağarası (Erdoğu vd., 2024: Pl. 15: 2 ve Pl. 16:1)

Domuzburnu Mağarası'na ilişkin araştırmalar 1900'lerin başlarına dayanmaktadır. Mağaranın ilk keşfi, İtalyan araştırmacılar tarafından kurulan Arkeoloji Misyonu'nun 1925-1926'da Antalya'da yaptığı çalışmalar sırasında gerçekleşmiştir (Işın, 2022: 55). Mağara 1929'da Vittorio Viale tarafından Gurma (Hurma) mağarası olarak isimlendirilmiş ve kazılmıştır (Viale, 1929, 389). 1946'da Gurma Mağaralarını incelemeye giden Kılıç Kökten (1947: 223-236) yöre halkının kullandığı gibi burayı Domuzburnu Mağarası olarak isimlendirmiştir. 1929 yılında yapılan kazı çalışmalarında 3 x 2 m boyutlarındaki sondaj açması açılmış ve 40 cm derinlikte Roma dönemi, 60 cm derinlikte ise Neolitik Döneme ait bulgular olduğu belirtilmiştir (Viale, 1929, 389-390). Viale'nin (1929: Fig.15, Fig.16) Neolitik Döneme

tarihlediği kalıntılar, yontmataş alet ve bazı çanak çömlek parçalarından oluşsa da sonradan tartışma konusu olmuşlardır. Kökten (1947: 231) araştırmalarında bu parçaların kalker kırıkları olduğunu ve taş alet olamayacağını öne sürmüştür. 1947'de Kökten tarafından (1947: 223-236) Viale'nin sondajı genişletilerek kazı çalışmaları yapılmıştır. Mağara tabanının tepe ve kenar duvarlardan düşen kayalar ve dikitlerle örtüldüğü belirtilmektedir. Kazılarda ana kayaya ulaşılmasına rağmen Klasik Çağlara ait buluntuların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Tunç ya da Neolitik olduğu düşünülen kaba seramiklere ise 95 cm'den sonra rastlanılmıştır. Herhangi bir Paleolitik alet bulunmamıştır (Kökten, 1952: 175). Viale'nin sondajlarından elde edilen parçalar üzerinde yayınlanmış resimler üzerinden değerlendirme yapan Işın (2022: 55-56) taş alet örneklerinin, Kökten'in (1947: 231) de önerdiği gibi kopan sarkıt dikit parçaları olduğu, çanak çömleklerin ise Geç Kalkolitik ve/veya Tunç Çağlarıyla ilişkili olduğu kanısına varılmıştır.

Domuzburnu Mağarası günümüze yakın zamana kadar herhangi bir araştırmaya tabii tutulmamıştır ve ancak 2018 yılında tescillenmiştir. Uzun bir aradan sonra 2020 yılında Antalya Müze Müdürlüğü uzmanları ve ilgili araştırmacılar tarafından toplanan malzemeler, Prof. Dr. Gül Işın ve Prof. Dr. Burçin Erdoğu tarafından incelenmiştir (Işın, 2022: 55). Bu malzemeler Mağara içinde çok sayıda açılan kaçak kazı çukurlarının çevresinden toplanmıştır. Toplanan seramikler arasında en erken örnekler Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı geçiş sürecine, Klasik Dönemlere ait olanların ise Demir Çağları, Hellenistik ve Roma'nın çeşitli dönemlerine tarihlendirilmesi uygun görülmüştür (Işın, 2022: 59-61).

3.3.1.1. Domuzburnu Mağarası Yeni Dönem Kazıları

2020 yılında yapılan incelemeler sonucunda, Domuzburnu Mağarası'nda bir sondaj kazısının başlatılması gerektiğine karar verilmiştir. 2022 yılında Antalya Müze Müdürlüğü başkanlığında, Prof. Dr. Gül Işın ve Prof. Dr. Burçin Erdoğu danışmanlığında sondaj kazısı başlatılmıştır (Işın vd., 2023: 17). Toplamda üç sondaj açılmıştır, bu açmalar A, B ve C olarak isimlendirilmiştir (Çizim 3.15). A ve B açmaları mağaranın kuzeybatısında, C açması ise kuzeydoğusunda bulunmaktadır. B test sondajı, prehistorik malzemenin yoğun olduğu alanda 50 x 50 cm ölçülerinde açılmıştır. Ancak bu noktadaki kaçak kazı tahribatı nedeniyle sondaj sonlandırılmıştır (Erdoğu vd., 2024).

Çizim 3.15: Domuzburnu Mağarası Planı ve Sondajlar (Erdoğu vd., 2024: Pl. 16: 2)

A Açması Domuzburnu Mağarası'nda prehistorik dönemlere ait en net verilerin elde edildiği açmadır. Sondaj açılmadan önce kaçak kazıcılar tarafından atılan 50 cm'lik toprak temizlenmiştir. Bu toprak dolgunun Roma dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Sondaj tahrip dolgusunun hemen altında 1 x 2 m boyutlarında açılmıştır. Yaklaşık 40 cm daha Roma dönemine ait arkeolojik bulgular gözlemlenmiştir. 40 cm'den sonra toprağın rengi değişmiştir ve Kalkolitik döneme ait verilere rastlanılmıştır (Işın, vd. 2023: 17-18; Erdoğu vd., 2024: 82). İlk 1.30 metre derinliğe kadar yaşam düzlemleri, taban, ocak, çukur vb. mimari öğeler gözlemlenmiştir. İlk karşılaşılan Kalkolitik tabaka küllü gri/siyah renktedir ve yumuşak dokuludur. Bu tabaka bir Roma çukuru tarafından tahribata uğramıştır (B. Erdoğu, 2022: A

Açması Raporu). Sonrasında, bir kısmı sondajın dışında kalan Roma çukuru kazılmıştır ve Kalkolitik tabaka tesviye edilerek temiz katmanlara ulaşılmıştır. İlk Kalkolitik katmanın altına inildiğinde sondajın güneybatısında 60 x 20 cm ölçülerinde bir ocak kalıntısına rastlanılmıştır (B. Erdoğu, 2022: A Açması Raporu). Ocak kalıntısının daha alt katmanında ise neredeyse tüm açmayı kaplayan yanık tabaka içinde ocak ve kireçli alanlar tespit edilmiştir (Resim 3.70: B6). Bu tabakanın altında yine açmanın kuzey ve güneyini kaplayan başka bir kireçli yanık alanlardan meydana gelen bir tabakaya ulaşılmıştır. Bu tabakanın altına inildiğinde ise kuzey ve güneyde konumlanmış iki ocak kalıntısına rastlanılmıştır (B. Erdoğu, 2022: A Açması Raporu).

Resim 3.70: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik Tabakalar (B. Erdoğu, 2022: A Açması Raporu)

1.30 metre derinlikten itibaren 1.60-1.65 metre derinliğe kadar yapı kalıntısı olabilecek sert kireç tabanlara rastlanılmıştır. Üç evreli bu tabanlar 5-6 cm kalınlığında beyaz renkte ve sert dokuludur. İlk taban tüm açmayı kaplamaktadır ve güneybatısında tabanı kesen 80 x 30 cm boyutlarında bir Kalkolitik çukur bulunmuştur (Resim 3.70: B11-12) (B. Erdoğu, 2022: A Açması Raporu). Bu çukurun bir kısmı sondajın dışındadır. Kireç tabanın kuzeyde kalan yarım metrelik kısmı bırakılmış ve alan orta ve güney kesimlerden kazılmaya devam etmiştir. İlk kireç

tabanın altındaki ikinci kireç taban doğuya doğru yönelmektedir (Resim 3.70: B13). Onun altındaki üçüncü kireç taban ise açmanın tamamına yayılmaktadır (B. Erdoğu, 2022: A Açması Raporu). Üçüncü kireç taban diğerleriyle aynı niteliklere sahip olsa da daha yanık ve küllü bir yapıdadır (Resim 3.70: B14). Üstten başlayan Kalkolitik çukur bu tabana kadar tahribatı devam ettirmiştir. Üst üste yapılan bu tabanlar, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı üç ayrı binayı temsil ediyor olabilir ya da tek bir binaya ait taban yenileme evreleridir. Kalkolitik döneme ait sondajlardan alınan karbon örnekleri MÖ 4795-4606 ve 4841-4606 sonuçlarını vermiştir (Erdoğu vd., 2024: 82). Dolayısıyla Roma tahribatı hariç, yüzeyden yaklaşık 1.60-1.65 derinliğe kadar olan tabakaların Orta Kalkolitik döneme ait olduğu anlaşılmıştır.

Resim 3.71: Domuzburnu Mağarası Neolitik Tabakalar (B. Erdoğu, 2022: A Açması Raporu ve Erdoğu, vd. 2024: Pl 17.2)

A Açması'nda Orta Kalkolitik Döneme ait son taban da kaldırıldıktan sonra toprak rengi değişmiş ve Neolitik çanak çömlekler ortaya çıkmıştır. 30 cm'lik Neolitik dolguda iki adet farklı taban tespit edilmiştir (Işın vd., 2023: 18; Erdoğu vd., 2024: 82). Dar alanda tespit edilen ince tabanlardan üstteki gri renklidir bir altındaki taban ise açık kahverengidir (B. Erdoğu, 2022: A Açması Raporu ve Resim 3.71). İki tabandan da Neolitik çanak çömlekler gelmeye devam etmiştir. Yüzeyden 1.90 m derinlikte ise anakayaya ulaşılmıştır (Işın vd., 2023: 18). Neolitik tabakalardan alınan kömür örnekleri MÖ 6071-5927 sonucunu vermiştir (Erdoğu vd., 2024: 83). Bu açmanın son katmanlarının Geç Neolitik Dönemle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

C Açması 1 x 2 m boyutlarındadır ve 2 metre kalınlığında dolgusu bulunmaktadır. Bu dolgunun ilk 1.5 metresi Roma dönemine ait kalıntılara sahiptir. Yaklaşık 1 metre derinlikte Roma dönemine ait sığır kafatası ve kilden boğa figürini bulunması nedeniyle sondaj 1 x 1 m

ölçülerine daraltılmıştır (Erdoğu vd., 2024: 82). Yaklaşık 1.5 m derinlikte toprak rengi değişmiş ve ince kireçli bir tabakaya ulaşılmıştır (Resim 3.71). Bu tabakayla bağlantılı olarak, Neolitik döneme ait az sayıda arkeolojik materyal gözlemlenmiştir. Tabakanın içinden alınan kömür örneği MÖ 6441-6252 sonucunu vermektedir (Erdoğu vd., 2024: 83). Buna bağlı olarak C açmasının son tabakası en erken Erken Neolitik döneme tarihlendirilmektedir. Yüzeyden 2 metre derinlikte ise büyük ve küçük boyutlardaki taşların yer aldığı tabakada kültür dolgusu sona ermiş ve anakayaya ulaşılmıştır (Işın vd., 2023: 20).

Güncel radyokarbon sonuçlarına göre Güneybatı Anadolu'da "karanlık çağ" olarak bilinen MÖ 5500-4900 aralığında Domuzburnu'na yerleşilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca yine bu verilere göre 6200-6000 aralığına denk gelen 8.2 ka sürecinde de bir boşluk gözlemlenmiştir (Weninger vd., 2006; 402; Çevik ve Erdoğu, 2019: 12-13; Erdoğu vd., 2024: 83).

3.3.1.2. Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik ve Neolitik Dönem Bulguları

Çalışmalar sonucunda yerleşimdeki Orta Kalkolitik (MÖ 4810-4606), Geç Neolitik (MÖ 6071-5927) ve Erken Neolitik (MÖ 6441-6252) dönemlere ait çanak çömlek, taş endüstrisi ve hayvan kemikleri incelenmiştir.

Domuzburnu Mağarası'nda Orta Kalkolitik Döneme ait toplamda 1330 parça seramik bulunmuştur. Bu çanak çömlekler kaba/yarı kaba ve düzenli olmak üzere iki ayrı kategoriye ayrılmıştır (Erdoğu vd., 2024). Tüm çanak çömlek topluluğu içinde düzenli mallar %10'un altındadır. Kaba/yarı kaba mallar yoğun miktarda organik katkılıdır ve yüzeylerinde saman izleri mevcuttur. Parçalar genellikle kötü pişirilmiştir. Çanak çömlek yüzeyleri düzleştirilmiş ya da az perdahlıdır. Yüzey renkleri genellikle siyah, gri ve kahverengi tonlarındadır ancak kızıl-kahve ve turuncumsu-kırmızı renkte örnekler de yer alır (Erdoğu vd., 2024: 83; Resim 3.72). Düzenli mallar ise kil ve kum katkılı (çoğunlukla kalker) iyi dokulu bir hamura sahiptir. Çanak çömlek yüzeyleri çok iyi perdahlıdır ve perdah izleri nadir görülür, iç yüzeyleri ise perdahsızdır. Yüzey renkleri koyu siyah, kahverengi ve kırmızıdır. Bazı parçalarda kırmızı üzerine kırmızı astar görülürken, koyu siyah parçaların kimi astarlıdır (Erdoğu vd., 2024: 83; Resim 3.72). Formların çoğu derin kâselere aittir. Oval formlu kâseler yaygındır ve bazılarının ağızları içe doğru kıvımlıdır. Dışa açılan ağızlı örnekler nadirdir. Kulplu 'S' profilli çanaklar ve kısa boyunlu çömlekler de yaygındır. Az sayıda kulp arasında mahmuz kulp, kayış biçimli kulp ve bir adet boynuz kulp bulunmaktadır (Çizim 3.16). Bazı kayış biçimli kulpların üzerinde yumru kabartma yer almaktadır (Erdoğu vd., 2024: 84). Bezeme oldukça nadirdir ve en karakteristik olanı perdah bezemedir. Perdah bezemeler arasında büyük yatay bantla kombinlenmiş birbirine paralel çapraz çizgiler, dikey bant, birbirini tamamlayan dikey ve yatay

bantlar, birbirine hafif eğimli paralel çizgiler ve bunları kesen çapraz çizgiler biçiminde motifler yer almaktadır. Bu tür bezemeler dışında kazıma bezemeli, kabartma bezemeli kulplar, bant kabartmalar ve boya bezemeli parçalar bulunmaktadır (Erdoğu vd., 2024: 84; Resim 3.72). Boya bezemeli parçalardan biri beyaz astar üzerine kırmızı boyalıdır ve üzerinde birbirine paralel yatay çizgi motifi yer almaktadır. Diğer parça kırmızı üzeri kırmızı boya bezemelidir. Kırmızımsı kahve yüzeyi bulunan örneğin üzerinde daha koyu kırmızı renkte boya ile uygulanmış, birbirine paralel dikey motifler bulunmaktadır (Erdoğu vd., 2024: 84; Resim 3.72).

Resim 3.72: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik Çanak Çömlekler (Domuzburnu Kazı Arşivinden Alınıp Düzenlenmiştir)

Orta Kalkolitik tabakalarda 250 yontma taş bulunmuştur ve çoğunlukla hammadde olarak radyolarit tercih edilmiştir. Az sayıda buluntu çakmaktaşından üretilmiştir. Yontmataşların renk çeşitliliği (kırmızı, kahve, sarı, siyah, pembe, yeşil vb.) ve kaliteleri değişkenlik gösterir. Sadece 3 adet obsidiyen yontmataş bulunmaktadır (Resim 3.74).

Obsidyenlerin kaynağı büyük olasılıkla Göllü Dağ'dır (Erdoğu vd., 2024: 86). Obsidyenler arasında iki dilgi ve bir yonga yer alır. Yontmataş örnekler arasında iki dilgi çekirdeği ve 17 dilgi bulunmaktadır. Dilgilerin yontma işlemi muhtemelen yerleşim içinde yapılmıştır. Dilgiler, olasılıkla doğrudan vurma tekniğiyle çıkartılmıştır. Yongalar da yerleşim içinde üretilmiştir. Üç adet yonga çekirdeği ile çok sayıda yonga ve atık bulunmaktadır (Erdoğu vd., 2024: 86). Yonga üretimi, piramidal bir şekilde sonlanan tek ve çok yönlü yonga çekirdekleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çekirdekler ve yongalar üzerinde yapılan incelemeler hem üretimde hem de yongaların kendisinde standart bir uygulama olmadığını göstermektedir. Yerleşimde üretim fazladır ancak teknik açıdan özensizdir. Aletler oldukça nadirdir ve düzeltisiz parçaların çoğu doğrudan kullanılmıştır. Yontmataş aletler arasında kazıyıcılar, deliciler ve gaga aletler baskındır (Erdoğu vd., 2024: 86).

Çizim 3.16: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik ve Geç Neolitik Formlar (Erdoğu vd., 2024: Fig.1-3)

Orta Kalkolitik tabakalarda büyük kısmı keçi ve koyun türlerine ait olmak üzere toplamda 722 adet hayvan kemiği bulunmuştur. Örnekler arasında çoğunlukla evcilleştirilmiş keçilerin yanı sıra evcilleştirilmiş koyunlar da yer alır ve sığırlar nadirdir. Geyik, yaban domuzu ve yaban keçileri büyük boyutlu av hayvanları arasındadır (Erdoğu vd., 2024: 86). Bulunan hayvan kemikleri genellikle yoğun ve yüksek besin sağlayan parçalardan oluşmaktadır. Hayvan

kemikleri üzerinde insan müdahalesini gösteren kesikler; deri yüzme, kesim, zarar vermeden tendon çıkarma vb. uygulamaların yapıldığına işaret etmektedir (Erdoğu vd., 2024: 86). Diğer av hayvanları arasında kaplumbağa ve Avrupa tavşanı da yer almaktadır. Balık kemikleri nadirdir ve bunlar arasında; "Çipura" (Sparus aurata), "İzmaritgiller" (Sparidae), "Serranidae" ve "Mugilidae" gibi türler bulunmaktadır. Ayrıca bir adet köpekbalığı dişi gözlemlenmiştir. Genel olarak balık kemiklerinin az sayıda olması nedeniyle, Domuzburnu yerleşimi geçim ekonomisinde balık avcılığının önemli bir yer tutmadığı anlaşılmaktadır (Erdoğu vd., 2024: 86). Kabuklu kalıntılar ise deniz, kara ve tatlı su yumuşakçalarını içeren örneklere aittir. Bulunan bazı kuş kemiklerinin türleri tespit edilememiştir. Bir adet ise kertenkele çene kemiğine rastlanılmıştır. Faunal buluntularla bağlantılı olarak Orta Kalkolitik tabakalarda iki adet bız ve bir adet *Tritia gibbosula* türü boncuk görülmüştür (Erdoğu vd., 2024: 86; Resim 3.74).

Resim 3.73: Domuzburnu Mağarası Neolitik Dönem Çanak Çömlekler (Domuzburnu Kazı Arşivinden Alınıp Düzenlenmiştir)

Geç Neolitik Döneme ait sadece 22 parça çanak çömlek bulunmaktadır. Çanaklarda organik katkı hiç yoktur. Çanak çömlekler yoğun mineral katkılı, ince dokulu killi bir hamura sahiptir ve oldukça ince cidarlıdır (Erdoğu vd., 2024: 84). Hamurları devetüyü ya da pembemsi bir renktedir. Çanak çömlek topluluğunun büyük çoğunluğu kırmızı astarlı ve iyi perdahlıdır. Az sayıda kahverengi ve siyah yüzey renginde perdahlı örnekler de bulunur (Resim 3.73). 4 ağız parçasından ikisi kısa boyunlu, biri 'S' profilli biri de içe daralan ağızlı kâse formlarına aittir (Erdoğu vd., 2024: 84; Çizim 3.16).

Erken Neolitik Döneme ilişkin çanak çömlekler ise 20 parçadır. Bunlardan ikisi kırmızı astarlı, ince cidarlı, mineral katkılı düzenli mallara aittir. Diğer parçalar kaba ve az kaba

nitelikte, yoğun mineral ya da organik katkılıdır. Bu parçaların yüzeyleri düzleştirilmiş ya da hafif perdahlanmıştır (Erdoğu vd., 2024: 86). Yüzey renkleri genellikle siyah ve kahverengidir ancak krem ve kırmızı örnekler de bulunur (Resim 3.73). Bazı örneklerde iç yüzey renkleri ön yüzeyden farklıdır. Kırmızı renkli bir parçanın üzerinde ise gelişigüzel biçimde koyu kırmızı boya sürüldüğü tespit edilmiştir. Tek bir ağız parçası ise oval biçimli bir çanak formuna aittir (Erdoğu vd., 2024: 86).

Resim 3.74: Domuzburnu Mağarası Orta Kalkolitik Buluntular ve Obsidyenler (Domuzburnu Kazı Arşivinden Alınıp Düzenlenmiştir)

Yerleşimde Neolitik Döneme ait sadece 6 adet çakmaktaşı bulgu içinde yongalara ve atıklara ait parçalar yer almaktadır (Erdoğu vd., 2024: 86). Dolayısıyla Neolitik dönemin taş endüstrisini anlamak mümkün olmamıştır. Faunal buluntular'da taş endüstrisinde olduğu gibi kısıtlıdır. Geç Neolitik Döneme ait sadece birkaç parça tanımlanamayan hayvan kemiğine rastlanılmıştır. Erken Neolitik tabakada ise 20 adet hayvan kemiği gözlemlenmiştir. Bunlar arasında koyun, keçi, yaban domuzu, kuş veya kemirgen kemikleri ile bir adet sığır boynuzuna rastlanılmıştır (Erdoğu vd., 2024: 87).

Domuzburnu Mağarası'nda son dönemde yapılan kazı çalışmaları ve araştırmalar, yeni verilerin elde edilmesine, kronolojilerin belirlenmesine ve yerleşimin yorumlanabilmesine olanak tanımıştır. Teke Yarımadası'nın en doğusunda yer alan Domuzburnu Mağrası, bu çalışmalarla birlikte Erken/Geç Neolitik ve Orta Kalkolitik süreçlerin çözümlenmesinde oldukça fayda sağlamıştır. Özellikle bölgedeki çanak çömlekli dönemlere ait malzeme kültürü ve kronoloji kısmen daha iyi anlaşılmıştır. Ayrıca Orta Kalkolitik döneme ait mimari verilerin bulunması da kültürün anlaşılması açısından ayrıca önemlidir. Genellikle Batı ve Güneybatı Anadolu coğrafyası Orta Kalkolitik Döneme ait mimari verilerden yoksundur, dolayısıyla

Domuzburnu Mağarası bu dönem için dikkat çekicidir. Bu çalışmalarda sadece Neolitik Döneme ait mimari bulgular veri eksikliğine sebebiyet vermiştir. Bu durum geniş alanda kazı yapılmaması, Neolitik Dönemde geçici bir yerleşiklik olması ya da Kalkolitik ve Roma dönemlerinde gerçekleştirilen tahribatlarla ilgili olabilir.

3.4. Elmalı Yerleşimleri

Antalya'nın Elmalı İlçesi Prehistorik dönemler için önemli veriler sunsa da, gerçekleştirilen çalışmaların birçoğu Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağlarıyla ilişkilidir. Erken Kalkolitik ve Neolitik Çağlara ait veriler çoğunlukla yüzey araştırmalarından elde edilmiştir. 1949 yıllarında bölgede ilk araştırmalar M.S.F. Hood tarafından gerçekleştirilmiştir (Eslick, 1992: xvii). Hood, yaptığı ilk yüzey araştırmalarında yazdığı raporu J. Mellaart ile paylaşmıştır, böylece Akçay Höyük ve Tekke Höyük'de bulduğu iki boyalı seramik ve Neolitik-Kalkolitik dönemlere ait diğer parçalar Mellaart tarafından değerlendirilmiştir (Mellaart, 1954: 176 ve 202; Eslick, 1992: xvii). Bu parçaların boyalı olanları Mellaart'ın 1951-1952'de yaptığı yüzey araştırmalarına ilişkin yayınında yer almıştır (Mellart, 1954: 188-189; Eslick, 1992: xvii; İlseven, 1992: 45). File-ağ ve birbirine paralel dikey çizgili motiflerin olduğu devetüyü üzeri kırmızı boyalı parçalar Kalkolitik dönemlere atfedilmiştir (Mellaart, 1954: 188 ve Fig. 51,59). Hacımusalar'da Hood tarafından toplanan parçalar arasında, Neolitik Döneme ait sadece içe dönük ağızlı bir parça çanak çömleğin bulunduğu kaydedilmiştir (Eslick, 1992: 63 ve Plate 80: 1). Sonraki yüzey araştırmaları ise 1954, 1962, 1963 yıllarında M. J. Mellink tarafından yapılmıştır. Yine Mellink 1963-1974 yılları arasında Karataş-Semayük (kazı başlangıcı 1963), Bağbaşı (kazı başlangıcı 1967) ve Kızılbel (kazı başlangıcı 1970) kazılarını gerçekleştirmiştir (Mellink, 1954, 326-327; Mellink, 1964a: 97; Mellink, 1964b: 269; Mellink, 1968: 254; Mellink, 1971: 246; Eslick, 1992: xvii; İlseven, 1999: 45). Bölgedeki diğer yüzey araştırması 1977 yılında C. Eslick tarafından gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırmaları sırasında Geç Kalkolitik yerleşimlerin yanı sıra Geç Kalkolitik öncesine tarihlenen Bayındırköy, Gökpınar, Kızılbel, Arapkuyusu, Hacımusalar, Akçay Höyük ve Tekke Höyük yerleşimleri de incelenmiştir (Eslick, 1992: Plate I; İlseven, 1999: 45). Ayrıca Bağbaşı kazılarında bulunan ve Elmalı yüzey araştırmalarında ortaya çıkan Neolitik ve Kalkolitik malzemenin değerlendirmesini 1980 ve 1992 yıllarındaki yayınlarında yapmıştır (Eslick, 1980; Eslick 1992). 1985 yılında ise I. Yalçınkaya (1986: 434) Elmalı'da Gölova mağaralarına yönelik prehistorik araştırmalar gerçekleştirmiştir. 2019-2024 yıllarında G. Tiryaki (2023: 127) tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmasında ise gene Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağlarıyla ilişkili yeni yerleşimler ve bulgular ortaya çıkartılmıştır.

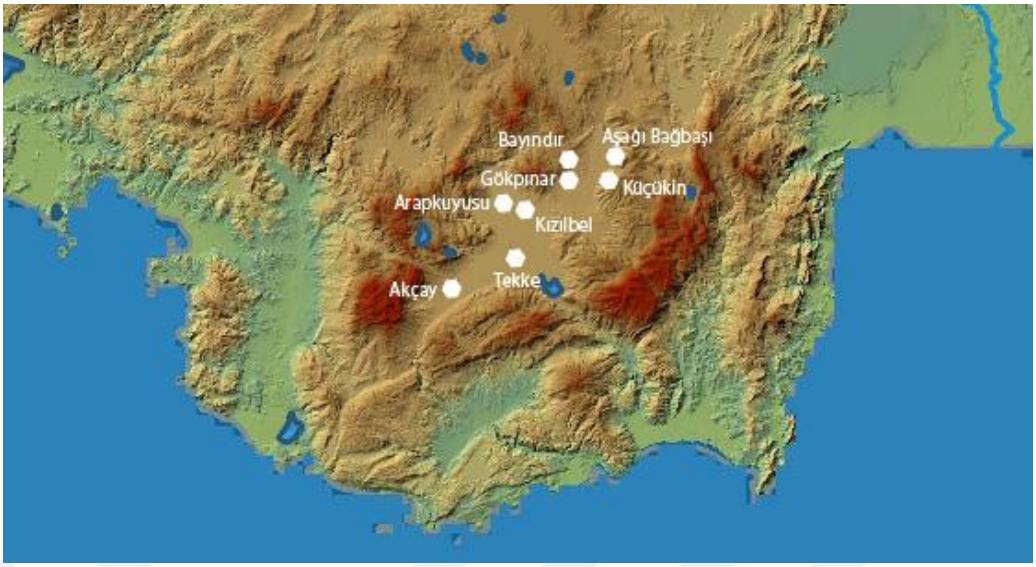

Harita 3.4: Elmalı Yerleşimleri

3.4.1. Akçay Höyük

Akçay Höyük, Akçay yerleşiminin 1.1 km güneyinde ve Elmalı'nın 25 km güneybatısında yer almaktadır (Resim 3.75). Höyük 125 m çapındadır fakat tarım faaliyetleri nedeniyle bazı kısımları düzlenmiştir. Yerleşimin doğu ve kuzeyinden akan bir dere bulunmaktadır (Eslick, 1992: 58). Akçay Höyük'te herhangi bir kazı çalışması yapılmamıştır, günümüze ulaşan veriler sadece 1949, 1961-1962 ve 1977 yıllarındaki yüzey araştırmalarında toplanan parçalarla sınırlıdır (Eslick, 1992: 58). Tanımlı parçalar Bizans, Erken Tunç/Geç Kalkolitik ve Neolitik olmak üzere üç ana döneme tarihlenmiştir. Neolitik döneme tarihlenen parçaların özellikle höyüğün batısında, diğer dönemlere ait parçaların ise höyüğün her kısmında bulunduğu kaydedilmektedir (Eslick, 1992: 58).

Neolitik çanak çömlekler ince cidarlıdır ve hamurları beyaz ve siyah olmak üzere çeşitli renklerde taşçık barındırmaktadır. Fırınlamadan dolayı hamur çekirdeği siyahtır. Yüzey renkleri ağırlıklı olarak açık kahverengidir. Çanak çömleklerin çoğu perdahlıdır, koyu, açık kahve, kızıl ve kırmızı renklerde astarlı örnekler mevcuttur (Eslick, 1992: 58). Kapların bazılarında hem iç hem dış yüzey astları, bazılarında ise dışı astarlı ve iç yüzeyin sadece ağız hizası bant astarlıdır. Kimi örnekte ise iç ve dış yüzeyler astarsız bırakılmıştır. Formlar arasında dışa dönük ağızlılar, içe daralan ağızlılar, boyunlular, düz profilliler yaygındır. Bu formlar derin kaseler, ufak kaseler, oval ağızlı kaseler ve çömleklere aittir (Eslick, 1992: 58-59 ve Plate 76-77). Küçük bir çanağın üstünde ise tüp delik bulunmaktadır, ayrıca halka biçimli tutamaklar da bulunmaktadır. Halka biçimlilerin biri yatay konumlanmaktadır. Dipler ise düzdür (Eslick, 1992, 58-60). Bezeme oldukça azdır. Dört adet boyalı çanak çömlek beyaz astar üzerine kırmızı

ya da açık kahve boyalıdır. Bu çanak çömleklerden üçü basit çizgisel biri zigzag motiflidir. İki örnekte ise kazıma bezeme bulunmaktadır (Eslick, 1992: 59-60). Özellikle boyalı çanak çömleklerden yola çıkılarak yerleşim Göller Bölgesi ile kıyaslanmakta ve Geç Neolitik Döneme tarihlendirilmektedir (Eslick, 1992: 68). Neolitik çanak çömleklerle bulunan az sayıda taş alet arasında yonga ve dilgiler yer almaktadır. Dilgilerden ikisi obsidyen diğerleri ise çakmaktaşındandır. Bazı dilgilerde düzeltiler mevcuttur. Çakmaktaşları sarı, beyaz, mor, kahverengi, kırmızı-kahve olmak üzere çeşitli renklerdedir (Eslick, 1992: 60-61 ve Plate 78).

Resim 3.75: Akçay Höyük (Foto: S. Gökhan Tiryaki)

3.4.1.1. Akçay Höyük Yeni Dönem Yüzey Araştırmaları ve Müze İncelemeleri

2022 yılında bu tez kapsamında T. C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü öğrenci arazi çalışması izniyle Akçay Höyüğün yüzey taraması yapılmıştır. Arazi çalışmaları sırasında höyüğün tüm çevresinde Neolitik bulgulara erişilmiştir. Neolitik parçalar arasında kırmızı astarlı perdahlı örnekler ile kahverengi astarlı perdahlı parçaların yanı sıra iki obsidyen (biri prizmatik dilgi) ve bir çakmaktaşı mermi çekirdek gözlemlenmiştir. Ayrıca çeşitli renklerde çakmaktaşı hammaddeden yapılma dilgiler de bulunmaktadır.

2023 yılında yine bu tez kapsamında yapılan TÜBİTAK projesine bağlı olarak, Elmalı Arkeoloji Müzesi'nde Akçay Höyüğe ait malzemeler incelenmiştir. İncelenen tüm Neolitik bulgular istatistik olarak yüzey malzemeleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Arazi ve Müze bulguları olmak üzere toplamda 194 parça çanak çömlek ve 33 parça yontmataş incelenmiştir.

3.4.1.1.1. Akçay Höyük Neolitik Dönem Çanak Çömlekleri (MÖ 6000-5700)

Çanak Çömleklerin büyük çoğunluğu düzenlidir (%55,67), az kaba (%29, 89) ve kaba (%14,44) örnekler daha az sayıdadır. Çanak çömleklerin büyük kısmı gövde (%76,80) bir kısmı ise ağız (%23,20) parçalarına aittir. Yayınlarda geçen çok az sayıda kulp/tutamak ve dip parçasına ise malzemeler arasında rastlanılmamıştır. Tasnif edilen çanak çömlekler kırmızı astarlı ve perdahlı mallar (%29, 38), kahverengi perdahlı mallar (%26,28), kahverengi az kaba ve kaba mallar (%25,25), kırmızı az kaba ve kaba mallar (%13,40), siyah az kaba ve kaba mallar (%5,69) olmak üzere beş ana gruba ayrılmıştır;

Kırmızı Astarlı ve Perdahlı Mallar (%29,38): Yerleşimde en çok görülen mal grubudur. Yüzey renkleri çoğunlukla kırmızı, açık kırmızı tonlarındadır, ancak koyu kırmızı örnekler de yer alır (Resim 3.76: a). Çanak çömlekler çok iyi parlak perdahlıdır ve üzerlerine ince-orta kalınlıkta astar atılmıştır. Hamurlarında mineral ve küçük taşçık katkı gözlemlenmektedir. Büyük bir kısmı iyi pişirilmiştir. Sadece dışı astarlı içi perdahlı, çift tarafı astarlı ya da dışı astarlı içten sadece ağız kısmı astarlı örnekleri bulunmaktadır.

Kahverengi Perdahlı Mallar (%26,28): En fazla görülen ikinci mal grubudur ve kırmızı astarlı ve perdahlı mal grubuna oldukça yakın orandadır. Yüzeyleri kahve, koyu kahve tonlarında değişmektedir, az sayıda açık kahve örnek de bulunur (Resim 3.76: b). Bazı örneklerde kahverengi astar atılmıştır. Yüzeyler çok iyi veya iyi perdahlanmıştır. Hamurları mineral, küçük taşçık katkılıdır ve iyi pişirilmiştir. Nadiren alacalı mallar da görülmektedir.

Kahverengi Az Kaba ve Kaba Mallar (%25,25): En sık görülen üçüncü mal grubudur ve ilk iki mal grubuna yakın orandadır. Bu mal grupları içinde az kaba olanlar iyi veya orta derece perdahlıdır. Kabalarda ise perdah ya çok azdır veya hiç yoktur. Yüzey renkleri kahverenginin çeşitli tonlarındadır (Resim 3.76: c). Az kabaların hamurunda mineral katkı ve küçük taşçık bulunur. Kabalarda ise mineral katkı, yoğun küçük taşçık varken bazılarında organik katkı mevcuttur. Örneklerin çoğunluğu iyi pişirilmiştir.

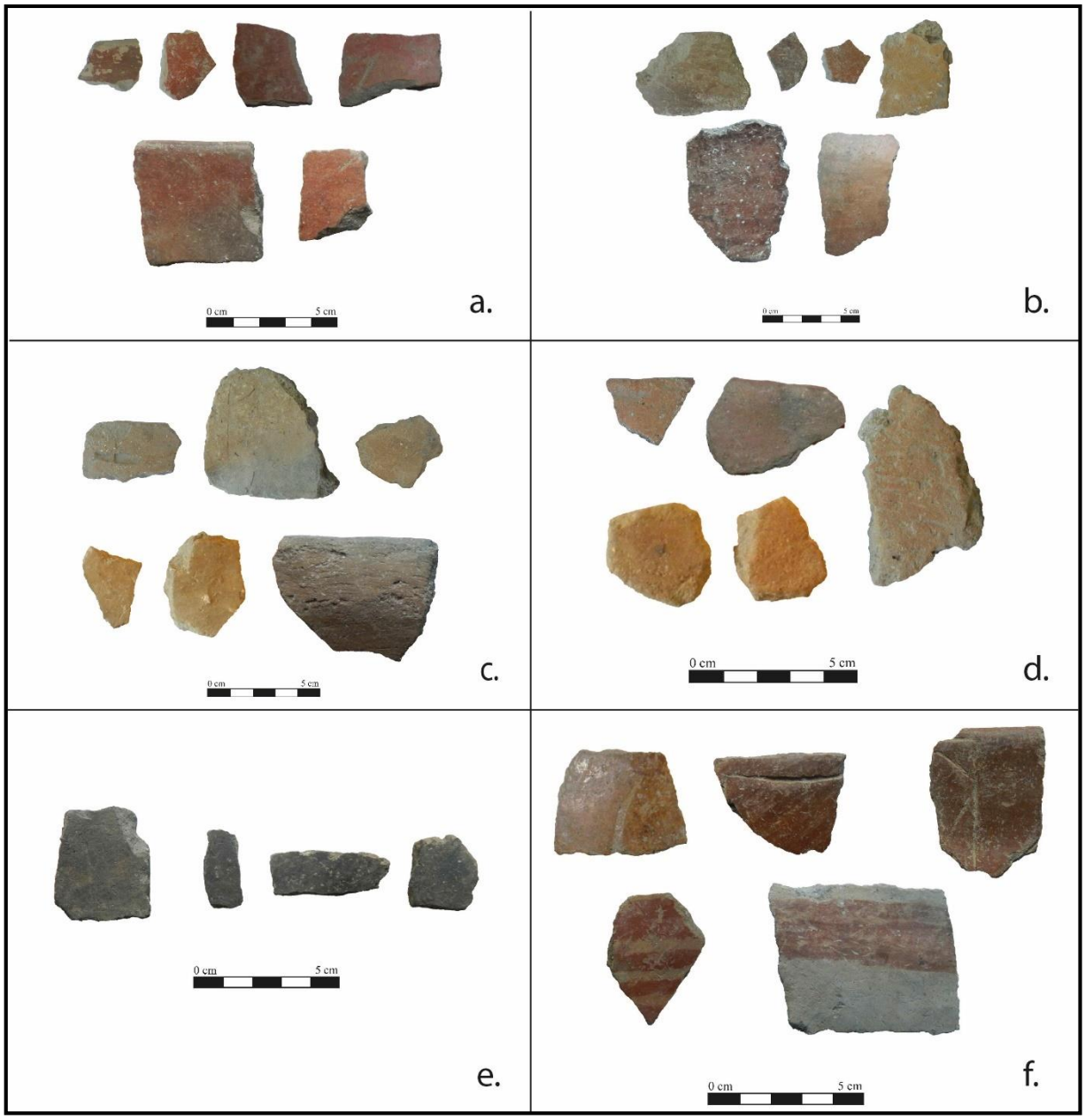

Resim 3.76: Akçay Höyük Geç Neolitik Mal Grupları (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Kırmızı Az Kaba ve Kaba Mallar (%13,40): Bu mallar daha nadirdir. Yüzey renkleri kırmızının tonlarındadır (Resim 3.76: d). Az kaba olanlar mineral ve küçük taşçık katkılıdır. Az kabaların yüzeyi orta ya da iyi perdahlıdır. Kabalarda mineral, küçük taşçık ve kimi zaman organik katkı gözlemlenir. Yüzeyleri çok az perdahlıdır ya da perdah hiç yoktur. Çoğu örnek iyi pişirilmiştir.

Siyah Az kaba ve Kaba Mallar (%5,67): Yerleşimdeki en nadir mal grubudur. Bu malların yüzeyi mat siyah, grimsi siyah renklerindedir (Resim 3.76: e). Az kabalar iyi veya orta derece perdahlıdır. Hamurlarında mineral ve küçük taşçık yer alır. Kaba olanların yüzeyleri

perdahsızdır, hamurlarında ise mineral, taşçık veya organik katkı görülür. Birçoğu iyi pişirilmiştir.

Bezemeliler (%3,60): Toplam mal grubu içinde oldukça az sayıda bezemeli örnek bulunmaktadır. Dört parça kazıma bezeme görülmektedir. Kazımalar genellikle çizgiseldir. Kazımalardan birinde birbirini tamamlayan dikey ve eğik çizgiler bulunur (Ters 'K' biçimi). Bir örnek ise yatay oluk bezemeye aittir. Krem üstü kırmızı dört parça boya bezeme bulunmaktadır. Bunlardan üçü krem astar üzerine kırmızı boya uygulanarak yapılmıştır. Bir parçada yatay kalın bant motifi, diğer parçada birbirine paralel yatay daha ince bant motifleri bulunur (Resim 3.76: f). Diğerinde ise birbirine paralel dikey çizgiler yer alır (Bkz: Mellaart, 1954: fig.59). Bu parça müze envanterinde bulunmadığından incelenememiştir. Ayrıca krem astar üzerine kahve boyalı, zigzag motifli parçaya da envanterde rastlanılmamıştır. Gözlemlenen ilk iki örnek Göller Bölgesine benzerdir ve ithal olabilir.

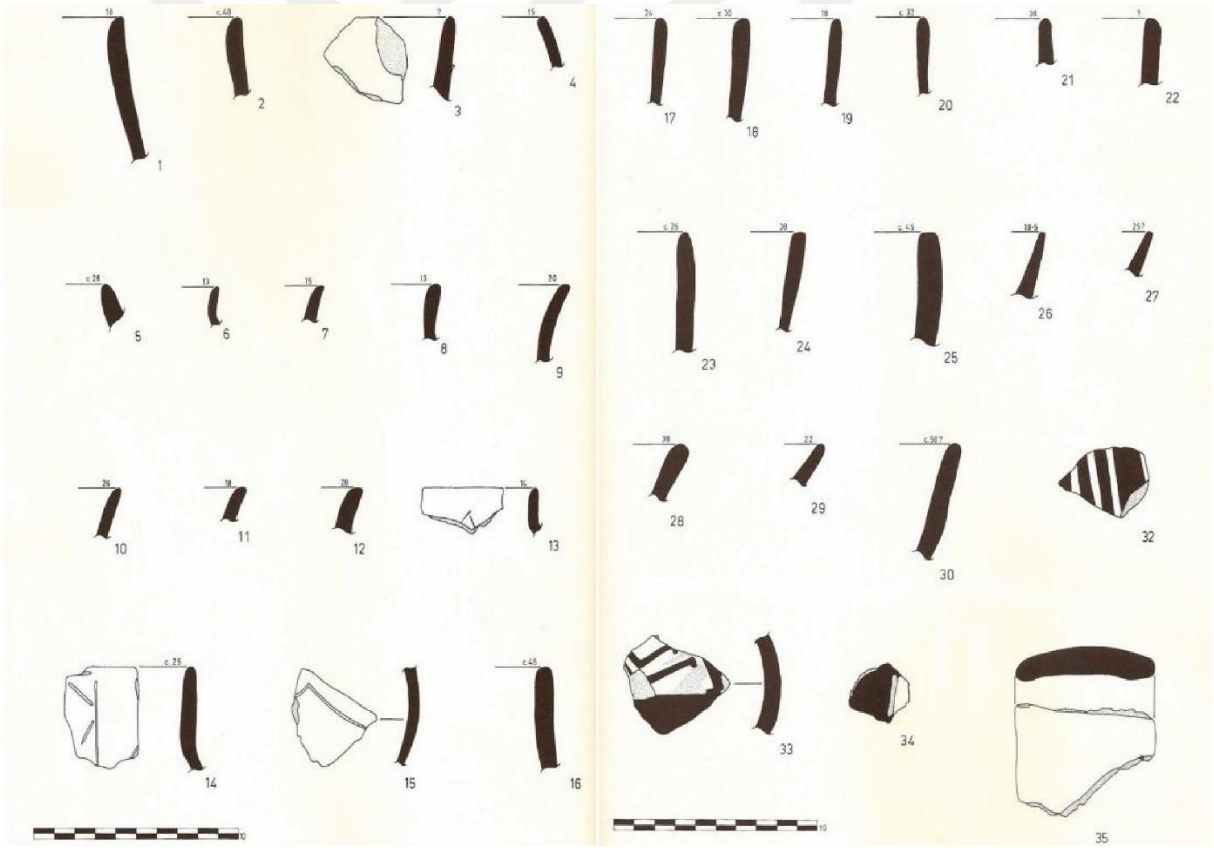

Çizim 3.17: Akçay Höyük Çanak Çömlek Formları (Eslick, 1992: Pl.76-77)

Formlar: Form çeşitliliği Eslick'in araştırmalarıyla tutarlıdır (Eslick, 1992: Plate 76-77). Dışa açılan ağızlılar, düz formlular, içe daralan ağızlılar ve boyunlular en yaygın olanlarıdır. Formlar derin kâseler, ufak kaseler, oval ağızlı kaseler ve çömleklere aittir (Çanak Çömlek Formları İçin Bkz: Çizim. 3.17).

Akçay Höyük Neolitik Dönem Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi

a. Seramiklerin çok büyük çoğunluğu düzenli veya az kabadır. Çanak çömleklerin perdahlama düzeyi ve pişirimleri iyi seviyedir. Düzenli malların hamur içeriklerinde standart bir düzen bulunmaktadır. Dolayısıyla yerleşimdeki seramik işçiliğinin gelişkin olduğu söylenebilir. Kırmızı perdahlı ve astarlı mallar ile kahverengi perdahlı malların en yaygın gruplar olması bu durumu destekler niteliktedir.

b. Kaba mallar nispeten azdır ve çok tercih edilen bir mal grubu değildir. Bu örneklerin de hamur yapıları genellikle benzerdir.

c. Bezemeli parçalar çok azdır, iki parça boya bezemeli örnek muhtemelen Göller Bölgesi geleneklidir ve ithaldir.

d. Yerleşime özgü ya da diğerlerinden farklı denilebilecek bir çanak çömlek formu bulunmamaktadır. Formlar dışa açılan ağızlı, içe daralan ağızlı, boyunlu ve düz formlu olmak üzere dört ana gruba ayrılır. Önceki yayınlar baz alınarak tüp biçimli, halka biçimli kulp/tutamak ve düz diplerin olduğu bilinmektedir.

e. Akçay Höyük'teki ithal boyalılar, kırmızı perdahlı ve astarlı mallar, kahverengi perdahlı örnekler, Batı Anadolu, Güney Batı Anadolu ve Göller Bölgesi göz önüne alındığında, yerleşimin MÖ 6000-5700 aralığında bir tarihe konulması gerektiğini düşündürmektedir.

3.4.1.1.2. Akçay Höyük Neolitik Dönem Taş Endüstrisi

Az sayıda çakmaktaşı buluntunun büyük çoğunluğu dilgi endüstrisine aittir (Resim 3.77). Taş aletlerin büyük kısmı bal rengi, pembe, kahverengi, kırmızı, beyaz, siyah vb. renkte çakmaktaşı hammaddeden üretilmiştir. Malzemelerin çoğu düzeltisiz dilgilerden oluşmaktadır. Diğer yandan az sayıda dilgicik ve düzeltili dilgi, bulunurken bunların bazıları baskı tekniğiyle üretilmiştir. Diğer yandan bir adet yongalama yüzeyi yenileme parçası ve iki adet çakmaktaşı mermi çekirdek bulunmaktadır (Resim 3.77). Bu çekirdeklerden dilgilerin oldukça özenli çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Toplamda 9 obsidyen bulunmuştur, bunlardan altısı baskı tekniği ile çıkartılmış digi ve dilgiciktir, üçü ise atıktır (Resim 3.77). Obsidyenlerin birçoğunun kaynağı Orta Anadolu olmalıdır, bir iki örnek ise diğerlerinden farklıdır. Atıklar yerleşimde de üretimin olduğunu göstermektedir. Ayrıca obsidyen aletlerdeki baskı tekniği uygulaması ileri düzeydedir. Yerleşimde yontmataş işçiliğinin gelişkin olduğu önerilebilir. Çanak çömlekler ve taş endüstrisi birlikte değerlendirildiğinde yüzeyden itibaren oldukça kaliteli Geç Neolitik Dönem malzemelerin geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Akçay Höyüğün Neolitik Dönem açısından oldukça potansiyel barındırdığı söylenebilir.

Resim 3.77: Akçay Höyük Geç Neolitik Taş Endüstrisi

3.4.2. Gökpınar

Korkuteli-Elmalı yolu üzerinde, Elmalı merkezin yaklaşık 5 km doğusunda, Elmalı ovası içinde bulunan Gökpınar, akarsu kaynağı yakınına konumlanmaktadır (Resim 3.78). 1964 yılında köylüler tarafından açılan kuyuda birkaç çanak çömlek ve delikli taş balta bulunmuştur (Eslick, 1992: 62). Köylüler tarafından muhafaza edilen bu parçalar C. Eslick (1992: 62) tarafından ancak 1977'de incelenebilmiştir. Söz konusu çanak çömlekler Geç Neolitik Dönem'e, balta ise Erken Tunç Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Yine 1977 yılında, 1964'te açılan kuyu genişletilmiştir (Mehmet Kırcan'a ait kuyu). Ancak 4-5 m çapındaki kuyunun duvarları henüz örülmemişken incelenmiştir. Eslick kuyuda yaptığı incelemelerde, kuyunun kuzey, güney ve doğu kesimlerinde 1.70-2.70 m aralığında bir dolgunun varlığını tespit etmiştir (Eslick, 1992: 62). Özellikle güney bölümde kireç sıvalı zemin kalıntıları yer alırken hem kuzey hem de güney bölümde taş temel olabilecek duvar taşlarına rastlanılmıştır. Aynı zamanda 1977'ye kadar farklı kuyuların kazıldığı da öğrenilmiştir. Yerleşimin sınırları ve dolgunun kalınlığını belirlemek amacıyla diğer kuyular da incelenmiştir (Eslick, 1992: 62). Bazı kuyularda herhangi bir dolgu

tespit edilememiştir. Sadece ilk kuyunun batısında yer alan ikinci kuyunun (Ali Rıza Göçer'e ait kuyu) atık toprağında kemik, kerpiç parçaları, bız, çakmaktaşı aletler ve çanak çömlekler bulunmuştur. Bu kuyudaki taşların örülmesi sebebiyle dolgusu anlaşılamamıştır (Eslick, 1992: 62). Sonrasında Eslick tüm bu incelemelerde ilk kuyunun eskizini ve alanın krokisini çizmiş, yerleşimin ise su kaynağının kuzeydoğusu ile sınırlandığını tespit etmiştir (Eslick, 1992: Plate 81: a,b,c). 2022 yılında bu tez kapsamında Gökpınar tekrardan ziyaret edilmiştir fakat yerleşim olduğu düşünülen alanın yüzeyinde sadece iki parça tanımsız çakmaktaşı gözlemlenmiştir.

Resim 3.78: Gökpınar Geç Neolitik Parçaların Görüldüğü Alan (Resim Google Earth Pro'dan Alınıp Düzenlenmiştir)

Gökpınar'da toplanan Neolitik çanak çömlekler küçük taşçıklı bir hamura sahiptir ve iyi pişirilmişlerdir. Sucuk tekniğiyle yapılan çanak çömlekler ince cidarlıdır. Kulplar dik konumlandırılmışlardır ve iki kulpun aynı kaba ait olduğu düşünülmektedir (Eslick, 1992: 62). Örnekler, Akçay Geç Neolitik çanak çömlekleriyle aynı kategoride değerlendirilmektedir. Çanak çömlekler genellikle kırmızı astar üstüne çok iyi perdahlı örneklere sahiptir. Bezemeli çanak çömlek ise bulunmamaktadır (Eslick, 1992: 63). Ayrıca kahverengi perdahlı örnekler de yer alır. Formlar arasında derin kâseler, dışa dönük ağızlı kaseler, boyunlular, halka kulplar ve tüp biçimli kulplar bulunur (Eslick, 1992: 63 ve Plate 79). Kırmızı-kahve yüzeyli Kalkolitik çanak çömlekler içinde ise Kızılbel, Aşağı Bağbaşı'na benzeyen örneklerin yanı sıra Geç Kalkolitik malzemenin bulunduğu da belirtilmektedir (Eslick, 1992: 63).

3.4.2.1. Gökpınar Yeni Dönem Müze İncelemeleri

2023 yılında Elmalı Arkeoloji Müzesi'nde Gökpınar'a ait Neolitik ve Kalkolitik bulgular incelenmiştir. Gökpınar bulguları Akçay Höyük bulgularına göre oldukça az sayıdadır. Toplamda 47 adet Neolitik, 13 adet Kalkolitik çanak çömlek bulunmaktadır. Ayrıca 40 adet yontmataş, bir kemik alet ve bir adet sürtmetaş da vardır.

3.4.2.1.1. Gökpınar Neolitik ve Kalkolitik Dönem Çanak Çömlekleri

Yerleşimdeki Kalkolitik Dönem çanak çömlekleri oldukça az sayıdadır. Bunlar arasında muhtemelen Geç Kalkolitik döneme ait iki tüme yakın kap bulunmaktadır. Erken veya Orta Kalkolitik olabilecek parçalar ise kaba siyah ve kahverengi yüzeylidir. Bu örnekler saman katkılı, orta ve küçük boy taşçıklıdır. Bir parça ağız ve bir yassı kulp hariç hepsi gövdedir. Ağız parçası dışa kıvrımlıdır. Gövde parçaları aynı bölgede bulunan Bayındır ve Kızılbel örnekleri ile benzerdir. Ancak Aşağı Bağbaşı ile farklıdır. Tüm örneklerin ve form veren parçaların çok az sayıda olması sebebiyle malzeme yeteri kadar tasnif edilememiştir.

Gökpınar'daki Neolitik çanak çömlekler yine az sayıda olsa da daha belirgin niteliklere sahiptir. Parçalar çoğunlukla gövdelere (%76,59) aittir ve az sayıda ağız (%12,76) ile kulp (%10,65) bulunur. Çanak Çömleklerin çoğu düzenlidir (%68,10), az kaba (%19,14) ve kaba mallar (%12,76) daha az sayıdadır. Toplam dört ana mal grubu tespit edilmiştir. Bunlar; kahverengi perdahlı mallar (%40,42), kahverengi az kaba ve kaba mallar (%29,78), kırmızı astarlı ve perdahlı mallar (%19,17) ve siyah az kaba ve kaba mallardır (%10,63). Bezemeli çanak çömlek bulunmamaktadır.

Kahverengi Perdahlı Mallar (%40,42): Gökpınar'da en yaygın görülen mal grubudur. Bu parçaların yüzeyleri çoğunlukla kahve ve koyu kahve rengindedir. Nadiren açık kahve yüzey rengi de görülmektedir (Resim 3.79: a). Dış yüzeyleri çok iyi perdahlanmış bu örneklerin bazılarında iç yüzey perdahlı kimi örnekte ise perdahsızdır. Bazı örneklerin dış yüzeyinde kahve astar görülmektedir. Çoğunluğunun hamurunda mineral katkı ile küçük ve orta boy taşçıklar gözlemlenir. Bazı örneklerde mineral katkı yoktur kimi örnekte ise organik katkı gözlemlenir. Örnekler genellikle iyi pişirilmiştir.

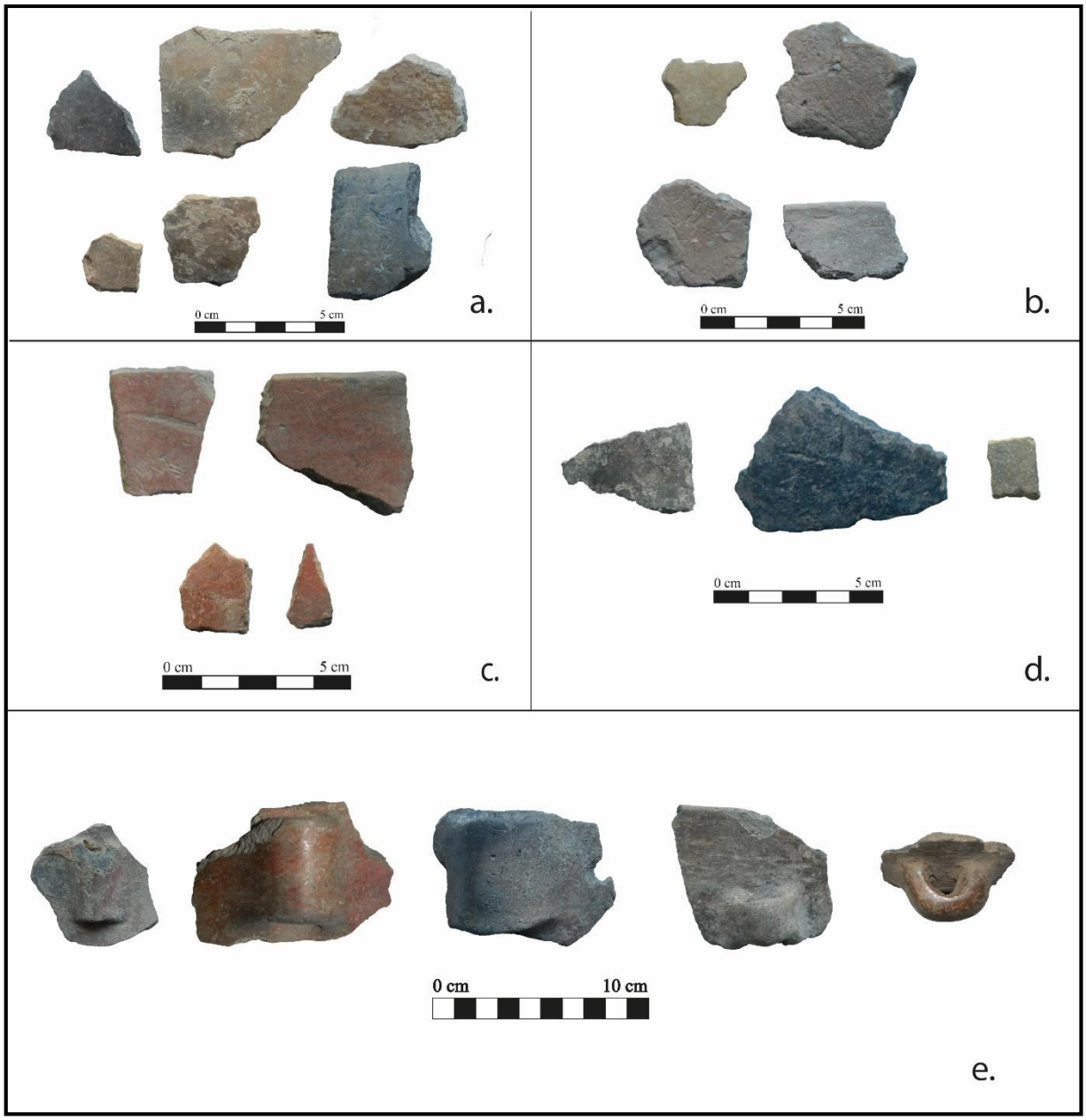

Resim 3.79: Gökpınar Geç Neolitik Çanak Çömlek Mal Grupları ve Kulp Örnekleri (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Kahverengi Az Kaba ve Kaba Mallar (%29,78): En yaygın görülen ikinci mal grubudur. Yüzeyleri kahverengi, koyu kahve bazen de açık kahve tonlarındadır (Resim 3.79: b). Az kaba olanları iyi ya da orta derece perdahlıdır. Kabalar perdahsız ya da az perdahlıdır. Az kabaların hamuru genellikle mineral ve küçük, orta boy taşçık katkılıdır. Bazen ise organik katkı görülmektedir. Kabaların hamurunda organik katkı, küçük, orta boy taşçık gözlemlenir. Bazı örneklerde ise mineral katkı bulunur. Çanak çömleklerin çoğu iyi pişirilmiştir.

Kırmızı Astarlı ve Perdahlı Mallar (%19,17): Diğer mal gruplarına göre daha az orandadır. Yüzeyleri kırmızı, koyu kırmızı astarlı ve çok iyi perdahlıdır (Resim 3.79: c). Astar genelde dış yüzeye uygulanmıştır, iç yüzeyler ise perdahlı veya kabadır. Hamurlarında ince, orta boy taşçık

ve mineral katkı bulunur. Bazı örneklerde mineral katkı yoktur ve organik katkı kullanılmıştır. Hepsi iyi pişirilmiştir.

Siyah Az Kaba ve Kaba Mallar (%10,63): En nadir görülen gruptur ve çok az sayıda siyah yüzeyli parça vardır (Resim 3.79: d). Az kaba olanları orta derece perdahlıdır, kabalar ise perdahsız ya da az perdahlıdır. Hamurlarında ince, orta boy taşçık ve mineral katkı bulunur. Bazılarında organik katkı kullanılmıştır. Büyük çoğunluğu iyi pişirilmiştir.

Formlar: Formlar arasında hafif dışa dönük ağızlılar ve düz profilliler yaygındır. Düzleştirilmiş ağızlı örnekler de bulunur. Kulplar arasında geniş yassı dikey tüp kulplar ile halka kulplar bulunmaktadır (Resim 3.79: e). Kapların çoğu ince cidarlıdır. Birçoğu orta ve küçük boyutlu kâseler ile daha büyük çömleklere aittir (Çanak Çömlek Formları İçin Bkz: Çizim. 18).

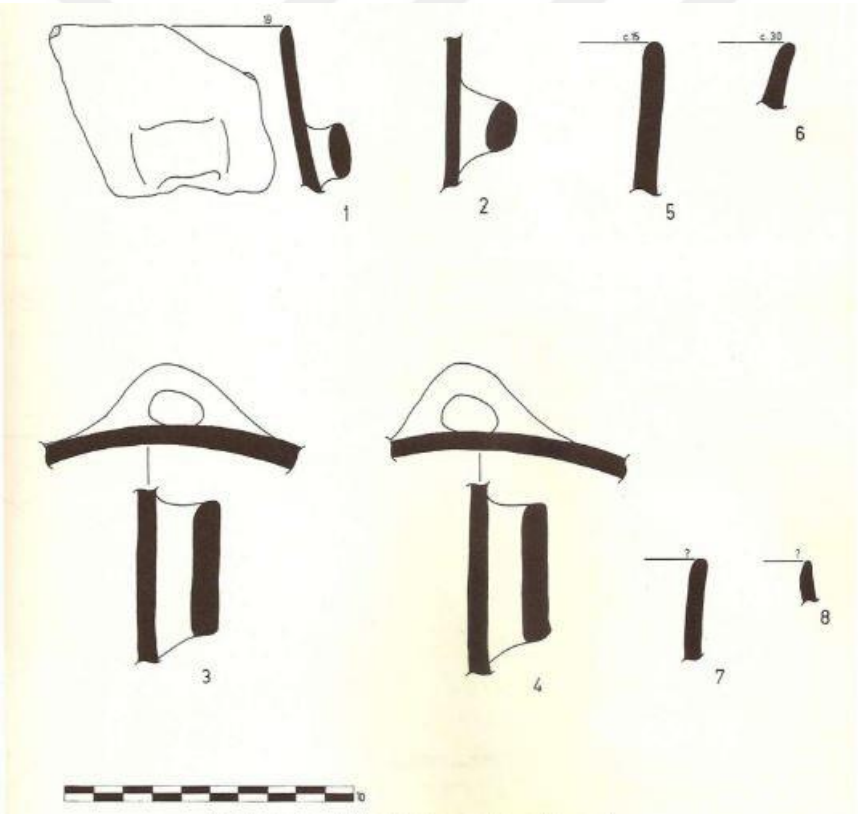

Çizim 3.18: Gökpınar Çanak Çömlek Formları (Eslick, 1992: Pl. 79 (bottom)

Gökpınar Neolitik Dönem Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi

a. Çanak çömleklerin çok büyük kısmı çok iyi perdahlı ve düzenlidir. Büyük kısmı iyi pişirilmiştir ve hamur yapıları benzerdir. Bu örnekler gelişkin bir seramik üretimiyle ilişkilidir.

b. Az kaba ve kaba malların hamur yapıları kendi içlerinde benzerdir, özellikle çok kaba çanak çömlekler tercih edilmemiştir.

c. Çanak çömleklerin az sayıda olması ve bezemeli çanak çömleğin hiç bulunamaması, muhtemelen Gökpınar'daki modern tahribatlar, kazı yapılmaması ve parçaların sadece tahrip alanlarından gelmesiyle bağlantılıdır.

d. Çanak çömlek formları ve düzenli kalite mallar Akçay Höyük ile benzerlik göstermektedir. İki yerleşimin sadece hamur yapılarında ufak farklılıklar bulunmaktadır. Bazı kulp parçaları ise Göller Bölgesi ile benzerlik gösterir.

e. Gökpınar'daki kırmızı perdahlı ve astarlı mallar, kahverengi perdahlı örnekler dikkate alındığında, Akçay Höyük ile benzer olarak MÖ 6000-5700 aralığına konulabilir. Ancak Gökpınar'da kahverengi perdahlı mallar ve kahverengi az kaba ve kaba mallar daha baskındır. Bu yönüyle Gökpınar Akçay'dan farklılık gösterir. Batı Anadolu, Güney Batı Anadolu ve Göller Bölgesi kültürleri dikkate alındığında bu kronolojik aralık mümkündür. Ancak bazı kulp parçaları Göller Bölgesi'nin Erken Neolitik dönem sonlarına tarihlenebilecek örneklerle benzerdir. Dolayısıyla Gökpınar'ın MÖ 6200-6000 aralığında biraz daha erken bir tabakasının olması da muhtemeldir.

3.4.2.1.2. Gökpınar Neolitik Dönem Taş Endüstrisi ve Diğer Buluntular

Resim 3.80: Gökpınar Geç Neolitik Taş Aletler (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Gökpınar'daki yontmataş aletler Akçay ile benzer olarak dilgi endüstrisi ile ilişkilidir. Çakmaktaşı hammaddeler siyah, kahve, bal rengi, sarı, gri, bej, kırmızı, beyaz gibi çeşitli

renklerdedir. Çakmaktaşı aletlerin büyük çoğunluğu düzeltisiz dilgilerden oluşmaktadır. Ayrıca az sayıda, dilgicik, baskı dilgi, baskı dilgicik, düzeltisiz yonga bulunmaktadır (Resim 3.80). Dilgilerin bazıları oldukça kalitelidir. Çekirdekler çok yönlü yonga çekirdeklerine aittir. Az sayıda obsidyen olasılıkla İç Anadolu Göllüdağ kökenlidir. Obsidyenlerden ikisi dilgicik, biri dilgi biri ise atık parçasına aittir. Taş endüstrisi Akçay'a yakın kalitededir, ancak Akçay'da daha iyi işlenmiş örnekler bulunmaktadır. Taş endüstrisi dışında bir adet bız gözlemlenmiştir (Resim 3.81). Delikli sürtme taş nesne ise oldukça ilginçtir. Önceki çalışmalarda bu nesne Erken Tunç Çağına ait bir balta olarak nitelendirilmiştir (Eslick, 1992: 62). Sürtme taş kırık olduğundan dolayı yorumlaması zordur. Ancak Neolitik döneme ait bir ağırlık ya da ağırşak vb. bir nesne olabileceği de düşünülmektedir (Resim 3.81). Gökpınar genel olarak çanak çömlekler ve diğer tüm bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, Elmalı Bölgesi'nde Akçay gibi potansiyel barındıran bir diğer Neolitik yerleşimdir.

Resim 3.81: Gökpınar Diğer Buluntular (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

3.4.3. Tekke Höyük (Koca Höyük)

Tekke Höyük, Tekke köyün 1.6 km kuzeybatısında ve Avlan Gölü'nün yaklaşık 7 km batısında bulunmaktadır (Resim 3.82). 3 metre yüksekliğindeki sığ höyük 100 x 140 m ölçülerindedir (Eslick, 1992: 64). Höyüğe ait Neolitik ve Kalkolitik veriler oldukça sınırlıdır. Bu dönemlere ait az sayıda bulgu 1949, 1961-1962 yıllarındaki yüzeylerde toplanan birkaç çanak çömlek parçasından oluşmaktadır.

Resim 3.82: Tekke Höyük

Kalkolitik çanak çömleklerin biri Geç Kalkolitik dönem örneklere benzetilmektedir (Eslick, 1992: 79). Neolitik döneme ait bulunan bir parça ise krem astar üzerine kırmızı boyalıdır ve üzerinde file-ağ motifleri yer alır (Mellaart, 1954: fig. 51). Bu parçanın yine Göller Bölgesi örnekleriyle benzer olduğu düşünülmektedir ve Geç Neolitik Döneme tarihlendirilir (Eslick, 1992: 68).

Resim 3.83: Tekke Höyük Geç Neolitik Dönem Çanak Çömleği

2022 yılında bu tez kapsamında höyük tekrardan ziyaret edilmiştir. Arazi çalışmalarında sadece bir parça Neolitik çanak çömleğe rastlanılmıştır (Resim 3.83). Bu parça kahverengi perdahlı mal grubuna aittir. İnce cidarlı parçanın hamurunda ufak taşçıklar yer almaktadır ve iyi pişirilmiştir. Ayrıca Akçay ve Gökpınar'daki bazı örneklerle de benzerdir. Boyalı örnek ve bu parça muhtemelen daha önce de önerildiği gibi Geç Neolitik Döneme ait olmalıdır. Diğer yandan yüzeyde herhangi bir çakmaktaşı ya da obsidiyene rastlanılmamıştır. Nispeten büyük olan bu höyük olasılıkla Neolitik Dönemden sonraki çağlarda yoğun kullanım gördüğü için, Neolitik dönem tabakaları alt katmanlarda kitlenmiş olabilir.

3.4.4. Kızılbel

Resim 3.84: Kızılbel (J. M. Mellink, 1998)

Kızılbel Elmalı'nın 5.5 km güneybatısında, güneye doğru ovaya yönelen Uzunburun'un yüksek sırtının ucundadır (Resim 3.84). Bu yerleşim günümüzde kurutulmuş olan Karagöl'e bakmaktadır (Eslick, 1980: 8). 1970 yılında Kızılbel'de yer alan boyalı mezar odasına sahip tümülüste "Bryn Mawr College Keşif Ekibi" ve Antalya Arkeoloji Müzesi ortak kurtarma kazısı gerçekleştirmiştir. Bu mezarın hem antik çağlarda hem de o dönemde define amaçlı kazıldığı anlaşılmıştır ve sonrasında Ankara Eski Eserler Dairesi'nin de yardımıyla koruma altına

alınmıştır (Mellink, 1970: 251). 1969'da kazısı planlanan ve 6. Yüzyılın sonlarına tarihlenen mezar odası, 1970 yılında kazılmıştır (Mellink, 1971: 246-249). Mezarın üstündeki tümülüsün dolgusunda ve Uzunburun sırtının uç kısımlarındaki yüzeyde prehistorik çanak çömlekler gözlemlenmiştir. Bu çanak çömleklerin bağlamları olmamakla birlikte, muhtemelen tümülüsü inşa edenler tarafından başka bir yerden getirilmiş ya da var olan tek tabakalı yerleşim erozyon yoluyla tahrip olmuştur (Eslick, 1980: 8). 2022 yılında bu tez kapsamında Kızılbel'de yapılan arazi çalışmalarında, yüzeyde herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Kızılbel'de çıkan bu prehistorik çanak çömlekler sonrasında Eslick (1980: 8-10; 1992: 56-57) tarafından detaylı incelenmiştir. Kızılbel çanak çömleklerinde kırmızı yüzey rengi baskındır ayrıca kahverengi ve siyah renkliler de bulunmaktadır. Bazı ince kıvrımlı kâselerde daha koyu kırmızı renk gözlemlenmiştir (Eslick, 1980: 8; Eslick, 1992: 56). İstisnai olarak bir parçada çok iyi derece perdah görülmüştür, diğer parçaların tamamının yüzeyi mattır ve pürüzü azaltmak amacıyla yüzeyleri işlenmiştir. Hamurlarında yoğun miktarda taşçık bulunur. Ayrıca bu örneklerde organik katkıda görülmektedir ancak bunların kasıtlı olarak hamura katılmadığı düşünülmektedir (Eslick, 1980: 8; Eslick, 1992: 56). İçe daralan ağızlı oval formlar en yaygınlarıdır. Ayrıca boyunlu formlar ile dışa açılan ağızlılar ve nadiren de düz formlar da görülmektedir. Kulplar arasında kayış kulp, halka kulp ve çıkıntılı kulplar bulunmaktadır (Eslick, 1980: 8; Eslick, 1992: 57). Çapları 6 ve 24 cm arasında değişen üç düz dip bulunmaktadır. Diğer yandan, iki parça tabak formuna bir parça ise ayak formuna aittir. Bezeme çok nadir görülmektedir. Üç parçada kazıma-çizgi bezeme, üç kulpun üstünde yumru bezeme ve bir de baskı bezeme bulunmaktadır (Eslick, 1980: 8-9; Eslick, 1992: 57).

Çanak çömlekler arasında üç adet yoğun taşçık ve iri kuvars katkı içeren kırmızı astarlı parçalar Akçay Höyük'teki Neolitik örneklerle benzetilmiştir (Eslick, 1992: 56). Bu çanak çömleklerin Geç Kalkolitik gelenekten ziyade Geç Neolitik/Erken Kalkolitik kültürlere daha yakın bir gelenekte olduğu düşünülmektedir (Eslick, 1980: 10). Özellikle bazı örnekler Göller Bölgesiyle de kıyaslanmış ve benzer niteliklerin olduğu gözlemlenmiştir. Diğer yandan bu parçalar Ege Adaları'nda çeşitli yerleşimlerle de karşılaştırılmıştır (Eslick, 1992: 69). Kızılbel örneklerine en benzer mal grubu ise yine Elmalı'da bulunan Bağbaşı yerleşimindeki Aşağı Bağbaşı çanak çömlek topluluğudur (Eslick, 1980: 8-10). Bütün analojiler dâhilinde Kızılbel'in Geç Neolitik/Erken Kalkolitik ve Geç Kalkolitik arasında bir yere tarihlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla Kızılbel, Eslick (1980: 10) tarafından Orta Kalkolitik döneme atfedilmiştir (Eslick, 1992: 78). Diğer yandan yine Eslick (1992: 101) tarafından Elmalı için hazırlanan kronoloji tablosunda Kızılbel MÖ 5000 çizgisine yerleştirilmiştir.

3.4.4.1. Kızılbel Yeni Dönem Müze İncelemeleri

2023 yılında Elmalı Arkeoloji Müzesi'nde Kızılbel kazı çalışmalarında bulunan Kalkolitik Döneme ait çanak çömlek ile çakmaktaşı bulgular incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Toplamda 335 parça çanak çömlek ve 16 parça çakmaktaşı yer almaktadır. Çakmaktaşları arasında 1-2 parça dilgi olabilecek örneğin dışında hepsi tanımlanamayan çekirdek ve yonga atıklarına aittir. Dolayısıyla çakmaktaşlarından yeterince veri elde edilememiştir. Diğer yandan hayvan kemiği, kemik alet veya sürtme taş gibi buluntulara da rastlanılmamaktadır.

3.4.4.1.1. Kızılbel Kalkolitik Dönem Çanak Çömlekleri

Çanak çömleklerin büyük çoğunluğu gövde (%86,86) parçalarına aittir. Az sayıda ise ağız (%6,56), kulp/tutamak (%5,67), dip/ayak (%0,89) parçası yer almaktadır. Çanak Çömlek topluluğunun çok büyük bir kısmı kaba (%86,26) niteliktedir ancak az kaba (%13,73) parçalar da bulunmaktadır. Düzenli nitelikte malzeme ise tespit edilmemiştir. Toplamda üç ana mal grubu belirlenmiştir. Bunlar; kırmızı yüzlü mallar (%71,34), kahverengi yüzlü mallar (%24,47) ve siyah yüzlü mallardır (%4,17).

Kırmızı Yüzlü Mallar (%71,34): Kızılbel çanak çömlek topluluğu içinde en baskın mal grubudur. Yüzeyleri renkleri kırmızıdır ve birkaç hafif açık tonlu örnek haricinde hepsi aynıdır (Resim 3.85: a). Bazı çanak çömleklerde kırmızı astar görülmektedir. Yüzeyleri çoğunlukla kabadır, kimi örnek ise orta derece perdahlanmış ve az kaba gruba dâhildir. Kabalarda çok az perdahlı ya da tamamen perdahsız örnekler bulunmaktadır. Hamurunda küçük-orta boy taşçıklar ve az oranda mineral katkı görülür. Birçok örnekte organik katkı bulunur ve bazılarında oldukça yoğundur. Çanak çömleklerin çoğu kötü pişirilmiştir fakat orta veya iyi derece pişmiş örnekler de yer alır.

Kahverengi Yüzlü Mallar (%24,47): Malzeme grubu arasında en çok görülen ikinci mal grubudur. Yüzey renkleri genellikle kahve ve açık kahve tonlarındadır (Resim 3.85: b). Bu grupta astarlı örnek bulunmamaktadır. Aralarında kaba ve az kaba örnekler yer alır. Genelde çok az perdahlı ya da perdahsız parçalar bulunur fakat orta derece perdahlı olanları da mevcuttur. Hamurlarında küçük, orta boy taşçıklar, az mineral katkı ile organik katkı bulunmaktadır. Çanak çömlekler kötü ya da orta derece pişirilmiştir.

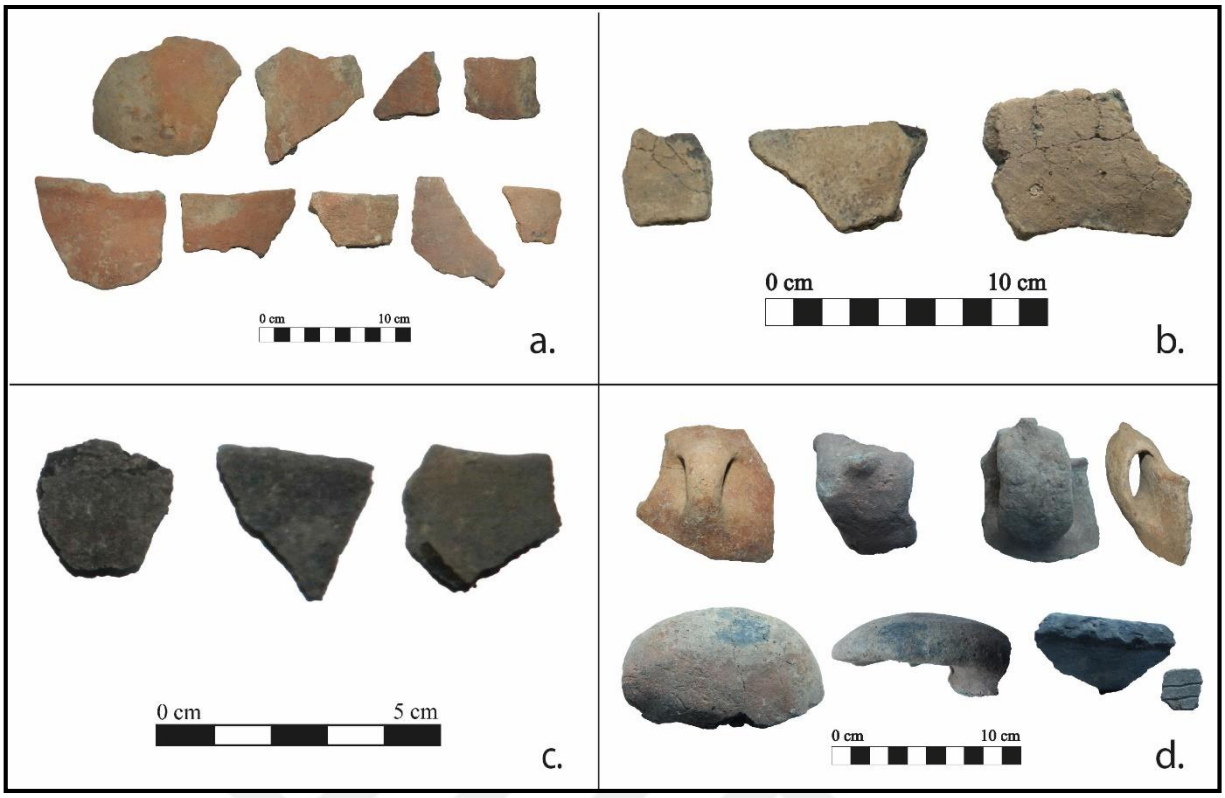

Resim 3.85: Kızılbel Erken Kalkolitik Mal Grupları, Kulplar ve Bezemeliler
(Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Siyah Yüzlü Mallar (%4,17): Bu mal grubu yok denecek kadar azdır. Yüzeyleri mat siyah, grimsi siyah renktedir (Resim 3.85: c). Kaba ve az kaba örnekler bulunur. Perdahsız, az perdahlı ya da orta derece perdahlı örnekler mevcuttur. Pişirimleri kötü veya orta derecedir. Hamurlarında küçük, orta boy taşçıklar, az mineral katkı ile birlikte organik katkı yer alır.

Formlar: İçe daralan ağızlı formlar en yaygın olanıdır. Boyunlu ve dışa açılan ağızlı örnekler ise diğer yaygın formlar arasındadır. Nadiren düz profilliler de bulunmaktadır. Formlar genellikle derin kâse, oval kâse ve orta-büyük boyutlarda çömleklerle ilişkilidir. Nadiren tabak ve sığ kâseler de bulunmaktadır. Bazı çanak çömleklerin ağız altında ya da gövdesinde delikler yer almaktadır. Kulp/tutamaklar arasında kayış kulp, halka kulp, basit yarı oval kulp, yassı tutamak, daha kalın yassı tutamaklar ve sivri tutamaklar görülür. Yassı tutamaklardan biri oldukça kalın, elips biçimlidir ve üniktir (Resim 3.85: d). Eslick, (1992: 57) bu parçayı şüpheli biçimde ayak-kaide olarak değerlendirmiştir. Ancak bu parça bir kapağın tutamağı görümündedir. Dipler ise düz biçimlidir (Çanak Çömlek Formları İçin Bkz: Çizim. 19).

Bezemeler: Bezeme çok nadirdir ve boya bezeme hiç yoktur. Bezemeler arasında kazıma-çizgi bezemeli örnekte birbirine paralel yatay çizgiler veya linear çizgiler izlenir (Resim 3.85: d). Bazı örneklerde ise kulp üstünde konumlanmış yumru kabartmalar yer alır. Bir adet baskı

bezeme örneği ise bir ağız parçasının tepe kısmındadır. Bu parçaya dalga motifli sığ baskı uygulanmıştır.

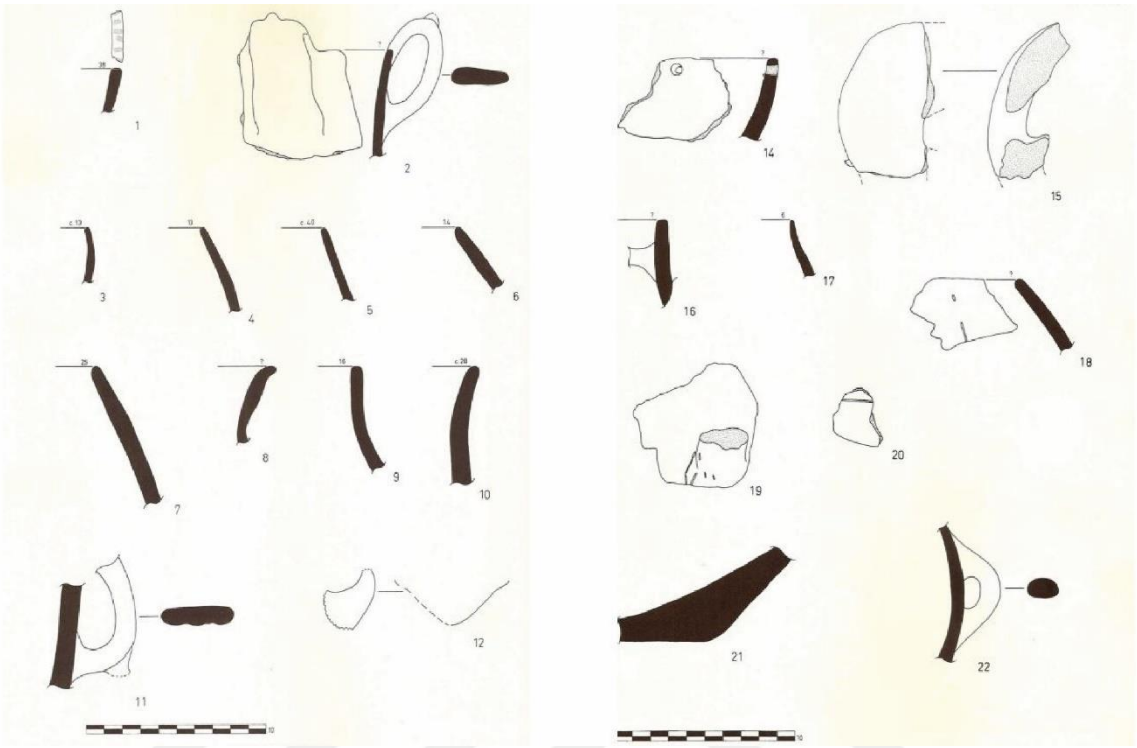

Çizim 3.19: Kızılbel Erken Kalkolitik Formlar (Eslick, 1992: Pl. 774-75)

Kızılbel Kalkolitik Dönem Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi

a. Üç ana mal grubu içinde kırmızı yüzlü mallar oldukça baskındır. Kahverengi ve siyah yüzlü mallar daha az sayıdadır. Farklı yüzey renklerine rağmen hamur içerikleri hepsinde aynıdır.

b. Bütün mal gruplarında az perdahlı ya da perdahsız mallar fazladır. Ancak yine her grupta orta derece perdahlı örnekler de mevcuttur. Çanak çömleklerin büyük kısmı kötü pişirilmiştir. Ancak orta pişmiş örnekler de az sayıda değildir.

c. Astarlı örnekler sadece kırmızı yüzlü mallarda bulunmaktadır. Bunlar kırmızı üzeri kırmızı ya da açık kahve üzeri kırmızı astar şeklindedir.

d. İçe daralan ağızlı, boyunlu ve dışa açılan ağızlılar en yaygın formlardır. Bu formlar genellikler derin kâse ve orta-büyük boy çömleklerle ilişkilidir. Kulp çeşitliliği fazladır. Kayış kulp ve basit oval kulplar yaygındır. Ayrıca yassı tutamaklar da görülür. Elips biçimli yassı kalın tutamak özgün bir parçadır.

e. Bezeme çok nadirdir. Bezemeler arasında kazıma-çizgi, kulp üstüne yumru kabartma gibi basit örnekler yer alır. Bir örnekte ise sığ baskı bezeme bulunur. Genel olarak bezeme tercih edilen bir uygulama değildir.

f. Söz konusu malzemeler çevre bölgelerle yapılan kıyaslamalar nedeniyle Orta Kalkolitik döneme atfedilmiştir. Ancak Batı Anadolu, Doğu Ege Adaları ve Güneybatı Anadolu'nun Orta Kalkolitik Dönem çanak çömleklerinde görülen karakteristik unsurlar Kızılbel'de yoktur. Ayrıca bu örneklerin, Neolitik ve Geç Kalkolitik Dönemlerden farklı nitelik gösterdiği de bilinmektedir. Diğer yandan Eşen Vadisi'nde yer alan Tlos'da Erken Kalkolitiğe tarihlenen benzer örnekler bulunmaktadır. Dolayısıyla Kızılbel çanak çömlek topluluğunun MÖ 5300/5200-5000 aralığında, Erken Kalkolitik Döneme tarihlendirilmesi uygun görülmektedir.

3.4.5. Aşağı Bağbaşı

Bağbaşı yerleşimi Elmalı'nın 7 km kuzeydoğusunda ve Korkuteli-Elmalı yolunun 1.5 km doğusundadır. Alçak ve doğal bir yükselti üzerinde bulunan Bağbaşı'nın batısında daha yüksek kesimler bulunurken doğusunda daha alçak alanlar vardır (Eslick, 1992: 1). Kuzey ve güneyinde ise hafif yükseltiler mevcuttur. Batıdaki tepelerden aşağı kesime uzanan verimli bir su kaynağı da yer alır (Eslick, 1992: 1). Yerleşimdeki ilk kazılar M. J. Mellink (1968: 254-255) tarafından 1967'de yapılan deneme açmalarıyla başlatılmıştır. 1968 ve 1969'da yıllarında ise kazılara devam edilmiştir (Mellink, 1969: 328; Mellink, 1970: 246). Bu kazılarda Demir Çağı, Orta Tunç Çağı, Erken Tunç Çağı ve Geç Kalkolitik Dönemlere ait birçok bulgu elde edilmiştir (Eslick, 1992: 1). Kazı sırasında 105 ve 116 numaralı açmaların en alt katmanlarında Geç Kalkolitikten ayırt edilebilen farklı bir çanak çömlek topluluğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca iki sondajda da alt katmanlardaki Geç Kalkolitik Döneme tarihlenen mimari ve tabanların, bu çanak çömleklerle ilişkili olmadığı açıkça belirtilmektedir (Eslick, Eslick, 1980: 8; Eslick, 1992: 1). Bu çanak çömlekleri diğer örneklerden ayırt etmek amacıyla, söz konusu katman ve mal grubu "Aşağı Bağbaşı" olarak adlandırılmıştır (Eslick, 1980: 8).

Az sayıdaki çanak çömlek topluluğu, sonrasında Eslick (1980: 10; 1992: 51-52) tarafından değerlendirilmiştir. Çanak Çömleklerin hamurları taşçık ve az oranda organik katkılıdır. Yüzey renkleri turuncudan siyaha değişkenlik gösterir ancak genellikle açık kahvedir ve parlak değildir (Eslick, 1992: 51). Ancak pürüzsüz bir yüzey elde etmek için hafif perdahlanmıştır. Çanak çömlekler kalın dip üzerine sucuk tekniğiyle üretilmiştir. Kulplar ise düz ve derinlemesine gövdeye tutturulmuştur. Kâse ve boyunlu çömlekler daha az kaba, içe daralan ağızlı kâse ve çömlekler ise daha kaba örneklere sahiptir (Eslick, 1992: 51). Form çeşitliliği azdır, bu formlar arasında uzun ve kısa boyunlu çömlekler, içe daralan ağızlı çanaklar ve kâseler, geniş ve dar düz dipler (merkeze doğru kalınlaşan), çoğunlukla da kayış biçimli kulplar bulunur (Eslick, 1992: 51). Kayış kulpların ikisinin tepe kısmında çıkıntılar yer almaktadır. Bezeme kültürü çok bilinmemektedir. Bir parça gövdede yumru kabartma bulunur.

Muhtemelen aynı kaba ait üç parçada ise krem astar üzerine turuncumsu kırmızı boya ya da perdah bezeme yer alır (Eslick, 1992: 51-52).

Aşağı Bağbaşı malzemesi, Kızılbel çanak çömlekleriyle birlikte incelenmiştir ve aynı gelenekte oldukları düşünülmektedir (Eslick, 1992: 69). Ayrıca bu malzemede de Kızılbel örneklerinde olduğu gibi Doğu Ege Adaları ve Göller Bölgesi ile benzerlikler bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan hamur nitelikleri ve bazı parçaların form yapıları sebebiyle yine Göller Bölgesi'ne benzediği belirtilmektedir (Eslick, 1980: 11; Eslick, 1992: 70). Ancak malzeme genel özellikleri itibariyle Kızılbel ile paralel olarak Geç Neolitik/Erken Kalkolitik ve Geç Kalkolitik kültürlerden ayrım göstermektedir. Dolayısıyla bu çanak çömlekler de Eslick (1980:10; 1992:78) tarafından, Kızılbel ile birlikte Orta Kalkolitik Döneme tarihlendirilmiştir. Eslick (1992: 101) iki yerleşimi çağdaş görmesine rağmen hazırladığı kronolojik tabloda Aşağı Bağbaşı'nı Neolitik yerleşimlere daha yakın bir yere konumlandırmıştır. Ancak net bir tarih aralığı vermemektedir. R. Duru (2008: 21) ise Aşağı Bağbaşı'nın Hacılar Erken Kalkolitiği'nden sonra ve MÖ 5000'den önceki bir döneme tarihlenmesi gerektiğini önermektedir.

3.4.5.1. Aşağı Bağbaşı Yeni Dönem Müze İncelemeleri

2023 yılında, Bağbaşı kazılarında ortaya çıkarılan Aşağı Bağbaşı malzemesine ait çanak çömlek topluluğu incelenmiştir. Aşağı Bağbaşı malzemesi içinde herhangi bir çakmaktaşı ya da farklı bir buluntu topluluğu yer almamaktadır. Dolayısıyla sadece çanak çömlekler incelenmiştir. Ayrıca müze envanterinde sadece Açma 105'in parçalarına rastlanılmıştır. Dolayısıyla istatistikler hazırlanırken yayındaki veriler de dikkate alınmıştır. Yayınlarla birlikte toplamda 66 adet çanak çömlek parçası incelenmiştir.

3.4.5.1.1. Aşağı Bağbaşı Kalkolitik Dönem Çanak Çömlekleri

Çanak çömleklerin büyük çoğunluğu gövde (%78,80) parçalarına aittir ancak az sayıda ağız (%10,60), kulp/tutamak (%7,57) ve dip (%3,03) bulunur. Tüm çanak çömleklerin kabalık oranı aynıdır. Seramik topluluğunu tamamen kaba olarak değerlendirmek mümkün olmamıştır. Az sayıda dış yüzeyi kaba örnek haricinde, diğer parçalar az kaba ve kaba arasında bir yere konulabilir. Çanak çömleklerin yüzey renkleri ve kabalık oranları aynı olduğundan, hepsi açık kahve/kahvemsi kırmızı Mal grubuna dâhil edilmiştir.

Resim 3.86: Aşağı Bağbaşı Erken Kalkolitik Çanak Çömlekleri (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Açık Kahve/Kahvemsi Kırmızı Mal Grubu: Aşağı Bağbaşı malzeme grubunda incelenen parçalarda gözlemlenen tek mal grubudur. Yüzeyleri açık kahve, kahvemsiz kırmızı tonlarındadır (Resim 3.86). Bu mal grubunda iki renk iç içe geçmiş gibidir. Nadiren kırmızıya daha yakın örnekler de görülür. Bir kısım çanak çömleğin hamurunda, küçük, orta ve büyük boy taşçıklar bir arada kullanılmıştır. Bazı örneklerde ise küçük ve orta boy taşçıklar bir arada kullanılmaktadır. Mineral katkı ve organik katkı az orandadır. Nadiren organik katkının yoğun kullanıldığı parçalar da bulunmaktadır. Çanak çömlekler genellikle orta ya da iyi pişirilmiştir. Kötü pişmiş örneklere de rastlanılmaktadır. Tüm parçalarda perdahlama mevcuttur. Perdah ve yüzey niteliklerine göre bu çanak çömlek grubu az kaba ve kaba arasında değerlendirilebilir. Bazı örneklerde krem astar yüzeyde seçilebilmektedir. Bir şüpheli parçada kırmızı astar olabileceği düşünülmektedir.

Formlar: Az sayıda parça arasında çok çeşitli form bulunmamaktadır. Formlar içinde düz profilli derin kâseler, boyunlu çömlekler, içe daralan ağızlı çömlekler, hafif dışa açılan ağızlı ve düz ağızlı kaseler yer alır. Kulplar arasında halka kulp, kayış kulp ve basit tutamaklar görülür (Resim 3.86). Kayış biçimli kulpların gövdeye yakın kısımlarında düzleştirme görülür. Aynı

zamanda bu kulplarda çıkıntı da vardır. Bu çıkıntılar mahmuz kulp izlenimi vermektedir. Dipler kalın ve düzdür (Çanak Çömlek Formları İçin Bkz: Çizim. 20).

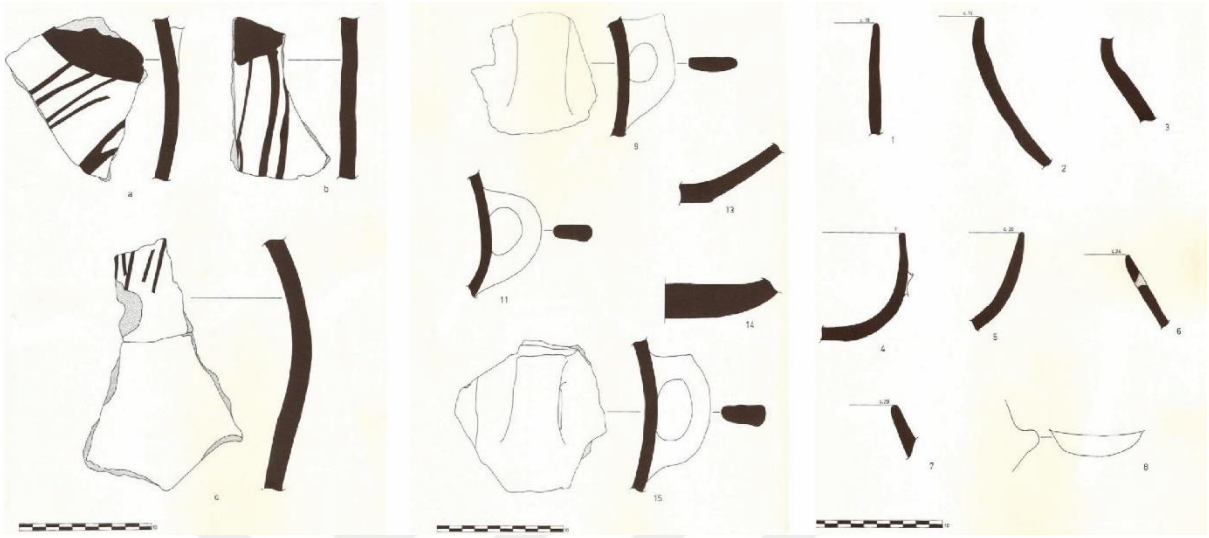

Çizim 3.20: Aşağı Bağbaşı Erken Kalkolitik Formlar (Eslick, 1992: Pl. 63-65)

Bezemeler: Bezeme çok az görülmektedir. Bir adet gövde üzerinde yumru kabartma bulunmaktadır. Ayrıca üç boyalı parça bulunmaktadır. Bu üç parça muhtemelen kayış kulpla birlikte aynı kaba aittir. Bezemeler krem astar üzerine turuncumsu/kahvemsi kırmızı bir boya ile yapılmıştır (Resim 3.86). Bu boya oldukça siliktir ve perdah izine benzemektedir. Birbirine paralel dikey ve eğimli çizgilerin yer aldığı motifler gözlemlenmektedir, fakat bunlar bilinçli yapılmadıkları izlenimi vermektedir.

Aşağı Bağbaşı Kalkolitik Dönem Çanak Çömleğinin Değerlendirmesi

a. Tek bir mal grubu vardır. Hamur yapıları, perdah düzeyleri, kabalık oranları aynıdır. Birkaç kötü pişirilmiş parça dışında diğerleri orta veya iyi derecede pişirilmiştir.

b. Nadir olarak krem renkte astar görülür. Bir şüpheli parçada ise kırmızı astar olabilir.

c. Çanak çömlek sayısı az olduğundan baskın bir formdan bahsetmek mümkün değildir. Ancak düz profilli derin kâseler, boyunlu çömlekler, içe daralan ağızlı çömlekler, hafif dışa açılan ağızlı kâseler ve düz ağızlı kâseler bulunmaktadır. Ayrıca mahmuz kulp benzeri kayış kulplar görülür.

d. Bezeme çok nadirdir. Boya bezemeli örnekler muhtemelen yereldir.

e. Kızılbel örnekleri ile form bakımından yakın benzerlikler bulunur ancak yüzey rengi, hamur nitelikleri, kabalık nitelikleri açısından farklılıklar da gözlemlenmiştir. Örneğin organik katkı ve kaba çanak çömlekler Kızılbel'de daha fazladır. Yüzey rengi bakımından ise Kızılbel'de kırmızı parçalar çok daha fazladır. Aşağı Bağbaşı'ndaki renk düzeni ise kendine özgü yapıdadır.

f. Kızılbel ile benzer olarak Aşağı Bağbaşı'da Göller Bölgesi, Doğu Ege Adaları gibi çevre bölgelerle kıyaslanmıştır. Yapılan karşılaştırmalara göre ve parçaların Geç Neolitik/Erken Kalkolitik ile Geç Kalkolitik döneme benzememesi gibi sebeplerle, Aşağı Bağbaşı malzemesinin de Orta Kalkolitik Döneme tarihlenmesi gerektiği düşünülmüştür. Ancak Orta Kalkolitik Dönem'in karakteristik çanak çömleklerinin olmaması, Kızılbel ve Tlos ile benzerlikleri bulunması, Aşağı Bağbaşı'nın da Erken Kalkolitik Döneme atfedilebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla bu yerleşim de MÖ 5300-5000 arasında bir çizgide yer alıyor olmalıdır.

3.4.6. Diğer Yerleşimler ve Araştırmalar

Elmalı'da yüzey araştırması yapılan ve Orta Kalkolitik Döneme tarihlendirilen Bayındırköy ve Arapkuyusu'na ait kısıtlı veri bulunmaktadır. Bayındırköy Elmalı'nın 6 km kuzeydoğusundadır ve burada bulunan çanak çömlekler köyün batısındaki bir tepeden gelmektedir. Bulunan parçalar arasında en karakteristiği yan yana delikleri bulunan bir tabak formuna aittir. Söz konusu çanak çömlekler Kızılbel yerleşimiyle benzetilmektedir ve Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilmiştir (Eslick, 1992: 61 ve 78). 2023'te yapılan müze incelemelerinde Bayındırköy'de bulunan bu parçalar gözlemlenmiştir. Toplamda 28 çanak çömlek ve üç parça yontmataş vardır. Örnekler arasında kırmızı, kahve ve siyah yüzlü, bol taşçıklı ve organik katkılı çanak çömlekler yer alır (Resim 3.87). Çoğu kötü pişirilmiştir ve yüzeylerinde çok az perdah izleri vardır ya da hiç yoktur. Form veren parçalar arasında ise kalın bir yassı kulp, ince basit kulp ve delikli tabak parçası bulunmaktadır. Delikli tabak Orta Kalkolitik'ten bilinen "cheese pot" izlenimi verse de form gereği bu örneklerden ayrım gösterir (Resim 3.87). Hamur yapıları ve yüzey nitelikleri Kızılbel ile benzerdir. Kızılbel'de de benzer şekilde delikli örnekler bulunmaktadır ancak Bayındırköy'de bulunan örnek daha farklı bir yapıdadır. Diğer yandan kulp formlarının benzerleri de Kızılbel'de görülmektedir. Ayrıca yüzey nitelikleri ve hamur yapıları Kızılbel ile yakın benzerlikler barındırmaktadır. Dolayısıyla bu çanak çömlekler de Kızılbel gibi Erken Kalkolitik Döneme tarihlendirilebilir. Yontmataşlar arasında ise düzeltili dilgi, dilgi ve atık gözlemlenir. Elmalı'nın 10 km batısında, Balıklar Dağı'nın kuzey kesiminde yer alan Arapkuyusu'nda ise Kızılbel malzemesine benzeyen bir kulp parçası bulunmuştur. Bu örnekten dolayı Arapkuyusu'da Kızılbel ile çağdaş kabul edilmiştir (Eslick, 1992: 65 ve 78).

Resim 3.87: Bayındır Yerleşimi Çanak Çömlekleri (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

1985’te Elmalı içinde bulunan Gölova, Büyük Söyle ve Kocapınar bölgelerinde Paleolitik Çağlara ait verilerin toplanması amacıyla yüzey araştırması yapılmıştır (Yalçınkaya, 1986: 434-435; Kayan, 1990: 24-27). Büyük Söyle ve Kocapınar çevresinde yapılan çalışmalarda Paleolitik Dönemlere ait yontma taş aletler saptanmıştır (Yalçınkaya, 1986: 435). Elmalı-Gölova'da da birkaç mağarada araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında en önemlisi olan Elmalı-Karain Mağarası'nda 22 çakmak taşıyla birlikte seramik parçaları bulunmuştur. Paleolitik döneme ait herhangi bir veri gözlemlenmemiştir. Ayrıca çakmaktaşı alet, yonga, çekirdekler arasında tanımlı bir malzeme olmadığı da kaydedilmiştir (Yalçınkaya, 1986: 434-435). Elmalı-Gölova Karain Mağarası'nda bulunan bu çanak çömlekler söz konusu yıllarda incelenmemiştir.

Resim 3.88: Elmalı Küçükin/Karain Mağarası (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

2022 yılında bu tez kapsamında yapılan arazi çalışmalarında Elmalı/Gölova yakınlarındaki Küçükin mağarasının arazi taraması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu mağara günümüzde Bozhüyük Mahallesine bağlıdır ve 1985’te Karain olarak adlandırılan mağara bu mağaradır. Küçükin/Karain, Bozhüyük Mahallesi'nin yaklaşık 3 km kuzeydoğusunda bulunan yüksek tavanlı geniş bir mağaradır. Mağaranın ağzı kuzeybatıya dönüktür ve önünde

kahverengi topraklı eğimli bir arazi bulunmaktadır. Küçükin/Karain'in önündeki eğimli kesimde az sayıda yontmataş ve çanak çömlek bulunmuştur. Çakmaktaşları arasında atıklar, düzeltisiz yongalar, dilgiler yer alır. Dilgi'nin biri uzun ve oldukça büyük boyutludur. Çakmaktaşları arasında yeterli veri verebilecek parçalar bulunmamaktadır.

Resim 3.89: Elmalı Küçükin/Karain Mağarası Çanak Çömlekleri (Düzenleme: Tuğba Teze, Y. C. Derici)

Üç parça çanak çömlek arasında siyah, turuncumsu kahve ve kahve yüzlü kaba ve az kaba örnekler bulunmaktadır. Orta ve iyi düzeyde pişirilmiş çanak çömlekler küçük taşçık ve az organik katkılıdır. Siyah yüzlü parçada mineral katkı da gözlemlenir ve kaba yapıdadır. Bu parça Teke Yarımadası'ndaki yerel monokrom Orta Kalkolitik örneklerle benzetilmektedir. Turuncumsu kahve ile kahve yüzeyli örnekler perdahlıdır ve az kaba mal grubuna aittir. Orta ve ince kalınlıkta cidara sahip bu çanak çömleklerin Geç Neolitik Dönemle ilişkili oldukları düşünülmektedir (Resim 3.89). Arazide az sayıda daha geç dönemlere ait çanak çömlekler de mevcuttur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI 2021-2023 YILLARI YENİ DÖNEM ARAZİ ÇALIŞMALARI

Bu tez kapsamında T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün E-94949537-161.05-1371926, E-94949537-161.05-2330073, E-77734899-161.05-3573116 sayılı öğrenci arazi çalışması izinleriyle 2021, 2022 ve 2023 yıllarında Eşen Vadisi ve Teke Yarımadası genelinde arazi taramaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda Harita Genel Müdürlüğü'nün "Küre" uygulaması, "Google Earth Pro" ve "Gaia GPS" uygulamalarından yararlanılmıştır. Yerleşim ve mevki isimleri için "Küre" uygulamasında bulunan eski isimlerden ya da yerel halkın kullandığı adlandırmalardan yararlanılmıştır. Konumlar ve yerleşimlerle ilişkili mahalleler, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü sitesinden parsel sorgulama aracılığıyla belirlenmiştir.

Teke Yarımadası'nın büyük bir kısmının engebeli olması höyük oluşumlarını kısıtlamaktadır. Bölgedeki az sayıda höyük Eşen Vadisi ve Elmalı'da bulunmaktadır. Bu höyüklerin çok büyük bir kısmı Geç Kalkolitik, Erken Tunç, Demir Çağları ve Roma Dönemleriyle ilişkilidir. Neolitik ya da Geç Kalkolitik öncesi dönemle ilişkili höyükler ise şu ana kadar sadece Elmalı ve Eşen Vadisi'nde gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Teke Yarımadası'na yapılan yeni dönem yüzey taramaları genellikle mağara, kaya sığınağı, paleosol toprak barındıran karstik depresyonlar ve düz yerleşimler gibi alanlarda gerçekleştirilmiştir

Toplamda 177 konumda arazi taraması yapılmıştır (Harita. 4.1, Tablo. 4.1). Bu konumlardan birkaçı dışındakiler daha önce yüzey araştırması ya da kazısı yapılan alanlar değildir. Tez kapsamındaki yeni çalışmalarla birlikte Teke Yarımadası'nda Çanak Çömleksiz Neolitik ve Orta Kalkolitik Dönem aralıklarını kapsayan toplam 25 yeni yerleşim tespit edilmiştir. 8 adet konumda çok az sayıda tanımsız çakmaktaşı gözlemlenirken, 4 adet konumda çakmaktaşı kaynakları gözlemlenmiştir. 7 konum ise daha önce arkeolojik amaçlı yüzey taraması ya da kazısı yapılmış yerleşimlerle ilişkilidir. Taranan 134 adet konumda herhangi bir prehistorik veri elde edilememiştir. Bu 134 konumun bazılarında Klasik Çağlarla ilişkili geç dönem buluntuları gözlemlenirken, birkaç noktada Geç Kalkolitik/Tunç Çağları'na ait bulgular yer almaktadır. Arazi Çalışmaları Seydikemer/Muğla, Antayla; Kaş, Demre, Finike, Kumluca, Kemer, Elmalı İl ve ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. 2022 yılındaki arazi çalışması Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi doktora bursu (Proje No: KU AKMED 2022/T.1105), 2023 yılındaki arazi çalışması ise bu tezle bağlantılı TÜBİTAK (Proje No: 123K355) projesi ile desteklenmiştir.

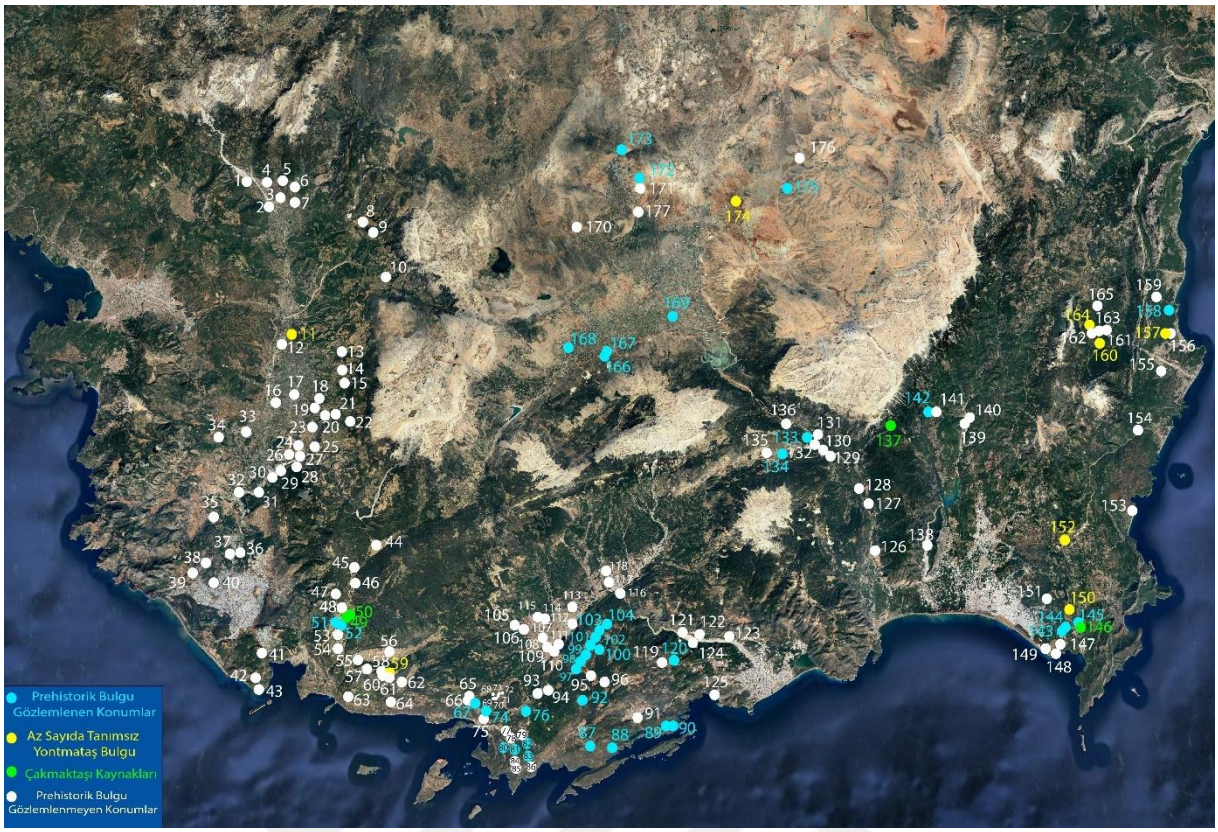

Harita 4.1: Teke Yarımadası'nda Arazi Çalışması Yapılan Konumlar
(Harita, Google Earth Pro'dan alınmış ve düzenlenmiştir.)

Harita 4.1 Konum Listesi			
Mevki/Mahalle			
1-2: Çayan 1-2/Çayan	53-54: Bezirgan 1-2/Bezirgan	116-117: Uzunbelen 1-2/Dirgenler	162: Gedelme Mağarası/Kuzdere
3: Paşalı 1 /Paşalı	55: Sarıbelen 1/Sarıbelen	118: Pıtraklı/Dirgenler	163: Gedelme Kayalık/Kuzdere
4: Kaya Sığınağı/Paşalı	56: Menteşçamı/Sarıbelen	119: Davazlar 1/Davazlar	164: Ecelerini/Kuzdere
5: Kızılin/Paşalı	57: Şahin Kayası/Sarıbelen	120: Cebel/Davazlar	165: Meşeçukuru/Ovacık
6: Paşalı 2/Paşalı	58: Eğliçukur/Sarıbelen	121: Taşuçankaya/Köşkerler	166-167: Karain/Zümrütova
7: Araksa/Ören	59: Canavarasıldı/Sarıbelen	122-123: Kocakavak 1-2/Köşkerler	168: Akçay Höyük/Akçay
8: Keneli/Bayırköy	60-61: Körmenönü 1-2/Sarıbelen	124: Keçikanatmezarlığı/Köşkerler	169: Tekke Höyük/Tekke
9: Hıdır Kayası/Bayırköy	62: Asarantit Harabeleri/Gökçeören	125: Öküzyatağıbaşı/Karabucak	170: Kocain/Yuva
10: Dereköy 1/Dereköy	63: Karabelen/Sarıbelen	126: Suluin/Turunçova	171: Kocain/Yalnızdam
11: Akbük 1/Akbük	64: Harmanbeleni/Gökçeören	127: Bel Başı/Yalnız	172: Kocain Çevresi/Yalnızdam
12: Güler Höyük/Girmeler	65-67: Solumba Damları/Çukurbağ	128: Kavacık/Gökbük	173: Kızıl Mağara/Yörenler
13: Sarıkaya/Kayacık	68-73: Çukurbağ 1-6/Çukurbağ	129-130: Palanga Sırtı 1-2/Arif	174: Gökpınar Yerleşimi/Gökpınar
14: Kadir Kayası/Yakaköy	74: Gedikefe Ovası/Çukurbağ	131: Kale/Arif	175: Küçükin/Bozhüyük
15: Karatepe/Yakaköy	75: Karacainler/Andifli	132: Arıtaş/Arif	176: Gölova 1/Gölova
16: Çamurköy 1/Çamurköy	76: Uzunözdere/Ağullu	133: Küllü Mağara/Arif	177: Kızılbel/Karyağdı
17: Döğer 1/Döğer	77: Sandallı/Bayındır	134: Kocain/Yeşilköy	
18: Ali Kahyalar/Bağlıağaç	78: Bayındır 1/Bayındır	135: İnbaşı/Yeşilköy	Bağlı Oldukları İl ve İlçeler
19: Kızılyar/Hacıosman	79: Gömenez Alanı/Belenli	136: Karadut/Arif	
20: Kormen Sırtı 1/Bağlıağaç	80: Gelibolu/Bayındır	137: Belen Yaylası/Akçaalan	
21: Kormen Sırtı 2/Bağlıağaç	81: Ortaalan/Bayındır	138: Sırainler/Salur	
22: Alıçlıgöl/Bağlıağaç	82: Yarımcakuyu/Belenli	139-140: Höyük Tepe/Karacaören	MUĞLA/SEYDİKEMER: 1-40
23: Kayadibi 1 /Kayadibi	83: Cumunda Ovası/Belenli	141: Direkli Mağarası/Karacaören	
24: Ovacık/Kayadibi	84: Gödeller Sarnıcı/Bayındır	142: Asardere Kaya Sığınağı/Karacaören	ANTALYA/KAŞ: 41-88, 92-118
25: Kiliseini/Kayadibi	85: Karabelen Tepe/Belenli	143: Ayı Deliği Mağarası/Mavikent	
26: Korubükü 1/Korubükü	86: Sısla Damları/Belenli	144: Kızıl Tepe/Mavikent	ANTALYA/DEMRE: 89-91, 119-125
27-32: Karaçay 1-6/Karaçay Hattı	87: Kireçlik/Sahilkılınçlı	145: Samandır/Mavikent	
33: Çaykenarı 1/Çaykenarı	88: Bulamada/Sahilkılınçlı	146: Kocayer/Mavikent	ANTALYA/FİNİKE: 126-137
34: Ağıl Taşı/Minare	89-90: Burç Koyu/Kaleüçağız	147: Kuzgunlutaş/Mavikent	
35: Kırın/Gölbent	91: Çevreli 1/Çevreli	148: Hırsız/Mavikent	ANTALYA/KUMLUCA: 138-152
36: Kızılkayar Kayası/Çukurincir	92: Nenne Alanı/Sahilkılınçlı	149: İsmailmezarlığı/Mavikent	
37: Çukurincir 1/Çukurincir	93: Ataalanı/Ahatlı	150: Şahinlitepe/Yeşilköy	ANTALYA/KEMER: 153-165
38: İnbaşı/Karadere	94: Oğlansarnıcı/Ahatlı	151: Kocain/Mavikent	
39:Karin/Karadere	95: Yarımca/Sarılar	152: Beşik T/Belen	
40: Karadere 1/Karadere	96: Aynalılar/Sarılar	153: Çıralı/Ulupınar	ANTALYA/ELMALI: 166-177
41: Tepe arası/Yeşilköy	97-99: Sarılar 1-3/Sarılar	154: Çevlikini/Tekirova	
42-43: Bakırçini ve Çevresi/Gelemiş	100-102: Çerler 1-2/Çerler	155: Karataşlar/Kuzdere	
44: Çamlıova 1/Çamlıova	103-104: Belkonak 1-2/Belkonak	156: Küçükin/Yeni	
45: Belpınar/Çamlıova	105-106: Gendive 1-2/Çataloluk	157: Kocain/Arslanbucak	
46: Akarkuyu/İkizce	107-109: Bayındırtepesi 1-3/Uğrar	158: Aktaş Pınarı/Yeni	
47: Küçük Kumluca/İslamlar	110-111: Musalar Tarlası 1-2/Ahatlı	159: Küllüin/Göynük	
48: Taşıçukur/İkizce	112: Felenk Çayı/Kasaba	160: Karagediği/Kuzdere	
49-50: İkizce Kaynakları 1-2/İkizce	113: Eren/Kasaba	161:Kocakız Mağarası/Ovacık	
51-52:Köybaşı Yerleşimi 1-2/Bezirgan	114-115: Salihbeleni 1-2/Uğrar		

Tablo 4.1: Teke Yarımadası Arazi Çalışması Konum Listesi

Arazi çalışmaları bölgesel farklılıklar veya benzerlikler nedeniyle Eşen Vadisi, Kaş-Demre, Finike, Elmalı, Kumluca/Kemer olmak üzere 5 alt başlıkta incelenmiştir. Kazısı ya da yüzeyi yapılmış yerleşimlere ait müze incelemeleri ve yeni dönem arazi çalışmaları konu bütünlüğü gereği bir önceki bölümde irdelenmiştir. Dolayısıyla bu bölümde tamamıyla yeni bulunan yerleşimler ele alınacaktır. Ayrıca bu bölüm içinde, bulunan yeni yerleşimlere ait kronolojik yorumlamalar ve karşılaştırmalar daha yüzeysel aktarılacaktır. Bunun nedeni 5. Bölümde, hem 3. Bölümdeki yerleşimlerin hem de bu bölümdeki yerleşimlerin Teke Yarımadası içinde ve çevre bölgelerle bağlantılı analojilerinin detaylı bir şekilde yapılacak olmasıdır.

4.1. Eşen Vadisi Arazi Çalışmaları

Eşen Vadisi prehistorik çağlardan bu yana oldukça sulak ve verimli bir bölgedir. Girmeler, Tlos Stadyum ve Tavabaşı olmak üzere referans noktası olabilecek üç önemli prehistorik yerleşim barındırmaktadır. Bu nedenle araştırmalara ilk olarak çok büyük bir kısmı Seydikemer/Muğla sınırları içinde olan ve bir kısmı da Kaş sınırlarında yer alan Eşen Vadisi'nde başlanmıştır. Kuzey-Güney doğrultuda yaklaşık 60 km uzunluğundaki vadide prehistorik bulguya rastlanma olasılığı bulunan toplamda 40 adet konumun arazi taraması yapılmıştır.

İlk araştırmalar vadinin en kuzeyinde bulunan Çayan, Paşalı ve Ören Mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Paşalı'da biri Kızılin olarak adlandırılan toplamda iki kaya sığınağı tespit edilmiştir. Kızılin'in konumu haritada yanlıştır ve muhtemelen Karatorun Sırtı isimli alandaki Kaya Sığınağı Kızıl'in olmalıdır. Akarsu yatağının hemen üzerindeki bu Kaya Sığınağı'nda herhangi bir buluntu gözlemlenmemiştir. Diğer Kaya Sığınağı'nın ismi yoktur ve Akçay kesimine yakındır. Burası ise günümüzde ağıl olarak kullanılmaktadır ve herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Aynı zamanda bölgedeki diğer konumlarda da herhangi bir bulgu gözlemlenmemiştir (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Ören-Araxa olarak bilinen tahrip olmuş kaya mezarlarının üst kesimleri ve çevresinde yapılan araştırmalarda ise yine prehistorik buluntulara rastlanılmamıştır. Sadece Araxa'nın üstündeki tepelikte az sayıda geç dönem malzemesi görülmektedir. Vadinin yine kuzey kesimlerinde bulunan Bayırköy Mahallesi'ne bağlı Keneli ve Hıdır Kayası'nda da prehistorik bir bulgu saptanmamıştır. Dereköy, Çökek ve Sarıyer Mahalleler'inde yol üzerindeki alanlarda da benzer şekilde malzeme gözlemlenmemiştir (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Sadece Dereköy Çömlektepe mevkisinde yer alan bir Kaya Sığınağı'nda Geç Kalkolitik malzeme yer almaktadır.

Girmeler yerleşimi yakınlarındaki Kıncılar Akbük Mahallesi Ortaokulu bitişiğinde yer alan bir tarlada ise bir adet tanımsız çakmaktaşı parça gözlemlenmiştir. Yine Girmeler yerleşimi yakınlarında daha öncelerden bilinen Güler Höyük ve çevresinde yapılan arazi çalışmalarında ise Tunç Çağları, Roma ve Demir Çağlarına ait geç bulgular yer almaktadır. Diğer yandan Kayacık Mahallesi; Sarıkaya, Yakaköy Mahallesi; Kadir Kayası, Karatepe, Çamurköy Mahallesi, Döğer Mahallesi, Hacıosman Mahallesi; Kızılyar Tepe, Bağlıağaç Mahallesi; Ali Kahyalar, Kormen Sırtı, Alıçlıgöl konumları ve çevresinde yapılan çalışmalarda herhangi bir prehistorik bulguya rastlanılmamıştır (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Döğer Mahallesi/Ali Kahyalar'daki kayalıklarda ve Kormen Sırtı yakınlarındaki iki tarlada prehistorik dönem sonrası malzemeler gözlemlenmiştir.

Diğer arazi çalışması yapılan kesimler Saklıkent Milli Parkı yakınlarındaki Kayadibi Mahallesi, Korubükü Mahallesi ve Karaçay çevresidir. Kayadibi'nde Kiliseini olarak adlandırılan ana mağaraya çıkılamamıştır. Altındaki sığ oyuk ve eteklerde ise malzeme gözlemlenmemiştir. Kayadibi Mahallesi, Korubükü Mahallesi ve Karaçay'da hiçbir prehistorik bulgu tespit edilememiştir (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Sadece Kayadibi/Ovacık mevkisinin doğusunda yoğun biçimde geç dönem bulguları gözlemlenmiştir. Ayrıca Seydikemer-Kaş yolu üzerindeki Çay Kenarı Mahallesi yakınlarındaki birkaç tarlada da herhangi bir malzeme bulunmamaktadır. Araştırma yapılan bir diğer bölge Pınara Antik Kenti yakınlarındaki Minare Mahallesi'nde bulunan Ağıl Taşı'dır. Son dönemlerdeki orman yangıları nedeniyle tahrip olmuş bu kayalıkta birçok oyuk ve çıkıntı görülmektedir. Kayalıklar konglomera tipindedir ve herhangi bir arkeolojik bulgu gözlemlenmemiştir. Gölbent Mahallesi'nde Karacasoluk Tepesi'nin bitişiğinde görülen Kırin konumunda ise bütün tepelik ve çevresi taranmasına rağmen herhangi bir kaya sığınağı, mağara veya arkeolojik buluntuya rastlanılmamıştır. Diğer yandan Çukurincir Mahallesi'ndeki bir tarla ve Konglomeralardan oluşan Kızılyar Kayasın'da da veri elde edilememiştir. Eşen Vadisi'ndeki son araştırmalar en güneydeki Karadere Mahallesi çevresinde yapılmıştır. Bölgede İnbaşı olarak bahsi geçen konumda herhangi bir kaya sığınağı ve mağara gözlemlenmemiştir. Karin olarak adlandırılan konumda ise geniş bir mağara bulunmaktadır. Mağaranın ağzından eteklerine kadar tüm alan taranmıştır ancak yüzeyden herhangi bir veri elde edilememiştir. Ayrıca Karadere, Çebiç Tepe'nin alt kesimlerindeki kayalıklarda da arkeolojik veri gözlemlenmemiştir (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1).

Girmeler, Tlos Stadyum ve Tavabaşı gibi önemli prehistorik yerleşimlerin bulunduğu bu verimli vadide Orta Kalkolitik ve öncesine ait herhangi bir arkeolojik veri bulunamaması ilginç bir durumdur. Eşen Vadisi'ndeki jeolojik araştırmalar MÖ 13.000-4000 aralığında Patara Antik Kenti'nden, Kınık'a kadar ki kesimin sularla kaplı bir körfez olduğunu göstermektedir

(Öner ve Akbulut, 2015: 73). Dolayısıyla, vadinin güney kesimlerinin Orta Kalkolitik ve öncesinde sularla kaplı olması sebebiyle yerleşime elverişli olmaması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak orta ve kuzey kesimlerin hem sulak alanlarla çevrili olması hem de o dönem denize yakınlıkları göz önünde bulundurulduğunda elverişli bir yer olması muhtemeldir. Diğer yandan Tlos Stadyumu ve Tavabaşı'ndaki Kalkolitik yerleşimler günümüz deniz seviyesinden oldukça yüksektedir. Girmeler ise nispeten vadinin kuzeyinde kalmaktadır. Özellikle Neolitik Dönemler'de denizin ya da olası bir gölün orta kesimlerdeki varlığı bilinmemektedir. Jeolojik araştırmalara ilişkin sondajlar vadinin güney kesimlerinde yapılmıştır. Dolayısıyla Eşen Vadisi'nin orta kesimlerinde bunu gösterebilecek jeolojik bir araştırma bulunmamaktadır. Eğer böyle bir durum varsa vadinin düşük kotlardaki orta kesimlerinde de Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar'da yerleşim kurulamamış olabilir. Malzeme bulunamamasının muhtemel bir diğer sebebi de Eşen Vadisi'nin Holosen'den beri oldukça sulak bir alan olmasıdır. Alüvyon birikimleri akış yönü gereği güney kesimlerde çok daha fazladır. Ancak büyük ve küçük boyutlu akarsular vadinin her yerini kaplamaktadır. Bu nedenle vadinin birçok kesimi alüvyonlar, akıntı topraklar, yatak değiştiren akarsular vb. oluşumlarla Neolitik ve Kalkolitik yerleşimlere ait bulguları kaplamış olabilir. Bir diğer olasılık, vadide geç dönemlere ait bulgular gözlemlenebilmektedir. Eğer ki Neolitik ve Kalkolitik dönemde aynı ya da benzer kesimlere yerleşildiyse geç dönem tabakalar alt tabakaları kitlemiş olabilir. Diğer yandan vadinin çok sulak olması modern uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Eşen Vadisi'ndeki birçok alanda işlenmiş tarlalar ve çok sayıda sera bulunmaktadır. Bu tür modern dönemde yapılmış uygulamalar da arkeolojik bulguların yüzeyde görünürlüğünü azaltabilmekte ya da tahrip etmektedir. Eşen Vadisi'nde Çanak Çömleksiz Neolitik ve Orta Kalkolitik Dönem aralıklarında farklı bir yerleşim olmadığı düşünülmemektedir. Ancak yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü yüzeyde bu dönemlere ait veriler gözlemlenememiş olabilir. İleriki dönemlerde bu bölgede daha detaylı araştırmalar yapılabilirse, söz konusu durum daha net bir şekilde anlaşılabilir.

4.2. Kaş-Demre Bölgesi Arazi Çalışmaları

2022-2023 yıllarında Kaş ve Demre İlleri içinde 87 adet konum ve yakın çevresinde arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 16 tanesinde yeni yerleşim yeri tespit edilmiştir. Arazi çalışmalarında prehistorik bir bulgu gözlemlenmeyen konumlar; Kaş/Yeşilköy Mahallesi'nde; Tepe Arası Kaş/Gelemiş Mahallesi'nde; Bakırçini, Kaş/İkizce Mahallesi'nde; Akarkuyu, Taşıçukur Tepe, Kaş/Çamlıova Mahallesi'nde; Çamlıova, Belpınar, Kaş/İslamlar Mahallesi'nde; Küçük Kumluca, Bezirgan Mahallesi, Kaş/Sarıbelen Mahallesi'nde; Sarıbelen, Menteşçamı, Şahin Kayası, Eğliçukur, Körmenönü, Karabelen, Kaş/Gökçeören Mahallesi'nde;

Harmanbeleni, Asarantit Harabeleri, Kaş/Çukurbağ Mahallesi, Kaş/Andifli Mahallesi'nde; Karacainler, Kaş/Bayındır Mahallesi'nde; Sandallı, Bayındır, Gödeller Sarnıcı, Kaş/Belenli Mahallesi'nde; Karabelen Tepe, Sısla Damları, Gömenez Alanı, Kaş/Ahatlı Mahallesi'nde; Atalanı, Oğlansarnıcı, Musalar Tarlası, Kaş/Sarılar Mahallesi'nde; Yarımca, Aynalılar, Kaş/Çataloluk Mahallesi'nde; Gendive, Kaş/Uğrar Mahallesi'nde; Salihbeleni, Bayındırtepesi, Kaş/Kasaba Mahallesi'nde; Felenk Çayı, Eren, Kaş/Dirgenler Mahallesi'nde; Uzunbelen, Pıtraklı, Demre/Köşkerler Mahallesi'nde; Taşuçankaya, Kocakavak, Keçikanatmezarlığı, Demre/Çevreli Mahallesi'nde: Çevreli, Demre/Karabucak Mahallesi'nde; Öküzyatağıbaşı olarak sıralanmaktadır (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1).

Bunlar içerisinde, Yeşilköy'ün güney batısındaki Tepe Arası kaya oyuğunda, Gelemiş'in doğusundaki Barkıçini'nde, Çamlıova'nın kuzeyinde Belpınar mevkisinde bulunan kaya oyuğunda, İkizce'nin kuzeyinde geniş bir kaya sığınağının yer aldığı Akarkuyu'da ve güneybatısındaki düzlük arazideki Taşıçukur'da, İslamlar'daki Küçükkumluca yaylasında, Sarıbelen'in doğusundaki Menteşçamı'nda, güneyindeki Şahin Kayası'nda, ve güneydoğusundaki Körmenönü'nde, Gökçeören/Asarantit harabelerinin çevresindeki tarlalarda, Bayındır'ın kuzeyindeki Sandallı'da, Belenli'nin güneybatısındaki Sısla Damları'nda, Uğrar'ın güneydoğusundaki Bayındırtepesi'nde ve Ahatlı/Musalartarlası'nda prehistorik dönem sonrasına ait bulgular yer almaktadır.

Harita 4.2: Kaş-Demre Yerleşim Konumları
(Harita, Google Earth Pro'dan alınmış ve düzenlenmiştir)

Neolitik ve Kalkolitik yerleşimlerin tespit edildiği 16 prehistorik konum ise, Kaş/Bezirgan Köybaşı, Kaş/Bayındır Gelibolu, Kaş/Bayındır Ortaalan, Kaş/Belenli

Yarımcakuyu, Kaş/Belenli Cumunda Ovası, Kaş/Ağullu Uzunözdere, Kaş/Çukurbağ Solumba Damları, Kaş/Çukurbağ Gedikefe, Kaş/Sahilkılınçlı Nenne Alanı, Kaş/Sahilkılınçlı Kireçlik, Kaş/Sahilkılınçlı Bulamada, Kaş/Sarılar, Kaş/Çerler, Kaş/Belkonak, Demre/Davazlar Cebel, Demre/Kaleüçağız Burç mevkileri olarak sıralanmaktadır (Harita 4.2). Diğer yandan İkizce Mahallesi yakınlarındaki iki konumda çakmaktaşı kaynağı yer alırken, Sarıbelen Mahallesi'nin güneydoğusundaki Canavarasıldı mevkisinde, çok az sayıda tanımsız çakmaktaşı gözlemlenmiştir.

4.2.1. Kaş-Demre Yerleşimleri

4.2.1.1. Köybaşı Yerleşimi

Köybaşı Yerleşimi ilk olarak 2022 yılında keşfedilmiştir ve önemli yüzey bulgularını barındırması nedeniyle 2023'te tekrardan arazi taraması gerçekleştirilmiştir. Yerleşim Kaş/İkizce Mahallesi'nin 2 km güneybatısında yer almaktadır. Ayrıca Kaş/Bezirgan Mahallesi'nin 3 km kuzeybatısında, Kaş/Kalkan'ın ise yaklaşık 6 km kuzeydoğusundadır.

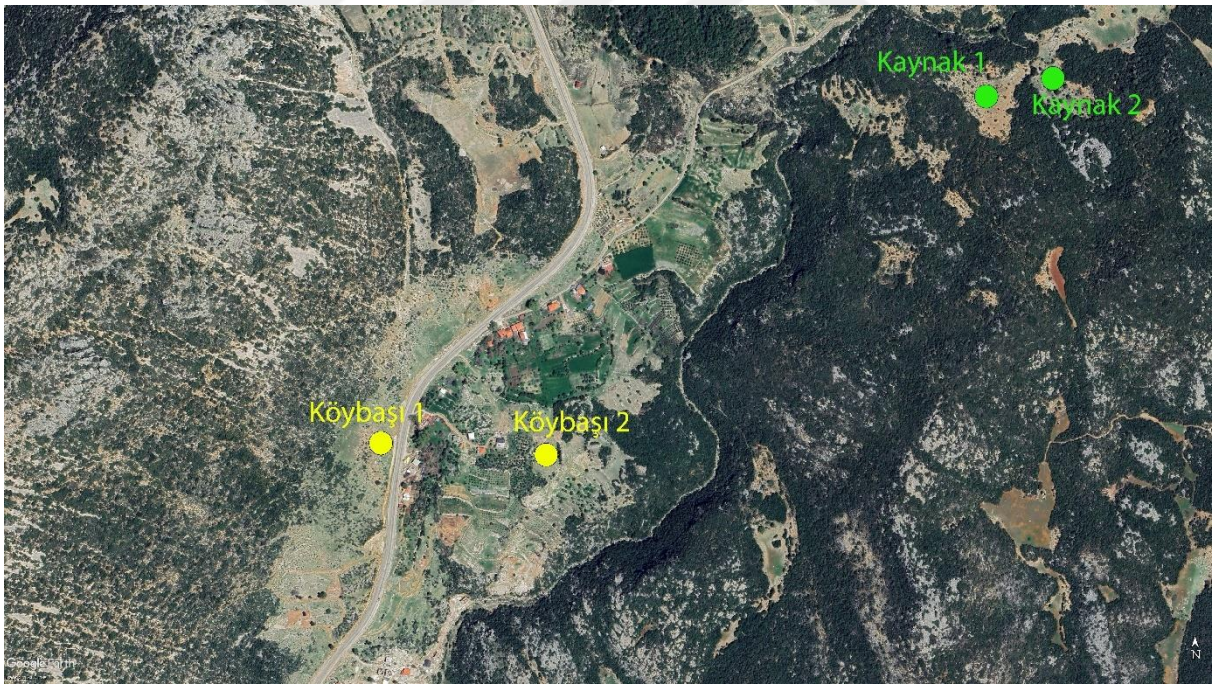

Harita 4.3: Köybaşı Yerleşimi ve Çakmaktaşı Kaynakları
(Harita, Google Earth Pro'dan alınmış ve düzenlenmiştir)

Yerleşim yolun batısı ve doğusu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Harita. 4.3). Yolun hemen kenarındaki batı kesimde, ufak kaya oyukları ve parça parça kireç kayalıklar yer almaktadır. Kayalıkların önü hafif eğimli yapıdadır, üstünde ise geniş bir düzlük bulunmaktadır, düzlüğün batı kesiminde ise Kışla Dağı yer alır. Yerleşimin doğu kesimi batı kesiminden 300 metre kadar doğudadır. Doğu kesimdeki bu alan yaklaşık 90 x 50 boyutlarında,

1.5-2 metre kalınlıkta kayalık zemin üzeri düz bir yerleşimdir. Yerleşim kendi içinde iki farklı alan barındırmaktadır, dolayısıyla batı kesimi Köybaşı 1, doğu kesimi Köybaşı 2 olarak adlandırılmıştır.

Resim 4.1: Köybaşı 1 Yerleşimi

Köybaşı 1'de kayalıklar doğuya yöneliktir, prehistorik bulguların çoğu kaya oyuğunun güney kesimindeki ve yolun bitişiğindeki kesitte gözlemlenmiştir (Res. 4.1). Bunlar muhtemelen kayalıkların önündeki eğimden akan malzemeler olmalıdır. Alt kotlardaki kesitte gözlemlenen az sayıda bulgu içinde çakmaktaşından yapılma dilgicikler (Res. 4.2: 6-8), ters düzeltili dilgicik (Res. 4.2: 9), düzeltisiz yonga (Res. 4.2: 10) ile obsidyen dilgicik (Res. 4.2: 11) ve atıklar bulunmuştur. Aletler ve atıklar beyaz, gri, bej, kahve, kırmızı renklerde çakmaktaşı hammadeden üretilmiştir. Kaya oyuğunun biraz önünde ve çevresinde de malzemeye rastlanılmıştır. Bu kesimde ise az sayıda prehistorik çanak çömlek ve çakmaktaşı atıklar gözlemlenmiştir. Diğer yandan aynı alanda ve kayalığın üst kesiminde Demir Çağları ve Roma Dönemiyle ilişkili seramikler bulunmaktadır. Beş parça prehistorik seramik arasında iki kulp ve üç gövde parçası yer almaktadır. Kuplardan biri kızıl kahve, diğeri kırmızı yüzeylidir ve kaba niteliktedir. Yüzeylerinde çok az perdah ya da düzeltme izleri bulunur. Kızıl-kahve

olanı kalınlaştırılmış kısa bir kulpa aittir (Res. 4.2: 2). Diğer örnek daha kalındır ve basit formludur (Res. 4.2: 1). Gövde parçaları kahve yüzeylidir ve az kaba niteliktedir (Res. 4.2: 3-5). İki parçanın yüzeyi oldukça kaba görünse de bu tahrip olmalarından dolayıdır. İki parça kahve üzerine kahve-koyu kahve astarlıdır (Res. 4.2: 3-4). Beş parçanın tamamında mineral ve küçük taşçıklar hamurda kullanılmıştır ve kötü pişirilmişlerdir. Kısa kulp ve iki astarlı parçanın hamurunda organik katkı bulunmaktadır. Diğer iki parçada organik katkı görülmemektedir. Diğer yandan kulplarda orta boy taşçıklar da yer alır. Gövdelerde mineral katkı daha azdır ve cidarları incedir. Kulp parçaları bölgedeki Erken Kalkolitik malzeme ile benzerlik gösterir. Gövde parçaları ise bazı Geç Neolitik örnekler ile benzerdir. Ancak bölgede Erken Kalkolitik dönemde de kahve yüzeyli örnekler bulunur fakat astarsızdır. Az sayıda taş alet dilgicik endüstrisi ağırlıklıdır. Taş aletlerin dönemini belirlemek zor olsa da Neolitik ya da Kalkolitik ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Köybaşı 1'de prehistorik tabaka tek evreli ise Erken Kalkolitik döneme daha yakın özellik gösteriyor olabilir. Ancak iki evreliyse Erken Kalkolitik ve Geç Neolitik Neolitik tabakaların olduğunu söylemek mümkünüdür.

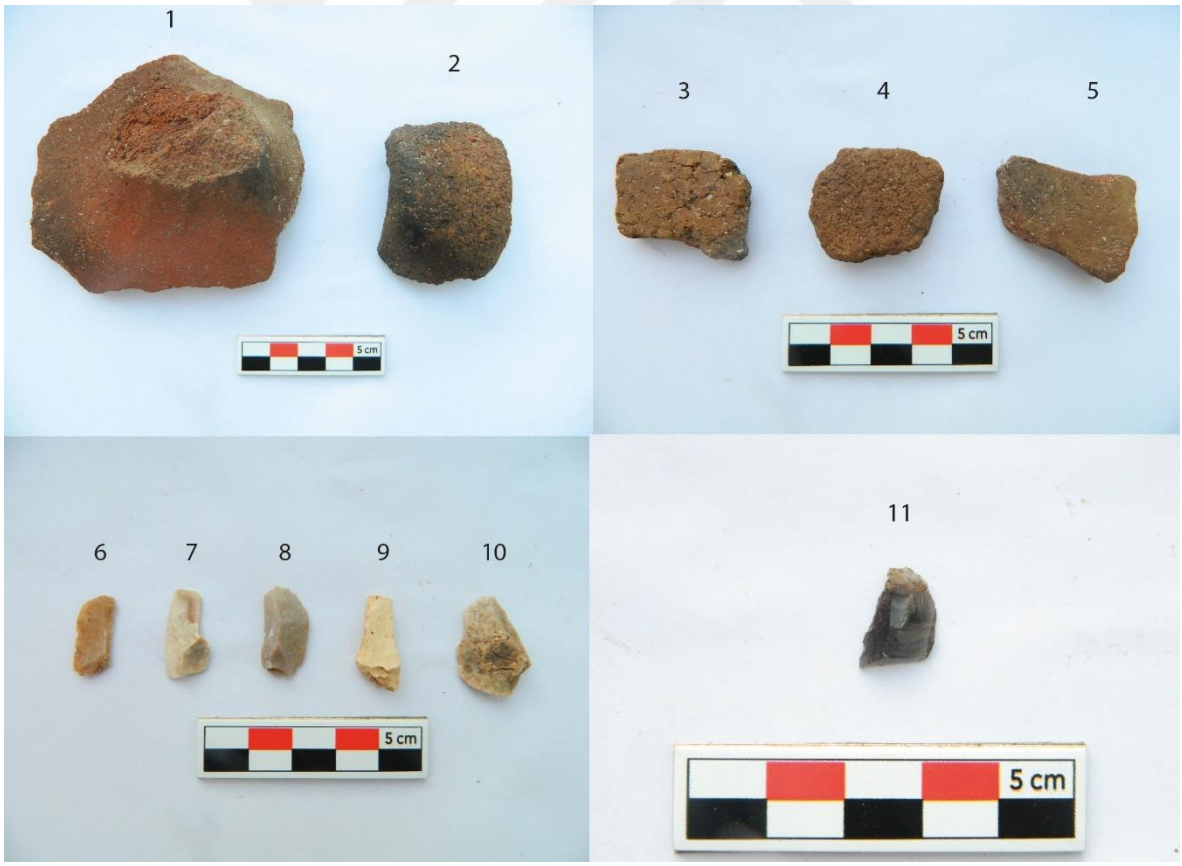

Resim 4.2: Köybaşı 1 Yerleşimi Yüzey Bulguları

Köybaşı 2'de arazi oldukça düzdür sadece kuzey kesiminde parça kayalıklar yüzeyde gözlemlenir (Res. 4.3). Taş endüstrisi açısından Köybaşı 1'e göre daha yoğun malzemeye

sahiptir. Kırmızı, gri, beyaz, siyah, pembe, kahverengi, krem, bal rengi olmak üzere çok çeşitli çakmaktaşı ve radyolarit kaynağı gözlemlenmiştir. Yontmataş atıklar bu yerleşimde oldukça fazladır ve yüzeyin her kesimine dağılım göstermektedir. Taş aletler arasında baskı dilgicikler (Res. 4.4, No:1), basit ön kazıyıcı (Res. 4.4, No:3), prizmatik dilgicikler (Res. 4.4, No:2, 1-3), düzeltili dilgicikler (Res. 4.4, No:2, 4-5) bulunmaktadır. İki adet obsidyen parçası bulunmuştur. Bunlardan birinin hammaddesi Melos olmalıdır ve baskı dilgiciktir (Res. 4.4, No:4, 2). Diğer örneğin hammadesi ise olasılıkla Göllüdağ'dır ve atık bir parçaya aittir (Res. 4.4, No: 4, 1). Bir çakmaktaşı prizmatik dilgicik alet örneği ise diğerlerinden farklıdır. Bu alette sağ kenar ve dip kısmından ince ters düzelti yapılmıştır, uç kısmından ise düz düzelti yapılmıştır (Res. 4.4, No:2, 6). Çakmaktaşlarının hammaddesi kalitelidir ve dilgicikler baskın endüstridir.

Resim 4.3: Köybaşı 2 Yerleşimi

Köybaşı 2'nin yaklaşık 1.1 km kuzeydoğusunda çakmaktaşı kaynağı bulunmuştur (Harita. 4.3). Muhtemelen buradaki bazı örnekler söz konusu kaynaktaki örneklerle tutarlıdır (Res. 4.4, No:5). Ancak malzemenin birçoğu farklı kaynaklardan elde edilmiş gibi görünmektedir. Köybaşı 2'deki bir diğer önemli bulgu 10.5 x 9.5 cm ölçülerindeki ufak sürtme taştır. Söz konusu oval biçimli parça bir ezgi taşına ait olmalıdır (Res. 4.4, No:7).

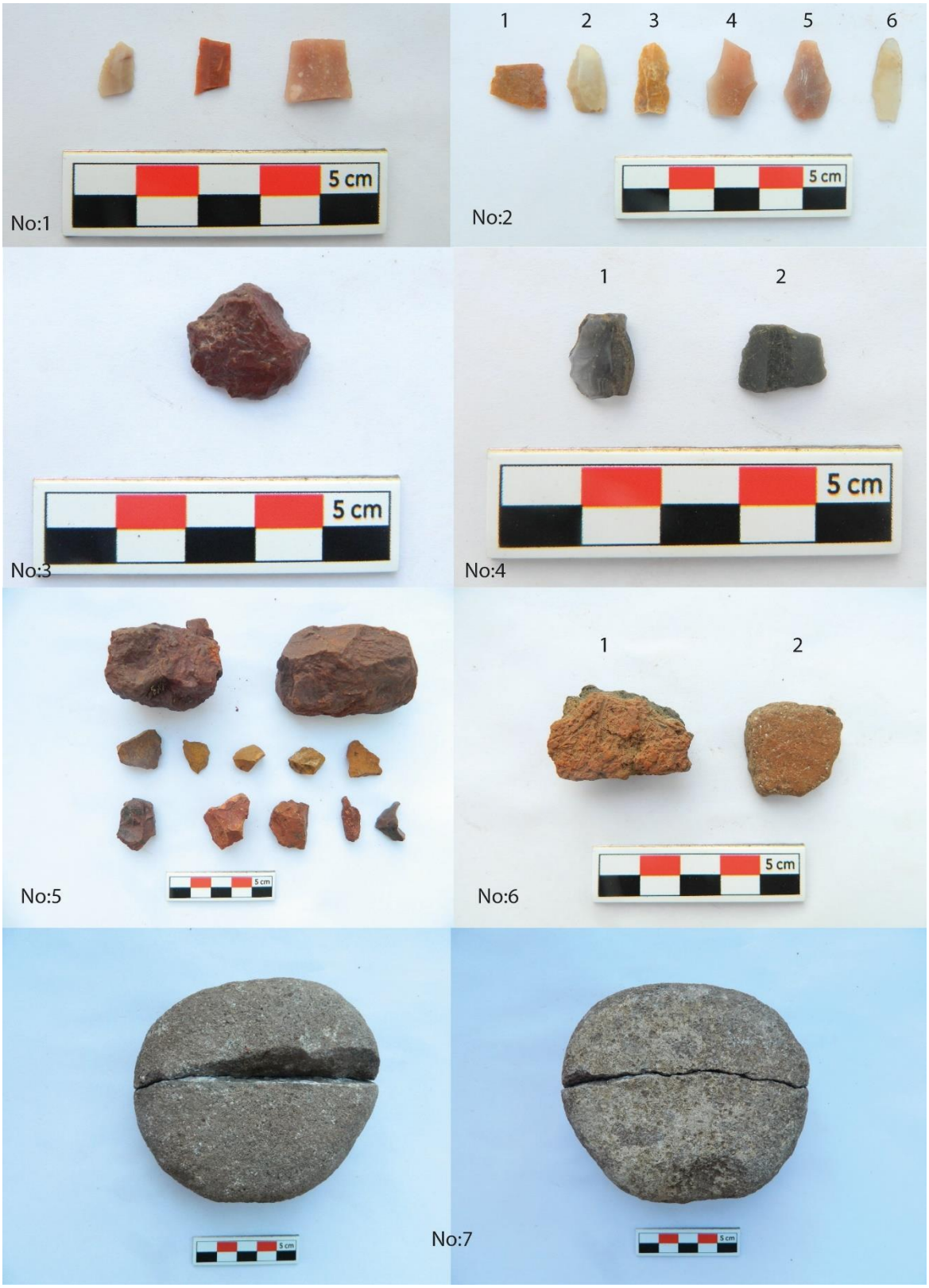

Resim 4.4: Köybaşı 2 Yerleşimi Yüzey Bulguları

İki adet prehistorik çanak çömlek bulunmuştur. Bunlardan biri Teke Yarımadası'ndaki Erken Neolitik Dönem kahverengi perdahlı mal grubuyla benzerdir (Bkz: 5. Bölüm). Mineral

ve küçük taşçık katkılı parça iyi pişirilmiştir. İyi perdahlanmış çanak çömlek düzenli mal grubuna aittir. Bu parçada kahverengi yüzey üzerine kahve astar atılmıştır ve iç yüzeyi de perdahlıdır (Res. 4.4, No: 6, 2). Diğer parça daha ilkel durmaktadır ve oldukça kabadır. Kırmızı yüzeyli bu parçada küçük taşçıklar, mineral katkı ve yoğun organik katkı kullanılmıştır (Res. 4.4, No: 6, 1). Kötü pişirilmiş bu parça Teke Yarımadası'ndaki diğer ilkel örneklerle benzemektedir. Taş alet kültürü ise bölgedeki Ön Neolitik kültür ile bağlantılı olabilir (Bkz: 5. Bölüm). Ayrıca baskı tekniğinin varlığı Batı Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin geç safhaları ve Ön Neolitikle ilişkilidir. Dolayısıyla Köybaşı 2 yerleşiminde Ön Neolitik Döneme (İlk Çanak Çömlekli) ait evrelerin bulunduğu düşünülmektedir (Bkz: 5. Bölüm).

4.2.1.2. Solumba Damları

Resim 4.5: Solumba Damları Yerleşimi

Kaş/Çukurbağ Mahallesi'nin yaklaşık 3 km batısında ve Kaş Merkez'in yine yaklaşık 3 km kuzeybatısında bulunan Solumba Damları günümüzde taş ocaklarının hemen güneyinde yer almaktadır. Yolun kuzey kesimindeki alanlarda herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanılmamıştır. Güney kesimdeki arazide ise az sayıda prehistorik malzeme gözlemlenmiştir (Res. 4.5). Arazinin güneyinde Çökükbozu olarak adlandırılmış yüksek tepelikler yer almaktadır. Ayrıca yer yer kızıl-kahve paleosol topraklar gözlemlenmektedir. Bulguların az sayıda olması yerleşimin kısa süre kullanılmış olmasıyla ilgili olabilir. Ayrıca malzemeler akıntı topraktan elde edilmiştir ancak çevrede herhangi bir Kaya Sığınağı ve benzeri oluşum bulunmamaktadır. Dolayısıyla o dönemin insanları çevredeki kayalıkları yerleşim olarak kullanmış olmalıdır. Yontmataş bulgular arasında tek yönlü yonga çekirdeği (Res. 4.6, No:1, 3), dilgicik (Res. 4.6, No:1, 4), düzeltili dilgi (Res. 4.6, No:1, 5), düzeltisiz yongalar (Res. 4.6,

No:1, 6-8) ve prizmatik dilgicik çekirdeği yongalama yüzeyi yenileme parçaları gözlemlenmiştir (Res. 4.6, No:1, 1-2). Aletler dik ve yarı dik düzeltilidir ve tipolojik olarak özensizlerdir. Bu aletler beyaz ya da kirli beyaz renktedir ve çevrede görülen beyaz renkli kalitesiz çakmaktaşından üretilmişlerdir. Arazide prehistorik olabilecek üç adet küçük çanak çömlek parçası gözlemlenmiştir. Bunlar ağız (Res. 4.6, No:2, 1), dip (Res. 4.6, No:2, 2) ve gövdeye (Res. 4.6, No:2, 3) aittir. Hamurlarında mineral, beyaz ve siyah renklerde küçük taşçıklar gözlemlenmiştir. Organik katkı bulunmamaktadır ve iyi pişirilmişlerdir. Ağız hafif içe daralan kıvrımlı bir forma sahiptir, dip ise düzdür. Gövde parçası daha eski dönemlere ait olmalıdır ve yüzeyi toprak yapısı nedeniyle aşınmıştır. Gövde parçasında şüpheli olmakla birlikte astar izleri görülür. Parçalar tanımlamaya yeterince müsait olmasa da ağız ve dip Kalkolitik, gövde Neolitik ile bağlantılı olabilir. Taş endüstrisi ise Çanak Çömleksiz Neolitik dönemle ilişkilidir (Bkz: Bölüm 5).

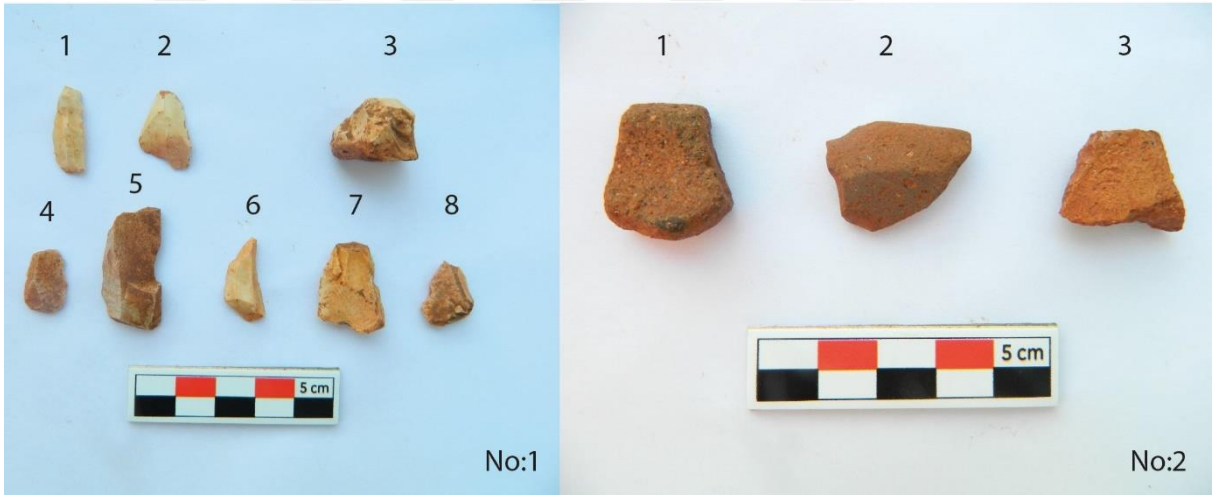

Resim 4.6: Solumba Damları Yerleşimi Yüzey Bulguları

4.2.1.3. Gedikefe

Gedikefe, Çukurbağ Mahallesi'nin 1.7 km batısında, Kaş Merkezin ise 1.2 km kuzeyinde ve dağlık alanların hemen tepesinde yer alan bir ovalıktır (Res. 7.4). Yaklaşık 1.3 km x 0.6 km ölçülerindeki ovalıkta malzeme orta ve güney kesimlerdeki paleosol toprakta gözlemlenmektedir. Geniş bir alanda yapılan arazi gözlemlerinde beyaz ve kirli beyaz renkli yerel çakmaktaşından yapılma yontmataş aletlere rastlanılmıştır.

Resim 4.7: Gedikefe Ovası

Resim 4.8: Gedikefe Yerleşimi Yüzey Bulguları

Az sayıda yontmataş alet arasında prizmatik dilgicik (Res. 4.8: 6), düzeltili prizmatik dilgi (Res. 4.8: 7), ön kazıyıcı (Res. 4.8: 8), düzeltili yonga alet (Res. 4.8: 9) ve düzeltili yonga dilgi (Res. 4.8: 10) bulunmaktadır. Ayrıca çok yönlü yonga çekirdeği (Res 4.9, No:1), prizmatik dilgicik çekirdeği (Res. 4.9, No:2), düzeltisiz yongalar (Res. 4.8: 1-5) ve atıklar bulunmaktadır. Üç parça kızıl-kahve yüzeyli çanak çömleğin yüzeyi demir oksitli toprak tabakayla kaplıdır. Parçalar küçük taşçıklı, sıkı dokulu ve iyi pişirilmiştir, ayrıca organik katkı yoktur ya da çok azdır. Parçalardan ikisi perdahlı ve az kaba mal grubuna aittir (Res. 4.9, No:3, 1-2). Bir örnekte ise hem iç hem de dış yüzeyde kahve astar mevcuttur (Res. 4.9, No: 3, 2). Diğer parça daha bol taşçık katkılıdır, az perdahlıdır ve yüzeyi pürüzlü kaba bir malzemedir (Res. 4.9, No: 3, 3). Bulunan prehistorik örnekler akıntıyla birlikte ovalığın tabanına gelmiştir. Çevrede mağara ya da kaya sığınağı yoktur dolayısıyla ovalık etrafındaki parça kayalıklar yerleşim olarak kullanılmış olmalıdır. Yontmataş aletler Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile ilişkilidir seramikler arasında Neolitik veya Kalkolitik olabilecek parçalar bulunmaktadır (Bkz: Bölüm 5). Ayrıca geç dönem seramikleri de gözlemlenmiştir.

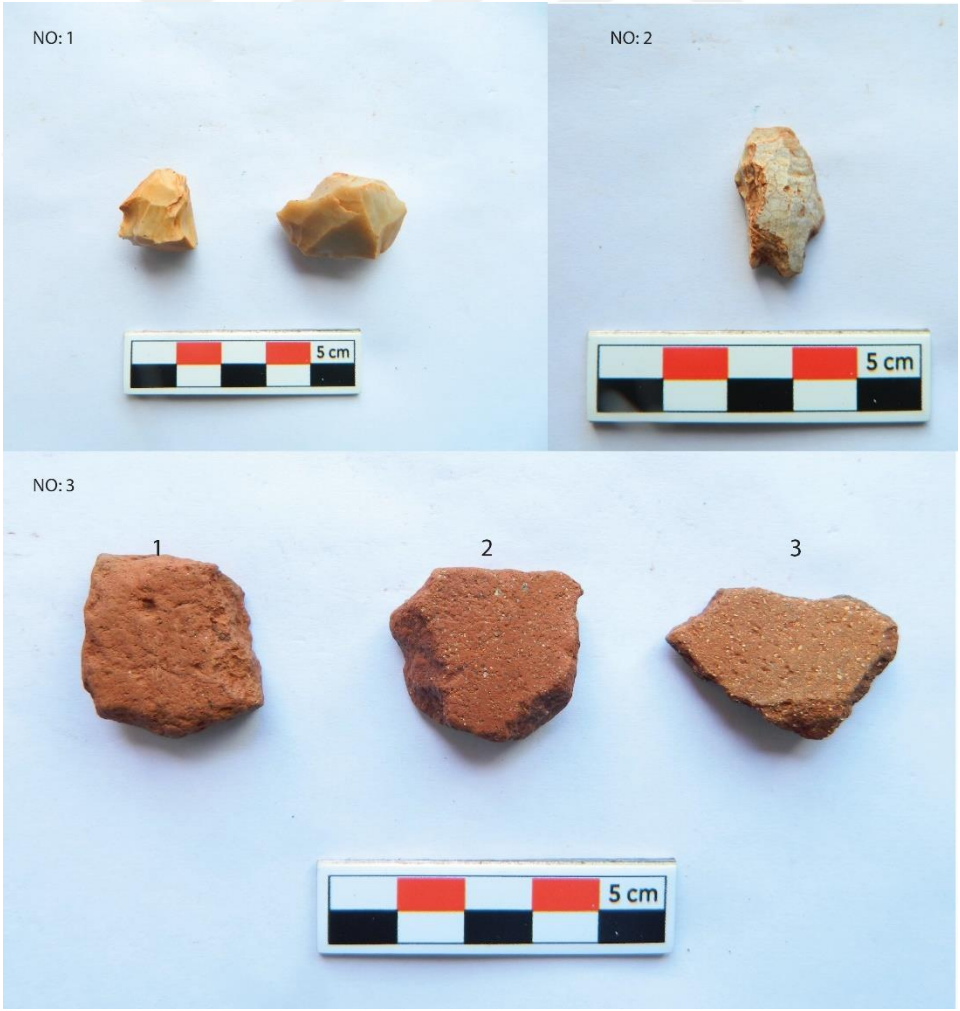

Resim 4.9: Gedikefe Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

4.2.1.4. Gelibolu

Resim 4.10: Gelibolu Mevkisi

Kaş/Bayındır Mahallesi'nin 1.5 km güneybatısında bulunan Gelibolu mevkisi, yaklaşık 2.5 km uzunluğundaki bir uvaladan oluşmaktadır (Res. 4.10). Uvalanın en geniş noktası ise 300 metre civarındadır. Uvalanın kuzey kesimlerinde az sayıda prehistorik malzeme gözlemlenmiştir. Paleosol tipi toprak yoğunluğu bu uvalada daha azdır. Uvalanın orta ve güney kesimlerinde malzeme gözlemlenmemiştir. Gelibolu'da gözlemlenen yontmataşlar arasında bir düzeltili dilgi (Res. 4.11, No: 2) ve az sayıda atık yer almaktadır. Ayrıca az sayıda el yapımı çanak çömlek bulunmaktadır (Res. 4.11, No: 1, 1-3). Çanak çömlekler kırmızı ve kahverengi renkte yüzeye sahiptir. Hamurlarında az mineral katkı, organik katkı ve beyaz-kahve renklerde küçük taşçıklar bulunmaktadır. Örnekler kötü pişirilmişlerdir, kırmızı yüzeyli parçada ise daha yoğun organik katkı yer alır (Res. 4.11, No: 1, 1). Bir parça kısa kalınlaştırılmış basit bir kulpa aittir diğerleri gövdedir (Res. 4.11, No: 1, 3). Yüzeyleri az perdahlı bu mallar oldukça kabadır ve en erken Orta Kalkolitik döneme tarihlendirilebilir. Bunlar dışında daha geç döneme ait çanak çömlekler de bulunur. Yerel beyaz çakmaktaşından yapılmış az sayıdaki alet ve atıklar

ise Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkili olmalıdır (Bkz: 5.Bölüm). Ayrıca uvalanın çevresindeki parça kayalıklar yerleşim olarak kullanılmış olabilir.

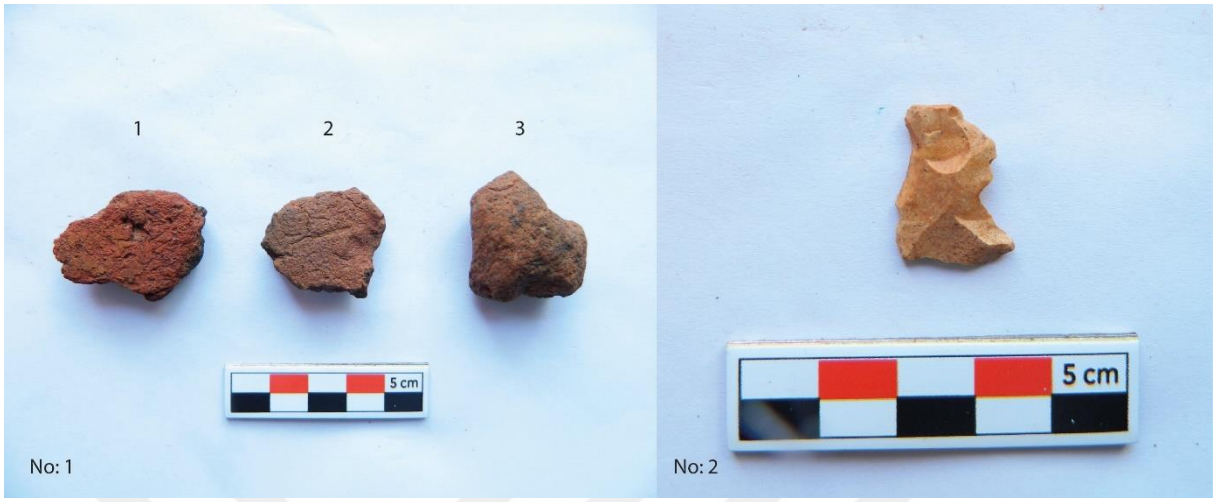

Resim 4.11: Gelibolu Yerleşimi Yüzey Bulguları

4.2.1.5. Ortaalan

Resim 4.12: Ortaalan Mevkisi

Kaş/Bayındır Mahallesi'nde prehistorik malzemenin yer aldığı bir başka uvala oluşumu Ortaalan'dır. Bu uvala Bayındır merkezin 800 metre güneyindedir ve yaklaşık 900 x 300 m boyutlarındadır. Aynı zamanda Gelibolu mevkisinin doğu paralelinde konumlanmaktadır. Burada Gelibolu yerleşimine göre daha fazla tanımlı bulgu yer almaktadır. Taş aletler yerel

beyaz çakmaktaşı kullanılarak üretilmiştir. Hammadde diğer çakmaktaşı hammaddelere göre daha kalitesizdir ancak bölgede çok yaygındır. Az sayıda parça arasında ise kahverengi çakmaktaşından yapılma örnekler de gözlenir. Taş aletler arasında, prizmatik dilgicikler (Res. 4.13: 1-5), prizmatik dilgi (Res. 4.13: 6), dilgi (Res. 4.13: 7-8), ön kazıyıcılar (Res. 4.14, No: 1), düzeltili yonga aletler (Res. 4.14, No: 2, 5-8), kullanım aşınımı bulunan düzeltisiz yonga alet (Res. 4.14, No: 2, 1) yer alır. Ayrıca düzeltisiz yongalar (Res. 4.14, No: 2, 2-4) ve bir adet tek yönlü hipermikrolitik dilgicik çekirdeği bulunmaktadır (Res. 4.14, No: 4). Aletler dik ve yarı dik düzeltilidir. Dilgiler de dâhil aletlerin büyük çoğunluğu özensiz işlenmiştir ancak işlevseldir. Bu aletler Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkilendirilmektedir (Bkz: 5. Bölüm). Az sayıda atığın da gözlemlendiği paleosol tipi topraklı bu alanda, malzeme çevreden uvala merkezine akmıştır. Dolayısıyla çevredeki parça kayalıkların yerleşim olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Çünkü alanın etrafında herhangi bir kaya sığınağı veya mağara bulunmamaktadır. Kayaç yapısı da bu oluşumlara müsait değildir.

Ortaalan'ın orta batı kesiminde, tepenin eteklerindeki bir alanda ise bolca çanak çömlek gözlemlenmiştir. Söz konusu konumda çakmaktaşı atıklar da bulunmaktadır ancak yontmataş alete rastlanılmamıştır. Çanak çömleklerin büyük çoğunluğu el yapımıdır. El yapımı olanlar içinde iki grup yer almaktadır bunlardan ilki kırmızı yüzeyli ve büyük kısmı kalın cidarlı olan parçalardır. Kırmızı yüzlü mallar, küçük beyaz-kahve taşçıklı, organik katkılı ve az mineral katkılı hamura sahiptir (Res. 4.15). Çoğu orta ve kötü pişirilmiştir, yüzeyleri az perdahlı ya da perdahsızdır ve parçalar çok kabadır. Aralarında kabalaştırılmış kulplar yer alır. Bu mal grubu en erken ihtimalle Orta Kalkolitik olabilir ancak Geç Kalkolitik olma olasılığı da vardır.

Diğer malzeme grubu kahverengidir ve daha ince cidarlıdır (Res. 4.16: 1-5). Parçaların yüzeyi kabadır, hamurlarında organik katkı, küçük beyaz-kahve taşçık ve az mineral katkı bulunur. Hepsi kötü pişirilmiştir, iki örneğin yüzeyinde büyük beyaz çakıl taşı görülmektedir (Res. 4.16: 4-5). Kahve mallar kabalık oranları benzer olsa da kırmızı mallara göre farklıdır. Özellikle yüzeyinde büyük çakıl bulunan örnekler Neolitik dönemle ilişkili olabilir ve Eşen Vadisi'ndeki bazı örneklerle benzerlik gösterir (Bkz: 5. Bölüm). En geç ise Orta Kalkolitik döneme ait olabileceği düşünülmektedir.

Bir parça sürtme taş ise muhtemelen bir perdah taşı olmalıdır. Sürtme taş dörtgen yapıdadır ve üstünde çok sığ bir oluk bulunur. Alt kesimlerinden üst kısmına doğru daralma görülür. Parçanın alt kısmı iç bükey biçimde aşınım görmüştür. Bu parça Neolitik ya da Kalkolitik Dönemlere ait olabilir.

Resim 4.13: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 1

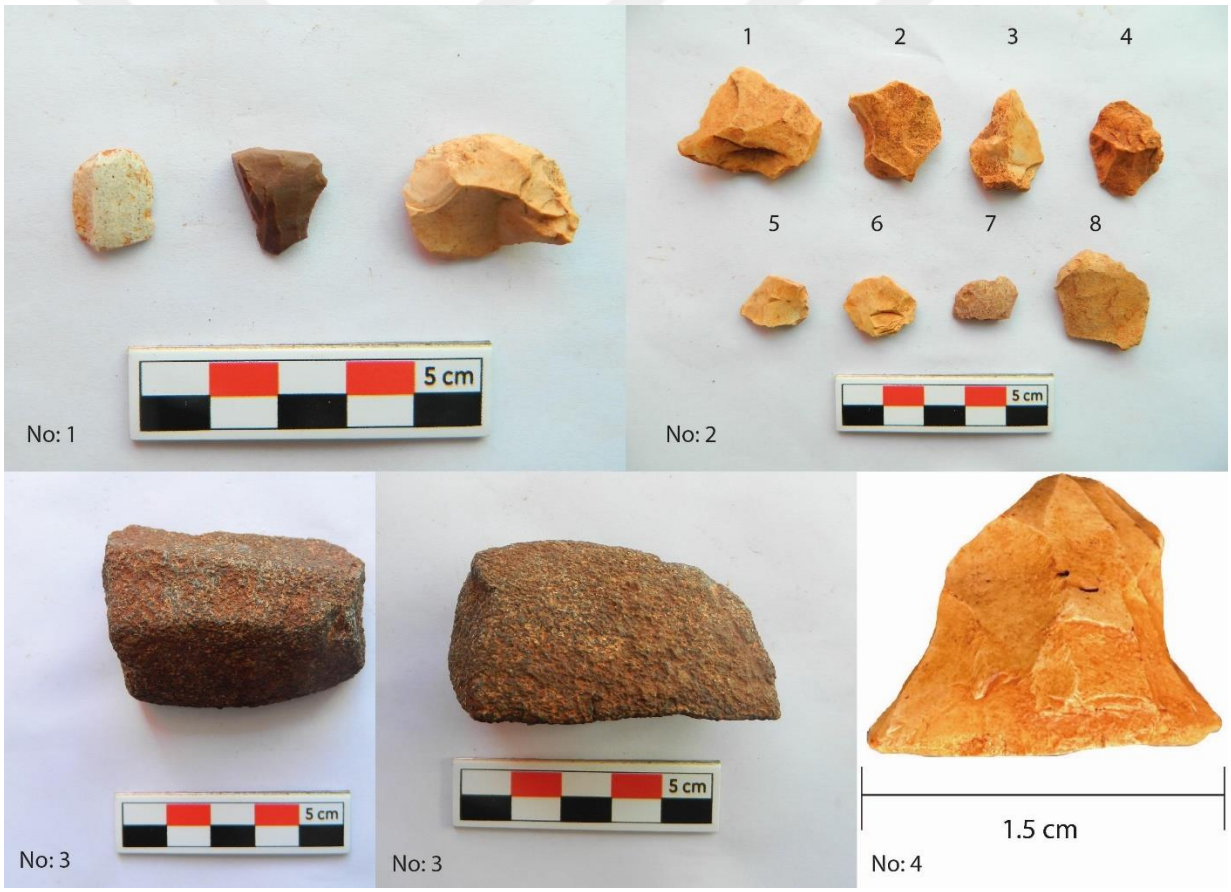

Resim 4.14: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

Resim 4.15: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 3

Resim 4.16: Ortaalan Yerleşimi Yüzey Bulguları 4

4.2.1.6. Yarımca Kuyu

Beleneli Mahallesi'nin yaklaşık 2 km güneyinde bulunan Yarımca Kuyu mevkisi aynı zamanda İsinda Antik Kenti'nin yakınlarındadır (Res. 4.17). Paleosol topraklı dolin'in içinde az sayıda prehistorik bulguya rastlanılmıştır. Taş endüstrisi çevredeki kalitesiz beyaz çakmaktaşı hammadde ile üretilmiştir. Arazide bir adet dilgicik (Res. 4.17: 1), bir adet tek yönlü dilgicik çekirdeği (Res. 4.17: 2) ve az sayıda atık tespit edilmiştir. Dilgicik özensiz bir biçimde üretilmiştir. Diğer yandan Yarımcakuyu'nun ilerisindeki Gömenez Alanı ile burada geç dönemlere ait seramikler de bulunmaktadır. Prehistorik yerleşim çevredeki parça kayalıklarla ilişkili olmalıdır ve malzeme doline akmıştır.

Resim 4.17: Yarımca Kuyu Mevkisi ve Yüzey Bulguları

4.2.1.7. Cumunda Ovası

Belenli Mahallesi'nin 3.2 km güneybatısında bulunan Cumunda Ovası, yaklaşık 1 x 0.3 km ölçülerindedir. Ovalığın güney kesimlerinde yoğun paleosol toprak arasında kalitesiz yerel beyaz çakmaktaşından ve çok az sayıda siyah ile bal rengi çakmaktaşından üretilmiş örnekler gözlemlenmiştir (Res. 4.18). Taş aletler arasında, prizmatik dilgicik (Res. 4.20, No: 1, 1-3), ince düzeltili mikrolitik yonga alet (Res. 4.20, No: 1, 4-5) ve basit ön kazıyıcılar bulunmaktadır (Res. 4.20, No: 1, 6-7). Ayrıca çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.20, No: 2) ve düzeltisiz yongalar tespit edilmiştir (Res. 4.20, No: 4). Söz konusu parçalar Neolitik ile ilişkilidir (Bkz: 5. Bölüm). Düzeltiler dik veya yarık dik biçimdedir. Bir parça prizmatik dilgi (Res. 4.20, No: 3) ise Çanak Çömlekli Neolitik ya da Kalkolitik dönemle bağlantılı daha geç bir örnektir. Az sayıda atık da bulunur ve bir Levallois yonga Paleolitik Dönemin varlığını da göstermektedir. Birkaç parça çanak çömlek Kalkolitik dönemle ilişkili olabilir, ayrıca ovalıkta geç döneme ait

çokça çanak çömlek de bulunmaktadır. Prehistorik çanak çömlekler yoğun taşçıklı, az mineral katkılı, sıkı dokulu, iyi pişirilmiş ve yüzeyleri çok az perdahlı kaba malzemelerdir (Res. 4.19).

Resim 4.18: Cumunda Ovası Güney Kesim

Resim 4.19: Cumunda Ovası Yüzey Bulguları 1

Malzeme ovalığa akıntıyla gelmiştir. Çevrede kaya sığınağı ve mağara bulunmamaktadır. Dolayısıyla Cumunda Ovası'nın güney kesimindeki parça kayalıklar ve etekleri Çanak Çömleksiz dönemde yerleşim olarak kullanılmış olmalıdır (Bkz: 5. Bölüm). Muhtemelen bu alan Çanak Çömleksiz Neolitik ve Kalkolitik Dönem aralığında yerleşim olarak değerlendirilmiştir.

Resim 4.20: Cumunda Ovası Yüzey Bulguları 2

4.2.1.8. Uzunözdere

Resim 4.21: Uzunözdere Mevkisi

Uzunözde mevkisi Kaş/Ağullu Mahallesi'nin 1 km güneydoğusunda yer almaktadır. Burada bulunan uvala yaklaşık 550 x 100 m ölçülerindedir ve yoğun paleosol toprak barındırmaktadır (Res. 4.21). Toprak akıntılarla uvalanın tamamına yayılacak şekilde birikmiştir. Bu karstik depresyonun özellikle orta kesimlerinde birçok taş alet ve atık gözlemlenmiştir. Dolayısıyla çevredeki parça kireç kayalıklarda prehistorik bir yerleşim kurulmuş olmalıdır. Uvalanın etrafında herhangi bir mağara ya da kaya sığınağı bulunmamaktadır. Çekirdek ve atıklar fazladır dolayısıyla yoğun bir üretimden bahsedilebilir. Uvalanın tabanında çok sayıda yerel kalitesiz beyaz kireçtaşı bulunmaktadır ve aletler, çekirdekler, atıklar bu hammaddeyle ilişkilidir (Res. 4.22, No: 7). Arazide gözlemlenen taş aletler genellikle biçimsiz şekilli düzeltili yongalardan oluşmaktadır (Res. 4.22, No:1). Az sayıda düzeltisiz dilgicik de bulunmaktadır (Res. 4.22, No: 3). Diğer yandan birçok düzeltisiz yonganın (Res. 4.22, No: 2) yanı sıra çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.22, No: 6), iki yönlü prizmatik dilgicik çekirdeği (Res. 4.22, No: 5), tek yönlü prizmatik dilgicik çekirdekleri (Res. 4.22, No: 4) ve tek yönlü hipermikrolitik prizmatik dilgicik çekirdeklerine (Res. 4. 23, No: 1-2) rastlanılmıştır. Yüzeyde dilgi fazla gözlemlenmemiş olsa da üretimden anlaşıldığı üzere dilgiciklerin taş endüstrisinde önemli bir yer kapladığı anlaşılmaktadır. Aletlerde dik ve yarı dik düzelti kullanılmıştır, bazı düzeltisiz yongalarda ise kullanım izleri bulunur. Söz konusu taş endüstrisi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile ilişkilendirilmektedir (Bkz: 5.Bölüm).

İki parça el yapımı çanak çömlek basit bir kulp (Res. 4.22, No:8, 1). ve gövde parçasına aittir (Res. 4.22, No:8, 2). Yüzeyleri demiroksitli toprak tabaka ile kaplanmıştır ve kızıl-kahve toprak rengindedir. Hamurunda beyaz-siyah küçük taşçıklar ve az mineral katkı

gözlemlenmektedir. İyi pişirilmiş bu örneklerde organik katkı yer almamaktadır. Perdahsız ve oldukça kaba malların Kalkolitik Dönemle ilişkili olduğu düşünülmektedir (Bkz: 5.Bölüm).

Resim 4.22: Uzunözdere Yerleşimi Yüzey Bulguları

Resim 4.23: Uzunözdere Yerleşimi Tek Yönlü Hipermikrolitik Dilgicik Çekirdekleri

4.2.1.9. Sarılar Polyesi

Kaş/Kasaba Mahallesi'nin Yaklaşık 5 km doğusunda bulunan Sarılar Polyesi 6.5 km uzunluğundadır ve en geniş kesimi yaklaşık 1 km, en dar kesimleri ise 400 metre civarındadır. Polye'nin kuzey kesimleri daha dardır, orta ve güney kesimlerinde ise daha geniş alanlar mevcuttur. Polye'nin doğu kesimi Gelemen Dağı tarafından kapanmaktadır, batı kesiminde ise tepelikler ve irili ufaklı karstik depresyonlar bulunur. Kuzeyden güneye kadar ovalığın tabanında birçok alan kızıl-kahve renkli paleosol toprakla kaplıdır. Sarılar Polyesi'nin kuzey kesimi Belkonak, orta kesimleri Çerler, güney kesimleri ise Sarılar mevkisine aittir. Polyenin kuzey kesimindeki Belkonak bölümü Çerler'den tepeliklerle ayrılmaktadır. Çerler ve Sarıların yer aldığı orta ve güney kesimlerde ise yer yer tepelikler bulunmaktadır. Söz konusu bütün mevkilerdeki çeşitli arazilerde prehistorik taş aletler ve çanak çömlekler gözlemlenmiştir.

Harita 4.4: Sarılar Polyesi ve Prehistorik Bulguların Gözlemlendiği Alanlar
(Harita, Google Earth Pro'dan alınmış ve düzenlenmiştir)

4.2.1.9.1. Belkonak

Sarılar Polyesi'nin en kuzeyindeki Belkonak mevkisinde yaklaşık 800 x 400 metrelik bir alandaki çeşitli arazilerde prehistorik malzeme grubu gözlemlenmiştir (Res. 4.24). Ayrıca polyede malzemenin en yoğun bulunduğu alan da bu kesimdir. Arazide taş aletler homojen yapıda değildir ve bu taş aletlerin bir kısmı Orta Paleolitik ve Üst Paleolitik Dönemler ile bağlantılı olmalıdır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkili olduğu düşünülen çakmaktaşları çevredeki beyaz, kirli beyaz ve gri renkteki yerel kalitesiz hammaddelerle ilişkilidir (Bkz: 5. Bölüm). Aletlerin çoğu biçimsizdir ve dik, yarı dik düzeltiler kullanılmıştır. Çakmaktaşı aletler arasında düzeltili yongalar (Res. 4.26, No:1, 1-8), dilgicikler (Res. 4.26, No:1, 9-10) dilgiler (Res. 4.26, No:1, 11-12) ve basit ön kazıyıcılar (Res. 4.26, No:1, 13-15) bulunmaktadır. Diğer yandan düzeltisiz yongalar (Res. 4.26, No:2), çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.26, No:3) ve çok sayıda atık saptanmıştır. Yüzeyde malzemenin bulunduğu paleosol toprak çevreden akıntıdır ve muhtemelen Belkonak mevkisini çevreleyen parça kayalıklar yerleşim olarak kullanılmıştır.

İki parça el yapımı çanak çömlek gövde parçasına aittir. Parçalar beyaz-siyah renkte küçük taşçıklı, mineral katkılı hamura sahiptir ve iyi pişirilmiştir. İnce cidarlı parçalardan birinin yüzeyi demiroksit toprak tabakasıyla kaplıdır, az perdahlıdır ve kabadır (Res. 4.25: 1).

Diğer örneğin yüzeyinde ise kırmızı astar bulunurken perdah oranı daha iyidir ve az kaba mal grubuna aittir (Res. 4.25: 2). Söz konusu çanak çömleklerin Neolitik veya Kalkolitik Dönemlere ait olma ihtimali bulunmaktadır (Bkz: 5. Bölüm).

Resim 4.24: Belkonak Mevkisi

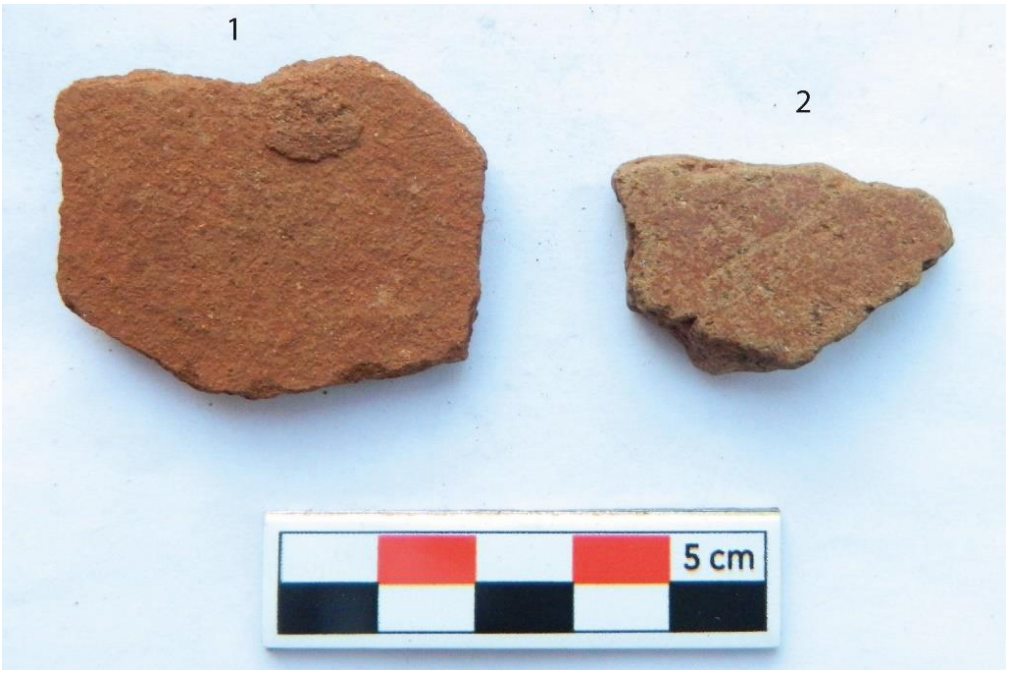

Resim 4.25: Belkonak Yerleşimi Yüzey Bulguları 1

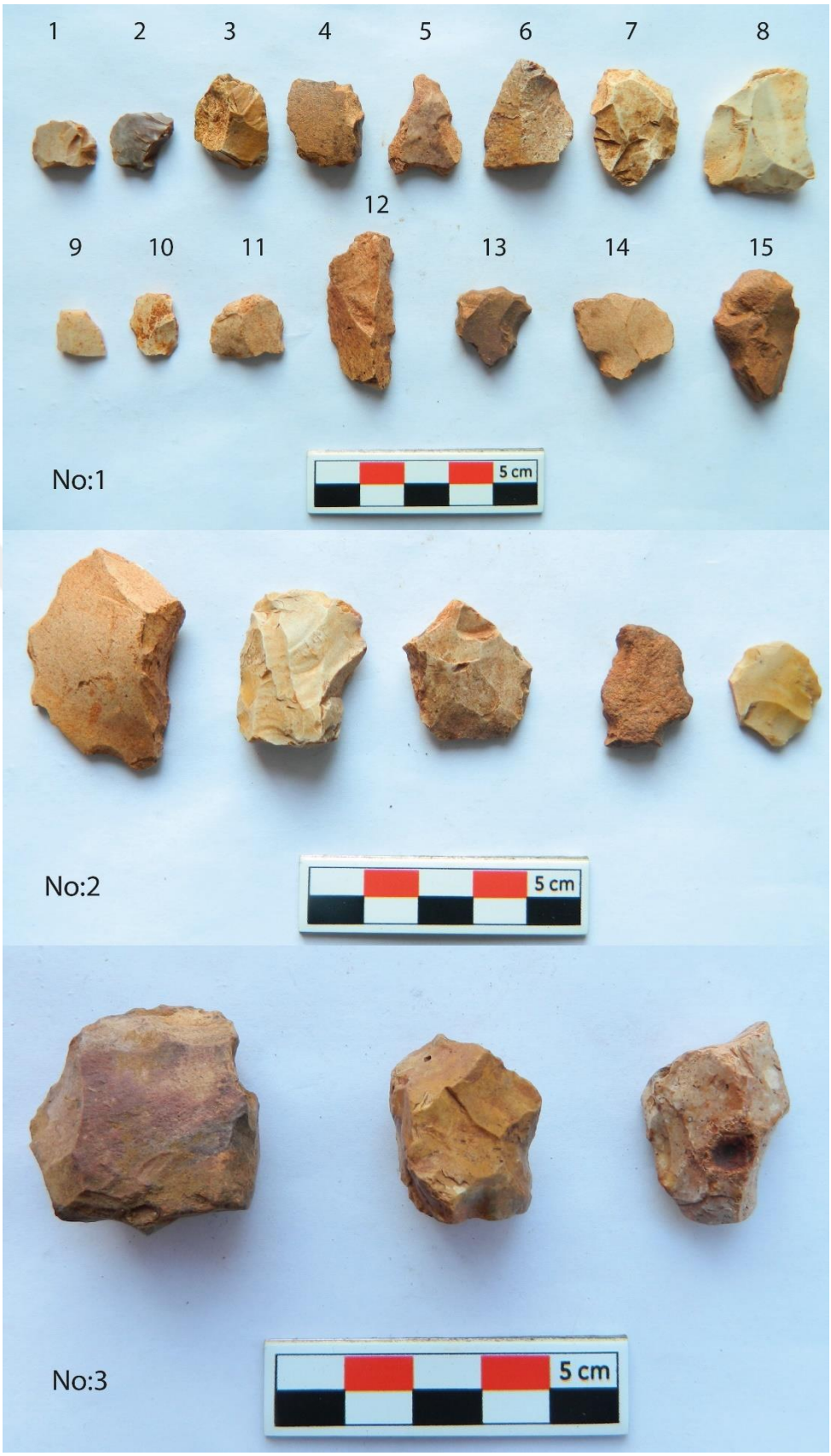

Resim 4.26: Belkonak Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

4.2.1.9.2. Çerler

Sarılar Polyesi'nin çoğunlukla orta kesimlerini kaplayan Çerler'de paleosol tipi toprak içinde prehistorik malzemeler gözlemlenmiştir (Res. 4.27). Ancak malzeme yoğunluğu Çerler'in Belkonak'a yakın olan kuzeyindeki alanlardadır ve güney kesimlerinde prehistorik bulgular çok azdır veya hiç yoktur. Diğer yandan alanın kuzeyindeki kırık taşların bulunduğu alanda çok sayıda çanak çömlek gözlemlenmiştir ancak bunlar arasında en erken örneğin Geç Kalkolitik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca muhtemelen Geç Kalkolitik sonrasına ait birçok örnek vardır dolayısıyla söz konusu çanak çömlekler değerlendirmeye alınmamıştır. Çerlerin yine kuzey kesimindeki tarlalardan birinde ise birkaç makro dilgi (Res. 4.28) ve atıklar gözlemlenmiştir. Bunlar Belkonak'taki örneklerle çağdaş olmalıdır. Beyaz, kirli beyaz, gri renkteki yerel kalitesiz çakmaktaşından üretilen aletler oldukça şekilsiz ve özensizdir. Çerlerin güneyindeki alanlarda ise yine geç dönemlere ait seramikler gözlemlenmiştir. Belkonak'a göre prehistorik malzemenin azaldığı açıkça görülmektedir. Bu bölgede de bir yerleşim varsa yine yakın çevredeki parça kayalıklarda olmalıdır.

Resim 4.27: Çerler Mevkisi

Resim 4.28: Çerler Yerleşimi Yüzey Bulguları

4.2.1.9.3. Sarılar

Resim 4.29: Sarılar Mevkisi

Sarılar mevkisi, polyenin güneyindeki en geniş alanları kaplamaktadır. Sarılar'ın kuzeyinde genellikle prehistorik dönem sonrasına ait seramikler gözlemlenmiştir. En güney kesimindeki paleosol topraklı bir alanda ise çok az sayıda yontmataş alet ve atık bulunmaktadır (Res. 4.29). Yontmataşlar beyaz, kirli beyaz yerel kalitesiz hammadde ile ilişkilidir. Aletler arasında iki parça düzeltili yonga (Res. 4.30, No:1) bulunurken bir parça da çok yönlü yonga çekirdeği (Res. 4.30, No:2) yer almaktadır. Taş Aletler ve çekirdek muhtemelen Belkonak ve Çerler'deki örneklerle çağdaş olmalıdır (Bkz: 5. Bölüm). Ayrıca malzemenin ovalığın güneyine doğru tamamen azaldığı anlaşılmaktadır. Sadece bir parça el yapımı çanak çömleğe rastlanılmıştır (Res. 4.30, No:3). Bu çanak çömleğin yüzeyi demiroksit toprak tabakasıyla kaplanmıştır. Perdahsız kaba yüzeyli malzemenin hamurunda beyaz-siyah küçük taşçıklar, mineral katkı bulunmaktadır. Orta kalınlıkta cidara sahip parçada organik katkı bulunmamaktadır ve iyi pişirilmiştir. Bu parçanın Neolitik ya da Kalkolitik Döneme ait olduğu düşünülmektedir. Malzeme çok azdır ve çevrede bir yerleşim bulunuyor olması tartışmalıdır. Ancak bir yerleşim varsa yine alanın etrafındaki parça kayalıklar kullanılmış olmalıdır.

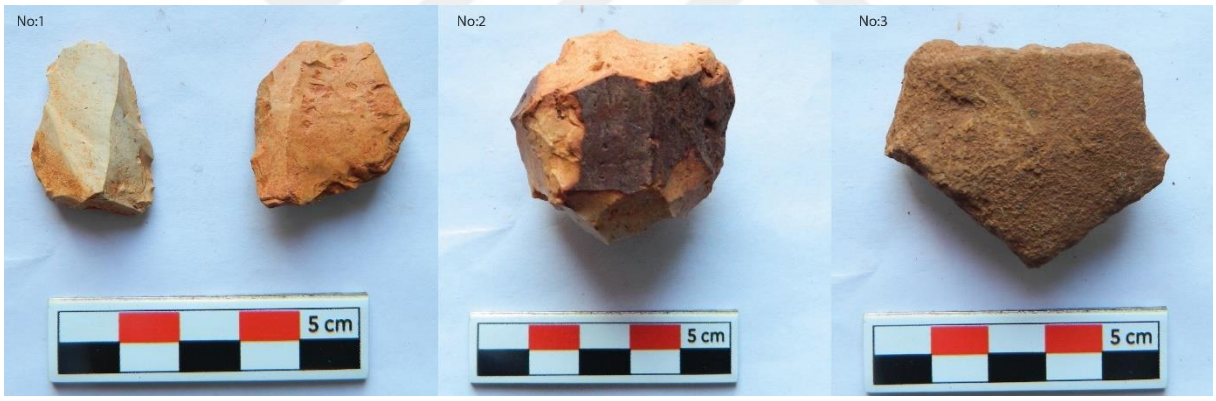

Resim 4.30: Sarılar Yerleşimi Yüzey Bulguları

4.2.1.10. Nenne Alanı

Kaş/Sahilkılınçlı Mahallesi'nin 3 km kuzeyinde bulunan Nenne Alanı yaklaşık 1 x 0.9 km boyutlarında bir ovalıktır (Res. 4.31). Ovalığın tabanı koyu kızıl renkli paleosol toprakla kaplıdır. Ovalığın dört tarafı tepeliklerle çevirilidir ve izole bir yapıdadır. Arazide az sayıda çakmaktaşı alet ve atık gözlemlenmiştir. Bunlar çevredeki kalitesiz yerel beyaz çakmaktaşlarından yapılmadır. Az sayıda alet arasında budanmış yonga (Res. 4.33, No:1, 4) ve basit ön kazıyıcılar (Res. 4.33, No:1, 5-6) yer alır. Ayrıca düzeltisiz yongalar (Res. 4.33, No:1, 1-3), çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.33, No: 2, 1-3), iki yönlü dilgi-dilgicik çekirdeği (Res. 4.33, No:2, 4) ve tek yönlü hipermikrolitik dilgicik çekirdeğine rastlanılmıştır (Res. 4.32).

Aletlerde dik veya yarı dik düzelti kullanılmıştır. Biçimsiz ve özensiz yapıdaki bu yontmataşlar, bölgedeki diğer çakmaktaşı örneklerle uyumlu olarak, Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme aittir (Bkz: 5. Bölüm).

Resim 4.31: Nenne Alanı Mevkisi

Resim 4.32: Nenne Alanı Yerleşimi Tek Yönlü Hipermikrolitik Dilgicik Çekirdeği

Ovanın tabanındaki toprak, alanın etrafından akıntıyla gelmiştir. Yerleşim, alanın çevresindeki parça parça kireç kayalıkların bitişiğinde kurulmuş olmalıdır. Etrafında kaya sığınağı ya da mağara olabilecek jeolojik bir oluşum bulunmamaktadır. Diğer yandan ovalıkta Neolitik ya da Kalkolitik Döneme ait olabilecek bir çanak çömleğe rastlanılmamıştır.

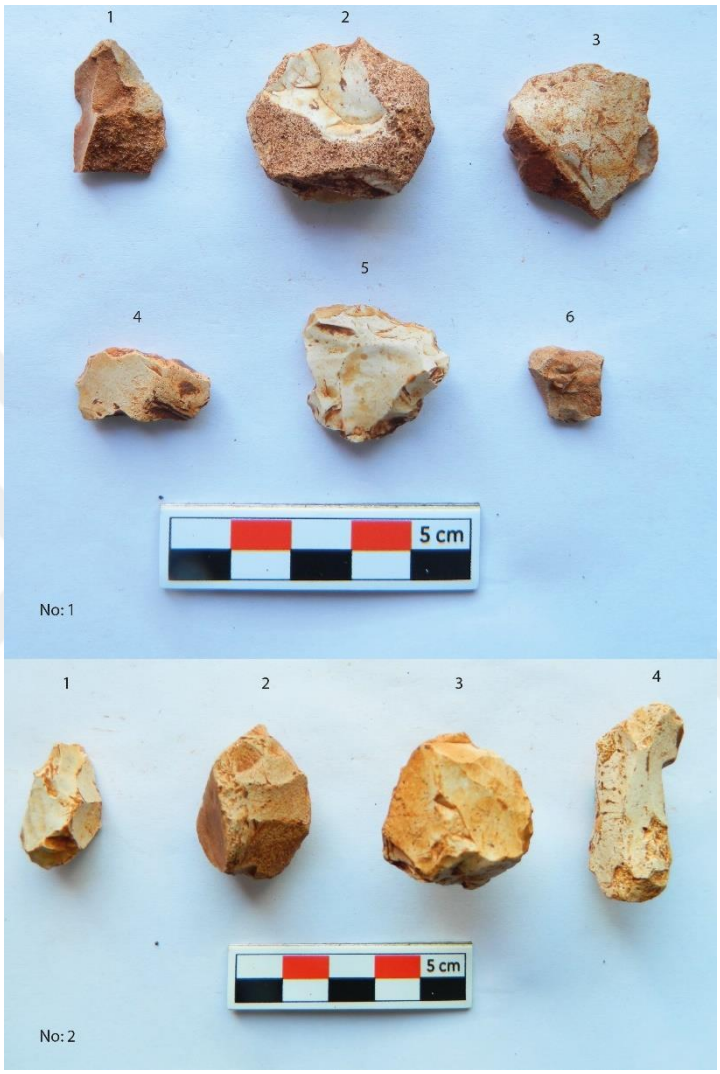

Resim 4.33: Nenne Alanı Yerleşimi Yüzey Bulguları

4.2.1.11. Kireçlik

Kaş/Sahilkılınçlı Mahallesi'nin 1.7 km güneydoğusunda bulunan Kireçlik mevkisindeki yaklaşık 150 x 100 m'lik ufak bir dolinde prehistorik bulgular tespit edilmiştir (Res. 4.34). Alanın etrafı parça parça kireç kayalıkların bulunduğu tepeliklerle çevrilidir. Dolinin tabanı yoğun bir şekilde kızıl-kahve paleosol toprakla kaplıdır. Bu akıntı toprağın içinde beyaz, kirli beyaz, gri ve kahverengi yerel kalitesiz çakmaktaşından alet, çekirdek ve atıklar tespit edilmiştir.

Resim 4.34: Kireçlik Mevkisi

Taş aletler arasında prizmatik dilgicikler (Res. 4.35: 4-7), dilgi üzerine yapılmış sırtlı çontuklu alet (Res. 4.35: 8), basit ön kazıyıcılar (Res. 4.35: 1-3) ve düzeltili yongalar (Res. 4.36, No:1, 5-6) bulunmaktadır. Ayrıca düzeltisiz yongalar (Res. 4.36, No:1, 1-4), tek yönlü dilgicik çekirdekleri (Res. 4.36, No:3), çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.36, No: 2) de gözlemlenir. Düzeltili aletlerde dik ve yarı düzelti kullanılmıştır. Aletler genel olarak özensiz bir üretime sahiptir ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkilidir (Bkz: 5. Bölüm).

Resim 4.35: Kireçlik Yerleşimi Yüzey Bulguları 1

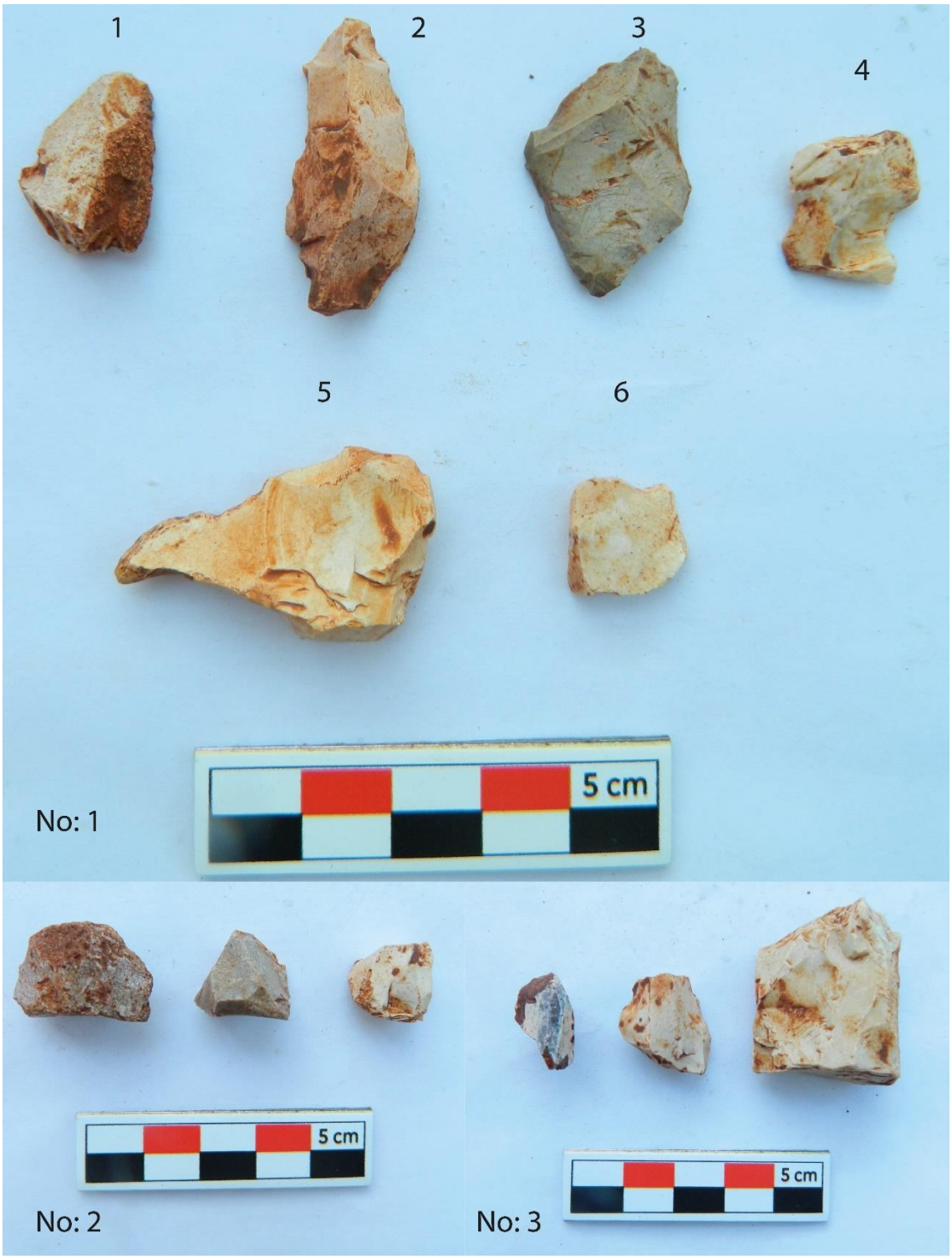

Resim 4.36: Kireçlik Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

Bir parça el yapımı çanak çömlek mineral ile beyaz-siyah küçük taşçık katkılı hamura sahiptir (Res. 4.37). Yüzeyi kızıl kahve demiroksitli toprak tabakayla kaplanmıştır. İnce cidarlı ve organik katkı bulunmayan çanak çömlek orta-iyi pişirilmiştir. Neolitik ya da Kalkolitik Dönemle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan bu alanda daha geç dönemlere ait çanak çömleklere de rastlanılmıştır.

Resim 4.37: Kireçlik Yerleşimi Prehistorik Çanak Çömlek Örneği

4.2.1.12. Bulamada

Kaş/Sahilkılınçlı Mahallesi'nin 3.5 km güneydoğusunda bulunan Bulamada mevkisi aynı zamanda Kireçlik yerleşiminin 2.5 km güneydoğusundadır (Res. 4.38). Bulamada mevkisinde yer alan uvala oluşumu kuzeydoğu, güneybatı doğrultuda yaklaşık 900 metredir. Kuzeybatı ve güneydoğu doğrultudaki en geniş kısmı ise 250 metreye yakındır. Uvalanın etrafı yüksek ve alçak tepeliklerle tamamen çevrelenmiştir. Güneydoğusundaki tepeliğin arkası denize bakmaktadır. Etrafındaki tepeliklerde parça parça kireçtaşı kayalık oluşumları bulunmaktadır. Kaya sığınağı ya da mağara oluşumuna müsait bir jeolojik yapılanmaya rastlanılmamıştır. Uvalanın özellikle kuzeydoğusunda yoğun biçimde kızıl-kahve paleosol toprak birikimi mevcuttur. Diğer yandan alanın kuzeybatı kesiminde dar bir akarsu yatağı da bulunur. Çevredeki dağlık ve tepelik alanların eteklerinde birbirinden ayrık birçok parça kayalar yer alır. Bu kayalıkların arasında az sayıda prehistorik malzemeye rastlanılmıştır. Yoğun paleosol toprağın içinde ise çok sayıda çakmaktaşı malzeme gözlemlenmiştir ve bu malzeme akıntı aracılığıyla uvalanın kuzeydoğu kesimine ulaşmıştır. Alanın güneybatı

kesimlerinde arkeolojik bulgular çok az sayıdadır ya da hiç yoktur. Malzemenin birikim ve olası akıntı yönüne göre kuzeybatı kesimdeki parça kayalıklar, tepelerin etekleri, akarsu yatağının yakın çevresi gibi alanlar yerleşim olarak kullanılmış olmalıdır.

Resim 4.38: Bulamada Mevkisi

Alanda görülen çok sayıda aletin büyük kısmı beyaz, kirli beyaz ve gri renkteki yerel kalitesiz çakmaktaşlarından üretilmiştir. Ancak az sayıda sarı ve kahverengi çakmaktaşları da bulunmaktadır. Taş alet repertuarı çeşitlidir, ayrıca çekirdek ve atıklardan yoğun biçimde üretim yapıldığı da anlaşılmaktadır. Aletler çoğunlukla tipolojik olarak biçimsizdir. Özensiz üretilen aletlerin düzeltili olanlarında dik ve yarı dik düzeltiler kullanılmıştır. Dilgi ve yonga endüstrisi bir aradadır ancak yongalar daha baskındır. Taş aletler arasında; dilgi ve dilgicikler (Res. 4.39), düzeltili dilgiler (Res. 4.40: 1-2), sırtlı dilgi (Res. 4.40: 3), dilgi kazıyıcı (Res. 4.40: 4), burin (Res. 4.41, No:1), delgi (Res. 4.41, No:2), basit ön kazıyıcılar (Res. 4.42), ve düzeltili yonga aletler (Res. 4.43) bulunmaktadır. Ayrıca düzeltisiz yongalar (Res. 4.44), çok yönlü

yonga çekirdekleri (Res. 4.45), tek yönlü hipermikrolitik prizmatik dilgicik çekirdekleri (Res. 4.46) ve birçok atık yer alır. Bulgular Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkilidir ve söz konusu yerleşim Teke Yarımadası için oldukça önemlidir (Bkz: 5.Bölüm).

Resim 4.39: Bulamada Yerleşimi Dilgi ve Dilgicikler

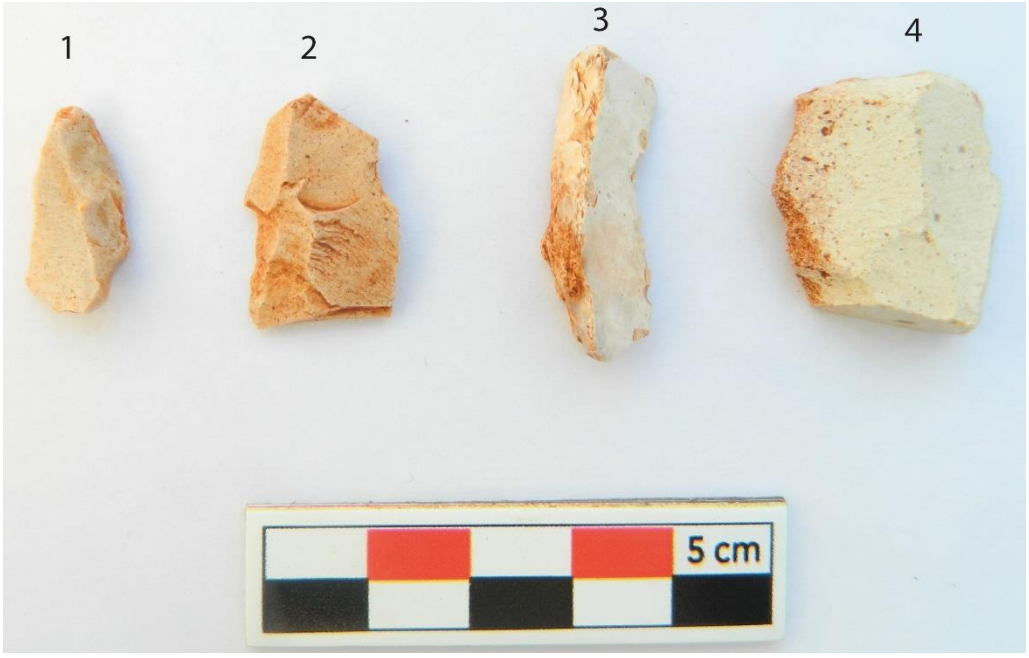

Resim 4.40: Bulamada Yerleşimi; Düzeltili Dilgiler, Sırtlı Dilgi, Dilgi Kazıyıcı

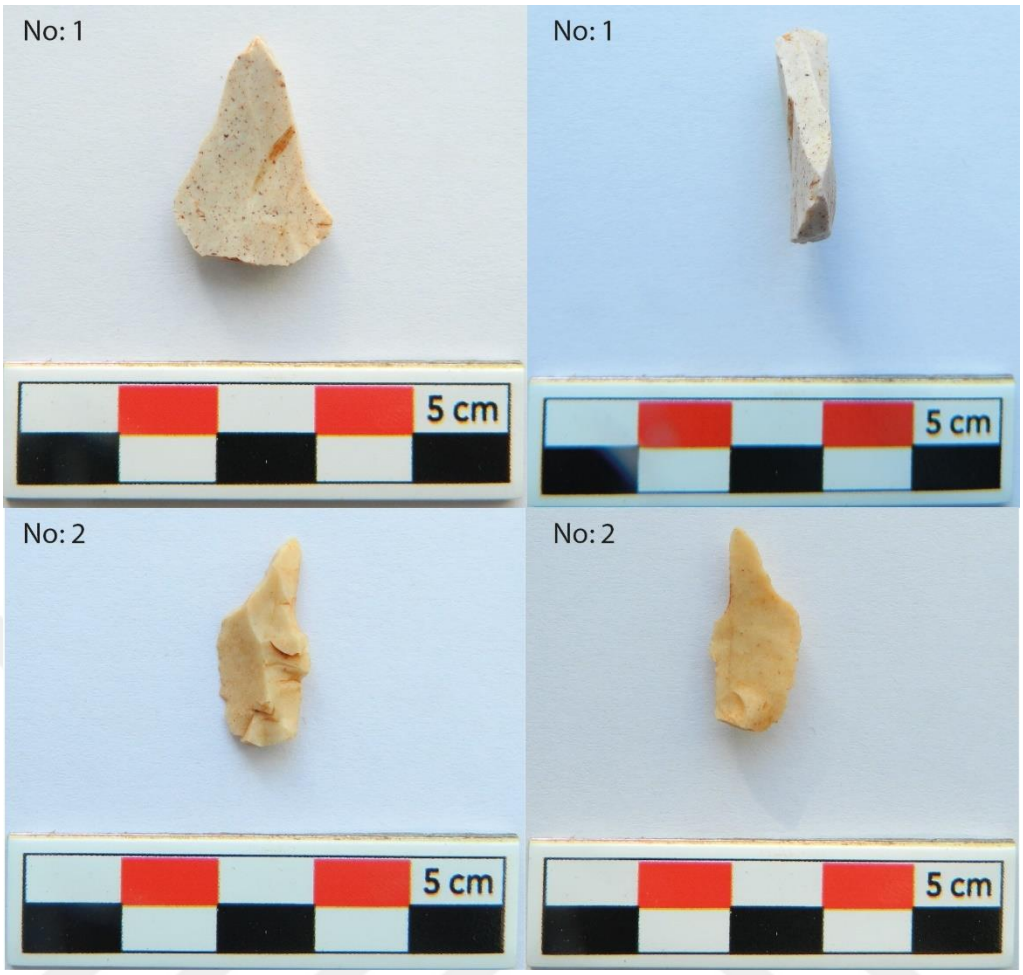

Resim 4.41: Bulamada Yerleşimi Burin ve Delgi

Resim 4.42: Bulamada Yerleşimi Basit Ön Kazıyıcılar

Resim 4.43: Bulamada Yerleşimi Düzeltili Yongalar

Resim 4.44: Bulamada Yerleşimi Düzeltisiz Yongalar

Resim 4.45: Bulamada Yerleşimi Çok Yönlü Yonga Çekirdekleri

Resim 4.46: Bulamada Yerleşimi Tek Yönlü Hipermikrolitik Prizmatik Dilgicik Çekirdekleri

Akıntı malzemeler arasında Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem sonrasına ait prehistorik bulgular da saptanmıştır. Üç parça el yapımı çanak çömlek gözlemlenmiştir. Bunlardan ikisi gövde (Res. 4.47, No:1, 1-2) biri ağız (Res. 4.47, No:1, 3) parçasına aittir. İnce cidarlı bu parçalar kızıl kahve ve koyu kahve yüzey rengine sahiptir. Hamurunda küçük taşçık, mineral ve organik kaktı bulunur. Yüzeylerinde demiroksitli toprak bir tabaka vardır fakat perdah izleri belirgindir. Perdahları nispeten iyidir ve az kaba mal grubuna dâhildirler. Parçalardan birinde kahve ya da kırmızı astar bulunmaktadır ancak yüzey tahribatından renkleri seçilememektedir (Res. 4.47, No:1, 2). Ağız parçası hafif içe daralan bir form çizmektedir ve oval bir kâseye ait olmalıdır (Res. 4.47, No:2). Söz konusu parçalar Teke Yarımadası'ndaki ilkel Neolitik çanak çömleklerle benzerdir (Bkz: 5. Bölüm). İki parça kırık dilgi bal rengi ile kahverengi renktedir ve kirli beyaz çakmaktaşından ayrılır. Dolayısıyla bunlar çanak çömleklerle çağdaş olan farklı bir evreye ait olabilir. Diğer yandan bir sürtmetaş parçası, cilalı taş baltanın kırık bir köşesine benzemektedir. Söz konusu çanak çömleklerin, dilgilerin ve sürtme taş parçasının Akeramik Neolitik sonrasındaki bir Neolitik evreyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Resim 4.47: Bulamada Yerleşimi Diğer Yüzey Bulguları

4.2.1.13. Burç

Resim 4.48: Burç Dolini ve Burç Koyu

Demre/Kaleüçağız Mahallesi'nin 3 km doğusunda bulunan Burç Mevkisi, yaklaşık 500 x 250 m boyutlarında bir doline ve bu dolinin açıldığı dar bir koya sahiptir (Res. 4.48). Denize oldukça yakın olan dolinin etrafı parça kireç kayalıklara sahip tepeliklerle çevrilidir. Dolinin her kesimini kızıl-kahve renkli paleosol toprak kaplamıştır. Bu alanın çevresinde daha geç dönemlere ait mimari kalıntılar da yer alır ve doğu noktadaki yüksek tepede bir Burç bulunur.

Bu akıntı toprağın içinde prehistorik bulgular saptanmıştır. Çakmaktaşı hammaddeler çeşitlidir, bunlar arasında; beyaz, kirli beyaz, gri, siyah, açık kahve, bal rengi ve kırmızı renklerde örnekler bulunmaktadır. Bunlardan beyaz, kirli beyaz, gri renktekiler daha kalitesiz yerel çakmaktaşlarıyla ilişkilidir. Diğer renkteki çakmaktaşları yine yakın çevrede kaynağa sahip olabilir ancak daha kaliteli yapıdadır. Muhtemelen hammadde kullanımındaki tercih dönemsel bir farklılığa işaret ediyor olmalıdır. Kalitesiz çakmaktaşından üretilmiş taş aletler arasında; basit ön kazıyıcılar (Res. 4.49, No:1, 5-8), dilgi ön kazıyıcı (Res. 4.49, No:1, 1), eğik budama (Res. 4.49, No:1, 2) ve düzeltili yonga aletler (Res. 4.49, No:1, 3-4) bulunmaktadır. Aletlerdeki düzeltiler dik ve yarı dik düzeltilidir, diğer yandan düzeltisiz yongalar (Res. 4.49, No:2) da yer alır. Bu örnekler, bölgedeki diğer örneklerle benzer şekilde Çanak Çömleksiz

Neolitik Dönemle ilişkili olmalıdır (Bkz: 5. Bölüm). Çevredeki parça parça kayalıklar yerleşim olarak kullanılmış olmalıdır.

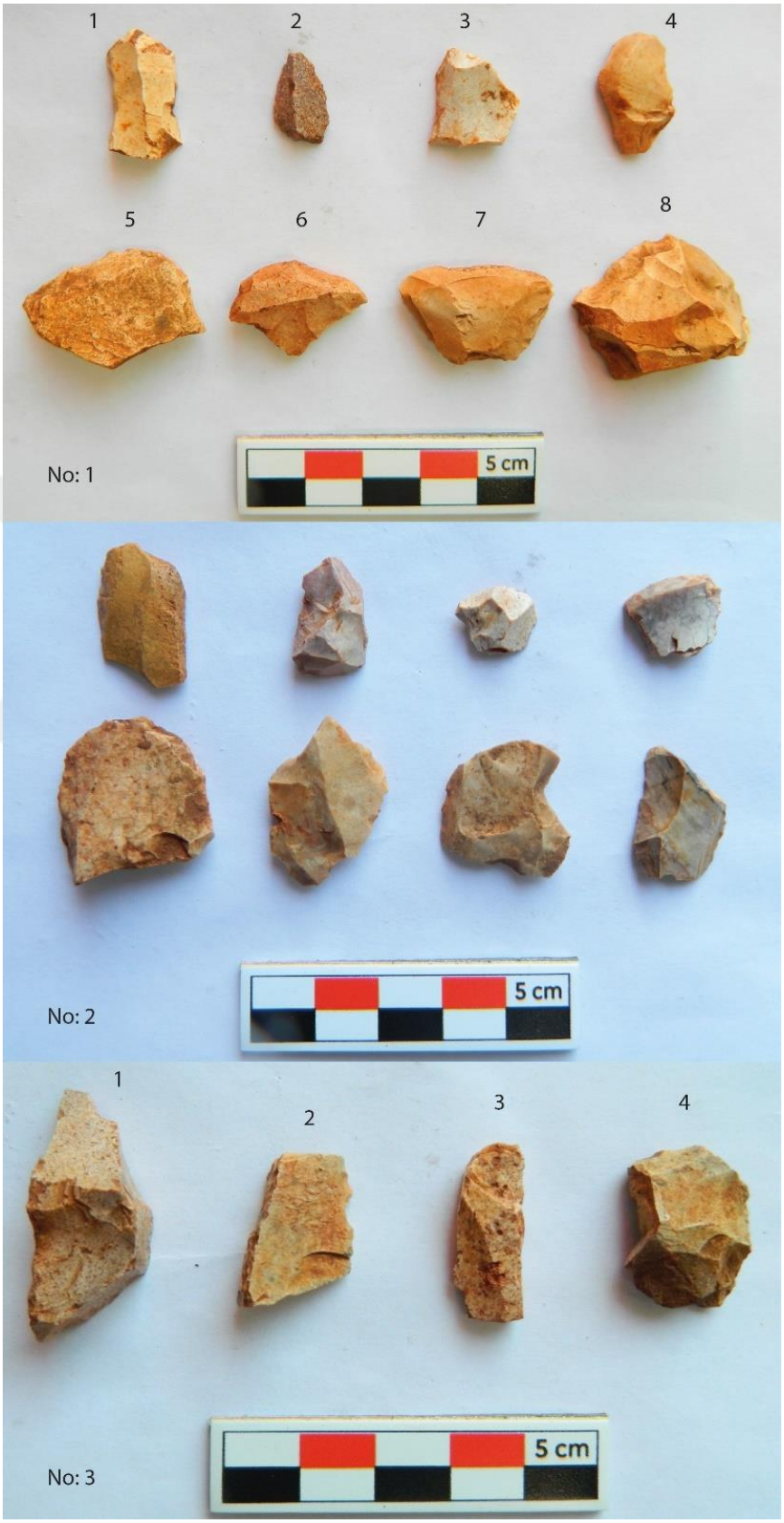

Resim 4.49: Burç Yerleşimi Yüzey Bulguları 1

Alanda çakmaktaşı alet üretimine dair çeşitli veriler mevcuttur. İki yönlü dilgicik çekirdeği (Res. 4.50, No: 1, 1), tek yönlü dilgicik çekirdeği (Res. 4.50, No:1, 2), çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.50, No:2), dilgi çekirdeği vurma düzlemi yenileme parçası (Tablet) (Res. 4.49, No:3, 1) ve dilgi çekirdeği yongalama yüzeyi yenileme parçaları (Res. 4.49, No:3, 2-4) bulunmaktadır. Çekirdek yenileme parçaları muhtemelen alandaki yoğun üretimle ilişkilidir. Çekirdekler ve atıklar aletlere oranla daha fazladır. Siyah, açık kahve, kahve, bal rengi, kırmızı renklerde çakmaktaşı hammaddeyle ilişkili üç parça dilgi (Res. 4.50, No: 3), çok yönlü yonga çekirdekleri, bir adet tek yönlü dilgicik çekirdeğinin, Çanak çömlekli Neolitik ya da Kalkolitik dönemlerle ilişkili olduğu düşünülmektedir (Bkz: Bölüm 5). Çünkü bu tip örnekler yerel beyaz kalitesiz çakmaktaşından yapılmış alet, çekirdek ve atıklardan açıkça ayrım gösterir. Dolayısıyla Burç yerleşiminde iki farklı prehistorik evrenin varlığı mümkündür.

Resim 4.50: Burç Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

Burç mevkisinde iki adet el yapımı çanak çömlek parçasına rastlanılmıştır. İkisi de gövde parçasına aittir ve parçalardan biri kahve yüzeyli, oldukça kaba, az perdahlıdır. Yüzeyi çok tahrip olmuş ve orta derece pişirilmiş bu çanak çömleğin hamurunda, küçük taşçık ve

mineral katkı kullanılmıştır (Res. 4.51: 1). İnce cidarlı diğer çanak çömleğin iç ve dış yüzeyinde astar mevcuttur ancak yüzeyi kaplamış demiroksitli tabakadan astar rengi anlaşılamamaktadır (Res. 4.51: 2). Hamurunda bol mineral katkı, kahve-beyaz küçük taşçıklar bulunmaktadır ve iyi pişmiştir. Tahribata uğramış bu parçalar için dönem belirlemek zordur ancak yine de Kalkolitik veya Neolitik dönemlerle ilişkili örnekler olabilir.

Resim 4.51: Burç Yerleşimi Yüzey Bulguları 3

4.2.1.14. Cebel

Resim 4.52: *Cebel Mevkisi*

Cebel mevkisi, Demre/Davazlar Mahallesi'nin 800 metre kadar kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Bu alanda 1 km uzunluğunda, en geniş yeri ise 80 metre genişliğinde olan ince uzun yapıda bir uvala yer alır. Alanın etrafı tamamen tepeliklerle çevrilidir ve bir vadi görünümü vermektedir. Uvalanın batı kesiminde 300 m x 40 m'lik bir alanda kızıl-kahve renkli paleosol tipi akıntı toprak içinde az sayıda prehistorik malzeme gözlemlenmiştir (Res. 4.52).

Resim 4.53: Cebel Yerleşimi Yüzey Bulguları 1

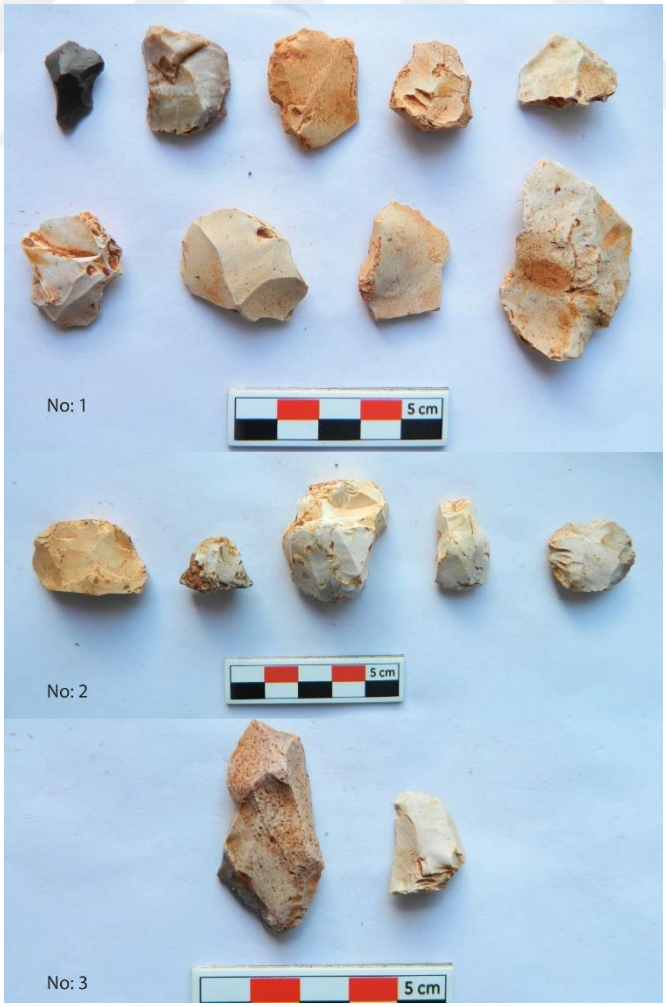

Resim 4.54: Cebel Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

Yerel kalitesiz çakmaktaşları beyaz, kirli beyaz ve gri renktedir. Nadiren koyu kahverengi çakmaktaşı da bulunmaktadır. Az sayıda yontmataş alet arasında dilgiler (Res. 4.53: 1-3) ve düzeltili dilgi (Res. 4.53: 4) gözlemlenmiştir. Aletler genel olarak özensiz çıkartılmıştır. Düzeltiler dik ve yarı dik düzeltilidir. Bunlar dışında düzeltisiz yongalar (Res. 4.54, No:1), tek yönlü dilgicik çekirdekleri (Res. 4.54, No:2), yonga çekirdeği ve prizmatik dilgicik çekirdeği yongalama yüzeyi yenileme parçaları (Res. 4.54, No:3) ve atıklar bulunmaktadır. Üretime işaret eden parçalar aletlere göre daha fazla orandadır. Söz konusu çakmaktaşı topluluğu Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkilidir (Bkz: 5. Bölüm). Alanın çevresindeki parça parça kireç kayalıklar muhtemelen yerleşim olarak değerlendirilmiştir. Cebel'de herhangi bir prehistorik çanak çömleğe rastlanılmamıştır ancak geç dönemlere ait çanak çömlekler mevcuttur.

4.3. Finike Bölgesi Arazi Çalışmaları

2022 yılında Antalya İli, Finike ilçesinde toplamda 11 adet konumda arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu konumlardan sadece iki tanesinde yerleşim tespit edilebilmiştir. Finike-Elmalı yolu boyunca vadi içerisinde çeşitli kaya sığınağı ve mağara oluşumları bulunmaktadır. Ancak bunların birçoğuna zorlu arazi koşulları ve özel mülk alanlarındaki engeller nedeniyle ulaşılamamıştır. Bazı kesimlerdeki kaya sığınağı veya mağara oluşumlarına ise ancak özel ekipmanlarla çıkılması mümkündür. Ayrıca Harita Genel Müdürlüğü'nün "Küre" uygulamasında, mağara olduğu belirtilen konumlarda, yoğun ve sıkı bitki örtüsü bu oluşumların görülmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla Finike bölgesi araştırmaları sırasında daha ulaşılabilir alanlarda arazi taraması yapılması tercih edilmiştir.

Arazi taramalarında Turunçova Mahallesi/Suluin'deki kaya sığınağı ve önündeki alanlarda, Yalnız/Bel Başı kaya sığınağında, Gökbük Mahallesi/Kavacık'taki kayalık ve tepelerde, Arif Mahallesi/Palanga Sırtı'ndaki kireçtaşı kayalık ve kireçtaşı kaya sığınağında, Arif Mahallesi/Kale mevkisindeki konglomera kaya oyuklarında, Arif Mahallesi/Arıtaş mevkisindeki konglomera kaya oyuklarında, Arif Mahallesi/Karadut mevkisindeki bazı arazilerde ve Yeşilköy Mahallesi/İnbaşı'ndaki konglomera mağaralarında herhangi bir prehistorik bulguya rastlanılmamıştır (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Bunlardan Yalnız/Belbaşı ve Gökbük/Kavacık mevkilerinde prehistorik dönem sonrasına ait seramikler gözlemlenmiştir.

Akçaalan Mahallesine bağlı Belen Yaylası'nda çeşitli renklerde küçük parçalar halinde çakmaktaşı hammaddeler gözlemlenmiştir fakat herhangi bir yontmataşa rastlanılmamıştır (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Prehistorik yerleşimlere ise sadece Arif Mahallesi'ndeki Küllü Mağara ve Yeşilköy Mahallesi'ndeki Kocain'de rastlanılmıştır (Harita 4.5).

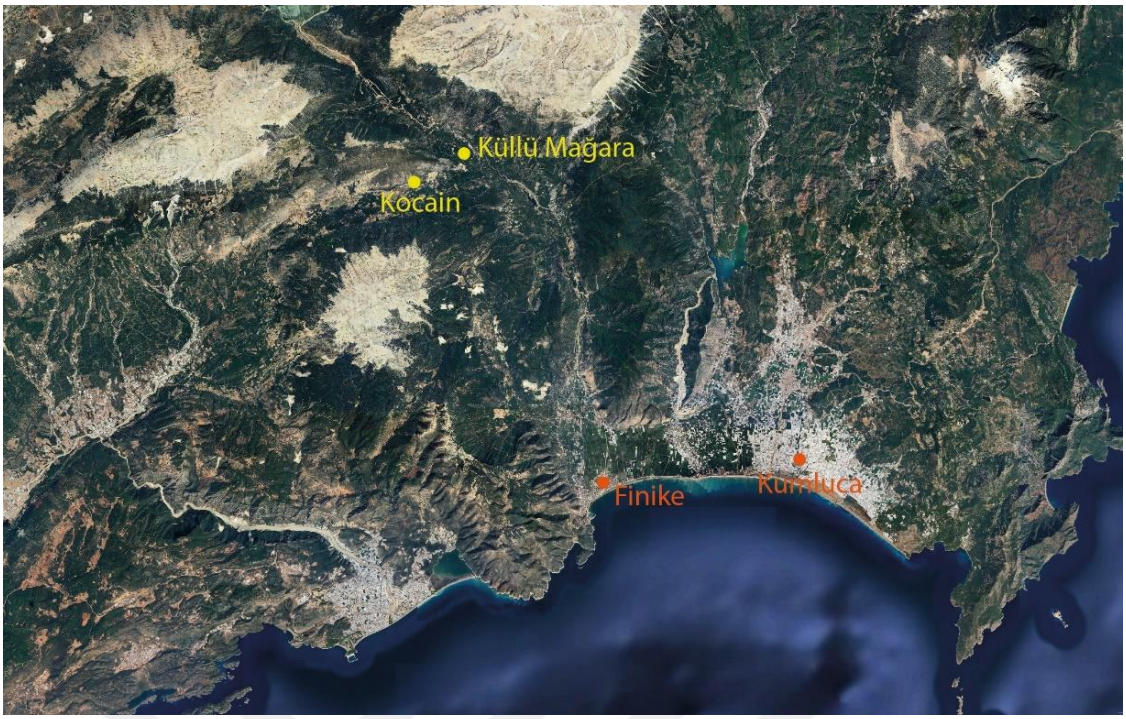

Harita 4.5: Finike Yerleşim Konumları
(Harita, Google Earth Pro'dan alınmış ve düzenlenmiştir)

4.3.1. Finike Yerleşimleri

4.3.1.1. Küllü Mağara

Resim 4.55: Küllü Mağara Yukarıdan Görünüm

Finike/Arif Mahallesi'nin 2 km güneydoğusunda ve Finike-Elmalı yolunun 700 metre batısında bulunan Küllü Mağara yan yana konglomera tipi kayaçlı mağaracıklardan oluşmaktadır (Res. 4.55; Res. 4.56). Mağaranın ön kısmında hafif eğimli bir arazi ve bu arazinin altında dere yatağı yer alır. Kahverengi topraklı arazide gömülü parça parça kireçtaşları ve konglomeralar bulunmaktadır. Mağaracıkların ağızları doğuya bakmaktadır, mağaranın batı ile güney kesimleri ise tepelik ve ormanlıklarla çevrelenmiştir. Aynı zamanda batısında Pancarlı Dağı bulunmaktadır.

Resim 4.56: Küllü Mağara Aşağıdan Görünüm

Resim 4.57: Küllü Mağara Cilalı Taş Keski

Küllü Mağara, arkeolojik bulgular açısından oldukça sınırlıdır. Mağara'da prehistorik döneme ait sadece bir adet cilalı taş keski gözlemlenmiştir (Res. 4.57). Ufak boyutlardaki bu taş keski Neolitik ya da Kalkolitik Dönemlerle ilişkili olabilir. Alanda ne yazık ki herhangi bir çakmaktaşı veya prehistorik çanak çömleğe rastlanılmamıştır. Ancak daha geç dönemlere ait birkaç parça seramik bulunmaktadır. Mağaranın önündeki toprak çok sıkı dokuludur ve yıllarca akıntı yoluyla biriken topraklar arkeolojik katmanların üstünü örtmüş olabilir. Küllü Mağara konumu ve çevresel nitelikleri gereği yerleşime uygundur ancak yeterince arkeolojik veri saptanamamıştır.

4.3.1.2. Yeşilköy/Kocain

Resim 4.58: Kocain Mağarası Vadiden Görünüm

Kocain, Finike/Yeşilköy Mahallesi'nin 1.5 km kadar kuzeydoğusunda, Finike-Elmalı yolunun ise 5 km batısında bulunmaktadır. Pancarlı Dağı'nın doğusunda kalan Küllü mağara ile aralarında 3.5 km mesafe vardır. Kocain ise Pancarlı Dağı'nın güney eteklerinde yer alır. Ağzı güneydoğuya bakan mağara, geniş bir akarsu vadisinin hemen üstünde konumlanmaktadır (Res. 4.58). Vadide geçmişten bu yana oluşan akarsu aşınım izleri belirgindir. Bundan ötürü

vadinin bazı kısımları aşınım nedeniyle oldukça kaygan ve pürüzsüz bir kayaç yapısına sahiptir. Nispeten geniş bir mağaradır ve önünde hafif eğimli bir arazi bulunmaktadır (Res. 4.59). Günümüzde iç kısmı ağıl olarak değerlendirilmektedir ve mağaranın çevresiyle birlikte modern tahribata uğramıştır. Mağaranın önündeki eğimli araziden, daha alt kotlara kadar karışık yüzey malzemesi görülmektedir. Prehistorik bulguların yanı sıra daha geç dönemlere ait birçok seramik de tespit edilmiştir.

Resim 4.59: Kocain Mağarası İçi

Prehistorik kalıntılar mağaranın önündeki kahverengi topraklı eğimli arazide tespit edilmiştir. Bu alanda çakmaktaşı alet ve atıklar ile birlikte el yapımı kaba çanak çömlekler gözlemlenmiştir. Yontmataşlar siyah, koyu kahve, gri ve bej renklerde yerel çakmaktaşlarından üretilmiştir. Vadinin başladığı kesimde söz konusu çakmaktaşlarına ait hammaddeler, kireç taşlarına kaynamış ya da bağımsız halde bulunmaktadır. Dolayısıyla hammadde kaynağı mağaraya oldukça yakın konumdadır. Az sayıda çakmaktaşı alet arasında dilgicik (Res. 4.60, No:1, 1) ve dişlemeli alet (Res. 4.60, No:1, 2) yer alır. Ayrıca düzeltisiz yongalar (Res. 4.60, No:2) ve atıklar (Res. 4.60, No: 3) bulunmaktadır. Çakmaktaşları arasında yeterince tanımlı malzeme yer almamaktadır. Düzeltisiz yongalar ve yonga atıkları arasında oldukça büyük parçalara da rastlanılır. Söz konusu çakmaktaşları Kalkolitik Dönemlerle ilişkili olmalıdır.

Resim 4.60: Kocain Mağarası Yerleşimi Yüzey Bulguları 1

Çanak çömlekler arasında kalın, orta ve ince cidarlı örnekler bulunmaktadır. Kalın cidarlılar arasında kahve, açık kahve ve gri örnekler bulunmaktadır (Res. 4.61). Bu örneklerin hamurlarında küçük, orta ve büyük taşçıklar bir arada kullanılmıştır. Ayrıca mineral katkı ve saman katkı da kullanılmıştır. Az oranda organik katkılı bu parçaların pişirimleri orta ya da kötü düzeydedir. Yüzeyleri az oranda perdahlıdır ya da düzeltilmiştir ancak bu mallar oldukça kabadır. İnce ve orta cidar kalınlığına sahip örnekler arasında Açık kahve, kahverengi, siyah ve kırmızı yüzeyli örnekler bulunur (Res. 4.62, No:1). Perdah oranları kalın cidarlı olanlara göre daha iyidir ancak yine de hepsi kaba mal grubuna aittir. Hamurlarında küçük ve orta boy taşçıklar ile mineral ve saman katkı gözlemlenir. Örnekler kötü ya da orta düzeyde pişirilmiştir ve bazı parçalarda organik katkı daha yoğundur. Kırmızı yüzeyli parçalardan birinin üzerinde yumru kabartma bulunmaktadır (Res. 4.62, No:2, 1). Bir parça kalınlaştırılmış yassı kulpun yüzeyi ise düzleştirilmemiştir ve engebeli bir yapıya sahiptir (Res. 4.62, No:2, 2). Diğer bir parçada kahve yüzey üzerine kırmızı astar atılmıştır (Res. 4.62, No:2, 3). Bu parça pişirmeden dolayı alacalı bir yapıya sahiptir, yüzeyinde perdah bulunmaktadır ve az kaba niteliktedir. Çanak çömlek topluluğunun büyük bir kısmı Orta Kalkolitik Döneme ait olmalıdır (Bkz: Bölüm 5). Özellikle yumru kabartma ve kalınlaştırılmış yassı kulp stili Orta Kalkolitik Döneme daha yakındır. Ancak çevre bölgelerde Geç Kalkolitik Döneme ait benzer gövde parçaları da yer alır. Dolayısıyla malzeme grubunun bir kısmı Geç Kalkolitikle de ilişkili olabilir.

Resim 4.61: Kocain Mağarası Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

Resim 4.62: Kocain Mağarası Yerleşimi Yüzey Bulguları 3

Mağara önünde daha ilkel ya da Neolitik Dönemlere ait olabilecek çakmaktaşı ya da çanak çömlek gözlemlenmemiştir. Ancak modern tahribat dolgusu, geç dönem tabakaları ve Kalkolitik dönem tabakaları, Neolitik Döneme ait alt katmanları kitlemiş olabilir. Mağaranın yerleşime oldukça elverişli olduğu göz önüne alındığında Neolitik Dönemde de kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Eğer Neolitik bir tabakası varsa oldukça derinde olabilir fakat bu duruma ilişkin bir veri henüz bulunmamaktadır.

4.4. Kumluca-Kemer Bölgesi Arazi Çalışmaları

2022-2023 yıllarında Antalya İli, Kumluca ve Kemer ilçelerinde toplamda 28 konumun arazi taraması gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında sadece dört konumda yerleşim tespit edilmiştir. Yerleşimlerden üçü Kumluca'da biri ise Kemer'de bulunmuştur. Kumluca arazi yapısı olarak daha ulaşılabilir alanlara sahiptir. Ancak Kemer'in büyük bölümünde yüksek dağlıklar, sık ormanlıklar ve oldukça engebeli coğrafyanın bulunması nedeniyle, çoğu kesimdeki arazi ve kaya sığınağına ulaşmak mümkün olmamıştır. Ayrıca Kemer ilçesinin genelinde sahil kesimlerindeki birçok alan, modern yapılaşma ve özel mülkiyet sorunları nedeniyle taranamamıştır. Diğer yandan Harun Taşkıran'ın (1996: 103-106) 1994 yılında Kemer'de yaptığı yüzey araştırmalarında, kıyı şeridine yakın bölgelerdeki, Büyükkargıcak Mevkisi, Göynük yol üstü ve Göynük/Değirmendere Vadisi'ndeki irili ufaklı birçok kaya sığınağında yerleşim yeri ya da arkeolojik dolgu tespit edilmediği belirtilmektedir. Aynı zamanda Göynük Mahallesi'nin 4 km güneybatısındaki Karain Mağarası'nda da herhangi bir yerleşim saptanmamıştır (Taşkıran, 1996: 105-106). Dolayısıyla söz konusu alanlara arazi taraması yapılmamıştır. Sadece Göynük/Değirmendere Vadisindeki, Küllüin olarak gösterilen alanın çevresindeki kayalıklara bakılmıştır ancak herhangi bir kaya sığınağı veya malzeme yüzeyde gözlemlenmemiştir. Diğer yandan Harun Taşkıran'ın (1996: 106) 1994'teki araştırmalarında zaman kısıtlılığı nedeniyle gidilemeyen, Kemer/Arslanbucak Mahallesi'ndeki Kocain ve Kemer/Yeni Mahalledeki Küçükin kaya sığınakları bu tez kapsamında ziyaret edilmiştir. Küçükin konglomeralardan oluşan kayaç yapısına sahip bir kaya sığınağıdır ve yüzeyinde ve çevresinde arkeolojik bir bulguya rastlanılmamıştır. Dar vadinin daha iç kesimlerindeki (doğu yönde) Kocain ise kireç taşı kayalardan oluşan sığ bir kaya sığınağıdır. Sığınağın önündeki alanda bir bulguya rastlanılmamıştır. Ancak sığınağın güney kesimindeki açık bir alanda yontmataş çekirdeğe ait bir parça bulunmuştur. İki kaya sığınağı da akarsu yatağı üstündedir ve yerleşime elverişli görülmektedir. Ancak bunu kanıtlayacak bir veri henüz gözlemlenmemiştir.

Kumluca sınırları içinde, Salur Mahallesi/Sırainler'deki kireç taşı kaya sığınağında, Karacaören Mahallesi'ndeki; Höyüktepe'deki biri ufak diğeri daha büyük olan höyüklerde ve Direkli Mağarası'nda, Mavikent Mahallesi'ndeki; Kuzgunlutaş, İsmailmezarlığı mevkilerinde Hırsız mevkisindeki düz kayalıkların önünde ve konglomera kayaçlı bir kaya sığınağı olan Kocain'de herhangi bir prehistorik malzemeye rastlanılmamıştır (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Kumluca yolu üzerindeki, Belen Mahallesi/Beşik Tepe'de ise 3 parça tanımsız çakmaktaşı, kaya mezarları ve geç dönemlere ait seramikler gözlemlenmiştir (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Karacaören'de Höyüktepedeki büyük olan höyükte de yine geç dönemlere ait seramikler ve tahribata uğramış mimari kalıntılar bulunmaktadır.

Kemer sınırları içinde, Ulupınar Mahallesi/Çıralı'da; Tekirova Mahallesi'nde, kireç kayalıklara sahip Çevlikini'nde; Kuzdere Mahallesi'nde yan yana dik biçimli yüksek kayalıkların bulunduğu Karataşlar'da; günümüzde turistik amaçla kullanılan Gedelme Mağarası'nda, Gedelme Mağarası'nın batısındaki ufak kaya sığınağı ve kayalıklarda; Ovacık Mahallesi'nde; Kireçtaşı kaya sığınağının bulunduğu Kocakız Mağarası ile Meşeçukuru mevkisinde herhangi bir prehistorik malzeme tespit edilememiştir. Ayrıca Kuzdere Mahallesi'ndeki Karagediği mevkisi ve Ecelerini'ndeki kayalıkların eteklerinde birkaç parça tanımsız çakmaktaşına rastlanılmıştır (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1). Kuzdere/Karataşlar'daki kayalıkların arasında bulunan tepe noktada ve Gedelme Mağarası'nın batısında yer alan kayalıklarda ise geç dönemlere ait seramikler gözlemlenmiştir.

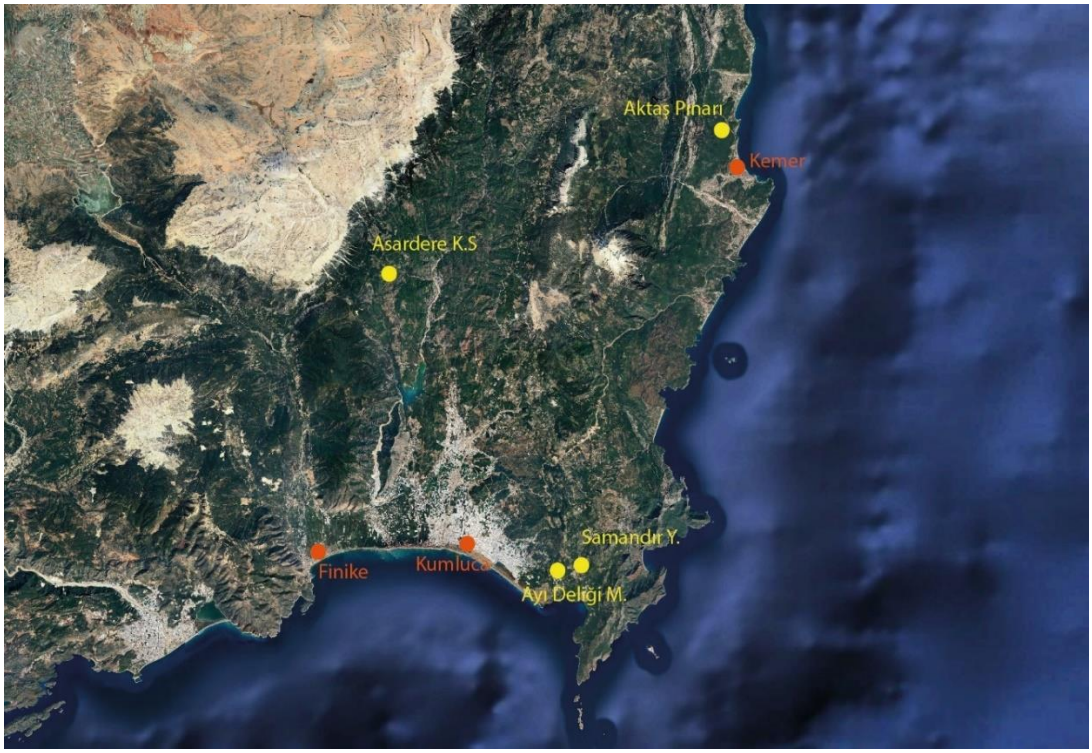

Harita 4.6: Kumluca ve Kemer Yerleşim Konumları

Kumluca'da, Karacaören Mahallesi'ndeki Asardere Kaya Sığınağı, Mavikent Mahallesi'ndeki Ayı Deliği Mağarası ile Samandır Yaylası ve Kemer'de Yeni Mahalle'deki Aktaş Pınarı prehistorik yerleşimlerin bulunduğu konumlardır (Harita 4.6). Prehistorik malzemenin görüldüğü, Ayı Deliği Mağarası yolu üzerinde bulunan Kızıl Tepe mevkisi ve Samandır Yaylası'nın hemen altında bulunan Kocayer mevkisi söz konusu konumlara yakınlığı sebebiyle birlikte değerlendirilmiştir.

4.4.1. Kumluca-Kemer Yerleşimleri

4.4.1.1. Asardere Kaya Sığınağı

2022 yılında Kumluca/Karacaören Mahallesi merkezinin 1.5 km kadar güneydoğusunda bulunan Direkli Mağarasının arazi taraması gerçekleştirilmiştir (Res. 4.63). Kireçtaşı kayalıklardan oluşan mağaranın içinde aşınımlardan dolayı kayaç direkler bulunmaktadır. Mağaranın aşağı kesimlerinde hafif yükseltili alan yer alır. Mağaranın karşı kesimindeki Asar Tepe'nin yola yakın kesimlerinde ise akarsu yatağı geçmektedir. Mağaranın aşağısındaki dolguda ve içindeki dolguda herhangi bir arkeolojik bulgu gözlemlenmemiştir.

Resim 4.63: Direkli Mağarası

Direkli Mağarası'nın bulunduğu kayalık hem doğu hem de batı yönde devam etmektedir. Doğu yönde herhangi bir bulgu yoktur ayrıca çevresindeki alanlar bitkilerle kaplanmıştır. Mağaranın bulunduğu kayalıklar batı yönde takip edilmiştir ve 30-40 m sonra oda biçimli kaya mezarlarına rastlanılmıştır. Kaya mezarlarından tekrar batı yönde ilerlenmiş ve 60 metre sonra farklı bir kaya sığınağı bulunmuştur. Kireçtaşı kaya sığınağının önünde bir düzlük bulunur ve kademeli olarak önündeki düzlükle beraber üç ayrı teras yer alır. Kaya sığınağı girintili ve çıkıntılı bir yapıya sahiptir. Ayrıca kayalıkta çeşitli yerlerde ufak boyutlarda oyuklar bulunmaktadır. Yaklaşık 30 x 40 metrelik bir alanda çok sayıda yontmataş tespit edilmiştir. Harita Genel Müdürlüğü'nün 1:25'lik haritasında bu bölge eski ismiyle Asardere olarak geçmektedir. Dolayısıyla söz konusu alana Asardere Kaya Sığınağı ismi verilmiştir.

Resim 4.64: Asardere Kaya Sığınağı (Cepheden Görünüm)

Kaya Sığınağı'nın en aşağısındaki terasın bitiminden itibaren, batı yönde ilerleyen toprak bir yol ve yolun açıldığı nispeten geniş bir arazi bulunur. Bu arazi ve toprak yol üzerinde Kaya Sığınağı önündeki teraslarda bulunan yontmataşlardan farklı olarak Orta Paleolitik malzemelere rastlanılmıştır. Dolayısıyla bu bölgede oldukça erken toplumların varlığı da mevcuttur.

Resim 4.65: Asardere Kaya Sığınağı (Ön Kesim)

Resim 4.66: Asardere Kaya Sığınağı Yüzey Bulguları 1

Kaya Sığınağı önündeki teraslı alanlarda çok sayıda Geç Kalkolitik ve sonrasına ait çanak çömlekler de bulunmaktadır. Sadece iki parça kızıl-kahve yüzeyli örnek ise oldukça ilkel durmaktadır (Res. 4.66) İnce cidarlı bu çanak çömleklerin hamurunda yoğun organik katkı ve küçük taşçıklar bulunmaktadır. Çok az perdahlı bu örnekler, kötü pişmiştir ve kaba mal grubuna aittir. Bölgedeki ilkel örnekler göz önüne alındığında Ön Neolitik Dönemle ilişkili olabilecekleri düşünülmektedir (Bkz: 5.Bölüm).

Asardere kaya sığınağındaki en çok veri veren bulgular yontmataşlardır. Çakmaktaşları oldukça kalitelidir ve özenli işçiliğe sahiptir. Diğer yandan daha özensiz işçiliğe sahip örnekler de yer alır. Çakmaktaşı hammaddeler kahverengi, kırmızı, gri, pembe, mor, açık yeşil, koyu yeşil, siyah, bej, bal rengi gibi çeşitli renklerdedir. Çakmaktaşı aletler ile çekirdeklerin büyük çoğunluğu homojen yapıdadır ve aletler oldukça fazladır. Taş aletler arasında, prizmatik dilgiler (Res. 4.67), prizmatik dilgicikler (Res. 4.68, No:1), düzeltili dilgiler (Res. 4.68, No:4), baskı dilgiler (Res. 4.68, No:2), basit ön kazıyıcılar (Res. 4.69, No:1), makro dilgi üzerine burin (Res. 4.69, No:2) ve düzeltili yongalar (Res. 4.70, No:1) yer alır. Aletlerden dilgi endüstrisinin oldukça baskın olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 4.67: Asardere Kaya Sığınağı Dilgiler

Ayrıca düzeltisiz yongalar (Res. 4.70, No:2), tek yönlü prizmatik dilgi çekirdekleri (Res. 4.71, No:1), tek yönlü dilgicik çekirdeği (Res. 4.71, No:3) ve dilgicik çekirdeği yongalama

yüzeyi yenileme parçalarına (Res. 4.71, No:2) rastlanılmıştır. Teke Yarımadası'ndaki benzerleri dikkate alındığında söz konusu aletler Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkilendirilmiştir (Bkz: 5. Bölüm). Sadece bir parça obsidyen bulunmuştur. Bu prizmatik dilgicik parçasının kaynağı muhtemelen Göllüdağ'dır.

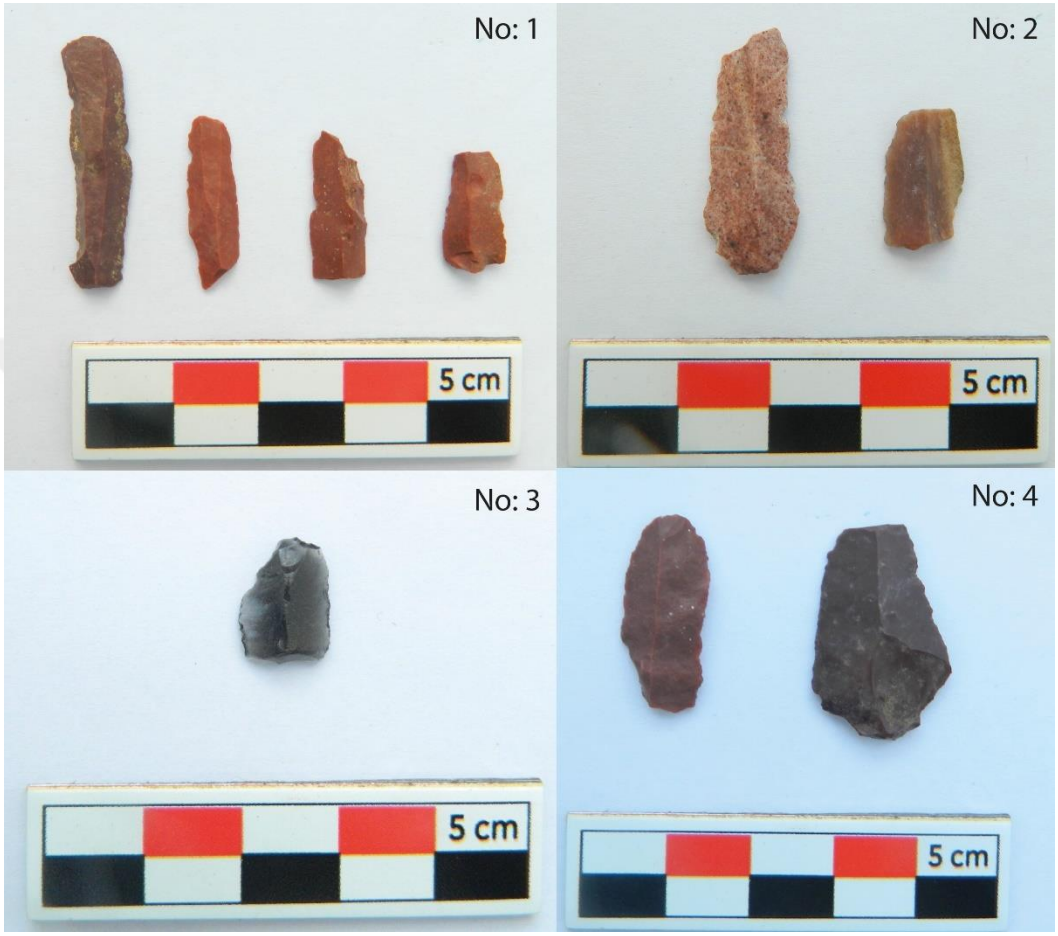

Resim 4.68: Asardere Kaya Sığınağı Dilgi ve Dilgicikler

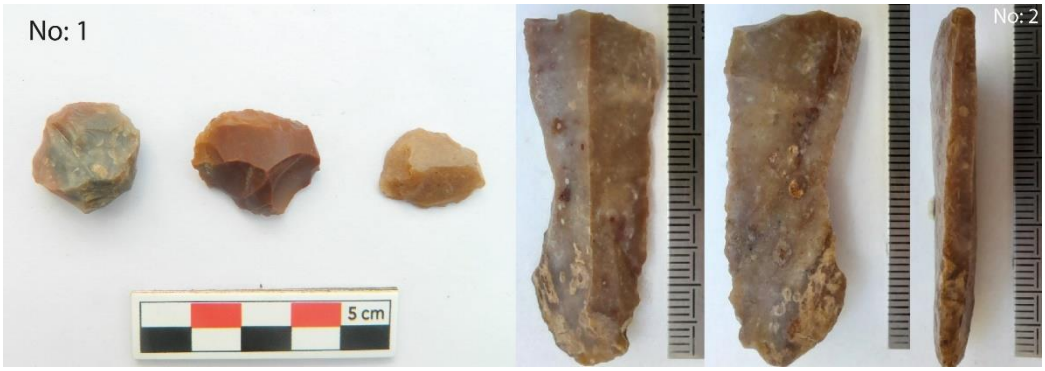

Resim 4.69: Asardere Kaya Sığınağı Basit Ön Kazıyıcılar ve Burin

Resim 4.70: Asardere Kaya Sığınağı Düzeltili ve Düzeltisiz Yongalar

Resim 4.71: Asardere Kaya Sığınağı Çekirdekler ve Çekirdek Yüzeyi Yenileme Parçaları

Asardere Kaya Sığınağı'nda kırık veya bütün halde herhangi bir sürtmetaş parçasına rastlanılmamıştır. Yerleşimdeki malzeme yoğunluğu kaya sığınağının uzun bir dönem boyunca kullanıldığını göstermektedir. Baskı dilgiler, en erken Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin geç evreleriyle ilişkili olmalıdır. Ancak bu aletler arasında Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin daha erken safhalarına tarihlendirilebilecek malzemeler de vardır. Muhtemelen yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in birkaç evresi bulunmaktadır. Ayrıca iki parça ilkel çanak çömlek bölgedeki Ön Neolitik Dönem örneklerine benzer olsa da Orta Kalkolitik dönemlerle de ilişkili olabilir. Fakat cidar kalınlıkları Neolitik Döneme daha yakındır. Dolayısıyla bu konuda net bir çıkarım yapmak zordur. Genel olarak Asardere Kaya Sığınağı'nın Teke Yarımadası için oldukça potansiyel barındıran bir prehistorik yerleşim olduğu söylenebilir.

4.4.1.2. Ayı Deliği Mağarası

Resim 4.72: Ayı Deliği Mağarası Mevkisi

Ayı Deliği Mağarası lokasyonu Kumluca/Mavikent Mahallesi'nin 3.5 km doğusunda bulunan Andızlıtaş Tepesi'nde yer alır (Res. 4.72). Andızlıtaş Tepe'nin orta kesiminde gösterilen Mağarayı bulmak amacıyla, tepeliğin bütün doğu ve güney cephesi kayaların dibinden takip edilmiştir. Batı ve kuzey cepheleri ise sık ve yoğun bitki örtüsünden dolayı taranamamıştır. Kireç taşı kayalıklara sahip bu alanda herhangi bir mağara tespit edilememiştir. Tepeliğin tüm çevresinde irili ufaklı birçok yıkıntı kaya bulunmaktadır. Eğer mağara tepeliğin doğu ya da güney cephesindeyse yüksek ihtimal bir çöküntüyle yok olmuş olabilir.

Tepeliğin güney cephesindeki yıkıntı kayalıkların arasında iki parça prehistorik çanak çömlek bulunmuştur. Bunlardan biri kırmızı yüzeyli, kötü pişirilmiş, az perdahlı kaba bir malzemeye aittir (Res. 4.73: 1). Hamurunda beyaz-siyah küçük taşçıklar, mineral katkı ve organik katkı bulunur. Diğer parça kahve yüzlüdür ve içi perdahlıdır (Res. 4.73: 2). Dış yüzeyi oldukça tahrip olmuştur ve kalker bir tabakayla kaplıdır. Ayrıca iç yüzeyinde astar olabilecek izler de bulunur. Muhtemelen dış yüzeyin tahrip olmamış hali de perdahlı ve astarlı olabilir. Dolayısıyla az kaba mal grubuna aittir. Hamurunda küçük taşçık ve az mineral katkı gözlemlenmektedir. Bu çanak çömleklerin Neolitik ya da Kalkolitik dönemle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle astarlı parçanın Erken Neolitik Dönemle ilişkili olması muhtemeldir.

Resim 4.73: Ayı Deliği Yüzey Bulguları 1

Andızlıtaş Tepe'nin güney kesimindeki patikada ve Kızıl Tepe'nin kuzeybatı kesiminde Ayı Deliği Mağarası konumuna giden yolda da az sayıda malzemeye rastlanılmıştır. Çakmaktaşı örnek arasında bir düzeltili yonga (Res. 4.74, No:1) atıklar ile hammaddeler (Res. 4.74, No:2) ve sürtmetaş bulgu gözlemlenmiştir. Sürtme taş oval biçimlidir ve altı düzleştirilmiştir, söz konusu parça olasılıkla havaneli ya da ezici olarak kullanılmıştır (Res.

4.74, No:3). Çakmaktaşları ise beyaz, gri, yeşil, kahve renklerdedir. Aynı yol üzerinde az sayıda Orta Paleolitik alet de gözlemlenmiştir. Malzemeler çok azdır ve tanımsızdır, dolayısıyla bir döneme atfetmek mümkün olmamıştır.

Resim 4.74: Ayı Deliği Yüzey Bulguları 2

4.4.1.3. Samandır Yaylası

Kumluca/Mavikent Mahallesi'nin 5.5 km doğusunda bulunan Samandır Yaylası konumunda az sayıda malzeme gözlemlenmiştir. Yol kenarındaki bir kayalığın önündeki arazide çakmaktaşı atıklar ve iki parça prehistorik çanak çömlek tespit edilmiştir. Kahve, kırmızı ve yeşil renkteki örnekler atık parçalara aittir (Res. 4.75, No:1). Çanak çömlekler kahve, koyu kahve yüzlü, ince cidarlı, perdahsız, mineral katkılı, beyaz-siyah küçük taşçık katkılı, iyi pişirilmiş kaba malzemelerdir (Res. 4.75, No:2). Tanımsız çakmaktaşlarıyla birlikte bu

örnekleri bir döneme atfetmek zordur. Ancak çanak çömlekler Kalkolitik Dönemler ile ilişkili olabilir.

Resim 4.75: Samandır Mevkisi Yüzey Bulguları

Malzemenin gözlemlendiği alanın alt kotlarında bulunan ve yaklaşık 150 metre güneydoğusundaki Kocayer, dikine ve bağımsız bir kireç kayalıktan oluşmaktadır (Res. 4.76). Bu kayalığın 70-80 metre kadar güneyinde bir akarsu yatağı yer alır. Akarsu yatağının zemini ve çevresinde kahve, kırmızı, yeşil renklerde çok sayıda çakmaktaşı ve radyolirit kaynakları tespit edilmiştir. Kocayer kayalığının güney yüzünde ateş izlerinin bulunduğu ufak bir kaya sığınağı da yer almaktadır (Res. 4.76). Alanın yüzeyi çam yapraklarıyla kaplı kalın bir birikintiyle örtülüdür. Yol kenarındaki çakmaktaşı atıklar bu alanın çevresindeki hammaddeyle

tutarlıdır. Dolayısıyla iki alan birbiriyle ilişkili olabilir. Kaya Sığınağı konumu ve nitelikleri gereği potansiyel barındırmaktadır. Yüzeyde arkeolojik bir bulgu gözlemlenmese de olası bir yerleşim olduğu düşünülmektedir.

Resim 4.76: Kocayer Kayalığı ve Kaya Sığınağı

4.4.1.4. Aktaş Pınarı

Kemer/Yeni Mahalle'nin 3.5 km kuzeybatısında ve Kemer/Göynük Mahallesi'nin yaklaşık 4 km güneyinde bulunan Aktaş Pınarı, Kemer yolunun yaklaşık 350 metre batısındadır. Bu akarsu yatağının hemen doğusunda bağımsız dik kireç kayalıklar yer alır (Res. 4.77).

Resim 4.77: Aktaş Pınarı Yerleşimi

Kayalıkların çevresi taranmıştır ve güney cephesindeki arazide prehistorik malzemeler tespit edilmiştir. Malzemenin bulunduğu alanın yüzeyi önceki senelerde gerçekleşen orman yangınlarından ötürü bitkisel birikimle kaplıdır. Dolayısıyla arazinin birçok kısmında gözlem açısından zorlanılmıştır. Tahrip olmamış ufak bir alanda yontmataş ve çanak çömleklere rastlanılmıştır. Yontmataşlar arasında az sayıda çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.78, No:1, 1-3), dilgiler (Res. 4.78, No:1, 4-6) ve atıklar bulunmaktadır. Çanak çömlekler homojen yapıdadır, yüzeyleri kahve ve kırmızı renklerdedir (Res. 4.78, No:2). Çanak çömlekler az

perdahlı ya da perdahsız kaba mallardır. Hamurunda beyaz-siyah küçük taşçıklar, mineral ve organik katkı bulunur. Birçok parça ince ya da orta kalınlıkta cidara sahiptir ve kötü pişirilmişlerdir. Bir parçanın üzerinde kırmızı astar izleri bulunmaktadır (Res. 4.78, No:2, 2), bir parça ise kalınlaştırılmış kırık bir kulpa (Res. 4.78, No:2, 1) aittir. Söz konusu çanak çömleklerin en erken Orta Kalkolitik dönemle ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Bkz: 5. Bölüm). Ancak Kalkolitiğin daha geç safhalarına ait olma ihtimali de vardır. Yeterince tanımlı malzeme bulunmadığından net bir çıkarım yapmak zordur.

Resim 4.78: Aktaş Pınarı Yerleşimi Yüzey Bulguları 1

Yerleşimde bir parça sürtmetaş gözlemlenmiştir. Elips biçimli sürtmetaşın alt kısmı düzleştirilmiştir. Bu parça bir ezgi taşına ya da tamamlanmamış bir el baltasına ait olabilir (Res.

4.79). Söz konusu yerleşimdeki tüm buluntular muhtemelen Orta Kalkolitik öncesine gitmemektedir.

Resim 4.79: Aktaş Pınarı Yerleşimi Yüzey Bulguları 2

4.5. Elmalı Arazi Çalışmaları

2022 yılında Elmalı'da yapılan arazi çalışmalarında 10 adet konum taranmıştır. Bunlardan 6 tanesinde arkeolojik bulgu gözlemlenmiştir. Bazılarında ise sadece birkaç parça örnek yer almaktadır. Akçay Mahallesi/Akçay Höyük, Tekke Mahallesi/Tekke Höyük, Gökpınar Mahallesi/Gökpınar Yerleşimi, Karyağdı Mahallesi/Kızılbel ve Bozhüyük Mahallesi/Küçükin'de yapılan arazi çalışmalarından, konu bütünlüğü gereği bir önceki bölümde bahsedilmiştir. Bunlar dışında Yuva Mahallesi'ndeki Kocain kaya sığınağında, Yalnızdam Mahallesi Kocain Mağarasına yakın konumdaki birkaç arazide ve Gölova Mahallesi'ndeki birkaç arazide herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanılmamıştır (Bkz: Harita 4.1; Tablo 4.1).

Yapılan çalışmalarda üç adet yeni yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bunlardan biri Yörenler Mahallesi/Kızıl Mağara, Yalnızdam Mahallesi/Kocain ve Zümrütova Mahallesi'ndeki/Karain mevkisidir (Harita 4.7). Elmalı ve Teke Yarımadası'ndaki birçok bölgede Kocain ve Karain ismi oldukça sık kullanılmaktadır. Karışıklık olmaması açısından söz konusu konumlar bağlı olduğu mahallelerle birlikte isimlendirilmiştir.

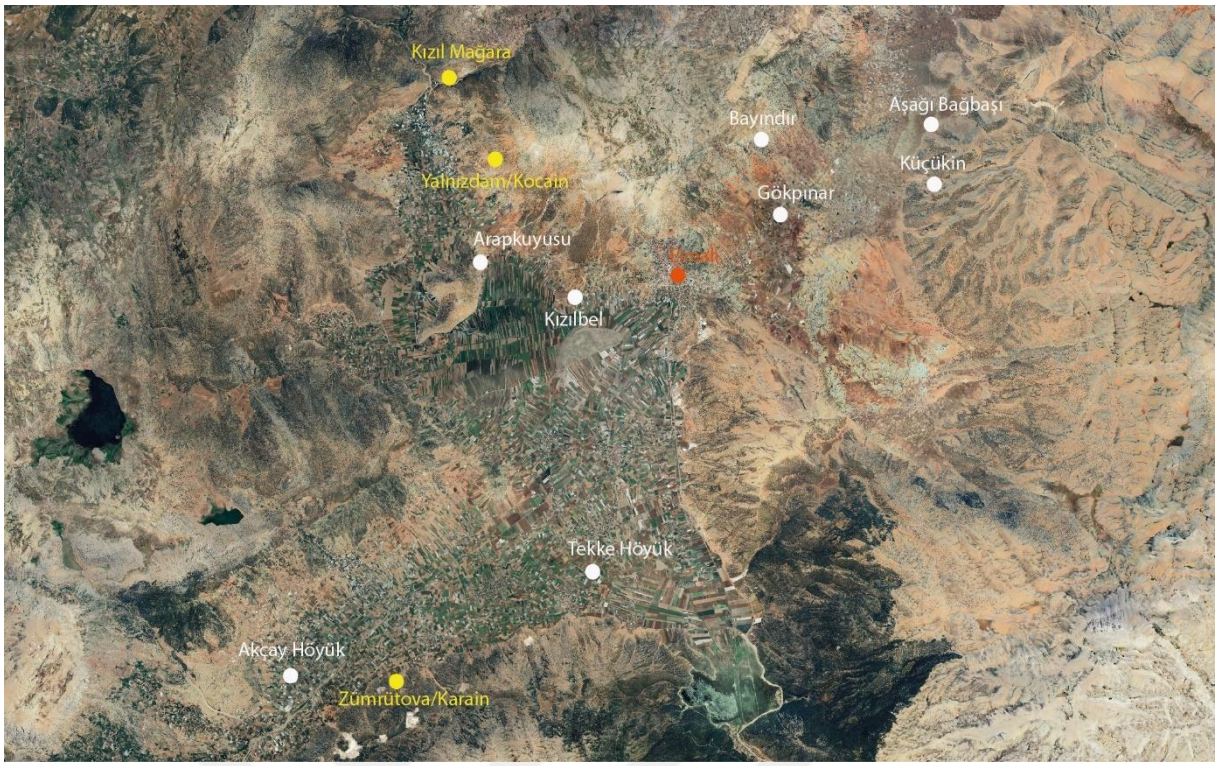

Harita 4.7: Elmalı Yerleşim Konumları (Harita, Google Earth Pro'dan alınmış ve düzenlenmiştir)

4.5.1. Elmalı Yerleşimleri

4.5.1.1. Kızıl Mağara Yalnızdam/Kocain

Kızıl Mağara konum olarak Yörenler Mahallesi'nin 2 km güneybatısında, Yılmazlar Mahallesi'nin ise yaklaşık 2.5 km kuzeydoğusundadır. Eskihisar Mahallesi'nden Yörenler mevkisine doğru giden yolun üzerindeki bir tepelikte işaretlenmiş olan Kızıl Mağara konumu ve çevresi taranmıştır. Bölgede herhangi bir mağara gözlemlenmemiştir. Ancak bir alanda ufak boyutlarda sığ girintiye sahip bir kaya sığınağı yer almaktadır. Dolayısıyla Kızıl Mağara olarak adlandırılan kesim burası olmalıdır (Res. 4.80). Kaya Sığınağının 150 metre güneyinde derin bir vadi ve geniş bir akarsu yatağı bulunur. Cephesi güneybatıya bakan sığınağın ön tarafında hafif eğimli ve kahverengi topraklı bir arazi yer alır. Kaya sığınağının önündeki bu alanda çok az sayıda atık ve alet tespit edilmiştir. Çakmaktaşları kahve, kirli beyaz ve kırmızı renktedir. Bir parça dilgicik ve bir parça oldukça özenli işlenmiş düzeltili prizmatik geniş dilgi alet bulunmaktadır (Res. 4.81). Parçaların sayısı bir döneme atfetmek için yetersizdir. Yüzeyde herhangi bir çanak çömlek bulunmamıştır. Az sayıda malzeme bulunması daha yukarıdaki alanlardan akan toprağın yüzeyi kaplamasıyla ilişkili olabilir. Sığınağın bulunduğu alan yerleşime oldukça elverişlidir. Kızıl Mağara'nın Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Resim 4.80: Kızıl Mağara

Resim 4.81: Kızıl Mağara Yüzey Bulguları

4.5.1.2. Yalnızdam/Kocain

Yalnızdam Mahallesi'nin yaklaşık 1.3 km kuzeybatısındaki tepeliklerde yer alan Kocain Mağarası önünde eğimli bir alana sahiptir (Res. 4.82). Mağaranın ağız kısmının yakın çevresi ise düzlüktür. Çok derin olmayan ve kireç kayalıklardan oluşan bu mağaranın ağzı güneybatıya bakmaktadır. Mağaranın önündeki açık kahve topraklı eğimli arazide çanak çömlekler gözlemlenmiştir, ayrıca iki parça tanımsız çakmaktaşı bulunur.

Resim 4.82: Yalnızdam/Kocain

Arazide toplamda 21 parça prehistorik çanak çömlek gözlemlenmiştir. Bunlardan 20 tanesi gövde, bir parça ise ağızdır. İki gövde parçası kulpun başlangıç kısmına aittir. Çanak çömleklerin büyük çoğunluğu kabadır, az sayıda ise az-kaba mal grubuna ait örnekler yer alır. Çanak çömleklerin çoğu kahve yüzlüdür, kızıl-kahve örnekler de bulunur, bir parça ise siyah yüzlü örnek gözlemlenmiştir (Res. 4.83). İki gövde parçasında kahve yüzey üzerine kırmızı astar uygulanmıştır (Res. 4.83: 1-2). Hamurlarında mineral katkı, organik katkı ve küçük taşçıklar bulunmaktadır. Az sayıda çanak çömlekte orta ve büyük taşçık kullanılırken bazı parçalarda organik katkı daha yoğundur. Kötü, orta ve iyi pişirilmiş parçalara rastlanılmaktadır. Bir ağız parçasında ağızın üst yüzeyi düzleştirilmiştir ve bu parça hafif içe daralan ağızlı bir forma aittir. Söz konusu parça az kaba niteliktedir ve kırmızı yüzey üzeri kırmızı astarlıdır (Res. 4.84).

Mağara'nın bulunduğu konum yerleşime oldukça elverişlidir. Çanak çömleklerin fazla olmasına karşın çakmaktaşlarının neredeyse görülmemesi ilginçtir. Yalnızdam/Kocain'deki çanak çömlekler, Elmalı bölgesindeki Erken Kalkolitik ve çevre bölgelerdeki Orta Kalkolitik örnekle benzerdir. Ancak bu mal grubunun arasında Geç Kalkolitik olabilecek parçalar da vardır. Dolayısıyla yerleşimin en erken Erken Kalkolitik Döneme tarihlendirilebileceği düşünülmektedir (Bkz: 5. Bölüm). Ayrıca yüzeyde daha geç dönemlere ait çanak çömlekler de bulunmaktadır.

Resim 4.83: Yalnızdam/Kocain Çanak Çömlek Örnekleri

Resim 4.84: Yalnızdam/Kocain Ağız Parçası

4.5.1.3. Zümrütova/Karain

Karain mevkisi Zümrütova Mahallesi'nin yaklaşık 2 km güneybatısında yer almaktadır. Karain, kayalıklardan oluşan Bayıralan tepesinin batı köşesindedir. 800 x 650 m boyutlarındaki Bayıralan tepesinde sadece dik kayalıklar vardır ve herhangi bir mağara ya da kaya sığınağı tespit edilememiştir. Tepeliğin üst kesimlerinin tamamında kızıl-kahve renkli paleosol toprak bulunmaktadır. Ayrıca üst batı kesimindeki düzlükte ve kuzeybatı kesimindeki biraz daha alt seviyede yer alan ikinci düzlükte prehistorik malzemeye rastlanılmıştır. Malzeme yaklaşık 250 x 150 m'lik bir alan boyunca yüzeyde gözlemlenmiştir. Dolayısıyla söz konusu alanlar yerleşim olarak kullanılmış olmalıdır (Res. 4.85). Tepeliğin orta ve doğu kesimlerinde ise herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanılmamıştır.

Hem batı hem de kuzeybatı düzlüklerde çok sayıda çakmaktaşı ve çanak çömlek tespit edilmiştir. Çakmaktaşları beyaz, kirli beyaz, siyah, kırmızı, bal rengi, gri renklerdedir. Özellikle beyaz, kirli beyaz, gri renkteki çakmaktaşları kalitesizdir ve yontmataşların büyük kısmı bu hammaddeyle ilişkilidir. Çakmaktaşı aletler arasında; bir şüpheli baskı dilgicik (Res. 4.86: 9), düzeltili dilgi (Res. 4.86: 3), düzeltisiz dilgiler (Res. 4.86: 1-2, 4-8), iki kenardan ve uçtan düzeltili dilgi (Res. 4.87) ve düzeltili yonga aletler (Res. 4.88) bulunmaktadır. Dilgilerin büyük çoğunluğu özensiz işçiliğe sahiptir.

Resim 4.85: Zümrütova/Karain Yerleşimi

Resim 4.86: Zümrütova/Karain Yerleşimi Dilgiler

Resim 4.87: Zümrütova/Karain Yerleşimi, İki Kenardan ve Uçtan Düzeltili Dilgi

Resim 4.88: Zümrütova/Karain Yerleşimi Düzeltili Yongalar

Yerleşimde çok sayıda düzeltisiz yonga (Res. 4.89, No:1) ile çok yönlü yonga çekirdekleri (Res. 4.89, No:2) ve yine çok sayıda atık tespit edilmiştir. Düzeltisiz yongaların çoğu çekirdek hazırlama parçasıdır. Yongalamada genellikle sert çekiç tekniği kullanılmıştır. Birçok çekirdekten sadece birkaç parça yonga çıkartılmıştır, dolayısıyla çekirdeklerin kısa süre kullanıldığı anlaşılmaktadır. Üretim oldukça yoğundur ve yongalar baskındır. Dilgilerin üretimine dair çekirdek parçaları arazide gözlemlenmemiştir.

Resim 4.89: Zümrütova/Karain Yerleşimi Düzeltisiz Yongalar ve Çekirdekler

Biri yerleşimin doğusunda, diğer ikisi ise kuzeydoğusunda olmak üzere toplamda üç parça obsidyen mevcuttur. Obsidyenlerden ikisi atıktır (Res. 4.90, 1-2), bir parça ise bir dilgiciğe aittir (Res. 4.90, 3). Örneklerin ikisi daha açık şeffaf yapıya sahiptir, diğer bir parça

yeşilimsi siyahtır. Söz konusu obsidyenler olasılıkla Göllüdağ ve Nenezi kaynaklarıyla ilişkilidir.

İki parça sürtmetaş tespit edilmiştir, bunlardan biri ufak boyutlu cilalı taş baltaya aittir (Res. 4.91). Tüme yakın cilalı taş baltanın bir köşesi kırıktır. Diğer örnek ise muhtemelen taş baltanın arka kısmından kırılmış bir parçadır (Res. 4.91).

Resim 4.90: Zümrütova/Karain Yerleşimi Obsidyen Örnekleri

Resim 4.91: Zümrütova/Karain Yerleşimi Cilalı Taş Balta Örnekleri

Tüm alan içinde toplam 55 çanak çömlek gözlemlenmiştir ancak bunların 20 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Diğer 35 adet parça boyut olarak çok küçüktür ve tanımsızdır. Çanak çömleklerin hepsinin yüzeyi kızıl-kahve demiroksitli toprak tabakayla kaplıdır ve oldukça tahrip olmuştur (Res. 4.92). Çanak çömleklerin yüzey renkleri net anlaşılmasa da kırmızı ve kahve renkli olmaları muhtemeldir. Gövde parçaları çoğunluktadır, ayrıca iki parça ağız ve üç parça kulp bulunmaktadır. Birkaç parça perdahlı az kaba nitelikte çanak çömlek hariç hepsi kabadır. Kaba parçalar çok az perdahlı ya da tamamen perdahsızdır. Az sayıda örnekte şüpheli astar izleri vardır ancak yüzeye işlemiş toprak tabakadan dolayı net bir biçimde anlaşılamamıştır. Hamurlarında mineral katkı, küçük taşçık ve organik katkı görülür. Örnekler orta ve kötü düzeyde pişirilmiştir. Bazılarında organik katkı çok daha fazladır ve bölgedeki ilkel çanak çömleklerle benzerdir (Res. 4.95). Çanak çömleklerin büyük kısmı orta ve ince cidar kalınlığına sahiptir ancak kalın cidarlı parçalar da vardır. Kulplar arasında, yassı kulp (Res. 4.93, 2), basit kalın kulp (Res. 4.93, 1) ve kalın bir tutamak (Res. 4.93, 3) bulunmaktadır. Ağızlardan birinde ağzın üst yüzeyi düzleştirilmiştir ve keskin bir yapıdadır (Res. 4.94, 1). Diğer ağzın üst yüzeyi daha oval yapıdadır (Res. 4.94, 2). Düzleştirilmiş ağız çok hafif içe daralan bir forma sahiptir, oval yapılı ağız ise yine içe daralan formlu bir kâseye ait olmalıdır.

Resim 4.92: Zümrütova/Karain Yerleşimi Gövde Parçaları

Resim 4.93: Zümrütova/Karain Yerleşimi Kulplar

Resim 4.94: Zümrütova/Karain Yerleşimi Ağızlar

Resim 4.95: Zümrütova/Karain Yerleşimi İlkel Çanak Çömlek Örneği

Malzeme yoğunluğuna bakıldığında yerleşimin hem üstteki batı düzlüğü hem de biraz daha alt seviyelerdeki kuzeybatı düzlüğü uzun süreli olarak kullanılmış olmalıdır. Üstteki batı düzlüğünde çakmaktaşı atıklar ve aletler daha fazladır. Bu kesim bir üretim noktası ya da faaliyet alanı olarak kullanılmış olabilir. Alttaki kuzeybatı kesimde ise kayalıklar mevcuttur ve bu kayalıkların bitişiği ve çevresi muhtemelen yaşam alanı olarak değerlendirilmiştir. Yerleşim için bir dönem aralığı vermek zor olsa da çanak çömlekler ve yontmataşlar arasında hem Neolitik hem de Kalkolitik olabilecek örnekler bulunmaktadır (Bkz: 5. Bölüm). Zümrütova/Karain yerleşimi, Ön Neolitikten (İlk Çanak Çömlekli), Orta Kalkolitik Döneme kadar 2 ya da 3 ayrı evre barındırıyor olabilir. Diğer yandan yerleşimde Geç Kalkolitik ve sonrasına tarihlendirilebilecek çanak çömleklerin varlığı da mevcuttur.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TEKE YARIMADASI'NDA NEOLİTİK VE KALKOLİTİK DÖNEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezin bu bölümünde, 3. ve 4. Bölümlerde ele alınan yerleşimlerin tamamı, kronolojik çerçevede hem Teke Yarımadası içinde hem de çevre bölgelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Teke Yarımadası'nın genel problemi, bölgede yapılan prehistorik kazı çalışmaları ve radyokarbon analizlerinin oldukça kısıtlı olmasıdır. Ayrıca bölgede yapılan kazı çalışmaları yarımadanın en batı, en doğu ve kuzey kesimlerinde gerçekleştirilmiş, yarımadanın geriye kalan büyük bir bölümünde ise prehistorik amaçlı hiçbir araştırma yapılmadığından, tezde bu eksiklik yüzey çalışmaları aracılığıyla giderilmek istenmiştir. Daha önceki çalışmalar ve yakın dönemde yapılan kazılardaki veriler ve analizler hem yüzey araştırmalarındaki bulguların değerlendirilmesinde hem de bölgenin belirli bir kronolojiye oturtulması için referans alınmıştır. Eşen Vadisi'nde; Girmeler, Tlos, Tavabaşı ile Kemer/Beldibi'nde; Beldibi ile Belbaşı Kaya Sığınağı ve Konyaaltı/Hurma'da; Domuzburnu Mağarası bölge için en güvenilir referans noktaları olmuştur. Bunlardan en geniş alanda kazı yapılanı ise Girmeler yerleşmesidir ve radyokarbon analizlerinden özellikle Neolitik dönem boyunca neredeyse kesintisiz bir devamlılık izlenmektedir. Dolayısıyla Girmeler diğer yerleşimlere göre Teke Yarımadası'ndaki gelişim sürecinin açıklanmasında daha büyük öneme sahiptir.

Tezin büyük bir kısmını oluşturan yeni dönem arazi çalışmaları Teke Yarımadası'nın Neolitik ve Kalkolitik Çağlar'daki durumunu anlamamıza oldukça katkı sağlamıştır. Yapılan yüzey araştırmasından kazı çalışmalarında olduğu kadar net veriler elde edilemese de bölgenin prehistoryasının açığa çıkmasında öngörülebilir temeller oluşturmuştur. Teke Yarımadası özelinde özellikle taş endüstrisi ve çanak çömleklere ait bulgular bu durumu desteklemektedir. Ayrıca yüzeyde gözlemlenen az sayıda sürtme taş da kısmen dönem belirlemede yardımcı olmaktadır.

Gerek kazı çalışmalarından gelen bulgular ve radyokarbon tarihleri, gerekse yapılan yüzey araştırmasından gelen bulgular sayesinde Teke Yarımadası'nın Neolitik Dönemden, Geç Kalkolitik döneme kadar olan kronolojisini ortaya çıkartmak mümkün olmuştur. Tez kapsamında; Teke Yarımadası'nda Neolitik dönemin ne zaman başladığı, devamında nasıl şekillendiği, çanak çömleğin bölgede ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı, Neolitik ile Kalkolitik Çağ arasındaki geçiş süreci ve MÖ 5. Bin yılın başlarında Batı Anadolu ve Ege'de görülen değişimlerin Teke Yarımadası'na nasıl yansıdığı gibi tüm hedeflenen sorulara yanıt bulunmuştur.

Bu bölümde çeşitli alt başlıklar halinde bölgenin kronolojisi, mimarisi, taş endüstrisi, çanak çömleği ve diğer bulguları karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Ayrıca Teke Yarımadası'ndaki Neolitik ve Kalkolitik toplumlarının yerleşim stratejileri paleocoğrafi çıkarımlar da göz önünde bulundurularak irdelenecek, diğer yandan Teke Yarımadası'ndaki Neolitikleşme süreci ve sonrasındaki Kalkolitik gelişim sürecine değinilecektir.

5.1. Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Teke Yarımadası Kronolojisi

Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerle ilişkili kronoloji, yarımadanın batı ve doğu kesimlerinde 2010 yılından günümüze kadar yapılan çalışmalar sayesinde gelen veriler ile belirlenebilmiştir. Bu veriler Girmeler yerleşimi, Tlos Stadyum, Tavabaşı Mağarası, Domuzburnu Mağarası ve Belbaşı/Beldibi Kaya Sığınağı kazılarındaki tabakalardan gelen radyokarbon tarihleri sonucunda elde edilmiştir. Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerle ilişkili söz konusu veriler MÖ. 9232'den MÖ. 4459'a kadar ki yaklaşık beş bin yıllık bir süreci kapsamaktadır.

Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Dönem Karbon Analizleri				
Dönem	Yerleşim	Laboratuvar No	Malzeme	Kalibre Edilmiş Tarihler/M.Ö (2σ, 95.4%)
Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş	Girmeler	Tübitak-extra2	Hayvan Kemiği	9232-8833
Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş	Girmeler	Tübitak-3098	Kömür	9225-8824
Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş	Girmeler	Tübitak-3795	Hayvan Kemiği	9285-9132
Çanak Çömleksiz Neolitik	Girmeler	Wk-37966	Kömür	8232-7961
Çanak Çömleksiz Neolitik	Girmeler	Wk-35609	Kömür	8217-7877
Çanak Çömleksiz Neolitik	Girmeler	Wk-37967	Kömür	8226-7846
Çanak Çömleksiz Neolitik	Girmeler	Tübitak-3077	Kömür	7943-7606
Çanak Çömleksiz Neolitik	Girmeler	Beta-539762	İnsan Kemiği	7738-7597
Ön Neolitik	Girmeler	Tübitak-3096	Organik Sediman	6688-6506
Ön Neolitik	Belbaşı Kaya Sığınağı	Tübitak-3379	Deniz Kabuğu	6641-6481
Erken Neolitik	Domuzburnu Mağarası	Tübitak-2800	Kömür	6441-6252
Geç Neolitik	Girmeler	Tübitak-3097	Kömür	6066-5921
Geç Neolitik	Domuzburnu Mağarası	Tübitak-2797	Kömür	6071-5927
Erken Kalkolitik	Tlos Stadyum	Beta-445402	Hayvan Kemiği	5200-4850
Orta Kalkolitik	Tavabaşı Mağarası	Waikato Dating	Kömür ve Hayvan Kemiği	4838-4459
Orta Kalkolitik	Domuzburnu Mağarası	Tübitak-2799	Kömür	4841-4686
Orta Kalkolitik	Domuzburnu Mağarası	Tübitak-2798	Kömür	4795-4606

Tablo 5.1: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Dönemlere İlişkin Radyokarbon Sonuçları

Teke Yarımadası genelinde toplamda 17 rayokarbon tarihinin 10'u Girmeler'den 4'ü Domuzburnu'ndadır; Tlos, Tavabaşı ve Belbaşı'ndan ise birer adet radyokarbon tarihi vardır. Girmeler'de Epi-Paleolitik/ Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş Tabakası'ndan (VII. Tabaka: 14-U/V, 13-W, 12-13 V) üç ayrı radyokarbon tarihi MÖ 9232-8824, Çanak Çömleksiz Neolitik Tabakadan (VI. Tabaka: 17/LM, 16/17-ST, 14-V açmaları) beş radyokarbon tarihi, MÖ 8217-7597, Ön Neolitik Tabakadan (V. Tabaka: 6W/6X Açması) tek radyokarbon tarihi MÖ 6688-

6506 ve Geç Neolitik Tabakadan (III. Tabaka: 14-V üst tabakalar) tek radyokarbon tarihi MÖ. 6066-5921 sonucunu vermiştir (Tablo 5.1). Diğer yandan Domuzburnu'ndaki dört radyokarbon tarihinin ikisi Neolitik, diğer ikisi ise Orta Kalkolitik tabakalardan gelmektedir. Sonuçlara göre Erken Neolitik Tabaka (C Açması Alt Tabaka) MÖ 6441-6252'ye, Geç Neolitik Tabaka (A Açması Alt Tabaka) MÖ 6071-5927'ye, Orta Kalkolitik Tabakalar (C Açması Üst Tabakalar) MÖ 4841-4606 aralığına tarihlenmektedir (Tablo 5.1). Ayrıca Tavabaşı'nda Orta Kalkolitik Tabaka'dan (A Açması alt tabaka) gelen sonuçlar MÖ 4838-4459, Tlos Satdyum Erken Kalkolitik Tabaka'dan (B12/13-C12/13 Plankareleriyle ilişkili sondaj) gelen sonuçlar MÖ 5200-4850 ve Belbaşı'nda Ön Neolitik Tabaka'dan (Katman 2) gelen sonuç MÖ 6641-6481 tarih aralığını göstermektedir (Tablo 5.1).

Teke Yarımadası'ndaki mevcut radyokarbon tarihleri ve aşağıdaki başlıklarda ayrıntılı değinilecek olan kazı ve yüzey bulgularına ilişkin veriler, bölgenin muhtemel genel kronolojisini ortaya çıkartmaktadır. Teke Yarımadasında mevcut radyokarbon tarihlerine göre en erken yerleşik düzen ve tarım ürünlerinin ortaya çıkışı MÖ 8300/8200 civarındadır ve Orta Anadolu'da olduğu gibi bir Neolitik döneme yerleştirilebilir. Bölgede hem mevcut radyokarbon tarihlerine göre hem de Kaş-Demre yüzey buluntularına göre MÖ 9200-8800 yılları arasına tarihlendirilen bulgular olsa da Neolitikleşmenin bu kadar erken bir tarihte ortaya çıktığına dair henüz net bir kanıt yoktur. Ön Neolitik Dönem, bölge içinde çanak çömleğin ilk çıkışı ve bazı ritüel pratiklerin görülmesi ile karakterize edilmekte ve elimizdeki radyokarbon verilerine göre en erken MÖ 6700 civarında olabileceği düşünülebilir. Dönemle ilişkili benzer çanak çömlekler Kaş, Kumluca, Elmalı bölgelerindeki birkaç yerleşimde de görülmektedir. Bölgede Erken Neolitik Döneme ait çanak çömleklerdeki karşılaştırmalar ve mevcut radyokarbon sonuçlarına göre Erken Neolitik Dönem MÖ 6500-6200 yıllarına, Geç Neolitik Dönemin ise MÖ 6050/6000-5800/5700 aralığına tarihlendiği anlaşılmaktadır. Eşen Vadisi, Kaş-Demre, Kumluca ve Elmalı bu dönemlerle bağlantılı muhtemel yerleşimler barındırmaktadır. Erken Kalkolitik Dönem'e ait net veriler sadece Tlos Stadyum sondajından gelmektedir ve MÖ 5200-4850 aralığına tarihlenir. Bu dönemin Batı Anadolu ile benzer olarak en erken MÖ 5300'de bölgede başlamış olabileceği düşünülebilir. Ayrıca Teke Yarımadası'ndaki Erken Kalkolitik bulgular özellikle Elmalı bölgesinde başta Kızılbel ve Aşağı Bağbaşı olmak üzere birkaç yerleşimle ilişkilendirilmektedir. Orta Kalkolitik Dönem Batı Anadolu ile paralel olarak MÖ 4900-4200 tarih aralığında olmalıdır. Bu dönem Teke Yarımadası'nın en batısından, en doğusuna kadar çeşitli yerleşimlerde izlenebilmektedir. Neolitik Dönemin başından Orta Kalkolitik Dönemin sonuna kadar ki tüm veriler ve değerlendirmeler çerçevesinde, Teke Yarımadası için önerilen kronoloji ve muhtemel ilişkili yerleşimler Tablo 5.2'de aktarılmıştır.

TEKE YARIMADASI NEOLİTİK VE KALKOLİTİK DÖNEMLER İÇİN ÖNERİLEN KRONOLOJİ			
DÖNEM	TARİH ARALIĞI (M.Ö)	DİREKT İLİŞKİLİ YERLEŞİMLER	MUHTEMEL İLİŞKİLİ BAŞLICA YERLEŞİMLER
EPİ-PALEOLİTİK/ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK GEÇİŞ	9200-8800	Girmeler	Kaş-Demre Kültür Bölgesi
ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK	8800/8200-6800/6700	Girmeler	Kaş-Demre Kültür Bölgesi, Belbaşı, Asardere
ÖN NEOLİTİK (İLK ÇANAK ÇÖMLEKLİ)	6700-6500	Girmeler, Belbaşı	Beldibi, Asardere, Köybaşı II, Zümrütova/Karain, Bulamada
ERKEN NEOLİTİK	6500-6200	Domuzburnu	Girmeler, Tavabaşı Üst Mağara, Zümrütova/Karain, Ayı Deliği, Ortaalan
GEÇ NEOLİTİK	6050/6000-5800/5700	Girmeler, Domuzburnu	Akçay, Gökpınar, Tekke, Zümrütova/Karain, Elmalı/Küçükin ?, Bazı Kaş-Demre Yerleşimleri ?, Köybaşı I
ERKEN KALKOLİTİK	5300/5200-4900	Tlos Stadyum	Kızılbel, Aşağı Bağbaşı, Elmalı/Bayındır, Arapkuyusu, Köybaşı I
ORTA KALKOLİTİK	4900-4400/4200	Tavabaşı, Girmeler, Domuzburnu	Finike/Kocain, Aktaş Pınarı, Elmalı/Küçükin, Zümrütova/Karain Yalnızdam, Ortaalan, Gelibolu

Tablo 5.2: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Dönemler İçin Önerilen Kronoloji

5.2. Teke Yarımadası'nın Erken Holosen Dönem (MÖ 9200/8800) Toplulukları

Daha önce belirtildiği gibi Anadolu ve Yakın Doğu'da MÖ 9600 yıllarında Younger Dryas'ın bitişi ile birlikte bugünkü iklim koşullarının yaşandığı Holosen döneme geçiş süreci aynı zamanda Neolitik Çağa geçiş olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar Yakın Doğu ve Anadolu'da Neolitik dönemde yerleşik düzene geçiş, anıtsal mimarilerin inşası ve sembolizme bağlı pratiklerin, tarım ve hayvancılıktan çok önce ortaya çıktığı anlaşılsa da Neolitik yaşama geçişin tarım ve hayvancılıkla eş değer görüldüğü anlayış hem Batı Anadolu hem de Ege Arkeolojisi için devam etmektedir. Özellikle Ege'de Younger Dryas'ın bitişi Neolitik Çağa değil Üst Paleolitik Çağdan Mezolitik Çağa geçiş olarak görülmektedir (Sampson 2019).

Hem Batı Anadolu'da hem de Ege Adalarında bugüne kadar Younger Dryas'ın bitiminden sonra Erken Holosen döneme geçişle bağlantılı yerleşmeler bulunamamıştır. Ege Adaları'nda Erken Holosen dönemle bağlantılı en erken yerleşmeler MÖ 9000/8900-8600 yıllarını vermektedir (Sampson, 2019, 145 ve 165). Batı Anadolu'da Holosen döneme geçiş sürecini veren tek yerleşim şu an için, Teke Yarımadası'ndaki Girmelerdir ve tüm Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisi için eşsiz bir öneme sahiptir. "A" Mağarası'nın önünde açılan derinlik açmasında Erken Holosen döneme geçiş tabakasında toprak rengi değişmiştir. Bu tabakadan gelen iki radyokarbon tarihi yaklaşık MÖ 9200-8800 yılları arasını vermektedir (Erdoğu vd., 2025). Tabakadan ele geçen malzeme oldukça azdır ve tanımlı bir buluntuya ya da mimariye

rastlanmamıştır. Söz konusu sondajdaki çakmaktaşı bulgular atıklarla ilişkilidir. Ancak 13-W ve bitişiğindeki 12/13-V açmasında Erken Neolitik ile karışık birikim tabakalarının alt katmanlarında turuncumsu-kahve ve çakıllı dokuda farklı bir düzlem tespit edilmiş ve 13-W açmasında hayvan kemiğinden alınan radyokarbon örneği MÖ 9285-9132 sonucunu vermiştir. Bir adet hatıl deliği tespit edilen ve az sayıda tanımlı çakmaktaşının yer aldığı bu tabaka dilgicikler, hipermikrolitik dilgicik çekirdekleri ve küçük boyutlu oval ön kazıyıcıların yer aldığı bir taş endüstrisi ile karakterize edilir. Bu örnekler Girmeler yerleşimindeki Epi-Paleolitik çakmaktaşı aletlerle benzerlik barındırsa da geometrik mikrolitlerin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Geçiş sürecindeki çakmaktaşı geleneğinde yerleşim içi bir kültürel devamlılıktan söz edilebilir.

Yapılan yüzey araştırmalarında, çoğunluğu Kaş ve bir kısmı Demre'de olmak üzere çeşitli karstik depresyonların tabanlarındaki kırmızı paleosol toprakların üzerinde çok sayıda yontmataş buluntuya rastlanmıştır. Bu yontmataşlar, Ege Mezolitiği olarak da bilinen ve MÖ 8900/8600'de başlayan yerleşimlerdeki örneklerle oldukça benzerdir. Ege Mezolitiği ile ilgili bulgular Kythnos adasında Maroulas, Youra adasındaki Cyclope Mağarası, Ikaria adasında Kerame I ve Girit adasında Damnoni ile Livari kazılarından, ayrıca Rodos yakınındaki Chalki adasındaki Areta, Naxos adasında Roos ile Stelida gibi yüzey buluntularından bilinmektedir (Strasser vd., 2010: Tab.1; Sampson vd., 2012: 7; Sampson, 2016: 270; Sampson, vd., 2016: 230-231; Carter vd., 2016a: 278-279; Carter vd., 2016b: 92; Carter vd., 2017: 77-78, Carter vd., 2018: 174). Kythnos adasında Maroulas yerleşmesi MÖ 8926-8622/8930-8410 (Facorellis vd., 2010: 134), Youra adasındaki Cyclope Mağarası MÖ 8620-8340 (Drivaliari vd., 2011: Table 12.1) yıllarına tarihlendirilmektedir. Ikaria adasında Kerame I ve Girit adasındaki Damnoni ile Livari kazılarından gelen radyokarbon tarihi yoktur.

2023 yılında Kaş ve Demre'deki yüzey araştırmalarında; Solumba Damları, Gedikefe, Gelibolu, Ortaalan, Uzunözdere, Yarımca Kuyu, Cumunda, Belkonak, Çerler, Sarılar, Nenne Alanı, Kireçlik, Bulamada, Cebel ve Burç mevkileri olmak üzere toplam 15 olası yerleşim alanında bu tür malzemeler gözlemlenmiştir. Yerleşimlerdeki malzeme yoğunluğu değişkendir ancak taş endüstrisi açısından aynı kültür öğelerini barındırmaktadır. Söz konusu örnekler Teke Yarımadası'nda yapılan yüzey araştırmalarında başka hiçbir bölgede bulunmamıştır. Teke Yarımadasında kronolojik olarak Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemle ilişkilendirilip ilişkilendirilmeyeceği kesin olmayan bu parçalara sahip yerleşimler Kaş-Demre Kültür Bölgesi olarak adlandırılabilir. Kaş-Demre Kültür Bölgesi'ndeki yontmataş endüstrisinin %90'dan fazlası beyaz, kirli beyaz yerel çakmaktaşlarıyla ilişkilidir. Nadiren gri ve farklı renklerde az sayıda çakmaktaşı örnek de gözlemlenirken obsidyene hiç rastlanmamıştır. Yontmataş

endüstrisi Ege Mezolitiği ile benzer bir biçimde yongalardan oluşur ve %63,5 oranına sahiptir. Genellikle asimetrik ya da biçimsiz şekillerde olan ve Ege Mezolitiği'nde sıkça görülen düzeltili yonga aletler Kaş-Demre Bölgesi'nde de yaygındır. Düzeltili yongalar, bir kısmında kullanım izi tespit edilen ve birçoğunun alet olarak kullanıldığı düşünülen düzeltisiz yongalardan sonra en baskın gruptur. Bu parçaların asimetrik olması nedeniyle direkt bir yerleşimle benzerlik kurulması mümkün olmamıştır fakat tipolojik ve teknik açıdan Ege Mezolitiği ile paralellik barındırır. Diğer yandan Ege Mezolitiğinde dilgi ve dilgicikler oldukça nadir görülmesine karşın (Kazılarda bulunmuş olanların oranı %1-6'yı geçmemekte; Örn: Sampson vd., 2008: Tab. 8.1; Sampson, vd., 2010: Tab.1 ve Tab.6; Sampson vd., 2012: Fig.14) Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nde dilgi ve dilgicikler, aletler arasında %22,5, genel topluluk içerisinde ise yaklaşık %8 oranına sahiptir. Ayrıca bulunan yonga çekirdekleri ile dilgi/dilgicik çekirdekleri hemen hemen aynı orandadır (Yonga Çekirdekleri: %5,65, Dilgi Çekirdekleri: %4,56). Dilgi/dilgicik çekirdekleri olarak tek yönlü dilgicik çekirdekleri, tek yönlü prizmatik dilgicik çekirdekleri ve tek yönlü hipermikrolitik prizmatik dilgicik çekirdekleri karakteristiktir. Özellikle dönemi karakterize eden tek yönlü hipermikrolitik prizmatik dilgicik çekirdekleri, Kerame I, Maroulas ve Areta'daki örneklerle yakın benzerliğe sahiptir (Örn: Sampson vd. 2010, Pl. VIII;16-17: Sampson vd., 2012: Pl. 1:9, P1. 2:1-4; Sampson vd., 2016: Pl.1: 1,4, 9).

Ön kazıyıcıların yakın paralelleri Maroulas, Kerame I, Stelida, Roos, Cyclope, Areta, Damnoni, Livari gibi birçok yerde gözlemlenir (Örn: Sampson vd., 2008: Fig. 8.1: L1-L9; Sampson vd. 2010: Pl. XII-XIV; Samspon vd., 2012: Pl. 5-7; Sampson vd., 2016: Pl. II: 1-6 ve Pl. VI: 6-9; Carter vd., 2016a: Fig. 4: 15; Carter vd., 2016b: Fig. 6: 21-22 ve Fig. 7: 9-10). Az sayıda dilgi ön kazıyıcılar da vardır ki bunlar Ege Mezolitiği'nde neredeyse yoktur. Diğer aletler içinde burin, delgi, sırtlı dilgi, eğik budama ve çontuklu alet görülür. Fakat sayıları oldukça azdır. Özellikle çontuklu/dişlemeli aletler ve delgiler Ege Mezolitiğinde baskın grup olsa da Kaş-Demre Kültüründe yok denecek kadar azdır. Dilgi üzeri delgi, sırtlı dilgi birer parça olmak üzere Bulamada'da bulunurken, eğik budama ise sadece Burç yerleşiminde tespit edilmiştir ve yine bir adettir. Tipolojik olarak sırtlı dilginin benzerleri Kerame I'de (Sampson vd. 2012. Pl.12;5-8), Burin'in benzerleri Maroulas ve Areta'da (Sampson vd. 2010, Pl. IX;19-22; Sampson vd., 2016: Pl. II: 7); delgi'nin benzerleri Kerame I, Maroulas, Damnoni, Areta ve Roos'da (Sampson vd. 2010: Pl. XV; Samspon vd. 2012: Pl.8-9; Sampson vd., 2016: Pl. III: 19-22 ve Pl. VI: 11-16; Carter vd., 2016: Fig. 7: 11-13); eğik budamanın benzerleri Kerame I, Maroulas, ve Areta'da bulunur (Sampson vd. 2010: Pl. XVII:18-24; Samspon vd. 2012: Pl.10:16). Kireçlik'te ortaya çıkan bir parça sırtlı çontuklu dilgi alet örneğinin yakın benzerine Ege Mezolitiği'nde rastlanılmamıştır. Fakat Kerame I'de bir adet dilgi üzeri sırtlı parça az da

olsa benzerlik barındırır (Sampson vd., 2012: Pl. 12: 12). Ayrıca Ege Mezolitiği'nde "*splintered pieces"* tipi endüstri yaygın olsa da istatistiksel ve terminolojik açıdan bazı sorunlar teşkil etmektedir. Bu tür parçalar kimi araştırmacılar tarafından çekirdek, kimileri tarafından ise alet olarak değerlendirilmektedir (Shott, 1999). Ayrıca bu terim Anadolu'da yapılan araştırmalarda yaygın kullanılmamaktadır. Kaş-Demre Kültür Bölgesi yerleşimlerinde bu tip parçaların varlığına dair bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla istatistik ve kıyaslama açısından *splintered pieces*'lar değerlendirilmemiştir. Kaş-Demre Kültür Bölgesi yontmataş endüstrisine ait tüm istatistikler Tablo 5.3 ve 5.4'te aktarılmıştır.

Ege Mezolitiği ile bağlantılı malzeme Anadolu'nun Batı kıyılarında yer alan İzmir-Karaburun ve Muğla-Bozburun Yarımadalarında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında da bulunmuştur (Atakuman vd., 2022; Çilingiroğlu vd., 2020). Karaburun-Kayadibi örnekleri, MÖ 9000-7000 aralığındaki Ege Mezolitik kültürüne sahip yerleşimlerle ilişkilendirilmiştir (Çilingiroğlu vd., 2020: 494). Yerleşimdeki taş endüstrisinde genel olarak silisli yerel veya yarı-yerel çakmaktaşı kullanılmıştır. Bu çakmaktaşları beyaz ve kirli beyaz renklerdedir. Ayrıca çok az sayıda örnekte hammadde olarak bej çakmaktaşı ya da kırmızı radyolarit tespit edilirken, obsidyene rastlanılmamıştır (Çilingiroğlu vd., 2020: 488-493 ve fig. 9). Kayadibi'nde yongalar %56 oranla baskındır, diğer yandan aletler %26 oranındadır. Çekirdekler %11 oranındadır, dilgicikler %5 oranla daha nadirdir, *splintered pieces*'lar birkaç parçadır, atıklar ise oldukça az sayıdadır. Çekirdekler arasında tek yönlü dilgicik çekirdekleri tespit edilirken, kullanım sırasında çok yönlü ve tek yönlü dilgi-yonga çekirdekleri olarak değerlendirilen parçalar da bulunur. Ayrıca çekirdeğin atılmadan önceki daralma evresine ait disk biçimli yonga çekirdek parçaları da belgelenmiştir (Çilingiroğlu vd., 2020: 489 ve Fig. 5). Aletler arasında dilgicikler, düzeltili dilgicikler, ön kazıyıcılar, deliciler, sırtlı parçalar, düzeltili yongalar, dişlemeli-çontuklu aletler, kenar kazıyıcılar ve orak bıçağı bulunmaktadır. Az sayıda alet içinde düzeltili yongalar, dişlemeli-çontuklu aletler ve ön kazıyıcılar daha sık görülür (Çilingiroğlu vd., 2020: 489 ve Tab. 1).

Muğla Bozburun'da ise Çakmak, Sarnıç, Hurma ve Sobalak mevkilerinde Ege Mezolitiği ile benzer malzemeye rastlanmıştır (Atakuman vd., 2022: Fig.2). Bu yerleşimlerdeki taş endüstrilerinde hammadde olarak yerel çakmaktaşı türleri ve radyolarit baskındır. Diğer yandan azımsanmayacak kadar Yali ve Melos kökenli obsidyenlerden üretilmiş örnekler de mevcuttur (Atakuman, vd., 2022: 338-342). Bu yerleşimlerdeki Mezolitik endüstri yonga temellidir ancak dilgi/dilgicik endüstrisi de yaygındır, *splintered pieces* ise bulunmamaktadır. Tipolojik olarak Kaş-Demre Kültür Bölgesine en yakın dilgi, dilgicik örneklerine Bozburun'da rastlanılır. Aletler arasında kazıyıcı, ön kazıyıcı, kenar kazıyıcı, budamalı, çontuklu, dişlemeli,

delgi, düzeltili yonga, düzeltili dilgi/dilgicik, çeşitli düzeltili aletler saptanmıştır. Bunlardan düzeltili yongalar ve dilgi/dilgicikler en yaygın olanlarıdır. Ayrıca kazıyıcı türleri, çontuklular ve düzeltili dilgiler nispeten sık gözlemlenir. Ancak diğer alet türleri oldukça nadirdir (Atakuman vd., 2020: Tab. 1 ve 338-342). Çekirdekler arasında çok yönlü yonga çekirdekleri, tek yönlü yonga çekirdekleri, prizmatik çekirdekler, tek yönlü yonga/dilgi çekirdekleri, çok yönlü yonga/dilgi çekirdekleri ve tek yönlü dilgi çekirdekleri yer alır (Atakuman vd., 2020: Plate 2-Plate 5).

Kaş-Demre Kültür Bölgesi: Akeramik Neolitik Dönem Teknoloji Grupları		
Grup	**Oran**	**Sayı**
Yongalar	**22,40%**	**127**
Dilgi/Dilgicikler	**7,94%**	**45**
Diğer Alet Türleri	**4,94%**	**28**
Çekirdek + Çekirdek parçaları	**11,63%**	**66**
Atıklar (Üretim Artıkları)	**53,09%**	**301**

Tablo 5.3: Kaş-Demre Kültür Bölgesi Yontmataş Endüstrisine ait Teknolojik Gruplar

Hammadde olarak Kaş-Demre'de kullanılan beyaz çakmaktaşlarının benzerleri Maroulas, Kerame I, Stelida, Roos, Bozburun ve Karaburun gibi yerlerde gözlemlenmektedir (Sampson vd., 2010: 50-51; Sampson vd., 2012: Tab. 1; Sampson vd., 2016: Table 2; Skarpelis vd., 2017: 827; Atakuman vd., 2020: Pl. 5: a). Özellikle Karaburun-Kayadibi'ndeki örnekler hammadde bakımından Kaş-Demre ile benzer niteliktedir (Çilingiroğlu vd., 2020: Fig.9). Obsidyen kullanımı Kaş-Demre Kültür Bölgesi yerleşimleri ve Karaburun haricinde her yerde görülmektedir. Bu Mezolitik yerleşimlerin hepsinde Melos kökenli obsidyen yer alır, ayrıca Areta, Kerame I ve Bozburun yerleşimlerinde Yali obsidyeni de bulunmaktadır (Sampson vd., 2012: Fig.13; Sampson vd., 2016: Fig. 4; Atakuman vd., 2020: Tab.1). Bozburun anakarada olmasına rağmen konum olarak Yali adasına yakındır ve burada obsidyen hammaddeli taş endüstrisinin görülmesi şaşırtıcı değildir. Maraoulas, Kerame I, Roos, Areta ve Bozburun ise obsidyen buluntu oranlarının fazla olduğu yerleşimlerdir (Sampson vd., 2010: Tab. 2; Sampson vd., 2012: Fig. 13; Sampson vd., 2016: 232 ve Tab. 2; Atakuman vd., 2020: Tab 1). Özellikle Areta ve Roos'da obsidyen birincil hammadde olarak değerlendirilmiştir. Livari ve Damnoni'de ise obsidyen daha az orandadır ve Melos kökenlidir (Carter vd., 2016b: Tab. 4; Carter vd., 2018: Tab. 4). Kaş-Demre Kültür Bölgesi'ndeki 15 yerleşim hiçbir obsidyen bulgu içermez. Bu durum Teke Yarımadası Erken Holosen toplumlarının, obsidyen değiş-tokuş ağı içinde olmadıklarını

göstermektedir. Yine Teke Yarımadası'nda bulunan Girmeler'in VII. ve VI. Tabakaları'nda obsidiyen bulunmaması da söz konusu durumu destekler niteliktedir.

Kaş-Demre Kültür Bölgesi Akeramik Neolitik Dönem Üretim Parçaları			
Kaş- Demre Akeramik Çekirdekler ve üretim parçaları	**Sayı**	**Çekirdek ve Üretim Parçaları Arasında Oranı**	**Tüm Parçalar Arasında Oranı**
Yonga Çekirdekleri	32	8,71%	5,65%
Tek Yönlü Yonga Çekirdeği	1	0,27%	0,17%
Çok Yönlü Yonga Çekirdekleri	31	8,44%	5,48%
Dilgi, Dilgicik Çekirdekleri	26	7,09%	4,56%
Tek Yönlü Dilgicik Çekirdeği	9	2,45%	1,58%
Tek Yönlü Hipermikrolitik Prizmatik Dilgicik Çekirdekleri	8	2,17%	1,42%
Tek Yönlü Prizmatik Dilgicik Çekirdeği	6	1,63%	1,05%
İki Yönlü Prizmatik Dilgicik Çekirdeği	1	0,28%	0,17%
İki Yönlü Dilgicik Çekirdeği	1	0,28%	0,17%
İki Yönlü Dilgi ve Dilgicik Çekirdeği	1	0,28%	0,17%
Üretimle İlişkili Diğer Parçalar	8	2,18%	1,42%
Yonga Çekirdeği Yongalama Yüzeyi Yenileme Parçası	1	0,28%	0,17%
Dilgi Çekirdeği Yongalama Yüzeyi Yenileme Parçası	3	0,81%	0,54%
Prizmatik Dilgicik Çekirdeği Yongalama Yüzeyi Yenileme Parçası	3	0,81%	0,54%
Dilgi Çekirdeği Vurma Düzlemi Yenileme Parçası (Tablet)	1	0,28%	0,17%
Atıklar	301	82,02%	53,09%
		Üretimle İlişkili Parça Sayısı: 367 (%64,72)	**Genel Parça Sayısı: 567**
Kaş-Demre Kültür Bölgesi Akeramik Neolitik Dönem Aletleri			
Kaş- Demre Akeramik Taş Aletler	**Sayı**	**Aletler Arasında Oranı**	**Tüm Parçalar Arasında Oranı**
Yongalar	127	63,50%	22,40%
Düzeltisiz Yonga	68	34%	12,00%
Düzeltili Yonga Alet	55	27,50%	9,71%
İnce Düzeltili Mikrolitik Yonga	2	1%	0,35%
Düzeltili Yonga Dilgi	1	0,50%	0,17%
Budanmış Yonga	1	0,50%	0,17%
Dilgi ve Dilgicikler	45	22,50%	7,94%
Dilgicik	13	6,50%	2,30%
Dilgi	12	6%	2,12%
Prizmatik Dilgicik	10	5%	1,77%
Düzeltili Dilgi	5	2,50%	0,88%
Makro Dilgi	4	2%	0,70%
Düzeltili Prizmatik Dilgicik	1	0,50%	0,17%
Diğer Aletler	28	14%	4,94%
Ön Kazıyıcı (Yonga)	21	10,50%	3,74%
Ön Kazıyıcı (Dilgi)	2	1%	0,35%
Sırtlı Dilgi	1	0,50%	0,17%
Delgi	1	0,50%	0,17%
Burin	1	0,50%	0,17%
Sırtlı Çontuklu Dilgi Alet	1	0,50%	0,17%
Eğik Budama	1	0,50%	0,17%
		Aletlerin Sayısı: 200 (%35,28)	**Genel Parça Sayısı: 567**

Tablo 5.4: Kaş-Demre Kültür Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Taş Endüstrisi Genel İstatistikleri

Özetlersek; alet ve çekirdek tipolojileri dikkate alındığında Kaş-Demre Kültür Bölgesi yerleşimleri ile en yakın bağ kurulabilecek Ege Mezolitiği yerleşimleri Kerame I, Maroulas, ve Areta ile Batı Anadolu'da Bozburun yerleşmeleri olarak sıralanabilir. Ayrıca dişlemeli/çontuklu aletlerin Bozburun'da da neredeyse bulunmaması Kaş-Demre ile benzerlik gösterir. Kaş ve Demre'de bulunan 15 yerleşimden anlaşıldığı üzere Ege Mezolitiği ile bağlantılı kültür, söz konusu bölgenin kıyı şeridinden itibaren daha iç kesimlere kadar ulaşmaktadır. Ancak bu yerleşimlerde obsidyen olmaması, tamamen yerel çakmaktaşı türlerinin kullanılması, dişlemeli-çontuklu aletlerin neredeyse olmaması, dilgi endüstrisinin önemli bir yer kaplaması gibi farklılıklar gözlemlenir. Bu durum "Kaş-Demre Kültür Bölgesi"

toplumlarının yaşayış tarzları ile ilgili olmalıdır. Taş endüstrisindeki bu farklılıklar avcılığı ön planda tutan ve daha izole yaşayan bir kültürle bağdaştırılabilir. Diğer yandan Bulamada, Uzunözdere, Burç, Kireçlik vb. yerleşimlerde yoğun yerel üretimi gösteren kanıtlar saptanmıştır. Dahası yüzey araştırmalarında incelenen parçalardan çok daha fazla çakmaktaşının yüzeyde yer aldığı ve bunların hepsinin değerlendirilemediğini belirtmek gerekir. Az sayıda çakmaktaşı gözlemlenen yerleşimler daha geniş bir yüzey taramasına tâbi tutulmalıdır. Bu veriler dâhilinde bölgede çakmaktaşı üretiminin şu an ki istatistiklerin çok daha üstünde olduğu varsayılabilir.

5.3. Teke Yarımadası'nda Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

Neolitik Dönem'de Teke Yarımadası erken toplulukları hakkında en net arkeolojik kalıntılar Girmeler yerleşimi VI. Kültür Katı'ndan elde edilmiştir. Kabaca MÖ. 8200-7500 aralığına tarihlenen tabakalardan, mimari, gömü uygulamaları, yontmataş endüstrisi, faunal ve floral bulgulara ait önemli veriler belgelenmiştir. Söz konusu dönemin mimarisi kireç/terrazzo tabanlı, dal-örgü teknikli ve ahşap direklerin bulunduğu oval planlı binalar ile karakterize edilir. Aynı zamanda bu binalarda yer alan ocaklar ve dikdörtgen-oval silolar mimari unsurlar arasındadır (Takaoğlu vd., 2014: 112; Takaoğlu ve Korkut, 2019: 486). Mimari dışındaki arkeolojik kalıntılar içinde, kemik iğne, bız, mablak, öğütme taşı, ezgi taşı, Nassarius ve diğer deniz kabuğu türlerine ait boncuklar bulunmaktadır. Diğer yandan yerleşmede dorsal ve hocker tipi gömülere rastlanılmaktadır. Bu gömülerle ilişkilendirilen kuş kemiğinden yapılmış bezemeli boncukların bırakıldığı ölü hediyelerinin yanı sıra, bireyin başının üzerine blok taş ve baş çevresine çakmaktaşı yerleştirme gibi bilinçli eylemlerin varlığı da mevcuttur (Takaoğlu ve Korkut, 2019: 490). Zooarkeolojik veriler yaban keçisi, karaca, alageyik, yaban domuzu, tavşan, karakulak, kızıl tilki, sansar, kirpi gibi yaban hayvanlar ile yırtıcılarla ilişkilidir ve herhangi bir evcil türe rastlanılmaz (Erdoğu vd. 2021: 311-313). Botanik örnekler yabani arpa, karadarı, lahana tohumu, çitlembik gibi kalıntıların yanında, muhtemel tarıma alınmış buğday kavuz parçaları da vardır (Erdoğu vd. 2021: 313-316). Dolayısıyla bu dönem yerleşimde ilk bitki evcilleştirme denemelerine başlandığı düşünülmektedir. Yerleşimde kireç söndürme uygulamaları, gömülerde gözlemlenen bilinçli davranışlar, bitki evcilleştirme denemeleri ve avcılık faaliyetleri, Girmeler'de yerleşik veya yarı-yerleşik avcı-toplayıcı bir yaşam tarzının benimsendiğini göstermektedir. Benzer yaşam biçimi Ege Adaları'nda Maroulas ve Cyclope Mağarası, Kıbrıs'ta Klimonas ve Aya Varvara ile İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan Pınarbaşı, Aşıklı, Boncuklu ve Balıklı gibi yerleşik ya da yarı yerleşik avcı-toplayıcı toplumlarda görülür ve Girmeler ile kıyaslanabilir.

Harita 5.1: Metinde Adı Geçen Erken Holosen ve Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşimler

Daha önce belirtildiği üzere, Maroulas yerleşimi ve Cyclope Mağarası en erken MÖ 9. Binyıla tarihlendirilmektedir. Kıbrıs'ta bulunan Klimonas MÖ 9100-8500, Aya Varvara ise MÖ 8900-8628 radyokarbon sonucunu vermektedir (Manning vd., 2010: 698; Knapp, 2020: Tab.1). Diğer yandan radyokarbon verilerine göre Pınarbaşı MÖ 9000-7800/7700, Aşıklı MÖ 8350-7400, Boncuklu MÖ 8300-7800, Balıklı ise MÖ 8200-7900 aralığına tarihlendirilmektedir (Özbaşaran, 2011: Fig. 5.2; Baird, 2012a: 438; Fairbairn vd., 2014: Tab.3; Quade vd., 2014: 17; Baird vd., 2018: E3078; Quade vd., 2018; Tab.1; Goring-Morris vd., 2024: 1166). Bu yerleşimlerin birçoğu kronolojik olarak Girmeler VI. Kültür Katı ile çağdaştır. Ancak özellikle Maroulas, Cyclope, Kalimanos, Aya Varvara ve Pınarbaşı gibi yerleşimlerin daha erkene tarihlenen tabakaları mevcuttur.

Söz konusu yerleşimlerden Cyclope Mağarası haricindekilerin hepsinde mimari kalıntılara ulaşılmıştır. Kythnos adasında bulunan Maroulas yerleşmesinde yuvarlak ya da oval planlı, yarı zemine gömülü ve bazen tabanları farklı boyutlarda taş plakalarla kaplanmış yapılar mevcuttur. Basit kulübe tarzı yapıların üst aksamının hafif malzeme ile yapıldığı düşünülmektedir. Bir yapının içinde ise denizsel ürünlerin depolandığı çukurlar yer alır (Sampson, 2010: 35-36; Sampson, 2014: 194). Kıbrıs Kalimanos ve Aya Varvara'da ise yine

yarı gömülü oval biçimli binalar gözlemlenmektedir. Kalimanos'ta binalardan biri büyük boyutludur ve kamusal olarak nitelendirilmiştir. Binaların bazılarında küllü alanlar, ocaklar, depolama çukurları ile sekilere rastlanılır ve kimi binanın içinde bölünmüş alanlar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca birkaç binada kireç sıvalı taban, kerpiç duvar, direk delikleri, taş zemin gibi mimari unsurlar saptanmıştır (Vigne vd., 2017: 28-33). Aya Varvara'daki bina örneğinde ise sıkıştırılmış toprak taban ve ahşap delikler mevcuttur (Manning vd., 2010: 696). Bu dönem İç Anadolu yerleşimlerinde de benzer bir inşâ tekniği bulunmaktadır. Örneğin Aşıklı Höyüğün en erken tabakalarında toprağa yarı gömülü oval planlı binalar yer alır. Açılan çukurların çevresi kerpiç bloklarla örülmüş, üstleri ağaç ile sazlarla kapatılmıştır. Barınakların yanı sıra yuvarlak veya oval planlı, iskeleti ağaç dikmelerden oluşan, muhtemelen depolama alanı, işlik veya hayvan barınağı olarak kullanılmış alanlar ile açık faaliyet alanları da mevcuttur (Duru, 2013: 137-139; Özbaşaran vd., 2022: 4-6). Aşıklı'yla benzer olarak Boncuklu'da da oval planlı ve kerpiç duvarlı yapılar yer almaktadır. Yarı gömülü bu binalar, beyaz kireç tabanlıdır ve bir platform aracılığıyla alan ikiye bölünmüştür. Bu basit yapılarda genellikle oval ocaklar yer alır ve yapının konteksel değerlendirmelere göre platformun temiz ve kirli alanları ayırdığı öne sürülmektedir. Kimi yapıda evlerin tabanı yoğun bir şekilde boyanırken bazılarında kırmızı boya ile temiz ve kirli alanlar arasına bant çekilmiştir. Bina içlerinde besin hazırlama, barınma ve çeşitli günlük aktivitelerin gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Diğer yandan bina içinde hayvan kafataslarıyla bağlantılı sembolik ritüeller yer alır (Baird vd., 2012: 223-228; Baysal, 2013: 84-87; Mustafaoğlu, 2020: 32-34). Ayrıca sıkça gözlemlenen çukurlar hem depolama hem de ritüel amaçlarla ilişkilendirilmiştir. Olasılıkla basit çardakların inşâ edildiği dış alanlarda ise günlük aktivitelerin gerçekleştirildiği, bina aralarının ise çöplük amaçlı kullanıldığı belirtilmektedir (Mustafaoğlu, 2020: 34). İç Anadolu bölgesinin geri kalanında olduğu gibi Balıklı'da da toprağa yarı gömülü, dairesel veya oval binalar saptanmıştır. Bina duvarları farklı olarak taşlardan yapılmış, sert olan kireçli toprak harç ile yerlerine sabitlenmiş ve iç yüzeyleri sıvanmıştır. Kireç zeminli bu yapılarda ocaklar, gömülü havanlar, kil kutular ve muhtemel depolama çukurları yer alır. Açık alanlarda ise kireçli toprakla sıvalı dış faaliyet alanları, çukurlar, direk delikleri, hafif duvarlar gözlemlenmektedir (Goring-Morris vd., 2024: 1167). MÖ. 9 Binyılda benzer biçimde yapılar Pınarbaşı'nda da görülmektedir. Yerleşimde yapılar tam olarak kazılamamış ve planları eksik olarak ortaya çıkarılmıştır. Ancak binaların oval/apsidal planlı, yarı gömülü, çamur ve dal-örgü tekniğiyle inşâ edildiği anlaşılmaktadır. Kazık deliklerine sahip bu binaların zemin ve duvarları kalın kireç sıvalıdır ve bazı binaların tabanlarında kırmızı aşı boyası izleri vardır. Bir yapının içinde ocak, yarı oval seki ya da işlik ve depolama çukuru gözlemlenir. Ayrıca açık alanlarda besin hazırlama ve pişirme

uygulamalarına dair ocak ve çukurlar gibi kalıntılar bulunur (Baird, 2012a: 449-450; Baird, 2012b: 193-194).

Girmeler VI. Kültür Katı'nda yer alan oval planlı yapılar söz konusu yerleşimlerin tamamıyla şekil açısından benzerdir. Bunun aksine Girmeler'deki binaların yarı gömülü olmamaları ve kerpiç veya taş duvar barındırmaması gibi nitelikler diğer yerleşimlerle farklılık gösterir. Girmeler'de kulübe tipi yapıların içinde görülen ocak, silo, çukur gibi bina içi uygulamalar Maroulas, Kalimanos, Pınarbaşı, Boncuklu ve Balıklı yerleşimlerinde de mevcuttur. Ayrıca ahşap direk deliklerine ilişkin inşa tekniği Girmeler'le birlikte Kalimanos, Aya Varvara, Pınarbaşı, Aşıklı, Boncuklu, Balıklı yerleşimlerinde de bulunur. Bunların yanı sıra Girmeler'de bina içinde bölünmüş alanlar veya ritüel faaliyetleri gösteren bulgulara rastlanılmamıştır. Bu yerleşimler arasında inşa tekniği ve yapı içi düzenlemeler dikkate alındığında, Girmeler ile en benzer olan binalar Pınarbaşı'nda yer alır. Her iki yerleşimde de çamur ve dal-örgü tekniği kullanımı, taban ile duvarlarda kireç uygulaması, bina içinde ocak, çukur, işlik alanları yerleştirilmiş olması benzerdir. Bu tür dal örgü tekniği bazı farklılıklara sahip olan Aşıklı'da da yer alır. Bina dışı aktivite alanlarının varlığı ise şu an için sadece Girmeler VI. Kültür Katı'nın son evresinde tespit edilebilmiştir. Bu tarz açık aktivite alanları İç Anadolu yerleşimleriyle benzer niteliktedir.

MÖ 9. ve 8. Binyıllarda yerleşim içi ile bina içi gömü gelenekleri önemli bir yer tutmaktadır ve Levant Bölgesi'nden Ege Coğrafyasına kadar birçok alanda gözlemlenir. Maroulas'ta taban altı ya da yerleşim içi olmak üzere 27 adet hocker pozisyonunda gömü saptanmıştır. Maroulas'taki gömülerde ölünün üzerine taş plaka koyma eylemi Ain Mallaha ve El-Wad gibi yerleşimlerle paralellik barındırmaktadır (Sampson vd., 2010: 37-41). Ayrıca Girmeler'de kafatası üzerine yapılan benzer bir uygulama da söz konusu yerleşimlerle benzetilmektedir (Takaoğlu ve Korkut, 2019: 490). Bina içi veya bina dışı gömü geleneği İç Anadolu Bölgesi yerleşimlerinde de mevcuttur. Boncuklu'da bina içi gömülerde bireyler evlerin tabanlarına açılan çukurlara hocker pozisyonunda konumlandırılmaktadır. Genelde evlerin kuzey kesiminde bulunan bu çukurlarda kimi zaman birden fazla bireye rastlanılmıştır. Yerleşim içi ve bina içinde gözlemlenen bu gömüler sosyal organizasyon ve ritüellerle ilişkilendirilmektedir. Ölü hediyeleri ise oldukça nadirdir ve bazı gömülerle ilişkili taş boncuklar gözlemlenmiştir (Baysal, 2013: 92; E. Baysal, 2014: 63-65; Mustafaoğlu, 2020: 37). Girmeler'de de benzer olarak boncuklarla ilişkilendirilen iki bireyli gömü yer alır fakat buradaki motifli boncuklar fazla sayıdadır ve bilinçli yakılmış olmaları muhtemeldir. Balıklı yerleşiminde de yerleşim içi ve bina altı olmak üzere 23 gömü saptanmıştır. Çukurlarla ilişkili bu gömüler hoker, yarı hoker pozisyonda gömülmüştür. Erken tabanların birinin altındaki hoker

gömünün alt katmanında yer alan çukurlarda üç ayrı pigmentli kafatasına rastlanılmıştır. Bunlarla birlikte kübik kırmızı okr parçası, obsidyen yongalar, okrlı obsidyen dilgiler, mikrolitler, cilalı taş balta ve kemik spatula gözlemlenmiştir (Goring-Morris vd., 2024: 1168). Kafataslarının yanında yontmataş parçaların bulunması, Girmeler'de gömü yanında çakmaktaşı bırakılma eylemiyle benzer görülebilir. Ancak Girmeler örneğinde yer alan gömü bütün iskelete sahiptir. Aşıklı'da 63'ü tüm veya tüme yakın olmak üzere, çocuk ve yetişkinlere ait toplamda 87 birey bulunmuştur. Bireyler yerleşim içi veya bina içine basit çukurlara hoker biçiminde yerleştirilmektedir. Gömülerle ilişkili ölü hediyeleri arasında sepet, boncuk, bileklik, kolye, kemer tokası, geyik boynuzu, bız, biley taşı, işlenmiş taş, yassı balta, obsidyen gibi çeşitli nesneler yer alırken, ölülerin üzerine hasır serme gibi gelenekler de mevcuttur (Duru, 2013: 209-212; Özbaşaran, 2013: 4-5). Aşıklı'da gömülerle bağlantılı materyaller daha çeşitlidir ancak yine de ölünün yanına yontmataş ve boncuk gibi nesnelerin bırakılması Girmelerle paralel kabul edilebilir. Pınarbaşı'nda ise bina içi gömüler bulunmamıştır ve MÖ 9. Binyıla ait yerleşimle ilişkili gömülerin bina dışındaki ufak mezarlık alanlarında olduğu düşünülmektedir (Baird vd., 2018: E3083). Pınarbaşı'nda gömülerle ilişkili en net veriler Epi-paleolitik döneme aittir. Bu gömüler sırtüstü pozisyonda yatırılmıştır. Gömülerden birinde bireyin başının altına yığın halinde ölü hediyesi yerleştirilmiştir ve kırmızı okr ile kaplanmıştır. Aynı zamanda ölünün hasırla sarıldığı ve ölü hediyeleri barındıran bir sepetle gömülmüş olabileceği düşünülür. Gömüyle ilişkili Nasarrius, kemik ve yüzlerce Dentalium türü boncuk bulunmuştur. Bu tür gömü gelenekleri Natufian kültürüyle benzer görülmüştür (Baird, 2012b: 189). Pınarbaşı'ndaki söz konusu gömü tipleri Girmeler VI. Tabaka'dan erken olsa da paralellikler barındırır. Yine kafatası altına nesne yerleştirilmesi, sırt üstü gömülerin bulunması ve bunlarla ilişkilendirilen kemik boncukların varlığı örnek gösterilebilir.

Denizel süs eşyaları arasında bulunan, *Tritia gibbosula* (Nassarius veya Arcularia gibbosula), *Columbella rustica* ve *Dentalium* türlerinden yapılmış boncuklar, MÖ 9. ve 8. Bin yıl içerisinde birçok yerleşimde görülmektedir. Bu tür örnekler daha öncesinde Epi-Paleolitik Dönem'de, Levant, Kahramanmaraş-Direkli Mağarası, Pınarbaşı, Öküzini, Karain ve Girmeler gibi çeşitli yerleşim ve bölgelerde gözlemlenmiştir (Albrecht vd., 1992: 137-138; Yalçınkaya vd., 2003: 164; E. Baysal, 2013a: 263-264; E. Baysal, 2017: 143-147; Erdoğu vd., 2021: 308-309). Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken safhalarında ise yine Girmeler, Pınarbaşı gibi yerleşimlerin yanı sıra Aşıklı, Boncuklu'da ve Kıbrıs'ta Shillourokambos'da görülmektedir (Baird, 2012b: 196; E. Baysal, 2013b: Tab.3 ve 10; Yelözer, 2016: 56-57). Ayrıca Girmeler'de tavşan kemiğinden yapılma süs eşyası ve kuş kemiğinden yapılmış boncukların paralelleri Aşıklı'da da görülür (Yelözer, 2016: 241).

Neolitikleşme sürecinde hayvan evcilleştirilmesi ve bitkilerin kültüre alınması en çok dikkate alınması gereken dönüşümler arasında yer alır. Cyclope Mağarasında yaban domuzu (*Sus scrofa*) ve yaban keçisi türü hayvanlar yoğun biçimde tüketim görmüştür. Keçilere ait cinsiyet verileri, kesim düzenleri ve hayvanların morfolojik özellikleri dikkate alındığında evcilleştirme aşamasında oldukları anlaşılmaktadır (Trantalidou, 2003; Sampson ve Katsarou, 2004: 14; Trantalidou, 2011: 78-84; Sampson, 2019: 15). Maroulas yerleşmesinde ise yaban domuzlarının (*Sus scrofa*) yüzyıllar içinde boyutlarının küçülmesi, ağırlıklarının azalması ve kesim düzenleri, evcilleştirme sürecinin başlangıcı olarak yorumlanmıştır (Samspon ve Katsarou, 2004: 14; Trantalidou, 2010: 173; Sampson, 2019: 169). Kıbrıs PPNA (MÖ 9100-8500) yerleşimlerinden olan Klimonas ve Asprokremnos'da yaban domuzları (*Sus scrofa ssp*) besin ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır (Vigne vd., 2011a: 260; Bodet, 2018: 77). Bu ufak boyutlu domuz türü daha öncesinde Aetokremnos'dan bilinmektedir ve Epi-paleolitik dönemde Doğu Akdeniz toplulukları tarafından ya da anakarada Natufyen toplulukların yaşadığı Geç Buzul Çağı'nın sonlarında adaya getirildiği düşünülmektedir. Bu duruma bağlı olarak da ada efektiyle hayvanların küçülmeye uğradığı şeklinde yorumlanmaktadır (Helmer, 1992: 97; Vigne vd., 2011a: 256; Vigne vd., 2014: 162). Domuzların adaya getirilişi tartışmalı bir durum olsa da insan kontrolünde oldukları belirtilmektedir (Bodet, 2018: 77). Diğer yandan köpek ve kediler adada ilk defa Klimonas'da görülmüştür ve köpeklerin yaban domuzu avında kullanıldıkları kedilerin ise kemirgenler ile mücadele amacıyla getirildiği düşünülür. Ayrıca kedi ve köpek türlerinin adadaki daha önceki dönemlerde evcilleştirilmiş olabileceği öngörülmektedir (Vigne vd., 2011a: 258; Vigne vd., 2014: 164; Vigne vd., 2011b: 11; Vigne vd., 2017: 40). Kıbrıs EPPNB (MÖ 8500-8000) yerleşimlerinden olan Mylouthkia ve Shillourokambos'ta yapılan çalışmalarda faunal bulgulara ait önemli veriler elde edilmiştir. Burada yer alan keçi ve sığır türlerinin evcilleştirilmiş olduğu ve evcil halde adaya getirildiği öne sürülmektedir. Diğer yandan Shillourokambos'ta da evcil köpek ve kedilerin varlığı bilinmektedir (Vigne vd., 2014: 164). İç Anadolu'da ise evcilleştirme sürecine ait veriler en iyi Aşıklı ve Boncuklu yerleşimlerinden bilinmektedir. Aşıklı'da MÖ 9. Binyılın ortalarına tarihlenen erken tabakalardan itibaren koyun ve keçi en fazla avlanan türdür, ayrıca yaban sığırı, yaban domuzu ve geyik türlerinin de avlandığı bilinmektedir. Genel olarak koyun ve keçinin beslenme ekonomisinde baskın oluşu bu hayvanların evcilleştirme aşamasında olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Diğer yandan yerleşimde hayvanların evcilleştirme başlangıcı MÖ 8. Binyıl ile ilişkilendirilir. Aşıklı 3. Tabaka'da ise koyun ve keçinin binaların yakınındaki sınırlandırılmış açık alanlarda kontrol altına alındığı düşünülmektedir. Ayrıca keçi ve koyunların toynaklarındaki deformasyonlardan hayvanların uzun süre dar alanlarda kontrol

altında tutulduğu, etleri, derileri ve sütlerinden yararlanıldığı öngörülmektedir (G. Duru, 2013: 201-202; Özbaşaran, 2013: 5; Abell vd., 2019: 1; Kalkan vd., 2020: 245-246; Uzdurum ve Duru, 2021: 49; Özbaşaran vd., 2022: 5). Boncuklu'da ise evcil köpeklerin bulunmuştur, ancak keçi ve domuz gibi türlerin ön evcilleştirilme aşamasında olup olmadığı net olarak anlaşılamamıştır (Baird vd. 2018: E3081). Balıklı'da da benzer biçimde hayvanların evcilleştirme aşamasının tespiti henüz gerçekleştirilmemiştir (Goring-Morris, 2024: 1175).

Pınarbaşı'nda hem bitki hem de hayvan türleri arasında evcilleştirilmiş ya da ön evcilleştirme aşamasında olan bir örnek bulunmamaktadır. Buna karşın Aşıklı Höyük'te en alt tabakalardan itibaren tahıl ve baklagil türlerinin evcilleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında emmer buğdayı yoğun gözlemlenirken, diğer yandan yeni kavuzlu buğday türü de bir başka yaygın türdür. Einkorn buğdayı ise daha düşük oranda yer alır (Ergun, 2016, 192-225; Ergun vd., 2018: 206-207). Diğer yandan kültüre alınan baklagiller arasında mercimek, acı bakla, bezelye ve nohut türleri yaygındır (Ergun vd., 2018: 203). Benzer biçimde Boncuklu yerleşiminde de kültüre alınan tahıl ve baklagiller mevcuttur. Bunlar arasında drum buğdayı, einkorn buğdayı, arpa, bezelye ve mercimek bulunur (Baird vd., 2018: Tab.2). Balıklı'da ise olasılıkla kültüre alınmış bitkilerin neredeyse tamamı tahıl türüne aittir ve kavuzlu buğday türleri oldukça fazladır bunun yanı sıra baklagiller içinde bir adet mercimek ve tanımlanamamış örnekleri yer alır (Gorring-Morris, 2024: 1171-1174). Kıbrıs PPNA yerleşimlerinden Klimonas'da emmer buğdayı, einkorn buğdayı ve çavdar türlerinin kültüre alınıp alınmadığı konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Ancak Klimonas'da bulunan orak bıçaklarının varlığı, mimaride saman katkı bulunması, fitolit analizlerindeki verilerden yola çıkılarak yerleşimde bitkilerin ön evcilleştirme aşamasında olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır (Vigne vd., 2017: 37-40). Girmeler VI. Kültür Katı'nda evcilleştirilmiş herhangi bir hayvan türü bulunmamaktadır ve bu durum özellikle Pınarbaşı ve Kıbrıs PPNA'sı ile benzerdir. Kıbrıs'ta bu dönem hayvanların kontrol altına alınmaya çalışıldığı düşünülse de morfolojik olarak evcil bir örnek yoktur. Ancak Erken PPNB'de Kıbrıs'ta evcil hayvanlar görülür. Dolayısıyla Girmelerin Çanak Çömleksiz Neolitik tabakaları İç Anadolu ve Ege Mezolitiğinde yer alan birçok yerleşimden farklılık barındırır. Diğer yandan Girmeler'de tahılların varlığı ve yeni kavuzlu buğday türünün yer alması, nadiren de olsa orak bıçaklarının bulunması, yerleşimin ön evcilleştirme aşamasında olduğunu göstermektedir. Bu durum Kıbrıs PPNA süreciyle benzer bir yapıdadır. İç Anadolu yerleşimlerinde ise birçok evcil bitki türünün bulunması Girmeler ile ayrım gösterir.

İç Anadolu'da bu dönem Pınarbaşı, Aşıklı, Boncuklu ve Balıklı yerleşimlerine ait taş endüstrisinde hammadde olarak çok yüksek oranda obsidyen görülmektedir. Epi-paleolitik dönemin izlerini taşıyan geometrik mikrolit aletlerin yanı sıra ok uçları, ön kazıyıcılar ve

dilgiler karakteristiktir (Yıldırım-Balcı, 2011: 21-25; Kayacan ve Altınbilek-Algül, 2018; Kayacan vd., 2022: 387-394). Kıbrıs'ta ise genel olarak yerel çakmaktaşı kullanılmıştır ve obsidyen hammadde çok nadir yer alır. Diğer yandan aletler arasında saplı ok uçları, burinler, makro dilgiler, iri kazıyıcılar, orak bıçakları ve konik çekirdekler yaygındır, bunlar arasında özellikle saplı ok uçları Levant bölgesiyle ilişkilendirilmektedir (Briois, 2024: 246-264). Girmeler mikrolitik aletlerin ve saplı ok uçlarının yoğun biçimde gözlemlendiği İç Anadolu ve Kıbrıs Coğrafyasına ait taş endüstrisinden tamamen ayrılır. Diğer yandan İç Anadolu'da obsidyen kullanımı çok yaygınken Girmeler'de obsidyen MÖ 9. ve 8. Bin yıl tabakalarında saptanamamıştır. Yine çağdaş dönemlerde daha önce bahsedildiği gibi Ege Mezolitik kültürüyle bağlantılı yerleşimlerde yonga endüstrisi hakimdir. Bunlar çoğunlukla dişlemeli-çontuklu aletler ve düzeltili yonga aletlerle ilişkilidir. Diğer yandan az sayıda mikrolitik dilgi, burin ve budamalı aletler gözlemlenir. Bunlar çoğunlukla kuvars hammaddeden üretilmiştir ancak Chalki gibi obsidyenin sık kullanıldığı alanlar da görülür. Genel olarak bakıldığında Girmeler VI. Tabakasındaki buluntu topluluğunda çok miktarda yonga bulunmasına karşın dilgi tabanlı endüstrisiyle Ege Mezolitiğinden ayrılmaktadır. Ayrıca dişlemeli-çontuklu aletlerin baskın olmaması ve dilgi tabanlı endüstrinin varlığı anakarada yer alan Bozburun yerleşimleriyle paralellik barındırır. Ancak Bozburun ile hammadde açısından farklıkık gösterir, Girmeler de bu tarih aralığında herhangi bir obsidyen buluntu gözlemlenmemiştir.

Ayrıca Teke Yarımadası'nda yüzey araştırmaları sırasında yeni keşfedilen Asardere Kaya Sığınağı ve yarımadanın en doğu kesiminde bulunan, 1960 yıllarında kazılmış Belbaşı Kaya Sığınağı'na ait taş endüstrisi hammadde ve alet endüstrisi açısından Girmeler ile benzerlik taşımaktadır. Diğer yandan bu yerleşimlerde MÖ 7. Binyıl başına tarihlenebilecek baskı tekniğiyle ilişkilendirilen parçaların yanı sıra obsidyen dilgilerin varlığı görülmektedir. Bu yerleşimlerden yola çıkarak Teke Yarımadası'nda obsidyenin ve baskı tekniğinin MÖ 7. Binyıl'da ilk olarak ortaya çıktığı öngörülmektedir.

5.4. Teke Yarımadası'nda İlk Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Ön Neolitik Dönem

Anadolu'da ilk çanak çömleğin ortaya çıkışı MÖ 7. Binyılın başıdır. Diğer yandan İç Anadolu'da Boncuklu'da MÖ 9. Bin yılda çanak çömlek yapımının ilk defa denendiğine ait kanıtlar da vardır (Spataro vd., 2017: 420-422). İç Anadolu'da kalın cidarlı, bitkisel katkılı, kaba çanak çömlekler ilk olarak MÖ 7000 civarında Çatalhöyük ve Süberde yerleşmelerinde görülür (Özdöl 2012). Çatalhöyük XII-VIII/VII ve Süberde III'de MÖ 7070-6700/6600 aralığına tarihlenen bu çanak çömlek geleneğinde içe daralan ağızlı, küresel gövdeli, düz dipli, kahve, krem, gri, kırmızı astarlı örnekler yer alır (Özdöl 2012, Fig. 3.11, Fig. 3.17). Açık kahve,

devetüyü, krem renklerinde olan bu çanak çömlekler Teke Yarımadasında 1960'lı yıllarda kazılan Beldibi ve Belbaşı Kaya Sığınaklarından gelen çanak çömleklerle karşılaştırılmıştır (Bostancı 1967; 52; Duru 2016; 103). Beldibi ve Belbaşı çanak çömleği İç Anadolu örnekleri gibi yoğun organik katkı içermezler ve birçoğunun cidar kalınlıkları daha incedir. İç Anadolu örneklerine göre daha koyu kahve tonlarında olan çanak çömleklerin bir kısmının üzerinde kırmızı bir astar seçilebilmektedir. Formlar İç Anadolu örnekleri ile birebir benzerdir, Beldibi erken dönem kazılarında bulunmuş olan bir kulp ve tutamağın benzerleri ise Çatalhöyük'te MÖ. 6700 civarında gözükmektedir (Özdöl 2012; 27). Elimizdeki tek radyokarbon tarihi Belbaşı Kaya Sığınağı'ndan gelmektedir ve MÖ 6600 yıllarını vermektedir. 1960 yılında yapılan kazılarda Belbaşı Kaya Sığınağında 13 tabaka saptanmış olup, 5. Tabakaya kadar çanak çömlek mevcuttur. Radyokarbon tarihi, karışık buluntu veren 1. Tabakanın hemen altındaki 2. Tabakadan alınmıştır. Yeniden kazılan Beldibi Kaya Sığınağından henüz radyokarbon tarihi yoktur fakat tarihlemenin MÖ 6800 yıllarına gitme olasılığı vardır. Yeni dönem kazılarında da Belbaşı örnekleriyle yakın benzerlik gösteren az sayıda çanak çömlek parçasının varlığı, bu tarihlemeyi düşündürmektedir. Diğer yandan Teke Yarımadası'nın batı kesiminde yer alan Girmeler'de terrazzo tabanlı kutsal yapıların hemen üst dolgusunda 4 parça çanak çömlek belgelenmiştir. Bu binaya ait organik sediman'dan alınan radyokarbon örneği MÖ 6688 tarihini vermiştir ve yerleşimdeki bu çanak çömleğin en erken MÖ 6700'e tarihlenebileceği düşünülür. Dört adet parçanın arasında iki gövde ve iki ağız bulunur. Ağızlardan biri kahve yüzeyli, basit hafif dışa açılan ağızlı bir kâseye aittir ve yüzeyi pişirmeden kaynaklı alacalıdır. Diğer parça ise kırmızımsı kahve yüzeyli ve gövdeye doğru hafif dışa açılan aynı zamanda yuvarlatılmış düz ağızlı bir formdadır. Koyu kahve gövdelerin ise biri iyi perdahlı diğeri kaba malzemedir (Bkz. 3. Bölüm). Bu örnekler nitelikleri sebebiyle hem Teke Yarımadası'nın doğusundaki Beldibi, Belbaşı hem de İç Anadolu'daki erken örneklerden ayrım gösterir.

Göller Bölgesi'nde en erken çanak çömlekler Bademağacı yerleşmesinde görülmektedir. Bademağacı en erken tabakası ENI/9'dur ve hemen sonrasında gelen ENI/8 tabakasından elde edilen tek radyokarbon tarihi MÖ 7050-6705 yıllarını vermektedir (Duru ve Umurtak, 2019: 131). Söz konusu örneklerin en erken MÖ 7000'e tarihlenmesi tartışmalıdır ve Göller Bölgesi çanak çömleklerinin MÖ 6800/6700 yılından önceye tarihlendirilemeyeceği genel olarak kabul görmektedir (Thissen, 2010: 276).

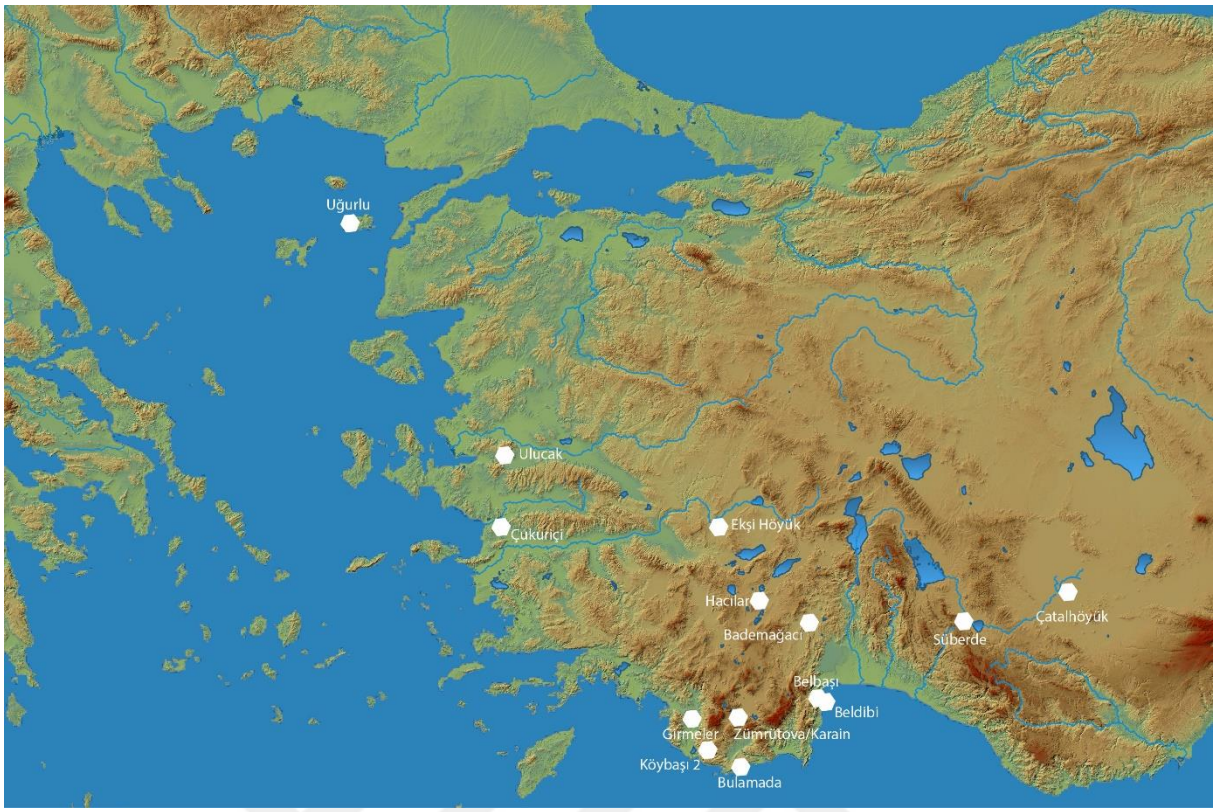

Harita 5.2: Metinde Adı Geçen Ön Neolitik Yerleşimler

Bademağacı ENI/9 ve ENI/8 tabakalarına ait en erken çanak çömlekler birbiriyle oldukça benzerdir. Yüzeyleri gri, grimsi kahve ve devetüyü tonlarındadır ve bazı parçalarda alacalanmalar mevcuttur (Duru ve Umurtak, 2019: 33 ve Lev. 105: 1-2). ENI/9'da az sayıda küresel gövdeli basit çanaklar gözlemlenmiştir (Duru ve Umurtak, 2019: 52 ve Lev. 24: 1). ENI/8'de ise dışa açılan ağızlı kâseler, içe daralan ağızlı çömlekler, küresel gövdeli çanaklar, küresel gövdeli sığ boyunlular, dışa açılan ağızlı boyunlar, silindirik boyunlar, gibi formların yanı sıra sepet kulplu örnekler de yer alır, dipler ise oval ya da düzdür (Duru ve Umurtak, 2019: 42-49 ve Lev. 24-26) Hacılar'da 1986'da mezarlık bulunması amacıyla gerçekleştirilen kazılarda, radyokarbon tarihi yer almayan tabakadaki terrazzo tabanın üzerinden gelen ve erken olduğu düşünülen 6 parça ilkel örnek arasında yine gri ile kahve tonlarında yüzeye sahip parçalar gözlemlenmiştir. Bu parçalar arasında dışa açılan ağızlı boyunlu bir örnek ile düz bir dip yer alır. Ayrıca bazı örneklerin yüzeyinde ise küçük delikler/kabarcıklar mevcuttur (Duru 1994: 4-5 ve Lev.3; Duru 2008, Res. 108; Duru, 2010: 13-18 ve Res.18). Bademağacı ve Hacılar'ın erken çanak çömlekleri hem kalite hem form açısından gerek Çatalhöyük ve Süberde gerekse Beldibi ve Belbaşı'na göre daha gelişkindir. Diğer yandan Girmeler Ön Neolitik parçalar içinde yer alan basit formlu kâsenin benzerleri Bademağacı ENI/9 ve ENI/8'deki basit kâseler ile benzetilebilir. Ancak Bademağacı ve Hacılar erken çanak çömleklerinin yüzey renkleri tamamen farklıdır. Gri, kahve ve devetüyü rengindeki bu örnekler Girmeler'de ancak

Erken Neolitik Dönem'de gözlemlenir. Ayrıca Hacılar'daki kahve yüzeyli küçük delikli/kabarcıklı örneğin bir benzerine Girmeler'in Erken Neolitik tabakasında rastlanılır

Girmeler, Beldibi ve Belbaşı Ön Neolitik çanak çömlekleri Batı Anadolu erken dönem çanak çömlekleri ile de farklılık barındırır. Batı Anadolu'da en erken çanak çömlekler MÖ 6600 civarına tarihlendirilmektedir (Erdoğu ve Çevik 2020: 49; Erdoğu ve Atakuman 2021: 337-343). Çukuriçi XIII tabakasında MÖ 6700'e tarihlenebileceği düşünülen dört adet erken örnek içinde form veren parça yoktur (Horejs vd., 2015: 304-305; Burke ve Horejs 2021: Fig. 7.1). Bu örnekler için yeterince veri bulunmadığından Teke Yarımadası yerleşimleri ile kıyaslaması yapılamamıştır. MÖ 6600 civarına tarihlenen az sayıda Uğurlu örneğinde ise kırmızı astarlı ve perdahlı mallar ile koyu yüzlü perdahlı mallar olmak üzere iki grup mevcuttur. Örneklerin yüzey renkleri kırmızı, kırmızımsı devetüyü, pembemsi açık gri, grimsi-turuncu, koyu kahve, mat siyahtır. Formlardan biri 'S' kıvrımlı içe daralan ağızlı yapıdadır diğeri ise düz ağızlıdır (Erdoğu vd. 2021b, fig. 3-5; Yücel 2024, fig. 7). Batı Anadolu'daki bu erken örnekler de nitelik olarak Girmeler Ön Neolitik parçalarla benzememektedir.

Girmeler'de ilk çanak çömlekler sıcak su kaynağına yakın kayalık tepe üzerinde konumlandırılmış terrazzo tabanlı yan yana konumlanan üç özel binanın olduğu alandan gelmiştir (Erdoğu vd. 2025). Girmeler'de terrazzo zeminli ve üzerleri motifli komünal binalar, yılın belirli zamanlarında toplulukların bir araya gelmesine olanak tanıyan ziyafetler ve ritüeller gibi törensel etkinlikler için toplanma alanı işlevi görmüş olabilir. Levant ve Kuzey Mezopotamya'daki Çanak Çömleksiz Neolitik yerleşimlerin bazılarında terrazzo zemine sahip özel veya komünal binalar bulunmuştur ki bunlardan en eskisi Göbekli Tepe'de yer alır (Schmidt, 2012). Diğer örnekler Çayönü, Nevali Çori, Ain Ghazal ve Yiftahel gibi yerleşmelerden gelmektedir (Garfinkel 1987; Özdoğan ve Özdoğan, 1998; Rollefson, 2000; Hauptmann, 2011). Terrazzo zeminli özel binalar ayrıca Orta Anadolu'da Aşıklı Höyük ve Musular'ın Çanak Çömleksiz Neolitik alanlarında da bulunmuştur (Özbaşaran 2003). Göller Bölgesi'nde terrazzo zeminli binalar, Bademağacı ve Hacılar gibi yerleşmelerde çanak çömleğin ilk ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak görülür (Duru, 1996: 7-8; Duru ve Umurtak 2019). Örneğin Bademağacı ENI/8 tabakasında bulunan tek mimari yapıda terrazzo taban üzerinde silik kırmızı ve siyah boyalar tespit edilmiş ve bunların taban boyası olduğu anlaşılmıştır. Kerpiç ya da taş mimariye ait bir parça bulunamamış ve olasılıkla bu yapıların hafif malzemeli basit kulübeler olduğu düşünülmüştür (Duru, 2008: Res. 35 ve Res. 108; Duru ve Umurtak, 2019: 16 ve 25). Söz konusu taban ve duvar uygulamaları, Girmeler Ön Neolitik dönem özel binalar ile benzer yapıdadır. Ancak bu durum her iki yerleşimdeki binaların aynı amaçla kullanıldığını göstermemektedir.

Birçok araştırmacı ortak bir çabayla inşa edilen komünal binaların içinde veya çevresinde yürütülen törensel faaliyetlerin kolektif hafızayı korumaya yardımcı olabileceğini ileri sürmüştür (Watkins 2004; 2005; Finlayson vd., 2011; Kinzel ve Clare 2020; Richter vd. 2021). Güneydoğu Anadolu'da tarımın başlamasıyla eş zamanlı olarak özel veya komünal binaların ortaya çıkması, tarım ve hayvancılıktan oluşan bir dünya görüşüne doğru ideolojik kaymayla ilişkili gibi görünmektedir. Bu tür binalar, insanları bir araya getirerek yeni bir toplumsal örgütlenme biçiminin tanımlanmasına yardımcı olmuş olabilir. Bu özel binaların bu dönemde yarattığı atmosfer hem bireyler arası hem de gruplar arası düzeylerde toplumsal ilişkilerin iyileştirilmesine katkıda bulunmuş olabilir.

Girmeler binalarını farklı kılan şey, esas olarak terrazzo zeminlere uygulanan boyalı süslemelerin ve gömülerin bulunmasıdır. Batı Anadolu'da boyayla süslenmiş terrazzo zemine sahip bina örnekleri, Girmeler'in yaklaşık 150 km kuzeyinde bulunan Ekşi Höyük'ten gelmektedir. Geometrik desenleriyle dikkat çeken Ekşi Höyük'teki terrazzo zemin, MÖ 6780-6593'e tarihlenmiştir (Dedeoğlu vd., 2023: 6). 7. ve 6. Tabakalarda bulunan binalar dörtgen planlıdır fakat 6. Tabakadaki binanın köşeleri yuvarlatılmıştır ve Girmeler'deki özel yapılarla daha benzerdir. 7. Tabakadaki yapıda kare biçimli bir ocak bulunur ve günlük pratiklerden farklı amaçlar için kullanıldığı öngörülür. Girmeler özel yapıların üçünde de buna benzer herhangi bir ocak tespit edilememiştir. Diğer yandan bu binanın dışında direk deliği uygulaması da mevcuttur (Dedeoğlu vd., 2019: 3-4; Dedeoğlu vd., 2023: 6-7). Fakat Girmeler'deki özel yapılarda görülen direk delikleri bina duvarıyla bağlantılıdır. Ekşi Höyük 6. Tabaka'daki binayla ilişkili kireç taban evrelerinde ise krem, kırmızı, siyah ve gri renklerde boyalı motifler görülür. Tabanda krem renkli şeritlerle bölünmüş kırmızı boyalı alanlar ve bunları sınırlandıran paralel siyah şeritler ile bu renklerin sınırlandırdığı alanlarda oluşturulan testere biçimli desenler mevcuttur (Dedeoğlu, vd., 2019: 4; Dedeoğlu vd., 2023: 7). Girmelerdeki özel binalarlada görülen şeritler Ekşi Höyük ile benzer olsa da birçok farklılık da bulunur. Örneğin Girmeler'de sadece kırmızı ve beyaz boya kullanılmıştır ve motifler daha ince yapılıdır. Motifler arasında zigzaglar, üçgenler, yarım daireler, şevronlar, yarı dörtgenler yer alır ve Ekşi Höyük örneğine göre daha karmaşıktır. Yine de hem tarihsel olarak hem de nitelik açısından Girmeler'deki özel yapıların Anadolu'da en benzerinin Ekşi Höyük'te yer aldığı kabul edilebilir. Diğer yandan İzmir Ulucak Höyüğün MÖ 6800 yıllarına tarihlenen en erken kırmızıya boyanmış kireç tabanlarında da desenlerin olduğu belirtilmektedir (Ö. Çevik ile görüşme). Girmeler'deki Bina 1'de olduğu gibi, Orta Anadolu'daki Aşıklı Höyük ve Musular'ın Çanak Çömleksiz Neolitik sahalarında da özel binaların terrazzo zeminleri kırmızıya boyanmıştır (Özbaşaran 2003). Arkeolojide renk sembolizmi ile ilgili tartışmalarda mimaride farklı

renklerin kullanımının estetik olmaktan çok sembolik bir anlamı olduğu ileri sürülmüştür (Jones ve MacGregor, 2002; Hovers vd., 2003). Girmeler motifleri kısmen Çatalhöyük'ün duvar resimlerinde görülen geometrik ve çizgisel desenleri anımsatmaktadır (Hodder ve Gürlek 2020). Bu motiflerin anlamını yorumlamak oldukça zor olsa da tıpkı binanın kendisi gibi toplumun anılarının, değerlerinin ve ideolojilerinin aktif bileşenleri olduğu düşünülebilir. Ayrıca, Girmeler'de ölen kişinin kırmızı boyalı terrazzo zemine kazılan bir çukura gömülmesi, kafatasının çıkarılması, bir kafatasının direk deliğine yerleştirilmesi gibi uygulamalar Çatalhöyük ile benzerdir (Örn: Hodder, 2006).

Diğer yandan yüzey araştırmalarında keşfedilen Köybaşı II yerleşiminde dilgi endüstrisiyle ilişkilili parçalar ile ilkel olabilecek çanak çömlekler bulunmuştur. Az sayıda gözlemlenen çanak çömlekler içinde kahve yüzeyli ve perdahlı olan örnek parça, Girmeler Ön Neolitik Dönem'deki iki örnekle benzetilmektedir. Ayrıca taş alet endüstrisi içinde baskı dilgicik ve obsidyen dilgi örnekleri bulunur. Çanak çömlek ve yontmataş endüstrisi dikkate alındığında bu yerleşimin en erken MÖ 6700 civarına tarihlenebileceği düşünülmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi Teke Yarımadası'nda obsidsyen MÖ 7000 civarında Batı Anadolu'daki baskı teknolojisiyle çağdaş bir zamanda ortaya çıkmış olmalıdır ancak bu yerleşimde Ön Neolitik çanak çömleğin olma ihtimali nedeniyle söz konusu tarihlerde olabileceği düşünülür. Diğer yandan Girmeler'de MÖ 6700'e tarihlenen binalarda da baskı tekniğiyle bağlantılı dilgi endüstrisi ilk defa bu dönem ortaya çıkmıştır ve Köybaşı yerleşimiyle tutarlı bir yapıya sahiptir. Ayrıca kesin olmamakla birlikte Bulamada, Asardere ve Zümrütova-Karain'de bulunan çanak çömleklerin Beldibi ve Belbaşı örnekleriyle benzediği, bu yerleşimlerin de Ön Neolitik tabakaları olabileceği düşünülmektedir.

5.5. Teke Yarımadası'nda Erken ve Geç Neolitik Dönem

Teke Yarımadası'nda Erken Neolitik Dönem yaklaşık MÖ 6500-6200 yıllarına tarihlendirilmektedir. Bu dönemin 6200'de bitirilmesi Domuzburnu Mağarası'ndan alınan radyokarbon örneklerine göre 6200-6000 yılları arasında oluşan hiatus ile ilgilidir. Muhtemelen buradaki hiatusun sebebinin 8.2 ka iklim olayı olduğu düşünülür[1]. Diğer yandan Teke Yarımadası'nda Geç Neolitik Dönem Girmeler ve Domuzburnu yerleşimlerinden bilindiği üzere MÖ 6000 yılında başlamaktadır. Bu tarihleme Batı Anadolu, Göller Bölgesi ve İç Anadolu yerleşimleriyle tutarlılık gösterir.

[1] 8.2 ka olayında esnasında Batı Anadolu'nun diğer bölgelere kıyasla daha az etkilendiği varsayılmaktadır (Göz, 2025: 90). Ancak bu durum Güneybatı Anadolu'daki Teke Yarımadası'nda farklı etki göstermiş olabilir.

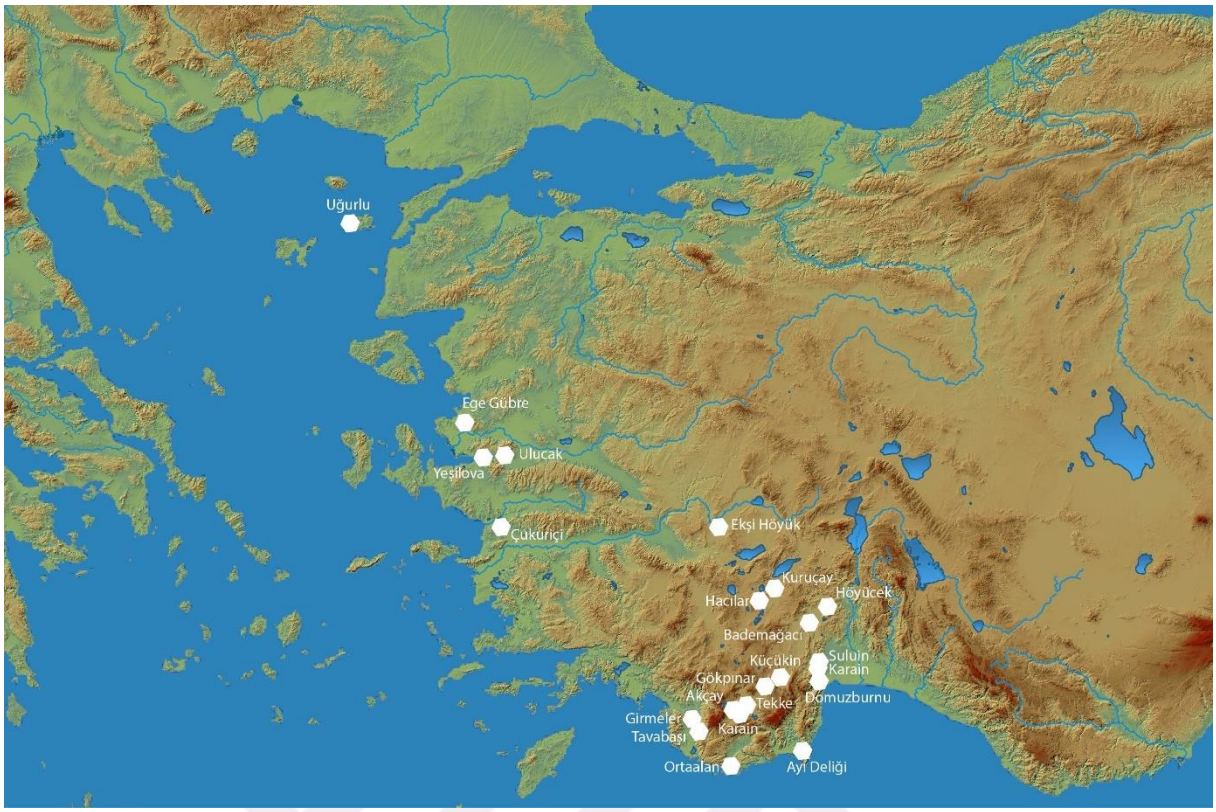

Harita 5.3: Metinde Adı Geçen Erken ve Geç Neolitik Yerleşimler

Erken Neolitik Dönem'de Batı Anadolu'da mimariler dörtgen planlı ve tek odalı binalarla tanımlanmaktadır. Ulucak'ta (V. Tabaka) bu binaların duvarları taş temelsiz yığma kerpiç ya da ahşap direkler arasının kerpiçle örülmesiyle inşa edilmiştir. Ayrıca yapıların tabanları kireç ya da sıkıştırılmış toprak tabanlıdır. Bu yapıların içinde ocak/fırın ya da siloların yer aldığı bağımsız birimler bulunmaktadır (Çevik vd., 2020: 14-15). Yeşilova'da (III. 6-8) ise dal görü tekniğiyle inşa edildiği düşünülen kulübe tipi binaların yakınında ocak vb. öğelerin yer aldığı faaliyet alanları tespit edilmiştir. III. 5-3 arasındaki kültür katlarına dair mimari bulgular sınırlıdır ve IV.4 (Eski ismiyle III. 4) tabakasında yuvarlak planlı yapıların yer aldığı belirtilmektedir (Derin, 2020: 2). Bu dönem Ege Gübre mimarisi (IV. Tabaka) de sınırlı veriye sahiptir. Tabakada tespit edilen tek yapı taş temelli, yuvarlak planlı ve toprağa açılmış bir ocağa sahiptir (Sağlamtimur ve Ozan, 2012: 232-233). Çukuriçi (XII-VII Tabakası) mimarisi ise diğer Batı Anadolu yerleşimlerinden farklı olarak dikdörtgen planlı ve taş temellidir. Sıkıştırılmış tabanlı bu binaların duvarları ise olasılıkla kalın ahşap direklerin üstüne kerpiç/çamur sıkıştırılması/sıvanmasıyla inşa edilmiştir. Bina içinde sıkıştırılmış toprak tabana gömülü ocaklar da yer alır (Brami vd., 2016: 5-8). Çağdaş olarak Uğurlu V'de de dörtgen planlı, tek odalı, taş temel üzeri kerpiç duvarlı binalar mevcuttur. Binaların birinde bulunan kalın duvar ve payandaların varlığı söz konusu yapının iki katlı olduğunu düşündürmektedir (Erdoğu, 2014: 158). Diğer yandan bina içlerinde platform, fırın, duvar içine yapılmış oval ocak, ya da at nalı

biçimli ocaklar görülebilmektedir (Derici, 2018: 93-96). MÖ 6500-6000 tarih aralığına denk gelen ve Erken Neolitik döneme tarihlendirilebilecek Göller Bölgesi yerleşimleri ve tabakakları; Bademağacı ENII/1-4B, Hacılar VI-IX, Höyücek EYD, TD ve Kuruçay 13-12 olarak sıralanabilir (Duru ve Umurtak, 2019: 131-133). Bademağacı ENII'de genellikle dörtgen planlı, tek odalı, sıkıştırılmış sıvalı kil tabanlı, kerpiç duvarlara sahip ve içinde ocak/fırın, silo ya da seki (genelde at nalı biçimli) barındıran yapılar gözlemlenir (Duru ve Umurtak, 2019: 17-27). Hacılar VI-IX tabakaları içinde en iyi mimari bulgular Hacılar VI. Tabakasında saptanmıştır ve öncesindeki VII-IX tabakaları hakkında yeterince veri bulunmamaktadır (Mellaart, 1970a: 9-10). Hacılar VI yapıları da Bademağacı ile benzer biçimde tek odalı, dörtgen planlı ve kerpiç duvarlı binalarla karakterize edilir. Binaların bazılarında tek sıra taş temel de görülür, ayrıca kimi yerde ahşap direk izleri de mevcuttur. Birbirine bitişik nizamda konumlanan binaların tabanları kirli beyaz sıkıştırılmış kilden yapılmıştır. İçlerinde at nalı ya da dörtgen biçimli ocakların yanı sıra fırın ve sekiler de görülür (Mellaart, 1970a, 10-20 ve Fig. 7; Mellaart, 1970b: Pl, VI-XXV). Höyücek EYD'e ait mimariye rastlanılmamıştır ancak hafif ahşap malzemeli kulübelerin olduğu düşünülür (Duru ve Umurtak, 2005: 7). Höyücek TD'de dörtgen planlı, kerpiç blok örülü ve kimi zaman ahşap dikmelerin uygulandığı yapılar görülür ki bu mimarilerin kontekstleri değerlendirildiğinde özel amaçlarla kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca binaların bireysel yapılardan çok kompleks olduğu düşünülür. Yapı içlerinde dörtgen veya at nalı ocaklar, silolar, sekiler, nişler vb. mimari öğelerin yanı sıra bir yapıda merdiven kalıntılarına rastlanılmıştır. Ayrıca ocak gibi taşınamaz öğelerin sıkça bina dışına da yapıldığı ve üretimle ilgili bilinçli bir tercih olduğu düşünülür (Duru ve Umurtak, 2005: 8-15). Kuruçay 13-12. Katları her ne kadar Erken Neolitik ile ilişkilendirilse de özellikle 12. Katman radyokarbon verilerine göre ancak Erken Neolitik Dönem'in en geç safhalarına tarihlenebilir. Yerleşimde 13. Kat mimarisi anlaşılamamıştır, 12.kat mimarisi ise taş temeli üzeri kerpiç duvarlı, tek odalı, dörtgen ya da köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı, iri çakıl döşeli tabana sahiptir ve bir binada at nalı biçimli ocak görülmüştür (Duru, 1994: 9-10). Diğer yandan yakın coğrafyada konumlanan Ekşi Höyük 5. ve 4. Tabakalarında apsidal planlı geniş bir yapı ile çevresinde dörtgen planlı, tek odalı, taş temelli ve kerpiç duvara sahip yapılara rastlanılmaktadır. Yapı içlerinde ve avlularında dörtgen-oval ocak veya fırın gibi mimari öğeler gözlemlenmiştir. Yapı tabanlarının ise küçük boyutlu taşların döşenmesinin ardından üzerlerinin ince bir sıvayla kaplandığı anlaşılmıştır (Dedeoğlu vd., 2019: 4-5; Dedeoğlu vd., 2023: 9-11 ve Fig. 10-11). Teke Yarımadası'nda Neolitik Dönem mimariyi anlayabileceğimiz tek yerleşim Girmeler'dir. Kısıtlı kazılan alanlardan anlaşıldığı kadarıyla dörtgen planlı, sarı/kirli beyaz kireç tabanlı ve dal örgü inşa tekniğine sahip tek odalı binalar saptanmıştır. Bu

binalar, söz konusu bölge ve yerleşimler arasında daha çok Orta Batı Anadolu'daki Ulucak V ve Yeşilova III. 6-8 ile paralellik gösterir. Ancak diğer birçok yerleşime göre daha hafif malzemeye sahip ilkel yapılar olduğu söylenebilir. Diğer yandan bu binalarda kireç söndürme tekniğinin yaygın kullanılması da diğer bölgelerden ayrılan özellikler arasındadır. Bina içinde ocak, fırın seki vb. mimari öğelere rastlanılmamıştır. Bu durum kısıtlı alanların kazılması, modern tahribat ya da günlük pratiklerin dış faaliyet alanlarıyla ilişkili olduğunu gösterebilir.

Bölgede Erken Neolitik çanak çömlek kültürü en belirgin biçimde Girmeler ve Domuzburnu yerleşimlerinden bilinmektedir. Girmeler'in bu dönem çanak çömleği teknik, nitelik ve yüzey renkleri açısından Domuzburnu Mağarasıyla yakın paralellik barındırır. Domuzburnu'nda MÖ 6441-6252 aralığına tarihlenen monokrom kahve yüzeyli ve kırmızı astarlı çanak çömlekler Girmeler'deki örneklerle çok benzerdir. Ayrıca Girmeler'deki yerel boyalı örneklerin bir benzeri Domuzburnu'nda bulunur (Örn: Erdoğu vd., 2024: Plate 18.1). Domuzburnu mağarasında form veren herhangi bir Erken Neolitik parça bulunmamasına karşın Girmeler'de form çeşitliliği izlenebilmektedir. Buna göre birinci en yaygın grup dışa açılan ağızlı kâse ve çanaklar, ikinci en yaygın grup ise boyunlu çömleklerdir. Ayrıca nadiren, 'S' kıvrımlı, düz ağızlı, omurgalı ve içe dönük ağızlı örnekler de görülür. Bezeme Domuzburnu'nda hiç görülmezken Girmeler'de birkaç parça kabartma ve çizgi bezeme yer alır. Dolayısıyla Erken Neolitik'te bezeme kültürünün bölgede gelişkin olmadığı ya da tercih edilmediği açıktır.

Erken Neolitik Dönem çanak çömlek örnekleri Batı Anadolu kıyılarında Ulucak V, Uğurlu V, Yeşilova III 8-6, Çukuriçi XI-VIII tabakalarında, İç Batı Anadolu'da Ekşi Höyük 4 tabakasında, görülür. Ulucak V, Yeşilova III 6-8'e ait en erken çanak çömlekler MÖ 6500, Çukuriçi XI-VIII tabakasında MÖ 6500, Ekşi Höyük 4 tabakasında MÖ 6400/6300'e tarihlenmektedir. (Derin vd., 2009: 13; Burke ve Horejs 2021: Fig. 7.1; Çevik ve Vuruşkan 2020; 101; Dedeoğlu vd., 2023; 13 ve Fig.4). Ege Gübre IV. Tabaka ise MÖ 6200-6000 civarına tarihlenir ve daha geç bir aralıkta yer alır (Ozan, 2012: Fig. 13). Diğer yandan Uğurlu V yerleşiminde MÖ 6600 gibi daha erken tarihlerde çanak çömlek ortaya çıkmıştır (Erdoğu ve Atakuman, 2021). Diğer yandan Yeşilova III. 3-5 tabakaları da MÖ 6200-6000 aralığındadır ve Erken Neolitik Dönemin son safhalarına tarihlendirilebilir. Göller Bölgesi'nde bu döneme ait örnekler Höyücek EYD 2 (MÖ 6380-6230), TD (MÖ 6400-6395), Kuruçay 13. ve 12. Katlar (MÖ 6230-6000), Bademağacı EN II/ 4-2 (MÖ 6420-6210) ve Hacılar IX-VI (MÖ 6410-6250) tabakalarında yer alır (Duru, 2008: 12-19; Thissen, 2010: Tab.1-6). Ulucak, Yeşilova, Ege Gübre, Çukuriçi ve Ekşi Höyük'te kırmızı, bej ve kahve astarlı, 'S' kıvrımlı ve içe daralan ağızlı çanak çömlekler hakimdir (Derin vd., 2009:10-11; Çilingiroğlu, 2012: 53; Ozan, 2012: Fig. 76, 229, 230, 237; Burke ve Horejs, 2021: 79-80; Çevik ve Vuruşkan, 2020: 101-103; Erdoğu ve

Atakuman, 2021; Dedeoğlu vd., 2023: 13-14). Aynı dönem Uğurlu'da kırmızı astarlı ve siyah yüzlü, 'S' kıvrımlı, kısa boyunlu, düzeltilmiş ağızlı çanak çömlekler baskındır (Erdoğu ve Atakuman, 2021). Girmeler'de bu dönem kırmızı astarlı ve bej/krem devetüyü mallar bulunur ancak kahverengi perdahlı mallar daha baskındır, Domuzburnu'nda ise bej/krem yüzeyli mallara rastlanılmamıştır. Ulucak Vd-Vc tabakaları da kahve perdahlı malların fazla olması nedeniyle Girmeler ile benzerdir (Örn: Çevik ve Vuruşkan, 2020: Fig. 5). Ancak Girmeler ve Domuzburnu hem form hem de çanak çömlek nitelikleri açısından Batı Anadolu'dan ayrım gösterir. Batı Anadolu'daki bazı basit kâse formları ve kısa boyunlu örnekler Girmeler ile benzerken diğer formlarda farklılık izlenir (Örn. Yeşilova: Derin vd., 2009: Fig.7: 12-15, Fig.10: 42; Örn. Uğurlu: Erdoğu, 2014: Fig. 11: 9; Örn. Ulucak: Çevik ve Vuruşkan, 2020, Fig. 7: c). Batı Anadolu'da görülen ip delikli dikey tüp tutamaklara da Girmeler ve Domuzburnu'nda rastlanılmamaktadır. Ayrıca Batı Anadolu'da Girmeler ve Domuzburnu'na kıyasla çok daha ince, çok iyi pişirilmiş, üst düzey perdahlı ve özenli astar uygulamaları yer alır. Hacılar IX-VI, Bademağacı EN II/4-1 ve Höyücek EYD ile TD tabakalarında kırmızı astarlı, koyu gri, grimsi kahve, kızıl kahve, koyu kahve, açık kahve yüzeyli örneklerin, "S" kıvrımlı, kısa boyunlu, hafif dışa açılan ağızlı kâse ve çanaklar ile ip delikli dikey tüp tutamaklar baskındır (Mellaart, 1970a: 102-108; Melllaart, 1970b: LI-LIX; Duru, 1994:19-50 ve Lev. 34-52; Duru ve Umurtak, 2005: 28-44; Duru ve Umurtak, 2019: 33-40). Hacılar, IX-VI, Kuruçay 13-12, Höyücek EYD, TD ve Bademağacı ENII/4-1'deki bazı basit kâse ve kısa boyunlu formlar haricinde Girmeler ile benzerlik çok azdır (Örn. Hacılar: Mellaart, 1970b, Fig. 58 (Sol üst ve sol üstün bir altı); Örn. Kuruçay: Duru, 1994: Lev. 34: 4,6, Lev.35: 1,3, Lev. 36: 1-2, Lev. 43: 1, Lev. 44: 2, 4, Lev. 46: 3-5, Lev. 47: 1-4; Örn. Höyücek: Duru ve Umurtak, 2005: Lev. 35: 6-10, Lev. 38: 1-2, Lev. 39: 4, Lev. 40: 6-7, Lev. 48: 2, Lev. 57: 3; Örn. Bademağacı: Duru ve Umurtak, 2019: Lev. 40: 1, Lev. 41: 7, Lev. 42: 1, Lev. 43: 5, Lev. 47: 5, Lev. 58: 2, Lev. 62: 6, Lev. 69: 8). Bu tür kâse ve kısa boyunlu örnekler Neolitik Dönem ve hatta Kalkolitik dönem içerisinde sıkça görüldüğünden direkt etkileşimden bahsetmek zordur. Diğer yandan Göller bölgesi örnekleri Girmeler ve Domuzburnu'na kıyasla daha iyi pişirilmiş, perdahlanmış, daha parlak yapıdadır ve dolayısıyla daha niteliklidir. Ayrıca bu dönemde Orta Batı Anadolu ve Göller Bölgesi'nde görülen krem üstü kırmızı boyalı, beyaz üstü kırmızı boyalı ve genellikle bant ya da şerit motifli olan parçalar Girmeler'de bulunmamaktadır (Örn: Derin vd., 2009: 10; Galik ve Horejs, 2011: 87; Çevik ve Vuruşkan, 2020: Fig. 10; Dedeoğlu vd., 2023: 19). Genel olarak değerlendirildiğinde Teke Yarımadası Erken Neolitik çanak çömlek kültürünün çevre bölgelere göre daha ilkel ve yerel nitelikler barındırdığı ayrıca etkileşimden daha uzak olduğu söylenebilir. Diğer yandan Tavabaşı Üst Mağara, Ortaalan ve Ayı Deliği Mağarası'nda görülen

kahverengi perdahlı çanak çömlekler de Girmeler ve Domuzburnu Erken Neolitik çanak çömleğiyle uyumluluk gösterir. Ancak bu çanak çömlekler için henüz kesin bir şekilde Erken Neolitik demek mümkün değildir.

Geç Neolitik Dönem Kuzeybatı Anadolu, Batı Anadolu ve Göller Bölgesi'nde MÖ 6000-5700/5500 aralığına tarihlenir ancak Göller Bölgesi de dahil birçok Batı Anadolu yerleşimi MÖ 5700 civarında büyük bir yangın ile terk edilmiştir (Çevik ve Erdoğu, 2019: 12-13; Çevik ve Erdoğu, 2020: 85-86; Erdoğu ve Çevik 2020: 53). Batı Anadolu'da Geç Neolitik mimarinin daha gelişkin bir yapıya evrildiği ve genellikle taş temel üzeri kerpiç tuğlalardan yapılan binaların kullanıldığı görülmektedir. Bu tür yapılar çoğu zaman dörtgen planlıdır, nadiren yuvarlak veya oval planlı örnekler de bulunur. Ulucak yerleşmesinde (IV. Tabaka) bu dönem, mimari ve yerleşim düzeni değişime uğramıştır. Taş temel üzeri kerpiç tuğla ile yapılmış bina kümeleri birbirlerinden dar sokaklarla ayrılmıştır. Bazı binalar pise duvarlarla çevrili avlulara sahiptir ve binaların iç donanımında standartlaşma görülür. Fırın ve kerpiçten üretilme öğütme öğeleri birbirine bitişik olarak girişin karşısında konumlanmıştır (Çevik vd. 2020: 15-16). Yeşilova Geç Neolitik yerleşmesinde (yeni adlandırmayla, IV. 2-1 Tabakaları) iki farklı mimari tespit edilmiştir. IV.2 tabakasında birbirine bitişik konumlanmış yuvarlak planlı, taş temelli kulübeler bulunur. Üst yapının ağaç ve çamur gibi malzemelerle inşa edildiği düşünülen yapılardan birinin içinde ocak bulunmuştur (Derin, 2020: 2). IV.1 tabakasında ise dörtgen planlı, taş temel üzeri kerpiç duvarlı yapıların inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yapıların iç ve dışlarında öğütme ve dokuma işlikleri olduğuna dair kanıtlar da mevcuttur (Derin, 2020: 3). Ege Gübre yerleşmesi (III. Tabaka) hem dikdörtgen hem de yuvarlak planlı taş temelli binalardan oluşur. Bu binalar geniş bir avlu etrafına konumlanmıştır, dikdörtgen planlı örneklerin içinde ocak/ocaklar yer alırken, yuvarlak planlılarda bu tip mimari öğelere rastlanılmamıştır. Dolayısıyla yuvarlak planlı örnekler bağımsız olmayan yapılar olarak yorumlanmıştır. Binaların çamur sıvalı tabanları olduğu görülürken, duvarların dal örgü tekniğiyle inşa edildiği, çatıların ise binanın hemen dışındaki ahşap hatıllarla desteklendiği belirtilmektedir (Sağlamtimur ve Ozan, 2012: 230-231). Aynı dönemde Uğurlu IV. Kültür Katı'nda da dörtgen planlı, kireç tabanlı, taş temel üzeri kerpiç yapıları ve yapıların içinde payanda, ocak, niş, çukur, gibi mimari öğeler de gözlemlenmektedir. Oval planlı ve kırmızı kireç boyalı tabana sahip bir binanın ise özel amaçlarla kullanıldığı düşünülür (Derici, 2018: 96-97). Göller bölgesinde de MÖ 6000-5700 yıllarına tarihlenen Geç Neolitik Dönem mimarisinde değişimler ortaya çıkar ve söz konusu değişimler en iyi Hacılar I-II, Kuruçay 11, Höyücek KAD ve Bademağacı GN 2 tabakalarında izlenir. Hacılar II'de savunmaya yönelik tamamen kerpiçten örülmüş kalın bir sur duvarı/koruma duvarı ile çevrili bir yerleşim alanı

oluşturulmuştur ve sadece kuzey kesimdeki kulelerin temelinde taş kullanılmıştır. Sur duvarı içinde yerleşimle bağlı konutlar, çömlekçi atölyeleri, günlük işlerin yürütüldüğü işlikler, depolama alanları, kuyular, kutsal alan gibi farklı mimariler bulunur ve bunlar belirli bölümlere ayrılmıştır (Mellaart, 1970a: 25-35; Umurtak, 2011: 2-4). Yerleşimde taş temel üzeri kerpiç duvarlı, tek odalı binalar, çift odalı binalar ve bu binaların bazılarıyla ilişkili avlu ve antreler yer alırken, Mellaart (1970a: 28-29) iç payandalara sahip kimi evlerin iki katlı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca yapı içlerinde direk delikleri, seki, platform, ocak, fırın gibi çeşitli mimari öğeler de bulunmaktadır (Mellaart 1970b: Fig. 20). Hacılar I'de ise MÖ 5700 civarında yerleşim yok olmadan önce mimari değişmiş, taş temelli, kalın kerpiç duvarlı, ahşap üst yapılı, içten payandalı, tek odalı, yan yana yerleştirilmiş ve muhtemel iki katlı binalar ortaya çıkmıştır (Mellaart, 1970a: 75-84; Mellaart, 1970b: Fig. 29). Kuruçay 11'de de benzer biçimde yerleşimi çevreleyen kalın taş temelli sur duvarı kalıntılarına rastlanılmıştır. Ayrıca sur duvarına bağlı olarak iki yarım yuvarlak kule de bulunmaktadır (Duru, 1994: 11 ve Res. 1). Kuruçay 10-8. yapı katları arasında ise dikdörtgen bağımsız taş temelli yapılar varken, MÖ 5700'lerdeki terk süreciyle ilişkilendirilebilecek 7. Yapı katında duvarları kalın taş temel üzeri kerpiç tuğladan yapılmış, içten payandalı, bitişik konumlandırılmış binalar ortaya çıkmıştır (Duru, 1994: 12-13). Refik Duru (1994: 17) bu binaları Hacılar I ile benzetse de iki katlı olmadıklarını düşünmektedir. Bademağacı GN 1-2 dönemleri ise kısıtlı alanlarda kazılmıştır, yerleşimde GN 2 tabakasındaki tek sağlam bina, taş temelli, dörtgen planlı içinde niş ve ocak/fırın barındırmaktadır (Duru ve Umurtak, 2019: 24). Yine Geç Neolitik Dönem'in sonlarına tarihlendiği düşünülen Höyücek KAD yerleşiminde ise özel amaçlı kullanılan yapılara rastlanılmıştır (Duru ve Umurtak, 2005: 144). Bu yapılar taş temelsiz kerpiç duvarlıdır ve planları net olarak anlaşılamamıştır. Üzerlerinin açık olduğu düşünülen binaların tabanlarında kerpiç levhalar veya sıvalı tabanlar gözlemlenmiştir. Belirgin kontekstlerde çok sayıda figürin, idol vb. küçük buluntunun olması nedeniyle söz konusu yapılar kutsal nitelikli olarak değerlendirilmiştir (Duru ve Umurtak, 2005: 19-22). Geç Neolitik Dönem'de gerek Batı Anadolu'da taş temel üzeri kerpiç yapıların yaygınlaşması ve iç düzenlerinin standartlaşması ya da daha işlevsel hale gelmesi, gerek Göller Bölgesi'ndeki gibi sur/koruma duvarlarının ortaya çıktığı, iki katlı yapıların gözlemlendiği gelişmiş yerleşimlerin varlığı, Teke Yarımadası'ndan tamamen farklıdır. Teke Yarımadası'nda bu dönem içinde mimari sadece Girmeler'de görülür ve Erken Neolitik mimariyle oldukça benzer yapıdadır. Hiçbir yapı tam kazılmamıştır ancak kısıtlı alanda gerçekleştirilen kazılarda tıpkı Erken Neolitik Dönemde olduğu gibi sarımsı, kirli beyaz kireç tabanların bulunduğu, tek odalı küçük yapılardan bahsedilebilir. Ayrıca yine bir alt evrede olduğu gibi negatif dal örgü izlerine rastlanılması bina duvarı ve çatı sistemlerinin

oldukça hafif malzemeyle inşa edildiğini göstermektedir. Bazı tabanlarda yanık izleri saptanmıştır ve Erken Neolitik Dönem ile benzer biçimde binaların yanmasıyla ilişkili olmalıdır. MÖ 6000-5700 aralığında çevre bölgelerin hepsinde mimari açıdan belirgin değişimler gözlenirken, Girmeler'de inşa tekniğinde hiçbir gelişim görülmez. Bu nedenle Teke Yarımadası mimarisi Geç Neolitik Çağ'da diğer bölgelerle keskin bir ayrıma sahiptir.

Batı Anadolu ve İç Batı Anadolu'da Geç Neolitik Dönem'e atfedilebilecek çanak çömlekler Ulucak IV ve Uğurlu IV'de MÖ 6000/5900-5600/5500, Yeşilova III 1-2'de (IV 1-2) MÖ 6000-5700, Ege Gübre III'de MÖ 6000-5700, Ekşi Höyük 3'te MÖ 6000-5800 aralıklarına tarihlenir (Ozan 2012: Fig. 13; Derici, 2018: Tab.4; Çevik vd., 2020: Tab. 1; Dedeoğlu vd. 2023: Fig. 4; Derin, 2023: 26). Göller Bölgesi'nde MÖ 6000-5700 aralığına tarihlenebilecek Geç Neolitik Dönem örnekler ise Hacılar II-I. tabakaları, Kuruçay 11-7. Katlar, Bademağacı GN ve Höyücek KAD, KB tabakaları olarak sıralanabilir (Duru, 1994; Duru, 2008; Thissen, 2010). Bu dönem Batı Anadolu yerleşimlerinde kahve ve krem rengi çanak çömlekler devam etse de kırmızı astarlı ve perdahlı örneklerde önemli bir artış yaşanmıştır (Çilingiroğlu, 2012; Erdoğu ve Çevik, 2020: 53). Diğer yandan İç Batı Anadolu'daki Ekşi Höyük'te kızıl kahve ve kahve yüzeyli örnekler baskındır (Dedeoğlu vd., 2023: 19). Ayrıca Göller Bölgesi Hacılar, Kuruçay, Höyücek ve Bademağacı Geç Neolitik Dönemi'nde ise kırmızı, kırmızımsı kahve, bej, gri, koyu gri yüzlü mallar önceki dönemdeki gibi devamlılık gösterir. Ancak kırmızı/kırmızımsı kahve mal grubu bu dönem artmış, koyu yüzlü mallar ise azalmıştır (Duru ve Umurtak, 2005: 28-31; Duru ve Umurtak, 2019: 33-35; Türkteki ve Çalık, 2020: 51). Yine bu dönem Girmeler'de görülen kısa boyunlu, 'S' kıvrımlı ve dışa açılan ağızlı bazı örneklerin benzerleri Ekşi Höyük III, Ulucak IV, Yeşilova III.1-2, Ege Gübre III, Hacılar I-II, Bademağacı GN, Kuruçay, 11, Höyücek KAD yerleşimlerinde bulunmaktadır (Örn: Mellaart, 1970b: Fig. 90: 22, 24, 37, Fig. 109: 18; Duru, 1994: Lev. 55: 5-6, Lev. 58: 3, 5, Lev. 61: 2, 8, Lev. 62: 5, 8, Lev. 63: 1-3, Lev. 68: 3-7, Lev. 73: 4; Duru ve Umurtak, 2005: Lev. 70: 2, Lev. 80: 1-2, Derin vd. 2009, Fig. 10; Ozan, 2012: Lev. 1: 1-10, Lev. 2: 3, Lev. 3: 1-6; Lev. 8: 3, Lev. 10: 9, Lev. 33: 8, Lev. 36: 4-13; Duru ve Umurtak, 2019: Lev. 90: 1, Lev. 95: 2, Lev. 100: 4; Çevik vd., 2020, Fig. 4; Dedeoğlu vd. 2023, Fig. 19). Diğer yandan Akçay ve Gökpınar'da dışa açılan ağızlı, düz ağızlı ve boyunlu örneklerin bazıları Girmeler ile benzerdir (Örn: Eslick, 1992: Pl. 76: 8-9, Pl.77: 20, 23, 29, Pl. 79: 5). Fakat Elmalı'da dışa açılan ağızlı parçalar Girmeler'den farklı olarak çoğunlukla düz profile yakındır ve düzleştirilmiş ağızlar Girmeler'de görülmemektedir. Diğer yandan Gökpınar, Akçay ve Domuzburnu'ndaki bazı dışa açılan ağızlı parçalar, içe daralan ağızlı örnekler ve boyunlular Ege Gübre III, Yeşilova III. 1-2, Kuruçay 11-7, Hacılar I, Bademağacı GN, Höyücek KAD ve KB ile benzerdir (Örn: Mellaart, 1970b: Fig. 113: 5, 8, Fig.

114: 25,28; Duru, 1994: Lev. 64: 2-3, Lev. 65: 8, Lev. 66: 6, Lev. 84: 8, Lev. 88: 3, Lev. 107: 3-5, Lev. 149: 1, Lev. 159: 2; Duru ve Umurtak, 2005: Lev. 77: 3, Lev. 86:1; Derin vd., 2009: Fig. 12: 62, 71, Fig.13: 75-76; Ozan, 2012: Lev. 2, Lev. 3: 7-16, Lev.4: 4-5, Lev.10: 9-10, Lev.21: Fhr9; Duru ve Umurtak, 2019: Lev. 98: 3) Aynı zamanda Girmeler'de bu dönem ortaya çıkan yumru biçimli ip deliklerin yakın benzerlerine ise özellikle Ege Gübre'de rastlanılır (Örn: Ozan, 2012, Lev. 60). Dikey tüp biçimli ip delikli örnekler ise Girmeler ve Domuzburnu Geç Neolitik Dönemi'nde de görülmez. Teke Yarımadası'nda buna dair tek örnek Gökpınar'dadır ancak Batı Anadolu örneklerine göre daha yassı ve yayvan bir ip deliğe sahiptir. Genel olarak Erken Neolitik'te olduğu gibi Geç Neolitikte de Teke Yarımadası'na kıyasla Batı Anadolu'da daha ince cidarlı ve daha iyi niteliklerde çanak çömleklerin olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Göller Bölgesi çanak çömleklerindeki yüzey uygulamaları ve pişirimler Teke Yarımadası yerleşimlerinden daha iyi düzeydedir. Diğer yandan Girmeler'deki ters çan biçimli omurgalı kaplar yerleşime özgüdür ve diğer bölgelerde görülmez. Dışa açılan ağızlı ya da oval basit kâseler ise Batı Anadolu ve Göller Bölgesi iletişiminden çok Girmelerin yerleşim içinde Ön Neolitik'ten Geç Neolitik Dönem sonuna kadar görülen kültürel bir devamlılıkla ilişkili olmalıdır. Teke Yarımadası'ndaki diğer yerleşimler için de bu tip formların net bir etkileşimle bağlantılı olduğu söylenemez. Ayrıca Batı Anadolu ve Göller Bölgesi'nde Teke Yarımadası örnekleriyle benzer olmayan pek çok form tipi görülür. Erken Neolitik Dönemde olduğu gibi Geç Neolitik Dönemde de Girmeler'deki kırmızı astarlı perdahlı mallar ile kahverengi perdahlı malların yakın benzerleri Domuzburnu Mağarası'nda yer alır. Yapılan yüzey incelemeleri ve müze malzeme çalışmalarından elde edilen verilere göre ise Elmalı'da bulunan Akçay, Gökpınar ve Tekke yerleşimlerinde de çoğunlukla iyi perdahlı, kahve yüzeyli ve kırmızı astarlı çanak çömleklerin yanı sıra siyah yüzeye sahip örnekler de görülmüştür. Elmalı'dakilerin benzerleri Girmeler ve Domuzburnu Geç Neolitik tabakalarında yer alır ve olasılıkla MÖ 6000-5700'e tarihlenebilir. Ancak Girmeler ve Domuzburnu mal gruplarının birbirleri arasındaki gibi direkt paralelliklerden bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca Elmalı Geç Neolitik Dönem parçalar arasında tüp delik ve düzleştirilmiş ağızlıların oluşu Batı Anadolu ve Göller Bölgesi ile daha benzerdir. Diğer yandan Gökpınar Neolitik Dönem çanak çömleklerinde Geç Neolitik bir kültür izlense de kalın dikey tüp delik tutamakların yakın benzeri Bademağacı EN II-III'de görülür ve yerleşimin MÖ 6200-6000 aralığına ait tabakaları olduğu da varsayılmaktadır (Örn: Duru ve Umurtak, 2019: Lev. 112: 2). Son olarak Geç Neolitik çanak çömleklerin Zümrütova/Karain, Elmalı, Küçükin/Karain, Köybaşı I ve bazı Kaş-Demre yerleşimlerinde bulunma olasılığı da vardır.

Batı Anadolu'da "impresso" bezeme kültürü Geç Neolitik süreçte tüm bölgeye yayılım göstermiştir ve birçok yerleşimde görülür (Çilingiroğlu, 2016: 83; Horejs, 2016: 148; Derici, 2018: 80-85). Göller Bölgesi'nde ise Höyücek KB ile Bademağacı GN tabakalarında da impresso bezemenin varlığı bilinmektedir (Duru ve Umurtak, 2005: Lev. 95-96; Duru ve Umurtak, 2019: Lev. 115: 4-5) Girmeler ve Domuzburnu kazılarında ya da Teke Yarımadası yüzey araştırmalarında şu ana kadar herhangi bir impresso bezeme türüne rastlanılmamıştır. Bu noktada Teke Yarımadası, Kuzey Batı Anadolu, Batı Anadolu, Göller Bölgesi ve Doğu Akdeniz gibi impresso bezemenin yaygın olduğu ya da bilindiği kesimlerden tamamen ayrılır. Girmelerde yer alan yumru kabartma, basit kabartma ve çizgisel motifli kazıma bezemeli örnekler ise birçok yerleşimde görülebilecekken, özellikle çapa biçimli kabartma bezemeli parçanın yakın benzeri Uğurlu IV'de görülen kabartmalı örnekle yakın benzerlik içerir (Örn: Derici 2018, Lev. 15.c). Batı Anadolu'da boya bezemeliler arasında ise krem/beyaz üstü kırmızı, kırmızı/üstü beyaz olmak üzere hem Balkanlar hem de Göller bölgesiyle benzer örneklerin yanı sıra Uğurlu'daki gibi siyah üzeri kırmızı yerel parçalar da mevcuttur (Ozan 2012: Fotoğraf: 8.1; Derici, 2018: Lev. 18; Derici ve Erdoğu, 2019: Fig. 5-6; Çevik vd., 2020: 19). Balkan kültürlerine benzer çanak çömleklere Girmeler'de hiç rastlanılmamıştır. Ancak Göller Bölgesi tipi Geç Neolitik dönem boya bezemeli çanak çömleklerde çok önemli bir artış gözlemlenir ve bu kültürün çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı bilinmektedir. Göller Bölgesi'nde Kırmızı üzeri beyaz, beyaz üzeri kırmızı, krem üzeri kırmızı, kahve üzeri beyaz/krem kombinasyonlarında birçok boya bezemeli örnek yer alır (Yurtsever-Beyazıt, 2019: 24-29). Girmeler'de yer alan şerit, bant, konsantrik daire ve şevron biçimli motiflerin birebir benzerleri; Höyücek KB, Hacılar II-I tabakaları, Kuruçay 11-7. Tabakaları ve Bademağacı GN tabakalarında yer alır (Örn: Mellaart 1970b: Fig. 87: 12-14, Fig. 122: 32, Fig. 142: 2, Fig. 151: 6, 8, Fig. 152: 1; Duru, 1994: Lev. 101: 3,4, 8, Lev. 109: 1, Lev. 135: 4, Lev. 155: 5; Duru ve Umurtak, 2005: Lev. 85: 2, Lev. 85: 5, Lev.90: 5, Lev. 107: 3, Lev. 108: 3, Lev. 109: 4-5; Duru ve Umurtak, 2019: Lev. 101: 2, 6, Lev. 102: 2, 4, Lev. 117: 3, Lev. 161: 7, Lev. 170: 4). Ayrıca Akçay ve Tekke'deki az sayıda boyalı parça arasında Kuruçay 11-7 ile bağlantılı örneklere rastlanılır (Örn: Duru, 1994: Lev. 100: 19, Lev. 145: 12, Lev. 155: 5). Özellikle, Akçay'da gözlemlenen krem üstü kırmızı boyalı örneğin yakın benzeri Girmeler'de bulunur (Örn: Eslick 1992, Plate 77). Bu dönem Ekşi Höyük'te de Göller bölgesi kökenli krem üzeri kırmızı, kırmızı üzeri beyaz boyalılarda artış yaşanmıştır ve bu yönüyle Girmelerle benzer bir dinamiğe sahiptir (Örn: Dedeoğlu vd., 2023: 19).

Antalya Karain mağarasına ait kronolojik aralıklar çok fazla olsa da tanımlamalardan yola çıkılarak H.V tabakasının olasılıkla Geç Neolitik Döneme tarihlenebileceği söylenebilir[2]. Karain Mağarası Çanak çömlekleri önce J. Seeher (1988) daha sonra A. Ayşegül ve N. Ayengin (2011) tarafından incelenmiş olup Seeher'in ön gördüğü kronoloji Girmeler ve Domuzburnu Mağaraları ile uyuşmaktadır. Bu çanaklar arasında İyi perdahlı, genellikle kırmızı ve kahve yüzeyli ve ip delikli örneklerin yer aldığı gözlemlenir (Seeher, 1988: 222). Bu özellikler Girmeler ve Domuzburnu Mağaraları'nda rastlanan Geç Neolitik örnekler ile paralellik barındırır. Fakat Karain'de Girmeler ve Domuzburnu'nda görülen siyah yüzeyli örneklerden bahsedilmemektedir. Ayrıca Karain'de de Göller Bölgesi kökenli ithal boyalılar mevcuttur. Suluin çanak çömlekleri detaylı olarak yayınlanmasa da genellikle monokrom oldukları anlaşılmaktadır (Taşkıran 2012, 5-7; Taşkıran vd. 2016: 220-223; Taşkıran Z.F, 2014, 37-43). Sadece birkaç kabartma bezemeli ve bir adet şerit motifli boya bezemeli, Göller Bölgesi benzeri çanak çömlek parçası bulunmuştur (Taşkıran vd., 2016: 223). Suluin çanak çömleği monokrom karakterde olması ve ithal bezemelerin azlığı ile Domuzburnu Mağarası'na benzemektedir.

5.6. Teke Yarımadası'nda Erken ve Orta Kalkolitik Dönem

Erken Kalkolitik süreçte Batı Anadolu'da materyal kültürü ve mimaride çok belirgin değişimler yaşandığı anlaşılmaktadır. MÖ 5600-5500 civarında Göller Bölgesi ve çeşitli Batı Anadolu yerleşimlerinin terk edildiği gözlemlenmektedir ve söz konusu dönemde büyük bir "kültürel kırılmanın" yaşandığı anlaşılmaktadır (Çevik ve Erdoğu 2019: 9). Göller Bölgesi'nde yerleşmeler yaklaşık MÖ 5700 yıllarında bir yangın ile son bulduktan sonra bölgeye uzun süre yerleşilmemiştir (Thissen, 2010). Batı Anadolu'daki yerleşmelerin de MÖ 5600 ve hemen sonrasında son bulduğu ve Ulucak ile Uğurlu hariç höyük tipi yerleşmelerin terk edildiği bilinmektedir. Ulucak yerleşmesinde ise MÖ 5500-5300 aralığında materyal kültürü ve mimari açıdan tamamen farklı bir yerleşim ortaya çıkmaktadır. MÖ 5300'den sonra ise kuzeybatı Anadolu'da Gülpınar, Beşik-Sivritepe, Kumtepe, Alacalıgöl gibi çeşitli yerleşimler ortaya çıkmıştır (Erdoğu ve Çevik, 2020: 52-55). Bu dönemde açkı bezeme, mahmuz kulp gibi çanak çömlek öğelerinin yanı sıra Gökçeada Uğurlu ve Gülpınar gibi yerleşmelerde kısmen büyük boyutlu yapıların ortaya çıktığı söylenebilir (Takaoğlu, 2015; Gürçal, 2021: 94-96).

[2] Karain H.V seviyesi 6430-6090 tarih aralığını vermektedir (Yaman, 2011: 259). Diğer yandan J. Seeher'in (1988: 222) Evre I için yaptığı tanımlamalar bölgedeki Geç Neolitik örnekler ile tutarlıdır.

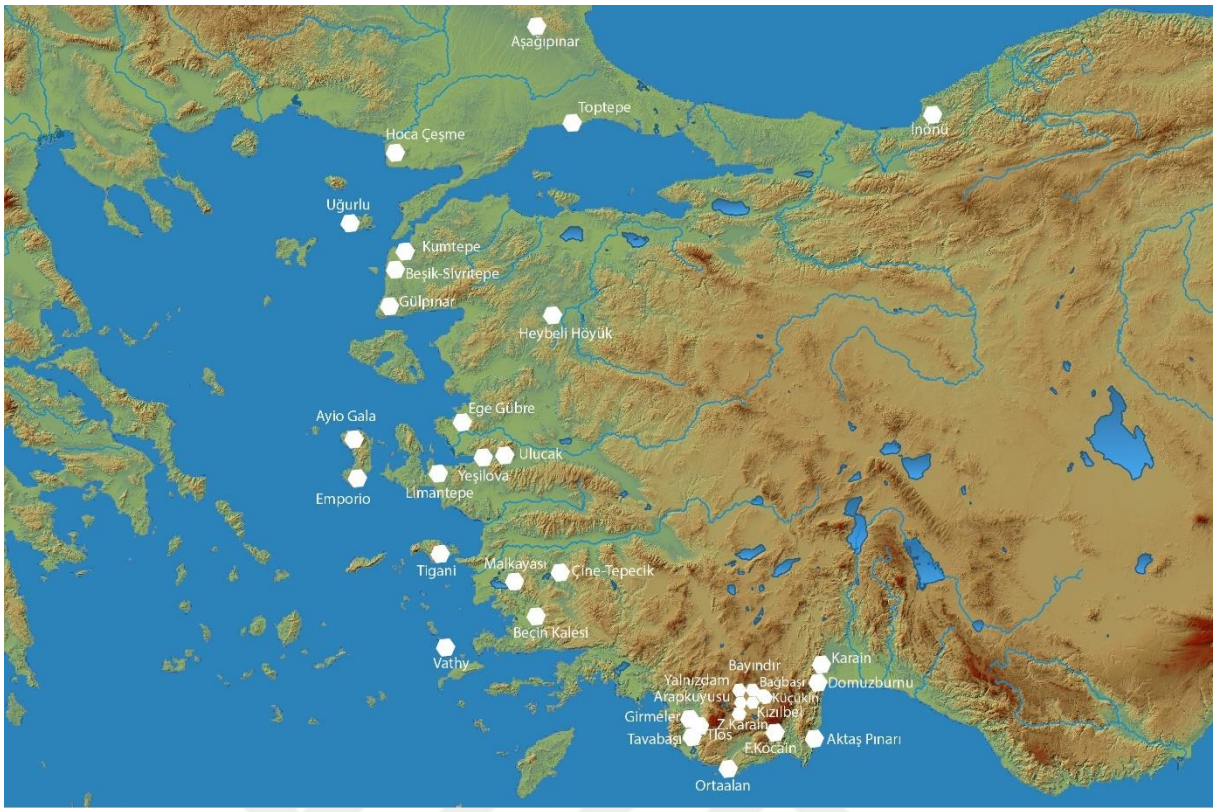

Harita 5.4: Metinde Adı Geçen Erken Kalkolitik ve Orta Kalkolitik Yerleşimler

Teke Yarımadası'nda da bu dönem yerleşim sayılarında azalma görülmektedir. Tek radyokarbon tarihi Tlos Stadyumundan gelmektedir ve MÖ 5200-4900'e tarihlenir (Korkut vd., 2019: 26). Ayrıca Elmalı bölgesinde yer alan Kızılbel ve Aşağı Bağbaşı çanak çömleğinin Tlos ile bazı benzerlikleri ve Orta Kalkolitik malzemeden ayrı niteliklere sahip olması nedeniyle Erken Kalkolitik Döneme tarihlendiği düşünülmektedir. Daha öncesinde Refik Duru'da (2008: 21) Aşağı Bağbaşı malzemesinin Orta Kalkolitik'ten daha erkene tarihlenmesi gerektiğini önermiştir ve yeni çalışmalar bu düşünceyle tutarlılık sağlamaktadır. Kesin olmamakla birlikte Köybaşı I yerleşimindeki bazı çanak çömleklerin Erken Kalkolitik Döneme ait olabileceği söylenebilir. Genellikle kırmızı, kahve ve siyah yüzlü kaba çanak çömlekler birçok yerleşimde yer alır. Ayrıca dışa açılan ağızlı formlar, boyunlu formlar, düz formlar, kayış biçimli kulp, halka kulp ve çıkıntılı kulplar sıkça görülür. Çanak çömlek çapları genellikle geniştir ve orta ile büyük boyutlu formlara aittir. Teke Yarımadası'ndaki kazılarda ise henüz Erken Kalkolitik Döneme tarihlenen herhangi bir mimari öğe bulunmamıştır.

Orta Kalkolitik Dönem'e geçilen MÖ 4900-4200 aralığında yerleşim sayılarında oldukça büyük bir artış yaşanmıştır. Bu yerleşimler bölgesel farklılıklar barındırsa da Batı Karadeniz'den Güney Batı Anadolu'ya kadar birçok alanda benzer materyal kültürü gözlemlenir. Bu dönemde mermer kullanımında artış, Kilya figürinlerinin ortaya çıkması ve metal objelerin görülmesi gibi değişimler yaşanmıştır (Takaoğlu, 2004: 5; Özdemir, 2017: 4;

Takaoğlu ve Nanoglou, 2021: 97). Örneğin Girmeler Orta Kalkolitik tabakada bir adet mermer boncuk gözlemlenmiştir. Ayrıca çanak çömlek kültüründe form ve bezeme şablonlarında önemli değişiklikler gözlemlenir. Bu çanak çömlekler içinde "cheese pot", açkı bezeme, mantar kulp, sepet kulp, beyaz boya bezeme, çizgi-nokta bezeme vb. birçok karakteristik örneğe rastlanılır (Erdoğu ve Çevik, 2015: 37-39, Örn: Takaoğlu ve Özdemir, 2018). Genel olarak dönemin mimarisi Kuzeybatı Anadolu dışında (Örn: Uğurlu ve Gülpınar) belirgin değildir ancak çanak çömlek kültüründe birçok yerleşim birbiriyle paralellik gösterir. Teke Yarımadası'ndaki tek mimari örnek ise Domuzburnu'nda ele geçen kalın beyaz renkli kireç tabanlardır (Erdoğu vd, 2024). Ayrıca yine bu dönemde mağara yerleşmelerinde artış gözlemlenir. Örneğin Batı Anadolu'da Malkayası, Güneybatı Anadolu'da ise Girmeler, Tavabaşı, Domuzburnu, Karain buna örnek teşkil eder. Ayrıca Teke Yarımadası yeni dönem yüzey araştırmalarında tespit edilen Yeşilköy/Kocain Mağarası'nda da Orta Kalkolitik olabilecek az sayıda parça gözlemlenir. Diğer yandan Ortaalan, Zümrütova-Karain, Yalnızdam, Elmalı-Küçükin/Karain, Aktaş Pınarı, gibi yerleşimlerde de bu döneme ait olabilecek monokrom çanak çömlekler bulunur. Teke Yarımadası'ndaki bu yerleşimlerde Orta Kalkolitik dönemin karakteristik formları ve bezeme tipleri gözlemlenmemektedir. Ancak söz konusu yerleşimlerdeki çanak çömlekler Neolitik, Erken Kalkolitik ve Geç Kalkolitik malzemeden ayrım gösterir. Ayrıca Tavabaşı, Girmeler ve Domuzburnu'ndaki kaba organik katkılı ve perdahsız monokrom çanak çömlekler ile bazı kulp örneklerinin, yukarıda belirtilen Teke Yarımadası yerleşimleriyle benzerliği bulunur. Dolayısıyla söz konusu yerleşimlerde Orta Kalkolitik çanak çömleğin var olduğunun söylenme sebeplerinden biri de bu olmuştur.

Girmeler'de bulunan Orta Kalkolitik Döneme ait çanak çömlek örnekleri, Batı Karadeniz'den, Batı Akdeniz kıyılarına kadar uzanan, Doğu Ege adalarını da içine alan ve geniş bir coğrafyaya yayılmış Orta Kalkolitik çanak çömlek kültürüyle tutarlıdır. Ayrıca yine Eşen Vadisi'nde bulunan Tavabaşı Mağarası'nda ve Teke Yarımadası'nın en doğusunda konumlanan Domuzburnu Mağarası'nda benzer örneklere rastlanılır (Korkut vd. 2015; Erdoğu vd., 2024: 84). Tüm bu yerleşimlerde yerel monokrom kaba çanak çömlekler baskındır. Dışa açılan ağızlı basit kâseler, içe daralan ağızlı derin çanaklar ve düz profilli formlar Girmeler Tavabaşı ve Domuzburnu'nda yaygındır. Bölgede açkı bezeme, mantar kulp, boynuz kulp, mahmuz kulp, sepet kulp, beyaz boya bezeme ve çizgi-nokta bezeme gibi karakteristik Orta Kalkolitik öğeler yer alır. Siyah ve kahve yüzeyli düzenli mallar ise benzer biçimde Batı Anadolu'da da görülür. Girmeler, Tavabaşı ve Domuzburnu'nda yer alan Orta Kalkolitik çanak çömleklerin benzerleri, Batı Karadeniz'de İnönü Mağarası'nda, Kuzey Batı Anadolu ve Batı Anadolu'da Hoca Çeşme 1, Toptepe 1 (0), Aşağıpınar 3-2, Uğurlu II, Gülpınar II-III, Kumtepe Ia, Beşik-Sivritepe,

Heybeli Höyük, Ulucak III, Yeşilova II, Limantepe VII, Ege Gübre II, Çine Tepecik, Malkayası Mağarası, Beçin Kalesi'nde, Antalya'da Karain Mağarası'nda, Doğu Ege adalarında Ayio Gala, Emporio VIII, Tigani II-III ve Vathy'de bulunur (Furness, 1957: Plate: XVII; Hood, 1982; Fig. 197.1413,1452, Fig.200.1544, Fig. 213.1856, Fig. 200.1989; Özdoğan vd., 1991: Fig. 20-21; Parzinger ve Schwarzberg, 2005: Taf. 18. 6-9, Taf 129. 2; Peschlow-Bindokat 2006: Res. 82 a-b; Çayır-Böyükulusoy, 2010; Caymaz, 2013: Çiz. 8-10; Özdoğan, 2013; Fig.86; Blum, 2014: Fig. 5; Takaoğlu ve Özdemir 2018: Fig. 49.7; Tuncel ve Şahoğlu 2018: Fig. 53.11, Fig. 53.13; Günel, 2018: Fig. 55.4; Çevik ve Erdoğu, 2020: Fig. 10; Ekmen, 2020: Res. 7; Derici ve Gürçal 2021: Fig. 6.a; Aykurt ve Ayengin, 2022; Fig. 1-8; Yalçıklı, 2023: Fig. 6-7). Diğer yandan geniş coğrafyadaki Orta Kalkolitik yerleşmelerle benzerlikler bulunsa da bazı açılardan Teke Yarımadası yerleşmeleri farklılık göstermektedir. Açkı bezeme, mantar kulp, sepet kulp vb. öğeler Teke Yarımadası'nda oldukça azdır ve çok sık tercih edilmemiştir. Ayrıca Girmeler'de karışık birikimden gelen bir adet şüpheli parça "cheese pot" olabilir ancak yarımada genelinde bu tür örnekler çok azdır. “Cheese pot” ile ilişkili olabilecek diğer örnekler Elmalı Boztepe ve Karaburun'da birkaç parça halinde görülür (Örn: Eslick 1992: Pl. 73: 26; Pl. 110: d). Bu yerleşimler Geç Kalkolitik Döneme tarihlendirilse de yapılan literatür taramaları sonucunda, aralarında Orta Kalkolitik olması muhtemel örnekler yer aldığından bahsedilebilir. Bunun yanı sıra bölgede yerleşimler içinde de bazı farklılıklar mevcuttur. Örneğin Girmeler monokrom çanak çömleği Tavabaşı ve Domuzburnu örneklerine göre daha az kabadır ve diğerlerinden farklı renkte kızıl-kahve yüzeyli bir mal grubuna sahiptir. Fakat Genel olarak kaba çanak çömleklerin hepsi benzer niteliklere sahiptir. Ayrıca Domuzburnu'nda bulunan kızıl-kahve yüzey üzerine kırmızı boyalı örnekler yereldir ve başka hiçbir yerde bulunmaz.

5.7. Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik Dönem Yerleşim Seçimleri

Teke Yarımadası'nın büyük kısmı genellikle engebeli yapıda olması nedeniyle Höyük tipi yerleşimlere uygun değildir. Elmalı Ovası haricinde ve Eşen Vadisi'ndeki Girmeler ile Tlos Stadyum haricinde Höyük tipi yerleşmeler tespit edilememiştir. Şu ana kadar yapılan yüzey araştırmalarında kayalık, mağara, kaya sığınağı, höyük ve düz yerleşim olmak üzere beş ana yerleşim tipi gözlemlenmiştir. Tüm yerleşimlere ilişkin detaylı veri Tablo 5.5'te verilmiştir. Yerleşimlerin büyük kısmı muhtemel Erken Holosen döneme tarihlendirilen parça kayalıklarla ilişkili gibi görünmektedir. Bu gözlemlerimizin nedeni Kaş-Demre Kültür Bölgesiyle bağlantılı olarak jeolojik veriler dikkate alındığında, dolin, uvala ve polye gibi karstik depresyonların merkezinde arkeolojik bulgular bulunmuş olmasıdır. Fakat bunların binlerce yıl süren zaman dilimindeki akıntı malzemeler olması, ayrıca karstik depresyonların çevresinde herhangi bir

belirgin kaya sığınağı ya da mağara bulunmaması söz konusu yerleşimler için yakın çevredeki parça kayalıkların kullanıldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla Teke Yarımadası'nın Erken Holosen toplumlarının alışılmış bir yerleşim düzeninde yaşamadıkları ve kayalıkları değerlendirerek geçici yerleşimler kurdukları öngörülmektedir. Bunun aksine MÖ 9200-8800'e tarihlenen Girmelerin VII. Tabakası'nda Mağaranın önüne yerleşildiği ve bu alanın sonradan höyükleştiği anlaşılmaktadır. Bu saptamalar, Teke Yarımadası'ndaki Erken Holosen toplumlar arasındaki yerleşim seçimleri hususunda farklı tercihlerin ön planda olduğunu göstermektedir. Örneğin Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nde olasılıkla daha hareketli (Mobil) ya da daha sık yer değiştiren toplumların mevcut olmasının yanı sıra taşınabilir daha hafif malzemelerle ya da geçici yapıların inşa edilmiş olması muhtemeldir. Diğer yandan Girmeler VII. Tabakada hatıl delikleri ile ilişkili mimari öğelerin varlığı daha uzun süreli yapılarla ilişkilendirilebilir. Fakat bu yorumlamalar için yeterince veri olmadığı ve Kaş-Demre Kültür Bölgesi'ndeki yerleşimlerle bağlantılı herhangi bir kazı ya da sondaj çalışması bulunmadığını da belirtmek gerekir. Bu değerlendirmeler Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nde var olan yerleşimlerin bulunduğu jeolojik ve paleocoğrafik etkenler ile yerleşim sayıları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu durum ancak Teke Yarımadası'nda Erken Holosen'le ilişkili tabakalara dair yapılacak geniş kazılarla anlaşılabilir. Kayalık türü iskânla ilişkili diğer yerleşimler ise Zümrütova-Karain, Köybaşı 1 ve Aktaş Pınarı'dır. Zümrütova Karain'de Ön Neolitikten Orta Kalkolitik Dönem'e kadar olabilecek arekolojik bulgular yer alır. Ayrıca Köybaşı 1'de Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik, Aktaş Pınarı'nda ise Orta Kalkolitik olabilecek malzemeler bulunmaktadır. Dolayısıyla kayalık tipi yerleşimlerin MÖ 6800-4200 aralığındaki geniş bir dönemde nadiren de olsa kullanılmış olması muhtemeldir. Diğer yandan Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nde yer alan başta Bulamada, Burç, Belkonak, Ortaalan, Gelibolu, Cumunda, Solumba Damları vb. alanların söz konusu tarih aralığında iskân görmüş olabileceği düşünülür.

Bölgenin coğrafi özellikleri gereği sığ mağara ve kaya sığınakları da sıkça kullanılmıştır. Teke Yarımadası'nın doğusundaki Beldibi ve Antalya-Katran Dağı yerleşimleri çok büyük oranda Paleolitik ve Epi-Paleolitik çağlarla ilişkilendirilmektedir. Ancak Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde de bu tür yerleşimlerin kullanılmış olduğu bilinmektedir. Örneğin Domuzburnu Mağarası'nın Erken Neolitik, Geç Neolitik ve Orta Kalkolitik dönemlerde kullanıldığı anlaşılmıştır. Diğer yandan Yeşilköy/Kocain, Finike-Küllü Mağara, Ayı Deliği Mağarası, Beldibi, Belbaşı, Elmalı/Yalnızdam-Kocain, Elmalı-Küçükin, Elmalı-Kızıl Mağara ve Eşen Vadisi'nde yer alan Tavabaşı Mağarası buna örnek gösterilebilir. Asardere kaya sığınağı yerleşimi ise Geç Çanak Çömleksiz Neolitik ve Ön Neolitik dönem ile (MÖ 7000-6800/6700) ilişkili tabakalara sahip olmalıdır. Bu yerleşimler arasında özellikle Asardere,

Beldibi, Belbaşı yerleşimleri Ön Neolitik Dönem'de kaya sığınaklarının tercih edildiğini göstermektedir. Diğer yandan Ayı Deliği ve Elmalı-Küçükin'de Erken Neolitik ve Geç Neolitik Dönem ile ilişkili olabilecek parçalar yer alır. Dolayısıyla Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de de kaya sığınağı ve mağaraların kullanılmış olabileceği söylenebilir. Özellikle Orta Kalkolitik Dönem'de Teke Yarımadası'nda da Mağara yerleşimlerine bir eğilim olduğu gözlemlenmiştir. Orta Kalkolitik Döneme ait güvenilir tabakaları bulunan Girmeler, Tavabaşı ve Domuzburnu yerleşimlerinin yanı sıra Yeşilköy/Kocain, Elmalı/Yalnızdam-Kocain, Elmalı-Küçükin mağaralarında Orta Kalkolitik olabilecek örnekler vardır. Ayrıca çevre bölgelerde yer alan Karain ve Malkayası gibi yerleşimler Teke Yarımadası ile birlikte değerlendirildiğinde, Orta Kalkolitik Dönem içinde, Güneybatı Anadolu'da mağaraların büyük oranda kullanıldığını göstermektedir.

Teke Yarımadası Neolitik Ve Kalkolitik Dönem Yerleşimleri

Yerleşim İsmi	Konumu	İlişkili Dönemler	Rakım	Yerleşim Tipi	Denize Uzaklık	Bölge
Girmeler	Muğla/Seydikemer/Girmeler Mah.	Epi-Paleolitik, Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş, Çanak Çömleksiz Neolitik, Ön Neolitik, Erken Neolitik, Geç Neolitik, Orta Kalkolitik	160 m	Höyük	33,4 km	Eşen Vadisi Yerleşimleri
Tlos Stadyum	Muğla/Seydikemer/Yakaköy Mah.	Erken Kalkolitik,Orta Kalkolitik	480 m	Höyük	32,2 km	
Tavabaşı	Muğla/Seydikemer/Arsaköy Mah.	Erken Neolitik , Geç Neolitik ,Orta Kalkolitik	870 m	Mağara	26,1 km	
Zümrütova/Karain	Antalya/Elmalı/Zümrütova Mah.	Ön Neolitik, Erken Neolitik ?, Geç Neolitik ?, Orta Kalkolitik ?	1140 m	Kayalık	41,5 km	Elmalı Bölgesi Yerleşimleri
Yalnızdam/Kocain	Antalya/Elmalı/Yalnızdam Mah.	Orta Kalkolitik	1371 m	Mağara	59,8 km	
Küçükin/Karain	Antalya/Elmalı/Bozhüyük Mah.	Geç Neolitik, Orta Kalkolitik	1272 m	Mağara	52,2 km	
Kızıl Mağara	Antalya/Elmalı/Yılmazlı Mah.	Neolitik-Kalkolitik ?	1158 m	Kaya Sığınağı	64,03 km	
Tekke Höyük	Antalya/Elmalı/Tekke Mah.	Geç Neolitik, Kalkolitik	1033 m	Höyük	44,5 km	
Akçay Höyük	Antalya/Elmalı/Akçay Mah.	Geç Neolitik, Kalkolitik	1082 m	Höyük	43,1 km	
Gökpınar	Antalya/Elmalı/Gökpınar Mah.	Geç Neolitik, Kalkolitik	1179 m	Höyük	53,1 km	
Kızılbel	Antalya/Elmalı/Karyağdı	Erken Kalkolitik-Orta Kalkolitik	1024 m	Höyük ?	53,4 km	
Aşağı Bağbaşı	Antalya/Elmalı/Bozhüyük Mah.	Erken Kalkolitik-Orta Kalkolitik	1130 m	Höyük	56,4 km	
Arapkuyusu	Antalya/Elmalı/İmircik Mah.	Orta Kalkolitik	1190 m	Höyük ?	56,1 km	
Bayındır	Antalya/Elmalı/Bayındır Mah.	Orta Kalkolitik	1380 m	Höyük ?	60,5 km	
Domuzburnu	Antalya/Merkez/Sarısu Mah.	Erken Neolitik, Geç Neolitik, Orta Kalkolitik	87 m	Mağara	3,02 km	Antalya Hurma Yerleşimleri
Beldibi	Antalya/Beldibi Mah.	Epi-Paleolitik/ Ön Neolitik	32 m	Kaya Sığınağı	0,06 km (60 m)	Kemer Yerleşimleri
Belbaşı	Antalya/Beldibi Mah.	Epi-Paleolitik, Akeramik Neolitik, Ön Neolitik	430 m	Kaya Sığınağı	1,84 km	
Aktaş Pınarı	Antalya/Kemer/Yeni Mah.	Orta Kalkolitik ?	82 m	Kayalık	0,9 km	
Asardere	Antalya/Kumluca/Karacaören Mah.	Orta Paleolitik, Akeramik Neolitik, Ön Neolitik, Kalkolitik	526 m	Kaya Sığınağı	23,4 km	Kumluca Yerleşimleri
Ayı Deliği	Antalya/Kumluca/Mavikent Mah.	Orta Paleolitik, Erken Neolitik ? , Kalkolitik ?	434 m	Mağara	2,3 km	
Samandır/Kocayer	Antalya/Kumluca/Mavikent Mah.	Epi-Paleolitik ?, Neolitik ?, Kalkolitik ?	310/290 m	Kaya Sığınağı	3,1 km	
Kocain	Antalya/Finike/Yeşilköy Mah.	Orta Kalkolitik	540 m	Mağara	22,7 km	Finike Yerleşimleri
Küllü Mağara	Antalya/Finike/Arif Mah.	Neolitik ?/Kalkolitik ?	455 m	Mağara	23,02 km	
Köybaşı 1	Antalya/Kaş/Bezirgan Mah.	Geç Neolitik/Erken Kalkolitik	855 m	Kayalık	5,8 km	Kaş/Kalkan Yerleşimleri
Köybaşı 2	Antalya/Kaş/Bezirgan Mah.	Ön Neolitik/Erken Neolitik	821 m	Düz Yerleşim	6 km	
Belkonak	Antalya/Kaş/Belkonak Mah.	Orta-Üst Paleolitik,Akeramik Neolitik/Kalkolitik ?	518 m	Kayalık	13,5 km	Kaş-Demre Kültür Bölgesi Yerleşimleri
Çerler	Antalya/Kaş/Çerler Mah.	Akeramik Neolitik, Kalkolitik	446 m	Kayalık	12,72 km	
Sarılar	Antalya/Kaş/Sarılar Mah.	Akeramik Neolitik,Neolitik ?,Kalkolitik ?	439 m	Kayalık	11,6 km	
Gedikefe Ovası	Antalya/Kaş/Çukurbağ Mah.	Akeramik Neolitik, Neolitik ?/Kalkolitik	464 m	Kayalık	1,7 km	
Solumba Damları	Antalya/Kaş/Çukurbağ Mah.	Akeramik Neolitik, Neolitik ?/Kalkolitik ?	531 m	Kayalık	2,1 km	
Ortaalan	Antalya/Kaş/Bayındır Mah.	Akeramik Neolitik, Erken Neolitik, Orta Kalkolitik	240 m	Kayalık	3,03 km	
Gelibolu	Antalya/Kaş/Bayındır Mah.	Akeramik Neolitik, Orta Kalkolitik	167 m	Kayalık	1,7 km	
Uzunözdere	Antalya/Kaş/Ağullu Mah.	Akeramik Neolitik/Kalkolitik	476 m	Kayalık	6,4 km	
Yarımcakuyu	Antalya/Kaş/Belenli Mah.	Akeramik Neolitik	464 m	Kayalık	2,9 km	
Cumunda Ovası	Antalya/Kaş/Belenli Mah.	Akeramik Neolitik, Kalkolitik	413 m	Kayalık	1,8 km	
Nenne Alanı	Antalya/Kaş/Sahilkılınçlı Mah.	Akeramik Neolitik	498 m	Kayalık	7,2 km	
Kireçlik	Antalya/Kaş/Sahilkılınçlı Mah.	Akeramik Neolitik, Neolitik ?, Kalkolitik ?	343 m	Kayalık	2,4 km	
Bulamada	Antalya/Kaş/Sahilkılınçlı Mah.	Akeramik Neolitik, Ön Neolitik	75 m	Kayalık	0,70 km (700 m)	
Burç	Antalya/Demre/Kaleüçağız Mah.	Akeramik Neolitik, Neolitik ?, Kalkolitik ?	12 m	Kayalık	0,32 km (320 m)	
Cebel	Antalya/Demre/Davazlar Mah.	Akeramik Neolitik	627 m	Kayalık	5,04 km	

Tablo 5.5: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait Yerleşim Verileri

Höyük yerleşimleri Teke Yarımadası'nda çoğunlukla Geç Neolitik Dönem ve sonrası ile karakterize edilir. Bunun aksine Girmeler yerleşimi her ne kadar mağara yapısıyla yakından ilişkili olsa da Epi-Paleolitik dönemden Orta Kalkolitik döneme kadar höyük tabakalanmasına sahiptir. Dolayısıyla Girmeler'in en erken tabakalarından itibaren höyükleşme başlamıştır. Bölgedeki diğer bir höyük yerleşimi Tlos Stadyumun altındaki Erken Kalkolitik yerleşimi olarak kabul edilebilir. Ancak geç dönemlerdeki tahribatlar höyük yapısını bozmuştur. Eşen Vadisi'nde yer alan diğer höyükler ise Kalkolitik Dönem sonrasına aittir ve bu höyüklerde daha erken tabakalar olduğuna dair henüz bir veri bulunmamaktadır. Teke Yarımadası'nda höyüklerin varlığıyla ilgili en belirgin bulgular Elmalı'dadır. Bunlar Geç Neolitik Dönem'den başlayarak Erken Tunç ve sonrasına kadar gitmektedir. Elmalı'da höyük yerleşimlerinin diğer bölgelere oranla fazla olması, coğrafi yapının müsaitliğiyle bağlantılıdır. Bölgede özellikle Geç Neolitik Dönem'de bu tür yerleşim mantığının öne geçtiği anlaşılır. Erken Kalkolitik Çağlar'da da Aşağı Bağbaşı ve Kızılbel gibi höyük malzemeleriyle ilişkili parçalar yer alır. Ancak Teke Yarımadası'nda Elmalı haricinde höyükleşme çok az görülür. Diğer yandan Akçay Höyük gibi yerleşimlerin Ön Neolitik ya da Erken Neolitik gibi tabakalarının olup olmadığı ve bu dönemlerde Elmalı höyüklerinin ne derece kullanıldığı bilinmemektedir.

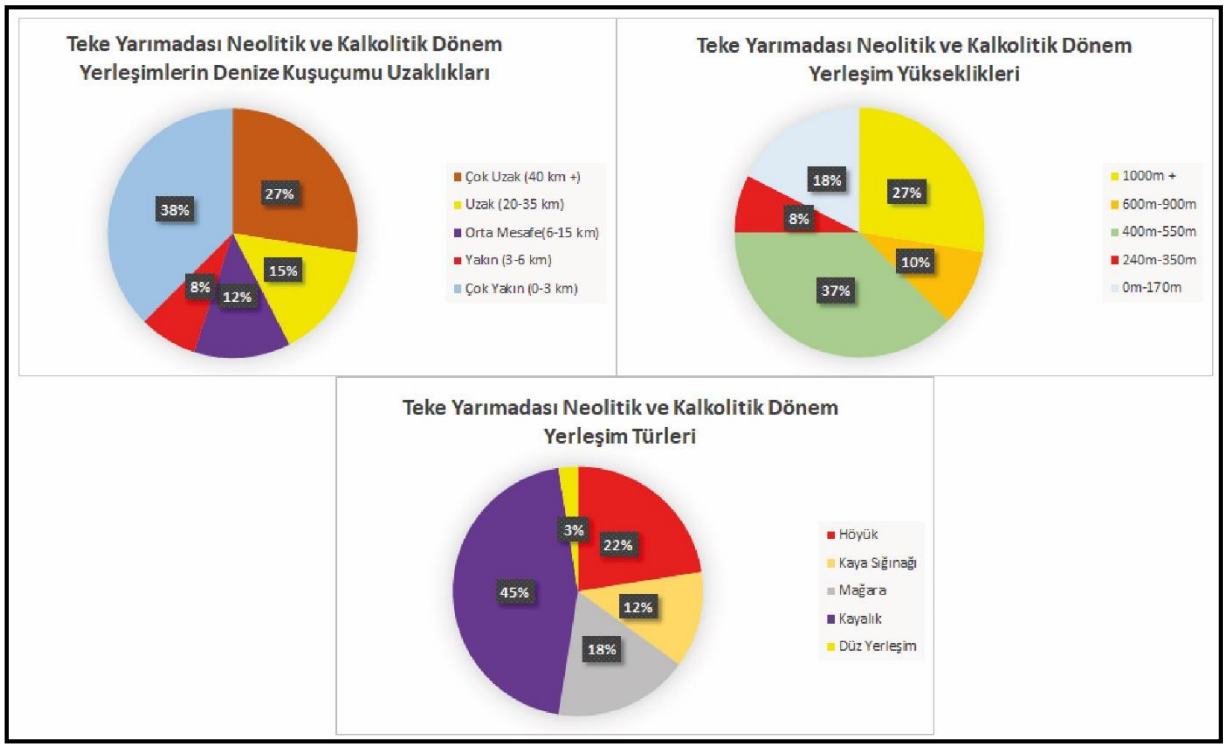

Resim 5.1: Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Çağlara ait yerleşimlerin denize uzaklık, yükseklik ve yerleşim türü istatistikleri

Teke Yarımadası'nda bulunan tek düz yerleşim Köybaşı 2'dir. Arazinin yapısı oldukça düzdür ve höyük tabakalanması mevcut değildir. Yüzeyde gözlemlenen bulgular Geç Çanak Çömleksiz Neolitik/Ön Neolitik ve Erken Neolitik Dönem'in erken safhalarıyla ilişkili olmalıdır. Dolayısıyla kısa bir dönem aralığında (Örn: MÖ 7000-6500) kullanıldığı öngörülmektedir.

Genel olarak Teke Yarımadası'nda Erken Holosen'de kayalık tipi yerleşimler tercih edilirken, Ön Neolitik ve Geç Neolitik arasında kaya sığınağı ve mağaralar daha fazla değerlendirilmiştir. Bunun Girmeler gibi neredeyse kesintisiz tabakalanma sunan istisnaları vardır. Diğer yandan Erken Kalkolitik Dönemde az sayıda yerleşim büyük oranda höyüklerle ilişkilendirilir. Orta Kalkolitik Döneme gelindiğinde ise tekrardan mağara ve kaya sığınaklarının yerleşim seçiminde önem kazandığı vurgulanabilir.

Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik yerleşimlere ait denize uzaklık verileri dikkate alındığında, 0-3 km arası çok yakın, 3-6 km aralığı yakın, 6-15 km aralığı orta mesafe, 20-25 km aralığı uzak ve 40 km üstü çok uzak olarak değerlendirilmiştir. Denize uzaklık hesaplamaları, yerleşimlerin denize en yakın kesimleri ve kuş uçumu mesafeleri aracılığıyla değerlendirilmiştir. Buna göre söz konusu yerleşimlerin %27'si çok uzak, %,15'i, uzak, %12'si orta mesafe, %8', yakın ve %38'i çok yakın olarak belirlenmiştir (Tab. 5.6). Denize çok uzak konumda olan yerleşimler Elmalı Bölgesi ile ilişkilidir. Diğer yandan yerleşimlerin %58'i denize çok yakın, yakın ve orta mesafede yer alır. Erken Holosen'de yerleşimlerin büyük kısmı denize yakın kesimlerde konumlanmıştır. Ancak bunlar arasında orta ve uzak mesafeler de bulunan yerleşimler de vardır (Örn: Sarılar Polyesi yerleşimleri, Uzunözdere, Nenne Alanı ve Girmeler). Diğer yandan Erken Holosen dönemde deniz seviyesinin bugünkü seviyenin yaklaşık 43-55 m altında olduğu bilinmektedir (Lambeck, 1996: 592). Büyük bir ihtimalle bu dönem yerleşimlerin büyük bir kısmı denizin altında kalmış olabilir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonunda ve Ön Neolitik Dönem'de ise Beldibi, Belbaşı, Asardere, Köybaşı 2 gibi yerleşimler arasında Asardere haricindekiler denize yakın ve çok yakın konumdadır. Fakat Doğu Akdeniz'de denizin altında kalmış Atlit Yam gibi Neolitik yerleşim yerlerini de düşünürsek Teke Yarımadası'nda da bu dönemde muhtemelen deniz altında kalmış ve denize çok yakın uzaklıkta yerleşimler bulunmaktaydı. Erken ve Geç Neolitik Dönem'de ise Elmalı'da göz önüne alındığında yerleşimler daha çok iç bölgelere kaymıştır. Ancak denize yakın konumda yer alan Domuzburnu Mağarası bu duruma istisnadır. Diğer yandan Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nde de denize yakın konumlanmış yerleşimlerde çanak çömlekli Neolitik Dönem'e ait olacak parçalar bulunsa da bunlar belirgin veriler değildir. Dolayısıyla söz konusu dönemlerde yerleşimlerin büyük kısmının iç bölgelere doğru kurulduğunu söylemek şu an ki

veriler doğrultusunda daha tutarlı olacaktır. Bir sonraki Erken Kalkolitik Dönem'de ise az sayıda yerleşimin çok uzak ya da uzak konumlarda yer aldığı görülmektedir. Orta Kalkolitik Döneme bakıldığında ise Teke Yarımadası'nın birçok kesiminde bu döneme ait karakteristik ya da monokrom malzeme bulunmaktadır. Ancak yine de yerleşimlerin büyük kısmının daha iç bölgelerde devamlılık gösterdiği söylenebilir.

Bölgede Neolitik ve Kalkolitik dönem yerleşimlerin bulundukları yükseklikler 0-1400 m arasında değişim göstermektedir (Tab. 5.6). 1000 m üzerindeki yerleşimlere sadece Elmalı Bölgesi'nde rastlanılmaktadır. Genel olarak yerleşimlerin büyük çoğunluğu 400-550 m aralığındadır. Bu tür yerleşimlerin büyük kısmı yine Kaş-Demre Kültür Bölgesi'ndeki Erken Holosen topluluklarla bağlantılıdır. Diğer yandan Girmeler ve Kaş-Demre Kültür Bölgesine ait Erken Holosen topluluklarda 0-350 m arasında yerleşildiği de görülür. Fakat bu dönem toplumlarında Cebel yerleşimi hariç 600 m üzerine yerleşilmediği söylenebilir. Söz konusu durum dönemin iklimsel ya da çevresel dinamiklerine bağlı bir tercih olabilir. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik, Ön Neolitik ve Erken Neolitik Dönem'de ise en yüksek yerleşim yaklaşık 820/870 m ile Köybaşı 2 ve Tavabaşı yerleşimidir. Ancak bu dönemlerde çoğunlukla yerleşimler 0-500 m aralığında görülmektedir. Geç Neolitik Dönem'e gelindiğinde denize uzaklığa paralel olarak yerleşimlerin birçoğu da daha yüksek kesimlerle bağlantılıdır. Fakat Girmeler ve Domuzburnu Mağaraları bunun aksine yaklaşık 90-160 m aralığındadır. Erken Kalkolitik Dönem'de ise 480 m'deki Tlos Stadyum hariç olasılık barındıran yerleşimlerin hepsi 1000 m üzerindedir. Dolayısıyla bu dönem için daha yüksek kesimlerin tercih edildiği öngörülebilir. Diğer yandan Orta Kalkolitik Dönem'de yerleşim seçimlerinde yükseklik belirgin bir kıstas olmamıştır. 0-1000+m aralığında Orta Kalkolitik ile bağlantılı çeşitli yerleşimler yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu zaman dilimi için bir genelleme yapmak mümkün olmamıştır.

5.8. Teke Yarımadası'nın Neolitikleşme Süreci ve Kalkolitik Gelişim

Batı Anadolu ve Ege'de Neolitik yaşam biçimine ne zaman ve nasıl geçildiğine dair bir fikir birliği yoktur. Önceleri Batı Anadolu kıyılarında gerek Ulucak ve Çukuriçi yerleşmelerinden, gerekse Girit adasındaki Knossos ve Gökçeada'daki Uğurlu yerleşmelerinden gelen arkeolojik bulgular, MÖ 7. Binin ilk yarısından itibaren tarım ve hayvancılık yapan yerleşik toplulukların öncülü olmadan birden ortaya çıktıklarını göstermiş ve böylece bölgede Neolitik yaşam biçimine geçişin, yerleşikliğin ilk görüldüğü ve yabani bitki ve hayvanların ilk evcilleştirildiği Yakın Doğu'dan kitle halinde göç veya kolonizasyon yolu ile olduğu fikrini ön plana çıkartmıştır (Özdoğan, 2011; Çilingiroğlu ve Çakırlar, 2013; Horejs

vd., 2015). Yayılımcı görüşler genellikle Ammerman ve Cavalli-Sforza (1971) tarafından ortaya atılan ve Demik Difüzyon modeli olarak bilinen Yakın Doğu'dan büyüyen nüfusun batıya doğru dalga halinde göçü fikrine dayanmaktadır. Doğudan batıya göç eden topluklar gittikleri her bölgede ana merkeze bağlı koloniler oluşturmaktadır.

Batı Anadolu'da MÖ 7. Binyılın ilk yarısından itibaren tarım ve hayvancılıkla geçinen yerleşik toplulukların aniden belirmesi bu görüşü zamanında desteklemiştir. Buna bağlı olarak mimari, tarıma alınmış bitkiler, evcilleştirilmiş hayvanlar ile cilalı taş balta, çanak çömlek, kireç söndürme gibi teknolojilerden oluşan Neolitik yaşam öğelerin paket halinde bölgeye göçerler veya kolonistlerce getirildiği kabul edilmiştir (Bkz. Özdoğan, 2011). 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında göç ve kolonizasyon ile ilgili birçok farklı model ortaya atılmıştır. Bunlardan Akdeniz kıyılarının Neolitik yaşam biçimine geçmesine yönelik öne sürülen Sıçramalı Kolonizasyon (*Leapfrog Colonization*) modeli (Zilhao 1993), bazı araştırmacılar tarafından Batı Anadolu'ya da uyarlanmaya çalışılmıştır (Örn: Çilingiroğlu ve Çakırlar 2013). Uzmanların veya ustaların belirli bir bölgedeki avcı-toplayıcıların içine sızarak Neolitik öğeleri yaydıklarını öngören Sızma (*Infiltration*) modeli de daha sonra C. Perles (2001) tarafından kullanılmış ve bu tür uzmanların Ege ile Güneybatı Avrupa'ya sızdıkları öngörülmüştür. Aynı yıllarda Neolitik yaşam biçiminin Avrupa'nın farklı bölgelerinde nasıl başladığı ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar, göç ve kolonizasyon senaryolarının yanında kültür alışverişi veya akültürasyon modellerini de açıklamalara katmaya başlamışlardır (örn: Zvelebil ve Zvelebil 1988). Zvelebil (1996) tarafından Kuzey Avrupa'nın Neolitik yaşam biçimine geçmesi ile bağlantılı olarak önerdiği "Bireysel Sınır Hareketliliği" (*Individual Frontier Mobility*) modeli, farklı bölgeler için de sıkça kullanılmıştır. Buna göre birbirlerine yakın yaşayan avcı-toplayıcı ve tarımcı topluluklar arasındaki kişiler, evlilik, ticaret gibi ilişkiler kurarak sınır bölgelerinde hareketlilik sağlarlar. Bu sınır haraketliliği sonucunda tarımcı topluluklara ait öğeler avcı-toplayıcı guruplara geçer. Zvelebil'in Fikirtepe Kültürü için de ön gördüğü bu fikir daha sonra M. Özdoğan tarafından İstanbul çevresi için kabul edilmiştir. (Özdoğan, 2024).

1990'lı yıllarda, Yakın Doğu'da yapılan çalışmalar, yerleşik düzene geçiş, anıtsal mimari ve artan sembolizmin bölgede tarım ve hayvancılıktan çok önce ortaya çıktığını kanıtlamış, Neolitik yaşama geçişin doğrudan tarım ve hayvancılıkla bağlantılı olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla Neolitik Çağa geçiş ideoloji, sosyal organizasyonlar, kompleks ilişkiler ve sembolizm ile tanımlanmaya başlamıştır (Hodder 1990; Cauvin, 1994; Hayden 1993; Hayden 2009). Diğer yandan Batı Anadolu ve Ege coğrafyasında Neolitik yaşama geçişin tarım ve hayvancılıkla eş değer görüldüğü anlayışın genelde devam etmekte olduğu görülür. Bu anlayışın temelinde son yıllarda oldukça eleştirilen "Neolitik Paket" görüşü yatmaktadır.

Klasik “Neolitik Paket”, tarıma alınmış bitkiler (buğday, arpa, mercimek vd), evcilleştirilmiş hayvanlar (koyun, keçi, sığır, domuz), bazı buluntular (pintadera, kemik kaşık vd.) ve teknolojiden (cilalı taş balta, çanak çömlek, dikdörtgen mimari vd.) oluşmaktadır. Önceleri tüm bu öğelerin paket halinde “Çekirdek Bölge” olarak görülen Yakın Doğu’dan çıkıp Avrupa’ya kadar yayıldığı düşünülse de arkeolojik veriler bu öğelerin bölgeden bölgeye, hatta yerleşmeden yerleşmeye değiştiğini göstermiştir. Son zamanlarda, “Neolitik Paket” kapsamında tek taraflı insan göçü ile bağlantılı yayılımcı görüşler birçok araştırmacı tarafından eleştirilmeye başlanmış (Reingruber 2011, Lichter, 2011; Erdoğu, 2017), Neolitik Paket teriminin yanıltıcı bir terim olduğu, heterojen olmadığı ve Neolitik çeşitliliği yansıtmadığı eleştirileri yapılmıştır.

Yakın dönemlerde büyük ivme kazanan Antik DNA çalışmaları Yakın Doğu’dan Batıya MÖ 7. Binyılın başında toplu bir göçün olmadığını göstermiştir (Kılınç vd., 2016; Mathieson vd. 2018; Koptekin vd., 2025). Girmeler yerleşimi de hem arkeolojik buluntuları ile hem de antik DNA verileriyle, Batı Anadolu Neolitiği hakkındaki görüşleri kökten değiştirmiştir. MÖ 9. ve 8. Binyıllarında Güneybatı Anadolu’da Kıbrıs PPNA’sında olduğu gibi tarımı deneyen yarı yerleşik avcı-toplayıcı grupların varlığı ortaya çıkmıştır. Girmelerde bulunmuş gömüler Batı Anadolu kıyı bölgesinde bugüne kadar keşfedilen en erken gömülerdir. Girmelerde B Mağarası girişinde MÖ 8. Binyıla tarihlendirilen kadın iskeletinden elde edilen antik DNA verileri, Orta Anadolu’da yaklaşık MÖ 13.500 yıllarına tarihlendirilen ve Epi-paleolitik Pınarbaşı’nda bulunmuş yerel Anadolu geni olarak bilinen gen ile benzer özelliklere sahiptir. Ayrıca yine bu çalışmalar neticesinde, Batı Anadolu Neolitik çiftçilerin Girmeler'deki bireyle bağlantılı genler taşıdığı ortaya konmuştur (Koptekin vd., 2025). MÖ 8. Binyılda Orta Anadolu’ya doğudan gen akışının olduğu bilinse de en azından Güneybatı Anadolu’ya bu tarz da bir gen akışının olmadığı anlaşılmıştır. MÖ 8. Bin yılda ortaya çıkan Girmelerin saf Anadolu geninin kökenlerini bölgenin Epi-paleolitik dönemine kadar götürmek doğru olacaktır.

Hem arkeolojik kalıntılar hem de Antik DNA verileri Teke Yarımadası'nın Neolitikleşme sürecinin kültür alışverişi veya akültürasyon yolu ile olduğunu göstermektedir. Bölgede mimari gelişim, kirecin kullanımı gibi yeniliklerin Yakın Doğu kadar erken olduğu ve bölgenin kendi dinamikleri ile şekillendiği ayrıca Kıbrıs PPNA’sı ve İç Anadolu'da olduğu gibi tarımın MÖ 9. Binyıl içinde denendiği anlaşılmaktadır. Bölgede MÖ 7. Binyılın başında kadar obsidiyenin görülmemesi ise bölgenin dışa kapalı olduğu ve obsidiyen değiş-tokuş ağı içinde olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Teke Yarımadası’nın MÖ 7. Bin yılın başında kendi çanak çömlek teknolojisini geliştirdiği ve yaklaşık MÖ 6. Binyıla kadar toplumların tamamen yerel nitelikte çanak çömlek

ürettikleri anlaşılmaktadır. Her ne kadar Beldibi ve Belbaşı'nın en erken çanak çömleği Orta Anadolu, Girmeler çanak çömleği ise form bakımından kısmen Göller Bölgesi ile benzerlikler taşısa da yerel özellikler ağır basmaktadır. MÖ 6500'lerde Teke Yarımadası'nda hiçbir bölge ile benzerlik taşımayan yerel bir çanak çömlek kültürü mevcutken, MÖ 6000 yıllarında yerel kültür devam etse de Göller Bölgesi etkileri belirgin hale gelmiştir.

Teke Yarımadası'nda MÖ 6200'e ait herhangi bir radyokarbon verisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla 8.2 ka olayının bu bölgeyi de etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca daha önce de bahsedildiği üzere MÖ 5700 civarında çevre bölgelerdeki yerleşimler sona ermiştir. Teke Yarımadası'nda da benzer olarak MÖ 5700-5300 aralığında herhangi bir yerleşime ait iz bulunmamaktadır. Diğer yandan Batı Anadolu ve Kuzeybatı Anadolu ile eş zamanlı olarak Tlos Stadyumu'nda Erken Kalkolitik dönemin varlığı kesin olarak bilinmektedir. Tlos Stadyumu'ndaki benzer malzemeler Elmalı'da bulunan Kızılbel, Aşağı Bağbaşı ve Bayındır yerleşiminde gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Batı Anadolu ile çağdaş olarak, Erken Kalkolitik Dönem'in Teke Yarımadası'nda devamlılığı izlenmektedir. Orta Kalkolitik Dönem'de ise Batı Karadeniz, Marmara Bölgesi ve Batı Anadolu kıyı şeridinden ilerleyen kültürel hattın Teke Yarımadası'nın birçok kesiminde de belirgin olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, Teke Yarımadası'nda Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait yerleşimlerin değerlendirilmesi, bölgenin tarih öncesi süreçlerine dair mevcut bilgiler ışığında yeniden ele alınmış ve yüzey araştırmaları ile kazı verilerinin bütünleştirilmesiyle bölgenin kültürel gelişim çizgisi ortaya konmuştur. Çalışmada Teke Yarımadası'nın temel alınma sebebi, bugüne kadar bölgede yürütülen tarihöncesi kazı ve araştırmaların sınırlı olması, bölgenin kronolojik, kültürel ve mekânsal açıdan Anadolu'nun birçok kesimine göre daha az bilinmesidir. Yeni dönem kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları söz konusu eksiklikleri birçok açıdan çözümlemiştir. Ancak Teke Yarımadası hakkında daha net çıkarımlar yapabilmek için yeni çalışmalar ve bunlara bağlı analizler sürdürülmelidir.

Girmeler, bölgedeki en erken yerleşim izlerini barındırmasının yanı sıra Neolitik Dönem boyunca süregelen neredeyse kesintisiz bir iskân tabakalanması sunmasıyla özel bir konuma sahiptir. Buradan elde edilen radyokarbon tarihleri, MÖ 10. binyıl sonu ile MÖ 9. binyılın başlarına kadar uzanmakta ve Teke Yarımadası'nın Neolitikleşme sürecine oldukça erken bir tarihte dâhil olduğunu göstermektedir. Özellikle sürecin kısmen Younger Dryas-Erken Holosen geçişte özgün bir yapıda geliştiği ve öncülü olan Epi-Paleolitiğin izlerini de barındırdığı öne sürülebilir. Diğer yandan 9. Binyıl sonlarında Girmeler'de saptanan mimari öğeler, yontma taş endüstrisi, gömü pratikleri ve bitki/hayvan kalıntılarına dair veriler, bu erken toplulukların avcı toplayıcı, yerleşik veya yarı-yerleşik bir yaşam biçimini benimsediklerini ayrıca tarımı denediklerini ortaya koymaktadır. İç Anadolu'daki Pınarbaşı, Aşıklı ve Boncuklu; Ege Adaları'ndaki Maroulas ve Kıbrıs'ta Kalimonas gibi çağdaş yerleşimlerle yapılan karşılaştırmalarda bölgesel paralellikler ve ayrışmaların anlaşılması da mümkün olmuştur. Her ne kadar bu süreçler İç Anadolu ve Kıbrıs ile benzerliklere sahip olsa da bölge içi farklı dinamiklerin varlığı dikkat çekicidir. Teke Yarımadası'nda gerçekleştirilen yeni yüzey araştırmaları, özellikle Kaş-Demre bölgesinde daha önce bilinmeyen erken dönem yerleşimlerinin tespit edilmesine olanak sağlamış, aynı zamanda mevcut kazı verileriyle karşılaştırmalı olarak ele alındığında, Teke Yarımadası'nın Neolitikleşme ve sonrasındaki gelişmeler açısından özgün bir karakter taşıdığını ortaya koymuştur.

"Kaş-Demre Kültür Bölgesi" olarak adlandırdığımız alanda saptanan yontmataş endüstrisi, Ege Mezolitiği ile benzerlikler gösterse de dilgi-dilgicik üretiminin yüksek oranı, obsidyenin yokluğu ve çontuklu/dişlemeli aletlerin nadirliği gibi unsurlar bu toplulukların yerel kaynaklara dayalı, izole ve avcılığın ön planda olduğu bir yaşam biçimine sahip olabileceklerini düşündürmektedir. Bu yerleşimlerin hammadde temelli benzerlikleri, üretim teknikleri ve alet

tipolojisi açısından Batı Anadolu kıyı şeridindeki Bozburun ve Karaburun gibi bölgelerle de sınırlı örtüşmeler sunduğu, ancak obsidyen dolaşımı açısından önemli bir kopukluk barındırdığı görülmektedir. Girmeler ve Kaş-Demre bölgesi toplumlarının Erken Holosen'de çağdaş ya da belirli bir dönemde bir arada var oldukları düşünülürse, aynı bölge içinde birbirinden bağımsız iki farklı kültürden bahsetmek gerekir. Aynı bölgedeki iki topluluğun ne yaşayış tarzı ne de materyal kültürü kısıtlı benzerlikler dışında benzememektedir. Kaş-Demre bölgesinde hem yerel hem de batı kökenli bir Mezolitik kültürün harmanlanması mevcutken, Girmeler'de batı ve doğudaki çevre bölgelerle kısıtlı mimari ve evcilleştirme benzerlikleri dışında yerel gelişimin ön planda olduğu gözlemlenir. Dolayısıyla bölgenin ilk Neolitikleşme sürecinde birbirine yakın konumda sayılabilecek toplumların farklı yaşam biçimlerini ve farklı materyal kültürlerini benimsediği anlaşılır. Kaş-Demre'de daha hareketli mobil toplumlar olduğu öngörülürken, Girmeler'de daha yerleşik yaşam biçimine uyum sağlamış topluluklar görülür. Teke Yarımadası'nın Erken Holosen'de kendi içinde farklı Neolitikleşme süreçleri barındırdığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu bölge için herhangi bir göç ya da kolonizasyon olgusundan bahsedilemez. Diğer kültürlerle olan ilişkileri ise ancak akültürasyon kavramıyla ilişkilendirilebilir.

Girmeler ve Kaş Demre Kültür Bölgesinin en büyük ortak özelliği obsidyen gibi dış kaynaklı hammaddelerin Erken Holosen'de kullanılmamış olmasıdır. Teke Yarımadası'ndaki toplulukların geniş çaplı değiş-tokuş ağlarına katılmadığını, bunun yerine yerel kaynaklara ve kendi iç dinamiklerine dayalı bir üretim sistemi benimsediklerini göstermektedir. Bu durum, Erken Holosen'de gelişen toplulukların tamamen izole değilse bile büyük ölçüde çevresel fırsatlarla sınırlı, otokton karakter taşıyan topluluklar olduğunu düşündürmektedir.

İklimsel değişimlerin erken topluluklar üzerindeki etkisi de göz ardı edilemez. Erken Holosen'deki ılıman ve nemli iklim koşulları, bitki örtüsünün çeşitliliğini ve yaban hayvanların yaygınlığını artırmış olmalıdır; bu da avcı-toplayıcı stratejilerin sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Özellikle Kaş-Demre Kültür bölgesi yerleşimlerinin besin ekonomileri bilinmese de denizel ürünlerden çok av hayvanları ve toplayıcılığa yönelmiş olmaları muhtemeldir. Yerleşim konumları şu an için bu durumu destekler niteliktedir. Teke Yarımadası'nda avcı-toplayıcılık muhtemelen çok uzun bir dönem aralığını kapsamaktadır. Örneğin Beldibi, Belbaşı kaya sığınaklarında Ön Neolitik Dönem materyal kültürüne bakıldığında Epi-Paleolitik geleneklerin devamlılığı izlenmektedir. Diğer yandan Teke Yarımadası sınırlarının hemen dışındaki Katran Dağı yerleşimlerindeki Geç Neolitik toplumlarda da benzer davranışlar gözlemlenir. Özellikle bölgenin doğusunda 7. Binyıl sonuna kadar avcı-toplayıcı bir yaşam tarzı benimsemiş topluluklardan bahsedilebilir.

Son yıllarda ivme kazanan antik DNA çalışmaları da yukarıda bahsedilen verileri destekler niteliktedir. Girmeler'de yapılan antik DNA analizleri Teke Yarımadası'nda yaşamış toplulukların genetik kökenleri ve birbirleriyle olan ilişkileri konusunda önemli bilgiler sunmaya başlamıştır. İç Anadolu, Ege ve Güneydoğu Anadolu'dan elde edilen örneklerle karşılaştırıldığında, Güneybatı Anadolu'daki bireylerin genetik yapılarında yerel kökenli hatlar izlenmekte olduğu anlaşılmıştır. Bu durum bölgede Epi-Paleolitik kökenli yerel toplumların sonraki dönemde bölgede varlığını sürdürdüğünü düşündürmektedir. Diğer yandan bu analizler Teke Yarımadası'ndaki Neolitikleşme sürecinin yerel adaptasyon ile şekillendiğini de göstermektedir. Gelecekte bölgeden elde edilecek antik DNA verileri, bu sürecin daha ayrıntılı anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bölgede obsidyen değiş tokuşunun ilk defa görülmesi baskı tekniğinin ortaya çıkmasıyla birlikte kabul edilmektedir. Bu tür taş endüstrisinin gözlemlendiği yerleşimler Girmeler, Beldibi, Belbaşı ve yeni dönem yüzey araştırmalarıyla birlikte keşfedilen Asardere Kaya Sığınağı ile Köybaşı 2'dir. Söz konusu yerleşimlerde hem obsidyen hem de baskı tekniğinin varlığı bilinir. Diğer yandan Belbaşı çanak çömlekli tabakadan alınan radyokarbon tarihi Ön Neolitik Dönem çanak çömleğin varlığını kesin olarak kanıtlamıştır. Yine Ön Neolitik Dönemle ilişkilendirilen benzer parçalar Beldibi'nde de yer alır. Asardere'de ise bir-iki şüpheli çanak çömlek parçası dışında böyle örnekler görülmese de taş endüstrisi söz konusu yerleşimlerle benzerlik barındırır. Ayrıca Köybaşı 2 yerleşiminde de hem Beldibi, Belbaşı hem de Girmeler Ön Neolitik dönemiyle benzer iki parça çanak çömlekler bulunur. Genel olarak bölgede obsidyenin, baskı tekniğinin ve çanak çömleğin ortaya çıkışı hemen hemen eş zamanlı olmalıdır. Dolayısıyla bu tür taş endüstrisindeki değişimler, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin son safhaları ve Ön Neolitik dönemin başları içinde yani MÖ 7000-6600 aralığında yaşanmış olmalıdır. Fakat belirtmek gerekir ki bu dönem aralığına tarihlendirilen yerleşimlerden hiçbirinde obsidyen yoğun kullanım görmemiştir ve birkaç parçayla temsil edilir. Bölgenin Ön Neolitiğinde obsidyen kullanımından çok baskı tekniği ve baskı tekniğine sahip olmayan yerel hammadde kaynaklı dilgi ve dilgiciklerin kullanım gördüğü anlaşılır.

Teke Yarımadası'nda çanak çömleğin ortaya çıkışı, radyokarbon verilerine göre MÖ 6700/6600 dolaylarına tarihlenmektedir. Belbaşı ve Beldibi yerleşimlerinde belgelenen erken çanak çömlek örnekleri, İç Anadolu'da eşzamanlı olarak görülen ilk çanak çömleklerle form açısından benzerlik taşımaktadır. Ancak genel çanak çömlek nitelikleri İç Anadolu ile farklılık gösterir. Bu durum, Teke Yarımadası'nın doğusunda çanak çömlek teknolojisini komşu bölgelerden etkileşim yoluyla benimsediğini, ancak yerel üretim biçimleriyle geliştirdiğini düşündürmektedir. Diğer yandan Girmeler'deki az sayıda Ön Neolitik çanak çömlek hem bölge

içi hem de dışındaki hiçbir yerle örtüşmez. Bölgede Elmalı Zümrütova-Karain ve Kaş-Bulamada yerleşimlerinde bu tür çanak çömleklere rastlanılır. Söz konusu örnekler Beldibi ve Belbaşıyla daha benzer niteliktedir. Girmelerdeki az sayıda parçanın ve Köybaşı 2'deki bir örneğin Teke Yarımadası'nın diğer kesimlerindeki Ön Neolitik çanak çömlek kültüründen ayrılması, bölgenin kendi içinde de farklı yapım teknikleri izlediğini göstermektedir.

MÖ 6500-6200 aralığına tarihlenen Erken Neolitik Dönem Teke Yarımadası'nda Girmeler ve Domuzburnu yerleşimlerinden bilinir. Bu dönemin MÖ 6200 de sonlandırılması Domuzburnu Mağarası'nda görülen hiatusla ilgilidir. 8.2 ka olayı her ne kadar Batı Anadolu'yu yeterince etkilememiş gibi görünse de Teke Yarımadası'nın bu veriler dâhilinde etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir. Bölgenin Erken Neolitik çanak çömlekleri hem Girmeler hem de Domuzburnu'nda oldukça benzer yapıdadır. İki yerleşimdeki kahverengi perdahlı mallar, kırmızı astarlı mallar, siyah yüzlü mallar ve yerel boyalı mallar Teke Yarımadasının yerel çanak çömlek kültürüyle karakterize edilir. Her ne kadar bazı basit formlar ile yüzey uygulamaları Batı Anadolu ve Göller Bölgesi ile benzerlik barındırsa da temelde çok farklı bir kültürün olduğu anlaşılır. Hem Batı Anadolu hem de Göller Bölgesi Erken Neolitik çanak çömlekleri nitelik ve yüzey uygulamaları açısından Teke Yarımadası'na göre daha kaliteli örneklere sahiptir. Özellikle Batı Anadolu'da bulunan oldukça ince cidarlı ve ileri düzey perdahlı örnekler Teke Yarımadası'nda hiçbir yerde bulunmaz. Bu iki bölgede de form çeşitliliği oldukça fazladır buna karşın Teke Yarımadası'nın form çeşitliliği kısıtlıdır ve Ön Neolitik'ten gelen bir form devamlılığından bahsedilebilir. Bölgede Tavabaşı Üst Mağara, Ortaalan ve Ayı Deliği Mağarası'ndaki az sayıda parçanın da Erken Neolitik Döneme tarihlendiği düşünülür. Erken Neolitik Dönem'in taş aletleri ise yeterince anlaşılamamıştır ve az sayıdadır. Ancak gene dilgi tabanlı bir endüstrinin varlığından söz edilebilir. Yine Tavabaşı Üst Mağara'nın dip kısmında bulunan kemik idol ve bezemeli kemik nesne, bu dönemde nadiren de olsa bilinçli ritüel uygulamaların gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Teke Yarımadası'nda Geç Neolitik Dönem Girmeler ve Domuzburnu yerleşimlerinden bilindiği üzere MÖ 6000 yılında başlamaktadır. Malzeme kültürü ise bu dönemin muhtemelen MÖ 5700'e kadar devam ettiğini göstermektedir. Bu tür malzemeler Girmeler dışında Elmalı yerleşimlerinde sıkça bulunur. Geç Neolitik'te Teke Yarımadası çanak çömleklerinde yüzey uygulamaları ve genel nitelik açısından gelişim gözlenir. Bu dönem Batı Anadolu ve Göller Bölgesi yerleşimlerinde koyu yüzlü mallar devamlılık gösterse de özellikle kırmızı astarlı örneklerde büyük bir artış yaşanmıştır. Teke Yarımadası'nda ise koyu yüzlü mallar hala baskın gruptur. Form olarak Erken Neolitik'te olduğu gibi dışa açılan ağızlı ve kısa boyunlular devam eder. Batı Anadolu ve Göller Bölgesi'nde bu basit formların benzeri yer alır ancak daha önce

belirtildiği gibi bunlar direkt etkileşim aracı olarak görülmez. Çünkü bu tür formlar Neolitiğin her döneminde karşımıza çıkabilir ayrıca diğer bölgelerde form çeşitliliği çok daha fazladır. İp delik bu dönem Girmeler'de görülür ve Ege Gübre'yle benzerdir. Gökpınar'da ise tüp delikli bir örnek yer alır ancak bu Batı Anadolu örneklerine göre daha yayvan ve geniştir. Geç Neolitik'de en önemli değişim Göller Bölgesi kökenli ithal boyalıların bölgeye girişidir. Girmeler ve Elmalı yerleşimlerinde bu parçalar gözlemlenmiştir. Buna karşın neredeyse tüm coğrafyalardan bilinen impresso bezeme Teke Yarımadası'nda bulunmamaktadır. Ayrıca Batı Anadolu'da gözlenen Balkan Tipi boyalılar da yoktur. Bu dönem çevresel etkileşimin arttığı ancak yine de yerel tercihlerin ağır bastığı söylenebilir. Özellikle Batı Anadolu ve Göller Bölgesi'ndeki çok nitelikli parçalar Teke Yarımadası'nda yoktur. Kesin olmamakla birlikte Geç Neolitik çanak çömleklerin Zümrütova/Karain, Elmalı-Küçükin/Karain, Köybaşı 1 ve bazı Kaş-Demre yerleşimlerinde bulunma olasılığı da vardır. Yakın çevre bölgede konumlanan Karain ve Suluin Mağaraları'nda da bu tip Geç Neolitik çanak çömleklerin olduğu bilinmektedir. Geç Neolitik taş endüstrisinde ise bölgenin genelinde baskı dilgilerin ve obsidyen kullanımının büyük oranda arttığı anlaşılmaktadır.

Teke Yarımadası'nda Ön Neolitik mimari sadece Girmeler yerleşiminden bilinmektedir. Bu dönem özel amaçla kullanılmış ve motifli tabanlara sahip üç bina keşfedilmiştir. Bu tarz boyalı tabanlar Ulucak VI, Bademağacı EN I/8, ve Ekşi Höyük 7-6 tabakalarından bilinmektedir. Fakat Girmeler'deki motif çeşitliliği eşsizdir. Yine de Ekşi Höyük 6. Tabakadaki bazı motifler Girmeler ile benzer kabul edilebilir. Diğer yandan Girmeler'deki boyalı tabana sahip özel yapıların birinde taban altı gömüler mevcuttur, bu durum Çatalhöyük'teki davranışlarla benzer görülmektedir (Erdoğu vd., 2025: 33). Diğer iki özel binada gömü tespit edilememiştir fakat kepçe tahribatıyla binaların büyük bir kısmının yok edilmiş olması bu tür verilerin yok olmasına sebep olmuş olabilir. Binaların yerleştirilme biçimleri ve konumu, tabanlarındaki çeşitli motifler, sıcak su kaynağı ve Girmeler yerleşiminin olasılıkla doğal sembolik yapısı söz konusu özel yapıları diğer yerleşimlerden ayırmaktadır.

Erken ve Geç Neolitik mimari şu an için yine sadece Girmeler'den bilinmektedir. Bu dönem mimarileri, sarımsı kirli beyaz kireç tabanlı, dörtgen planlı, tek odalı ve dal örgü üst yapılıdır. Genel olarak Girmeler mimarisi Batı Anadolu ve Göller Bölgesine göre daha ilkel görünmektedir. Erken Neolitik binalar Ulucak V ve Yeşilova III. 6-8 ile kısmen paralellik barındırmaktadır. Binaların iç düzenlemeleri yine tahribat nedeniyle yeterince anlaşılamasa da diğer bölgelerden farklı olduğu düşünülmektedir. Geç Neolitik Dönem'de ise Batı Anadolu'da dörtgen planlı taş temel üzeri kerpiç binalar yaygınlaşırken, Göller Bölgesi'nde sur duvarlı/koruma duvarlı yerleşimler ve iki katlı yapılar ortaya çıkmıştır. Çevre bölgelerdeki bu

tür belirgin dönüşümler Girmeler'de mevcut değildir. Aksine Erken Neolitik mimari Geç Neolitik'te de devamlılık gösterir ve tüm bölgelere göre daha ilkel niteliktedir.

Her ne kadar MÖ 6. Binyılın ortalarında Anadolu genelinde keskin kültürel kırılmalar yaşansa da Teke Yarımadası'nda Tlos Stadyum, Aşağı Bağbaşı ve Kızılbel gibi yerleşmelerden gelen bulgular bölgede iskânın devamlılığını göstermektedir. Ancak Teke Yarımadası'nda da Batı Anadolu ve Göller Bölgesiyle benzer biçimde MÖ 5700'de bir terk söz konusudur. Tlos Stadyumdan gelen veriler ise MÖ 5200'e tarihlenir. Elmalıyla yerleşimleriyle birlikte bu tarihler en fazla MÖ 5300'e götürülebilir. Dolayısıyla Geç Neolitik sürecin bitiminden itibaren yaklaşık 400 senelik bir boşluk olmalıdır. Erken Kalkolitik mimari ise şu an için hiçbir yerleşimden bilinmemektedir. Genel olarak bu yerleşimlerdeki çanak çömlek kültürü genellikle bezemesiz, kaba ve ilkel yapıdadır. Bu çanak çömleklerin genel nitelikleri Gülpınar, Uğurlu ve Ulucak gibi Erken Kalkolitik tabakalarına sahip Batı Anadolu yerleşimlerinden farklıdır.

MÖ 5. Binyılda Teke Yarımadası'nda yerleşim sayısının arttığı ve daha geniş bir coğrafi alana yayılan iskân örüntülerinin gözlemlendiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Girmeler, Tavabaşı ve Domuzburnu'ndan gelen örnekler Batı Karadeniz, Marmara Bölgesi ve Batı Anadolu Kıyı şeridinde görülen Orta Kalkolitik çanak çömlek kültürüyle birebir benzerliğe sahiptir. Ancak Teke Yarımadası'nda oldukça kaba yerel bir mal grubu da bulunur ve bu yerel mallar oldukça baskındır. Bu tür kaba örnekler Elmalı, Kaş, Demre, Finike, Kemer gibi çeşitli bölgelerde tespit edilen yeni yerleşimlerde de mevcuttur ve olasılıkla Orta Kalkolitikle ilişkilidir. Ayrıca Teke Yarımadası'ndaki prehistorik dönemlere ait tek mermer buluntu (mermer boncuk) Girmeler'in Orta Kalkolitik tabakasında ortaya çıkmıştır ve Batı Anadolu'da bu dönem bilinen yaygın mermer kullanımıyla tutarlıdır. Taş Aletler ise sadece Girmeler'den bilinir ve genellikle dilgi endüstrisiyle karakterize edilir.

Teke Yarımadası'nda yerleşim seçimleriyle ilgili incelemelerde de çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bölgede yapılan/yapılmış kazı ve yüzey araştırmalarından anlaşıldığı üzere kayalık, mağara, kaya sığınağı, höyük ve düz yerleşim olmak üzere beş ana yerleşim tipi yer alır. Erken Holosen'de çoğunlukla kayalıkların yerleşim olarak tercih edildiği söylenebilir. Bu tip yerleşimler büyük oranda Kaş-Demre Kültür Bölgesiyle ilintilidir. Ancak kayalık tipi yerleşimler nadiren Ön Neolitikten Orta Kalkolitik döneme kadar ki süreçte de kullanılmıştır (MÖ 6700-4200). Teke Yarımadası'nın engebeli yapısı prehistorik toplumları mağara ve kaya sığınağı tipi yerleşimlere yönlendirmiş olmalıdır. Bu tür yerleşimler yine Ön Neolitik dönemden Orta Kalkolitik periyoda kadar kullanım görmüştür. Ön Neolitik dönem ile hemen öncesindeki Geç Çanak Çömleksiz Neolitik safhada, özellikle kaya sığınakları daha sık tercih edilmiştir. Asardere, Beldibi ve Belbaşı gibi yerleşimler buna örnek gösterilebilir. Ancak aynı

dönemde Girmeler'de olduğu gibi höyük ve Köybaşı 2'de olduğu üzere düz yerleşimlerin de kullanıldığı görülür. Höyük yerleşimleri ise genellikle Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik dönemlerle ilişkilidir. Girmeler, Tlos Stadyum ve Elmalı yerleşimleri buna örnektir. Ancak höyükler genellikle Elmalı'nın düz ovalıklarında kurulmuştur. Girmeler yerleşiminin höyükleşme süreci ise Erken Holosen dönemden itibaren başlamıştır ve bu yüzden mağara yerleşimi olarak anılmaz. Orta Kalkolitik Dönem'de ise mağara ve kaya sığınağı tipi yerleşimlere geri dönüş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun altında yatan sebebi henüz söylemek oldukça zordur. Ancak dönemin çevresel faktörleri başlıca etken olabilir. Orta Kalkolitik'te bu tür mağara yerleşimleri Zonguldak-İnönü Mağarası, Aydın-Malkayası ve Antalya-Karain Mağarası gibi çeşitli yerlerden bilinmektedir. Özellikle Orta Kalkolitik'te, Batı Anadolu'nun güney kesimlerinde, mağara ve kaya sığınaklarına eğilim olduğu açıktır.

Erken Holosen'de yerleşimlerin çok büyük kısmı denize yakın ve çok yakın konumlarda yer alır. Ayrıca dönemin deniz seviyesinin daha alçak olduğu düşünüldüğünde olasılıkla su altında kalmış yerleşimler de mevcuttur. Yine Geç Çanak Çömleksiz Neolitik ve Ön Neolitik Dönem'de birkaç yerleşim dışında çoğu denize yakın veya çok yakındır. Erken ve Geç Neolitik dönemler Elmalı'da dikkate alındığında genellikle denize uzak ya da çok uzak kesimlerle ilişkilendirilmiştir. Sadece Domuzburnu Mağarası bu duruma istisna görülebilir. Diğer yandan henüz kıyı şeridine yakın ve kesin olarak belgelenmiş başka bir Erken ya da Geç Neolitik yerleşim yoktur. Erken Kalkolitik'te yerleşimlerin hepsi denize çok uzak ya da uzak kesimlerde yer alır. Orta Kalkolitikte ise yine birçok yerleşim iç bölgelerde karşımıza çıkar ancak denize yakın konumda olan yerleşimler de mevcuttur.

Teke Yarımadası'nda Erken Holosen yerleşimlerin çok büyük kısmı 400-550 m aralığındadır. Ancak bu dönem 0-350 m aralığında da yerleşimler bulunur ve 600 m üzerinde tek bir yerleşim vardır. Muhtemelen dönemin iklimsel ve çevresel faktörleri genellikle 0-550 m aralığının tercih edilmesine sebep olmuş olabilir. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik, Ön Neolitik ve Erken Neolitik Çağlar'da yine 0-500 m aralığında daha sık yerleşim olsa da 800 m üzerinde olan Tavabaşı ve Köybaşı 2 gibi yerleşimler de yer alır. Geç Neolitikten itibaren yerleşimlerin denize uzaklıklarıyla bağlantılı olarak yükseklikleri de artış göstermiştir. Bu dönem Elmalı'daki yerleşimlerin artışı söz konusu durumu tetiklemektedir. Erken Kalkolitik'te de ilişkili yerlerin veya yerleşimlerin çoğunun iç kesimlerde ve yüksekte olması Geç Neolitikle benzerdir. Orta Kalkolitikte ise 0-1000+ m aralığında bir yerleşim düzeni izlenir ve yükseklik yerleşim seçimi için bir kıstas olmamıştır.

Sonuç olarak, bu tez çalışması Teke Yarımadası'ndaki Neolitik ve Kalkolitik dönem yerleşimlerini, çok yönlü bir yaklaşımla incelemiş; bölgenin Anadolu'nun tarih öncesi

dönemlerindeki yeri hakkında yeni fikirler sunmuştur. Kısacası Teke Yarımadası Neolitikleşme sürecinden Orta Kalkolitik sonuna kadar çevre bölgelerden çoğu zaman ayrılan izole bir yapıdadır. Neolitikleşme sürecinde kısmi çevresel iletişimin yanı sıra yerel bir dönüşüm söz konusudur. Özellikle Erken Neolitik Dönem sonuna kadar bu yerel kültür ve dışa kapalı yapı daha belirgindir. Geç Neolitik'te ise çevre bölgelerle etkileşim belirgin bir biçimde artmıştır ancak yine yerel kültürlerin daha ön planda olduğu anlaşılır. Erken Kalkolitik yine tamamıyla bölgeye özgü bir kültürleşmeye sahiptir. Orta Kalkolitik'te ise Geç Neolitik'te olduğu gibi çevreyle etkileşim artmıştır ve yine benzer olarak yerel kültürel öğelerin daha baskın olduğu söylenebilir. Ayrıca birçok dönemde materyal kültürü ve yaşayış biçimi sembolizmden çok işlevsel bir yapıya hizmet etmiştir. Girmeler'in Ön Neolitik Döneme tarihlenen özel binaları ve Tavabaşı yukarı mağaradaki bilinçli uygulamalar dışında bölgedeki materyal kültürü ve yaşayış biçiminin ritüel pratiklerden uzak olduğu ve daha çok günlük faaliyetlerin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Teke Yarımadası toplumlarının temelde hayatta kalma üzerine kurulu bir yaşayış tarzları olmalıdır.

Bu tez çalışmasında Teke Yarımadası'nın Neolitik ve Kalkolitik dönemlerine dair günümüze kadar belgelenmiş arkeolojik veriler bir araya getirilerek; bölgenin prehistorik kültürlerinin çeşitliliği, çevresel uyarlamaları, teknolojik gelişimi, sosyo-ekonomik dönüşümleri gibi unsurlar bölgesel karşılaştırmalarla bütüncül olarak kapsamlı biçimde analiz edilmiştir. İlk Holosen topluluklarının yerel dinamikleriyle şekillenen Neolitikleşme süreci, evcilleştirme aşamaları, kireç söndürme, mimari değişim, çanak çömleğin ortaya çıkışı aracılığıyla çok katmanlı bir evrim sergilemiş ve bu evrim Orta Kalkolitik dönem sonuna kadar devamlılık göstermiştir. Gelecek çalışmalarda disiplinlerarası yöntemlerle desteklenecek mikro-ölçekli araştırmalar, Teke Yarımadası'nın Neolitik ve Kalkolitik geçmişine dair daha bütüncül bir tablo oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışma çokça görüş ve veri sunmuş olsa da hala bölge içinde çözümlenmesi gereken pek çok konu yer alır. Şu ana kadar göz ardı edilen yarımadanın ne kadar önemli bir anahtar bölge olduğu açıktır. Dolayısıyla ileride Teke Yarımadası içinde yeni kazı çalışmaları ve analizlerin yapılması gerekmektedir. Bu tez şu an için Teke Yarımadası tarihöncesi hakkında en güncel verileri barındırır ve gelecekte yapılacak çalışmalar için ön hazırlık oluşturmuştur.

K A Y N A K Ç A

Abell, J. T., Quade, J. Duru, G., Mentzer, S. M., Stiner, M. C., Uzdurum, M. ve Özbaşaran, M. (2019). "Urine salts elucidate Early Neolithic animal management at Aşıklı Höyük, Turkey". *Science Advances,* 5 (4): 1-10.

Akçar, N., Yavuz, V., Yeşilyurt, S., Ivy-Ochs, S., Reber, R., Bayrakdar, C., Kubik, P. W., Zahno, C., Schlunegger, F. ve Schlüchter, C. (2017). "Synchronous Last Glacial Maximum across the Anatolian peninsula". P. D. Hughes, J. C. Woodward (Ed.), *Quarternary Glaciation in the Mediterranean Mountains, Geological Society,* 433 (1), London: 251-269.

Akengin, H., Dölek, İ. ve Özdemir, Y. (2019). "Türkiyenin Denizleri ve Kıyıları". H. Akengin, İ. Dölek (Ed.), Türkiye Fiziki Coğrafyası, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara: 286-310.

Aksoy, B. ve Orhan K. (2005). A site in the Seki Plateau (Lycia) : Eceler Höyük", Anatolia Antiqua, 13 (1): 71-83.

Aksoy, R. ve Aksarı, S. (2008). "Elmalı (Antalya, Batı Toroslar) Kuzeyinde Likya Naplarının Jeolojisi". Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlik Fakültesi Dergisi, 23 (2): 45-59.

Albrecht, G., Albrecht, B. Berke, H., Burger, D., Moser, J., ….. ve Urban, B. (1992). "Late Pleistocene and Early Holocene Finds From Öküzini: A Contribution to the Settlement History of the Bay Of Antalya, Turkey". *Paléorient,* 18(2): 123-141.

Almazroui, M ve Awad, A. M. (2016). "Synoptic regimes associated with the eastern Mediterranean wet season cyclone tracks". *Atmospheric Research,* 180: 92-118.

Ammerman, A. J. ve Cavalli-Sforza, L. L. (1971). "Measuring the rate of spread of early farming in Europe", *Man,* 6: 674–688.

Anati, E. (1968). "Anatolia's Earlieast Art". *Archaeology,* 21 (1): 22-35.

Atakuman, Ç., Erdoğu, B., Gemici, H. C., Baykara, İ., Karakoç M., Biagi, P., Starnini, E., Guilbeau, D., Yücel, N., Turan, D. ve Dirican M. (2022). "Before the Neolithic in the Aegean: The Late Pleistocene and the Early Holocene Record of Bozburun - Southwest Turkey". *Journal of Island and Coastal Archaeology,* 17 (3): 323-355.

Atalay, İ. (1996). "Pleistosen Sonu ve Holosen Başlarında Anadolu'nun Paleocoğrafya Şartlarına Genel Bir Bakış". Coğrafya Araştırmaları, 4: 7-19.

Aydın, T. (2019). *Elmalı İlçesinin Coğrafyası*. İksad, Ankara.

Aykurt, A. ve Ayengin, N. (2011) "Karain Mağarası B Gözü Erken Kalkolitik Çağ Seramiği". H. Taşkıran, M. Kartal, K. Özçelik, M. B. Kösem, G. Kartal (Ed.), *Işın Yalçınkaya'ya Armağan, Studies in Honour of Işın Yalçınkaya*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 47-66

Aykurt, A. ve Ayengin, N. (2022) "Karain Mağarası Orta Kalkolitik Dönem Seramiği". Belleten, 86 (305): 1-37.

Aykurt, A., Böyükulusoy, K. ve Oğuzhanoğlu, U. (2023). "Çaltılar Höyük 2021 Yılı Kazıları". *42. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 1*, 23-27 Mayıs 2022, Ankara: 313-332.

Baird D., Fairbrain A., Matin, L. Ve Middleton C. (2012). "The Boncuklu Project: The origins of Sedentism, Cultivation and Herding in Central Anatolia". M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (Ed.), *Neolithic in Turkey. Central Turkey.Vol.3,* Archaeology and Art Publications, İstanbul: 219-244.

Baird, D. (2012). "The Late Epipaleolithic, Neolithic, and Chalcolithic of the Anatolian Plateau, 13-000-4000 BC". D. Potts (Ed.), *in a companion to the Archaeology of the Ancient Near East,* Wiley-Blackwell, Malden: 431-465.

Baird, D. (2012a). "The Late Epipaleolithic, Neolithic, and Chalcolithic of the Anatolian Plateau, 13,000-4000 BC". D. T. Potts (Ed.), *A companion to the archaeology of the Ancient Near East,* Wiley-Blackwell Publishing: 431-465.

Baird, D. (2012b). "Pınarbaşı From Epi-Paleolithic Camp-Site to Sedentarising Village in Central Anatolia". M. Özdoğan, N. Başgelen, I. Kuniholm (Ed.). *The Neolithic in Turkey; Central Turkey (Vol.3)*, Archaeology and Art Publications, İstanbul: 181-218.

Baird, D., Fairbairn, A. S., Jenkins, E., Martin, L., Middleton, C., ….. ve Elliott, S. (2018). "Agricultural origins on the Anatolian plateau". *PNAS*, 115 (14): E3077-E3086.

Baird, D., Fairbairn, A., Martin, L. ve Middleton, C. (2012). "The Boncuklu Project: The Origins of Sedentism, Cultivation and Herding in Central Anatolia". M. Özdoğan, N. Başgelen, I. Kuniholm (Ed.). *The Neolithic in Turkey; Central Turkey (Vol.3)*, Archaeology and Art Publications, İstanbul: 219-244.

Bayliss, A., Brock, F., Farid, S., Hodder, I., Southon, J. Ve Taylor, R. E. (2015). "Getting to the Bottom of It All: A Bayesian Approach to Dating the Start of Çatalhöyük". Journal of World Prehistory, 28(1): 1-26.

Bayrakdar, C. (2012). *Akdağ Kütlesi'nde (Batı Toroslar) Karstlaşma-Buzul İlişkisinin Jeomorfolojik Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.

Bayrakdar, C., Çılğın, Z. ve Sarış, F. (2017a). "Karadağ'da Pleyisyosen Buzullaşmaları, Batı Toroslar, Türkiye". Türkiye Jeoloji Bülteni, 60: 451-470.

Bayrakdar, C., Kıyak, N. G., Turoğlu, H., Öztürk, T. ve Canel, T. (2017b). "Akdağ Kütlesi'nde (Batı Toroslar) Pleistosen buzullaşmalarının jeomorfolojik özellikleri ve optik uyarlamalı lüminesans (OSL) ile yaşlandırılması". Türk Coğrafya Dergisi, 69:27-37.

Baysal, A. (2013). "Konya Ovası Neolitik Dönem Kültürel Gelişimi İçinde Boncuklu Höyük ve Önemi". *Colloquium Anatolicum,* XII: 79-104.

Baysal, E. (2013a). "Epipalaeolithic Marine Shell Beads at Pınarbaşı. Central Anatolia from an Eastern Mediterranean perspective". *Anatolica,* XXXIX: 261-276.

Baysal, E. (2013b). "A tale of two assemblages: Early Neolithic manufacture and use of beads in The Konya plain". *Anatolian Studies,* 63: 1-15.

Baysal, E. (2014). "Findings Relating to the Manufacture and Use of Stone Beads at Neolithic Boncuklu Höyük". *Colloquium Anatolicum,* XIII: 57-79.

Baysal, E. (2017). "Anadolu ve Levant Epi-Paleolitiği Işığında Direkli Mağarası Kişisel Süs Eşyaları". *Anadolu,* 42: 139-157.

Becks, R., Becks, B. A. P. (2013). "Girmeler Mağarası-Lykia'da Bir Kalkolitik Dönem Yerleşimi". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (8): 166-183.

Blum, S. (2014). "The Middle Chalcolithic Cultural Sequence of the Troad (Northwest Anatolia): Chrono-logical and Interregional Assesmen". B. Horejsand ve M. Mehofer (Ed.), *Western Anatolia Before Troy: proto-urbanisation in the 4th millenium BC*?. Vienna: 125-156.

Bodet, C. (2018). "Neolitik Kıbrıs: Anakaranın İzole Bir Yansıması". *TINA,* 10: 70-89.

Bostancı, E. Y. (1959). "Researches on the Medditeranean Coast of A New Paleolithic Site of Beldibi Near Antalya". *Anatolia,* 3: 129-178.

Bostancı, E. Y. (1962). "Belbaşı Kaya Sığınağında Bulunan Üst Paleolitik ve Mesolitik Endüstri: Belbaşı Kültürü (Türkçe-İngilizce)". *Belleten,* 26 (102): 233-292.

Bostancı, E. Y. (1963). "Human Fossil Remains in Beldibi and Belbaşı Rock Shelters on the Mediterranean Coast of Anatolia". *Antropoloji*, 1, 17-36.

Bostancı, E. Y. (1964). "Beldibi Kazılarında Çıkan Önemli Sanat Eserleri (Türkçe-İngilizce)". *Antropoloji*, 2, 21-31.

Bostancı, E. Y. (1965). "Beldibi, Belbaşı Mezolitiği ve Diğer Mezolitik Buluntularla Olan Münasebetleri (Türkçe-İngilizce). *Antropoloji*, 3: 55-148.

Bostancı, E. Y. (1967). “Beldibi ve Mağaracık'ta Yapılan 1967 Yaz Mevsimi Kazıları ve Yeni Buluntular”. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 16: 51-56.

Bostancı, E. Y. (1968). “Belbaşıyen Kültürü ve Bu Kültür üzerinde Bir Tenkit”. *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, 26 (3-4): 1-48.

Bostancı, E. Y. (1975). “Shovel-Shaped Endscrapers Shovel Technique in Belbaşiyen Has Been Discovered On The Mediterranian Coast of Anatolia”. *Antropoloji*, 7, 81-105.

Bozyiğit, R. (1997). *Eşen Çayı Havzası'nın Jeomorfolojisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Bozyiğit, R. (2018). “An Evaluation On The Hydrogeomorphological Properties Of The Eşen Stream Basin”. *IJOESS*, 9(31): 394-439.

Brami, M., Horejs, B. ve Ostmann, F. (2016). “The ground beneath theri feet: building continuity at Neolithic Çukuriçi Höyük”. *Anatolian Studies*, 66: 1-16.

Briois, F. (2024). “Les industries de pierre taillée”. J. D. Vigne, F. Briois, J. Guilaine (Ed.), *Klimonas: an earlt pre-pottery Neolithic village in Cyprus*, CNRS Editions via Open Edition: 243-268.

Burke, C. Ve Horejs, B. (2021). “Neolithic Potting Traditions at Çukuriçi Höyük”. R. Özbal, M. Erdalkıran, Y. Tonoike (Ed.), *Neolithic Pottery from the Near East: Production, Distirbution and Use.* Proceedings of the 2019 Third International Workshop (Antalya, Turkey), Koç University Akmed, İstanbul: 77-88.

Carter, T., Contreras, D. A., Doyle, S., Mihailovic, D., D. ve Skarpelis, N. (2016a). “Early Holocene interaction in the Aegean islands: Mesolithic chert exploitation at Stélida (Naxos, Greece) in context”. *Géoarchéologie des îles de Méditerranée*, CNRS Editions, Paris: 275-286.

Carter, T., Contreras, D. A., Holcomb, J., Mihailovic, D. D., Skarpelis, N., Campeau, K., Moutsiou, T. ve Athanasoulis, D. (2017). “The Stélida Naxos Archaeological Project: New Studies of an Early Prehistoric Chert Quarry in the Cyclades”. From maple to olive: Proceedings of a colloquium to celebrate the 40th anniversary of the Canadian Institute in Greece, 10-11 June 2016, Athens, Greece: 75-103.

Carter, T., Mikailovic, D. D., Papadatos, Y. ve Sofianou, C. (2016b). “The Cretan Mesolithic in context new data from Livari Skiadi (SE Crete)”. Documenta Praehistorica XLIII, 87-101.

Carter, T., Strasser, T. F., Panagopoluou, E., Campeau, K. ve Mihailovic, D. D. (2018). "Obsidian circulation in the early Holocene Aegean: A case study from Mesolithic Damnoni (SW Crete)". Journal of Archaeological Science Reports, 17: 173-183.

Cauvin, J. (1989). "La neolithisation au Levant et sa première diffusion". O. Aurenche J. Cauvin (Ed.), *Néolithisations*, BAR International Series 526, Oxford: 3–36.

Cauvin, J. (1994). *Naissance des divinités, naissance de l'agriculture: La révolution des symboles au Néolithique*. Paris: CNRS Éditions.

Cauvin, J. (2000a). The Birth of the Gods and the Origins of Agriculture, Cambridge University Press, Cambridge.

Cauvin, J. (2000b). "The Symbolic foundation of the Neolithic Revolution in the Near East". I. Kuijt (Ed.), *Life in Neolithic Farming Communities: Social Organization, Identity, and Differentiation*, Kluwer Academic, New York: 235-251.

Caymaz, T. (2013). "Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültür". *Arkeoloji Dergisi*, XVIII: 39-112.

Colin, H. J. "Fethiye-Antalya-Kaş-Finike (Güneybatu Anadolu) bölgesinde yapılan jeolojik etüdler". *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi*, 59: 19-59.

Coulton, J. J. (2012). "Introduction". J. J. Coulton (Ed.), *Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia: 1. Balboura and the history of highland settlement*, Monograph 43, British Institute At Ankara: 1-16.

Çayır-Böyükulusoy, Ü. (2010). *Batı Anadolu Bölgesindeki Kalkolitik Çağ Bezemeli Seramik Geleneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Çevik, Ö ve Erdoğu, B. (2019). "Multiple Faces Of Changes In 5600/5500 Cal. BC Anatolia And Thrace". *Anatolica*, XLV: 1-16.

Çevik, Ö. ve Erdoğu, B. (2019). "Multiple Faces of Changes in 5600/5500 Cal. BC Anatolia and Thrace". *Anatolica*, XLV, 1-16.

Çevik, Ö. ve Erdoğu, B. (2020). "Absolute Chronology Of Cultural Continiuty, Change And Break In Western Anatolia Between 6850-5460 Cal. BC: The Ulucak Höyük Case". *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 20 (1): 77-92.

Çevik, Ö. ve Erdoğu, B. (2020). "Absoulute Chronology of Cultural Continiuty, Change and Break in Western Anatolia Between 6859-5460 Cal. BC: The Ulucak Höyük Case". *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 20 (1): 77-92.

Çevik, Ö. ve Vuruşkan, O. (2020). "Ulucak Höyük: the pottery emergence in Western Anatolia". *Documenta Praehistorica*, XLVII: 96-109.

Çevik, Ö., Vuruşkan, O. ve Sivil, C. (2020). "Ulucak Höyük (MÖ 6850-5460)". *İzmir Araştırmaları Dergisi*, 12: 11-39.

Çılğın, Z. ve Bayrakdar, C. (2020). "Teke Yarımadası'ndaki (Güneybatı Anadolu) glasiyal sirklerin morfometrik özellikleri". *Türk Coğrafya Dergisi*, 74: 115-129.

Çilingiroğlu, Ç. (2012). "The Neolithic Pottery of Ulucak in Aegean Turkey Organization of Production, Interregional Comparisons and Relative Chronology". *Bar International Series 2426.*

Çilingiroğlu, Ç. (2016). "Impressed pottery as a proxy for connectivity in the Neolithic Aegean and eastern Mediterranean". B. P. C. Molloy,(Ed.), *Of Odysseys and Oddities: Scales and Modes of Interaction Between Aegean Societies and Their Neighbours, Sheffield Studies in Aegean Archaeology,* Oxbow Books, Oxford: 75-96.

Çilingiroğlu, Ç. ve Çakırlar, C. (2013). "Towards configuring the neolithisation of Aegean Turkey". Documenta Praehistorica, XL: 21-29.

Çilingiroğlu, Ç., Kaczanowska, M., Kozłowski, J. K., Dinçer, B., Çakırlar, C. ve Turan D. (2020). "Between Anatolia and the Aegean: Epipalaeolithic and Mesolithic Foragers of the Karaburun Peninsula". *Journal of Field Archaeology*, 45 (7): 479-497.

De Groot, B. G. (2019). "A Diachronic Study Of Networks of Ceramic Assemblage Similarity in Neolithic Western Anatolia, The Aegean and The Balkans (C.6600-5500 BC)". *Archaeometry*, 61 (3): 600-613.

Dedeoğlu, F. Ozan, A., Konakçı, E., Temür, B., Boz, B., Milic, B., İlgezdi-Bertram, G. ve Erdalkıran, M. (2023). "Archaeological And Analytical Investigation Of A New Neolithic Site In Western Anatolia: Ekşi Höyük (Denizli, Turkey)". *Mediterranean Archaeology and Archaeometry,* 23 (1): 1-29.

Dedeoğlu, F., Temür, B., Konakçı, E. ve Ozan, A. (2019). "Ekşi Höyük 2015-2019: Yukarı Menderes Havzası'nın Neolitik Dönemine İlişkin İlk Sonuçlar ve Gözlemler". *ADerg*, XXIV: 1-23.

Derici, Y. C. (2018). *Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşimi Neolitik Dönem Bezemeli Çanak Çömleklerin Bağlamsal Olarak Değerlendirmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Derici, Y. C. ve Erdoğu, B. (2019). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Neolitik Dönem Boya Bezemeli Çanak Çömlekleri". P. Çaylı, I. Demirtaş, B. Eser (Ed.), Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçur Armağanı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Derici, Y. C. ve Gürçal, E. (2021). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Kalkolitik Çağ Perdah Bezemeli Çanak Çömlekleri". Cedrus, IX: 21-35.

Derin, Z. (2020). "İzmir-Yeşilova Höyüğü". *İzmir Araştırmaları Dergisi*, 12: 1-10.

Derin, Z. (2023). "İzmir-Yeşilova Höyüğü ve Geç Neolitik Dönem'de Kıyı Ege Mimarisi". *Höyük*, 12:23-38.

Derin, Z. Ay, F. ve Caymaz, T. (2009). "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi – Yeşilova Höyüğü 2005-2006 yılı Çalışmaları". *Arkeoloji Dergisi*, XIII (2009/1): 8-58.

Doğan, M. (2014). "Sandıras Dağı'nda (Muğla) Buzullaşma ve Buzul Şekilleri". *Ege Coğrafya Dergisi*, 20 (1): 29-52.

Doğu, A. F. (1993). "Sandıras Dağındaki Buzul Şekilleri". *Ankara Üniversitesi Coğrafya Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2: 263-274.

Drivaliari, A., Liritzis, I. ve Sampson, A. (2011). "Stable Isotopic Analysis of the Mollusk Shells". A. Sampson (Ed.), *The Cave of the Cyclops Mesolithic and Neolithic Networks in the Northern Aegean, Greece, Vol:II Bone Tool Industries, Dietary Resources and the Paleoenvironment, and Archaeometrical Studies,* Prehistory Monographs 31, INSTAP Academic Press, Philadelphia, Pennsylvania: 385-390.

Duru, G. (2013). *Tarihöncesinde İnsan-Mekan, Topluluk-Yerleşme İkişkisi: MÖ 9. Bin Sonu - 7. Bin Başı, Aşıklı ve Akarçay Tepe*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Duru, R. (1994). *Kuruçay Höyük I 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri.* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Duru, R. (1996). "Burdur Bölgesi Neolitik Çağ Mimarlığı ve Anadolu'daki Çağdaşları Arasındaki Konumu Hakkında". *Adalya,* 1: 1-22.

Duru, R. (2004). "Bademağacı Kazıları 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu". *Belleten*, 68(252): 519-560.

Duru, R. (2008). MÖ 8000'den MÖ 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Graphis Matbaa.

Duru, R. (2010). *Elli Yıllık Bir Arkeoloji Öyküsü Hacılar.* Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Duru, R. (2016). *'Tarım'dan 'Yazı'ya Burdur Yöresi ve Yakın Çevresi'nin Altıbin Yılı (MÖ 8000-MÖ 2000)*. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Antalya.

Duru, R., Umurtak, G. (2005). *Höyücek 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları.* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Duru, R., Umurtak, G. (2019). *Bademağacı Höyüğü Kazıları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri I*. Ege Yayınları, İstanbul.

Ekmen, F. G. (2020). “İnönü Mağarası Kazıları Işığında Kalkolitik Çağ'da Batı Karadeniz Bölgesi, Tüba-Ar, 26: 45-64.

Eraydın, E., Coşkun, H. G. ve Ağıralioğlu, N. (2015). “Eşen Çayı Havzası Taşkın Debisinin Uzaktan Algılama ve Cbs Yöntemleri Kullanılarak Akış Eğri Numaralarından Belirlenmesi”. *TUFUAB VII,* Teknik Sempozyumu, 21-23 Mayıs, 2015, Konya: 429-236.

Erdoğu B. ve Çevik, Ö. (2020). “Kıyı Batı Anadolu'nun Kronolojisi ve Terminolojisinin Yeniden Değerlendirilmesi”. *ADerg,* XXV: 45-66.

Erdoğu B., Atakuman, Ç. (2021). “The Early Pottery from Uğurlu on the Island of Gökçeada, North-eastern Aegean”. R. Özbal, M. Erdalkıran, Y. Tonoike (Ed.), *Neolithic Pottery from the Near East: Production, Distirbution and Use.* Proceedings of the 2019 Third - International Workshop (Antalya, Turkey), Koç University Akmed, İstanbul: 337-343.

Erdoğu, B. (2014). “Gökçeada Uğurlu Archaeological Project: A Preliminary Report from the 2011-2013 Field Seasons”. *Anatolica,* XL: 157-178.

Erdoğu, B. (2017). “Whither The Aegean Neolithic?”. A. Reingruber, Z. Tsirtsoni, P. Nedelcheva (Ed.), *Going West? The Dissemination of Neolithic Innovations Between the Bosporus and the Carpatians*, Routledge, London: 29-42.

Erdoğu, B. (2020). “Capturing the Seen and Unseen in the Beldibi Rock Art”. *Adalya,* 23: 1-6.

Erdoğu, B. (2022). “2022 Domuzburnu Mağarası Kazısı A Açması Raporu”. Domuzburnu Mağarası Kazı Arşivi.

Erdoğu, B. Işın, G, Sezgin, K. ve Karadeniz, B. (2024). “The Neolithic and Chalcolithic Remains from a Destroyed Cultural Heritage in the Turkish Mediterranean Region: Domuzburnu Cave, Antalya”. *Mediterranean Archaeology,* 37: 81-88.

Erdoğu, B. ve Çevik, Ö. (2015). “Batı Anadolu Kronolojisi ve Terminolojisi: Sorunlar ve Öneriler”. *APAD,* 1: 29-45.

Erdoğu, B., Atakuman, Ç., Yücel, N. (2021b). “Gökçeada Uğurlu, A Preliminary Report on the 2018-2020 Field Seasons”. S. R. Steadman, G. MacMahon (Ed.), The Archaeology of Anatolia Vol. IV: Recent Discoveries (2018-2020), Cambridge Scholars, Cambridge: 21-31.

Erdoğu, B., Korkut, T., Takaoğlu, T., Atıcı, L., Kayacan, N., Guilbeau, D., Ergun, M. Ve Doğan, T. (2021a). “Late Pleistocene and Early Holocene Finds From the 2020 Trial Excavation at Girmeler, Southwestern Turkey”. *Anatolica,* XLVII: 299-320.

Erdoğu, B., Korkut, T., Takaoğlu, T., Yücel, N., Usanmaz, U. O. ve Derici, Y. C. (2025). "Special Buildings at Neolithic Girmeler, Near Tlos in South-West Anatolia". *Oxford Journal of Archaeology,* 44 (1): 27-39. DOI: https://doi.org/10.1111/ojoa.12314

Eren, Ö. (2006). Antalya Beydağları'nın (Tahtalı, Teke, Çalbalı, Pozan, Uzunkarış, Özdemir ve Kartal Dağları) Yüksek Dağ Vejetasyonunun Bitki Sosyolojisi Yönünden Araştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Antalya.

Ergun, M. (2016). *Orta Anadolu Erken Neolitik Topluluklarında İnsan ve Bitki İlişkisi: Aşıklı Höyük'te Bitki Tüketimi ve Tarım*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Paris 1 Pantheon-Sorbonne Üniversitesi Sanat ve Arkeoloji Enstitüsü, İstanbul.

Ergun, M., Tengberg, M., Willcox, G. ve Douche, C. (2018). "Plants of Aşıklı Höyük and Changes through Time: First Archaeobotanical Results from the 2010-14 Excavation Seasons". M. Özbaşaran, G. Duru, M. Stiner (Ed.), *The Early Settlement at Aşıklı Höyük: Essays in Honor of Ufuk Esin*, Ege Yayınları, İstanbul: 43-56.

Eslick, C. (1980). "Middle Chalcolithic Pottery from Southwestern Anatolia". *AJA,* 84 (1): 5-14.

Eslick, C. (1992). *Elmalı-Karataş I: The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı and Other Sites*. Bryn Mawr College.

Facorellis, Y., Damiata, B. N., Vardala-Theodorou, E., Ntinou, M. ve John Southon (2010), "Ams radiocarbon dating of the Mesolithic site Maroulas on Kythnos and calculations of the regional marine". L. Chudzikiewicz (Ed.), *The Prehistory of the Island of Kythnos (Cyclades, Greece) and the Mesolithic settlement at Maroulas*, The Polish Academy of Arts and Sciences, Krakow, Poland: 127-136.

Fairbairn, A. S., Jenkins, E., Baird, D. ve Jacobsen, G. (2014). "9th millennium plant subsistence in the central Anatolian highlands: new evidence from Pınarbaşı, Karaman Province, central Anatolia". *Journal of Archaeological Science,* 41: 801-812.

Finlayson, B., Mıthen, S.J., Najjar, M., Smıth, S., Marıčevıć, D., Pankhurst, N. And Yeomans, L. (2011), "Architecture, sedentism, and social complexity at Pre-pottery Neolithic AWF16, southern Jordan". *Proceedings of the National Academy of Sciences,* 108: 8183-8188.

Fletcher, A., Baird, D., Spataro, M. ve Fairbairn A. (2017). "Early Ceramics in Anatolia: Implications for the production and use of the earliest pottery. The evidence from Boncuklu Höyük". Cambridge Archaeological Journal, 27(2): 351-369.

French, D. (2008). “Chalcolithic and Early Bronze Age pottery of southwest Anatolia”. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel (Ed.), *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age*, Ankara University Press. Ankara: 197-202.

French, D. H. (2012). “Pre-Hellenistic pottery of the Seki-Çaltılar area”. J. J. Coulton (Ed.), *The Balboura Survey And Settlement In Highland Southwest Anatolia 2. The Balboura survey: detailed studies and catalogues*, Monograph 43, British Institute At Ankara: 1-30.

Furness A. (1957). “Some Early Pottery of Samos, Kalimnos, and Chios”. *Proceedings of the Prehistoric Society,* 22: 173-212.

Galicki, S. J. ve Doerner, J. P. (2010). “Holocene Lake Evolution in the Elmalı Basin, Southwest Turkey”. *Physical Geography*, 31 (3): 234-253.

Galik, A. ve Horejs, B. (2011). “Çukuriçi Höyük – Various Aspects of its Earliest Settlement Phase”. Krauß, R (Ed.), *Beginnings- new research in the appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin*, Workshop at Istanbul Department of the German Archaeological Institute, April 8th-9th 2009, Istanbul, vol. 1. Menschen - Kulturen - Traditionen. Studien aus den Forschungsclustern des Deutschen Archäologischen Instituts: 83-94.

Garfınkel, Y. (1987). “Yiftahel: A Neolithic Village from the Seventh Millennium B.C. in Lower Galilee, Israel”. *Journal of Field Archaeology,* 14: 199-212.

Goring-Morris, A. N., Munro, N. D., Özbaşaran, M., Kayacan, N., Ergun, M., Uzdurum, M., Yelözer, S., Kalkan, F. ve Duru, G. (2024). “Variation in the development of Neolithic societies atop the Central Anatolian Plateau: recent results from Balıklı”. *Antiquity,* 98 (401): 1163-1180.

Gökdal, İ. Özçelik, E. C., Özer, Ö. ve Yalçın, M. G. (2019). “Çamyuva (Antalya) Plaj Kumlarının Hiyerarşikıl Dendogram Analizi ve Sağlık Açısından Değerlendirilmesi”. H. Sözbilir, Ç. Özkaymak, B. Uzel, Ö. Sümer, M. Softa, Ç. Tepe, S. Eski (Ed.), *72. Türkiye Jeoloji Kurultayı Kent Jeolojisi Bildiri Özleri ve Tam Metin Bildiriler Kitabı*, 28 Ocak-1 Şubat 2019, 1057-1060.

Görüm, T., Bayrakdar, C., Avdan, U. Ve Çömert, R. (2017). “Geomorphology of the Mount Akdag landslide, Western Taurus range (SW Turkey)”. Journal of Maps, 13 (2): 165-172.

Göz, B. (2025). “MÖ 7. Binyıl Sonunda Anadolu'da İklim Değişikliği ve İnsan Etkileşimi: Bölgelerarası Bir Değerlendirme”. Arkeoloji Bilimleri Dergisi, 5 (5): 74-102.

Günel, S. (2018). "Prehistoric Culture at Çine-Tepecik and its Contribution to the Archaeology of the Region" S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford: 538-547.

Gürçal, E. (2021). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesinin Kalkolitik Dönem Kültür Katları Üzerine Bir Değerlendirme". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (3): 90-110.

Hauptmann, H. (2011). "The Urfa Region" M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kunıholm (Ed.), *The Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research. The Euphrates Basin,* Archaeology and Art Publications, Istanbul: 85-138.

Hayden, B. (1993). *Archaeology: The Science of Once and Future Things*, W.H. Freeman, New York.

Hayden, B. (2009). "The proof is in the pudding: Feasting and the origins of domestication", *Current Anthropology*, 50: 597–601.

Hayward, A. B. (1982). "Türkiye'nin Güneybatısındaki Bey Dağları ve Susuz Dağ Masiflerinde Miyosen Yaşlı Kırıntılı Tortulların Stratigrafisi". *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, 25: 81-89.

Helmer, D. (1992). *La domestication des animaux par les hommes prehistoriques*, Masson, Paris.

Hodder, I. (1990). The Domestication of Europe. Blackwell, Oxford.

Hodder, I. (2006). *Çatalhöyük. Leoparın Öyküsü*, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul.

Hodder, I. ve Gürlek, N. (2020). "Creativity and innovation in the geometric wall paintings at Çatalhöyük". I. Hodder (Ed.), *Consciousness, Creativity, and Self at the Dawn of Settled Life,* Cambridge: 190-206.

Hood S. (1982). "Excavations at Chios 1938-1955: Prehistoric Emporio and Ayio Gal". *British School at Athens Supplementary,* 2(16), 427-730.

Horejs, B. (2016). "Aspects of Connectivity on the Centre of the Anatolian Aegean Coast in 7th Millennium BC". B. P. C. Molloy (Ed.), *Of Odysseys and Oddities: Scales and Modes of Interaction Between Aegean Societies and Their Neighbours, Sheffield Studies in Aegean Archaeology,* Oxbow Books, Oxford: 75-96.

Horejs, B. (2019). "Long and short revolutions towards the Neolithic in western Anatolia and Aegean". *Documenta Preahistorica*, XLVI: 63-83.

Horejs, B., Milic, B., Ostmann, F., Thanheiser, U., Weninger, B. ve Galik, A. (2015). "The Aegean in the Early 7th Millennium BC: Maritime Networks and Colonization". *Journal of World Prehistory*, 28: 289-330.

Hovers, E. Ilanı, S., Bar Yosef, O., ve Vandermeersch, B. (2003). "An early case of color symbolism: Ochre use by modern humans in Qafzeh Cave". *Current Anthropology,* 44 (4): 491-522.

Işın, G. (2022). "Antalya Hurma Mahallesi Domuzburnu Mağarası" *Antalya Müzesi'nin 100. Yılı Kitabı*, 2.Cilt, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara: 53-70.

Işın, G., Erdoğu, B. ve Sezgin, K. (2023). "Domuzburnu Mağarası 2022 Sondaj Kazısı, *Anmed*, 21, 17-20.

İlseven, Y. (1999). *Elmalı Plain: A Review of its Environmental Setting and Archaeological Settlements.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University The Institute of Economics and Social Sciences. Ankara.

Jones, A. ve Macgregor, G. (ed.). (2002). *Colouring the Past: The Significance of Colour in Archaeological Research,* Berg, Oxford.

Juteau, T. "Kumluca (Güney Türkiye, Likya Torosları) Bölgesinin Ofiolitlerine ait Jeolojik Haritanın Açıklanması: Strüktürel Kadro ile Yatak Şekilleri ve Ofiolitli Korteje ait Belli Başlı Fasieslerin Tasviri". *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, 70 (70): 83-103.

Kalafatçıoğlu, A. (1973). "Antalya Körfezi Batı Kısmının Jeolojisi". *Bulletin of the Mineral Research and Exploration,* 81 (81): 82-131.

Kalkan, F., Özbaşaran, M. ve Özbal, R. (2020). "Tarihöncesi Mekanlarda Gerçekleştirilen Faaliyetlerin Tanımlanmasında Toprak Kimyası Analizinin Rolü: Aşıklı Höyük Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50: 240-254.

Karatepe, Y., Özçelik, R., Gürlevik, N. Yavuz, H. ve Kırış, R. (2014). "Batı Akdeniz'de farklı yetişme ortamı bölgelerindeki kızılçam (Pinus brutia Ten.) ormanlarının vejetasyon yapısının ekolojik değerlendirmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 15: 1-8.

Kartal, G. (2018). "The Neolithic Cave Settlements of the Antalya Region in Southwestern Anatolia: A Comparative Perspective in Terms of Chipped Stone Assemblages". *Adalya*, 21: 1-18.

Kartal, M. (2009). *Türkiye'de Son Avcı-Toplayıcılar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Kayacan, N. ve Altınbilek-Algül, C. (2018). "Aşıklı Höyük obsidian studies: Production, use and diachronic changes". M. Özbaşaran, G. Duru, M. Stiner (Ed.), *The Early Settlement at Aşıklı Höyük: Essays in Honor of Ufuk Esin*, Ege Yayınları, İstanbul: 363-382.

Kayacan, N., Goring-Morris, A. N., Duru, G. ve Özbaşaran, M. (2022). "A Prehistoric Survey in Cappadocia and a New Early Holocene Site, Balıklı". Y. Nishiaki, I. Maeda ve M. Arimura (Ed.), *Tracking the Neolithic in the Near East, Lithic Prespectives on Its Origins, Development and Dispersals,* Sidestone Press, Leiden: 387-396.

Kayan, İ. (1990). "Tarih öncesi yerleşme yerleri olarak Antalya mağaralarının jeomorfolojik özellikleri". *Ege Coğrafya Dergisi*, 5, 10-31.

Kayan, İ. (1996). "Holocene Coastal Development and Archaeology in Turkey". *Zeitschrift für Geomorphologie, Supplementband 102*: 37-59.

Kayan, İ. (2012). "Kuvarterner'de Deniz Seviyesi Değişmeleri". N. Kazancı, A. Gürbüz (Ed.), *Kuvarterner Bilimi*, Bilgin Kültür Sanat, Ankara: 59-78.

Kayan, İ. (2019). "Anadolu'nun Ege Kıyılarında Holosen Deniz Seviyesi Değişmeleri ve Jeoarkeolojik Etkileri". TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi, 12: 11-35.

Keser, N. (2013). "Demre Çayının Paleocoğrafi Dönem Vadi Değişiklikleri ve Beymelek Lagünü'nün Jeomorfolojik Evrimi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(28): 175-192.

Kılınç, G. M., Omrak, A., Özer, F., Günther, T., Büyükkarakaya, A. M., ….. ve Götherström (2016). "The Demographic Development of the First Farmers in Anatolia". *Current Biology,* 26 (19): 2659-2666.

Kinzel, M. ve Clare, L. (2020). "Monumental-compared to what? A perspective from Göbekli Tepe". A. L. Gebauer, A. Sorensen, A. Teather, C. Valera (Ed.), *Monumentalising Life in the Neolithic: Narratives of Change and Continuity,* Oxford: 31-50.

Knapp, A. B. (2020). "Maritime Narratives of Prehistoric Cyprus: Seafaring as Everyday Practice". *Journal of Maritime Archaeology,* 15: 415-450.

Koptekin, D., Aydoğan, A., Karamurat, C., Altınışık, N. E., Vural, K. B., ….. ve Somel, M. (2025). "Out-of-Anatolia: cultural and genetic interactions during the Neolithic expansion in the Aegean". *Science,* 388, 6754: eadr3326. DOI: 10.1126/science.adr 3326

Korkut, T. (ed.) (2015). *Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teriyoryumu*. T. C. Seydikemer Kaymakamlığı Yayınları, Ankara.

Korkut, T. (2016). *Tlos, a Lycian city on the slopes of the Akdağ mountains*. E Yayınları, İstanbul.

Korkut, T., Işın, G. Ve Takaoğlu, T. (2018). "Cave habitations in Lycia. The Case of Tavabaşı near Tlos". S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic ve T. Takaoğlu (Ed.), *In Communities in Transition: The Circum-Aegean Area during the 5th and 4th millennia BC.* Oxbow Books, Oxford: 548-555.

Korkut, T., Işın, G., Takaoğlu, T. ve Özdemir, B. (2015). "Tlos Yakınlarındaki Tavabaşı Mağarası Kaya Resimleri". *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 18: 37-49.

Korkut, T., Takaoğlu, T., Sezgin, K. (2019). "Pre-Classical Habitation at Tlos, Lycia". *Adalya*, 22: 25-44.

Kökten, İ. K. (1947). "Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler". *AÜDTCFD*, 5(2): 223-236.

Kökten, İ. K. (1952). "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma". *AÜDTCFD,* 3-4 (10): 167-188.

Kökten, İ. K. (1957). "Antalya'da Karain mağarasında Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalarına Toplu Bakış". *Türk Arkeoloji Dergisi*, VII (1), 46-48.

Kökten, İ. K. (1959). "Tarsus-Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları Hakkında". *Türk Arkeoloji Dergisi*, VIII (2): 10-16.

Kökten, İ. K. (1962). "Maraş ve Antalya Vilayetlerinde Süreli Dip Tarih Araştırmaları hakkında kısa rapor". *Türk Arkeoloji Dergisi*, XI (1): 40-44.

Kökten, İ. K. (1964). "Karain'in Türkiye Prehistoryasında Yeri". *Türk Coğrafya Dergisi*, XVIII-XIX (22-23): 17-27.

Köktürk, H. (2000). "New lights on prehistoric Lycia: Finds from Girmeler Cave near Tlos". *Lykia*, 3: 39-45.

Kurt, H. (2000). Batı Toros Polyeleri (Jeomorfolojik Etüt). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Lambeck, K. (1996) "Sea-level change and shore-line evolution in Aegean Greece since Upper Palaeolithic time". Antiquity, 70 (269): 588-611.

Lambeck, K. ve Chappell, J. (2001). "Sea level change through the last glacial cycle". *Science 292 (5517),* 679-686.

Lambeck, K., Esat, T. M. ve Potter E. (2002). "Links between climate and sea levels for the past three million years". *Nature 419 (6903),* 199-206.

Lambeck, K., Rouby, H., Purcell, A., Sun, Y. ve Sambridge M. (2014). "Sea level and global ice volumes from the Last Glacial Maximum to the Holocene". *PNAS*, 111 (43): 15296-15303.

Litcher, C. (2011). "Neolithic Stamps and Neolithization Process. A fresh look at an old issue". R. Krauß (Ed.), *Beginnings – new research in the appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin,* Rahden: 33-44.

Louis, H. (1944). "Evidence for Pleistocene glaciation in Anatolia (in German). *Geologische Rundschau.* 34 (7-8): 447-481.

Manning S. W., McCartney, C., Kromer, B. ve Stewart, S. T. (2010). "The earlier Neolithic in Cyprus: recognition and dating of a Pre-Pottery Neolithic A occupation". *Antiquity,* 84: 693-706.

Martinoli, D. (2004). "Food Plant Use, Temporal Changes and Site Seasonality at Epipalaeolithic Öküzini and Karain B caves, Southwest Anatolia". *Paléorient,* 30(2): 61-80.

Mathieson. I., Alpaslan-Roodenberg, S., Posth, C., Szécsényi-Nagy, A., Rohland, N…… ve Reich D. (2018). "The genomic history of southeastern Europe". *Nature,* 555 (7695): 197-203.

Mellaart, J. (1954). "Preliminary Report on a Survey of Pre-classical Remains in Southern Turkey". *Anatolian Studies*, 4: 175-240.

Mellaart, J. (1963). "Excavation at Çatal Höyük 1963". *Türk Arkeoloji Dergisi*, 19: 43-49.

Mellaart, J. (1964). "Excavation at Çatal Hüyük, 1963, Third Preliminary Report". *Anatolian Studies,* 14: 39-119.

Mellaart, J. (1970). *Excavations at Hacılar I*. Occasional publications of the British Institute of Archaeology at Ankara, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Mellaart, J. (1970). *Excavations at Hacılar II*. Occasional publications of the British Institute of Archaeology at Ankara, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Mellink, M. J. (1954). "Bronze Age Settlements along the Coast of S.W. Asia Minor from Halicarnassus to Antalya". The American Philosophical Society Yearbook.

Mellink, M. J. (1964a). "Report on the First Campaign of Excavation at Karataş-Semayük". *Türk Arkeoloji Dergisi*, 13 (1): 97-98.

Mellink, M. J. (1964b). "Excavation at Karataş-Semayük in Lycia 1963". *AJA*, 68 (3): 269-278.

Mellink, M. J. (1968). "Excavation at Karataş-Semayük in Lycia 1967". *AJA*, 72 (3): 243-263.

Mellink, M. J. (1969). "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia 1968". AJA, 73 (3): 319-331.

Mellink, M. J. (1970). "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia 1969". AJA, 74 (3): 245-259.

Mellink, M. J. (1971). "Excavation at Karataş-Semayük in Lycia 1970". *AJA*, 75 (3): 245-255.

Mellink, M. J. (1989). *Kızılbel, An Archaic Painted Tomb Chamber in Northern Lycia*, Bryn Mawr College, Archaeological Monographs, 1 vol.

Messerli, B. (1967). "Die eiszeitliche und die gegenwartige Vergletscherung in Mittelmeerraum". *Geographica Helvetica*, 22: 105-228.

Momigliano, N. (2013). "Çaltılar Arkeolojik Projesi 2012". *ANMED*, 11: 178-184.

Momigliano, N, Greaves, A., Hodos, T., Aksoy, B., Brown, A., Kibaroğlu, M. ve Carter, T. (2011). "Settlement history and material culture in southwest Turkey: report on the 2008-2010 survey at Çaltılar Höyük (northern Lycia)". *Anatolian Studies*, 61: 61-121.

Mustafaoğlu, G. (2020). "Boncuklu Höyük'te Ev İçi ve Dışı Yaşam Pratiklerine Yönelik Deneysel Çalışmalar". *APAD*, 6: 29-52.

Olszewski, D. (1986). "The North Syrian Late Epipaleolithic The earliest occupation at Tell Abu Hureyra in the context of the Levantine Late Epipaleolithic". *Bar İnternational Series 309*, Oxford.

Otte, M., Yalçınkaya, I., Leotard, J., Kartal, M., Bar-Yosef, O., Kozlowski, J., Bayon, I. L. ve Marshack, A. (1995) "The Epi-Paleolithic of Öküzini cave (SW Anatolia) and its mobiliary art". *Antiquity*, 69: 931-944.

Ozan, A. (2012). "Ege Gübre Yerleşiminden Elde Edilen Veriler Kapsamında Kıyı Ege Neolitik Kültürünün Değerlendirilmesi". Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öner, E. (1995). "Kaş-Demre Platosu'nda Fiziki Coğrafya Araştırmaları ve İnsan-Doğal Çevre İlişkileri (Antik Kyaneai Kenti ve Çevresi-Antalya)". Ege Coğrafya Dergisi, 8:109-140.

Öner, E. (1997). "Teke Yarımadası Kıyılarında Deniz Seviyesi ve Kıyı Çizgisi Değişimleri". E. Özhan (Ed.), *Türkiye Kıyıları 97 Konferansı Bildiriler Kitabı*, 24-27 Haziran, Ankara: 723-733.

Öner, E. (2001). "Demre Çayı Deltasının Jeomorfolofik Gelişimi ve Myra Antik Kenti, Limanı ve St. Nicholaus Kilisesi". *16. Arkeometri Sonuçları*, 22-26 Mayıs 2000, İzmir: 1-18.

Öner, E. (2009). "Güneybatı Anadolu'nun Kıyı Jeomorfolojisi (Teke Yarımadası Kıyı Bölümü), TÜBİTAK-ÇAYDAG PROJE (199Y078): 1-819.

Öner, E. (2016). "Ege ve Akdeniz Kıyılarımızda Paleocoğrafya-Jeoarkeoloji Araştırmaları". *Ege Coğrafya Dergisi*, 25 (1): 51-66.

Öner, E. ve Akbulut H. (2015), Paleocoğrafik-Jeoarkeolojik Bulgular Işığında Patara Apollon Tapınağı'nın Yerinin Tartışılması: Patara Apollon Tapınağı Kısık Boğazı'nda mıydı? (Eşen Ovası-Muğla-Antalya), *Ege Coğrafya Dergisi*, 24 (2): 69-106.

Öner, E. ve Vardar, S. (2018a). "Eşen Deltasının Paleocoğrafyasında Letoon ve Patara'nın Jeoarkeolojisi". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmları Dergisi*, 5 (6): 286-312.

Öner, E. ve Vardar, S. (2018b). "Kaş Çevresinde Paleocoğrafya Araştırmaları ve Kyaneai-Avşar Tepe Antik Yerleşmelerinin Jeoarkeolojik Problemleri". Journal of Awareness, 3: 19-40.

Öner, E. ve Vardar, S. (2018c). "Finike Ovasının Holosen Jeomorfolojisi ve Limyra'nın Jeoarkeolojisi". Avrasya Sosyal Ekonomi Araştırma Dergisi, 5 (5): 1-23.

Özbaşaran, M. (2003). "Musular-Aşıklı ilişkisinde kireç tabanlı yapılar". M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen (Ed.), *Ufuk Esin'e Armağan. Köyden Kente, Yakın Doğu'da İlk Yerleşimler,* İstanbul: 361-372.

Özbaşaran, M. (2011). "The Neolithic on the Plateau". S. R. Steadman, G. McMahon (Ed.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia (10,000-323 B. C. E.),* Oxford University Press, USA: 99-124.

Özbaşaran, M. (2013). "Orta Anadolu'nun Neolitikleşme Sürecinde Aşıklı". *Colloquium Anatolicum*, XII: 1-14.

Özbaşaran, M., Duru, G. ve Kayacan, N. (2022). "Orta Anadolu Yerleşme Modeli ve Aşıklı Höyük". *Höyük*, 10: 1-18.

Özbaşaran, M., Duru, G., Teksöz, D. ve Omacan, S. (2010). "Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük". Tüba-Ked, 8: 215-228.

Özbek, M. (2002) "Antropological Analysis of the Öküzini Human Remains". I. Yalçınkaya, M. Otte, J. Kozlowski, O. Bar-Yosef (Ed.), *La Grotte d'Öküzini: Evolution du Paleolithique final du sud-ouest de l'anatolie-Öküzini: Final Paleolithic evolution in southwest Anatolia*. ERAUL 96, Liege, Belgium: 275-276.

Özdoğan, M. (1997). "The Beginning of Neolithic Economies in Southeastern Europe: An Anatolian Perspective". *Journal of The European Association Of Archaeologist,* 5 (2): 1-33.

Özdoğan, M. (2011). "Archaeological Evidence on the Westward Expansion of Farming Communities from Eastern Anatolia to the Aegean and the Balkans". Current Anthropology, 52 (4): 415-420.

Özdoğan, M. (2013). "Neolithic Sites in the Marmara Region Fikirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Toptepe, Hoca Çeşme and Aşağı Pınar". M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (Ed.), *The Neolithic in Turkey: New Excavations & New Research, Northwestern Turkey and Istanbul,* Archaeology and Art Publications, İstanbul: 167-269.

Özdoğan, M. (2014). "A new look at the introduction of the Neolithic way of life in Southeastern Europe. Changing paradigms of the expansion of the Neolithic way of life". *Documenta Praehistorica*, XLI: 33-49.

Özdoğan, M. (2024). "The process of neolithization and consequent changes in the region of Istanbul". Documenta Praehistorica, LI: 106-117.

Özdoğan, M., Miyake, Y. ve Özbaşaran, N. D. (1991). "An Interim on Excavations at Yarımburgaz and Toptepe in Eastern Thrace". *Anatolica*, XVII: 59-122.

Özdoğan, M., Özdoğan, A. (1998). "Building of Cult and the Cult of Building". G. Aresbük , M. J. Mellink, W. Schirmer (Ed.), *Karatepe'deki Işık: Halet Çambel'e Sunulan Yazılar.* İstanbul: 581-593.

Özdöl, S. (2012). "The Development and Traditions of Pottery in the Neolithic of the Anatolian Plateau, Evidence from Çatalhöyük, Süberde and Erbaba", *BAR 2439*, Oxford.

Özsait, M. (1990). "1985 Yılı Burdur-Bucak Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları". *TTK*, 10-1: 97-100

Parzinger H. ve Schwarzberg H. (2005). "Asagi Pinar II. Die mittel- und spätneolithische Kerami". *Studien im Thrakien-Marmara-Raum 2. Archaologie in Eurasien 18*. Mainz.

Perles, C. (2001). *The Early Neolithic in Greece: The first farming communities in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.

Peschlow-Bindokat, A. (2006). *Tarihöncesi İnsan Resimleri. Latmos Dağlarındaki Prehistorik Kaya Resimleri*. Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, İstanbul.

Pisoni, C. (1967). "Kaş (Antalya İli) Bölgesinin Jeolojik Etüdü". Bulletin of the Mineral Research and Exploration, 69 (69): 42-49.

Quade, J., Li, S., Stiner M. C., Copeland, A., Clark, A. E. ve Özbaşaran, M. (2018). "Summary of Carbon-14 Dating of the Cultural Levels of Aşıklı Höyük". M. Özbaşaran, G. Duru, M. Stiner (Ed.), *The Early Settlement at Aşıklı Höyük: Essays in Honor of Ufuk Esin*, Ege Yayınları, İstanbul: 43-56.

Quade, J., Li, S., Stiner, M., C., Clark, A., E, Mentzer, S. M. ve Özbaşaran, M. (2014). "Radiocarbon Dating, Mineralogy, and Isotopic Composition of Hackberry Endocarps From The Neolithic Site of Aşıklı Höyük, Central Turkey". *Radiocarbon,* 56(4): 17-25.

Reingruber, A. (2011). "Early Neolithic Settlement Patterns and Exchange Networks in the Aegean", *Documenta Praehistorica,* XXXVIII: 291-305.

Richardin, P. (2013). "Radiocarbon dating of 5 charcoals from the cave Suluin (Antalya), Turkey (2008-2011)", *Centre de Recherche et de Restauration des mus"es de France-C2RMF Study Report-N.25980*: 10-18.

Richter, T., Darabi, H., Alibaigi, S., Arranz-Otaegui, A., Bangsgaard, P., Khosravi, S., Maher, L., Mortensen, P., Pedersen, P., Roe, J. ve Yeomans, L. (2021). "The formation of Early Neolithic communities in the Central Zagros: an 11,500-year-old communal structure at Asiab". *Oxford Journal of Archaeology,* 40 (1): 2-22.

Rollefson, G. O. (2000). "Ritual and Social Structure at Neolithic Ain Ghazal". I. Kuıjt (Ed.), *Life in Neolithic Farming Communities. Social Organization, Identity and Differentiation,* New York: 165-190.

Sağlamtimur, H. ve Ozan, A. (2012). "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi". A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat (Ed.), Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü & Sanat Tarihi Bölümü, Arkadaş Matbaacılık, İzmir: 223-241.

Sampson, A. (2008). The Cave of the Cyclops: Mesolithic and Neolithic Networks in the Northern Aegean, Greece, Vol. I: Intra-Site Analysis, Local Industries, and Regional Site Distribution. INSTAP Academic Press, Philadelphia.

Sampson, A. (2014). "The Mesolithic of the Aegean basin". M. Claire, T. Perrin, J. Guilaine (Ed.), *La transition néolithique en Méditerranée: actes du Colloque Transitions en Méditerranée, ou Comment des Chasseurs Devinrent Agriculteurs, Muséum de Toulouse, 14-15 avril 2011*, Arles: Editions Errance: 189-207.

Sampson, A. (2016). "An Extended Mesolithic Settlement in Naxos". Mediterranean Archaeology and Archaeometry, Vol.16 (1): 269-271.

Sampson, A. (2019). *Paleolithic and Mesolithic Sailors in the Aegean and the Near East*, Cambridge Scholars Publishing.

Sampson, A. ve Katsarou, S. (2004). "Cyprus, Aegean, and Near East during the PPN". *Neo-Lithics*, 1(04): 13-15.

Sampson, A., Kaczanowska, M. ve Kozlowski, J. K. (2010). A. Sampson, M. Kaczanowska, J. K. Kozlowski (Ed.), *The Prehistory of the Island of Kythnos (Cyclades, Greece) and the Mesolithic settlement at Maroulas,* The Polish Academy of Arts and Sciences, Krakow, Poland.

Sampson, A., Kaczanowska, M. ve Kozlowski, J. K. (2012). "Mesolithic occupations and environments on the island Ikaria, Aegean, Greece". *Folia Quaternaria 80,* Krakow: 5-40.

Sampson, A., Kozlowski, J. K. ve Kaczanowska, M. (2016). "Lithic Industries Of The Aegean Upper Mesolithic". Mediterranean Archaeology and Archaeometry, Vol.16 (3): 229-243.

Sampson. A. (2019). *Palaeolithic and Mesolithic sailors in the Aegean and the Near East.* Cambridge University Press, Cambridge, 2019.

Sarı, C. (2008). "Kumluca İlçesi'nin Genel Coğrafya Özellikleri". N. Çevik (Ed.), Arkeoloji Tarihi, Doğası ve Tarımıyla Kumluca Rhodiapolis, Orkun Ozan Medya Hizmetleri, Antalya: 139-152.

Sarıkaya, M. A. ve Çiner, A. (2017). "Late quaternary glaciations in the eastern Mediterranean". P. D. Hughes, J. C. Woodward (Ed.), *Quarternary Glaciation in the Mediterranean Mountains, Geological Society*, 433 (1), London: 289-305.

Sarıkaya, M. A., Çiner, A. ve Zreda, M. (2011). "Quaternary Glaciations of Turkey". J. Ehlers, P. L. Gibbard, P.D. Hughes (Ed.), *Quaternary Glaciations-Extent And Chronology A Closer Look, Developments in Quarternary Science Vol. 15*, Elsevier, Amsterdam: 393-403.

Sarıkaya, M. A., Çiner, A., Haybat, H. Ve Zreda, M. (2014). "An early advance of glaciers on Mount Akdağ, SW Turkey, before the global Last Glacial Maximum; insight from cosmogenic nuclides and glacier modeling". *Quaternary Science Reviews*, 88: 96-109.

Sarıkaya, M. A., Zreda, M., Çiner, A. ve Zweck, C. (2008). "Cold and wet Last Glacial Maximum on Mount Sandıras, SW Turkey, inferred from cosmogenic dating and glacier modeling". *Quarternary Science Reviews*, 27: 769-780.

Sayhan, S. (1990). *Teke Yarımadasının Bitki Coğrafyası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı, İstanbul.

Schmidt, K. (2012). *Göbekli Tepe. A Stone Age Sanctuary in South- Eastern Anatolia.* ArchaeNova, Berlin.

Seeher, J. (1988). "Antalya Yakınındaki Karain Mağarası Kalkolitik Çağ Buluntuları". V. Araştırma Sonuçları Toplantısı II, 6-10 Nisan 1987, Ankara: 221-238.

Sezgin, K. (2017). *Tlos Antik Kenti Stadyum Alanı Seramikleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Antalya.

Sezgin, K. (2018). "The Chronology of Settlements Centrally Located In Tlos and Its Ceramic Repertoire Based On Findings In The Stadium Area". T. Korkut, B. Özen-Kleine (Ed.), *Festschirft für Heide Froning-Studies in Honour of Heide Froning*, E Yayınları, İstanbul: 427-456.

Shott, M. J. (1999). "On Bipolar Reduction and Splintered Pieces". North American Archaeologist, Vol. 20 (3): 217-238.

Skarpelis, N., Carter, T., Contreras, D. A. ve Mihailovic, D. D. (2017). "Characterization of the siliceous rocks at Stélida, an early prehistoric lithic quarry (Northwest Naxos, Greece), by petrography and geochemistry: A first step towards chert sourcing". Journal of Archaeology Science, Report 12: 819-833.

Spataro, M., Fletcher, A. Cartwright, C. R. ve Baird, D. (2017). "Boncuklu Höyük: The earliest ceramics on the Anatolian plateau". *Journal of Archaeological Science: Reports,* 16: 420-429.

Strasser, T. F., Panagopoulou, E., Runnels, C. N., Murray, P. M., Thomson, N., Karkanas, P., McCoy, F. W. ve Wegmann, K. W., (2010). "Stone Age seafaring in the Mediterranean: evidence from the Plakias region for Lower Palaeolithic and Mesolithic habitation of Crete". *Hesperia 79,* 145-190.

Şenel, S. (1985). "Alakırçay Grubu, Kumluca Zonunun Litostratigrafi Özellikleri ve Yaşı: Güneybatı Antalya-Türkiye". *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* 103 (103-104): 151-153.

Şenel, S. (1986). *Tahtalı Dağ (Antalya) ve Dolayının Jeolojisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Şenel, S. Serdaroğlu, M., Kengil, R., Ünverdi M. ve Gözler, M. Z. (1981). "Teke Torosları Güneydoğusunun Jeolojisi". *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* 95-96: 13-43.

Şenkul, Ç. (2011). Güneybatı Anadolu'nun Holosen Paleocoğrafyası. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

Şenkul, Ç., Kılıç, N. K., Doğan, M. ve Eastwood, W. J. (2018). "Modern pollen distribution of the Teke Peninsula forests: The case of the Ördübek Highland". *Eurasian journal of Forest Science,* 6 (4): 58-75.

Takaoğlu, T. (2004). "Interactions In The Fifth Millennium B.C. Eastern Aegean: New Evidence". *Anatolia Antiqua,* XII: 1-6.

Takaoğlu, T. (2015). "Prehistoric Occupations at Smintheion: A Preliminary Report". C. Özgünel (Ed.), *Smintheion In Search of Apollo Smintheus*, Ege Yayınları, İstanbul: 137-167.

Takaoğlu, T. (2021). "Figurines And Figural Objects From Chalcolithic Gülpınar In Northwestern Anatolia". *Anatolica,* 47: 95-119.

Takaoğlu, T. ve Korkut, T. (2019). "MÖ 9. Bin Yıl Sonunda Girmeler Mağarası". A. Erön ve E. Erdan (Ed.), *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*. Matsa Basımevi, Ankara, 485-500.

Takaoğlu, T. ve Özdemir, A. (2018). "The Middle Chalcolithic period in the Troad: A new look from Gülpınar". S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.), *Communities In Transition The Circum-Aegean Area During the 5th and 4th Millennia BC*, Monographs of the Danish Untitute at Athens, Volume 20, Oxbow Books: 479-490.

Takaoğlu, T., Korkut, T., Erdoğu, B. ve Işın, G. (2014). "Archaeological evidence for 9th and 8th millennia BC at Girmeler Cave near Tlos in SW Turkey". *Documenta Praehistorica*, XLI: 111-118.

Taşkıran T., Kösem, M. B., Özçelik, K., Aydın, Y. ve Erbil, E. (2014). "2013 Yılı Suluin Mağarası Kazısı". *36. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 02-06 Haziran 2014, Gaziantep: 555-572

Taşkıran, H. (1996). "Karain Mağarası Çevresi ile Antalya Sahil Şeridi Arasında Paleolitik İskân Açısından İlişkiler". V. Kaya, N. Çetin, H. Demirdelen (Ed.), Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1995 Yıllığı, Ankara: 94-114.

Taşkıran, H., Özçelik, K., Aydın, Y., Kösem, M. B., Karahan, G. (2024). "2022 Yılı Karain Mağarası Kazıları", *43. Kazı Sonuçları Toplantısı 5.Cilt*. 16-20 Ekim 2023, Ankara: 257-276.

Taşkıran, H., Özçelik, K., Kartal, G., Aydın., Y., Fındık, B., Bulut, H., Erbil, E., ve Kösem, M. B. (2017). "2015 Yılı Karain Mağarası Kazıları". *38. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt.* 23-27 Mayıs 2016, Edirne: 521-538.

Taşkıran, T. ve Aksu, S. E. (2009). "Suluin Mağarası 2007 Kazısı". *30. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 26-30 Mayıs 2008, Ankara: 89-100.

Taşkıran, T., Özçelik, K. ve Kösem, M. B. (2012). "Suluin Mağarası Kazısı-2010". 33. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 23-28 Mayıs 2011, Malatya: 1-18.

Taşkıran, T., Özçelik, K., Kösem, M. B., Erbil, E. ve Aydın, Y. (2016). "2014 Yılı Suluin Mağarası Kazıları". 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt,* 11-15 Mayıs 2015, Erzurum: 215-234.

Taşkıran, Z. F. (2014). *Suluin Mağarası Holosen Dönem Yontmataş Endüstrisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Thissen, L. (2007). "Die Anfänge der Keramikproduktion in der Türkei-ein Überblick". C. Litchet (Ed.), *In Vor 12.000 Jahren in Anatolien: Die älesten Monumente der Menschheit*, Badisches Landesmuseum Karl-sruhe, Stuttgart: 218-229.

Thissen, L. (2010). "The Neolithic-Chalcolithic sequence in the SW Anatolian Lakes Region". *Documenta Praehistorica*, XXXVII: 269-282.

Tiryaki, G. (2023). “A Late Bronze Age Seal/Amulet-Like Pyramidal Object From Kocapınar Höyük (Elmalı/Antalya): A Critical Contribution to the Archaeology of Pre-Classical Lycia”. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 23 (2): 127-136.

Trantalidou, K. (2003). “Faunal remains from the earliest strata of the Cave of Cyclope, Youra”. N. Galanidou, C. Perles (Ed.), *in The Greek Mesolithic: Problems and Perspectives (BSA Studies 10),* London: 143-172.

Trantalidou, K. (2010). “Dietary Adaptations of Coastal People in the Aegean Archipelago During the Mesolithic Period: The Macrofauna Assemblages of Maroulas on Kythnos”. A. Sampson, M. Kaczanowska, J. K. Kozlowski (Ed.), *The Prehistory of the Island of Kythnos (Cyclades, Greece) and the Mesolithic settlement at Maroulas*, The Polish Academy of Arts and Sciences, Krakow, Poland: 163-177.

Trantalidou, K. (2011). "From Mesolithic Fishermen and Bird Hunters to Neolithic Goat Herders: The Transformation of an Island Economy in the Aegean", A. Sampson (Ed.), *The Cave of the Cyclops: Mesolithic and Neolithic Networks in the Northern Aegean, Greece.Vol. II: Bone Tool Industries, Dietary Resources and the Paleo-Environment, and Archaeometrical Studies, Vol. 31,* INSTAP Academic Press, Philadelphia, Pennsylvania: 53-150.

Tuncel, R. ve Şahoğlu, V. (2018). “The Chalcolithic of Coastal Western Anatolia: A View from Liman Tepe, İzmir”. S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic, T. Takaoğlu (Ed.), *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford: 513-529.

Türkeş, M. Koç, T. ve Saris, F. (2009). “Spatiotemporal variability of precipitation total series over Turkey”. *International Journal of Climatology,* 29 (8): 1056-1074.

Türkteki, S. Ü ve Çalık, E. D. (2020). “Mimari ve Çanak-Çömlek Geleneği Üzerinden Neolitik Dönem'de Pisidya/Göller Bölgesi'nin Batı Anadolu'daki Yeri Hakkında Yeni Gözlemler”. *AnAr,* 23: 41-70.

Umurtak, G. (2011). “Understanding the Hacılar II Settlement”. *Adalya,* XIV: 1-16.

Uzdurum, M. ve Duru, G. (2021). “Arkeolojik Hayvan Dışkısı Çalışmalarına Çok-Göstergeli Yaklaşım: Orta Anadolu, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşmesi Aşıklı Höyük'ten Yeni Bulgular”. *Anadolu Araştırmaları,* 24: 33-66.

Vardar, S. Ve Öner, E. (2016). “Batı ve Güneybatı Anadolu'nun Paleocoğrafya ve Jeoarkeolojisinde Santorini (Thera) Küllerinin Önemi”. *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 14 (1): 15-37.

Viale, V. (1929). “Relazione sull’attività della Missione Archeologica di Adalia”. *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente,* 8-9:357-392.

Vigne, J. Briois, F, Cucchi, T., Franel, Y., Mylona, P., ….. ve Guilaine, J. (2017). "Klimonas, a late PPNA hunter-cultivator village in Cyprus: new results". *Nouvelles données sur les débuts du Néolithique à Chypre , Société Préhistorique Française 9*: 21-45.

Vigne, J., Briois, F., Zazzo, A., Carrere, I., Julie, D. ve Guilaine, J. (2011b). "A New Early Pre-Pottery Neolithic Site in Cyprus: Ayios Tychonas-Klimonas (Ca. 8700 Cal. Bc)". Neo-Lithics, 1(11): 3-18.

Vigne, J., Carrere, I., Briois, F. ve Guilaine, J. (2011a). "The Early Process of Mammal Domestication in the Near East: Evidence from the Pre-Neolithic and Pre-Pottery Neolithic in Cyprus". *Current Anthropology,* 52(4): 255-271.

Vigne, J., Zazzo, A., Cucchi, T., Carrere, I., Briois, F. ve Guilaine, J. (2014). "The Transportation Of Mammals To Cyprus Sheds Light On Early Voyaging And Boats In The Mediterranean Sea". *Eurasian Prehistory,* 10 (1-2): 157-176.

Watkins, T. (2004). "Building houses, framing concepts, constructing worlds". *Paléorient,* 30: 5-23.

Watkins, T. (2005). "The Neolithic revolution and the emergence of humanity: a cognitive approach to the first comprehensive worldview". J. Clarke (Ed.), *Archaeological Perspectives on the Transmission and Transformation of Culture in the Eastern Mediterranean,* Oxford: 84-88.

Weninger, B., Alram-Stern, E., Bauer, E., Clare, L., Danzeglocke, U., Jöris, O. Claudia, K. E., Gary, R.F., Todorova, H. ve Van Andel, T. (2006). "Climate forcing due to the 8200 cal yr BP event observed at Early Neolithic sites in the eastern Mediterranean", *Quaternary Research*, 66: 401-420.

Weninger, B., Clare, L., Gerritsen, F., Horejs, B., Krauß, R., Linstädter, J., Özbal, R. Ve Rohling, E. J. (2014). "Neolithisation of the Aegean and Southeast Europe during the 6600-6000 calBC period of Rapid Climate Change". *Documenta Praehistorica*, XLI: 1-31.

Yalçıklı, D. (2023). "Heybeli Höyük Buluntuları Bağlamında Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Balıkesir Ovası". *Tüba-Ar,* 32: 145-165.

Yalçınkaya, I, Kartal, M., Özçelik, K., Kösem, M. B., Atıcı, A. L., Taşkıran, H. ve Erek, C. M (2001) "1999 Yılı Öküzini Kazısı". *22. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*. 22-26 Mayıs 2000, İzmir: 21-26.

Yalçınkaya, I. (1986). "Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları 1984". *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 20-24 Mayıs 1985, Ankara: 429-447.

Yalçınkaya, I. (1987). "1985 Yılı Karain Kazıları". *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*. 26-30 Mayıs 1986, Ankara: 21-37.

Yalçınkaya, I. (1988). "Karain Mağarasının Anadolu İskan Tarihindeki Yeri ve Önemi". Erdem, 4 (10): 39-52.

Yalçınkaya, I. (1992). "1990 Yılı Öküzini Kazısı". *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 27-31 Mayıs 1991, Çanakkale: 55-70.

Yalçınkaya, I. Taşkıran, H., Kartal, M., Kösem, M. B. ve Erek, C. M. (2003). "2001 Yılı Karain Kazıları". *24. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt,* 27-31 Mayıs 2002, Ankara: 159-170.

Yalçınkaya, I. ve Özçelik, K. (2012). "Karain Mağarası'nın Kültürel ve Çevresel Verileri Işığında Anadolu Orta Paleolitik'inin Değerlendirilmesi". *Adalya,* XV: 1-12.

Yalçınkaya, I., Otte, M., Kartal, M., Atıcı, A. L., Özçelik, K., Kösem, M. B., Erek, C. M. ve Taşkıran, H. (2000) "1998 Yılı Öküzini Kazısı" *21. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt,* 24-28 Mayıs 1999, Ankara: 29-36.

Yalçınkaya, I., Taşkıran, H., Kartal, M. ve Kösem, M. B. (2004). "2002 Yılı Karain Mağarası Kazıları". *25. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 26-31 Mayıs 2003, Ankara: 19-28.

Yalçınkaya, I., Taşkıran, H., Kartal, M., Kösem, M. B., Ceylan, K., Erek, C. M., Atıcı, A. L. Ve Otte, M. (1998). "1995 ve 1996 Yılları Karain Kazıları". *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı I.* Ankara: 17-46.

Yalçınkaya, I., Taşkıran, H., Kartal, M., Özçelik, K. ve Kösem, M. B. (2006). "2004 Yılı Karain Mağarası Kazıları". *27. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*. Cilt, 30 Mayıs-3 Haziran 2005, Antalya: 403-418.

Yalçınkaya, I., Taşkıran, H., Kartal, M., Özçelik, K., Kartal, G., Aydın, Y., Karakoç, M., Fındık, B. ve Erbil, E. (2016). "2014 Yılı Karain Mağarası Kazıları". *37. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt.* 11-15 Mayıs 2015, Erzurum: 235-252.

Yalçınkaya, I., Taşkıran, H., Kartal, M., Özçelik, K., Kösem, M. B. ve Kartal G. (2013). "2011 Yılı Karain Mağarası Kazıları". *34. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 28 Mayıs-1 Haziran 2012, Çorum: 5-22.

Yalçınkaya, I., Taşkıran, H., Kartal, M., Özçelik, K., Kösem, M. B., Kartal G., Aydın, Y., Yaman, İ. D., Karakoç, M. Ve Fındık, B. (2014). "2012 Yılı Karain Mağarası Kazıları". *35. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt,* 27-31 Mayıs 2013, Muğla: 233-252.

Yaman, İ. D. (2011). "Karain Mağarası B Gözü'nün Jeolojik ve Arkeolojik Stratigrafisi". H. Taşkıran, M. Kartal, K. Özçelik, M. B. Kösem, G. Kartal (Ed.), *Işın Yalçınkaya'ya Armağan, Studies in Honour of Işın Yalçınkaya*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 245-262.

Yaman, İ. D. (2011). “Karain Marağası B Gözü'nün Jeolojik ve Arkeolojik Stratigrafisi”. H. Taşkıran, M. Kartal, K. Özçelik, M. B. Kösem, G. Kartal. (Ed.), *Işın Yalçınkaya'ya Armağan, Studies in Honour of Işın Yalçınkaya,* Bilgin Yayınları, Ankara: 245-264.

Yaman, İ. D. (2012). “Karain Mağarası B Gözü'nde Tespit Edilen Arkeolojik Hiatüsler”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 52 (2): 167-180.

Yaman-Kocadağlı, A. (2012). *Kalkan-Kumluca Arasında Kıyı Alanları Kullanımı Ve Sorunları.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.

Yasan, O. (2019). *Teke Yarımadası'nda Kuvarterner Buzullaşmalarının Alansal Dağılışında İklimin Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onseki Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Çanakkale.

Yelözer, S. (2016). *Aşıklı Höyük Boncukları: Tipoloji, Tanım ve Sosyal Açıdan Değerlendirme,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yener, A. ve Atvur, O. (2002). “Antalya Düzlüğünde Bir Tepecik: Gökhöyük”. *Arkeoloji ve Sanat*, 24 (108): 13-20.

Yıldırım-Balcı, S. (2011). “Aşıklı Höyük Obsidyen Teknolojisi”, Tüba-Ar, 14: 19-39.

Yılmaz, L. (2016). “Akdeniz Ticaretinde Likya Bölgesi'nin Konumu”. *Asia Minor Studies*, 4 (8): 133-152.

Yiğitbaşoğlu, H. (2000). “Finike ve Yakın Çevresinin İklim Özellikleri”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40 (1-2): 107-135.

Yurtsever-Beyazıt (2019). “Late Neolithic/Early Chalcolithic period: white on red paint decorated pottery tradition at the Burdur–Antalya Region (Turkey)”. *Българско е-Списание за Археология, 9*(1): 23-43.

Yücel, N. (2024). “The transition from the Pre-Pottery to the early Pottery Neolithic period at the site of Uğurlu on the Island of Gökçeada, NE Aegean”. *Bulgarian e-Journal of Archaeology,* 14(2): 287-297.

Zayım, M. (2023). *Antik Dönem Likya Bölgesi ve Şehirlerinin Coğrafi Açıdan Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.

Zilhao, J. (1993). “The spread of agro-pastoral economies across Mediterranean Europe: a view from the far West”. *Journal of Mediterranean Archaeology,* 6: 5–63.

Zvelebil, M. (1996). "The agricultural frontier and the transition to farming in the circum-Baltic region". D. R. Harris (Ed.), *The Origins and Spread of Agriculture and Pastoralis in Eurasia*. London: 323-345.

Zvelebil, M. ve Zvelebil, K. V. (1988). "Agricultural Transition and Indro-European Dispersals". *Antiquity*, 62: 574-583.

KATALOG

Yerleşim Adı: Girmeler	**Yerleşim Tipi: Höyük**	**Koordinat: 36°35'18.10"K 29°22'57.95"D**
Bağlı Olduğu; **İl: Muğla** **İlçe: Seydikemer** **Mahalle: Girmeler**	**Konum Tarifi: Seydikemer, Saklıkent yolu üzerinde ve Girmeler İlkokulu yakınlarında konumlanmaktadır. Ayrıca Tlos Antik Kentinin 5 km kuzeybatısında, Seydikemer Merkezin ise 7 km güneydoğusunda bulunmaktadır.**	**Yeni Keşif:** Evet ☐ Hayır ☑ **Keşif Yılı: 1985**
İlişkili Dönemler: **Epi-Paleolitik, Epi-Paleolitik/Çanak Çömleksiz Neolitik Geçiş, Çanak Çömleksiz Neolitik, Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli), Erken Neolitik, Geç Neolitik, Orta Kalkolitik, Geç Kalkolitik, Tunç, Roma.**	**Bulgular** Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☑ Kemik Alet ☑	Gömü ☑ Boncuk ☑ Figürin/Kemik Nesne ☑ Hayvan Kemiği ☑ Botanik ☑ Deniz Kabuğu ☑
Yorum: Girmeler her ne kadar mağara yerleşimi olarak bir görünüm sergilese de, tüm bulgular mağara önündeki höyükten gelmektedir. 1985 yılında çok büyük tahribata uğrayan höyük Epi-Paleolitik Dönem'den, Roma dönemine kadar uzanan bulguları barındırır. Prehistorik dönemler için neredeyse kesintisiz bir tabakalanmaya sahip olan höyük Teke Yarımadası için çok önemli bir referans noktasıdır.		

Yerleşim Adı: Tlos Stadyum	**Yerleşim Tipi: Höyük**	**Koordinat: 36°33'14.64"K 29°25'10.87"D**
Bağlı Olduğu; **İl: Muğla** **İlçe: Seydikemer** **Mahalle: Yaka**	**Konum Tarifi: Seydikemer İlçe Merkezinin 11 km güneydoğusunda yer alır. Seydikemer, saklıkent yolu üzerinde Yakaköy sapağından dönülerek ulaşım sağlanmaktadır.**	**Yeni Keşif:** Evet ☐ Hayır ☑ **Keşif Yılı: 2005**
İlişkili Dönemler: **Erken Kalkolitik, Orta Kalkolitik, Tunç Çağları, Roma**	**Bulgular** Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☐ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☑	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☑ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Tlos Antik Kenti Stadyumu'nun içinde konumlanmış olan bu höyük, antik tahribat nedeniyle günümüze ulaşamamıştır. Bulgulara bakıldığında Erken Kalkolitik Dönemde nispeten büyük bir höyüğün varlığından sözedilebilir. Höyük sınırları Tlos Stadyum'a ait basamaklara yakın bir konumda sonlanmaktadır ancak tüm sınırları bilinmemektedir.		

Yerleşim Adı: Tavabaşı	Yerleşim Tipi: Mağara	Koordinat: 36°28'38.29"K 29°26'25.81"D
Bağlı Olduğu; İl: Muğla İlçe: Seydikemer Mahalle: Arsa	Konum Tarifi: Seydikemer Arsa'nın yaklaşık 2 km güneyinde, Kemer ve Kavakdibi mevkileri arasındaki ağaçlık ve dağlık alan içinde yer alır. Ayrıca Saklıkent Milli Parkının 3.5 km doğusunda ve üst kesimlerindedir.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 2011
İlişkili Dönemler: Erken Neolitik ?, Geç Neolitik ?, Orta Kalkolitik, Tunç Çağları, Roma	Bulgular Yontmataş ☐ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☑	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☑ Hayvan Kemiği ☑ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☑
Yorum: Yukarı ve Aşağı Mağara olarak ayrılan Tavabaşı özellikle Orta Kalkolitik dönemle ilişkili bulgulara sahiptir. Bu mağara kaya resimleriyle de bilinmektedir. Üst Mağara'da ise Orta Kalkolitik dönemden farklı olan çanak çömlekler yer alır. Bu parçaların Neolitik dönemle ilişklili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca iki mağaranın da kült amaçlı kullanıldığı da söylenebilir.		

Yerleşim Adı: Zümrütova/Karain	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°35'11.03"K 29°47'29.71"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Zümrütova	Konum Tarifi: Elmalı Zümrütova Mahallesi'nin 2 km güneybatısında bulunur. Aynı zamanda Armutlu Mahallesi'nin 1.5 km kuzeydoğusundadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli), Erken Neolitik ?, Geç Neolitik ?, Erken Kalkolitik ?, Orta Kalkolitik ?	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Yerleşim Bayıralan tepesinin batı kesimindedir. Kayalığın hem üst kesimleri hem de orta kesimleri kullanılmıştır. Herhangi bir mağara ya da kaya sığınağı bulunmamaktadır. Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli) Dönem'den, Orta Kalkolitik Dönem sonuna kadar olabilecek parçalar yer almaktadır. Olasılıkla birkaç dönemde yerleşim görmüştür.		

Yerleşim Adı: Yalnızdam Kocain	Yerleşim Tipi: Mağara	Koordinat: 36°46'37.88"K 29°50'17.72"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Yalnızdam	Konum Tarifi: Yalnızdam Merkez Mahallesi'nin hemen 1.3 km kuzeybatısındaki tepelikte yer alır. Yalnızdam köyünün içinden ulaşım sağlanmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Erken Kalkolitik ?, Orta Kalkolitik ?, Geç Kalkolitik	Bulgular Yontmataş ☐ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Yüzeyde hiçbir yontmataş belgelenmemiştir. Ancak bazı çanak çömlekler bölgenin Orta Kalkolitik monokrom örnekleriyle oldukça yakın benzerlik gösterir. Mağara nispeten geniştir ve önünde düzlük yer alır.		

Yerleşim Adı: Küçükin/Karain	Yerleşim Tipi: Mağara	Koordinat: 36°46'2.14"K 30° 2'24.32"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Gölova	Konum Tarifi: Bozhüyük Mahallesi'nin yaklaşık 3 km kuzeydoğusundadır. Bozhöyük'ten, Müren'e giden köy yolunun orta kesimlerindeki bir vadide yer alır.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1985
İlişkili Dönemler: Geç Neolitik ?, Orta Kalkolitik ?	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Daha önce 1985 yılında Işın Yalçınkaya ve ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında keşfedilmiştir. 2022 yılında ise tekrardan ziyaret edilmiştir. Daha önceki dönemlerde çanak çömleklerden bahsedilse de tarihlemesi yapılmamıştır. Bölgedeki diğer örneklerden yola çıkılarak Geç Neolitik ve Orta Kalkolitik dönemlerde kullanıldığı düşünülür.		

Yerleşim Adı: Kızıl Mağara	Yerleşim Tipi: Kaya Sığınağı	Koordinat: 36°48'26.19"K 29°49'0.97"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Yılmazlı	Konum Tarifi: Yörenler Mahallesi'nin 2km güneybatısında ve Yılmazlar Mahallesi'nin yaklaşık 2.5 km kuzeydoğusundadır. Yılmazlı'dan, Dereköy'e giden yolun üzerinde yer alır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Neolitik?, Kalkolitik ?	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☐ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Her ne kadar mağara olarak isimlendirilse de, burası sığ bir kaya sığınağıdır. Çok az sayıda taş alet yer almaktadır ve dönemleri net olarak belirlenememiştir. Olasılıkla üstünde bulunan eğimli alan erozyon sebebiyle alt tabakaları kapatmıştır. Az malzeme çıkma sebebi bu durumla ilişkili olabilir.		

Yerleşim Adı: Tekke Höyük	Yerleşim Tipi: Höyük	Koordinat: 36°37'43.32"K 29°52'54.85"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Tekke	Konum Tarifi: Elmalı Tekke Mahallesi merkezinin yaklaşık 1.6 km kuzeybatısında ve hemen yol kenarında bulunmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1949
İlişkili Dönemler: Geç Neolitik, Geç Kalkolitik, Tunç Çağları, Roma	Bulgular Yontmataş ☐ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Höyük 1949 yılında M. S. F. Hood tarafından keşfedilmiştir (Mellaart, 1954; Eslick, 1992). Höyükte geçmiş yıllarda birkaç parça Neolitik dönem çanak çömleği bulunurken, 2022 yılında yapılan ziyarette tek parça Geç Neolitik örnek gözlemlenmiştir. Olasılıkla höyük geç dönemlerde sık kullanıldığından alt tabakaların kitlenmesine sebep olmuştur ve prehistorik örnek sayısı azdır.		

Yerleşim Adı: Akçay Höyük	Yerleşim Tipi: Höyük	Koordinat: 36°35'18.93"K 29°44'57.91"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Akçay	Konum Tarifi: Elmalı Akçay merkez mahallesinin 1.1 km güneyinde bulunur.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1949
İlişkili Dönemler: Geç Neolitik, Geç Kalkolitik, Tunç Çağları, Roma	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Höyük 1949 yılında M. S. F. Hood tarafından keşfedilmiştir (Mellaart, 1954; Eslick, 1992). 110 x 90 m ölçülerindeki höyük çoğunlukla Geç Neolitik Dönem ile ilişkilendirilmektedir. Höyükte daha erken bir tabakalanma olup olmadığı tespit edilememiştir. Ancak höyüğün Neolitik dönem açısından büyük potansiyel barındırdığı söylenebilir.		

Yerleşim Adı: Gökpınar	Yerleşim Tipi: Höyük	Koordinat: 36°45'26.47"K 29°58'10.76"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Gökpınar	Konum Tarifi: Elmalı-Korkuteli yolu üzerinde bulunan Gökpınar Yerleşimi, Gökpınar merkez mahallesinin 1.3 km kuzeydoğusunda, Elmalı Merkez İlçe'sinin ise yaklaşık 5 km doğusundadır.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1964
İlişkili Dönemler: Erken Neolitik ?, Geç Neolitik, Geç Kalkolitik	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☑	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☑ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: 1964'de kuyu inşası amacıyla yerel halk tarafından keşfedilen alan, 1977'de C. Eslick (1992) tarafından incelenmiştir. Çevrede birçok farklı kuyu bulunmaktadır. Bulgular olasılıkla küçük bir höyüğe işaret etmektedir, fakat bu yerleşimin sınırları tahribattan ötürü belirlenememiştir.		

Yerleşim Adı: Kızılbel	Yerleşim Tipi: Höyük	Koordinat: 36°43'40.18"K 29°52'30.74"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Elmalı Mahalle: Karyağdı	Konum Tarifi: Elmalı merkezin 5.5 km güneydoğusunda ve Elmalı merkezden Yalnızdam mahallesine giden yoldan ulaşım sağlanmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1969
İlişkili Dönemler: Erken Kalkolitik	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: 1969'da keşfedilen alan 1970'de Mellink tarafından kazılmaya başlanmıştır. Kazı 6. yüzyıla tarihlenen bir mezar odasının açığa çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Ancak geç malzemelerin yanı sıra Uzunburun sırtının uçlarında ve tümülüs kazısında prehistorik malzemeler gözlemlenmiştir. Bu prehistorik parçalar tümülüs sırasında başka bir alandan getirilmiş olabilir ya da tek evreli bir tabaka erozyon yoluyla tahrip olmuştur. Ancak malzemenin höyükle ilişkili olduğu söylenebilir.		

Yerleşim Adı: Aşağı Bağbaşı	Yerleşim Tipi: Höyük	Koordinat: ?
Bağlı Olduğu; **İl: Antalya** **İlçe: Elmalı** **Mahalle: ?**	**Konum Tarifi: Elmalı'nın 7 km kuzeydoğusunda ve Korkuteli-Elmalı yolunun 1.5 km kadar doğusunda yer alır.**	**Yeni Keşif:** Evet ☐ Hayır ☑ **Keşif Yılı: 1967**
İlişkili Dönemler: **Erken Kalkolitik**	**Bulgular** Yontmataş ☐ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Bağbaşı'na ait Geç Kalkolitik Dönem kazıların bir alt tabakasında yer alan malzemeler daha erken dönemlerle ilişkilendirilmiştir. Bu malzemelerdeki farklılık nedeniyle alt tabakalar "Aşağı Bağbaşı'' olarak adlandırılmıştır. Tez kapsamındaki araştırmalarda höyüğün tam yeri tespit edilememiştir ve önceki yayınlarda tarif edilenler doğrultusunda konum belirlenmiştir.		

Yerleşim Adı: Arapkuyusu	Yerleşim Tipi: Höyük ?	Koordinat: ?
Bağlı Olduğu; **İl: Antalya** **İlçe: Elmalı** **Mahalle: Kışlaköy**	**Konum Tarifi: ?**	**Yeni Keşif:** Evet ☐ Hayır ☑ **Keşif Yılı: 1977**
İlişkili Dönemler: **Erken Kalkolitik, Orta Kalkolitik ?**	**Bulgular** Yontmataş ☐ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: 1977'de Eslick tarafından keşfedilmiştir (Eslick, 1992). Tez kapsamında birebir ziyaret edilmemiştir. Önceki yayınlardan elde edilen bilgilerle konum eklenmiştir. Kızılbelin batısında bulunan tepeliklerde yer almaktadır.		

Yerleşim Adı: Bayındır	Yerleşim Tipi: Höyük ?	Koordinat: ?
Bağlı Olduğu; **İl: Antalya** **İlçe: Elmalı** **Mahalle: Bayındır**	**Konum Tarifi: Bayındırköy Elmalı'nın 6 km kuzeydoğusundadır. Aynı zamanda Gökpınar merkezin 3.2 km kuzeyinde yer alır.**	**Yeni Keşif:** Evet ☐ Hayır ☑ **Keşif Yılı: 1977**
İlişkili Dönemler: **Erken Kalkolitik, Orta Kalkolitik ?**	**Bulgular** Yontmataş ☐ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: 1977'de Eslick tarafından keşfedilmiştir (Eslick, 1992). Tez kapsamında konum birebir bulunamamış ve ziyaret edilmemiştir. Önceki yayınlardan yararlanılarak konumu işaretlenmiştir. Malzemeler köyün batısındaki bir tepelikten gelmiştir.		

Yerleşim Adı: Domuzburnu Mağarası	Yerleşim Tipi: Mağara	Koordinat: 36°51'51.27"K 30°35'33.74"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Merkez Mahalle: Hurma	Konum Tarifi: Mağara Hurma Mahallesi'nin kuzeyinde bulunan Güzyaka Tepesi'nin kuzeybatı kesimindedir. Ön kısmında Boğaçay ile bağlanan Çandır Çayı yer alır.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1925
İlişkili Dönemler: Erken Neolitik, Geç Neolitik, Orta Kalkolitik, Roma	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☑ Kemik Alet ☑	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☑ Botanik ☑ Deniz Kabuğu ☑
Yorum: 1925-1926 yıllarında İtalyan araştırmlacılar tarafından keşfedilen mağara, 1929'da V. Viale ve 1947'de K. Kökten tarafından kazılmıştır (Viale, 1929; Kökten, 1947; Işın, 2022). 2022 yılında ise yeni dönem kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Alınan radyokarbon tarihleriyle Mağara'da Erken Neolitik, Geç Neolitik ve Orta Kalkolitik tabakaların bulunduğu anlaşılmıştır.		

Yerleşim Adı: Beldibi	Yerleşim Tipi: Kaya Sığınağı	Koordinat: 36°44'40.44"K 30°34'8.99"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kemer Mahalle: Beldibi	Konum Tarifi: Antalya merkezin 48 km batısındadır. Eski Kemer yoluyla bağlantılı ve trafiğe kapalı Çamdağ tünelinin hemen yanında yer alır.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1956
İlişkili Dönemler: Paleolitik Çağlar, Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli), Roma	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☑	Gömü ☐ Boncuk ☑ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☑ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☑
Yorum: 1959-1967 yılları aralığında çeşitli periyotlarda E. Bostancı tarafından kazılan kaya sığınağı (Bostancı, 1959; Bostancı, 1967), 2024 yılında tekrardan kazılmıştır. Özellikle Epi-Paleolitik tabakalara sahip sığınakta, Teke Yarımadası'nın ilk çanaklarının ortaya çıktığı tabaka da mevcuttur.		

Yerleşim Adı: Belbaşı	Yerleşim Tipi: Kaya Sığınağı	Koordinat: 36°45'30.29"K 30°33'0.01"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kemer Mahalle: Beldibi	Konum Tarifi: Beldibi Kaya Sığına'nın yaklaşık 5 km kuzeydoğusunda yer alır. Mağaraya yürüyüşçülerin kullandığı patika yollardan gidilerek ulaşılmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☐ Hayır ☑ Keşif Yılı: 1959
İlişkili Dönemler: Paleolitik Çağlar, Çanak Çömleksiz Neolitik, Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli), Roma.	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☑	Gömü ☑ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☑ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☑
Yorum: 1960 yılında E. Bostancı tarafından kazılan mağara'nın daha öncesinde büyük oranda Epi-Paleolitik Dönem ile ilişkili olduğu düşünülmekteydi. Ancak müzede yer alan parçaların incelenmesi ve alınan radyokarbon örneği mağaranın özellikle Çanak Çömleksiz Neolitik ve Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli) Dönem ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.		

Yerleşim Adı: Aktaş Pınarı	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°38'11.63"K 30°32'48.46"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kemre Mahalle: Yeni	Konum Tarifi: Kemer, Yeni Mahalle'nin 3.5 km kuzeybatısında ve Kemer, Göynük Mahallesi'nin yaklaşık 4 km güneyindedir. Göynük'e giden ana yolun yakınındaki dik bir kayalıktadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Orta Kalkolitik ?, Geç Kalkolitik ?	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Az sayıda çanak çömlek Teke Yarımadası'nın Orta Kalkolitik monokrom çanak çömlekleriyle benzerlik gösterir. Dolayısıyla bu dönemle ilişkili olabileceği düşünülmektedir.		

Yerleşim Adı: Asardere Kaya Sığınağı	Yerleşim Tipi: Kaya Sığınağı	Koordinat: 36°31'30.82"K 30°13'30.11"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kumluca Mahalle: Karacaören	Konum Tarifi: Kumluca, Karacaören Mahallesi'nin yaklaşık 1.5 km güneydoğusundadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Orta Paleolitik, Epi-Paleolitik ?, Çanak Çömleksiz Neolitik, Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli), Kalkolitik Çağlar ?, Roma	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: 2022 yılında tez kapsamında keşfedilen kaya sığınağı önünde 3 adet teras bulundurmaktadır. Yerleşimde Orta Paleolitik Dönem'den, Roma'ya kadar uzanan bulgular mevcuttur. Ancak özellikle birçok yontmataş Çanak Çömleksiz Neolitik dönemle ilişkilendirilmektedir.		

Yerleşim Adı: Ayı Deliği Mağarası	Yerleşim Tipi: Mağara	Koordinat: 36°17'51.36"K 30°23'2.03"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kumluca Mahalle: Mavikent	Konum Tarifi: Kumluca/Mavikent Mahallesi'nin 3.5 km doğusunda yer alan Andızlıtaş Tepesi'nde yer alır. Mavikent'e giden köy yolundan kuzeye çıkılarak ve toprak yoldan devam edilerek ulaşılır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Orta Paleolitik, Erken Neolitik ?, Kalkolitik ?	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Mağara'nın gösterildiği konumda herhangi bir mağara yapılanması görülmemiştir. Tepenin çevresinde oldukça fazla taş yıkıntı yer alır dolayısıyla mağaranın çöküntüye uğramış olması muhtemeldir. Bazı taşların arasında az sayıda çanak çömlek gözlemlenmiştir. Özellikle bir parça Erken Neolitik Dönem ile ilişkilendirilir. Mağaraya giden yol üzerinde de çeşitli yontmataş ve sürtmetaş bulgulara rastlanılmıştır. Ancak dönemleri net olarak belirgin değildir.		

Yerleşim Adı: Samandır Yaylası/Kocayer	Yerleşim Tipi: Kaya Sığınağı	Koordinat: 36°18'5.94"K 30°24'30.95"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kumluca Mahalle: Mavikent	Konum Tarifi: Yeşilköy üzerinden, Mavikent'e giden köy yolu üzerine yakın konumdadır. Mavikent'in 5.5 km doğusundadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Neolitik ?, Kalkolitik ?	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaya Sığınağı, Samandır yaylası konumunun 150 m güneyindedir. Kaya Sığınağı'nın önünde akarsu ve radyolarit kaynakları yer alır. Ancak bitkilerin yüzeyi kaplamasından dolayı malzeme gözlemlenememiştir. Kaya Sığınağının üstünde yer alan yola yakın kısımda ise az sayıda yontmataş ve çanak çömlek belgelenmiştir.		

Yerleşim Adı: Yeşilköy/Kocain	Yerleşim Tipi: Mağara	Koordinat: 36°28'51.58"K 30° 1'41.36"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Finike Mahalle: Yeşilköy	Konum Tarifi: Finike, Yeşilköy Mahallesi'nin 1.5 km kuzeydoğusundadır. Elmalı Kaş Yolu üzerinden ulaşım sağlanır. Ayrıca derin bir akarsu vadisinin içinde yer alır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Orta Kalkolitik, Geç Kalkolitik, Roma	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Oldukça potansiyelli olan bu mağarada özellikle Orta Kalkolitik monokrom çanak çömlekler tespit edilmiştir. Diğer yandan günümüzde ağıl olarak kullanıldığından yüzey büyük oradan tahrip olmuştur. Diğer yandan Neolitik döneme giden daha alt tabakaların olabileceği düşünülmektedir.		

Yerleşim Adı: Küllü Mağara	Yerleşim Tipi: Mağara	Koordinat: 36°29'49.26"K 30° 3'40.61"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Finike Mahalle: Arif	Konum Tarifi: Finike Arif Mahallesi'nin 2 km güneydoğusunda ve Finike-Elmalı yolunun 700 metre batısındadır. Finike-Elmalı Yolundan toprak köy yollarına sapılarak ulaşım sağlanır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Neolitik ?, Kalkolitik ?, Roma	Bulgular Yontmataş ☐ Çanak Çömlek ☐ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Sadece tek bir parça taş keski gözlemlenmiştir. Olasılıkla mağara üstünden gelen akıntı toprak ile çeşitli tarım faaliyetleri yüzey bulgularının üstünü kaplamış olmalıdır.		

Yerleşim Adı: Köybaşı 1	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°18'10.30"K 29°27'22.27"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Bezirgan	Konum Tarifi: İkizce Mahallesi'nin 2 km güneybatısında, Bezirgan Mahallesi'nin 3 km kuzeybatısında, Kalkan'ın ise 6 km kuzeydoğusundadır. Bezirgan, İkizce yolu üzerinde bulunmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Geç Neolitik , Erken Kalkolitik, Demir Çağları, Roma	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Yerleşim 2022'de keşfedilmiş ve 2023'de tekrar ziyaret edilmiştir. Oyuklu kayalıklara sahip bu yerleşim Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemler'de kullanım görmüş olmalıdır. Köybaşı yerleşiminin batı kesimidir ve Köybaşı 1 olarak adlandırılmıştır.		

Yerleşim Adı: Köybaşı 2	Yerleşim Tipi: Düz Yerleşim	Koordinat: 36°18'8.62"K 29°27'34.78"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Bezirgan	Konum Tarifi: İkizce Mahallesi'nin 2 km güneybatısında, Bezirgan Mahallesi'nin 3 km kuzeybatısında, Kalkan'ın ise 6 km kuzeydoğusundadır. Bezirgan, İkizce yolu üzerinde bulunmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2022
İlişkili Dönemler: Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli)	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Köybaşı yerleşiminin doğu kesimidir ve Köybaşı 1'in 300 metre kadar doğusundadır. Köybaşı 1'e göre daha erken bir tabakalanma ile temsil edilir. Yontmataş bulgular Köybaşı 1'e göre daha fazladır. Bu düz yerleşim yaklaşık 90 x 50 m boyutlarındadır. Bulgular yerleşimde tek bir kültür katına ait tabakaların olduğunu düşündürmektedir.		

Yerleşim Adı: Belkonak	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°17'55.88"K 29°47'42.73"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Belkonak	Konum Tarifi: Kaş-Demre yolu üzerinden Sarılar Polyesi'ne dönüş yapılır ve polyenin en kuzeyinde bulunmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Orta Paleolitik, Üst Paleolitik ?, Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Neolitik ?, Kalkolitik ?	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Yaklaşık 800 x 400 metrelik alandaki çeşitli tarlalarda malzeme tespit edilmiştir. En yoğun yontmataş grubu Mezolitik etkilerin görüldüğü Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme aittir. Çevredeki kayalıklar iskan alanı olarak kullanılmış olmalıdır. Aynı bölgede Paleolitik Dönemlere ilişkin yontmataş aletlerin varlığının yanı sıra Kalkolitik ya da Neolitik olabilecek çanak çömlekler de gözlemlenir.		

Yerleşim Adı: Çerler	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°17'15.13"K 29°47'10.25"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Çerler	Konum Tarifi: Sarılar Polyesi'nde bulunan Belkonak Yerleşiminin güney kesimlerinde yer alır. Polyenin orta kesimlerine daha yakındır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Geç Kalkolitik, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Yerleşimde büyük oranda Geç Kalkolitik çanak çömlekler gözlemlenirken, az sayıda Kaş-Demre Kültür Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile ilişkili parçalara da rastlanılmıştır.		

Yerleşim Adı: Sarılar	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°15'40.98"K 29°45'47.04"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Sarılar	Konum Tarifi: Sarılar polyesinin en güney kesiminde yer alır. Kaş-Demre yolu üzerine yakın konumdadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Neolitik ?, Kalkolitik ?, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Az sayıda Kaş-Demre Kültür Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile ilişkili malzeme gözlemlenmiştir. Yine az sayıda Neolitik ya da Kalkolitik olabilecek çanak çömlekler mevcuttur.		

Yerleşim Adı: Gedikefe	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°12'51.05"K 29°38'50.84"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Çukurbağ	Konum Tarifi: Çukurbağ Mahallesi'nin 1.7 km batısında, Kaş Merkezin 1.2 km kuzeyinde yer alır. Kaş Merkez'den, Ağullu'ya giden yol üzerindeki Futbol sahasından dönülerek ulaşım sağlanır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Neolitik ?, Kalkolitik ?, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesi yerleşimlerindendir ve çevredeki parça kayalıklar olasılıkla iskan alanı olarak değerlendirilmiştir. Mezolitik etkili Çanak Çömleksiz Neolitik kültürel öğeler gözlemlenir. Birkaç parça prehistorik çanak çömlek kesin olmamakla birlikte Neolitik ya da Kalkolitik dönemlerle ilişkilendirilmektedir.		

Yerleşim Adı: Solumba Damları	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°13'27.53"K 29°37'55.55"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Çukurbağ	Konum Tarifi: Çukurbağ Mahallesi'nin 3 km kadar batısında ve Kaş Merkez'in yaklaşık 3 km kuzeybatısındadır. Çukurbağ köy yolu üzerindeki taş ocaklarının hemen karşısında yer alır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Kalkolitik ?, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Malzeme yoğunluğu az olsa da malzeme kültürü kronolojik olarak Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemlere aittir. Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nin bir parçası olan yerleşimde Mezolitik etkiler görülmektedir. Az sayıda çanak çömlek parçası Kalkolitik Dönemlerle ilişkilendirilebilir. Çevredeki parça kayalıklar olasılıkla iskan alanı olarak değerlendirilmiştir.		

Yerleşim Adı: Ortaalan	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°10'40.19"K 29°41'3.77"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Bayındır	Konum Tarifi: Bayındır Mahallesi'nin 800 metre güneyindedir. Gelibolu mevkisinin hemen paralelinde bulunur.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Erken Neolitik, Orta Kalkolitik, Geç Kalkolitik, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: 900 x 300 m'lik uvalanın özellikle orta kesimlerinde malzeme gözlemlenmiştir. Kaş- Demre Kültür Bölgesiyle ilişkili bu yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait parçalar yine Mezolitik etkilidir. Ayrıca Erken Neolitik ve Orta Kalkolitik olabilecek çanak çömlekler yer alır. Bazı yontmataş ve sürtmetaşlar bu dönemlerle ilişkili olmalıdır. Çevredeki kayalıklar olasılıkla yerleşim olarak değerlendirilmiştir.		

Yerleşim Adı: Gelibolu	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°10'51.30"K 29°40'11.46"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Bayındır	Konum Tarifi: Kaş, Bayındır Mahallesi'nin 1.5 km güneybatısında yer alır. Kaş Merkez'den Ağulluya giden yol üzerinden güneye dönülerek ulaşılmaktadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Orta Kalkolitik, Geç Kalkolitik, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: 2.5 km uzunluğundaki uvalanın kuzey ve orta kesimlerinde az sayıda malzeme gözlemlenmiştir. Kaş-Demre Kültür Bölgesiyle bağlantılı bu yerleşimde az sayıda Mezolitik etkili örnekler yer alır. Çanak çömlek parçaları ise olasılıkla Orta Kalkolitik Dönem ve Geç Kalkolitik Dönemlerle ilişkilidir.		

Yerleşim Adı: Uzunözdere	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°12'51.14"K 29°41'51.52"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Ağullu	Konum Tarifi: Ağullu Mahallesi'nin 1 km güneydoğusunda bulunur. Ağullu'dan Belenli'ye giden köy yolunun hemen batı kesimindedir.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Kalkolitik, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesi'nin en önemli yerleşim alanlarından biridir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ve buna bağlı Mezolitik kültür etkilerin yoğun gözlemlendiği bir alandır. Çevresindeki kayalıklar yerleşim olarak değerlendirilmiş olmalıdır. 550 x 100 m'lik uvalanın özellikle orta kesimlerinde malzeme yoğunlu görülür ve yüksek oranda üretim parçalarına rastlanılmaktadır.		

Yerleşim Adı: Yarımca Kuyu	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°11'2.20"K 29°42'3.27"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Belenli	Konum Tarifi: Belenli Mahallesi'nin 2 km güneyinde bulunur ve İsinda Antik Kenti Yakınlarındadır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☐ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Az sayıda yontmataş Kaş-Demre Kültür Bölgesi'ndeki diğer örnekler ile benzerdir. Dolayısıyla Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme tarihlenir ve Mezolitik etkilidir.		

Yerleşim Adı: Cumunda Ovası	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°10'14.86"K 29°42'6.99"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Belenli	Konum Tarifi: Belenli Mahallesi'nin 3.2 km güneybatısındadır. Yarımca Kuyu'dan güneye doğru devam edilerek ulaşım sağlanır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Kalkolitik ?, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesi ile ilişkili bir diğer yerleşimdir. Mezolitik etkilerin görüldüğü bu yerleşimde Kalkolitik olabilecek çanak çömlek ve taş aletler de mevcuttur. Çevredeki kayalıklar iskan alanı olarak kullanılmış olmalıdır. 550 x 110 m ölçülerindeki uvalanın en güney kesiminde malzeme yoğunluğu bulunur.		

Yerleşim Adı: Nenne Alanı	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°13'32.79"K 29°46'13.47"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Sahilkılınçlı	Konum Tarifi: Kaş-Demre yolu üzerinden Sahilkılınçlıya dönülerek ulaşım sağlanır. Sahilkılınçlı Mahallesi'nin yaklaşık 3 km kuzeyindedir.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☐ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesi'ne ait yerleşimlerden bir diğeridir. 1 x 0.9 km'lik ovalıkta Mezolitik etkili Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait örneklere rastlanılmıştır. Çevredeki kayalıklar muhtemelen iskan alanı olarak değerlendirilmiştir.		

Yerleşim Adı: Kireçlik	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°10'48.63"K 29°46'53.05"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Sahilkılınçlı	Konum Tarifi: Sahilkılınçlı Mahallesi'nin 1.7 km güneydoğusunda yer alır. Sahilkılınçlı'dan güneye doğru giden köy yolundan ulaşım sağlanır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Neolitik ?, Kalkolitik ?, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesi'ne ait yerleşimlerden bir diğeridir. Mezolitik etkili Çanak Çömleksiz Neolitik parçalar yer almaktadır. 150 x 100 m'lik dolinde malzeme yoğunluğu fazladır. Çevredeki parça kayalıklar iskan alanı olarak değerlendirilmiş olmalıdır.		

Yerleşim Adı: Bulamada	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°10'33.91"K 29°48'20.23"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Kaş Mahalle: Sahilkılınçlı	Konum Tarifi: Sahilkılınçlı Mahallesi'nin 3.5 km, Kireçlik yerleşiminin 2.5 km güneybatısındadır. Kireçlik yerleşiminden güneybatı yönde 1 saat yürüme mesafesindedir.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Ön Neolitik (İlk Çanak Çömlekli),	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☑ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesinin en önemli yerleşimlerinden biridir. Bölgedeki özgün Çanak Çömleksiz Neolitik kültür ile Mezolitik etkiler bir arada gözlemlenir. Yontmataş alet repertuarı diğer yerleşimlere göre oldukça geniştir. Ayrıca bu yerleşimde bölgedeki ilk çanak çömleklerin oldukça benzerleri yer alır. Çevredeki parça kayalıklar yerleşim olarak değerlendirilmiş olmalıdır.		

Yerleşim Adı: Burç	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°12'1.26"K 29°53'2.43"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Demre Mahalle: Kaleüçağız	Konum Tarifi: Kaleüçağız Mahallesi'nin 3 km doğusunda bulunmaktadır. Bu mahalleden güneydoğu yönde giden köye yolu kullanılarak ulaşım sağlanır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Neolitik ?, Kalkolitik ?, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☑ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesi yerleşimlerinden bir diğeridir. Mezolitik etkili Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait örnekler gözlemlenir. Az sayıda çanak çömlek ve yontmataş parçası ise olasılıkla Neolitik ya da Kalkolitik çağlarla ilişkilidir.		

Yerleşim Adı: Cebel	Yerleşim Tipi: Kayalık	Koordinat: 36°16'3.46"K 29°53'12.86"D
Bağlı Olduğu; İl: Antalya İlçe: Demre Mahalle: Davazlar	Konum Tarifi: Davazlar Mahallesi'nin 800 m kuzeydoğusundadır. Kaş-Demre yolu üzerinden köy yollarına sapılarak ulaşım sağlanır.	Yeni Keşif: Evet ☑ Hayır ☐ Keşif Yılı: 2023
İlişkili Dönemler: Çanak Çömleksiz Neolitik, Mezolitik, Prehistorik Dönem Sonrası	Bulgular Yontmataş ☑ Çanak Çömlek ☐ Sürtme Taş ☐ Mimari ☐ Kemik Alet ☐	Gömü ☐ Boncuk ☐ Figürin/Kemik Nesne ☐ Hayvan Kemiği ☐ Botanik ☐ Deniz Kabuğu ☐
Yorum: Kaş-Demre Kültür Bölgesi yerleşimlerindendir ve Mezolitik etkili Çanak Çömleksiz Neolitik bulgular yer alır. Çevredeki kayalıklar muhtemelen iskan alanı olarak kullanılmıştır.		

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Yasin Cemre DERİCİ
EĞİTİM DURUMU	
Lisans	Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü (2011-2015)
Yüksek Lisans	Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı (2015-2018)
Tez Konusu	Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşimi Neolitik Dönem Bezemeli Çanak Çömleğinin Bağlamsal Olarak Değerlendirilmesi
Doktora	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı (2019-2025)
Tez Konusu	Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Teke Yarımadası
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
KAZI, YÜZEY ARAŞTIRMASI VE ARAZİ ÇALIŞMASI DENEYİMİ	
2012	Uzunköprü Kurtarma Kazısı (Edirne)
2012-2024	Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Höyük Kazısı (Çanakkale)
2020-2025	Girmeler Höyük Kazısı (Muğla)
2022-2023	Tlos Antik Kenti Kazısı (Muğla)
2024	Beldibi Kaya Sığınağı Kazısı (Antalya)
2019-2021	Antalya Merkez Arazi İncelemeleri (Antalya)
2020-2021	Antalya-Elmalı Yüzey Araştırmaları (Antalya)
2020-2021	Gökçeada Yüzey Araştırmaları (Çanakkale)

2021	Eşen Vadisi Öğrenci Arazi Çalışmaları (Muğla), (Doktora)
2022-2023	Teke Yarımadası Öğrenci Arazi Çalışmaları (Antalya), (Doktora)

YAYINLAR, PROJELER VE BURSLAR

Derici, Y. C. (202x). "Neolitik ve Orta Kalkolitik Çağlarda Girmeler Çanak Çömleği" (Tlos 20. Yıl Kitabında Yayınlanacak).

Erdoğu, B., Korkut, T., Takaoğlu, T., Yücel, N., Usanmaz, U. O. ve Derici, Y. C. (2025). "Special Buildings at Neolithic Girmeler, Near Tlos in South-West Anatolia". *Oxford Journal of Archaeology,* 44 (1): 27-39. DOI: https://doi.org/10.1111/ojoa.12314

Koptekin, D., Aydoğan, A., Karamurat, C., Altınışık, N. E., Vural, K. B., ….. Derici, Y. C., ……. ve Somel, M. (2025). "Out-of-Anatolia: cultural and genetic interactions during the Neolithic expansion in the Aegean". *Science,* 388, 6754: eadr3326. DOI: 10.1126/science.adr3326

Erdoğu, B., Yücel, N., Gürçal, E. ve Derici, Y. C. (2024). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2021 ve 2022 Yılı Çalışmaları". *43. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 1,* 16-20 Ekim 2023 Ankara, Ankara: 233-238.

Derici, Y. C. ve Gürçal, E. (2021). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Kalkolitik Çağ Perdah Bezemeli Çanak Çömlekleri". *Cedrus,* IX: 21-35.

Derici, Y. C. ve Erdoğu, B. (2019). "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Neolitik Dönem Boya Bezemeli Çanak Çömlekleri". P. Çaylı, I. Demirtaş, B. Eser (Ed.), Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçur Armağanı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Suna & İnan Kıraç Vakfı, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Doktora Bursu, 2022, Proje No: KU AKMED 2022/T.1105

"Teke Yarımadası Neolitik ve Kalkolitik Çağ Yerleşimleri", Tübitak 1002 Projesi, Proje No:123K355